Anul XXXVI, No. 1—2 Ianuarie—Februarie 1925

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos și Dr. V. Loichiță.

SUMARUL:

	Pag.
V. Gheorghiu, Discurs de inaugurare al cursurilor din T. N. .	1
C. Morariu, Creştinismul a fost şi trebue să fie cea mai covârşitoare putere de vieaţă a neamului românesc	9
D. Cioloca, Virtutea teologică a credinței (Studiu din Teologia morală ortodoxă)	19
N. Cotos, Incenuşarea şi înmormântarea	49
P. Procopovici, Gesturile în predică	59
P. Cateriniuc, Cuvântare funebrală	62
D. Ţopa, Din învăţământul secundar	64
R. Cândea, Cronică şi Bibliografie	67

CERNĂUŢI, 1925
Editura Facultății de Teologie

6213

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Șesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

I. P. S. Sa Mitropolitul NECTARIE al Bucovinei

ANUL XXXVI IANUARIE—FEVRUARIE 1925 No. 1—2

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Discurs de înaugurare al cursurilor din T. N.

Domnilor,

Indatăce pe cerul senin de demineaţă se reflectează primele raze ale soarelui, care răsare, întunericul, care a stăpânit preste noapte, trebuie să dispară, întreg orizontul se învălue în raze strălucitoare de lumină şi o căldură binefăcătoare reînviorează, natura, amorţită de răceala nopţii, spre o nouă viaţă.

Cam acelaşi rol, pe care soarele îl are pentru natura fizică, îl au şi şcoalele cele mai înalte, Universităţile, pentru preocupările intelectuale ale omenirii. Ele răspândesc lumină pe toate terenele activităţii omeneşti, aprofundând cunoştinţele noastre, şi în acelaşi timp umplu inimele noastre de dragoste pentru tot ce poate produce geniul omenesc şi priveşte binele nostru.

Şi cum preocupările spiritului omenesc sunt multiple, Universităţile se ramifică în mai multe facultăţi. Facultatea de medicină are în vedere binele trupesc al omului analizând structura fizică şi normală a lui şi căutând să afle mijloacele cele mai potrivite pentru ca în caz de alterare să o readucă la starea sa normală. Facultatea de drept este preocupată de raporturile de drept ale oamenilor dintr'olaltă. Facultatea de ştiinţe şi de litere se preocupă de manifestările şi bunurile geniului omenesc. Iară Facultatea de Teologie ne orientează pre noi asupra raporturilor noastre faţă de Creatorul a toate având în vedere totdeodată asigurarea fericirii noastre pentru totdeauna.

6213

Cum cunoaşterea şi regularea raporturilor noastre faţă de Creatorul a toate ne este nouă tuturora de cel mai mare folos, rezultă importanţa deosebit de mare şi întâitatea, pe care Facultatea de Teologie trebue să o aibă faţă de toate celelalte facultăţi universitare.

Facultatea de Teologie pentru a-şi justifica pe deplin acest rang, care îi compete între celelalte facultăţi universitare, va trebui să facă cercetări strict ştiinţifice pe terenul, de care se preocupă, şi să-şi întemeieze poziţiunile sale pe argumente cât mai solide.

Pentru a putea face aceasta, ştiinţa teologică va trebui să recurgă la înseşi isvoarele ei.

Isvoarele ştiinţei noastre despre Dumnezeu nu pot fi altele decât înainte de toate înseşi cuvintele lui Dumnezeu, descoperite nouă şi fixate în scris în sfinte Scripturi. Căci numai cuvintele lui Dumnezeu pot fi cele hotărîtoare pentru stabilirea adevărului privitor la raportul nostru şi al universului faţă de Dumnezeu şi numai ele pot fi cele normative pentru orientarea atitudinei noastre faţă de El.

Dreptaceea studiul sfintelor Scripturi este pentru un teolog baza întregii sale cunoştinţi despre Dumnezeu, şi acest studiu este pentru dânsul totatât de necesar, pecât de necesară este pentru un jurisconsult cunoaşterea legilor, cari sunt în vigoare, sau pentru un medic cunoştinţa structurii normale a corpului omenesc şi a condiţiilor în cari se produc alterările acestuia.

Studiul sfintelor Scripturi sau al Bibliei, cum se zice de obiceiu, se face în acel scop, pentruca noi să putem pătrunde cât mai deplin înţelesul ei, să putem cunoaşte adevărurile, pe cari le cuprinde, şi încântaţi fiind de nobleţa şi frumuseţa lor să ne simţim îndemnaţi a le întruchipa în viaţa noastră şi a le reprezinta şi în lume predicându-le cu cuvântul şi cu fapta.

Disciplina, care ne pune în situaţia a pătrunde înţelesul adevărat al sfintelor Scripturi, se numeşte *disciplina interpretării sau a explicării sfintei Scripturi*. Ea se numeşte de obiceu cu un termen grecesc *exegeza sfintei Scripturi* (ἐξήγησις τῆς ἁγίας Γραφῆς). Ea caută

să afle înțelesul adevărat al celor ce sunt scrise în sfintele Scripturi și-l redă în acea formă, pe care o crede mai potrivită pentru auzitorii sau cetitorii pe cari îi are în vedere. Exegeza este nu numai acea disciplină biblică, care duce direct la scopul arătat mai sus, ci ea formează totdeodată şi partea centrală a studiului biblic, întrucât în ea se concentrează şi se valorifică toate celelalte cunoştinţi, pe cari le-am mai avea despre sfintele Scripturi.

Cum sf. Scripturi s'au scris original în alte limbi, decum sunt cele vorbite de noi astăzi, nimene nu le poate înţelege, până ce n'a făcut studii amănunţite asupra acelor limbi, în cari au fost scrise în original. Trăducerile sfintelor Scripturi în limbele vorbite astăzi nu pot să ne satisfacă pe deplin, pentrucă nici o trăducere nu este în stare să redea întocmai cugetările exprimate în altă limbă. In caz că o trăducere este sclavică, făcută din cuvânt în cuvânt, ea devine întunecoasă mai ales în acele locuri, unde spiritul limbii originale diferă de spiritul limbii, în care s'a făcut traducerea. Iară dacă traducerea este liberă şi vroește să țină seama de spispiritul limbii, în care se face, ea cu atât mai puţin va putea să redea în mod fidel cugetarea autorului, care a scris original într'o limbă străină de spiritul limbii traducerii, care s'a făcut de pe ea. Rezultă aşadară, că cine vroeşte să pătrundă cugetarea, pe care autorul sfînt a vroit să o depună în scrierea sa, după toate finesele şi nuansările sale, trebue să aibă o cunoştinţă cât mai perfectă despre limbele originale, în cari s'au scris sfintele Scripturi.

Sfinta Scriptură, care s'a scris înainte de venirea Domnului nostru Iisus Hristos, numită şi sf. Scriptură a T. V., este scrisă în original în limba ebraică şi cea aramaică, iară sf. Scriptură, care s'a scris după venirea Domnului nostru Iisus Hristos, numită şi sf. Scriptură a N. T., este scrisă original în limba greacă, cea vorbită pe atunci în cuprinsul marelui imperiu roman. Cunoaşterea acestor limbi după toate particularităţile, pe cari le prezintă, va fi deci înainte de toate necesară pentru

cel care vroeşte să facă o exegeză ştiinţifică şi temeinică a sfintelor Scripturi. Pentru a putea face exegeza cărţilor sfinte ale T. V. vom avea aşadară trebuinţă de cunoaşterea *gramaticii limbii ebraice şi aramaice* şi a *lexiconului* ei. Iară pentru a putea face exegeza cărţilor sfinte ale T. N. vom avea trebuinţă de *gramatica limbii greceşti* în evoluţiunea sa de pe atunci, a *limbii greceşti κοινή, şi a lexiconului ei.*

Sfintele Scripturi s'au scris şi în timpuri de mult trecute, în ţări îndepărtate de ale noastre, în mijlocul unui popor diferit de al nostru şi după condiţiunile de traiu şi după istoria şi mentalitatea sa. Dreptaceea pentru cel care vroeşte să înţeleagă bine sfintele Scripturi cunoaşterea acelor popoare, a acelor locuri şi ţări şi a acelor împrejurări, în cari s'au scris aceste sfinte cărţi, este deasemenea de neapărată trebuinţă. Acea disciplină, care ne face pre noi cunoscuţi cu popoarele biblice, cu geografia şi topografia biblică, cu datinele, instituţiunile şi istoria timpurilor acelora, se numeşte *arheologia biblică*. Cum cărţile T. N. s'au scris în aproape aceleaşi condiţiuni ca şi cele ale T. V., de obiceiu nu se simte necesitatea a diviza arheologia biblică într'o arheologie biblică a T. V. şi alta a T. N. Şi dacă totuşi unii s'au ocupat în special cu anticităţile T. N., ei au ţinut să releveze numai istoria politică şi evoluţiunea culturală a timpurilor N. T. întrucât acestea au devenit altele decât cele ale T. V. De aceea şi operele speciale pe cari le-au scris ei le-au întitulat „*Istoria timpurilor T. N.* (Neutestamentliche Zeitgeschichte)".

Dară cum nu numai noi, ci şi celelalte confesiuni creştine şi chiar şi ereticii susţin, că interpretează în mod corect sfintele Scripturi, dară cum adevărul poate fi numai unul, nouă ni se împune totdeodată şi îndătorirea a arăta şi a dovedi, că numai înterpretarea sau exegeza sfintei Scripturi, pe care o face biserica noastră ortodoxă, este înterpretarea unică corectă, pecând înterpretările tuturor celorlalţi, întrucât diferă de cea a bisericii noastre, nu pot fi considerate ca corect făcute. Pentru a putea arăta şi dovedi faptul acesta, precum şi pentru a putea

face o exegezã exactă şi cât mai corectă a sfintelor Scripturi, noi trebue să ne ţinem de anumite regule sau norme de înterpretare. Disciplina biblică, care stabileşte regulele sau norme'e de înterpretare ale textelor biblice în conformitate cu caracterul lor deosebit, se numeşte „*Ermeneutica biblică*“. Cum aceleaşi regule de intrepretare trebue să aibă văloare atât pentru cărţile sfinte ale T. V., cât şi pentru cărţile sfinte ale T. N., nici Ermeneutica biblică de obiceiu nu se desparte într'o ermeneutică biblică a T. V. şi alta a T. N., ci ea stabileşte regule de interpretare valabile pentru întreaga sf. Scriptură, din care cauză ea poartă numirea de „*Ermeneutică biblică generală*“.

Şi totuşi potrivit cu planul de studii, uzitat la Facultatea noastră de Teologie, precum „Arheologia biblică“ aparţine catedrei pentru studiul biblic şi exegeza T. V., totaşa „Ermeneutica biblică generală“ aparţine la catedra studiului biblic şi al exegezei T. N. Aceleaşi motive, care au fost hotărîtoare pentru a lăsa „Arheologia biblică“ pe seama catedrei de T. V., au fost hotărîtoare şi pentru ca „Ermeneutica biblică“ să rămână pe seama catedrei de T. N. Anticităţile biblice din T. N sunt aproape aceleaşi ca şi cele ale T. V. Şi cine le cunoaşte pre cele ale T. V. va înţelege uşor şi pre cele ale T. N. „Arheologia biblică“ trebue să revină aşadară înainte de toate catedrei pentru T. V. Dară cum cele scrise în T. V. primesc deplină lumină numai din cele câte se cuprind în T. N. interpretarea lor trebue să se facă în lumina adevărului deplin, care ni s'a descoperit în sf. Scriptură a N. T. Dreptaceea şi regulele de interpretare ale T. V. pot fi numai revizuite şi clarificate din punctul de vedere al cărţilor sfinte ale T. N. „Vetus testamentum in Novo patet, Novum in Vetere latet“. Din motivele acestea „Ermeneutica biblică“ revine catedrei de T. N.

Părţile sf. Scripturi au în general ca fiecare alt product omenesc istoria lor. Faptul, că ele sunt scrise totdeodată sub înrîurirea nemijlocită a Spiritului sfînt, dreptcă ne îndreptăţeşte a aştepta din capul locului, că istoria naşterii, păstrării şi a autorităţii, de care s'au bucurat

în cursul veacurilor, va forma cea mai strălucită pagină din istoria literară şi culturală a omenirii întregi. Disciplina, care ne face pre noi cunoscuţi cu istoria acestor cărţi din primile lor începuturi şi până în zîlele noastre se numeşte *„Introducerea în cărţile sfintei Scripturi“*. Ea se desparte pentru a putea fi desfăşurată cât mai temeinic şi mai pe larg într'o *„Introducere în cărţile sfinte ale T. V.“* şi alta, care este *„Introducerea în cărţile sfinte ale N. T.“*

Din aceasta disciplină s'au desfăcut în vremurile mai nouî ca discipline filiale *„Istoria canonului cărţilor sfintei Scripturi“*, care priveşte aceste cărți din punctul de vedere al adunării lor într'o carte normativă pentru credinţa şi viaţa credincioşilor.

Altă disciplină filială a Introducerii biblice este *„Critica textului“*, care se ocupă cu multiplicarea şi păstrarea nefalşificată a textului sfintelor Scripturi.

Şi în fine şi *„Istoria traducerilor sf. Scripturi“* poate trece tot ca o disciplină filială a Introducerii biblice

Dacă sistemul teologiei exegetice în general şi a celei a T. N. în special s'a construit în dimensiuni atât de mari, s'a făcut pentru motivul, că facultățile de Teologie se simt dătoare să țină seama de toate, câte se recer astăzi dela un teolog. Au trecut de mult acele vremuri, când spiritul omenesc, căutând să pătrundă în profunditatea înțelepciunii, îşi afla răpausul său într'o credinţă umilită faţă de Creatorul a toate. Au trecut acele vremuri, când filosofia stătea în serviciul pios al religiunii şi când toate ştiinţele erau nedespărţite de ştiinţa teologiei şi când frica de Dumnezeu era începutul şi sfîrşitul întregii înţelepciuni, la care poate ajunge omul. Astăzi, când înțelepciunea omenească cutează a săpa mormântul înțelepciunii dumnezeeşti, astăzi, când în numele ştiinţelor, care pretind a fi exacte, s'a ridicat un glas de critică care este lipsită de orice respect faţă de sfînta Scriptură, în care este depus cuvântul lui Dumnezeu şi voia Lui cea Preasfîntă, azi, când critica severă, care se face, să sprijineşte pe pretinse rezultate certe ale ştiinţelor filologice, arheologice şi istorice, şi când ea e călăuzită numai de

tendenţa de a lua faţă de cărţile sfinte o atitudine negativă şi destructivă, astăzi noi teologii trebue să ne înarmăm cu toate armele necesare pentru a putea respinge cu succes toate atacurile vehemente, care se dau împrotiva sfintelor Scripturi. Astăzi studiul sfintei Scripturi trebue să aibă la baza sa temelii cât mai puternice. El trebue băzat pe cercetări ştiinţifice făcute cu temeinicie. Astăzi nu ajunge ca teologul să fie în stare a cunoaşte cuvântul sfintei Scripturi şi a-l preda în cuvântări uşoare poporului de rând, ci teologul trebue să ştie a-i lua şi apărarea din punct de vedere ştiinţific înaintea orişicui şi a-l justifica din toate punctele de vedere.

Dreptaceea ţin a Vă recomanda cu toată căldura studiul sfintei Scripturi zelului Domnia-Voastră şi năzuinţii nobile după ştiinţă profundă, pe care-o presupun la Domnia-Voastră, carii sunteţi civi academici.

Studiaţi, Domnilor, sfintele Scripturi, în convingerea, că spiritul creştin, care transpiră din ele, a nobilitat lumea, căci tot ceea ce trece astăzi ca cultură înaltă, tot ce numim noi astăzi cultură adevărată, este de fapt cultură adevărată numai întrucât este întreţăsută de idei creştine şi există ca atare numai întrucât e bazată pe principii creştine.

Imbrăţişaţi deci, iubiţilor mei, studiul sfintei Scripturi cu toată căldura inimei Domniei-Voastre, pentru că sf. Scriptură este după judecata şi experienţele celor mai talentaţi şi mai buni creştini ai tuturor veacurilor un isvor nesăcat de învăţătură şi edificare. Prin o ocupaţiune serioasă cu aceasta sfântă Carte, care este normativă pentru credinţa şi viaţa noastră, nu numai că ni se vor înmulţi şi întemeia cunoştinţele noastre pe acest teren, ci ni se va mişca şi îndupleca şi voia noastră pentru a aproba şi a ne solidariza cu cele ce se scriu în aceste sfinte Scripturi. Ni se va întări credinţa noastră şi ni se va îndrepta şi viaţa noastră spre Dumnezeu.

Mă adresez către voi ca către viitorii preoţi ai bisericii noastre ortodoxe şi predicatori ai cuvântului şi ai voii lui Dumnezeu şi Vă îndemn cu toată stăruinţa ca să Vă dedaţi studiului sfintei Scripturi cu toată se-

riositatea şi cu zel neobosit, pătrunşi fiind de acel sentiment de datorie sfântă, pe care Vi-l impune chiemarea înaltă pe care V'aţi ales-o. Căci nu există o chiemare mai înaltă şi mai nobilă, nu-i chiemare mai sublimă şi mai ideală decât chiemarea de a se şti şi a fi conducătorul spiritual al omenirii!

Dară cum veţi putea conduce omenirea, dacă nu veţi cunoaşte cuvântul adevărului, al înţelepciunii şi al fericirii veşnice, care este cuvântul sfintei Scripturi? Cel care va avea să predice lumii cuvântul sfintei Scripturi, trebue mai întâiu ca să-l cunoască în mod cât mai temeinic şi să fie pătruns de adevărul lui sublim. — Vă asigur, Domnilor, că n'aşi dori ca Domnia-Voastră abia atunci, când veţi fi în activitatea practică ca păstori de suflete, să simţiţi toată puterea invitaţiunii, pe care V-o adresez eu astăzi, de a studia temeinic şi cu dragoste sfintele Scripturi.

Domnilor,

Mai este încă şi alt motiv, care mă determină ca să Vă îndemn cu toată stăruinţa ca să studiaţi cât mai temeinic sfintele Scripturi. Un stat este atunci puternic, când are cetăţeni, cari sunt devotaţi adevăratelor exigenţe ale lui. O biserică este atunci cu adevărat scutită de Dumnezeu, când are parte de membri vrednici de dânsa. Şi Domnia-Voastră, Domnilor, trebue să năzuiţi a deveni statuiui nostru cetăţeni devotaţi exigenţelor lui. Şi Domnia-Voastră trebue să căutaţi a fi vrednici de a trăi în timpuri atât de mari şi serioase cum sunt timpurile de acum, şi să fiţi pătrunşi de dorul de a deveni sfintei noastre biserici stâlpi cât mai puternici, stâlpi neclintiţi, bazaţi pe temelia solidă a virtuţilor creştine. Cumcă aceste virtuţi se pot dobândi numai prin un studiu serios al descoperirii divine în general şi al sfintei Scripturi în special, nu cred că mai este necesar a dovedi mai de aproape înaintea unor teologi academici şi creştini.

Deci, la lucru! La lucru cu Dumnezeu!

Dr. Vasile Gheorghiu.

Creştinismul a fost şi trebue să fie cea mai covârşitoare putere de viaţă a neamului românesc.

— De preotul C. Morariu —

In războiul sălbatec, pe care bolşevicii îl poartă împotriva legii creştine, ei se folosesc şi de arma tiparului. Căpitanul Francis Mc. Cullagh, corespondentul oficial al ziarului „Daily Mail“ la Moscova, spune într'un articol că în Moscova se tipăreşte ziarul „Bezbojnik“ (Ateul) aproape în întregime cu caricaturi obscene, prin cari se ridiculizează şi se batjocureşte chipul Mântuitorului Hristos. Efectul, care ziarele de felul acesta îl produc asupra oamenilor tineri, e dezastros şi explică în parte îngrozitoarea corupţie care bântue tineretul rus. — Comisarul bolşevic al cultelor Lunaciarsky iscăleşte în „Bezbojnik“ frazele: „Am sfârşit cu ţarii pământeşti, acum ni vom îndrepta atenţia spre ţarii cereşti. Doresc din suflet lui Bezbojnik, pentru anul ce vine, noui victorii asupra hâdosului spectru al lui Dumnezeu, care în realitate a făcut neamului omenesc, de-a lungul întregii istorii, cel mai diabolic rău[1]).

Ziarul *Universul* constatează că *„criza morală“* la noi în România „o dovedeşte o desnădejduitoare succesiune de fapte reprobabile“. Criza aceasta e mai gravă decât toate crizele de natură economică şi finanţiară ce ne preocupă, ea şi pe acestea le explică, şi a ajuns să bântue întreaga noastră viaţă obştească. Prin proporţiile ei, prin urmele pe cari le lasă, prin urmările de temut cărora li pregăteşte un prielnic teren, această criză, considerată in totalitatea manifestărilor ei, ar trebui să inspire serioase îngrijorări pentru ziua de mâne. Totuşi noi ne împăcăm cu gândul că faptele alarmante ce se succed nu interesază viaţa socială decât accidental, *„nu ca semne ale unui primejdios proces de descompunere morală. Generaţia, care se ridică acum, e otrăvită sufleteşte prin*

---

[1]) Cfr. articolul „Războiul bolşevicilor împotriva creştinismului“ în ziarul *„Universul“* Nr. 249 din 31 Oct. 1924, pag. 1.

pilda păcatelor generaţiei actuale... Spre a nu avea să ni imputăm nimic mai târziu, trebue să facem tot ceea ce e posibil pentru nimicirea acestui rău“ [1]).

Răul acesta îl putem nimici radical numai prin prefacerea sufletului fiecărui Român în biserica cea vie a lui Hristos, căci numai singură biserica aceasta e în stare să nimiciască tot răul păcatelor, să delăture ceea ce se numeşte numai vegetare şi să puie pentru casa neamului nostru, în adevăratul înţeles al cuvântului, temelia unei vieţi veşnic durabile. Adevărul acesta ni-l arată tradiţia întregii istorii a trecutul nostru. Ea ni spune că la Românii cei dintăi din Dacia *„nu poate fi vorba de o viaţă culturală, ci singura credinţă creştină forma întreaga hrană a vieţii lor sufletești. In credinţa aceasta ei îşi aveau izvorul, din care luau îndemnuri, speranţe... Ideia religioasă creştină era nedespărţită de faptele lor, ea pătrundea momentelele de samă din viaţa lor*“ [2]).

Tradiţia ni mai spune că după ce Traian se făcu stăpân asupra Daciei, el se sili să-şi statorniciască stăpânirea. ridicând pentru legiunile sale şi pentru coloniştii săi cetăţi şi castre şi legându-le prin drumuri trainice de imperiu. Stăpânind împăratul numai prin puterea armelor, resturile armatelor lui Decebal se retraseră, după spusa istoricilor romani, în munţii mărginaşi ai Maramureşului, de unde năvăliau asupra Daciei împreună cu neamurile vecine, cum erau Iazigii şi Roxolanii, sau încercau să-şi răscoale fraţii rămaşi sub stăpânirea romană [3]). Duşmănia aceasta ar fi împiedicat multă vreme sau poate ar fi zădărnicit chiar contopirea Dacilor şi a Romanilor în unitarul şi puternicul popor românesc, dacă de odată cu legiunile Romei nu ar fi pătruns în Dacia o putere cu mult mai biruitoare decât a tuturor legiunilor, anume *creştinismul* adus chiar de legionarii lui Traian. **Puterea creştinismului a avut cea mai hotărâtoare însemnătate pentru Românism.**

---

[1]) Vezi primarticolul aceluiaşi Nr. din „Universul“.

[2]) *Istoria bisericii române* de N. Dobrescu, Bucureşti, 1923, pag. 12.

[3]) *„Cultul eroilor noştri, organ al Soc. Mormintele eroilor*“ Nr. 5—6, August-Septembre 1924, pag. 9.

„Legionarii creştini erau tot aşa persecutaţi de Traian ca şi revoltaţii Daci, şi această persecutare nu a încetat nici în clipa, când Dacia, părăsită de Aurelian, a căzut sub stăpânirea Goţilor (271 d. Hr.). Dovada o avem atât în martiriul lui Eustatie Placida, mort în timpul lui Traian, cât şi în chinurile pe cari Mercurie le-a suferit sub Traian Deciu, ultimul stăpânitor al Daciei, cu bună samă între alte sute şi mii de mucenici rămaşi necunoscuți. Iată, cum creştinismul a fost calea de apropiere între ostaşii romani şi între Daci. Cât de lăţit era el în rândurile armatei romane, ni dovedeşte faptul că în vremea împăratului Marcu Aureliu (sec. II), în luptele lui cu Marcomanii, legiunea a 12-ea Meletina, care era formată din creştini, a îngenunchiat, rugându-se lui Dumnezeu pentru biruinţă. Și biruința a venit, căci în urma acestei rugăciuni s'a deslănţuit asupra Marcomanilor o furtună care i-a zăpăcit, producând desordinea în rândurile lor, iar asupra Romanilor a căzut o ploaie liniştită care i-a răcorit. De atunci această legiune s'a numit „*Legio fulminatrix*“, şi faptul miraculos e povestit chiar de scriitorii păgâni aşa cum s'a întâmplat“.

„Se poate vedea deci, cât de lățit era creştinismul în armata română, fapt care ni explică, de ce maioritatea martirilor au fost ostaşi. Acestor ostaşi creştini li datorează Roma adevărata cucerire a Daciei. Iubitori de aproapele lor, ei aduceau o putere mântuitoare şi tainică tuturor celor ce suferiau, şi nicăiri mai mult ca în îndurerata Dacie învățătura lui Hristos nu putea găsi suflete şi inimi mai înţelegătoare. Astfel noua credinţă, propovăduită de ostaşii cari ispăşiau în chinuri, a câştigat nu numai simpatia poporului dac, ci şi întreaga lui inimă stăpânită de credinţa nemuririi, întinzându-se repede şi pretutindeni. Intrând în comunitatea lui Hristos, duşmanii neîmpăcați nu mai erau nici barbari, nici păgâni, nici Romani, nici Daci, ci fraţi adevăraţi cari începeau să se roage cu toţii în aceiaşi limbă, prin care li venise propovăduirea învățăturii mântuitoare, în limba latină. Cât de repede s'a lăţit creştinismul în Dacia, ajutând la contopirea celor două neamuri deosebite şi vrăjmaşe într'un

singur neam atât de trainic, ni arată faptul că în veacul al 3-lea găsim în Dacia multe comunităţi creştine, având unele chiar şi câte un episcop în fruntea lor, cum a fost episcopul Eusebiu în Cibalis pe Dunăre, unde a suferit martiriul".

„Dacă gândim că tot timpul, cât Dacia a stat sub stăpânirea romană, creştinismul a fost între religiunile oprite şi amarnic prigonite, „*religiones illicitae*", apoi vedem că oficialitatea romană nu numai nu a contribuit cu nimic la contopirea sufletească a celor două neamuri, ci tocmai prin prigonirea ostaşilor creştini a înlesnit naşterea neamului românesc din cele mai viguroase elemente romane şi dace, din legionarii romani şi femeile dace, ale căror virtuţi ideale au fost cântate până şi de cel mai mare poet latin, de Horaţiu" [1]).

„Este lesne de înţeles că, la părăsirea Daciei de către oficialitatea romană la 271 sub Aurelian, rămânea în Dacia un popor închegat, gata să reziste două mii de ani năvălirilor barbare, cuceririlor nedrepte şi suferinţelor necunoscute de vre un alt popor. *Acesta era poporul românesc,* căruia Dumnezeu i-a dat o mare misiune, aceea de a civiliza prin creştinism seminţiile barbare cari aveau să năvăliască din stepele răsăritului. Locuind la munte sau pe roditoarele câmpii, neamul nostru românesc a rămas, prin puterea creştinismului, nu numai un neam neîntrecut de ostaşi, ci a devenit şi un popor de misionari creştini. O mărturie despre acest frumos rol al neamului nostru ni-a lăsat-o sfântul Ieronim (§ 419), care în epistola 57 Ad Loetam scria în timpul teribilei dominaţiuni a Hunilor (secolul IV) că „*mulţămită Getului* (Dacului) *bălan care-şi strămutase bisericile sub corturile sale, Hunii ajunseseră să cânte psal-*

---

[1]) Al. Vlahuţă scrie în cartea sa „*Din trecutul nostru*", pag. 15, despre femeile dace că „*erau înalte, svelte, mândre la port, cu o dulce mlădiare'n mişcări şi cu multă blândeţă şi duioşie în chipul lor frumos, în ochii lor mari, galeşi şi umbriţi de gene lungi. Purtau o haină uşoară până'n călcăe, pe de-asupra o dulamă până la genunchi, strânsă la brâu, pe cap o broboadă de in sau de cânepă, mărgele la gât şi flori în cosiţe. Ele vedeau de casă, torceau, ţeseau, creşteau copiii*".

mii lui David, în timp ce soarele credinței încălzia înghețata Scitie". Aceste câteva cuvinte pline de poezie ni arată istoria misiunii divine a Românismului. Ele dovedesc că, înainte de ce creştinismul a devenit în imperiul roman religie de Stat, în Dacia, supusă năvălirilor barbare, fiecare cort al strămoşilor noştri era o biserică şi fiecare Dac un preot creştin.

„N'a fost neam de barbari năvălitori ca să nu fi primit ceva bun dela poporul românesc. Temuţi erau strămoşii noştri ca ostaşi şi iubiți ca misionari. O legendă germană din timpul lui Atila aminteşte despre dibăcia lor ostăşească că „*săgeţile lor erau iuți ca vântul şi mai dese decât zăpada cerului*". Populaţiuni întregi de Sloveni sau Șchiai, târâte după sine de hoardele barbare, s'au apropiat atât de mult de strămoşii noştri, încât s'au creştinat şi s'au romanizat. Viaţa creştină în provinciile Dunărene înaintase aşa de mult, încât putem aminti episcopi cari au fost şi scriitori de samă în ultima epocă a literaturii latine, cum sunt Vitorinus în Panonia, Ieronim din Epidaur, şi alţii ca Ursus, Petrus cari iscălesc tot în latineşte. De puterea, de a câştiga suflete *prin Creştinism pentru Românism*, şi-au adus aminte mai târziu Sârbii, Bulgarii şi Ungurii, cercând să nimicească împreună cu limba noastră şi neamul nostru. Ei însă n'au izbutit, de oarece Dumnezeu a încredinţat neamului românesc o misiune divină şi prin urmare nemuritoare. Cercările de nimicire în contra noastră le-au făcut şi Bulgarii şi Ungurii numai după ce au ajuns la putere prin sprijinul neamului nostru. Astfel Bulgarii, întocmindu-şi un mare imperiu prin ajutorul Românilor macedoneni, au întrebuinţat, drept recunoştinţă, toată viclenia preoţilor ca să-l siliască pe poporul român să-şi lepede limba şi legea pentru a primi legea şi limba bulgărească. In privinţa aceasta mărturisirea lui Paisie este de mare valoare, de oarece ni arată în adevărata lumină şi sufletul şi creştinismul celorlalte neamuri şi modul, cum s'a întrodus cu de-a sila limba slavă în biserica română prin Românul Ion Asan".

„*Spune în cărţile manuscrise cele vechi*" — scrie

Dimitrie Onciul în Originile principatelor, pag. 166 — *„după cum zice Paisie în Carstvenikъ, pag. 46—47 — că, după moartea patriarhului sf. Ioan, care l-a înălţat pe Asan la împărăţie, precum s'a spus mai mult, Asan a chemat la Ohrida pe sfântul părinte Teofilact şi l-a pus patriarh în Târnova. Şi Sf. Teofilact a curăţit toată Bulgaria de eresie, care în vremea aceea era multă în Bulgaria. După aceea el a îndemnat pe împăratul Asan să meargă în Vlahia s'o supună şi s'o curăţiască de eresia romană, care pe atunci domnia în Vlahia. Şi aşa Asan a mers de a supus amândouă Vlahiile sub stăpânirea sa şi a poruncit Vlahilor, cari pe atunci citiau în limba latinească, să lepede legea romană şi să nu citiască în limba romană, ci în cea bulgărească. Şi a poruncit,* **care va citi în limba romană să i se taie limba.** *Şi aşa Vlahii au primit de atunci legea ortodoxă şi au început să citiască bulgăreşte“*. Iată deci, cum Bulgarii au căutat să ne piardă de odată cu limba strămoşească şi sufletul, întrebuinţând pentru această silnicie pe un viteaz din neamul nostru, pe împăratul Ioan Asan [1]).

In vremile primejdiilor cu Turcii *„idea creştină a fost cea mai puternică pârghie şi a dat strămunilor noştri tot avântul sublim în luptele lor de sub Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul. Prapurile dela biserici serviau une ori ca steaguri, în jurul cărora Românii se adunau şi porniau la luptă“*. In vremuri grele chiar mitropoliţii, ca, depildă, Antim Ivireanul şi Veniamin Costachi, s'au pus în fruntea mişcărilor pentru mântuirea ţării şi a neamului. Românii de sub robia Ungurilor, numai ţinând cu toată tăria la credinţa şi biserica strămoşească, ni-au păstrat naţionalitatea. Credinţa şi biserica aceasta ni-au dat cele dintăi cărţi pentru luminarea minţii, cele dintăi scrieri în limba românească, cele dintăi şcoale de prin târguri şi de prin sate, cele dintăi începuturi pentru unirea sufletească a întregului nostru neam [2]).

Cele expuse până aici ni dovedesc pe deplin că creştinismul a fost în tot trecutul nostru cel mai însemnat

---

[1]) Vezi *„Cultul eroilor noştri“* ... citat, pag. 9—10.
[2]) Dobrescu, op. cit., pag. 38—46.

şi mai sigur adăpost spiritual, care ni-a menţinut unitatea naţională şi ni-a înlesnit pe încetul închiegarea în Statul actual dintre hotarele Daciei fericite de odinioară. Tocmai de aceea noi toţi Românii, câţi avem mintea la loc, trebue să înţelegem numai decât că în nici un caz nu ni este iertat să suferim, ca atât bolşevicii străini cât şi cei ce pretind a fi servitori ai bisericii noastre, nenorociți poeţi şi alţi rătăciţi de felul celor ce i-am indicat în trei scrieri de mai nainte, să împrumute ideile lui „Bezbojnik“ şi să facă propagandă cu ele în poporul nostru.

O speluncă filială formală a bolşevismului moscovit e cu sigu itate *„Revista Ideei“* din Bucureşti, Strada Fluerului 28. Aceasta o dovedeşte obrăznicia, de altfel neexplicabilă, cu care ea îşi adresează otrava *„O călătorie pe lumea cealaltă“* la redacția *„Junimea literară“* cu nota: *„Rugăm schimb“*. Aceasta o dovedeşte şi anunţul de pe pagina ultimă *„Din biblioteca Revistei Ideei“*(!), unde sunt înşirate 38 de scrieri cu preţul lor şi cu însemnarea: *„Pentru cei ce ar dori să se îndeletnicească cu răspândirea: preț voluntar“*.

Fraţi români, feriţi-vă mai dihai decât de foc de spelunca otrăvită din Bucureşti, Strada Fluerului 28, căci

2. Mântuirea noastră e numai Crucea.

E foarte îmbucurător că şi foi româneşti profane se interesează de chestia noastră religioasă. Aşa *„Gazeta săptămânală „Mișcarea literară“* din Bucureşti, anul I, Nr. 1, pag. 1, zice că *„Ortodoxismul a avut meritul de a ni fi menținut unitatea“*. Iar distinsul scriitor, d-l Ivanov, scrie în excelentul său primarticol întitulat *„Europa fără Cruce“*, şi publicat în valoroasa *„Gândirea“*, anul IV, Nr. 3, lucruri atât de frumoase şi interesante şi într'o logică şi psihologie atât de fermecător de convingătoare, încât mă simţesc împins să dau aici numai decât esenţa cuprinsului lor, şi să-i mulţămesc d-lui Ivanov din tot

sufletul că îşi pune astfel puterile spirituale în serviciul cauzei celei mai sfinte a neamului.

Împăratului Constantin cel Mare, care se pornise cu război împotriva lui Maxenţiu, i s'a arătat pe cer, în noaptea de 28 Octombre 312, Crucea cu cuvintele: *„In hoc signo vinces“* (în acest semn vei învinge!). Această arătare minunată, trimisă de Dumnezeu, o adeveresc doi învăţaţi din vremea aceea, anume Eusebie şi Lactanţiu. Impăratul a şi poruncit de s'a pus semnul Crucii lui Hristos pe steagurile oştilor sale, l-a învins pe Maxenţiu pe ţărmurile Tibrului, nu departe de puntea lui Milvius, şi s'a făcut stăpân asupra Romei. De atunci *„a înţeles toată omenirea că ni e dată o singură biruinţă: a Crucii... pentru înfăptuirea eternului testament al perfectibilităţii noastre. Acest testament al perfectibilităţii noastre individuale şi colective e realisabil numai în imensitatea luminoasă şi nesfârşită a Sfintei Cruci. Fiindcă, dacă omul şi omenirea nu sunt perfectibili — omul pentru frumuseţa sa morală şi omenirea pentru viaţa sa de armonie socială — în zădar ni s'a arătat Crucea. Iar dacă Crucea ni-a apărut, şi noi am văzut-o prin ochii tuturor acelora cari văd luminile mari, înseamnă că limita vieţii noastre este Ea — în imensitatea de biruinţi, din veci şi pentru veci — Crucea este religie, religia este libertate, libertate înseamnă democraţie. Pentrucă pretutindeni şi de multă vreme în Europa se răstoarnă Crucea, generaţiile se nasc şi trec în afară de libertatea Crucii, alături de lumina democraţiei creştine“*.

In anul 326 împăratul Constantin cel Mare şi-a ales reşedinţa în Bizanţiu, numit de atunci Roma Nouă sau Constantinopole. În acelaşi timp vechia Romă din Italia era putredă de păcate. Putrejunea aceasta se strămută şi la Bizanţiu, se amestecă cu păcatele poporului dominant de acolo, ale Grecilor, formându-li sufletul perfid în politică, sterp în ştiinţă, neomenesc în artă, ucigător în filozofie. Bizantinizmul i-a furat omului sufletul. „Furându-i sufletul, i-a luat putinţa de a deveni perfectibil. Furându-i

I. P. S. Sa Mitropolitul VLADIMIR al Bucovinei

perfectibilitatea, i-a ucis năzuinţa. Astfel creştinismul în Bizanţiu a rămas zădărnicit“ [1]).

„Catolicismul a înlocuit teocraţia spirituală a lui Hristos cu autocraţia temporală a Papei. Papa s’a înălţat la demnitatea laică a unui Cesar în numele lui Hristos, şi aşa cu sabia Cesarului în mână, deşi cu crucea pe piept, a năzuit să cuceriască această lume şi împărăţiile ei. Fiind anticreştin în tendinţele sale pământeşti — şi întreaga istorie a lui este o dovadă — catolicismul a stins ideia creştină şi din Biserică a făcut o instituţie politică. Dar Statele — acest ultim dar care diavolul l-a făcut lui Hristos spre ispitirea Lui (Mat. 4, 9) — se cuceresc cu sabie, cu foc, cu ucidere, cu crime. Ca să cuceriască Statele, creştinismul catolic a devenit ucigaş nu numai a lui Hristos, ci şi ucigător al omenirii... Fiindcă biserica catolică a fost tot timpul cu diavolul în realitatea sa istorică, ea n’a putut răspândi şi întări în omenire libertatea Crucii... Tot ceea ce anunţase Hristos ca drept şi dreptate în etica Sa socială, elementele divine, din cari trăieşte filozofia şi realitatea democraţiei — cu scop de a diviniza omenirea — a fost sau suprimat sau pervertit de biserica catolică, cu pofta anticreştină de a înălţa autocraţia pământească a diavolului, al cărui fiu istoric pe pământ s’a arătat Papa. De aceea democraţia creştină este irealisabilă în marginele năzuinţelor pământeşti ale bisericii Romei...

„Câtă vreme Papa va fi un Cesar, Hristos va zăcea în mormânt, neînviat pentru lumea catolică... Câtă vreme catolicismul nu va deveni creştinism, Statele catolice nu vor întra în democraţie. Crucea va fi pretutindeni în ele răsturnată“.

„Învăţatul şi blândul părinte Paisie spunea lui Alioşa Caramazov în clarificatoarele lor discuţiuni teologice: Nu Biserica trebue să se transforme în Stat. Acesta e idealul Romei. Aceasta e a treia ispită a diavolului (Mat. 4). *Ci din potrivă. Statul se transformă în Biserică, se înalţă*

---

[1]) Aceasta este o exagerare care-i face nedreptate „bizantinismului“, salvator al culturii în evul mediu N. R.

până la Biserică şi devine Biserică peste întreg pământul, ceea ce e absolut opus Romei.

„După moartea Statului politic, al cărui început îl vedem, în locul lui se va întări sau Statul cultural sau Statul religios. Fiindcă însă cultura purcede din religie, iar religia dă culturii duh şi lumină, Statul viitor va triumfa ca o teocraţie. Teocraţia este testamentul lui Hristos, iar Hristos este panidealul etic şi social al omenirii. Concepţia teocratică a lui Hristos este neştirbita moştenire ce a primit-o creştinătatea dintăi în imediată evanghelizare. Această concepţie evanghelică deveni miezul mistic al ortodoxiei răsăritene. Ea se desfăşură ca teorie, încremeni însă ca dogmă, iar procesul de absorbire al Statului de către Biserică, ce trebuia să se înfăptuiască logic, nu avu loc. *Unicul şi etern uns este Iisus* şi nimeni altul, de aceea Hristos este unicul şi eternul teocrat. Dar în clipa, în care Biserica ortodoxă făcu din Cezarul Moscovei, prin ungere, un cap al său: *„judecător de ultima instanţă a trebilor Bisericii, îndreptătorul spiritual al sfântului Sinod“* (Petru cel Mare), autocratul deveni uzurpator al lui Hristos şi Biserica ortodoxă se prosternă înaintua lui. Ortodoxia şi autocraţia se contopiră şi, dacă creştinismul deveni în Roma o unealtă politică, în a treia Romă, în Moscova, ortodoxia deveni o slujitoare a împăratului uzurpator... care-şi ridică umanitatea la divinitate, consfinţind minciuna în locul adevărului... Ortodoxia Romei a treia nu este ortodoxie evanghelică, ci apocaliptică cu fiara ei himerică şi monstruoasă. Unde cel dintăi *Uns nu este Hristos,* acolo nu poate fi democraţie. Acolo peste 300 de secte caută adevărata şi unica Cruce a lui Hristos şi libertatea politico-socială ce Ea o făgăduieşte“.

„Pentrucă bizantinismul, catolicismul, ortodoxia — puternice idei cari stăpânesc conştiinţa Europei, nu ni-au dat elementele democraţiei creştine, oamenii politici şi filosofii sociali s'au însărcinat să dea democraţia profană. Dar democraţia aceasta, fără elementul creştin, n'a moralizat omenirea şi n'a ridicat-o până la înfăptuirea Dreptăţii sociale“.

„Europa s'a înmlăştinit în păcat ca lumea romană în timpul stăpânirii lui August. Putrezia atunci o lume cu vastă şi aleasă civilizaţie seculară, dar duhul nemuritor al omenirii cerea o altă viaţă cu alt conţinut. Atunci răsunară cuvintele testamentare pe ţărmurile Iordanului şi Ghenezaretului. Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi însărcinaţi şi Eu vă voiu da linişte, vă voiu descoperi adevărul şi adevărul vă va face liberi şi libertatea vă va da bucuria desăvârşită. Voi nu sunteţi robi, ci fraţi, şi nu este o lege mai puternică decât legea iubirii frăţeşti. Că jugul Meu este bun şi sarcina Mea uşoară. — In imensitatea acestei iubiri, a înfrăţirii tuturor în libertatea lui Hristos pentru bucuria desăvârşită, a găsit omenirea ascultătoare scăpare de prăbuşirea în moarte. Semn şi putere ale acestei libertăţi, cuprinsă în legea solidarităţii morale a tuturor popoarelor, a rămas pentru toate timpurile semnul şi puterea Crucii".

„Europa a fost amăgită de altă libertate şi a înfăptuit altă democraţie. Se va zvârcoli în convulsia actuală cât timp nu se va îndruma spre libertatea către ca chiamă Hristos, restaurând Crucea ca semn de acceptare al testamentului Lui, pentru întrarea în unica democraţie posibilă — cea creştină.

Virtutea teologică a credinţei

Studiu din Teologia morală ortodoxă

14. Mijloacele pentru întărirea şi sporirea în credinţă.

Credinţa înzestrată cu însuşirile arătate mai sus, ca una ce îşi are principiul nu numai în intelect, ci şi mai ales în inimă, trebue să se desvolte în un adevărat principiu de viaţă în om, şi atare trebue să se şi manifesteze într'însul. Inima creştinului, pătrunsă de adevărata credinţă, va simţi acea dulceaţă cerească, care se numeşte mulţămire. Numai o astfel de inimă poate da naştere adevăratei iubiri, numai în o astfel de inimă se poate sălăşlui şi dintr'o atare inimă poate svâcni cu putere

izvorul bogat de „*apă vie*“ [1]), care duce la viaţa vecinică.

Creştinul este îndatorat să deştepte în internul său credinţa; ba, mai mult: trebue să o păstreze şi să şi-o înmulţească până la bogăţia unei vistierii, din care trebue să mugurească ramurile cu roade ce îndreptăţesc la viaţa fericită de aici şi viitoare. Cu un cuvânt, credinţa trebue să fie *intenzivă*. O astfel de credinţă bogată, adâncă, ne dă nădejdea întemeiată, sigură, a fericirii de veci, ca şi apostolul Paul, care deasemenea în urma credinţei sale şi-a prevăzut, în preajma morţii, asigurată fericirea de veci, ca o resplătire dreaptă pentru păzirea ei. Căci iată ce zice: „..... *vremea despărţirii mele s'a apropiat. Lupta cea bună m'am luptat, călătoria am săvârşit, credinţa am păzit; de acum mi — s'a gătit mie cununa dreptăţii; care îmi va da mie Domnul, judecătorul cel drept, în ziua aceea...*“ [2]) Creştinul pătrunzând tot mai adânc în misterele credinţei, va simţi tot mai multă plăcere spirituală, adevăratul deliciu, care nu se poate substitui prin nici o plăcere senzuală. Acestor fel de creştini li-a zis apostolul Petru cuvintele: „*Drept aceea, vouă celor ce credeţi, (este Hristos) cinste.... Iar voi, rod ales, preoţie împărătească, neam sfânt, norod spre câştigare; ca să vestiţi bunătăţile celui ce v-au chemat pre voi dintru întunerec la minunata sa lumină*“ [3]).

Dispoziţia internă continuă a creştinului de a produce tot mai multă credinţă, habituală ori actuală, deşteaptă în el şi dorinţa tot mai pronunţată de a face obiect al cunoştinţelor sale mai apropiate cât de multe adevăruri descoperite. In felul acesta credinţa ca virtute va progresa şi în direcţie *extenzivă*.

Scopul acesta se va ajunge, dacă creştinul va aplica anumite mijloace potrivite, unele chiar indispenzabile. Acestea sunt următoarele:

1. *Studierea intenzivă a universului, a lumii empirice* cu toate fenomenele ei, aşa cum se oferă ea experienţei noastre senzuale.

---

[1]) Ioan, 4, 10.
[2]) II, Tim. 4, 6—8.
[3]) I, Petru 7, 9.

Atât în lumea anorganică, cât şi în cea organică, — fiinţele vii, raţionale şi neraţionale, — cu toată deosebirea lor cantitavă şi calitativă, observăm anumite legi, după cari ele sunt active în mod inexorabil şi cu cea mai mare regularitate. Chiar după ştiința fizică aceste legi sunt eterne. Atracțiunea, gravitaţiunea mişcarea corpurilor, atât a celor mai mici, cât și a celor mai mari, pe pământ şi pe cer, în lumea plantelor, în lumea animalelor, le aflăm şi le cunoaştem cu cea mai mare uşurinţă şi preciziune. Cu aceeaş uşurință aflăm însă şi cunoaştem în toate făpturile din univers şi o admirabilă ordine, consecvenţă, scopuri şi armonie. Dar noi vedem în acestea, ca și în desvoltarea omenimii, şi un plan măreț. Având fiecare făptură din univers rostul său şi scopul său bine determinat, pentru ajungerea lui vedem şi o întocmire corăspunzătoare a mijloacelor necesare. In sâmburele, atât al organismului vegetal, cât şi al celui animalic, se află prefigurat întregul chip al plantei, ori individului, care după legi fixe se desvoltă până-şi ajunge culmea desvoltării. Din experiență putem cunoaşte şi prezice individul cu toate însuşirile speciei sale, ce are să se desvolte din oul, d. e. de pasere. Toate acestea în temeiul legilor fizice consecvente. Orice abatere dela ele, ca d. e. monştrii, confirmă tocmai regula generală despre existenţa numitelor legi.

Deoarece oricare lege presupune necondiționat existenţa unui legislator inteligent, urmează, ca şi aceste legi fizice să aibă un autor inteligent şi cu voie liberă, deci personal, care le-a aşezat în univers. Dacă pe autorii legilor omeneşti adese îi admirăm pentru genialitatea lor, — în măsură nemărginită trebue să atribuim şi să admirăm înţelepciunea lui Dumnezeu, care a putut înzestra universul cu legile măreţe, după cari acesta este activ şi se conservă. Natural deci, ca omul în conştiinţa nimicniciei sale neîncetat să aducă tributul adorării sale lui Dumnezeu, ca o urmare a recunoaşterii atotputerniciei, atotbunătății şi atotînțelepciunii Sale. Iată ce scrie apostolul Paul Romanilor: „*Pentrucă cele nevăzute ale lui dela zidirea lumei, din făpturi socotindu-se, se văd şi*

veșnică puterea lui și Dumnezeirea...“ [1]). Ori psalmistul: *„Cerurile spun slava lui Dumnezeu, și facerea mânilor lui o vestește tăria“* [2]). Și mai departe: *„Prin credință pricepem că s'au întemeiat veacurile cu cuvântul lui Dumnezeu, de s'au făcut din cele nevăzute cele ce se văd“* [3]). In urmă: *„Ci întreabă pre cele cu patru picioare, de-ți vor spune, și pre pasările cerului, de-ți vor povesti. Cine dar n'a cunoscut întru toate acestea, că mâna Domnului au făcut acestea?“* [4]). Care creştin deci, făcând obiect al cercetării sale natura în toată măreaţa ei înfăţişare, nu va vedea şi nu va recunoaşte dependenţa sa de Dumnezeu, maiestatea dumnezească, şi deci nu se va întări în credinţă şi nu-şi-o va înmulți?

2. *Cunoașterea revelațiunii dumnezeești* ca izvor atât pentru adevărurile de credinţă, cât și pentru cele de morală. Cu toate că și T. V. este un izvor al cunoştinţii morale, totuş viaţa lui Isus Hristos, cea mai deplină descoperire dumnezeească, este primul și principalul izvor al ei. Complexul învățăturilor şi însaș viața lui sunt un izvor nesecat de îndemnuri pentru o viaţă cuvioasă.

Convingerile religioase şi morale ale creştinului nu pot rămânea însă numai taine ascunse ale internului omului. Ele trebue să se manifesteze în forme concrete și în extern. Formele externe, cari sunt reflexul actelor interne ale închinării lui Dumnezeu şi cari sunt o dovadă despre supunerea, iubirea şi dependenţa, sau mai bine. Zis despre conştiința dependenţei noastre de Dumnezeu, cauza primordială şi scopul final al existenţei noastre, formează *cultul dumnezeesc.*

Cultul dumnezeesc poate fi intern şi extern. Cel intern este acela, căruia Isus Hristos i-a dat o formă nouă în ceeace priveşte adorarea lui Dumnezeu, când a zis Samarinencei: *„Duh este Dumnezeu; și cei ce se închină lui, cu duhul și cu adevărul se cade să i-se în-*

---

[1]) Rom. 1, 20.
[2]) Ps. 18, 1.
[3]) Evr. 11, 3.
[4]) Iov. 12, 7, 9.

chine!“ [1]) In contrast cu formele externe de adorare ale Iudeilor, adorare ce consista mai ales în jertfe din domeniul vegetal ori animalic, Isus Hristos cerea o jertfă internă, spirituală, o transpunere, o încredinţare totală a „eu“-lui propriu către Dumnezeu, o transformare a internului omului în *casă a lui Dumnezeu*, conform cuvintelor apostolului Paul adresate Corintenilor: „. . . *casa lui Dumnezeu sfântă este, care sunteţi voi*“ [2]). Sentimentele şi convingerile religioase trebue să se exprime, însă, cum am zis mai sus, şi prin fapte externe cuviincioase şi corespunzătoare demnităţii lor. Facerea semnului sfintei cruci, ridicarea ori împreunarea mânilor, îngenunchierea, metaniile, — toate sunt astfel de semne externe.

Deşi creştinul poate săvârşi adorarea *privat*, singur, în casă, ori în locuri izolate, totuş i-se cere participarea şi la serviciul divin *public*, în adunarea credincioşilor, în zile de Dumineci ori sărbători, la pelerinagii la locuri sfinte, etc.

Participarea la cultul divin, fie că este o închinare nemijlocită, *absolută*, a lui Dumnezeu, cult latreutic, — fie că este o închinare a îngerilor şi sfinţilor, deci *relativă*, — este un prilej escelent pentru creşterea şi întărirea noastră în virtutea credinţei. Insuş faptul existenţei marei opere, care este universul, guvernarea lui, susţinerea lui, opera mântuirii, ca şi răspândirea învăţăturii evangeliei peste tot pământul, oare nu toate sunt dovezi elocvent grăitoare despre atotputernicia şi iubirea lui Dumnezeu pentru creaturile sale? Apoi faptele minunate, suferinţele şi moartea martirilor pentru credinţa lor, oare nu sunt şi ele prilejuri de admirare şi exemple de cari trebue să ne entusiasmăm şi să dorim a le urma?

3. *Rugăciunea.* Prin deasa participare a creştinului credincios, sufletul lui se lămureşte şi tot mai mult se face accesibil pentru o credinţă tare şi lucrătoare de fapte bune. Precum cercetarea deasă a serviciilor dumnezeeşti, la cari atmosfera solemnă, dumnezeească, ce

---

[1]) Ioan, 4, 24.
[2]) I. Cor., 3, 17.

pluteşte deasupra noastră, ne înalţă, ne împrieteneşte şi ne îndulceşte cu frumoasele rugăciuni ce răsună acolo, aşa şi rugăciunea des repeţită ne face să dorim deasa cercetare a serviciilor dumnezeeşti.

Rugăciunea este un act, prin care întreaga viaţă internă, sufletească, a omului se înalţă cu devoţiune la Dumnezeu pentru a-i comunică sentimentele sale religioase, ori pentru a-i comunica şi numai un singur afect evlavios.

Rugăciunea este una din cele mai esenţiale părţi constitutive ale adorării lui Dumnezeu, şi tot odată primul act al rugăciunii. Ca atare este un mijloc prin care îndrăznim să vorbim cu Dumnezeu şi să-I încredinţăm cele mai intime simțeminte ale noastre. Comunicarea aceasta a sufletului nostru cu Dumnezeu se ridică însă la demnitatea de rugăciune numai prin devoţiunea totală a inimei noastre către Dumnezeu.

Rugăciunea este de trei feluri, şi anume: rugăciune de laudă, de cerere şi de mulţămire. In înţelesul strâns al cuvântului num m însă rugăciune numai rugăciunea de cerere [1]).

Comunicarea suftetului nostru cu Dumnezeu se efeptueşte ori numai în internul nostru, în inima noastră, *rugăciunea minţii* (oraţio, verbum mentis), ori îmbrăcată în cuvinte rostite, auzibile, *rugăciunea vorbită* (oratio, verbum oris).

Rugăciunea săvârşită în intern o putem numi şi o revărsare a sufletului înaintea Domnului [2]). O astfel de rugăciune este cea a Annei, soţia lui Elcana din Ramataim Ţofim, care: „. . . *grăia întru inima să şi buzele ei se mişcau, iar glasul nu se auzea* . . .“ [3])

Rugăciunea minţii, săvârşită cu multă aprofundare, poate lua forma *meditaţiei.* In meditație nu atât noi vorbim către Dumnezeu, cât mai vârtos lăsăm ca Dum-

---

[1]) Gury: Moraltheologie, Regensburg 1869, pag. 121. — Pruner: opul citat, pag. 251.

[2]) I. Regi 1, 15.

[1]) I. Regi 1, 13.

nezeu să ne vorbească nouă[1]). Creştinul cu adevărat credincios, corăspunzător dispoziţiei sale sufleteşti, din care bucuros face un sălaş pentru Mântuitorul trupurilor şi al sufletelor, adese caută intenţionat prilej pentru a se adânci cu toate facultăţile spirituale şi a privi oarecare adevăr mântuitor, ca: atotputernicia, atotdreptatea, atotbunătatea lui Dumnezeu, etc., cu dorința de a se lumina şi întări tot mai mult în credință.

Obiectul meditaţiei noastre îl pot forma îndeosebi cuvintele, faptele şi suferinţele Mântuitorului. In meditație le avem oarecum vii în sufletul nostru, ele se petrec mai apoi constant înaintea ochilor noştri spirituali. Nu odată o scenă din viaţa Sa pământească, fie înălţătoare prin învățăturile Sale sublime, fie umilitoare prin bărbaţia cu care mustră pe cei făţarnici, ne face să urmăm calea cea dreaptă desemnată de El. Noi simţim ruşine pentru starea în care ne aflăm sub raport sufletesc, simțim părere de rău pentru vremea trecută fără a ne fi nizuit să să ne apropiem de simbolul celei mai perfecte vieți religioase şi morale. Tocmai pentru ridicarea şi petrecerea cu mintea şi cu inima la Dumnezeu s'au retras atâți bărbaţi pioşi în depărtatele pustiuri.

Efectul meditaţiei justifică deci recurgerea la ea ca la un mijloc puternic întru sporirea în credinţă.

Dacă meditaţia se recomandă oricărui creştin, cu atât mai vârtos este direct necesară mai ales feţelor sfinţite.

Mult uşurată este meditaţia prin *lectura sacră.* Scrieri, cari tratează părţi alese din istoria sfântă, ori a vieții aleşilor lui Dumnezeu, servesc un material nou şi folositor întru a progresa în credință. Pe cât de mult însă poate folosi cetirea unei cărţi bine alese, pe atât eschide acest rezultat cetirea unei cărți nepotrivite. Natural, că cetirea aceasta numai aşa îşi va avea folosul ei spiritual, dacă cetitorul o va săvârşi cu toată *atenţiunea,* adecă dacă în cursul cetirii îşi va concentra toată cugetarea sa numai

---

[1]) Conf. Dr. K. Martin: Lehrbuch d. k. Moral. Mainz 1855, pag. 455.

asupra cuvintelor şi înţelesului lor, fie nemijlocit, fie simbolic.

Este fapt psihologic, ca orice sentiment, orice act ce se petrece în internul omului, să se manifesteze şi în viaţa sa externă. Nu mai puţin va vesti deci ţinuta corpului şi mai ales faţa omului şi *evlavia*, cu care se săvărşeşte rugăciunea. Insuş Isus Hristos „. . . *au căzut pre faţa sa, rugându-se* . . .“ [1]). Tot Isus Hristos „. . . *şi-au ridicat ochii săi în sus* şi *au zis: Părinte, mulţumescu-ţi ţie, că m'ai ascultat*“ [2]). Iar la alt loc: „*Acesta au grăit Isus, şi şi-au ridicat ochii săi la cer şi au zis: „Părinte, . . .*“ [3]).

Sentimentul evlaviei se poate potenţa până la cuprinderea lui în cuvinte exprese, auzibile, iar într'un grad mai înalt al însufleţirii până la cântare. Apostolul Paul îndeamnă astfel pe Efezeni: „*Vorbind întru voi în psalmi şi laude şi cântări duhovniceşti, lăudând şi cântând întru inimele voastre Domnului . . .*“ [4]).

Pentruca rugăciunea să exprime cu adevărat sentimentele de cari este copleşit sufletul creştinului credincios, ea trebue să fie umilită, adecă creştinul trebue să fie conştient de nimicnicia sa în faţa atotputerniciei dumnezeeşti, dela care singur poate nădăjdui tot binele. Numai din această umilinţă poate rezulta evlavia cu care trebue să ne rugăm. Rugăciunea trebue să aibă la bază încrederea în Dumnezeu. Pornind din încrederea nemărginită în cel mai mare binefăcător al nostru, vom şi săvârşi rugăciunea noastră voioşi, ba chiar cu bucurie. Iată ce zice apostolul Iacob privitor la inima umilită cu care trebue să ne rugăm: „*Domnul celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har*“ [5]). Vameşul păcătos cu umilinţă şi cu inimă zdrobită rugându-se, *mai îndreptat s'a pogorît la casa sa*, decât fariseul îmgâmfat.

---

[1]) Mat. 26, 39.
[2]) Ioan 11, 41.
[3]) Ibidem, 17, 1.
[4]) Ef. 5, 19. Comp. şi Col. 3, 16.
[5]) Iac. 4, 6.

... Că tot cel ce se înalță pre sine, se va smeri; iar cel ce se smerește pre sine, se va înălța“ [1]).

Tot aşa avem datorința să alungăm din sufletul nostru toată pizma și răutatea față de oricine înainte de a rosti rugăciunea, conform cuvintelor Mântuitorului: *„Deci, de îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului și mergi mai întâiu de te împacă cu fratele tău, și atunci venind adu darul tău*“ [2]).

O cerinţă cardinală a rugăciunii este *atențiunea:* o atențiune, ca şi cea care se recere şi la lectura sântă. Scurt, rugăciunea trebue să fie rostită *„cu duhul și cu adevărul*“ [3]).

De sine înţeles, că în conformitate cu scopul sânt al rugăciunii, obiectul ei trebue să fie numai un bun necesar şi folositor. Ar fi nedemn a cere dela Dumnezeu lucruri vătămătoare pentru noi ori deaproapele nostru.

Pericolului de a cădea jertfă distracţiei, contrastul atenţiunii, vom preveni prin retragerea noastră într'un loc izolat, prin petrecerea în mijlocul celorlalți credincioşi adunaţi spre rugăciunea, prin participarea la serviciul divin, mai ales, dacă rugăciunea se execută în limba pe care celce se roagă o înţelege, şi mai ales dacă limba cultului bisericii este cea naţională, cum este cea a bisericii ortodoxe româneşti.

Deşi chiar și numai intenţiunea, sau singură dorinţa de a ne ruga, se poate privi ca o rugăciune, totuş cea rostită într'o limbă neînțeleasă ușor poate să devină o rugăciune rostită numai cu buzele, ca cea despre care zice Domnul: *„... apropie-se de mine poporul acesta cu gura sa, și cu buzele sale mă cinstește, iar inima lor departe este dela mine; iar în zadar mă cinstește învățând porunci omenești și învățături*“ [4]). Aceeaş imputare o face şi Mântuitorul Fariseilor când zice: „*Se*

---

[1]) Lc. 18, 10—14.
[2]) Mat. 5, 23—24.
[3]) Ioan 4, 24.
[4]) Isaia 29, 13.

apropie de mine norodul acesta cu gura lui şi cu buzele mă cinsteşte, iar inima lor departe stă dela mine“ [1]).

Privind imperfecţiunea naturii noastre şi slăbiciunea, peste care nu ne putem ridica întru câştigarea bunurilor supranaturale, rezultă dela sine şi o necesitate de a ne ruga; ne rugăm şi pentrucă simţim trebuința rugăciunii. Trebuinţa aceasta între toate împrejurările trebue să premeargă prescriselor de a ne ruga. Şi în privinţa aceasta tot Isus Hristos ne serveşte cu exemplul său, întrucât El însuş petrecea nopţi întregi în rugăciuni. Iată ce zice el: „*Priveghiaţi şi vă rugaţi . . .*“ [2]) Şi în alt loc: „. . . *se cade în toată vremea a se ruga şi a nu se lenevi . . .*“ [3]) Iar mai departe: „. . . *cereţi şi veţi lua . . .*“ [4]) Apostolul Paul cere Tesalonicenilor: „*Neîncetat vă rugaţi*“ [5]) Tot apostolul Paul scrie lui Timoteiu: „*Voiesc dar ca să se roage bărbaţii în tot locul, ridicându-şi măinile curate, fără de mânie şi fără de îndoire*“ [6]). De această poruncă evidentă a bisericii se sfarmă deci toate învăţăturile greşite ale Pelagienilor, fataliştilor, etc. In multele noastre slăbiciuni avem trebuinţă de a ne ruga cât de mult. Cuvintele Mântuitorilor „*Se cade în toată vremea a se ruga*“ [7]), şi cuvintele apostolului „*Neîncetat vă rugaţi*“ [8]), deşi nu au să se înţeleagă ca şi când creştinul ar fi îndatorat să se roage necontenit, căci aceasta ar trage după sine negligarea datorinţelor chemării, ci că Isus cere o rugăciune perseverantă, care nu oboseşte, deşi la părere nu e ascultată [9]), respective că apostolul cere o dispoziţie veselă ca atunci când se roagă [10]) —

---

[1]) Mat. 15, 8.
[2]) Mat. 26, 41.
[3]) Lc 18, 1.
[4]) Ioan 16, 24.
[5]) I. Tes. 5, 17.
[6]) I. Tim. 2, 8
[7]) Lc 18, 1.
[8]) I. Tes. 5, 17.
[9]) Conf. Dr. I. Olariu: Manual exegetic la s. Script. a Test. Nou: Sinopticii. Caransebeş 1894, pag. 573.
[10]) Conf. Dr. I. Olariu: Explicarea ep. s. ap. Pavel c. Fil. Col. et. Caransebeş 1913, pag 146.

totuş ne îndeamnă să nu întrelăsăm ocaziile binevenite, precum nici pe celece ne impun rugăciunea în anumite împrejurări. Mai ales ni-se cere rugăciunea în cazuri de ispită grea, în pericolul morţii, în cazuri de nenorociri, în timpurile prescrise de biserică, şi în general ori de câte ori avem trebuinţă de ajutorul dumnezeesc.

O frumoasă datină creştinească este de a face rugăciuni în fiecare zi dimineaţa şi seara, la începerea şi sfârşirea fiecărui lucru mai mare, etc.

Datorinţa noastră de a ne ruga nu se restrânge numai la persoana noastră, ci se estinde şi asupra tuturor oamenilor, de orice naţionalitate ori credinţă ar fi ei. Insaş dragostea atât pentru persoana noastră proprie, cât şi pentru de aproapele, pretinde aceasta, conform cuvintelor apostolului Paul către Timoteiu: „*Deci rogu-te mai nainte de toate să faceţi rugăciuni, cereri, făgăduinte, mulţămite pentru toţi oamenii. Pentru împăraţi şi pentru toţi cari sunt întru diregătorii* . . .“ [1]) Creştinul adevărat este îndatorat să iubească chiar şi pe duşmanii şi prigonitorii săi, şi să se roage pentru ei, conform învăţăturii Mântuitorului: „*Iar eu zic vouă: Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, binecuvintaţi pre cei ce vă bleastămă pre voi, bine faceţi celor ce vă urăsc pre voi, şi vă rugaţi pentru cei ce vă supără şi vă gonesc pre voi*“ [2]).

Un model de rugăciune pentru toate timpurile, care ne arată ce să cerem şi cum să ne rugăm, este rugăciunea domnească sau *Tatăl nostru* [3]).

Nenumărate sunt efectele ce răsar pentru creştinul pios din rugăciunea sinceră şi fierbinte, din rugăciunea rostită „cu duhul şi cu adevărul“. Nu numai că ea necondiţionat va fi auzită de Dumnezeu, ci întăreşte credinţa şi nădejdea, stârneşte şi aprinde dragostea, luminează mintea, oţeleşte voinţa, ne asigură harul dumnezeesc şi ne câştigă iertarea păcatelor. Ea aduce veselie şi mulţumire sufletului şi toarnă balzam mângăitor inimei ră-

---

[1]) I. Tim. 2, 1—2.
[2]) Mat. 5, 44.
[3]) Mat. 6, 9.

nite, conform cuvintelor apostolui Iacob: „*Pătimeşte rău cineva între voi? Să se roage*“ [1])

Pe lângă rugăciunea îndreptată imediat către Dumnezeu, creştinul ortodox învoacă şi pe Maica Domnului, pe îngeri şi pe sfinţi, — rugăciune prin care se cinsteşte în mod mijlocit tot Dumnezeu. Cinstirea lor se face în scopul de a obţinea la Dumnezeu împlinirea dorinţelor noastre cuprinse în rugăciune prin mijlocirea lor.

4. *Cunoaşterea istoriei universale.* Dacă consultăm istoria lumii, ne vom convinge, că în toate timpurile şi în toate locurile popoarele au avut credinţă în o putere supranaturală, că numai datorită credinţei în unul Dumnezeu a putut progresa omenimea spre acea omogenitate aproape absolută întru formarea de societăţi, întru formarea de state; că toate popoarele se guvernează după un singur plan; că acest plan dumnezeesc s'a manifestat şi prin gruparea atâtor oameni în o religiune, cum este cea creştină; că popoare cari au urmat alte principii în materie de credinţă şi morală, decât cele preconizate de întemeietorul religiunii creştine, au trebuit să se prăbuşească, etc. Ceeace se petrece în mare, aceea se poate experia şi în particular, la fiecare popor, la fiecare familie, la fiecare individ. In special religiunea creştină a revoluţionat întreaga societate păgână compactă pe timpul păşirii întemeietorului aceleia. Răspândirea atât de repede a ei, prin învăţăceii fără vre-o cultură înaltă, decât numai însufleţiţi de credinţa în învăţăturile sublime ale învăţătorului lor, au nu este o minune aptă să înmulţească şi întărească credinţa noastră? Oare credinţa, care a mânat la torturi şi chiar la moarte pe atâţi oameni, cari străluceau prin viaţa lor curată, nu ne însufleţeşte, nu ne înalţă cu cugetul şi cu inima încât să putem cunoaşte pe ziditorul nostru? Oare mai este ceva, ce ni-ar putea procura acea mulţumire, acea dulceaţă în suflet, acel dor de muncă şi mai înteţită, ca de e. rugăciunea rostită cu toată pietatea, ori ca săvârşirea unei fapte a milei trupeşti? Toate acestea oare nu vor servi

---

[1]) Iac. 5, 13.

spre sporirea credinţei? Fiecare creştin uşor îşi va putea da seama de adevărul acesta, mai ales atunci, când şi vrea, şi poate să se exerciteze în virtute.

Precum rugăciunea face parte din actele închinării lui Dumnezeu, aşa şi toate contrastele închinării lui Dumnezeu sunt totodată *contraste* şi ale rugăciunii, fie că aceasta se înfăţişează în orice formă a ei. Aceste contraste sunt:

a) Hula contra lui Dumnezeu, sau blasfemia.

Hula contra lui Dumnezeu este o necinstire, o defăimare, o calomniare a lui Dumnezeu, manifestată cu mintea ori cu inima, *(internă)*[1]), ori exprimată prin graiu viu, ori în scris, prin fapte, ori prin semne *(externă)*. Ea poate să se îndrepte *direct* contra lui Dumnezeu (nemijlocită), ori contra bisericii, a religiunii, ori a sfinţilor, şi atunci ea este *indirectă* (mijlocită). Dacă hula are drept obiect însuşirile fiinţiale ale lui Dumnezeu, ca: eternitatea, atotputinţa, atotştiinţa, bunătatea nemărginită, atotdreptatea lui Dumnezeu, pe cari hulitorul în mod temerar i-le-ar denega, ori că i-ar atribui slăbiciuni, imperfecţiuni, ori vină grea, ca d. e. că Dumnezeu nu este drept, întrucât suferă pe cei răi şi păcătoşi, ori că trimite rele asupra celor buni, etc., atunci ea este *eretică*. Dacă însă ea purcede din ură formală faţă cu Dumnezeu şi se manifestează prin o blăstămare alui Dumnezeu, dorindu-i un rău, ori a sfinţilor săi, a făpturilor sale, a sfântei Scripturi, ori a unor aşezăminte ale bisericii, ori că se manifestează prin expresii desprețuitoare, batjocurătoare şi bagatelizătoare, ea se numeşte *blestemătoare* sau înjurătoare, respective *neonestătoare*.

Hula contra lui Dumnezeu formează un păcat foarte greu. Adevărat că la judecarea mărimii acestui păcat criteriul indispenzabil este intenţiunea. Dacă hula contra lui Dumnezeu, mai ales cea blestemătoare, s'a comis în deplină conştiinţă şi cu intenţiunea hotărîtă de a ofenza pe Dumnezeu, deci cu răutate, atunci ea constitue păcatul cel mai mare ce-l poate comite un creştin. Căci ce poate

---

[1]) „Zis-a cel nebun întru inima sa: nu este Dumnezeu". Ps. 13, 1.

fi mai josnic ca cultură socială, şi ce mai criminal ca cultură a inimii, decât a vătăma maiestatea dumnezeească? Crima aceasta deja în Testamentul Vechiu era pedepsită cu moartea, dacă la comiterea ei se rostia răspicat numele lui Dumnezeu[1]). Aşa cetim la Moisi: „.... *omul, care va blestema pre Dumnezeu, păcat va avea. Iar care va huli numele Domnului, cu moarte să se omoare, cu pietre să-l ucidă toată adunarea lui Israil, ori venetic, ori moşnean, când huleşte numele Domnului, să moară*“ [2]).

Iar în alt loc: „.... *cei ce-l blesteamă* (pre Domnul), *vor pieri*“ [3]). Apostolul Paul în epistola sa a II. către Tesaloniceni numeşte hula împotriva lui Dumnezeu: păcatul lui Antichrist[4]). S. Ieronim zice, că nimic nu este mai oribil decât hula împotriva lui Dumnezeu, care-şi deschide gura sa contra celui Preaînalt[5]). Fericitul Augustin califică hula împotriva lui Dumnezeu drept un păcat mai mare decât juramântul strâmb[6]). Iar în cursul istoriei bisericii creştine aflăm adese dispoziţii fixate în scris, cari opresc deadreptul şi sub grele pedepse hula contra lui Dumnezeu. Aşa, sprijinindu-se pe cuvintele apostolului Paul către Timoteiu: „*Dintru cari este Imeneu şi Alexandru, pe cari i-am dat satanei, ca să se înveţe a nu huli*“ [7]), — şi biserica a pedepsit canoniceşte atât pe preoţii, cât şi pe mirenii, cari s'au făcut vinovaţi de păcatul hulirii lui Dumnezeu[8]).

---

[1]) Comp. Isidor de Onciul: Manual de Arheologia biblică, Cernăuţi 1894, pag. 271.

[2]) Lev. 24, 15, 16.

[3]) Ps. 36, 22.

[4]) II. Tes. 2, 3—10.

[5]) Cartea VII. la Isaia, cap. 18.

[6]) Augustin: Contra mend. c. 19 n. 39.

[7]) I. Tim. 1, 20.

[8]) „....*preotul, carele va blăstema şi va huli pre Dumnezeu sau pre sfinţi, acela să fie lipsit de preoţia lui un an şi să ia şi alt canon, post şi metanii, şi altele asemenea, cum va socoti Arhiereul său, iară de va blăstema şi va huli şi a doa oară, şi vor mărturisi mărturii credincioase, atunce fără nice o ertăciune i-se ia darul. Iară mireanul carele va blăstema şi va huli, acela se canoneaşte 1 an să nu se priceştuiască, să facă şi post, metanii şi milostenii.*“ Indreptarea legii. Târgovişte 1652, Glava 105, pag. 79.

De sine se'nțelege, că în urma actului incomplet al hulei, întrucât adecă hulitorului îi lipseşte intenţiunea de a ofenza pe Dumnezeu, ori îi lipseşte atenţiunea, şi deci consenzul, fiind mai mult efuziunea unui afect, de e. a. mâniei momentane, a nemulțumirii, păcatul este de natură mai uşoară şi deci mai uşor iertabil.

Cu decretarea creştinismului de religune a imperiului roman, şi legile statului au prevăzut podeapsă cu moarte asupra hulitorilor de Dumnezeu[1]). Tot aşa în codul civil al tuturor țerilor civilizate se cuprind pedepse aspre contra celorce se fac vinovați de blasfemie, ca contra unora, cari în felul acesta produc scandelă în public, aptă să vateme şi să distrugă ordinea religios-morală a cetățenilor.

b) *Blestemul*, care se îndreaptă mai mult asupra deaproapelui. Celce se face vinovat de acest păcat, roseşte cuvinte de blestem în legătura cu Dumnezeu, ori a sfinţilor, invocându-i în scopul de a strica binelui spiritual ori material al deaproapelui. Abstrăgând de necuviinţa şi păcatul de a tinde spre stricăciunea semenilor săi, când creştinul are datorinţa mai vârtos de a se ruga pentru deaproapele, un astfel de creştin mai păcătueşte şi prin luarea în deşert a numelui lui Dumnezeu şi al aleşilor săi.

Asupra unei astfel de fărădelegi în T. V. era pusă pedeapsa cu moarte, dupăcum cetim la Levitic: „*Oricine va blestema pre tatăl său au pre muma sa, cu moarte să se omoară; pre tatăl să au pre muma sa a blestemat, vinovat este*“[2]). Dar demnitatea creştinului adevărat cere cel puțin respectarea binelui moral şi material al deaproapelui său, şi deci eschide dorirea stricăciunii sale. Mântuitorul cere să facem obiect al iubirii noastre chiar şi pe aceia, cari ne blestemă zicând: „*Iar eu zic vouă: Iubiți pre vrăjmaşii voştri, binecuvântăți pre cei ce vă blesteamă pre voi . . .*“[3])

---

[1]) Novell. 77, cap. 1, § fin.
[2]) Lev. 20, 9.
[3]) Mat. 5, 44.

c) *Injurarea,* sau sudalma, care constă în rostirea despreţuitoare a numelui lui Dumnezeu, a sfinţilor, ori a lucrurilor sfinte, în momente de mânie repentină, ori ca efuziuni obicinuite ale oamenilor cruzi şi fără educaţie.

Injurarea de Dumnezeu şi de cele sfinte foarte adeseori divine obiceiu, — obiceiu urât şi condamnabil, şi totodată păgubilor demnităţii de creştin. Acest obiceiu, deşi nu totdeauna are la baza intenţiunea de a păcătui, ba tocmai pentrucă este obiceiu, se face mai mult involuntar, totuş poate deveni păcat foarte greu, mai ales când creştinul întrelasă ocaziile şi aplicarea mijloacelor de a lupta pentru desrădăcinarea acestui obiceiu.

Ca şi pentru hulirea de Dumnezeu, biserica creştină, şi deci şi cea ortodoxă, în toate timpurile a prevăzut pedepse aspre contra celorce blestemă ori înjură de cele sfinte. Apostolul Paul pune în vedere acestei categorii de păcătoşi pierderea împărăţiei lui Dumnezeu, zicând: „*Nici furii, nici lacomii, nici beţivii, nici ocărîtorii, împărăţia lui Dumnnzeu nu o vor moşteni*“ [1]).

Nu mai puţin şi legea civilă în statele creştine prevede pedepse în această direcţie [2]).

Tot aşa şi prin folosirea la fiecare pas a numelui lui Dumnezeu, al lui Isus Hristos, al Maicei Domnului, al sfinţilor, al îngerilor, ori al lucrurilor cari stau în legătură strânsă cu ei, fie în glumă, fie luându-se în râs, fie împletite în povestiri hazlii, fie la uimiri, ori la nenorociri, ori în dureri, deşi prin ea nu se formează

---

[1]) I. Cor. 6, 10.

[2]) Codul penal încă în vigoare în părţile unde se pregăteşte lucrarea de faţă, în § 51 prescrie următoarele: „*Celce batjocureşte în public un obiect al venerării religioase a vre-unei confesiuni recunoscute de stat, în afară de localitatea destinată spre ceremonie şi nu cu ocazianea ceremoniei, şi prin aceasta cauzează scandal public: se pedepseşte cu recluziune până la 8 zile.* Iar în § 190 hotăreşte: „*Celce .... prin expresiuni ofenzătoare îndreptate contra lui Dumnezeu cauzează scandal public, comite delict şi se peapseşle cu închisoare până la 1 an şi până la 1000 fl. în bani*“. Practica justiţiară (Deciziuni curiale) estinde pedepse tot în cadrele acestui articol şi asupra înjurării de cele sfinte în public, a înjurării în public de Dumnezeu, batjocurirea lui Isus Hristos şi a Maicii Domnului şi a bisericei.

direct blasfemia, totuş se degradează sfinţenia lor, ceeace în gura unui creştin credincios este mai mult decât necuviinţă.

5. *O viaţă eminent virtuoasă,* care este cel mai strălucit mijloc pentru întărirea şi sporirea în credinţă.

Pe lângă toată independenţa virtuţilor însuflate de activitatea omului, în ceeace priveşte principiul lor, totuş refuzarea lui de a conlucra cu un dar dumnezeesc, cum este credinţa, ar fi o faptă condamnabilă. Apostolul avertizează bunăoară pe învăţăcelul său Timoteiu contra unei eventuale nesocotiri a darului obţinut, când zice: „*Nu fii nebăgător de seamă de darul ce este întru tine, care ţi-s'a dat prin prorocie, cu punerea mâinilor preoţiei*“ [1]), ceeace foarte bine se potriveşte şi cu privire la credinţă. Ori în alt loc acelaş apostol: „*Pentru care pricină îţi aduc aminte ţie, ca să aprinzi darul lui Dumnezeu, care este întru tine prin punerea mâinilor mele*“ [2]).

Datoria creştinului este exercitarea permanentă a virtuţilor creştine. Acest exerciţiu se manifestează în acte formale, interne şi externe, de credinţă, de nădejde şi de iubire, în urma căruia pentru întreaga simţire şi cugetare a credinciosului se creiază un element, o atmosferă plăcută, plină de dulceaţă, din care răsar cele mai nobile porniri ale sufletului şi în care planta veninoasă a păcatului rădăcină nu poate prinde. Exercitarea cât mai rară a acestor virtuţi va fi dovadă sigură despre slăbirea tot mai mult a credinţei până la totala ei stingere. Contra acestei slăbiri a noastre în credinţă avem datoria ca, pe lângă dovedirea de cât mai multe acte de virtute, să ne rugăm pentru sporirea noastră în credinţă, asemenea părintelui lunatecului: „ . . . *crez, Doamne, ajută necredinţei mele!*“ [3]) — şi asemenea apostolilor, cari se rugau Domnului, zicând: „ . . . *adauge-ne nouă credinţă!*“ [4]) *.

[1]) I. Tim. 4, 14.
[2]) II. Tim. 1, 6.
[3]) Mc. 9, 24.
[4]) Lc. 17, 5. — *) Comp. şi: *10. Acte de credinţă interne* din studiul de faţă.

Dacă mijloacele de până aci (1—5) servesc pentru întărirea şi sporirea în credință, apoi trebue să arătăm şi mijloacele negative, a căror observare ne asigură contra căderii noastre dela credinţă. Aşa:

6. *Ferirea de a petrece în mod confidenţial cu ereticii şi cu persoane imorale.* Această oprelişte priveşte mai ales pe creştinii mai puțin instruiţi în adevărurile dumnezeeşti, cari tocmai în urma acestui defect uşor pot cădea pradă răspânditorilor de învăţături contrare celei ortodoxe. Insuş Isus Hristos avertiza pe învăţăceii săi în această privinţă, zicând: „*Păziți-vă de prorocii cei mincinoşi, cari vin la voi în haine de oi, iar înlăuntru sunt lupi răpitori*“ [1]). Şi apostolul Paul scrie Romanilor: „*Şi vă rog pre voi, fraţilor, să vă păziţi de cei ce fac împerecheri şi smintele împotriva învăţăturei, care voi v'aţi învăţat; şi vă feriţi de ei*“ [2]). Tot aşa şi apostolul Ioan: *Oricine va veni la voi, şi nu va aduce învăţătura aceasta, să nu-l primiţi în casă, şi să nu-i ziceţi lui: bucură-te!*“ [3]) Iar către Tit zice apostolul: „*De omul eretic după una şi a doua sfătuire, te fereşte*“ [4]).

Pericol mare poate urmă pentru credinciosul ortodox şi din *căsătoria* lui *cu o persoană de altă credinţă.* Dacă partea de altă credinţă nu va putea fi câştigată pentru trecerea la biserica ortodoxă, e de preferit mai de grabă abandonarea ei decât riscarea credinţei ortodoxe.

7. *Cetirea cărţilor eretice, precum şi a celor apte de a slăbi credinţa şi moralul.* Astfel de cărţi pot avea drept autori indivizi, cari parte lucrează după un plan anumit întru a câştiga aderenți învăţăturii lor greşite, parte din interes material, ori din răutatea inimii, din invidie, pentrucă nu pot vedea pe semenii lor fericindu-se în credinţa ce profesează şi în bunătăţile spirituale ce rezultă din ea.

---

[1]) Mt. 7, 15.
[2]) Rom. 16, 17.
[3]) II. Ioan 1, 10.
[4]) Tit 3, 10.

Aici înşirăm şi productele de aşa numita *literatură pornografică*, precum şi *icoanele obscene*, răspândite şi ele din aceleaşi motive şi cu acelaş scop.

Contra productelor de natura aceasta, respective contra folosirii lor, biserica totdeauna a luptat cu tărie.

Incă pe timpul apostolului Paul, în urma predicei acestuia în Efes „....*mulţi din cei ce făcuse vrăjile, aducând cărţile, le ardeau înaintea tuturor; şi au socotit preţurile lor şi au aflat cincizeci de mii de arginţi*“ [1]). Asemenea a procedat biserica pe timpul primului sinod ecumenic faţă cu scrierile lui Arie, apoi mai târziu faţă cu cele ale lui Nestoriu, Eutihiu, etc. In special în biserica noastră sinodul din Iaşi, la 1642, condamna o Mărturisire de credinţă cu doctrina lui Calvin, apărută la 1633 şi atribuită patriarhului constantinopolitan Ciril Lucaris, iar la 1645 învăţatul metropolit Varlaam de pe atunci, tot în Iaşi, combătu Catechizmul numit Racoţian, apărut între anii 1640—1652, în importantele sale „*Răspunsuri*“, în cari doctrina calvină din acel Catechizm o numeşte „otravă de moarte sufletească“ [2]). Deja canoanele apostoleşti [3]), precum şi sinodul VII. ecumenic [4]) se pronunţă contra cărţilor eretice, iar canonul 100 al sinodului VI. ecumenic opreşte zugrăvirea de icoane obscene [5]).

---

[1]) Fapt. Ap. 19, 19

[2]) Cf. Eusebie Popovici: Istoria bisericească. Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin şi Gherasim Episcopul Eparhiei Argeşului. Bucureşti 1901, Partea II, pag. 461. — Enea Hodoş: Elemente de Istoria literaturii. Caransebeş 1908, pag. 95.

[3]) „*Cine va băga cărţi păgâneşti în biserică, acelui să i-se iee darul. Cine va citi cărţi păgâneşti sau ereticeşti în biserică şi să le socotească sfinte: acelui să i-se iee darul*“. (Canonul 59 apostolesc. V. „*Îndreptarea legii*“. Târgovişte, 1652, pag. 439.)

[4]) „*Cine se va afla făcând pre ascuns vre o carte, împotriva cinstitelor icoane, acela de va fi deîn rândul preoţesc, să i-se ia darul, iară mireanul sau călugărul: să se afurisească*“. (Can. 9 al sin. VII. ecumenic. V. „Indreptarea legii“, pag. 642).

[5]) „*Ochii tăi vază drepte, şi cu toată raza ţine-ţi inima ta,* — porunceşte Înţelepciunea - - Pilde 4 v. 23, 25, — *căci simţirile trupului lesne întroduc în suflet cele ale lor, deci zugrăviturile cari amăgesc vederea, ori table, ori într'alt chip puse înainte, şi scandalizează mintea, şi provoacă spre aprin-*

15. Contrastele credinţei.

Precum vieţuirea conform credinţei adevărate ne înalță tot mai sus, pentruca cu mintea noastră din ce în ce mai luminată să putem vedea mai clar pe Dumnezeu, izvorul fericirii noastre, tot aşa vieţuirea şi petrecerea constantă în viţiozitate ne îndepărtează tot mai mult de Dumnezeu. Intre imperiul lui Dumnezeu, — imperiul luminii, şi între cel al întunerecului, — elementul celui viţios, este o distanță aşa de mare, că numai pe lângă o şforţare extraordinară a puterilor sufleteşti, şi în special a voinței, de a ieşi din negura păcatelor, este posibil ca păcătosul, aproape pierdut, să se învestmânteze în haina cea strălucitoare a credinței avute. Inimei voitoare îi vine apoi în ajutor şi graţia dumnezeească. Fiecare creştin are datoria să se folosească de ea întru înmulţirea şi întărirea credinței şi să evite orice ocazie care ar putea contribui măcar şi în cea mai neînsemnată măsură la scăderea ori chiar la stingerea totală a ei. Posedarea numai în parte, deci nu pe de-a întregul a credinței, ori lipsa totală, ori şi numai a unei singure calităţi a ei, constitue păcate cari întunecă chipul luminos al unui creştin adevărat.

---

derile îndulcirilor celor de ruşine, poruncim, ca de acum înainte nici într'un chip să nu se zugrăvească asemenea picturi, iară dacă cineva s'ar apuca a face aceasta, să se segregheze". Andreiu Baron de Şiaguna: Enchiridion, adecă Carte manuale de canoane ale unei, sfântei, sobornicești şi apostoleşti biserici. Sibiiu, 1871, pag. 162

Iată ce dispune *Codul penal român* în privinţa aceasta: Art. 262 „*.....se va pedepsi cu închisoare dela 3 luni până la 1 an şi cu amendă dela 26 până la 100 Lei.... oricine va comite sau va ajuta să se comită un ultragiu contra moralei publice sau religioase, sau contra bunelor moravuri, prin unul din mijloacele enumărate la art. 294 din acest cod*".

Art. 294 „*Este culpabil (de calomnie) acela, care prin cuvinte rostite în public, prin strigări, prin vreun act autentic sau public, prin scrieri, prin imprimate, prin desemne, prin gravuri, prin embleme vândute sau expuse spre vânzare, distribuite sau alipite în public, va propune asupra unui individ fapte, care de ar fi adevărate, ar supune pe prepusul la pedepse, sau măcar la ura ori dispreţul cetăţenilor*".

„Art. 391, pct. 3: *Scrierile sau gravurile în contra bunelor moravuri se vor rupe şi se vor desfiinţa*".

In cele următoare vom induce toate păcatele, sau mai bine, zis contrastele cari stau împotriva credinţei, clasificându-le în contraste, cari privesc lipsa vre-unei *calităţi* necesare a credinţei, şi contraste cari privesc lipsa *înseşi credinţei* ca atare.

16. Contraste cari privesc calităţile credinţei.

Deoarece numai acea credinţă poate fi numită adevărat creştină, care întruneşte calităţile necesare arătate mai sus[1]), e de sine înţeles, că lipsa măcar şi numai a uneia din ele nu ne mai dă noţiunea integrală a credinţei. Lipsa uneia din aceste calităţi nu va să zică lipsa credinţei înseşi, şi deci acel creştin, care nu ţine cont de vreuna din aceste calităţi, nu se poate numi necredincios. Sunt creştini, cari bucuroşi se numesc credincioşi şi de sigur ar protesta dacă ar fi timbraţi de necredincioşi, cu toate că credinţei lor îi lipseşte una din calităţile cari îi dau fiinţa creştină.

Luând calităţile credinţei în ordinea, în care le-am înfăţişat, vom arăta contrastul fiecăreia din ele. Aşa contrastul credinţei umilite este

1. *credinţa sumeaţă*. Precum în viaţa de toate zilele de atâtea ori ne putem convinge, că sumeţia, ca una din cele mai mari slăbiciuni omeneşti, face pe om să-şi atribue calităţi pe cari nu le are, aşa şi în materie de credinţă omul adese cade pradă ispitei de a se crede mai mult decât este şi deci îndreptăţit de a supune şi credinţa, respective obiectul credinţei, intelectului său mărginit.

Apostolul Paul fereşte pe creştini de această credinţă, când zice: „*Ca să nu se laude nici un trup înaintea lui*[2]) *... că cu darul sunteţi mântuiţi prin credinţă; şi aceasta nu dela voi; al lui Dumnezeu este darul*“[3]). Profetul Ieremia zice: „*.... să nu se laude cel înţelept*

---

[1]) V. § 12 al lucrării de faţă.
[2]) I Cor. 1, 29.
[3]) Ef. 2, 8.

întru înţelepciunea lui... Ci într'aceasta să se laude cel ce se laudă, că înţelege şi cunoaşte că eu sunt Domnul...“[1]). Iată deci că, precum în viaţa de toate zilele îngâmfarea nu foloseşte omului nimic, ba, dimpotrivă, este izvorul răului, — aşa şi în materie de credinţă ea împiedică pe creştin de a-şi supune mai vârtos intelectul său autorităţii dumnezeeşti, ba îl ridică la rolul de judecător al lui Dumnezeu. Căci ce alta decât sumeţie îndrăzneaţă ar putea fi supunerea învăţăturilor dumnezeeşti unei examinări cu ajutorul raţiunii slabe şi mărginite omeneşti şi a-şi opune părerea proprie acelor învăţături, cari sunt proprietatea, bunul comun şi convingerea întregei biserici? Oare nu jertfa acestei sumeţii au fost d. e. cărturarii şi fariseii de pe timpul Mântuitorului, cari atât din multele minuni, cât şi din sublimele cuvântări ale lui, cărora le erau martori, ar fi putut să-i devină cei mai fervenţi şi convinşi aderenţi, şi totuai au sămas refractari? Isus Hristos îi şi mustră pentru aceasta, zicând: „*Cum puteţi voi să credeţi, slavă unul dela altul luând, şi pre slava cea dela singur Dumnezeu nu o căutaţi?*“[2]). Raţionarea în tainele dumnezeeşti ne-ar duce acolo, unde ne-ar duce d. e. privirea îndelungată cu ochiul liber spre soare. Cu cât mai mult privim, cu atât mai puţin vedem; ba lumina intenzivă a lui ne-ar orbi total, pe noi, cei ce îndrăznim să măsurăm ochiul nostru slab cu puterea nebiruită a soarelui.

Dacă însă raţionarea aceasta este necuviincioasă şi nepotrivită cu caracterul creştinului adevărat, apoi aceasta nu opreşte pe creştin să se nizuiască de a cunoaşte cât mai bine pe Dumnezeu şi cuvântul lui, respective de a-l propovădui şi chiar explica. Cu cât mai bine îl vom cunoaşte, cu atât mai mult îl vom şi iubi. Iubirea lui Dumnezeu este doară izvorul tuturor bunătăţilor trecătoare şi vecinice[3]), iar explicarea nemeşteşugită şi sin-

---

[1]) Ier. 9, 22—23.

[2]) Ioan 5, 44.

[3]) Comp. şi: Deharbe: Explic. catech. Tom. I: Despre credinţă. Trad. magh. de Répássy. Eger. 1885, pg. 177—178.

ceră, din inimă, a doctrinei creştine, luminează cum glăsueşte şi psalmistul: „*Arătarea cuvintelor tale luminează şi înţelepţeşte pre prunci*“ [1]), pecând cuvintele sclipitoare ale înţelepciunei omeneşti îţi iau vederea, dar nu folosesc [2]).

2. Privind menirea credinţei, după care ea trebue să fie vie şi lucrătoare, urmează că în opunere cu aceasta stă credinţa *moartă*.

Evident, că credinţa moartă nu-şi împlineşte menirea sa mai înaltă; pentru aceea se şi numeşte necompletă sau teoretică, întrucât ea nu se traduce în fapte Motorul pentru o credinţă vie, lucrătoare, este dragostea: dragostea către Dumnezeu şi dragostea către aproapele. Lipsa dragostei la credinţă ce va să zică alta decât petrecerea în *lenevire* faţă cu datoria ce o avem faţă de creatorul şi binefăcătorul nostru cel mai mare şi faţă cu semenii noştri? Cauza acestei petreceri în lenevire este tractarea cu uşurătate, cu superficialitate, a adevărurilor de credinţă, ca şi tractarea unui obiect, a cărui valoare reală nu o cunoaştem, pentrucă nici nu ni-am dat silinţă să o cunoaştem şi să o preţuim.

Câţi creştini nu trăesc între noi, cari cred în Dumnezeu, în Isus Hristos şi în învăţăturile lui, în existenţa vieţii şi osândei vecinice, şi totuş trăesc ca şi când n'ar exista nici Dumnezeu, nici cuvântul lui, nici fericirea vecinică, nici osânda vecinică! Unora ca aceştia nu le surâde speranţa mântuirii, ci, ca şi „*pomul care nu face roadă bună, se taie şi în foc se aruncă*“ [3]). Isus zice: „*Nu tot cel ce îmi zice mie: Doamne! Doamne! va intra în împărăţia cerurilor, ci cela ce face voia Tatălui meu carele este în ceruri*“ [4]). Iar apostolul Paul îndeamnă pe Corinteni aşa: „*Pre voi înşivă vă ispitiţi, de sunteţi întru credinţă; pre voi înşivă vă cercaţi!*“ [5]) — sub ceeace apostolul înţelege credinţa vie.

---

[1]) Ps. 118, 130.
[2]) Comp. Deharbe, op. c. pag. 5.
[3]) Mat. 7, 19.
[4]) Ibidem 7, 21.
[5]) II Cor. 13, 5.

Ce priveşte însuşirile credinței, ce rezultă în mod nemijlocit din ființa ei, acestea pot avea contraste cari sunt îndreptate direct contra ființei credinței. Contrastele acestea sunt: *îndoială în credinţă, indiferentismul religios, erezia, necredința în înțeles strâns, apostazia, shizma, superstiţiunea, şi credulitatea.*

B. Contraste cari privesc însăş fiinţa credinţei.

17. Îndoiala în credinţă.

Pornind din definiţia credinţei teologice, ce i-am dat mai sus [1]), că adecă ea este „consimțirea de bună voie, nesilită, a credinciosulni cu cuvântul lui Dumnezeu“, — deci o convingere şi certitudine cu care credem, — urmează, ca ceeace formează obiectul ei, să fie crezut cu tărie şi fără șovăire. La aceasta ne îndreptăţeşte şi obligă autoritatea infalibilă a lui Dumnezeu, — motivul unic şi sfânt al certitudinii noastre asupra adevărului cuvântului lui. Nimic nu ne îndreptăţeşte să ne îndoim de ceeace nenumărate generaţii prin aproape două mii de ani au privit ca având origine dumnezeească, au privit drept ceva sfânt. Contrarul ar fi curată nebunie.

Nebunie ar fi a ne îndoi pe motivul că religiunea conţine multe misterii. Doară este evident că doctrinele omeneşti ne octroiază mult mai multe şi mai chinuitoare secrete, şi pelângă aceasta ne mai pretind şi o credinţă oarbă. O minte curată, şi deci o cugetare logică nicicând nu va căuta mai întâiu că ce să *nu* creadă, ci ce să creadă. Căci doară mai greu este a nu crede decât a crede. Iar religiunea creştină conţine atâtea şi atâtea motive frumoase, etice, pentru a fi îmbrăţişată şi a o face obiect drag al credinţei noastre. Spiritualul Anton Fussal supunând unei critici severe fiecare sectă filozofică, a trebuit să conchidă într'acolo, că: „*Credinţă mai bună decât cea în Isus Hristos n'am aflat* [2])“.

---

[1]) V. pag. 6.

[2]) Cf.: Auguste Nicolas: Măestria credinţei. Trad magh. de Fr. Bernátszky. Tom I. Pesta, 1872. pag. 177.

Deorece îndoiala în sine este o balanţă, care gravitează când spre credinţă, când spre necredinţă, urmează ca o astfel de nesiguranţă cu privire la adevărurile de credinţă să eschidă caracterul limpede al creştinului adevărat. Pelângă toată această icoană neclară a unui astfel de creştin, nu-i putem atribui deadreptul vina păcatului, fără a examina mai întâiu cauzele acestei stări nebuloase. Ele pot fi mai multe.

La baza îndoielii pot sta atât motive raționale, cât și motive ale inimii. O îndoială provocată de motive raţionale, judecând sub raport etic, — nu numai că nu constitue păcat, ci, dincontra, este chiar justificată. Creștinul adevărat, pătruns de seriozitatea şi importanţa adevărurilor sfinte, propuse de biserică, are chiar datoria să supună unei examinări mai deaproape învăţăturile de provenienţă nebuloasă, ori direct contrare minţii sănătoase, a căror primire i-s'ar cere din partea unor persoane, cari nu-şi pot legitima autoritatea legală ca organe ale bisericii creştine ortodoxe.

O astfel de îndoială, până la liniştirea din partea autorităţilor legitime, este chiar o recunoaştere mai pronunţată și mai pregnantă a adevărurilor de credință, şi totodată o dovadă şi un mijloc moralminte admis şi chiar recomandabil contra credulităţii, contra unei aplicări prea uşoare de a primi fără control drept adevăr de credinţă, ori de morală, orice ni s'ar propune. Această îndoială o numim *speculativă,* teoretică, sau negativă.

Indoiala teoretică, ca una ce se poate naşte în om în mod involuntar şi fără vina proprie, îşi poate avea izvorul în mai multe împrejurări în afară de voința sa, ca: lipsa de instruire suficientă în învăţăturile de credinţă, lectură stricăcioasă, etc. Dacă creştinul se va nizui să alunge dela sine îndoiala produsă pe calea aceasta, ţinându-o ca o nenorocire şi va lupta din toate puterile contra ei, căutând adevărul curat, această îndoială nu numai că nu constitue păcat, ci în anumite cazuri este chiar înccputul înţelepciunii şi cunoaşterii. Insuş apostolul Paul îndeamnă la cercetare, zicând: *Toate să le*

ispitiți; ce este bun să țineți[1])". Imbrățișarea însă cu voia a îndoielii teoretice și persistarea în ea asupra unui adevăr recunoscut și propus de biserică poate deveni păcat, și anume păcatul îndoielii vinovate, care se mărgineşte cu erezia, ori chiar cu necredința. Când însă către această îndoială a minții s'ar alătura cea a inimii, sau cu alte cuvinte, când îndoiala desfășurată mai sus ar fi sprijinită și de voia omului, atunci se naşte îndoiala *practică* sau pozitivă.

La acest fel de îndoială rolul cel mai ponderos îl are deci *voia* omului: voia în mod negativ, care se potențează chiar și până la plăcerea de a nu căuta și nici a nu voi să caute adevărul în cazuri de îndoială, fie referitor la un singur adevăr de credință, fie la mai multe, ca urmare a unei stări psihice decadente, ca: perversitate, sumeție, și un senzualizm prea pronunțat.

Indoiala cu intențiunea expresă și voia hotărîtă în chestiuni de credință este caracteristica omului care fuge de lumina adevărului, care mai bucuros petrece în întunerecul păcatelor, pentrucă faptele lui să nu se vădească, conform cuvintelor Mântuitorului: *„Iar aceasta este judecata, că lumina au venit în lume, și au iubit oamenii mai mult întunericul decât lumina, că erau faptele lor rele. Că tot cela ce face rele urăşte lumina, și nu vine la lumină, ca să nu se vădească lucrurile lui*[2])". Apostolul Paul vorbind de credința tare, care nu suferă nici o îndoială, pune drept pildă demnă de urmat credința lui Avram, zicând:

„Și neslăbind în credință, nu s'a uitat la trupul său cel omorît, fiind mai de o sută de ani, nici la omorîrea pântecelui Sarei. Și întru făgăduința lui Dumnezeu nu s'a îndoit cu necredința, ci s'a întărit cu credința, dând slavă lui Dumnezeu. Și adeverit fiindcă ce i-au făgăduit, puternic este a și face. Pentru aceea i-s'au și socotit lui spre dreptate[3])".

[1]) I. Tes. 5, 21.
[2]) Ioan 3, 19—20.
[3]) Rom. 4, 19—22.

De sine înțeles, că în îndoiala practică celce se îndoieşte în vre-un adevăr de credinţă şi persistă cu tenacitate în îndoiala sa, *nevoind* să-şi supună voinţa sa autorităţii dumnezeeşti, în mod indirect atacă un adevăr de credinţă, şi deci în parte este necredincios, ori, în cazul cel mai bun, indirect un eretic. Ca atare, ca şi orice îndoială, care se menține în urma conlucrării şi consimţirii voinţei, este păcat, şi în acest caz păcat greu.

Nu se poate nega, că une-ori chiar şi oameni, cari se disting atât prin o viaţă pioasă, cât şi prin o cunoştinţă mai apropiată a învăţăturilor religioase, pot să cadă în îndoială asupra unor adevăruri singuratice, ori chiar a mai multora. Această îndoială în cele mai multe cazuri este o ispită ce-şi are cauza în o imaginație neorânduită, şi la care participă şi diavolul. Mijlocul cel mai eficace pentru învingerea acestei îndoieli este continuarea cu bărbăţie a exerciţiilor de viaţă pioasă [1]).

Indoiala în credință constitue un pericol moral. Dela aceasta însă până la păcat nu este decât o distanţă foarte mică. De aceea chiar şi numai indiferența, ori neglijenţa de a lua imediat lupta pentru alungarea îndoielii din suflet poate deveni păcat, şi anume păcat în proporţia indiferenţei ori neglijenţei de care s'a făcut vinovat îndoiciosul.

18. Indiferentizmul religios.

Precum indiferentizmul în genere este o nepăsare, la tot cazul condamnabilă, faţă cu îndatoririle de ordin material, social şi spiritual-moral, tot aşa şi indiferentizmul religios este deasemenea o nepăsare condamnabilă faţă cu îndatoririle creştinului către prescriptele bisericii atât sub raport de credință implicită, cât şi explicită.

Preceptele etice superioare ale creştinizmului, ca cea mai desăvârşită şi ideală religiune din toate câte au

---

[1]) Comp. Dr. I. A. Stapf: Die christliche Sittenlehre. Ed. II. Innsbruck. 1850, pag. 39.

existat vre-odată, nu admit nici ridicarea vre-uneia din ele la acelaş nivel şi la aceeaş valoare etică cu el, şi deci cu atât mai puțin ridicarea peste el, dar nici degradarea valorii lui la valoarea celorlalte religiuni. In urmare ar fi nelogic, şi chiar vătămător pentru religiunea creştină, a afirma, cum cu durere o vedem aceasta mai ales, şi în măsură destul de mare în zilele noastre, că toate religiunile ar fi asemenea de bune, ori că toate confesiunile creştine ar avea aceeaş valoare şi aceeaş putere sub raport etic şi cu privire la mântuire, — ori că toate religiunile ar fi asemenea de rele ori false. Forma aceasta a indiferentizmului religios este cea *teoretică*.

Cu toate că criteriile, după cari se poate cunoaşte, care este religiunea, respective biserica cea aoevărată, aparţine Dogmaticei, totuş faţă cu afirmarea indiferentizmului teoretic credem îndreptăţită întrebarea, că dacă religiunile existente până la venirea Mântuitorului ar fi avut puterea să aducă omenimii împovărate de mulţimea păcatelor uşurarea dorită, — la ce mai era nevoie de această nouă religiune? Tocmai în urma inferiorităţii acestor religiuni a fost nevoie de o religiune nouă, de trimiterea Fiului lui Dumnezeu. Căci doară „*aşa a iubit Dumnezeu lumea, cât şi pe Fiul său cel unul născut l-au dat, ca tot cel ce crede întru el să nu piară, ci să aibă viaţă vecinică* [1])“. Apostolul „neamurilor“, care cunoştea toată fiinţa religiunilor lor, iată cum fereşte pe cetitorii săi din Corint: „*Nu vă înjugaţi întru alt jug cu cei necredincioşi; că ce împărtăşire are dreptatea cu fărădelegea? Sau ce împreunare are lumina cu întunerecul? Sau ce unire are Hristos cu veliar? Sau ce parte este credinciosului cu cel necredincios? Sau ce însoţire este bisericei lui Dumnezeu cu idolii? Că voi sunteţi biserica lui Dumnezeu celui viu, precum au zis Dumnezeu: voiu locui întru ei, şi voiu fi lor Dumnezeu şi ei îmi vor fi mie norod* [2])“.

Alta este concepţia despre Dumnezeu în religiunea

---

[1]) Ioan 3, 16.

[2]) II. Cor. 6, 14—16.

creştină, şi alta în religiunile popoarelor păgâne. Alta este concepţia despre mântuire, despre suflet, despre viață după moarte în creştinism, şi alta în păgânizm. Altul este cultul la păgâni, şi altul la creştini. Altele sunt preceptele morale în biserica lui Hristos, şi altele la păgâni.

Și tot așa şi ce privește diferitele biserici creştine între olaltă. Altele sunt mijloacele de mântuire în biserica creştină ortodoxă, și altele d. e. în biserica așa numită reformată. Alta este învățătura bisericii noastre în special cu privire la purcederea Duhului sfânt, la s. euharistie, la exercitarea puterii ierarhice, la soartea sufletelor după moartea corpului; apoi cu privire la cultul sfinților, al icoanelor, la dejudecarea moralităţii faptelor omeneşti, etc., şi alta în biserica latină şi respective reformată. Contrazicerile evidente dintre singuraticile biserici eschid deci temeinicia unei afirmări, că toate confesiunile creştine ar fi asemenea de bune şi că ar putea deci să asigure mântuirea.

Purcezând dela adevărul sfânt, că Isus Hristos a întemeiat o unică biserică, pe care a înzestrat-o cu legi, este evident şi logic că numai acea *unică* biserică și este cea unic adevărată. Că ea într'adevăr este numai una, se întăreşte şi prin Simbolul Niceno-constantinopolitan, unde zice: „Cred... întru *una*, sântă, sobornicească și apostolească biserică [1])“. Invăţătura aceasta se confirmă şi prin cuvintele apostolului Paul, care zice: *...că v'am logodit unui bărbat, fecioară curată să vă pun înaintea lui Hristos*“ [2]), iar mai departe în „Mărturisirea ortodoxă“ [3]): *Şi precum Hristos este unul, tot așa și mireasa lui este una“*, după cum se arată din epistola către Efezeni, unde se zice: „*Un Domn, o credinţă, un botez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor...*“ [4]).

In urmă afirmaţia, că toate bisericiile creştine ar fi

---

[1]) „Mărt. ort.“, Ed. I. Bucureşti, 1899. pag. 81. Răspunsul la întrebarea LXXXII.

[2]) II. Cor. 11, 2.

[3]) Ibidem.

[4]) Ef. 4, 5.

asemenea de rele, ori asemenea de falze, ori că chiar şi cel cu credinţa rătăcită şi-ar putea asigura mântuirea tocmai ca şi celce se află în posesiunea adevărului, este atât de temerară, că a susţine aceasta înseamnă a pierde orice îndreptăţire la numele de creştin. Aceasta ar fi epal cu negarea caracterului dumnezeesc al religiunii creştine [1]).

Cealaltă formă a indiferentizmului religios este indiferentizmul *practic*. Aceasta constă în nepăsarea şi negligarea condamnabilă a exercitării credinţei în toate formele sale, precum sunt: întrelăsarea datorinţelor creştineşti faţă cu Dumnezeu şi faţă cu aproapele, nepăsarea de a ne însuşi cunoştinţe cât mai estinse şi aprofundate în materie de credinţă, privirea şi tractarea cu indiferenţă a scopului final al religiunii: preamărirea lui Dumnezeu şi mântuirea sufletelor.

Indiferentizmul practic în cele mai multe cazuri este fructul celui teoretic, şi de obiceiu el obvine în forma sa aceasta îndoită. Şi filndcă el este îndreptat împotriva lui Dumnezeu, evident că este un păcat foarte mare, mai ales că foarte adese trece în necredinţă totală, şi chiar în dispreţ direct contra bisericii şi a mijloacelor ei de mântuire. Atitudinea nepăsătoare, indiferentă, faţă cu celece suntem datori către Dumnezeu, o caracterizează Isus Hristos drept atare, când zice: „*Cela ce nu este cu mine, împotriva mea este . . .*“ [2])

La temelia ambelor forme ale indiferentizmului stă lipsa totală, sau şi numai în parte a cunoştinţei învăţăturilor dumnezeeşti, o viaţă prea dedată plăcerilor senzuale, negligarea cultului divin privat şi public, lipsirea pentru timp mai îndelungat de împărtăşirea cu sfintele taine, precum şi pieirea tuturor sentimentelor religioase şi morale din om.

Un exemplu de indiferentizm ni-se relatează la evangelistul Mateiu, unde asupra slugei „viclene şi leneşe“ astfel îşi rosteşte Mântuitorul sentința: „*Luaţi, dar, dela*

---

[1]) Cf. Dr. I. A. Stapf, opul citat, pag. 41.

[2]) Mat. 11, 23.

el talantul, şi-l daţi celui ce are zece talanţi... Şi pre sluga cea netrebnică, aruncaţi-o întru întunerecul cel mai dinafară; acolo va fi plângerea şi scrâşnirea dinţilor“[1]).

Iar în Apocalipsa lui Ioan aflăm indiferentizmul astfel caracterizat: „*Ştiu faptele tale, că nici rece eşti, nici fierbinte; o, de ai fi rece ori fierbinte. Iar fiindcă eşti cald şi nici fierbinte nici rece, te voiu arunca din gura mea. Că zici: bogat sunt, şi m'am îmbogăţit, şi de nimic nu am lipsă; şi nu ştii că tu eşti ticălos şi mişel şi sărac şi orb şi gol*“[2]).

(Va urma) **Dr. Dimitrie Cioloca**

Incenuşarea şi înmormântarea.

I.

N'am urmărit începuturile şi tot istoricul agitaţiunilor, făcute şi la noi în România pe tema de care ne vom ocupa în această expunere.

Ne aducem însă aminte că înainte de câteva luni se putea ceti în presă că Primăria Bucureştilor chiar s'ar fi ocupat sau cel puţin întenţiona să se ocupe de oricari chestiuni privitoare la ceeace se numeşte cu un neologism *cremaţiune*, sau cu un cuvânt românesc mai nou: *încenuşare*, care este traducerea francezului incinération.

Aceste cuvinte, în calitatea lor de termeni tehnici, amândouă însemnează: *reducerea în cenuşă a rămăşiţelor pământeşti ale omului prin mediul focului sau al aerului ferbinte, a*) în opoziţie cu *înmormântarea* (zisă şi înhumare şi îngropare), prin care se înţelege depozitarea cadavrelor omeneşti în pământ, lăsându-se discompunerea lor în seama naturii, adecă fără nici o intervenţie din partea omului în acest proces natural al descompunerei lor; *b)* în opoziţie cu *înbalzamarea*, un tratament aplicat

---

[1]) Mat. 25, 2 —30.

[2]) Apoc. 3, 15—17.

cadavrelor omeneşti în scopul de a le scuti de putrefacţie şi de descompunerea naturală, pentru a fi păstrate astfel, fie în pământ, fie în ubicaţiuni anume, vreme cât de lungă; şi *c)* în opoziţie cu *alte obiceuri de tratare ale celor morți*, mai rare, practicate de unele triburi ale popoarelor primitive, ca obiceiul de a expune cadavrele omeneşti pentru a fi mâncate de anume animale, cum sunt hienele, şi oarecari paseri, sau ca obiceiul de a păstra cadavrele morţilor în sînul familiei până la completă descompunere, etc.

De această ştire, că se agită *chestiunea cremaţiunii* şi în capitala noastră, au luat notă, înainte de câteva luni, cum am zis, şi unele reviste bisericeşti, însă fără a întra în discuţia materială a chestiunii, ci mărginindu-se numai a învita să se pronunţe competenţele şi îndreptăţiţii, cari, la rândul lor au făcut bine că nu s'au grăbit să răspundă.

Problema *încenuşării fie în opoziţie cu înmormântarea, fie şi numai alături de ea*, este o problemă, a cărei rezolvire nu-i de loc uşoară, nici din punct de vedere teoretic nici practic.

A dispune să ţi se ardă cadavrul sau să ţi se înmormânteze, şi a arde sau a înmormânta rămăşiţile pământeşti ale semenilor tăi, conaționali, careligionari, prieteni şi înrudiţi sau străini, nu este un lucru indiferent nici din punct de vedere individual, nici din punct de vedere al colectivităţei sociale. Tratarea rămăşiţelor pământeşti umane nu poate fi privită ca un sport oarecare, dependent de bunul plac al orişicui. Vanitatea naţională de a ţine pas şi în această privinţă, cu occidentul prea modern — uitându-se de altfel că şi orientul cunoaşte cremaţiunea —, adecă de a avea şi noi, măcar în capitală, crematorii, columbarii, dumbrăvi şi grădini de urne etc., precum şi mania originalităţii individualiste a unor singuriți, ne pot explica provenienţa psihologică a mişcării în favorul cremaţiunii, dar ele nu pot fi privite ca temeiuri pentru admiterea arderii morţilor noştri.

Sfidând inhumarea, cremaţiunea atentează la drepturile unuia din cele mai vechi obiceiuri funerare ale rasei umane, atentează la orânduirea unor străvechi practice religioase peste tot, şi la orânduirea ceremoniilor şi practicilor funerare creştine în deosebi, singurele pe cari le-a cunoscut şi le-a urmat şi poporul nostru, dela închegarea începuturilor sale până la timpul de faţă. In afară că atentatează la o străveche tradiţie umană, religioasă, şi creştină prin excelenţă, admiterea şi întroducerea cremaţiunii mai răscoleşte şi o sumă de probleme şi întâmpină o sumă de dificultăţi, nu numai de ordin teologic, bisericesc, moral, ci şi de ordin de drept, de ordin judiciar, de ordin de drept poliţienesc, de ordin de sanitate publică, ş. a. m. d., tot probleme şi dificultăţi cari cer o foarte serioasă considerare şi o bună lămurire, pentru rezolvirea lor, atât de partea cremaţionişţilor cât şi de partea apărătorilor înhumaţiei.

In cele următoare vom expun unele din dovezile şi argumentele, mai obicinuite, pro şi contra, în această chestiune, pe cari le găsim mai adese discutate în literatura privitoare, cu dorinţa de a contribui, întru câtva la clarificarea chestiunii, în vederea pregătirei unei soluţiuni nimerite, pentru cazul când aceasta se va impune.

II.

Vechimea sau noutatea unui obiceiu sau a unei practice omeneşti, precum nici universalitatea sau parţialitatea lor, nu pot fi, fără îndoială, o instanţă hotărîtoare asupra raţionalităţei şi valoarei lor, care să ne împuie a le menţine sau a le desfiinţa, a le găsi bune sau a le reproba.

Totuşi, discuţia în jurul *cremaţiunii şi inhumaţiunii* a pus şi chestiunea ausienităţei şi universalităţei acestor doua practice: care din ele e mai veche şi care este mai universală, şi rezultatul cercetărilor privitoare, până în prezent, este *constatarea că ele există, din cea mai adâncă vechinie, amândoue, când isolate una de alta, când una lângă alta, când combinate, aşa totuşi că pri-*

oritatea şi predominaţiunea pare să fi fost, în general, de partea inhumaţiunii.

Pentru *timpurile preistorice,* cercetările făcute cu ocazia unor sapături ca cele din Spy, Predmost (Moravia), Cro-Magnon, Laugerie-Basse, Aurignac, Manthon, Chapelle-aux-Saints şi de pe aiurea, *atestă practicarea inhumaţiunii încă în era veche de piatră,* iar *practicarea cremaţiunii pare să se fi ivit mai întâiu în era neolită,* cum par a indica cercetările dolmenurilor din Finistère (Portugalia), şi *a fost în uz apoi prin întreaga eră de brouz,* fără a se generaliza totuşi, decât poate, în epoca ultimă a erei acesteia.

Este greu să putem spune, astăzi, cu preciziune, care a fost cauza diferenţiării acesteia în tratamentul cadavrelor omeneşti, în preistorie. Cum însă, în contemporanitate şi în istorie constatăm că *ideile religioase şi credinţele privitoare la viaţa viitoare a omului,* sunt factorii cari au cea dintâiu şi cea mai mare influenţă asupra obiceiurilor şi riturilor funerare, la toate popoarele, putem afirma cu mare probabilitate că şi în preistorie ideile religioase şi credinţele privitoare la viaţa viitoare, ale timpului, vor fi fost determinante şi pentru diferenţiarea acestui tratament, în cremaţiune şi inhumaţie, pe lângă diferitele împrejurări de ordin practic, fireşte, cari şi ele, fără îndoială, vor fi avut partea lor de influenţă asupra modului de tratare e cadavrelor.

Despre *poporale vechi istorie,* să ştie cu siguranţă, că *Babilonenii îşi înmormântău morţii,* că *Perşii aveau oroare de cremaţiune,* şi că la Semiţi, cu deosebire *la Evrei, practica ordinară, obicinuită a fost deasemenea numai înmormântarea.*

Inzii cei vechi însă practicau ambele forme, în aceiaşi măsură. Şi la ei *înmormântarea* bazează pe idei şi credinţe religioase. In cele mai vechi cântece funerare ale lor se găseşte adese rugăciunea, ca „maica Ţărână (pământul)“ să primească cu blândeţe pe cei încredinţaţi ei, cu mângăieri de fecioară, să-i acopere uşor, cum îşi acopere mama copilul în haină, să-i păstreze şi să-i ferească de peire. Rigveda zice adese: „Nu m'aş coborî

cu drag în casa făcută din țărână, o rege Varuna; aibi milă, Prea Puternicie . . .“ Bolnavilor li se urează să nu devină locuitori ai „casei de ţărâna“. Locuri din Atharvaveda vorbesc şi de un „arbore al morților“, adecă de coşciuguri făcute din trunchiuri de arbori, scobite: „Dă-l înapoi, o arbore, pe cel adăpostit în tine.“

Şi la *Grecii antici practica originală a fost înmormântarea*, care şi mai tărziu, până la sfărşitul acestui popor, şi-a păstrat, şi după întroducere cremaţiunii, paralel ca aceasta, drepturile ei necontestate. Rămaşiţele culturei celei mai vechi de pe țărmii Mării Egee, sunt aşa numiții *tumuli*, sămănaţi destul de des, pe malul Asiei Mici, cu deosebire în regiunea Scamander-ului, Kaikos-ului şi Hermos-ului, şi unii dintre acestia, ca tumulul Thymara şi Troas, sunt morminte colective, întrebuinţate ani dearândul. In Tumulul dela Maraton se crede chiar că ar fi fost înmormântaţi Athenienii căzuţi în lupta cu Perşii.

Obiceiul înmormântării în tumuli s'a păstrat lungă vreme în Asia Mică, şi până tărziu de tot în Lidia, iar în Troas şi Pergamon practicarea lui se mai constata încă şi sub stăpânirea romană. Pentru regi se făceau şi la Greci ca şi la Egipteni morminte strălucite şi luxoase, cu deosebire în perioada michenică, un obiceiu care ajunge până în lumea lui Homer. Se ştie apoi că şi morţli luptei dela Platea au fost *îngropaţi*, că Sofocle pune pe Antigona să acopere cu pământ cadavrul lui Polineiche, că Socrate, în Faedon al lui Platon, întreabă dacă e mai bine sa fie îngropat sau ars, şi că întregi şcoli şi societăţi greceşti reprobau cremaţiunea, ca de pildă Pitagorii şi adepții misteriilor eleusinice.

Curtius, în istoria sa grecească, dă şi explicarea obiceiului Elenilor de a-şi inhuma morţii, afirmând că acest obiceiu stă în fiinţială legatură cu o concepţie serioasă despre viață şi moarte: Ca şi sămânţa, se întoarce şi corpul omenesc în pământ şi se acopere cu ţărâna cea roditoare, în care se samănă cerealele şi se plantează arborii; totaşa cum şi Electra lui Eschil, în sacrificiul la mormântul lui Agamemnon, se roagă de

zăi, şi cu deosebire de maica pământ, din care toate se produc şi se nutresc, şi în care toate se întorc pentru *a încolţi* din nou.

Când s'a urit şi a doua practică de tratare a cadavrelor umane la Grecii antici, adecă arderea lor, nu se poate preciza. Se ştie numai, cum am spus, că apariţia încenuşării este posterioară practicei înmormântării. Legenda numeşte pe Heracle ca pe cel dintâiu care s'a ars, pe muntele Oeta, pentru a se înălţă în propria-i flacără, către Zeus. El a fost urmat, în această manieră, de aşa numiţii eroi, ca Patroclu şi Miseniu, despre cari cânta Virgil.

Dacă şi aceste persoane şi fapte nu sunt istorice şi deci nu indică data introducerii încenuşării la Greci, povestea lor ne dă, în schimb, totuşi oarecari indicaţiuni asupra temeiurilor psichologice şi a motivelor din cari a izvorît practica încenuşării. Din povestirele acestea pare a rezulta că arderea urmăreşte un dublu scop: întâiu de a schimba până chiar şi moartea dintr'o umilire într'o înălţare, tendinţă foarte explicabilă din firea eroului prea încrezut în puterile proprii, care n'a cunoscut umilirea în viaţa lui şi care şi în moarte vrea să rămână el domnul şi stăpânul său propriu; şi apoi înfrumuseţarea sfârşitului vieţii, cu menirea de a nădusi jalea şi a o inălţa, o tendinţă iarăşi destul de firească pentru cei ce au trăit în satisfacerea tuturor argoliilor, în bucurii şi frumuseţi.

Arderea cadavrelor eroilor, isvorîtă din spiritul lor de sfidare prometeică şi de distincţiune faţă de ceilalţi muritori, a avut de urmare că încenuşarea chiar dela început trebuia să fie privită ca un tratament distins şi de onoare, devenind, în mod firesc, apanajul celor bogaţi, al aristocraţilor şi al demnitarilor, râvnitori şi ei la glorificarea de care se bucură eroii. Răspândirea cremaţiunii şi în masele poporuiui grecesc, întrucât s'a produs, pare a proveni nu numai din spiritul de imitare ci şi în urma groazei faţă de starea sufletelor celor morţi ca umbre somnambule, cum se prezintă ele în timpul decadenţei ideilor greceşti despre această ches-

tiune. Prin ardere se intenţiona a se separa cât de mult de orice atingere şi de orice aducere aminte de acea stare producătoare de groază.

Şi la Romani au existat *amândouă practicile.* Legea celor 12 table prevede (tabla X-a): Mortul să nu fie înmormântat sau ars în oraş. *Mai veche* însă era *înmormântarea.*

Şi *Cicerone* este de părerea că cea mai veche formă de înmormântare a fost aceea, cum zice el, care o aplica Cyrus, după spusa lui Xenofon; corpul se depunea în pământ, aşa cum şezuse în sânul maicei sale; iar *Plinius* spune că în familia Cornelienilor cel dintăiu al cărui cadavru fu ars, a fost Sula, nu din altă pricină decât numai pentru a se evita batjocurirea cadavrului său din partea adversarilor, ca răzbunare pentru batjocura ce făcuse şi el din cadavrul duşmanului său Marcus. De altfel patricienii romani vechi ţineau la înmormântare, şi satiricii rîdeau de *culinae:* bucătăriile de cadavre de pe Esquilin. Astfel, se poate presupune, că înmormântarea şi la Romani a fost mai obicinuită decât cremaţiunea, mai ales dacă mai considerăm că arderea era împreunată, mai tărziu, cu aşa lux şi cheltueli încât a trebuit să se intervină prin legi publice impotriva ei.

La fel ca la Greci şi Romani, se prezintă lucrurile şi la *Germanii păgâni.* Cremaţiunea şi înmormântarea se menţin una alături de alta, şi anume întăia mai uzitată pentru regi, principi, eroi, şi în cercurile bogataşilor şi nobilimii, iar a doua mai mult în masele largi ale poporului, până la începuturile încreştinării şi a popoarelor acestora, deşi în Prusia occidentală se mai constată cazuri de cremaţiune până pe la 1300 d. Chr.

III.

Deodată cu acceptarea creştinismului din partea diferitelor popoare, orientale şi europene, *dispare pe încetul, cu desăvârşire, şi arderea cadavrelor umane, iar practica înmormântării devine* şi rămâne generală, fără

stingherească la toate popoarele creştine, străbătând, şi răspândindu-se, deodată cu penetrarea civilizaţiunii europene, şi la popoarele încă păgâne. Astăzi afară de cremationiştii noştri civilizaţi şi moderni numai o parte din unele secte religioase din Asia, şi unele popoare mici, sălbatice, din Africa, Oceania şi America, mai păstrează cremaţiunea, îmbinată adese cu practice din cele mai barbare.

Dacă ne dăm seama de legătura atât de intimă ce există între practica înmormântării şi viaţa creştinească, nu numai pe motive de tradiţie, adoptată din viaţa Vechiului Testament, ci şi din punct de vedere de doctrină şi de simbolizare, cum vom vedea mai jos, atunci ni se prezintă foarte logic şi explicabil faptul că cea dintăiu idee *de a reintroduce cremaţiunea* vine cu revoluţiunea franceză, şi îndeosebi cu reveriile neopăgâne ale Directoriului, duşman de moarte al creştinismului peste tot. Intr'un raport către cei cincisute, din 21 Brumar 1796 se cere a se recunoaşte dreptul pentru fiecare cetăţean de a dispune să i se ardă cadavrul. Proectul a fost supus şi unei comisiuni, dar n'a venit la vot. Doi ani mai târziu s'a propus administraţiei departamentului Senei şi clădirea unui Columbariu pe Montmartre, de o construcţie măreaţă şi foarte simbolică cu patru frumoase porţi: a Copilăriei, a Tinereţei, a Virilităţei şi a Bătrâneţei. Dar nici acest proect nu s'a realizat, şi numai un singur cadavru a fost ars în timpul revoluţiunii, şi anume cadavrul unui copil de câteva luni.

Dar pela mijlocul secolului XIX, deodată cu grasarea diferitelor doctrine materialiste şi atee şi deodată cu noul spirit revoluţionar, se agită din nou şi idea cremaţiunii. In 1849 *Iakob Grimm* o susţine într'o comunicaţie la Academia din Berlin, în 1857 o agită *Coletti* la Padua, şi în 1869 ea e discutată la congresul medicinal internaţional din Florenţa, apoi la congresele din Milano, Neapole şi Veneţia. In 1870 întâmplare, voeşte ca un ind, Radiah-ul din Kelapur, care moare în Florenţa, să fie ars pe rug în mijlocul pieţei, potrivit cu ultimele lui dispoziţiuni testamentare, pe care le face, şi în ţară străină,

credincios al obiceiurilor de acasă dela el. Această privelişte a încântat pe mulţi, şi imediat a început să ploae cu diferite scrieri cari tratau întrebarea dacă nu cumva arderea ar fi preferabilă înmormântării. O sumă de igieniciani italieni şi mai multe congrese medicale se declară imediat pentru cremaţiune, cu amandamentul numai ca ea să nu se facă pe rug, ci în cuptoare anume construite. La înteţirea şi succesul acestei propagande au contribuit mult şi neîngrijirea cimitirelor, precum şi superficialitatea cu care se făcea şi se face şi acuma îngroparea morţilor în ţările din sud şi Balcan. In frumoasa Grecia, chiar la Atena, încă în 1913, subsemnatul am avut ocazie să văd prin cimitirul din Atena câniii şi porcii rozând oase omeneşti. In 1872 se fac şi experimente privitoare, de ordin tehnic, la Padua, de către *Brunetti*. In anul următor Senatul italian aprobă cremaţiunea şi după doi ani, în 1874 se şi *construise un cuptor în Milano*, căruia îi urmară, în scurt, şi alte cuptoare în diferite oraşe ale Italiei. *Cea dintâiu ardere în crematoriu, se face la Milano în 1876*, cu cadavrul baronului german Albert Keller, „italian prin simpatie". In acelaşi an se ține şi la Dresda —, unde, ca şi la Florența, se arsese, cu doi ani înainte, tot un străin, dar nu un ind, ci un englez, — un congres în care se vorbeşte pentru *înmormântarea prin foc:* Für die „Feuerbestattung", căruia îi mai urmară o serie de congrese pe această temă, până la cel din Moscova chiar, în a. 1897.

Propaganda cremaţiunii stă, sprijinită şi de o sumă de societăți înființate în acest scop, precum şi de o anume presă de jurnale şi reviste, reuşi să câştige, succesiv aprobarea şi admiterea încenuşării, din partea autorităţilor profane în drept, mai întâiu în unele state germane, ca Gotha, Hamburg şi altele, apoi şi în Franţa, prin legea promulgată la 15 Noemvrie 1887 şi pusă în executare prin decretul preşedintelui Republicei *Carnot* din 27 April 1889. Această lege declară libere funeraliile şi recunoaşte fiecărui cetățean dreptul de a adopta, pentru rămăşițele sale pământeşti, sau înmormântarea sau arderea, după bunul său plac. Până în prezent

dreptul acesta a fost recunoscut încă într'o sumă de State din Europa şi de pe alte continente.

Paralel cu câştigarea dreptului de cremaţiune în deferitele state şi localităţi evoluţionează şi progresează şi tehnica şi industria încenuşării. După o sumă de experimente, cu arderea pe rug simplu, în public, şi apoi cu arderea pe rug cu gazlampant, se adoptă pretutindeni sistemul lui *Friedrich Simens*, sistem aplicat mai întâiu în Gotha, în a. 1878, unde s'a construit şi cel dintăiu crematoriu în Germania, şi care consistă în încenuşarea (arderea) cadavrului cu aer ferbinte.

Nu avem la mână o statistică a crematoriilor şi cremaţiunilor din timpul de după războiu. Credem însă că dela izbucnirea războiului mondial până în prezent nu se vor fi produs prea mari schimbări în această privinţă, aşa că şi statisticele dinaintea războiului ne pot da oarecare orientare.

In anul 1905 existau în *Europa şi America 93 crematorii:* Italia 30, Statele U. A. N. 29, Marea Britaniei 12, Germania 9, Franţa 3. In anul 1909 *numai Europa avea 72 crematorii:* Italia 28, Germania 17, Englitera 13, Svițera 6, Franţa 4, Svedia 2, Norvegia 1, Danemarca 1; iar în America erau 37, deci 109 de toate.

Vedem deci că la început Italienii țin recordul cu numărul crematoriilor, dar stau apoi pe loc. Progresul cel mai mare îl fac însă Statele Unite d. A. N. şi Germania. Pe la sfârşitul anului 1909 Germania număra 19 crematorii în funcțiune şi 5 gata a fi puse în funcţiune.

Din statisticele ce avem se mai poate constata apoi că numărul *cremaţiunilor* nu stă în proporție dreaptă cu numărul crematoriilor. Din cele 150.000 încenuşări făcute în toată lumea până în anul 1905, mai mult de jumătate, adecă 73.330 revin Franţei, care avea numai 3 crematorii. Până la sfârşitul anului 1909 se arsese în Germania, în toate crematoriile 29.900 cadavre umane.

Creşterea anuală a cifrelor încenuşărilor se prezintă mică, şi nu este constantă: în cele 8 crematorii ce existau în Germania până la 1904, de pildă, se ard.: în 1904: 692, în 1902: 864, în 1903: 1074 cadavre.

Totaşa şi procentul arderilor față de numărul morţilor se prezintă foarte mic. In curs de 27 ani, adecă dela punerea în funcţiune a primului crematór, până la 1905 s'au ars în toată Germania 10.000 cadavre, ceea ce face în medie, circa 370 anual. Această sumă însemnează un procent foarte mic, aproape disparent: 0·034 faţă de 1 mil. $^1/_2$ cât este socotită cifra anuală în medie, a morților în Germania.

S'au făcut începuturi de statistici şi cu privire la sexul şi confesiunea încenuşaţilor. Din cei 4779 încenuşaţi germani ai anului 1909, au fost de sex masculin 2077, iar femenin numai 1802, adecă puțin peste jumătate; apoi: protestanți 3727, deci marea majoritate, catolici 401, catolici vechi 38, mosaici 220, fără confesie 65, desidentişti 68, alte confesiuni 11, şi confesiunea neindicată 249.

Se mai constată apoi cu cifre, în ce măsură profită încenuşații sau familiile lor de dreptul de a dispune liber asupra arderii sau înmormântării. Din 73.330 cremațiuni, realizate în Franţa în curs de 15 ani (1889—1904) numai 2.484, ceea ce face abia a 20-a parte au fost cerute de defuncţi sau de familiile lor, iar restul de 69.839 erau embrioni (32.757) sau cadavre bucăţite în incintele spitalurilor şi ale sălilor de anatomie (37.082).

Aceste expuneri de ordin istoric statistic ar trebui complectate cu date mai recente, pe cari însă nu le avem la mână. (Va urma) **N. Cotos**

Gesturile în predică.

Nu forma, ci fondul este lucrul de căpetenie. Trăim însă astăzi în împrejurări nenormale, când oamenii de cele mai multe ori aprecieză mai mult forma decât sâmburele faptei sau al lucrului. Superficialitatea şi un formalism exorbitant au cuprins toate păturile noastre sociale, iar scuza generală este: „aşa e spiritul vremii“. Şi dacă Econ. Nazarie zice că „vremea este ceva ce nu trebue de nesocotit“ [1]), atunci şi Biserica, deşi instituţiune

---

[1]) V. Bis. ort. No. 8 1924, pg. 455.

divină, ca organism viu este datoare să ţină cont de schimbările vremii şi va trebui să dea importanţă mai mare formelor cultului ei. Departe de mine este intenţia de a lua în apărare „fariseismul şi ipocrisia“ ! Pe mine mă preocupă chestiunea predicei în biserică şi deşi aceasta în Biserica noastră dreptcredincioasă nu este punctul de culminaţiune al sf. Liturghii [1]), totuşi credincioşii, în deosebi cei culţi ştiind că în celelalte biserici creştine predica este centrul serviciului divin, aşteaptă şi dela predica noastră mai mult. Şi cum acum după războiu poporului îi trebue de împărtăşit mai intensiv învăţăturile morale, cu predici temeinic pregătite se poate face aceasta uşor. Oricum cu elaborarea predicei încă nu s'a încheiat lucrul predicatorului, ci un moment vajnic, prin care dânsa devine faptă vie, este predarea ei. Hüls în Th. Rev. 1913,98 zice: „In zilele noastre cine nu pricepe să predice nu numai cu înţeles, ci şi pătrunzător în dicţiune şi acţiune, acela nici la ţară nu mai face nici o ispravă cu predicarea“ [2]). Dicţiunea la predare are importanţa cea mare, şi cu drept spune un mare predicator: „Unui om, care n'are o predare naturală şi adevărată, ar trebui să-i se interzică amvonul“ [3]). Predica se ocupă cu adevăruri divine, care trebuesc predate cu seriositate, demnitate şi cu modestie, nu cu o elocinţă mesteşugită a înţelepciunei omeneşti, cum zice şi sf. Ap. Pavel: „Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἦλθον οὐ καθ'ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας [4])…. Deaceea patosul şi bombastul în predică nu poate să placă.

Ce priveşte gesturile în predică, omileţii mai vechi s'au pronunţat pentru acestea, dar cei moderni abandonează poate prea mult şi cu nedrept această formă a predicei, pentru că o predică fără ori ce gest ar fi nenaturală [5]). Schreiner un marcant profesor pentru oratorie în Viena, om cu lungă şi bogată experienţă, îmi spunea că în predică să se facă cât de puţine gesturi, pentrucă unor predicatori le reuşesc gesturile, dar cei mai mulţi alungă prin acestea pe credincioşi din biserică. Socotinţa generală este deci ca să se facă gesturi, depinde numai cum trebue să fie făcute. In prima linie ele trebue să fie naturale,

---

1) V. Mitrof.-Tarnavschi, Lit., pg 385.
2) V. Schubert, Pastoraltheol., Graz 1922, pg. 584.
3) V. Spurgeon, Ratschläge für Prediger, Stuttgart 1901, pg. 122.
4) Cor II_1, v. Mitrofanovici, Omiletica, pg. 754.
5) V. Schubert, o. c., pg. 596.

adecă să corespundă cu individualitatea predicatorului şi cu ideia exprimată. Când vorbeşti despre viaţa cea veşnică sau despre judeţul ultim, vei fi serios, dar nu vei ameninţa poate cu degetul sau te vei răsti asupra celor prezenţi. Gestul trebue făcut deodată cu ideia exprimată, pentru că ar fi comic lucru, dacă cineva bună oară vorbind despre scoaterea protopărinţilor din raiu ar arăta semnul scoaterii abia după ce va fi vorbit despre aceasta. Cine are o fire liniştită, va face bine, dacă şi la predică va fi liniştit şi nu va face gesturi silite, afectate, căci duşmanul de moarte al gesturilor este afectarea [1]).

Dar gesturile trebue să fie şi frumoase, pentru ca să contribue la reuşita predicei. Neestetică şi chiar ofensătoare este veşnica ameninţare cu arătătorul mânei drepte; mai adauge că greşul acesta îl agravează şi împrejurarea, dacă predicatorul este tânăr sau bătrân, sau dacă acesta este un preot rural sau un predicator cu studii speciale în predicătorie. Cuvântătorul bisericesc să nu uite niciodată că altfel e gesticularea într'o oraţiune electorală şi altfel în predica din Biserică. Ţinuta corpului să fie dreaptă. Să nu fie molatică, dar nici prea ţapănă, pentrucă pe de o parte ar vădi trândăvie, iar pe de altă partă ar apărea prea marţială. Mişcările capului să se facă lin şi moderat, după cum cere trebuinţa, dar la momente însemnate cum este însemnarea cu sf. Cruce, să nu se mişte capul în toate părţile; dară şi capul prea ţapăn arată aroganţă şi îngâmfare. Faţa şi ochii sânt oglinda sufletului, deaceea ele să fie în deplin acord cu cuprinsul cuvântării.

Regule speciale pentru ţinerea şi mişcarea ochilor şi a feţei nu pot fi stabilite, pentrucă mişcările acestea depind de dispoziţiunile sufletului şi dacă cineva ar voi să gesticuleze după regule fixe, s'ar face numai ridicol, căci aceste gesticulări nu pot fi învăţate.

Pentru gesticularea cu braţele sânt regule cu ajutorul cărora oricine poate deprinde o mişcare frumoasă. Braţele să nu fie ridicate prea sus şi nici slobozite prea jos. Asemenea nu-i iertat a arăta cu mâna îndărăt peste umeri; aceasta indică neglijenţă şi dispreţ faţă de cele sfinte. Totaşa ar fi o mare necuviinţă, când cuvântătorul ar ridica braţele la citate din sf. Scriptură;

---

[1]) Schubert, o. c., pg. 597, Mitrof., Omil, pg. 734 şi 756.

sau şi mai nedemn ar fi dacă citând cuvinte ale Domnului Nostru Isus Hristos, s'ar încrunta şi ar începe a ameninţa mulţimea!

Noi sântem convinşi şi credem că Mântuitorul Nostru în viaţa Sa pe pământ a fost totdeauna blând şi plin de dragoste atât la laude cât şi la mustrări, deaceea nu e uşor de a imita pe Hristos. Gesturile cele mai multe trebue să fie înăscute predicatorului, iar dacă nu este cazul, atunci nici învăţarea înaintea oglinzii nu-i va ajuta mult, pentrucă prin gesturi nenaturale vorbitorul se face doar de râs. Afectat fiind, devine prea teatral şi atunci n'are decât să schimbe amvonul cu scena teatrului. Pe cât de adevărat este, că „orator fit“, tot atât de adevărat este, că prin silinţă şi exercitare firea cuiva poate fi moderată, dar nici decum schimbată. Deaceea cuvântătorii care n'au darul gesticulării vor face bine, dacă vor gesticula cât de puţin, căci nu forma, ci conţinutul predicei îi face pe oameni mai buni.

Observările acestea nu le-am făcut ca şi când aş vrea să aduc ceva nou pe terenul acesta, ci pentru împrospătarea memoriei unora, care le-au uitat.

Dr. P. Procopovici.

Cuvântare funebrală

de PETRU CATERINIUC, profesor de religie.

Intristată adunare,

Tocmai acuma, când în natură se apropie primăvara cea de toţi dorită şi aşteptată; acuma, când din pământ în curând se va trezi o viaţă nouă, când va înverzi iarba, când vor înflori flori mirositoare, când vor cânta păsările vesele, — tocmai acuma, când aşa de frumos luceşte soarele, acuma punem în acest pământ o viaţă stinsă a unei fiinţe foarte tinere, care până acum de fapt încă n'a trăit, care numai *se pregătea* pentru viaţă, care ca o păsărică îşi întindea aripioarele ca să zboare către lumină, către soare, pe neaşteptate însă a fost răpită de un uliu.

Moartea, cosaşul nemilos, trage cu coasa, fără să se uite *ce* taie, copac — sau iarbă, buruiană seacă — sau floare.

Şi iacă, în cosciugul acesta zace o floare, o floare cosită prea curând, prea timpuriu: zace o fetiţă de 14 ani.

Firul vieţii ei a fost rapid tăiat de moarte.

Spiritul ei l-a chemat Creatorul la sine, iar trupul ei l-am adus şi l-am petrecut până aici ca să-l punem în pământul umed şi rece.

In curând ne vom întoarce pe la casele noastre, ea însă va rămâne aici, aici va fi de azi locuinţa ei, aici se va odihni până la venirea a doua a lui Hristos.

A venit timpul să luăm rămas bun dela dânsa.

Dar nu plângeţi!... —

Ba; plângeţi, plângeţi să vă uşuraţi durerea ce vă apasă inima; plângeţi, căci lacrimile însăşi curg.

Cum să nu plângă părinţii, văzând că fiica lor dragă, născută şi crescută de ei în iubire, îi părăseşte pentru totdeauna?!

Cum să nu plângă elevele, pierzând o colegă bună, dragă şi credincioasă?

Cum să nu întristeze profesoarele şi profesorii, luând rămas bun dela o elevă ascultătoare, sârguincioasă şi talentată?! —

Dar în fine totuşi trebuie să oprim, să potolim lacrimele, să punem stavilă tânguirii, să nu desperăm. Să fim cu judecată! —

Oare putem noi schimba provedinţa dumnezeiască, oare suntem noi în stare s'o reînviem prin lacrimile noastre?!

Nu! Fiecare om, care s'a născut odată, trebuie să şi moară. Nimeni dintre noi nu va scăpa de moarte. Numai ceasul morţii ni este necunoscut. Şi este bine aşa; este bine că nu ştim, când vom muri; dealtfel unii ar despera şi alţii ar greşi prea mult.

Dar *ce* este moartea?! — Trebuie să desperăm în faţa morţii?! Nu; nicidecum! D-l n. I. Hristos a înviat din morţi şi prin învierea Sa ne-a asigurat şi pe noi că *şi* noi cu toţii vom învia odată şi ne vom vedea iarăşi cu cei iubiţi.

Dureros este numai să treacă dela noi o fiinţă *aşa de tânără*, în lumea cealaltă. Dureros, dar nu putem spune că nedrept. Căci hotărârile lui D-zeu sunt totdeauna cele mai drepte şi cele mai înţelepte, deşi noi oamenii nu le putem pricepe.

Iată, o icoană din viaţa noastră zilnică: Copiii se joacă pe stradă. Un câne turbat aleargă în direcţia lor. Copiii nu se tem de el, neştiind cât de periculos este el. Dar părintele lor ştie *ce* îi ameninţă şi de aceea îi cheamă să vie în curte, şi care dintre ei încă mai rezistă, îl apucă de mână şi-l duce acasă.

Copiii nu-s mulţumiţi, unii se mânie, alţii cârtesc, alţii plâng, văzând jocul lor întrerupt, dar nici unul dintre ei nu ştie, de câtă primejdie i-a mântuit părintele. Aceşti copii suntem noi, oamenii, cari se plâng, dacă Părintele ceresc îl cheamă pe unul sau pe altul dintre noi la sine. El ştie, ce ne ameninţă în viitor, El ştie totul, şi ne cheamă la sine, când găseşte cu cale.

Aşa a chemat-o El dela noi şi pe scumpa fetiţa Adelaida Victoria.

Şi cine ştie *ce* a aşteptat-o dealtfel în viitor? Cine ştie, dacă moartea nu este o binefacere pentru dânsa?!

Deaceea nu plângeţi! „D-zeu a dat, D-zeu a luat, fie numele lui binecuvântat“ să spunem şi *noi* după fericitul Iov.

Şi acuma în numele scumpei decedate mulţumesc părinţilor ei pentru creştere, îngrijire şi iubire, şi pentru această frumoasă înmormântare, îi rog pe părinţii ei, să nu se tânguiască ci să îndrepte dragostea, cu care au iubit-o, spre frăţinii ei, şi s'o ierte, dacă i-a supărat cândva cu ceva.

Mai departe, cea moartă vă mulţumeşte tuturora pentru cinstea cea din urmă; le mulţumeşte rudelor, vecinilor, profesoarelor şi profesorilor, colegelor, cântăreţilor şi tuturor celor de faţă, şi vă roagă s'o iertaţi, iar pentru odihna sufletului ei să spuneţi: „Tatăl nostru“.

Din învăţământul secundar.

Spre ştiinţa d-lor profesori de religie dela şcoalele secundare şi asimilate din Arhidieceza Bucovinei.

Profesorii de religie, întrunindu-se în 29 Decemvrie 1924 la o conferinţă în Şcoala Reală Ort. din Cernăuţi spre a discuta asupra situaţiei lor profesionale, au predat Inalt Preasfinţitului Mitropolit Nectarie în aceiaşi zi un Memoriu cu Moţiunea ce urmează:

„1. Să se admită ca profesori de religie titulari şi suplinitori la şcoalele secundare şi asimilate numai persoane hirotonite (preoţi) şi cu examenul de capacitate.

2. Pentru numirea unui candidat la o catedră de religie la şcoalele secundare şi asimilate să fie absolut necesar asentimentul chiriarhului.

3. Inspecţiile profesorilor de religie privitor la ortodoxia, programul şi scopul învăţământului religios să se facă de către Conducătorul Arhidiecezei sau delegatul său, iar cu privire la disciplina şi metoda predării de către organele de control ale autorităţilor şcolare.

4. Profesorii de religie titulari, fiind hirotoniţi aparţin ierarhiei bisericeşti din Arhidieceză şi ca atari să beneficieze ca şi ceilalţi preoţi de toate bunurile ideale şi materiale ale acesteia.

5. Până când pensiunile profesorilor de religie respective ale famiilor lor plătite de către Stat nu ajung pe cele, ce se admit celorlalţi preoţi şi familiilor lor din mijloacele Fondului bisericesc, ele să se întregească din acest Fond, şi anume după anii de serviciu şi după rangul şi retribuţiunile unui protopresviter titular (districtual).

6. Pâna la recunoaşterea şi legiferarea acestor beneficii (sub 5) să se acoarde fiecărui profesor de religie titular titlul unui post de serviciu din păstoria sufletească a Arhidiecezei (administratura unei parohii apropiate sau o cooperatură), spre a asigura astfel văduvei sale în caz de moarte dreptul la o penzie din Fondul bisericesc.

7. Să se considere profesorii de religie la ocupări de posturi mai înalte bisericeşti din Arhidieceză.

8. La clădirea locuinţelor din oficiu pe terenul viran dinaintea palatului Reşedinţei Mitropolitane să se considere şi nevoia de locuinţe a profesorilor de religie".

Memoriul a fost subscris de profesorii de religie: Popescu, Percec, Săvescu, Ciupercă, Avram, Zavadovschi, Horodeschi, Reli, Lupăşteanu, Lazariuc, Hostiuc şi subsemnatul.

Că răspuns la acest Memoriu Inalt Preasfinţia Sa, p. Mitropolit a binevoit a comunica cu ordinul din 24 Februarie 1925 No. 99/prez. la adresa subsemnatului următoarele:

„Prea Cucerniciei Sale, Domnului protopresviter Dimitrie Ţopa, profesor de religie la Şcoala Reală Ortodoxă aici.

La Memoriul profesorilor de religie dela Şcoalele secundare, care mi s'a predat în 29 Decemvrie 1924 Vă înştiinţez că, având toată solicitudinea pentru regularea şi înbunătăţirea situaţiei acestor preoţi, am dispus ca Memoriul să fie tratat în şedinţă

plenară a Consistorului şi în acord cu avizul acestuia Vă comunic următoarele:

Ad 1. şi 2. Cererea ca să se admită ca profesori de religie titulari şi suplinitori numai preoţi cu examenul de capacitate şi numai cu asentimentul Chiriarhului, o aflăm pe deplin justă. In chestia această Ne-am adresat încă înainte de primirea Memoriului atât sf. Sinod cât şi Domnului Ministru al Instrucţiunii publice (adresa Noastră No. 211 din 10 Ianuarie 1924) fără ca să fi primit până acuma vre-un răspuns.

Ad 3. In privinţa inspecţionării învăţământului din religie sântem de acord cu cele cerute în Memoriu, adecă ca inspecţiile să se facă prin organele bisericei în ce priveşte ortodoxia, programa şi scopul învăţământului religios, iară prin organele autorităţilor şcolare în ce priveşte disciplina şi metoda predării. Pentru acest scop Ne adresăm într'una atât Domnului Ministru al Instrucţiunii publice cât şi sf. Sinod.

Ad 4. Profesorii preoţi drept că fac parte din clerul Arhidiecezei şi beneficiează de bunurile ideale ale stării preoţeşti; însă stând ei în serviciul Statului sânt şi salariaţi din partea acestuia, pecând biserica li poate acorda doară numai unele beneficii cu privire la starea lor preoţească, nu însă şi la serviciul lor ca profesori.

Ad 5. Dacă un profesor-preot va trece la pensie, cât timp aceasta nu va fi regulată, el va fi tratat din partea Consistorului cu bunăvoinţă, eventual şi aplicat în păstoria sufletească, ceia ce se va soluţiona în definitiv cu legea pentru unificarea bisericească.

Ad 6. Tot aşa şi pensia văduvelor după profesori-preoţi, dacă nu se va regula în favorul lor pe seama Statului se va considera de punct de vedere umanitar pe seama Fondului bisericesc.

Ad 7. E cunoscut, că profesorii-preoţi s'au considerat şi se vor considera şi în viitor după vrednicia lor între alţi petenţi la ocupări de posturi mai înalte în Arhidieceză.

Ad 8. Dacă vor fi zidite pe spesele Fondului bisericesc case de locuinţe pentu preoţii din Cernăuţi, vor fi luaţi în considerare după posibilitate şi profesorii-preoţi, cari n'au case proprii şi nu sunt posesori în oraş".

Arhiepiscopul şi Mitropolitul ortodox al Bucovinei:
(ss) NECTARIE.

Esprimând subsemnatul, ca convocator al conferinţei menţionate, în numele tuturor profesorilor de religie cea mai respectuoasă şi profundă mulţămită Inalt Preasfinţitului şi iubitului nostru Arhipăstor pentru bunavoinţa şi grija documentată şi în acest caz, comunic aceasta tuturor colegilor.

Prof. Dimitrie Ţopa.

CRONICA.

Patriarhia noastră. Sfântul Sinod în 4 Februarie a. c. a luat o hotărîre dintre cele mai importante: ridicarea bisericii noastre la rangul de patriarhie. Corpurile Legiuitoare au votat apoi cu un entusiasm, dela care nu s'au sustras nici Românii uniţi cu biserica romano-catolică, o lege prin care i se recunoaşte bisericii dominante titlul de patriarhie şi prin care actualul Mitropolit-Primat Miron a fost ridicat la rangul de patriarh. Titlul de „mitropolit-primat“ nu este un titlu uzitat în biserica ortodoxă, şi nu avea prin urmare ce căuta nici în biserica noastră. Titlul istoric cel mai important, întrebuinţat pentru înălţarea unei biserici şi creşterea prestigiului unui stat, este cel de patriarh.

Rând pe rând toate bisericile creştine ortodoxe au fost ridicate la rangul de patriarhie. Unele din aceste patriarhate au dispărut, sub povara împrejurărilor nenorocite, altele şi-au pierdut strălucirea de odinioară spre paguba creştinismului. Astăzi biserica românească are o însemnătate cu mult mai mare decât o putea avea atunci când o mare parte din Românii ortodoxi gemeau sub stăpâniri străine.

Biserica ortodoxă română, astăzi a tuturor Românilor uniţi într'un stat care are caracterul de stat naţional şi stat creştin ortodox, are un rol covârşitor în educaţia noastră religioasă. Astăzi biserica noastră numai este o cetăţuie inexpugrabilă a naţionalismului ameninţat cu distrugerea de guverne străine. Astăzi această problemă a naţionalismului trebue să o resolve statul: statului îi revine, în primul rând rolul, de a susţinea şi întări ideia naţională.

In schimb biserica trebue să-şi împlinească cu mai mult avânt şi cu mai multă hotărîre rolul ei de educatoare în sens creştin a generaţiilor menite să formeze societatea de mâne. Biserica noastră a avut în noianul de nenorociri de tot felul, care au dat peste capul nostru, un rol conservator şi sfinţitor al năzuinţelor celor bune. De aici încolo va trebui şi mai mult să reînvie vechile şi nobilele tradiţii de creştinism integral, de creştinism viu şi activ. In zilele noastre şi celelalte biserici ortodoxe îşi îndreaptă ochii spre noi. Menirea bisericii noastre este deci lărgită: un rol de conducere religioasă şi în afară.

Pentru acest rol şi înlăuntru şi în afară biserica noastră are nevoie de sprijinul sincer al tuturor credincioşilor. Ca patriarhie cu prestigiul mărit, biserica noastră va trebui să realizeze acea minunată societate creştină care să fie un element dintre cele mai indispensabile pentru sănătatea morală a fiecărui popor şi a fiecărui stat.

Ii dorim noului patriarh, a cărui personalitate ne vom încerca să o conturăm într'un articol din numărul viitor, viaţă lungă şi putinţa de a conduce cu destoinicie noua patriarhie şi de a chema toate puterile sufleteşti ale neamului nostru în slujba acestei noui biserici patriarhale.

Distincţii. Domnii profesori Dr. *Vasile Tarnavschi* şi Dr. *Vasile Gheorghiu* au fost decoraţi de guvernul jugoslav cu Ordinul Sf. Sava. Aceasta este o distincţie personală şi totodată şi pentru Facultatea de Teologie, unde atâţia Sârbi şi-au câştigat cultura teologică superioară.

Ioan Ignatie Papp. In ziua de 21 Ianuarie a. c. s'a stâns, după o boală mai îndelungată, I. P. S. Sa episcopul Aradului Ioan Ignatie Papp. Defunctul a fost 22 de ani episcop al eparhiei Aradului, în două rânduri a condus în mod interimar până la alegerea unui nou mitropolit, şi mitropolia Ardealului. Şi mai mult decât o generaţie de om a lucrat în administraţia bisericească. Fiu de cântăreţ bisericesc, născut la 1848 în satul Pociovelişte din judeţul Bihorului, după studiile pe care le făceau de obiceiu preoţii din Transilvania, a intrat la Arad în administraţia bisericească unde a servit sub patru episcopi.

Bun bisericaş, preot cuviincios, care ştia să cetească evangelia cu cuviinţă şi duioşie creştinească fără păreche, dânsul n'a fost o personalitate pronunţată sau prea mult angajată în luptele naţionale ale bisericii noastre pe vremea stăpânirii maghiare. De aceea alegerea de episcop a lui Ignatie Papp la 30 Ianuarie 1903 însemna un armistiţiu pentru Românii din eparhia Aradului învârtejiţi într'una din cele mai acerbe şi nenorocite lupte de persoane şi interese.

Ignatie Papp şi-a purtat cu vrednicie cârja. Şi cu încăpăţinare, căci convins că numai duhului preoţesc are să-i mulţumească că s'a ridicat dela Pociovelişte la scaunul episcopesc din Arad, avea un fel de dispreţ, amestecat cu teamă, de oamenii cu cultură teologică superioară. Dânsul era reprezintantul tipic al conservativismului celui mai ritualist posibil. In viaţa sa îndelungată, cum ajunsere la o desteritate deosebită în conducerea administrativă a bisericii, care covârşia direcţia culturală, a ştiut să fie şi un foarte bun şi chivernisitor gospodar. Toată averea sa, destul de însemnată pentru un sărac vlădică românesc, a lăsat-o pentru scopuri de binefacere şi de educaţie naţională, dând astfel dovadă de simţul de jertfă în folosul naţiei care l-a ridicat la loc atât de însemnat.

Expulsarea patriarhului din Constantinopol. Actualul patriarh al Constantinopolei, Constantin al VI-lea, om cu multă ştiinţă şi nu mai puţină energie, a fost expulsat din Constantinopole de guvernul turc într'un mod care aruncă o urâtă lumină

asupra pretinsei civilisaţii a libertăţii „republicane“ turceşti. Abia i s'a lăsat patriarhului câtăva vreme să-şi ia treburile cele mai necesare şi poliţia turcă la îmbarcat pe vapor, arătându-se şi generoasă prin oferirea unui ceaiu pe care n'a îngăduit să-l bea patriarhul în reşedinţa sa. Pentru a linişti lumea, cu drept cuvânt revoltată de astfel de procedee, guvernul turc şi-a luat refugiul la o armă aşa de veche şi atât de mult întrebuinţată de guvernele sultanilor, ai căror credincioşi elevi sunt cruzii republicani de astăzi: minciuna. Diplomaţia turcă a încercat să acrediteze la curţile europene convingerea că n'a fost vorba decât de aplicarea tratatului din Lausanne. Văzând opoziţia creştinilor din Europa, guvernul turc a renunţat deocamdată la desfiinţarea patriarhiei, căci aceasta o urmăreşte stăpânirea de astăzi, ce pretinde a fi cu mult mai liberală, dar este în fond cu mult mai intolerantă şi necruţătoare. Astfel cea mai glorioasă patriarhie a bisericii creştine este ameninţată cu distrugerea din partea unor oameni cari, nimicind trecutul lor, se cred în drept de a primejdui viitorul altora, necântărind însă probabil eventualele urmări funeste care pot resulta şi pentru dânşii din măsuri evident nedrepte.

Lămuriri pentru ţărani. Se ştie cât de mult s'a agitat la noi ţărănimea pe chestiunea modificării calendarului; fel de fel de persoane au încercat să o ducă pe căi rele, cu scopuri ascunse. Din cauza aceasta s'au impus lămuririle pe care trebuiau să le dea preoţii. Acest scop îl serveşte şi broşura *Păr. Gr. Popescu*, misionar al Eparhiei Romanului, *Lămuriri pentru săteni cu privire la îndreptarea Calendarului.* (Roman 1925, Tipografia Beram, preţul 10 Lei). Această broşură scrisă într'un graiu popular şi frumos este foarte potrivită pentru a lămuriri ţărănimea asupra modificării Calendarului. Informaţiile sigure, comparaţiile potrivite şi dragostea cu care este scrisă, fac din această broşură cea mai bună dintre care le cunosc în acest domeniu; broşura este şi frumos tipărită pe hârtie bună. Unde mai este lumea nemulţumită cu îndreptarea calendarului, broşura păr. Gr. Popescu va face cele mai bune servicii.

Stil — confesional. În Transilvania se duce o luptă confesională destul de grea. Pe de o parte tendinţele unor comunităţi întregi de ale uniţilor de a se întoarce la biserica strămoşească şi bucuria acesteia de a-şi vedea fiii reveniţi, pe de altă parte încercarea explicabilă din partea conducătorilor bisericii unite de a opri aceste treceri au creat o situaţie încordată. Cum unirea dela 1700 a fost un proces istoric, pe care trebuie să căutăm a-l înţelege prin prisma trecutului, astfel şi trecerile de azi sunt resultatele unui proces istoric recent care nu va putea fi împiedecat. Înţelegem şi supărarea şi irascibilitatea unora şi le apreciem. Dar necuviinţele în presă sunt un lucru de neîngăduit. Ceea ce-şi permite organul uniţilor dela Blaj întrece însă orice margini şi ale celei mai exagerate şi iertătoare îngăduinţi. Ne-

cuviinţele acestea sunt de altfel şi o armă nepractică: înzadar se pun deacurmezişul istoriei, realităţile nu se împiedică prin ele. Dar aceste violenţe în ton şi stil şi aceste necuviinţe răutăcioase la adresa bisericii noastre ortodoxe nici nu prea seamănă cu preceptele lui Hristos.

R. Cândea

Bibliografie

Cărţi.

W. H. Mackean, Christian monasticism in Egypt to the close of the 4-th century. Londra 1920, 160 p. 8 s.

W. Bousset, Apophtegmata. Studien zur Geschichte des ältesten Mönchtums. Tübingen, Mohr. 1923, p. 8⁰.

Brutails, J. A. Précis d'archéologie du moyen âge. 2 éd. Picard. 1923, 306 pag.

H. Delehaye, Les Saints Stylites, Bruxelles 1923, 276 pag.

Eugène de Faye, Origène sa vie, son oeuvre, sa pensée. Tome I. Paris, Ernst Léroux 1923. 243 pag. 8⁰.

O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur. IV: Das fünfte Jahrhundert mit Einschluss der syrischen Literatur des vierten Jahrhunderts. Freiburg i. Br. Herder. 1924. 674 pag.

A. Dufourcq, Histoire ancienne de l'Eglise, I. 6-ème éd. Paris, Plon-Nourrit et Cie. 1924 p. 440. Fr. 12.

S. Eustratiades, Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων. Paris Champion 1924. 277 p.

A. Fliche, La réforme grégorienne, I. La formation des idées grégoriennes. Paris 1924 Champion 424 pag. 30 Fr.

F. Kattenbusch, Die deutsche evangelische Theologie seit Schleiermacher. Ihre Leistungen und ihre Schäden. 4. Aufl. Giessen 1924. 124 pag. 3·50 mc.

B. Leib, Rome, Kiev et Byzance à la fin du XI-e siècle. Rapports religieux des Latines et des Gréco-Russes sous le portificat d'Urbain II (1088—1099). Paris A. Picard 1924. 8⁰ 356 p.

Jules Maurice, Constantine-le-Grand. L'origine de la civilisation chrétienne. 16⁰. 305 pag. Edition Spes. Paris 1924.

A. Michael, Humbert und Kerullarios. „Quellen und Forschungen aus der Geschichte" Bd. 21. Paderborn 1924. 139 pag. 9 mc.

A. Polz u. J. Schück, Handbuch der Pastoraltheologie I. 19 u. 20. Auflage. Innsbruck, Rauch 1924. 304 pag. 7·50 mc.

K. Schwarzlose, Grundzüge des deutsch-evangelischen Kirchenrechts und des orthodox-morgenländischen Kirchenrechts. Der Staatsbürger, Band 7. Bonn 1924. Röhrscheidt 300 pag. 4·50 mc.

G. A. Soteriou, Ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τέχνῃ, Atena, N. Tzakas. 1924. 8⁰, 180 p. 3 dr..

Stauffer M. T. ed.: Christian students a world problems, report ot the ninth International convention of the student volunteer movement for foreign missions. Indianopolis, (1920—1924) New-York, 572 pag. 2·50 d.

H. Strohl, L'épanouissement de la pensée religieuse de Luther de 1515 à 1520. Strasbourg-Paris, Istra 1924. 424 p. Fr. 18.

Reviste.

Buletinul Episcopiei Huşilor, Anul I, No. 3 şi 4, Ianuarie 1925, Huşi.

Buletinul Episcopiei de Cetatea Albă, Anul II, No. 1 şi 2, Ianuarie şi Februarie 1925.

Cronica Romanului, Anul II, No. 1, Ianuarie 1925.

Legea Românească No. 1, 2, 3, 4 din Ianuarie şi Februarie 1925.

Luminătorul, Anul LVIII, No. 1 şi 2, 1 şi 15 Ianuarie 1925, Chişinău.

Democraţia, Anul XIII, No. 1, Ianuarie 1925, Bucureşti.

Renaşterea, Anul IV, No. 1, Ianuarie 1925, Craiova.

Revista Teologică, Anul XV, No. 1, Ianuarie 1925, Sibiiu.

Cultura Creştină, Anul XIV, No. 1 şi 2, Ianuarie şi Februarie 1925, Blaj.

Revista
„CANDELA“
Cernăuţi

No. cor. 768

No. abon. 202

CHITANȚĂ

D. Mihaiu Păcățian Protopresbiter

cerc. școl. cons. din Arad str. Romanului nr. 11

a plătit abonamentul în suma de 150 Lei ..... b., începând dela 1 Ian 1924 până la 30 Iunie 1925

Cernăuţi, în 8 Aprilie 1925.

Casa fol.: 37/133

p. Administrator:

Tarnavski.

4043 Tip. — „Glasul Bucovinei“

Păcăţianu Mihai
absolv. cursăt.

Stud.
Str. Bonaparte No.

Preţul 20 Lei.

Anul XXXVI, No. 3—7 Martie—Iulie 1925

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie şi profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Şesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos şi Dr. V. Loichiţă.

SUMARUL:

	Pag.
R. Cândea, Patriarhul Miron Cristea	73
D. Cioloca, Virtutea teologică a credinţei (Studiu din Teologia morală ortodoxă)	93
N. Cotos, Incenuşarea şi înmormântarea	114
V. Loichiţă, Sinodul din Ierusalim şi cărţile simbolice ale Bisericii ortodoxe	124
D. Ieremiiv, Despre persoana păstorului de suflete (Pimenica directă)	129
C. Morariu, Virtutea adevărului creştinesc	166
R. Cândea, Noua lege bisericească	206
S. Reli, Din suferinţele Bisericii noastre ortodoxe sub stăpânirea austriacă	212
R. Cândea, Conferinţa dela Stockholm	236
V. m. I. Recensii	239
I. Puiul [illegible]ut la parastasul Congresului foştilor voluneni la Rădăuţi	245
[illegible]ută în biserica sf. Treimi din Bahrineşti	250
10 Maiu	254
[illegible]	256
[illegible]	260
[illegible]	261

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

I. P. Sf. Sa MIRON, Patriarhul bisericii române

ANUL XXXVI MARTIE—IULIE 1925 No. 3—7

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Patriarhul Miron Cristea

Biserica noastră îşi are acum patriarhul ei. Ideia de a ridica biserica noastră la rangul de patriarhie a fost aşa de potrivită, aşa de fericită că nimeni nu i-a contestat, afară doar de ambiţii trecătoare nesatisfăcute, îndreptăţirea. In corpurile legiuitoare şi alţi membri decât fiii acestei biserici au votat înfiinţarea patriarhiei, ca un omagiu adus bisericii strămoşilor noştri. In desvoltarea bisericii noastre vedem o lipsă de grabă pe care o constatăm în deobşte în istoria neamului nostru. Cât de mult s'a frământat ideia unirii politice şi cât de multă vreme a trecut până la înfăptuirea ei! Alte biserici de mult poartă titlul patriarhal, unele din evul mediu, altele înoindu-l în vremurile mai apropiate de noi. Biserica noastră a fost o credincioasă pavăză a neamului nostru; a luat parte la suferinţele seculare ale neamului nostru, sfinţindu-le. Dar peste pământul românesc, robit de diferite stăpâniri, nu se putea ridica mândră, patriarhia românească. Trebuia să vie dintâiu vremea isbăvirii. Această „plinire a vremurilor“ pentru soarta noastră politică a adus cu sine apoi şi patriarhia românească. Şi poate chiar în luna în care s'au hotărît la noi sărbările întru amintirea a 1600 de ani dela ţinerea celui dintâiu sinod creştin a toată lumea se va face şi înscăunarea noului patriarh, care nu putea fi, evident, altcineva decât întâiul mitropolit, după rang, al ţării.

Patriarhul Miron este fiu de ţăran din Transilvania. Cariera lui, din căsuţa albă din Topliţa-Română până la reşedinţa mitropolitană din Bucureşti a fost una dintre cele mai mari isbânzi ale unui fiu de ţăran, urmaş al vechilor iobagi asupra capetelor cărora flutura biciul nemiloasei robii a magnaţilor maghiari.

Patriarhul Miron Cristea a eşit din clerul Transilvaniei. Acest cler n'a avut fericirea de a se adăposti în magnifice mănăstiri, dăruite de domni şi închinate culturii sufleteşti. Doar în eparhia Aradului de exista o mănăstire unde clericii se tundeau întru monahi şi-şi căpătau gradele conform cu canoanele bisericeşti. Incolo clerul monahal lua parte la luptele politice, ducea greul vieţii alături de ceilalţi Români, şi suferia împreună cu întreaga naţie, nădăjduind cu îndărătnicie în vremuri mai bune. O cultură teologică de specializare, un fanatism dogmatic şi o largă cunoaştere a sfinţilor părinţi, o viaţă dedicată exclusiv asprei asceze a călugărismului bisericii ortodoxe, cu cereri de abnegaţie dintre cele mai grele şi neîndurătoare, nu puteau să fie laturea caracteristică a clerului nostru în timpurile de robie. Atunci fiecare Român trebuia să se lupte pentru existenţa neamului său; fiecare avea în sine ceva din fanatismul naţional al lui Gheorghe Şincai, călugărul răzvrătit şi Românul unit atât de mult Român şi aşa de puţin „unit". Fiecare era crainicul durerilor noastre naţionale, fiecare nu ostaş îndărătnic al drepturilor noastre; trăiam ca într'o cetate asediată de un duşman puternic. Acest sentiment a creat în sufletul ardelenesc acea largă solidaritate socială şi acea puternică conştiinţă naţională care-i făceau pe oameni să-şi încerce puterile şi să-şi jertfească energia în toate domeniile publice.

Un om al bisericii, cu atât mai mult un chiriarh, avea de muncit şi luptat şi în domeniul şcolar, economic, artistic, aducând pretutindenea obolul său pentru naţia a cărei liberare o doria. Era un fel de solidarism naţional şi social care impunea clerului din Ardeal sarcini dintre cele mai grele. Dacă privim în trecut şi răsfoim prin cele hârtii şi acte fundaţionale prăfuite, pretutindenea la societăţi culturale, la societăţi de teatru, la bănci şi asociaţii economice, la reuniuni economice ale plugarilor, la societăţi de meseriaşi până la societăţile de înmormântare vom afla mâna binecuvântată şi jertfa bineprimită a vreunui cleric român, smerit preot dela ţară sau mitropolit ori episcop cu răspundere pentru mântuirea sufletească a întregului popor.

Era un enciclopedism inevitabil, impus tuturora în acel greu război îndelungat pe care trebuiau să-l poarte Românii. Energia spirituală se cheltuia în diferite și disparate direcțiuni; omul trebuia să se facă, după cuvântul apostolesc, „tuturora de toate“. Prin acest enciclopedism a trecut și actualul nostru patriarh. O mărturisește chiar dânsul cu prilejul congresului preoțesc din Iași din anul 1920: „Deci și preoțimea în întregimea ei... trebuie să iasă din această epocă a enciclopedismului, în care a trăit până azi, fiind un product al timpurilor și al împrejurărilor. Nu mă exceptez în această privință nici pe mine, căci până acum și eu am fost activ nu numai pe terenul bisericesc, ci și pe cel școlar, cultural, artistic, economic etc., am înființat chiar și două bănci, căci interesele vitale ale poporului român din partea locului cereau neamânat acesta“.

Și patriarhul Miron și-a început cariera ca un modest dascăl al copiilor celor mici, cum o făcea de obiceiu fiecare preot ardelean la început. Oameni cu studii superioare, cu titluri universitare adesea, se coborau dintâiu în școalele primare dela sate, susținute din banul muncit al țăranului nostru, și începeau a propovădui lumina în sufletele curate ale odraslelor clăcașilor noștri politici. Fiecare aproape a trecut prin aceste trepte unde începe apărarea și a nevoilor și a sărăciei noastre și a neamului. Și Ilie Cristea, sau „Elie“ cum se zicea în Transilvania, după studiile teologice făcute la Seminarul Andreian din Sibiiu, a fost în anul școlar 1890/91 învățător la școala primară din Orăștie.

In toamna anului 1891 trece apoi la Universitatea din Budapesta pentru completarea studiilor sale. In 1895 iese doctor în filosofie, obținând acest titlu cu o lucrare despre viața și operele lui Eminescu, („Eminescu élete és müvei“).

Intors la Sibiiu, Elie Cristea este făcut de Mitropolitul Miron Romanul, al cărui nume și l-a luat în călugărie, secretar consistorial. Intrând în administrația bisericească, dânsul a avut prilejul să înțeleagă și să aprecieze multiplele nevoi ale bisericii noastre sărace. Când statul ungar se hotărî să dea preoților români o întregire la salar,

congrua, cu gândul ascuns de a-i robi prin vraja banilor şi a favorurilor personale, atât de munificent împărţite, secretarul Cristea a fost trimis în numele consistoriului în ministeriul de culte din Budapesta pentru a apăra interesele clerului. Aici tânărul secretar avu prilejul să cunoască şi spiritul ostil al guvernului maghiar şi intenţiile nemărturisite de distrugere a bisericii noastre, atât de bine apărate de Statutul organic al lui Şaguna şi de sufletul curat al clerului ardelean, care a resistat în chip admirabil tentaţiunilor dela Budapesta ce se apropiau de sărăcia materială a preoţilor noştri în formă de „adaos personal“ la congruă. Cu prilejul acestor lucrări îndelungate, Cristea a ajuns să cunoaccă bine şi clerul întregei arhidieceze ardelene. Călător pasionat a cutreerat aproape întreaga mitropolie ; şi cum puterea sinistră a guvernului maghiar îi va fi adus şi ceasuri de desnădejde sufletească, bisericuţele modeste, dar clădite prin jertfa credincioşilor, din Transilvania şi mulţimea de credincioşi hotărîţi de a-şi apăra cu îndârjire credinţa l-au întărit sufleteşte pe cela ce odată avea să poarte cârja păstorească peste toţi Românii. In Sibiiu nu s'a mărginit, cum era firesc şi tradiţional, numai la resolvirea actelor administrative. Dimpotrivă, Elie Cristea, om vioiu, inteligent, bărbat cu înfăţişare frumoasă, fire comunicativă, se dedică şi ziaristicei bisericeşti, fiind din 1898—1900 director al ziarului Mitropoliei „Telegraful Român“ şi luă şi o parte foarte activă la viaţa socială. In 1902 intră în clerul monahal, ajunge protosincel. In acelaş an este ales asesor consistorial în senatul bisericesc. Păr. Cristea n'a fost un monah retras, visător, închis între patru ziduri, cetind şi comentând numai Scripturile şi luptându-se contra ispitelor Satanei. Călugărismul acesta sumbru şi eroic, disprețuitor de cele măriri lumeşti, dar pătruns de entuziasm senin pentru viaţa de eternă fericire după săvârşirea din lumea aceasta încărcată cu păcate, nu putea prinde rădăcini în vremurile noastre în Transilvania. Chiar dacă am fi avut mănăstiri, trebuinţele sufleteşti şi necesităţile naţionale ale poporului i-ar fi chemat imperios şi pe asceţii vieţii acesteia în linia de front. Sub povara împrejurărilor şi protosincelul Cristea a rămas în rândurile

cele dintâiu ale vieții noastre publice. Sprijinid liniștit politica națională, luând parte printre cei dintâiu la manifestații cu caracter național, a îndeplinit și anumite funcții sociale în organismul nostru național.

Multă vreme a fost președinte al despărțământului Sibiiu al „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român din Transilvania“. Foarte bun cuvântător, vorbind într'un graiu ales și inspirându-se adesea din comorile nesecate ale graiului popular, păr. Cristea mergea cu „Asociația“ la sate unde le vorbia țăranilor de probleme religioase, culturale și economice, îndemnând femeile să și păstreze portul, cerând dela bărbați să se organizeze economicește și să-și modernizeze uneltele de muncă, propovăduind tuturora mai presus de toate datoria de a păstra intactă credința strămoșească. Și președinte al „Reuniunii de muzică“ a fost păr. Cristea ; și membru în comitetul societății pentru înființarea unui teatru românesc. In Ardeal, pe vremea intensei tiranii maghiare, toate acțiunile publice ale Românilor se îndeplineau cu o anumită religiozitate. Nația era obicinuiă să-l vadă pe Mitropolit nu numai dând binecuvântarea din fața altarului, ci luând parte la toate manifestările cu caracter național-cultural, asistând și la teatru, chiar și la teatru de delitanți, la care se transmitea entuziasmul național dela purtătorul de opinci și costum național aievea până la vlădică.

O veche dorință a Românilor ardeleni era înființarea unei catedrale la Sibiiu. Aici Românii, până la 1906, se închinau lui Dumnezeu într'o capelă mică, adăpostită în fundul unei curți într'o casă fără turn și fără clopote. Cum această biserică trebuia să fie și o operă de artă națională, în legătură cu vechile tradiții de meșteșug de clădire și pictură bisericească, asesorul Cristea fu încredințat de consistor cu alcătuirea unei iconografii. In scopul acesta Cristea după studii de artă făcute la München întreprinse călătorii de studii pe la mănăstirile și bisericile mai importante din întreg cuprinsul țărilor românești. Aceste studii îi serviră la alcătuirea cărții „Iconografia și întocmirile din interiorul bisericii răsăritene“, apărută la 1905 în Sibiiu. Cartea aceasta, alcătuită de un nespecialist cu multă

dragoste şi râvnă şi prezintând mult material instructiv, avea să uşureze teoreticeşte pictarea viitoarei catedrale din Sibiiu. Caracteristică pentru acele vremuri este şi tendinţa de naţionalizare a ornamentelor, întrebuinţându-se elemente de înspiraţie din cusăturile ţărancelor noastre. In 1906 catedrala cea nouă fu sfinţită în cadrele unor sărbări cari luară proporţiile unei uriaşe manifestări de vigoare naţională în oraşul unde gospodăria săsească, bine închegată şi egoistă, teroriza în tăcere, iar elementul unguresc, pripăşit aici cu ajutorul guvernului ostil, ameninţa pe faţă. Catedrala din Sibiiu a fost clădită şi pictată cu grabă. S'o fi temut bătrânul Mitropolit Meţianu că nu va mai ajunge ziua târnosirii? Va fi fost şi ceva din nerăbdarea Românilor, rămaşi atâta vreme fără un lăcaş corespunzător de închinare? Cu toate părţile ei bune şi rele, catedrala din Sibiiu este un document moral dintre cele mai importante. Ea a fost zidită din banul strâns dela credincioşi. In anul 1857 Şaguna obţinu dela împăratul dreptul de a face o colectă, şi de atunci se strânse necontenit dela cler şi popor, dela bogat, dar mai ales dela sărac. Inceputul colectei o făcu episcopul Şaguna cu 2000 floreni. In 1901 colecta era de o jumătate de milion de coroane. In cinci ani se mai strânse cu intensitate şi în anul 1906, vara, putu fi în fine sfinţită catedrala cea nouă. Ca un act de recunoştinţă pentru jertfa naţiei fu apoi, din încredinţarea consistorului, alcătuit un splendid volum, cuprinzând istoricul zidirii catedralei (1908). Autorii acestei interesante lucrări au fost arhimandritul Ilarion Puşcariu şi asesorii consistoriali Matei Voiteanu şi Miron Cristea.

In 26 Iulie 1908 se săvârşi la adânci bătrânţe, ne fiind scutit de jigniri nemeritate, valorosul episcop al Caransebeşului, Nicolae Popea, un ucenic de al lui Şaguna. Aproape doi ani de zile rămase vacantă episcopia bănăţeană în vârtejul celor mai neîmpăcate lupte cu guvernul maghiar pentru ocuparea scaunului episcopesc. Două alegeri nu fără confirmate de minister, fiind cei aleşi, mai ales bătrânul, retrasul, foarte învăţatul şi înverşunatul naţionalist Arhim. Filaret Musta, respinşi de ministrul de culte. După multe frământări păgubitoare în fine fu ales al treilea arde-

lean în acest scaun episcopesc, asesorul dela Sibiiu Miron Cristea. Din primăvara anului 1910 până în iarna anului 1919 Miron Cristea păstori eparhia Caransebeşului. Dela început întâmpină mari greutăți. După ce Bănățenii nu isbutiseră să-şi facă episcop un Bănățean cu merite, noul episcop trecu prin multe ceasuri nespus de grele şi trebui să întrebuințeze mult tact şi multă răbdare pentru a înlătura orice prejudecăți şi pentru a împăca spiritele înverşunate şi înduşmănite. Pe de altă parte în nici una din cele trei eparhii românești nu apăsa aşa de greu şi neîngăduitor pumnul guvernului dela Budapesta!

In timpul luptelor pătimaşe de aproape doi ani guvernul maghiar încercase să zdruncine pozițiile românești, şi trebui o mare abnegație atât din partea episcopului cât şi a păstoriților pentru a înlătura de cu bună vreme primejdia tot mai amenințătoare a distrugerii. Vlădică românesc sub stăpânirea grofilor maghiari, eparhie românească în fața duşmăniei lacome şi setoase de a o distruge, iată soartea lui Miron Cristea şi a păstoriților săi! Câtă trudă a trebuit să se depună de toți; câtă desnădejde a cutremurat sufletele, câtă neliniște a bântuit rândurile credincioşilor, cari simțeau, parcă, că dânşii vor fi jertfa cea dintâiu a românismului amenințat cu cotropirea! In viața credincioşilor din eparhia Caransebeşului se observă în cei 4—5 ani cari au precedat războiul mondial a febrilitate în lupta de conservare mai mare decât în alte părți. Şi Vlădică şi cler parcă-şi concentrau toate puterile pentru a mântui existența națională a credincioşilor. Cetățuia de atac a Ungurilor, înfiptă cu ajutorul unor Români, în averea fondurilor grănicești le aducea Bănățenilor necontenit aminte că pentru ei primejdia este şi mai mare şi mai apropiată.

Şi în activitatea episcopului Miron se resimte această mare grijă pentru existența națională a eparhiei. Pururea pândit de guvernul maghiar, episcopul îndemna, sfătuia, îi chema pe credincioşi la toate prilejurile la solidaritate, la muncă pentru conservarea comorilor naționale. Cultura națională atât a clerului cât şi a poporului credincios, păstrarea obiceiurilor din strămoşi, conservarea portului na-

țional, instruirea poporului, luminarea și a analfabeților, iată problemele cari l-au preocupat necontenit pe tânărul episcop. Era o luptă înfrigurată contra unui dușman redutabil pe care adesea nu-l puteai zări, dar îl simțeai cum își trimite pe ascuns avanposturile sale în toate pozițiile de apărare ale tale. Numai o răspândire cât de intensivă a culturii și în straturi cât mai largi ale credincioșilor putea să trezească conștiința primejdiei și să înfăptuiască solidaritatea atât de necesară acolo, la marginea românismului apusean. Deaceea îl vedem pe noul episcop îngrijindu-se pentru școale. Incă în anul 1910 pune baza unui fond pentru clădirea unui seminar nou pentru educarea clerului, contribuind P. Sf. Sa însuși cu suma de 5000 cor. De atunci în fiecare an le aducea aminte credincioșilor de datoria de a contribui la colecta deschisă pentru zidirea noului seminar. Să se facă o colectă generală, îndemna episcopul, să se colecteze cu discul la Florii, să contribuie credincioșii cu „bucate și naturalii“, să adune tinerimea adultă, să adune copiii de școală și femeile.

O solidaritate a Românilor din întreaga mitropolie ardeleană, în vederea unor vremuri mai bune, nu se putea înfăptui decât pe baze culturale atunci când în lupta politică mijloacele de luptă nu puteau fi aceleași ca ale guvernelor străine. Toate păturile societății erau chemate la luptă; plugari, meseriași, intelectuali — spunea episcopul cu prilejul sfințirei școalei din orașul românesc Lugoj — trebuie să contribuie cu tot sufletul lor la solidaritatea națională prin cultură. Preoții erau îndemnați prin circulări arhierești la ținerea de cursuri pentru analfabeți, întreagă nația era îndemnată să se înscrie la „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“; țăranii să se înscrie membri, să cetească din cărticelele publicate de „Astra“, să nu-și uite nici de sufletul de creștini și mai ales „în serile lungi ale iernii“ să cetească din Sf. Scriptură, căci zice P. Sf. Sa — „din ea veți putea zilnic sorbi ca din o comoară nesecată, hrana răcoritoare pentru sufletul vostru, căci nu este năcaz, nu este încurcătură, nu este criză și nici o nevoie sau suferință pămân-

tească, pentru care să nu poți găsi în ea cuvenita mângăiere și îndrumare".

Dar episcopul nu își uita nici de organizarea economică în multele pastorale și circulări, adresate credincioșilor. Problema conservării naționale îl preocupa așa de mult că și la deschiderea adunării eparhiale (b. o. la sinodul din 1912) stăruia în fața deputaților sinodali pentru o acțiune sistematică în favoarea păstrării portului strămoșesc, amenințat cu pierderea caracterului său de discretă artă originală prin inundarea, la sate, a mărfurilor ieftene și rele aduse de negustori străini Este destul de semnificativă critica — ce o făcea Episcopul acestor tendințe rele în anul 1912: „Portul țăranilor noștri... este străin, luat de la șvabi. Șuba cea frumoasă bănățenească și cămășile albe au dispărut. Abia le vezi din Paști în Crăciun la 2—3 inși. Opregul la femei e înlocuit cu zdrențe nemțești. Dară chiar și femeile, cari se mai poartă românește, au părăsit din hainele lor cusăturile și formele vechi bătrânești, care singure-s românești și au introdus niște forme străine de ornamentica noastră". Este de mirat deci că episcopul Cristea, departe de a se ocupa numai de administrația bisericească și de mântuirea sufletească a poporenilor, mai găsia vreme să ție conferințe și cuvântări și la „Societatea pentru adunarea unui fond de teatru român" ?

Paralel cu conservarea obiceiurilor naționale, episcopul cerea păstrarea cu sfințenie a religiei, a credinței strămoșești. La fiecare prilej, fie că era începutul unui an școlar, fie că se sfinția o scoală sau biserică, fie că episcopul se adresa intelectualilor sau țăranilor, Păr. Cristea totdeauna stăruia asupra importanței vieții religioase. Cu citate dese și potrivit alese din Sf. Scriptură, din sf. Părinți (ca Sf. Ioan Gură de aur, Gregorie dela Nazianz, Vasile cel Mare, Ambrosie, Augustin și alții), din autori profani (Carlyle, Lamprecht), mai ales însă din poeții noștri dela Eminescu până la Goga și din cronicari încercă să dovedească necesitatea credinței și păstrarea neștirbită a acestei credințe ca baza morală a vieții noastre naționale, lăsată nouă ca o scumpă moștenire de înaintași.

Această accentuare necontenită a caracterului națio-

nal al bisericii noastre şi necesitatea perpetuării trecutului nostru cu caracterul său specific românesc rezulta în mare parte şi din împrejurările locale din eparhia Caransebeşului. Aici clocotiau patimile mai mult decât în alte părţi ale Românilor de sub fosta stăpânire ungară. Duşmăniile personale, ambiţiile cu proporţii uriaşe ale unor oameni cu suflete mărunte, interesele materiale, covârşind pe cele morale, luară cu vremea proporţii aşa de mari că guvernul maghiar întrebuinţa şi cel mai mic prilej pentru a pune stăpânire pe drepturi şi poziţii de ale noastre. Marile domenii şi păduri ale „Comunităţii de avere“, moşii rămase Grănicerilor de pe vremea Mariei Tereza şi a lui Iosif al II-lea, o imensă bogăţie naţională, tentau guvernele dela Budapesta mai mult decât proverbiala sărăcie a arhidiecezei dela Sibiiu. Metodic şi fără scrupul, întrebuinţând de astădată sistemul preconizat de Viena de a diviza şi stăpâni, guvernele maghiare au izbutit să-şi puie în centrul vieţii bănăţene oamenii lor, recrutându-i dintre acei nenorociţi Români, pe cari fie ambiţii jignite, fie pofte nemăsurate îi mânară în tabăra duşmanilor bisericii noastre. Luptele acestea se desfăşurau adesea în sinodul eparhial, demoralizând şi scârbind pe intelectualii bănăţeni idealişti, cu tragere de inimă pentru tot ce era al nostru şi trebuia să rămâie al nostru peste toate patimile oarbe.

Guvernul maghiar având impresia că prin cucerirea poziţiei dela Caransebeş ar putea pregăti lovitura cea mare pentru biserica noastră din Ardeal şi Banat, a întrebuinţat cu o stăruinţă de fier, cu o meticulozitate diabolică şi cu o lipsă de scrupule, cum nu o mai întâmpini decât în războiu, toate mijloacele de convingere silită, de cumpărare ascunsă, de terorizare pentru a îngenunchia elementul românesc. Patimile le-a cultivat, abuzurile le-a mărit, luptele le-a înteţit pentru a îngenunchia eparhia. După crearea unui liceu unguresc, înfiinţat şi susţinut din banii Comunităţii de avere, de ce n'ar fi urmat şi maghiarizarea sau cel puţin „guvernamentalizarea“ bisericii? In 1916 nu isbutiră să intre în congresul naţional-bisericesc din Sibiiu, ca trimişi ai eparhiei Caransebeşului, şi

unii pădurari și negustori de porci cari cetiau „Az Est“ în cursul ședințelor ?... Elementul românesc sănătos, moral și conștient a eșit însă din toate aceste mari și grele frământări biruitor ; luptele acestea cu înfățișarea lor urâtă au creat și caractere firme și entuziasmul pentru comorile sufletului nostru național în toate domeniile a covârșit turpitudinea unora, paralizând acțiunea celor dela Budapesta. Epoca aceasta, când va fi studiată cu ajutorul documentelor și existând și distanța necesară a timpului, va constitui pe lângă laturile ei dureroase, fără îndoială și o pagină de glorie a celor ce au știut să apere în împrejurările acelea triste biserica și nația din Banat. Am atins doar în treacăt aceste frământări pentru a da explicarea psihologică a năzuințelor neîncetate ale Episcopului Cristea de a salva caracterul național și al vieții bisericești. Frământările lui sufletești, ceasurile de desnădejde, greutățile ce le-a întâmpinat la atâția — cine le-ar putea descrie acuma ?

Până a ajunge să fie unul din solii Unirii Ardealului la București, P. Sf. Sa a mai trecut prin grele clipe ale vieții în cursul războiului mondial. Situația unui episcop român în vremea stăpânii ungurești era dintre cele mai însemnate pentru ai săi. Cum biserica, cu autonomia ei, era singurul refugiu și singurul scut împotriva maghiarizării, episcopii și mitropolitul erau priviți ca adevărați șefi ai națiunii, și în jurul lor se grupa lumea cu atât mai bucuros, cu cât dânșii prin situația lor excepțională aveau un mai mare prestigiu și erau de altfel și la adăpostul agitațiilor politice. In schimb situația lor față de guvernul dela Budapesta era nespus de grea. Orice manifestare națională i se socotia unui episcop drept o depășire a cercului competințelor sale bisericești, orice acțiune era privită cu ochi răi, și cum alegerea de episcop trebuia să fie confirmată dintâiu de Rege prin guvern, guvernul la orice prilej încerca o presiune asupra episcopilor, apelând la sentimentul lor de umanitate și creștinism. Și mai grea a fost viața episcopilor în cursul războiului mondial ; li se cerea nu numai acte de patriotism, se cerea dela dânșii nu numai să îndemne soldații la luptă

într'un războiu care, dacă era biruitor, însemna nimicirea noastră etnică, ci li se pretindea să ia și o atitudine ostilă pe față contra României. Au trebuit răbdare, inscusință, umilire personală adesea pentru a nu atrage fulgerele celor puternici asupra Românilor, rămași fără apărare. Cum s'ar fi putut predica cu entusiasm jertfa, când această jertfă se aducea împotriva alor tăi ; cum s'ar fi putut îndemna la eroism, când acest eroism însemna prelungirea robiei ? La începutul războiului, dar mai ales când România declară războiul de întregire, guvernul maghiar începu a exercita cea mai neumană presiune asupra preoțimii. Preoții erau ridicați pe neașteptate, în ceasurile nopții, arestați, duși printre Ungurii îndârjiți legați cot la cot cu țiganii s'au ferecati în lanțuri ; preoții din eparhia Caransebeșului au fost ținuți câteva zile în temnițele din Timișoara, forțați să doarmă pe jos într'o murdărie mai presus de orice închipuire. Apoi clerul a luat drumul pribegiei spre comitatul Sopron, unde a fost ținut până aproape de prăbușirea Ungariei. Aici preoţii căpătau congruă 1 coroană pe zi (35 dintre dânșii nici aceasta n'au căpătat-o), pe care trebuiau să o trimită familiei acasă, dacă cumva nu fusese și familia internată. Preoții erau siliți de împrejurări să meargă la pădure să taie lemne, să îndeplinească munca de salahor plătit cu ziua, să se apuce de meserii — unul se făcuse bărbier — pentru a nu muri de foame. Șvabii unde locuiau, le vindeau pe bani până și apa de băut ! Țăranii români încalteai, și tineri și bătrâni, erau trimiși la front pentru a li se pierde urma. In astfel de împrejurări și într'o vreme când Tisza forță alegerea de mitropolit a lui Vasile Mangra și-l sili chiar și pe împăratul să o confirme, într'o vreme când ministrul Apponyi trimitea la toate Școlele normale confesionale ale Românilor comisari pentru a opri propaganda iredentistă prin profesori, era explicabil că cel mai greu lucru pentru un episcop de al nostru era pastorala pe care trebuia să o trimită de sărbători credincioşilor descurajați și îndureraţi. Ce putea chiriarhul alta să le spună credincioșilor decât să se roage la Dumnezeu pentru cei duși în războiu (1914), să se îngrijească de orfani (1915), să

creeze fonduri pentru copiii orfani cari erau cu zecile de mii (1916), şi să întărească în sufletele credincioşilor credinţa şi nădejdea că trebuie „să urmeze şi zile mai bune şi pentru limba şi cultura românească“ ! Doar în 1917 se putu avânta şi episcopul Cristea la cuvinte mai îndrăzneţe cu înţeles politic, arătând ce este democraţia care cere „ca fiecare naţiune, fiecare neam — fie mare sau mic — să fie stăpân pe sine, să se conducă însuşi, spre binele şi înaintarea sa şi prin sine şi spre progresul ţării şi al omenirii“. Această pastorală de Crăciun din 1917 avu darul să turbure cercurile guvernului maghiar, episcopul Cristea fu citat la Budapesta, unde i se făcură aspre mustrări.

După secole de umilinţi şi chinuri, după ani de descurajare, dar şi de nădejdi ascunse, sosind ceasul libertăţii şi al unirii, era firesc lucru ca şi biserica să-şi aibă rolul ei la actul unirii, şi episcopul Cristea fu sortit ca împreună cu alţi trei soli ai Ardealului şi Banatului să aducă în chip oficial Regelui Ferdinand vestea unirii. Episcopul Cristea nu venia atunci întâiaşdată la Bucureşti. Dânsul aparţine preoţilor cari au fost mai des în Patria mamă, într'o vreme când guvernul maghiar şi o călătorie la Bucureşti o socotia drept act nepatriotic, vrednic să fie încrestat la răbojul păcatelor. In cuvântarea de bun sosit în gara de Nord Episcopul Cristea arată tendinţa aceasta din trecut de a ţinea vii legăturile sufleteşti cu „ţara“ pentru a câştiga puteri noui. „Noi, Românii de dincolo de Carpaţi, am venit adeseori pe aici, am călcat de multe ori pe pământul sfânt al patriei mame. Am venit toţi îndemnaţi de o necesitate superioară, şi anume de a ne recrea sufleteşte şi a ne oţeli inima spre a putea resista mai uşor asupririlor“. Episcopul Cristea era cunoscut în România veche şi în anul dintâiu de după unire, când entusiasmul sincer şi bucuria nefăţărită covârşiau orice început de pasiuni politice dăunătoare se privea ca cel mai potrivit chiriarh al Capitalei, menit să contribuire prin persoana sa la unirea sufletească tot mai strânsă chiar prin biserică, acest element totdeauna unificator în trecutul neamului nostru. In 31 Decembrie 1919 episcopul Caransebeşului Dr. Miron Cristea fu ales de Marele Colegiu cu

unanimitate de voturi Mitropolit Primat al țării și a doua zi obținu investirea regală. Astfel Patria mamă aduse omagiu Ardealului, ridicând pe un fiu al lui la cea mai înaltă treaptă ierarhică pe care o poate ajunge un muritor.

Noul Mitropolit Primat avea o mare răspundere și mari probleme bisericești de resolvit. După dezastrul războiului, care ne sărăcise și care lăsă la noi, ca și aiurea, funesta moștenire de destrăbălare a moravurilor, trebuia unificată și biserica ortodoxă cu patru organizații, rămase ca urme ale trecutului de sub stăpânire străină, dar trebuia mai ales regenerată viața publică cu ajutorul chiar al bisericii. Odată uniți politicește Românii, biserica noastră nu mai are de îndeplinit rolul de apărătoare mai presus de toate a ființei noastre etnice. Azi nimeni nu ne mai amenință cu desnaționalizarea. Prin urmare biserica, eliberată de această grea sarcină din trecut, este chemată să-și îndeplinească misiunea ei apostolească, încredințată ei de Mântuitorul: de a sfinți viața și în lumea aceasta. In acest sens se adresează și Mitropolitul Primat către preoți, spunându-le că biserica noastră își merită titlul de națională și dominantă numai atunci „când pe urma unei munci grele și conștiente a întregului cler vom putea introduce în toate acțiunile și mișcările vieții publice din țara noastră și mai ales în cele culturale, sociale și umanitare, firul roșu al spiritului creștin și le vom putea imprima timbrul neîntrecutelor învățături ale Aceluia, ai cărui ucenici suntem sau ar trebui să fim".

Arhieriei trebuia să i se dea prestigiu nou, bisericii o organizare mai bună, vieții clerului și poporenilor să i se descopere latura de moralitate activă; biserica noastră, ca o parte din ființa neamului nostru, trebuia ridicată la rangul și autoritatea cuvenită, înfrățirea între diferitele mitropolii trebuia făcută, cu înlăturarea părților deosebitoare în organizațiile lor. Toate aceste lucruri reclamau o muncă deosebit de intensivă, o pricepere mare și acel talent rar de adaptabilitate la nouile împrejurări pe care Mitropolitul Primat a dovedit că îl are într'o măsură atât de remarcabilă. I. P. Sf. Sa Miron este astăzi în plină activitate. Misiunea și-a înțeles-o așa cum i-au impus-o îm-

prejurările. Activitatea sa ca Mitropolit al întregului Regat mărit şi-a început-o în cel mai fericit chip. A o judeca şi aprecia astăzi ar fi şi prea curând şi prea riscat lucru. Căci nu ne stau la dispoziţie toate documentele şi evenimentele sunt prea apropiate de noi. Pe de altă parte istoricul îşi va impune totdeauna faţă de prezent anumite rezerve, reclamate de firea lucrurilor şi de metoda istoriografiei. Vom încerca deci de a schiţa cu modestia ce ne-o dictează profesiunea numai unele din laturile activităţii pastorale a celui dintâiu Mitropolit Primat al României Unite. Omul de iniţiativă, care a fost episcopul Caransebeşului Miron, a rămas şi Mitropolitul Primat. Venit ca un sol al unirii şi al înfrăţirii, Mitropolitul Cristea prin firea sa deschisă, prin calităţile sale personale, prin marele dar de orator din graţia lui Dumnezeu, a isbutit să câştige încredere şi iubire în toate cercurile. Numai astfel i-a fost cu putinţă să vadă pe urma iniţiativelor şi îndemnurilor sale roade bune. In cei cinci ani de activitate pastorală ca Mitropolit al ţării i-a prins foarte bine ucenicia culturală ce a făcut-o ca „episcop român în ţară sub stăpânire străină“. Cunoscând puterea sufletească a culturii, s'a făcut şi în noul său post de conducere un convins răspânditor al ei. Iniţiativa culturală a Mitropolitului Primat s'a resimţit şi la Facultatea de Teologie din Bucureşti şi la Sf. Sinod, care la îndemnul noului său preşedinte a reînviat revista „Biserica Ortodoxă Română“ cu o frumoasă menire pentru cler. Mitropolia Ungro-Vlahiei însăşi publică o foaie eparhială, destul de bună, tot la iniţiativa şi sub patronagiul Mitropolitului; alte reviste, chiar parohiale, apar, şi în aceeaşi mitropolie s'au constituit „cercuri pastorale“ cu menirea de a răspândi tot mai mult, cu ajutorul bisericii, lumina în popor.

Mitropolitul Primat simţia imperios nevoia unei răspândiri mai intensive a credinţei şi culturii bisericeşti în straturile adânci ale poporului. Cu prilejul deschiderii Consistoriului superior bisericesc din 6 Iunie 1922 I. P. Sf. Sa desfăşură un întreg program de activitate în acest domeniu, stăruind asupra importanţei predicei pentru păstori şi păstoriţi, cerând publicarea a părţi din Sf. Scriptură

cu explicații pentru popor și tipărirea și răspândirea de broșuri cu cuprins religios și moral. Tot atunci arăta importanța unei biblioteci religioase și a creării de tipografii bisericești. Inființarea, în sfârșit, a „Institutului biblic românesc“ răspundea la o necesitate dintre cele mai urgente. Astfel prin hotărîrea Mitropolitului Primat se puse baze solide acelui Institut biblic pentru care se străduia din sărăcla sa materială și din bogăția sa sufletească cu atât entusiasm încă înainte de războiu apostolul binefăcător, prin învățătura și propaganda lui, preotul din Pătrăuții pe Suceava, azi consilier consistorial în Cernăuți, Constantin Morariu. Și nu credem că Institutul biblic ar putea face o faptă mai bună și nu s'ar putea arăta mai bine recunoștința față de acest preot, care în viața sa întreagă s'a străduit să umble pe urmele lui Hristos, decât tipărindu-i noul Institut biblic lucrările sale atât de frumoase și atât de potrivite pentru înviorarea morală a poporului nostru.

Știind cât de prețioasă este cartea și ce mare serviciu poate aduce celor iubitori de ea, Mitropolitul Primat n'a răspândit numai scrisul bun al altora, ci și-a publicat și cuvântările și articolele sale într'o serie de broșuri și în două mari volume („Pastorale și Cuvântări ale unui Episcop român în țară sub stăpânire străină“, București 1923 și „Trei ani de propovăduire pastorală“ Cuvântări, București 1923). In ele se oglindesc mai bine spiritul larg in care autorul înțelege problemele actuale și căldura sufletească cu care se dedică menirii sale de chiriarh. Chiar pentru meritele sale culturale în viața sa de episcop Facultatea de Teologie din Cernăuți i-a dat titlul de doctor onorific al ei. Nu este o societate culturală mai impotrantă la care Mitropolitul Cristea să nu ia parte fie ca președinte onorific, fie ca membru. N'a fost eveniment mai însemnat în viața noastră publică, unde prin Mitropolitul Primat biserica să nu-și fi manifestat bucuria și să nu fi dat binecuvântarea sa. Pe Mitropolitul Primat îl vedem cuvântând cald și înduioșător la Senat, la inaugurare de institute și facultăți științifice în Capitală, la Alba Iulia la încoronare, la Cernăuți la inaugurarea Universității, la Bălți la sfințirea locului pentru viitoarea catedrală. Glasul său vibrant

a sunat în numele bisericii strămoşeşti prin toate colţurile României Noui în oraşe ca şi la sate, la serbări mari ale naţiunii întregi ca şi la prilejuri bisericeşti cu caracter local. Pretutindenea Mitropolitul Cristea a dus cu sine un cuvânt de mângăiere şi mândrie, un îndemn spre fapte bune o chemare către credincioşi de a se alipi tot mai mult de biserica strămoşilor noştri care, ori câte rele trecătoare ar bântui-o, este sfântul lăcaş unde s'au închinat înaintaşii noştri, unde străbunii noştri s'au mărturisit şi şi-au împrospătat puterile sufleteşti. Bisericii a stăruit Mitropolitul să i se dea un caracter mai intensiv religios ca să poată influenţa asupra vieţii morale a tuturor creştinilor. De aceea a cerut o intensificare şi a învăţământului religios în şcolile secundare; iar în ce priveşte educarea clerului, prea puţin numeros pentru împrejurările de astăzi, s'a îngrijit, intervenind des şi cu multă insistenţă la guverne să se reînfiinţeze vechile seminarii, înmulţindu-se numărul lor şi cu patru nouă. Ceva din activitatea multiplă, vie, foarte stăruitoare şi grăbită ca în faţa unei mari primejdii, cum o îndeplinia episcopul Cristea pe vremea stăpânirii străine, se desprinde şi acum din întreaga viaţă a înaltului chiriarh. La stăruinţa lui ca preşedinte al Sfântului Sinod şi cu sprijinul lui s'a completat organizaţia bisericească, înfiinţându-se episcopia dobrogeană dela Constanţa, creându-se cele două episcopii basarabene dela Cetatea-Albă şi Hotin, şi reînoindu-se vechi organizaţii pierdute prin nouile episcopii dela Oradea-Mare şi Cluj.

Un rol hotărîtor şi de mare şi — credem — binecuvântată importanţă l-a avut Mitropolitul Miron la alcătuirea legii de organizare unitară bisericească. Biserica noastă avea la unire patru organizaţii deosebite care trebuiau unificate şi simplificate. Ce era mai logic şi mai uşor decât să revii la vechia organizaţie creştină, bazată pe canoane şi tradiţie, adoptând şi tradiţiile româneşti care s'au format cu vremea? Cu toate acestea s'au ridicat şi păreri exagerate care nu mai puteau fi potrivite cu împrejurările de astăzi. Statutul lui Şaguna a fost un admirabil instrument de apărare împotriva unui stat străin, ostil bisericii şi neamului nostru. In noua viaţă de stat şi a bisericii anumite prevederi din Statutul

şagunian trebuiau jertfite ca fiind anacronice. Mulţi din reprezintanţii bisericii ardelene, exagerând anumite teorii, n'au voit să recunoască lucrul acesta. Astăzi statul român nu este o primejdie pentru biserica noastră, prin urmare nici biserica nu trebuie să stea în gardă ca în faţa unui duşman temut şi hain. Politicianismul nu poate fi o primejdie din cauza adoptării în organizaţia bisericească a unor elemente consfinţite prin tradiţia naţională. Căci nu legile îngăduie pătrunderea unor influenţe dezastroase în biserică, ci — oamenii cari adesea pot fi răi şi când legile sunt foarte bune. Un caz recent de alegere episcopală, după normele Statutului lui Şaguna, este destul de elocvent în această privinţă. Nici ultimul şi cel mai şubred argument, că dacă nu ne vom crea o autonomie absolută bisericească, venind odată în România un guvern duşmănos creştinismului, b. o. un guvern socialist(!), nu ne-am putea apăra decât cu această autonomie, nu putea fi luat în considerare. Oamenii aceştia, cu profeţii exagerate într'un viitor întunecat şi aşa de... neromânesc, au pierdut din vedere un lucru foarte simplu: că un astfel de guvern ar putea foarte uşor desfiinţa şi legea autonomiei bisericeşti. In această privinţă Mitropolitul Primat Cristea a arătat că are un spirit ager şi pătrunzător al situaţiilor şi s'a dovedit şi un foarte devotat şi priceput apărător al bisericii, dar şi un patriot luminat.

In broşura sa „Principii fundamentale pentru organizarea unitară a bisericii ortodoxe române“ (1920) expune puncte de vedere dintre cele mai juste. Principiile acestea le-a reprezintat şi în Sfântul Sinod, şi la aşanumita „Constituantă bisericeaseă“ şi în Senat la diferite prilejuri. Având intuiţia clară a lucrurilor, autorul broşurei a putut să susţie cu multă dreptate: „In Ardeal constituţia bisericească a fost creată şi în vederea unor scopuri speciale, de a avea şi României corporaţiuni, cari să apere biserica şi cultura românească faţă de nişte guverne apriori duşmănoase Românilor. Interese bisericeşti vor fi de apărat şi în noul şi vechiul regat, dar nu în forma din fosta Ungarie; de

aceea multe trebuesc simplificate“ (pag. 23). Dar dânsul cere tot atât de mult ca biserica să fie „condusă de clerul cu conducerea în administrațiune a laicilor, cari sunt oameni ai bisericii“ (p. 8).

Biserica se va baza în toate corporațiile, culturale, financiare, economice, caritative etc. și pe elementul mirean (Mitropolitul propunea $^1/_2$ cler și $^1/_2$ mireni; pag. 18), un lucru de cea mai mare importanță. Dar bisericii Mitropolitul Primat îi revendică cu aceiași hotărîre și o independență economică, fiind statul dator de a se îngriji de existența ei materială (pag. 25). Mitropolitul Primat, dorind să fie bine precizat și raportul între biserică și stat, nu pregetă a arăta că dânsul este de părere că „interesele bisericii noastre nici când nu pot veni în conflict cu cele mai curate interese ale statului și poporului român“ (p. 11); biserica noastră, credincioasă trecutului ei, va trebui să rămână și de aici încolo, păstrând legăturile canonice cu celelalte biserici, o „biserică națională a statului român și a dinastiei române“.

In Senat a apărat cu mult avânt și cu căldură convingerii drepturile bisericii noastre, cum au fost apoi consfințite prin Art. 22 din noua Constituție; iar la alcătuirea legii de organizare bisericească principiile fundamentale, expuse de Mitropolitul Primat, au fost hotărîtoare.

Pe lângă alte reforme bisericești, cum este reforma calendarului, sau propaganda religioasă printre lucrătorii dela căile ferate, pentru cari actualul Patriarh dorește să clădească și biserici prin centrele lor, Mitropolitul Primat, îngrijindu-se de o asigurare materială a bisericii, a dat și frumoase pilde de bună gospodărie în Mitropolia Ungro-Vlahiei. Se știe, că mănăstirile noastre nu sunt bogate; dar prin o gospodărie bună și administrare pricepută a ceeace au s'au realizat economii dintre cele mai însemnate. Averea mănăstirii Cernica, în urma inițiativei Mitropolitului, s'a sporit cu vreo 2 milioane Lei din care peste un milion s'a putut cheltui cu restaurarea părților arse. La Căldăru-

şani s'au strâns 600.000 Lei, la Sămurcăşeşti 500.000 Lei, la Pasărea 100.000 Lei, la Cheia 200.000 Lei. La mănăstirea Pasărea în deosebi fiecare maică mai creşte o orfană de războiu aproape gratuit, o frumoasă pildă de creştinism activ şi tăcut. Tot Mitropolitul a înfiinţat la mănăstiri „Fondul moştenirilor" pentru a preîntâmpina împrăştierea lăsământului calugărilor săvărşiţi din viaţă. Iar la Cernica lucrează la o tipografie 13 călugări şi 17 orfani de războiu.

Un cald apărător al bisericii, un bun cunoscător al trecutului nostru politic în legătură strânsă cu viaţa bisericească, cum a arătat-o mai ales prin frumoasele cuvântări ţinute la Senat cu prilejul înfiinţării episcopiilor dela Oradea-Mare şi Cluj, Mitropolitul Cristea a luat şi atitudinea, ce trebuia să o ia chiriarhul nostru, în chestiunea concordatului: îngăduire naţională şi toleranţă confesională, nici când însă slăbiciune naţională faţă de mişcări pernicioase.

Biserica românească şi-a mărit prestigiul prin prestigiul statului nou; acest lucru a ştiut Mitopolitul să-l valorifice şi în afară, intrând în legături mai strânse cu bisericile celelalte ortodoxe, creându-şi prietenii şi asigurând bisericii noastre o vază mai mare. Biserica bulgară şi-a luat chiar mirul dela Mitropolitul Primat, iar patriarhul Ierusalimului a ţinut să vie în ţară la noi pentru a înoi vechi legături, uitate într'o vreme.

Crearea patriarhiei noastre este o încoronare a trecutului nostru bisericesc. Titlul de Mitropolit Primat este împrumutat din organizaţia apuseană. Unificându-se biserica noastră, astăzi mai puternică decât cele mai multe biserici ortodoxe, trebuia să se încoroneze un trecut de secole, trecut glorios mai ales prin suferinţe şi prin multele fapte bune de strălucită milostenie creştinească ce s'au revărsat aşa de bogat din Principatele creştine dela Dunăre asupra întregei creştinătăţi din Răsărit.

In noua organizaţie bisericească Mitropolitul Primat intră cu un prestigiu cum nu i l-a putut da biserica noastră

nici unui chiriarh al său în trecut. Fiul de țăran din Transilvania ajuns la această treaptă după o lungă și bogată activitate de episcop și mitropolit, nu ne îndoim că va ști să adauge prestigiului inerent acestei înalte situații bisericești și prestigiul său personal pe care a dovedit cu prisosință că îl are.

R. Cândea

Virtutea teologică a credinţei.

Studiu din Teologia morală ortodoxă.

19. Erezia.

Erezia este negarea, ori şi numai contrazicerea voluntară şi conştientă a unui articol de credinţă, ori o învăţătură greşită, profesată de către un om, care nu renunţă la numele de creştin, referitor la unul sau la mai multe adevăruri dumnezeeşti, propuse şi recunoscute de biserica ortodocsă creştină. Negarea sau respingerea directă a unui sau mai multor adevăruri de credință este erezie *negativă*, iar învățarea, propunerea directă într'un mod greşit, ori înlocuirea lor cu altele, cari nu cadrează cu adevărurile de credinţă, se numeşte erezie *pozitivă*.

Când această rătăcire se sălăşlueşte numai în sufletul omului, şi este deci numai o convingere internă, fără ca ea să fie descoperită şi în afară prin cuvânt ori faptă, ea este *internă*, iar când se propune deschis, este *externă*.

Rătăcirea conştientă şi voluntară cu privire la învăţătura bisericii ortodoxe creştine, ori negarea directă a ei, dacă are la bază intenţiunea hotărîtă şi clară de a persista cu tenacitate în ea, se numeşte erezie *formală*. Strict luat, numai aceasta este erezie în înţeles strâns. Rătăcirea involuntară şi inconştientă, deci neintenționată, deşi şi ea este erezie, totuș este numai erezie *materială*.

Pecând erezia formală constitue, ca şi necredinţa, păcat greu contra virtuţii teologice a credinţei, şi deci periclitează mântuirea, — pe atunci cea materială, cu toate că şi ea stă în contrazicere cu învăţătura bisericii, — totuş lipsindu-i intenţiunea, nu este păcat. Pecând cauzele ereziei materiale vor trebui căutate în împrejurări externe, ca: educaţie defectuoasă, lipsă de cunoştinţă, culpabilă ori neculpabilă, a adevărurilor religioase, prejudiţii, etc., pe atunci erezia formală îşi are rădăcina în mândrie, egoizm, lăcomia nesăţioasă, scurt în păcate şi slăbiciuni omeneşti.

De învăţătorii eretici şi învăţăturile lor fereşte atât Mântuitorul, cât şi apostolii. Aşa cetim: „*Păziţi-vă de prorocii cei mincinoşi, cari vin la voi în haine de oi, iar înlăuntru sunt lupi răpitori... ....Pentru aceea din roada lor îi veţi cunoaşte pre dânşii*“ [1]). Apoi în alt loc: „*Lăsaţi-i pre dânşii; povăţuitori orbi sunt ai orbilor; şi orb pre orb de va povăţui, amândoi în groapă vor cădea*“ [2]). Şi iarăş: „*Că eu ştiu aceasta, că după ducerea mea vor întra lupi grei întru voi, cari nu vor cruţa turma*“ [3]). In urmă: „*Şi cuvântul lor ca cangrena păşune va afla, dintru cari este Imeneu şi Filit*“ [4]).

Faţă cu aceste rătăciri străluceşte învăţătura cea adevărată a bisericii, pe care apostolul Paul o numeşte „învăţătura cea sănătoasă“. Aşa cetim în epistola I. către Timotei: *Ştiind aceasta, că dreptului lege nu este pusă, ci celor fărădelege şi nesupuşi, necredincioşilor şi păcătoşilor... ...sodomnenilor, tâlharilor, mincinoşilor, celor ce se jură strâmb şi orice alt se împotriveşte învăţăturei cei sănătoase*“ [5]). Tot aşa în epistola către Tit: „*Ţiindu-se de cuvântul cel credincios al învăţăturei, ca puternic să fie şi a îndemna cu învăţătura cea sănătoasă, şi pre cei ce grăesc împotrivă a-i certa*“ [6]).

---

[1]) Mat. 7, 15, 20.
[2]) Mat. 15. 14. Cf. şi Lc 6, 39.
[3]) Acta 20, 29.
[4]) II. Tim. 2, 17.
[5]) I. Tim. 1, 9—10.
[6]) Tit. 1, 9.

20. Necredinţa în înţeles strâns.

Pornind dela practica, că acei oameni, cari fie din motive atârnătoare de dânşii, fie neatârnătoare, nu au îmbrăţişat creştinizmul, se numesc necredincioşi, — vom defini necredinţa ca *lipsa totală a credinţei creştine în cei nebotezaţi.* Neprimirea religiunii creştine de către o parte încă covârşitoare a omenimei, şi anume în urma împrejurărilor ce cad afară de voinţa ei, constitue necredinţa *negativă,* sau *materială.* Categoriei necredincioşilor negativi aparţin deci acei oameni, cărora adevărul creştin nicicând nu li s'a predicat. Lipsia aşadară putinţa fizică şi morală de a şi-l împropria, conform cuvintelor apostolului: „*...Şi cum vor crede de care n'au auzit? Şi cum vor auzi fără propovăduitor?*“ [1]).

Faţă cu felul acesta de necredinţă stă necredinţa *pozitivă* sau *formală.* De necredinţa pozitivă se face vinovat acel om, care cu toate că a avut şi ocazie, şi mijloace ca să cunoască adevărurile creştine, şi poate că le şi cunoaşte, se arată refractar faţă cu ele, ba chiar le respinge, preferind o religiune contrară, chiar nelogică, absurdă.

Precum la credinţă, şi la necredinţă îi revine rol însemnat voinţei. Omul crede pentrucă *vrea* să creadă, şi iarăş, numai acela nu crede, care, cu toate că are descoperirea dumnezeească, şi foloasele ei, *nu vrea* să creadă. Şi aici străluceşte adevărul cuprins în cuvintele fer. Augustin, că *stă în voia omului să creadă, ori să nu creadă* [2]).

Necunoaşterea, respective lipsa voiei de a cunoaşte şi recunoaşte pe Dumnezeu, fără îndoială că este o mare lacună intelectuală şi morală. Iată ce zice apostolul Paul despre acest fel de oameni: „*De vreme ce cunoscând pe Dumnezeu, nu ca pre Dumnezeu l-au slăvit, s'au i-au mulţumit; ci s'au făcut înzadarnici întru cugetele*

---

[1]) Rom. 10, 14.

[2]) Augustin: De praedestinatione sanctorum, c. 5.

sale şi s'a întunecat inima lor cea neînţelegătoare. Zicându-se pre sine a fi înţelepţi, au nebunit“ [1]).

Până când necredinţa negativă îşi are izvorul, după-cum am arătat mai sus, în împrejurări externe, adeseori neînvingibile, în urma cărora necredinţa de felul acesta nu este păcat, şi deci necredinciosul este scuzabil, — necredinţa pozitivă ia naştere din mândrie, din înălţarea înţelepciunii falze omeneşti peste înţelepciunea vecinică, din tâmpenie morală, din depravarea voinţei, etc. In urma acestora necredinţa pozitivă este un păcat greu, sau mai bine zis, este păcatul per excellentiam, care nu se iartă, şi este totodată izvorul multor altor păcate. Aceasta reese şi din cuvintele Mântuitorului, care zice: „*De n'aş fi venit şi aş fi grăit lor, păcat n'ar avea, iar acum răspuns n'au pentru păcatul lor*“ [2]). Dimpotrivă, necredinţa negativă nu se poate numi păcat, ci cel mult o pedeapsă pentru păcat, ca urmare a păcatului strămoşesc. La tot cazul însă şi necredinţa negativă este regretabilă pentru rătăcirea şi îndepărtarea unui astfel de necredincios dela calea mântuirii [3]). Că culpabilitatea celor cu necredinţa negativă nici nu poate constitui păcat, o spune însuş Mântuitorul către fariseii încrezuţi, când zice: „. . .*de aţi fi orbi, n'aţi avea păcat* . . .“ [4]), pecând ceice cu cerbicie persistă în necredinţă, măcar că cunosc adevărul dumnezeesc, sunt asemenea fariseilor, cărora li s'a zis: „. . . *iar acum ziceţi: că vedem; pentru aceasta păcatul vostru rămâne*“ [5]).

Credinţa fiind un act de supunere, de ascultare [6]), urmează că necredinţa este un act de nesupunere, de neascultare, iar necredincioşii sunt neascultătorii, nesupuşii, pentru cari se potrivesc cuvintele mustrătoare ale apostolului Paul: „*O fără de minte Galateni, cine pre*

---

[1]) Rom. 1, 21—22.

[2]) Ioan 15, 22. Comp. Dr. Konrad Martin, opul citat, pag. 324.

[3]) Comp. Dr. At. Mironescu o. c. pag. 361. Dr. K. Martin o. c. pag. 322. Gury, o. c. n. 206. Dr. A. Koch o. c. pag 299.

[4]) Ioan 9, 41.

[5]) Ibidem.

[6]) Rom. 1, 5. II. Cor. 10, 5.

voi v'a zavistuit să nu vă plecaţi adevărului . . .?“ [1]). Şi iarăş: „*Alergaţi bine, cine v'a oprit să nu vă plecaţi adevărului?*“ [2]).

Răsplata celui credincios este viaţa vecinică, pe când a celui necredincios osânda vecinică, amăsurat cuvintelor Mântuitorului: „*Cel ce va crede şi se va boteza, se va mântui; iar cel ce nu va crede se va osândi*“ [3]). Şi mai departe: „*Cela ce crede întru Fiul, are viaţă veşnică; iar cela ce nu ascultă pre Fiul, nu va vedea viaţă; ci mânia lui Dumnezeu va rămânea preste el*“ [4]). Tot aşa la apostolul Paul: „. . . . *pentru necredinţă s'au frânt* (ramurile), *iar tu pentru credinţă stai*“ [5]). Şi mai departe: „*Şi cărora s'au jurat să nu intre întru odihna lui, fără numai celor ce n'au crezut? Şi vedem că n'au putut să intre pentru necredinţă*“ [6]).

Aici este locul să inducem şi deosebitele forme ale necredinţei pozitive, cari sunt următoarele:

1. *Păgânizmul,* adecă religiunea celorce lapădă credinţa în unul şi adevăratul Dumnezeu, şi în special în Isus Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu, şi în adevărurile descoperite în el şi prin el, şi se restrânge la zei impersonali, idoli făcuţi de mâni omeneşti, ori la fiinţi create. Păgânizmul este o degenerare şi o decădere dela conştiinţa religioasă a omenimii, care îşi are cauza în voinţa liberă şi în vina omului [7]). Asupra acestei păgânătăţi se va descoperi mânia lui Dumnezeu, conform cuvintelor apostolului Paul, care zice: „*Pentrucă se descopere mânia lui Dumnezeu din cer peste toată păgânatatea şi nedreptatea oamenilor, cari ţin adevărul întru nedreptate*“ [8]).

---

[1]) Gal. 3, 1.
[2]) Gal. 5. 7.
[3]) Mc. 16, 16.
[4]) Ioan, 3, 36.
[5]) Rom. 11, 20.
[6]) Evr. 3 18—19.
[7]) Comp. F. Hettinger: Lehrbuch der Fundamentaltheologie oder Apologetik. Freiburg im Breisgau. 1888 pag 428.
[8]) Rom. 1, 18

2. *Mohamedanizmul.* Mohamedanizmul, deşi este o religiune monoteistică şi deşi recunoaşte descoperirea dumnezeească, totuş, prin faptul că nu recunoaşte dumnezeirea lui Isus Hristos, precum în genere nu recunoaşte trinitatea Dumnezeirii, s'a aşezat într'un raport opus religiunii creştine. Autoritatea dumnezeească a lui Isus Hristos fiind redusă numai la cea a unui profet, şi acesta întrecut de către ultimul şi cel mai mare, care este Mohamed, iar autoritatea s. Scripturi fiind înlocuită prin cea a Coranului, — evident că şi Mohamedanizmul este o specie a necredinţei.

3. *Iudaizmul,* înţelegem iudaizmul posterior, sau postcreştin. Cu toate că iudaizmul prin nădăjduirea în Mesia este superior Mohamedanizmului, — totuş prin faptul că Mesia venind, şi nici contemporanii săi, nici urmaşii acestora nu l-au recunoscut drept acela, conform cuvintelor evangelistului *„Întru ale sale au venit, şi ai săi pre dânsul nu l-au primit“* [1]) — acest iudaizm în forma sa de azi este un contrast către sine însuş.

4. *Ateizmul,* sau negarea existenţei lui Dumnezeu, şi peste tot a vre-unei descoperiri dumnezeeşti. Aceasta negare este *teoretică,* dacă se face cu graiu viu sau în scris, şi *practică,* dacă deşi nu se face cu cuvântul viu ori scris, totuş se manifestează prin o vieţuire fără Dumnezeu. Pe aceşti oameni îi nimereşte psalmistul atât de crud, când zice: *„Zis-a cel nebun întru inima sa: nu este Dumnezeu. Stricatu-s'au şi urîţi s'au făcut întru meşteşuguri; nu este celce face bunătate, nu este până la unul“* [2]).

5 *Panteizmul,* adecă un sistem de cugetare, după care nu se face nici o diferenţiare esenţială între Dumnezeu ca fiinţa supremă creatoare şi guvernatoare, şi între creaturi. Ambele aceste noţiuni se confundă în mod absurd.

6. *Materializmul,* învăţătura monstruoasă, după care numai materia ar fi cauza primordială a tuturor lucrurilor din lume, şi nu spiritul, deci cu privire la lume

---

[1]) Ioan 1, 11.
[2]) Ps. 13, 1.

neagă existenţa lui Dumnezeu ca spirit absolut, iar cu privire la om se neagă existența sufletului ca parte esenţială a naturei omeneşti.

7. *Deizmul,* adecă acel sistem de cugetare care admite existenţa unui Dumnezeu, dar neagă purtarea de grijă a ei din partea lui Dumnezeu. Lumea s'ar purta şi guverna singură numai de legile şi puterile active aşezate, ce-i drept, dela început de Dumnezeu.

Panteizmul, materializmul şi deizmul le subsumăm sub noțiunea de *Naturalizm.*

8. *Raţionalizmul,* aplicat la religiune, explică toate adevărurile descoperite ca fiind numai pure adevăruri ale raţiunii. După această părere nimic nu va putea forma obiect al credinţei, decât numai ceeace poate trece prin sita raţiunii. Acest raţionalizm este cel *teologic.*

9. *Scepticizmul,* care eschide posibilitatea unei cunoaşteri sigure din partea spiritului omenesc, de aceea orice sforțare a acestuia în scopul aflării adevărului, deci şi întru aflarea adevărului dumnezeesc ar fi numai lucru zădarnic, totdeuna cu rezultat negativ. In senzul acestei învăţături omul ar şi trebui să renunțe la căutarea adevărului.

Susţinerea scepticizmului ar fi un adevărat dezastru pentru omenime. Ce s'ar alege, fără cunoşterea sigură a adevărului, de viața corporală și rațională, etică, socială, religioasă și fericită? Iată cum grăeşte un erudit psiholog despre sistemul greşit, absurd, al scepticizmului: *„Scepticizmul, tulburele, măruntul scepticizm al omului lumesc, este slăbiciune. Scepticul se resignează la vederea greutăţilor, pe cari cel viteaz le combate cu perseveranţă, şi numai singură credinţa poate să spereze de a le învinge. Ceice numai pe jumătate sunt medici, în cele mai multe cazuri sunt sceptici“* [1]).

10. *Eclecticizmul,* sau alegerea arbitrară numai a acelor învăţături de credinţă, cari par a prezenta cele

---

[1]) E. v. Feuchtersleben: Diätetik der Seele. Ed. 42. Viena 1877, pg. 144. Comp. Linsenmann: Lehrbuch der Moraltheologie. Freiburg im Breisgau. 1878, pg. 297.

mai evidente criterii ale adevărului, din cari îşi construeşte apoi un întreg sistem religios.

Ambele aceste două sisteme din urmă îşi au obârşia în raţionalizm, şi, precum nejustificat este sistemul raționalizmului, tot aşa nejustificat este şi scepticizmul. Pecând scepticizmul eschide cu totul posibilitatea cunoaşterei sigure a adevărului, deci renunţă la căutarea şi a adevărului referitor la descoperirea dumnezeească, pe atunci eclecticizmul cel puţin caută după adevăr, şi îl şi află. Pecând scepticizmul este un pas înainte spre absurd, eclecticizmul pare a se emancipa puţin din cătuşele raţionalizmului rigid. Cu toate acestea nici eclecticizmul nu se poate susţinea, căci în acest caz fiecare om şi-ar forma o religiune aparte. Iar pentru omenime nu va putea fi indiferent că întreaga viaţă religios-morală va avea la bază tot atâtea sisteme, câţi oameni, ori una singură, adoptată de toţi, ori cel puţin de cea mai mare parte a lor.

21. **Apostasia.**

Apostasia în esenţă este lepădarea totală, cu ştiinţa şi voința, de credinţa creştină. Imbrăţişarea oricărei religiuni necreştine, ca: păgânizmul, iudaizmul, mohamedanizmul, budhizmul etc., ori a diferitelor sisteme de cugetare anticreştineşti, ca: ateizmul, materializmul, panteizmul, etc., este apostazie.

In înțeles impropriu se mai numeşte apostasie şi trecerea creştinului dela credinţa ortodoxă la altă biserică creştină. Pecând ereticul ori schizmaticul se pune în opoziție numai cu unul ori câteva adevăruri de credinţă ori disciplină bisericească, şi deci reflectează încă la numirea de creştin, — apostatul nu mai vrea să aibe nimic comun cu credinţa creştină.

Apostasia este un păcat foarte mare, de sub care apostatul nu se poate desvinovăți sub nici o condiţie, mai ales că despărţirea de biserica lui Hristos a făcut-o în mod voluntar şi conştient. Un atare pas trist denotă

o mare decadență intelectuală şi morală, provocată, în cele mai multe cazuri, de o încredere exagerată în sine, de o ambiţie deşartă[1]), neîmplinirea vre-unei aşteptări crezute legitime, foloase temporale, etc. Iar urmările pentru o astfel de despărţire de credinţa în Hristos se văd din cuvintele Mântuitorului: *„Iar cela ce se va lepăda de mine înaintea oamenilor, mă voiu lepăda şi eu de dânsul înaintea Tatălui meu carele este în ceruri“* [2]). Pedeapsa ce-i aşteaptă pare a fi mai mare decât dacă nici nu ar fi cunoscut credinţa creştină. De aceea apostolul preferă această stare faţă cu marele păcat al lepădării de Hristos, când zice: *„Pentru că mai bine era a nu fi cunoscut calea dreptăţii, decât după ce o au cunoscut, a se întoarce înapoi în sfânta poruncă ce li-s'au dat lor“* [3]). Iată ce zice scriitorul epistolei către Evrei: *„Că păcătuind noi de bună voie după ce am luat cunoştinţa adevărului, nu mai rămâne jertfă pentru păcate, ci o aşteptare oarecare înfricoşată a judecăţei şi iuţimea focului, care va să mănânce pe cei protivnici“* [4]). Iar fericitul Augustin zice: *„... Unul care s'a lepădat de credinţă, şi din apostat s'a făcut combatant al ei, e mai rău decât acela, care nu s'a lepădat de credinţa, pe care nicicând nu a avut-o“* [5]).

---

[1]) Vezi Recenziunea eruditului profesor Dr. I. Mihălcescu dela Facultatea de teologie din Bucureşti asupra opului „Sinagoga şi Biserica faţă de pacificarea omenirii“, de Dr. N. C. Paulescu în „Biserica ortodoxă Română“ Seria II, Anul 43 (Nr. 1—526) pe Ianuarie 1925, pag. 59.

Iată ce zice profesorul Mihălcescu în această recenziune despre Dr. N. C. Paulescu: „... Ceeace se şoptia de mult despre domnia sa, că ar fi fost ademenit de catolici la credinţa lor, se adevereşte din această lucrare. Se spune că pretextul sau motivele pentru care a părăsit credinţa părintească spre a îmbrăţişa şi profesa cu ardoare de neofit o credinţă protivnică fiinţei neamului nostru românesc, sunt de natură materială, *o supărare că nu i s'a împlinit o dorinţă... totodată critică cu asprime şi aruncă cu noroiu în biserica noastră şi a sa până mai ieri-alaltăieri...*

[2]) Mat. 10, 33. Comp. şi Lc. 9, 26.

[3]) II Petru 2, 21.

[4]) Evr. 10, 26—27.

[5]) Augustin: De civitate Dei, Cartea XXI, cap. 25.

22. Schizma.

Deşi schizma nu este un contrast direct al adevărurilor de credinţă, totuş, prin faptul că schizmaticul se desface de unitatea bisericii, adecă prin faptul că refuză supunerea sub legile ei, se face aproape în aceeaş măsură vinovat faţă cu credinţa, ca şi ereticul. Unitatea bisericii pretinde însă supunerea necondiţionată a tuturor credincioşilor sub ierarhia ei.

23. Credulitatea.

Contra credinţei adevărate se comite păcat şi prin faptul, că drept obiect al ei se privesc, în mod prea uşuratic, şi atari opiniuni, cărora nu le stau la bază motive corespunzătoare conceptului despre Dumnezeu şi însuşirilor lui, ori peste tot corăspunzătoare religiunii creştine şi mijloacelor ei singur mântuitoare de suflet.

Precum ar fi adânc vătămător pentru caracterul dumnezeesc al credinţei creştine, de a o degrada la vulgaritatea unor păreri necontrolate, tot aşa numai necuviinţă temerară ar fi ridicarea lor la înălţimea credinţei adevărate.

Datoria creştinului este ca, orice i-s'ar propune din partea nechemată, deci afară de autoritatea bisecească, sub haina oricât de strălucitoare a adevărurilor religioase, să supună mai nainte unei examinări şi scrutări, cu ajutorul intelectului, după motivele credibilităţii [1]) celorce i-se prezintă spre a fi crezute. Mântuitorul însuş ne îndeamnă în direcţia aceasta, zicând: *„Păziţi-vă de proorocii cei mincinoşi, cari vin la voi în haine de oi, iar înlăuntru sunt lupi răpitori“* [2]). *Tot aşa apostolul Paul: „Toate să le ispitiţi; ce este bun să ţineţi“* [3]). Şi mai departe apostolul şi evangelistul Ioan: *„Iubiţilor, să nu credeţi pre tot duhul, ci să is-*

---

[1]) Comp. lucrarea de faţă pag. 5.

[2]) Mat. 7, 15

[3]) I. Tes. 5, 21.

pitiți duhurile de sunt dela Dumnezeu; că mulți proroci mincinoși au ieșit în lume“ [1]).

Numai credința luminată, răsărită pe urma cercetării temeiurilor ei cu ajutorul intelectului, şi nu credința oarbă, nedemnă, este aceea, care mulţumeşte sufletul nostru şi-l face să cunoască pe adevăratul Dumnezeu, dătătorul de viaţă trupească şi sufletească, conform cuvintelor apostolului Paul: „*Pentru care pricină şi acestea pătimesc, ci nu mă ruşinez, că ştiu cui am crezut, şi încredinţat sunt, că puternic este a păzi lucrul cel încredinţat mie la ziua aceea*“ [2]).

24. Superstiţiunea

Superstiţiunea este o rătăcire în materie de credinţă religioasă, în urma căreia făpturilor create li-se atribue însuşiri şi puteri supranaturale, şi deci şi închinare dumnezeească, ori şi că lui Dumnezeu i-se arată un cult, care contrazice însuşirilor lui [3]).

Deoarece închinarea de Dumnezeu este o urmare firească şi necondiţionată a credinței creştine, evident că superstiţia este nu numai un contrast al închinării de Dumnezeu, ci şi al virtuții credinţei creştine. De aceea cu tot dreptul putem tratà la acest loc despre superstiţie ca despre un contrast al credinţei teologice.

Dupăcum superstiţiunea priveşte raportul omului faţă cu natura, cu spiritele, ori cu cele religioase, deosebim:

a) *superstiţiunea naturală,*
b) *superstiţiunea demonică,* şi
c) *superstiţiunea religioasă.*

25. Superstiţia naturală (privitoare la raportul omului cu natura).

Este propriu spiritului omenesc, ca orice lucru, chiar cunoscut, şi orice fenomen din lumea fizică ori

---

[1]) I. Ioan 4, 1.
[2]) II. Tim. 1, 12.
[3]) Comp. Koch, o. c. pag. 393.

psihică, să formeze obiectul unei scrutări după cauza producătoare, pentru a-i cunoaşte originea şi rostul în viață și pentru a le aplicà cu folos în toate împrejurările vieții ; cu atât mai vârtos vor formà obiect de cercetare, lucurile și fenomenele, ale căror cauze sunt încă necunoscute, fie pe urma întârzierii ştiinţei întru căutarea şi afla ea lor, fie că singuraticilor li-au lipsit mijloacele şi prilejul de a ajunge la această cunoştinţă. Această dorinţă de cunoaştere este uşor cugetabilă mai ales cu privire la fenomenele rămase și acum necunoscute. Este doară ştiut, că omul mai mult este atras de secrete decât de cele cunoscute.

Inchipuirea expansivă a omului crede a afla aceste cauze în unele fiinţi şi puteri, cari ar sta afară, ori mai pre sus de fire, și despre cari crede că în anumite împrejurări pot influența asupra oamenilor şi invers. Credința acestor fiinţi și puteri, precum şi servirea către ele din partea omului se constitue într'un cult formal, la care omul se foloseşte de ele în folosul său propriu, ori al altora, fie în paguba altora. Această credinţă şi acest cult ne dau credinţa deșartă sau *superstiţiunea*.

La superstițiunea naturală aparține : *idololatria,* adecă slujirea la făpturi în forma care se cuvine unic lui Dumnezeu ; *cetirea din stele* (astrologia), a căror poziție, mișcare, manifestare extraordinară, etc., se aduce în legătură nemijlocită cu viața omului în viitor ; apoi *cetirea din palmă* (chiromantia), *datul în cărți, explicarea visurilor, descântecele, farmecele,* etc.

Dintre toate morburile mai ales cele următoare pot predispune spre o credinţă deşartă, şi anume: *somnambulizmul, magnetizmul* şi *ipnotizmul,* cu cari două din urmă este înrudit *spiritizmul.*

a) *Somnambulizmul* este o stare anormală a sufletului, până azi încă neexplicată nici după legile fiziologiei, nici după cele ale psihologiei. Atâta este sigur, că cauzele ei sunt a se căuta necondiţionat într'un sistem nervos bolnav.

Fenomenele împreunate cu somnambulizmul sunt: cetirea în cărţi cu ochii închişi, întreținerea asupra lu-

crurilor trecute şi viitoare, gâcirea gândurilor altora, etc. Totodată aflăm la somnambul şi o dependenţă, afară de voia sa, de o a treia persoană.

b) *Magnetizmul animalic*, numit şi *Mesmerizm*, dela primul său cultivator A. Mesmer (1773), este o stare anormală a sufletului, în care poate ajunge o persoană în urma atingerii ei cu mâna, ori numai în urma unei priviri fixe şi îndelungate, de către o altă persoană.

Cei ce susţin magnetizmul presupun că starea abnormală a celui magnetizat se produce în urma împrejurării, că între magnetizator şi magnetizat există o afinitate organică aşa de mare, încât un anumit „fluid“ penetrant — în esenţă o putere animalică, care ca şi celelalte materii inponderabile ale fizicei, d. e. eterul, electricitate, etc., — ce s'ar afla în om, se poate transplanta, se poate strecura în altă persoană de ex. bolnavă, care se poate chiar vindeca, deşi, de altă parte, nu este eschisă şi o schimbare înspre rău, cum este, bunăoară, somnambulizmul.

Persoana magetizată, ca şi somnambulul, ajunge într'o stare curioasă, în care vede clar „cele nearătate şi cele ascunse“, ceteşte epistole sigilate, descoperă morburi necunoscute ale altora, etc. Este însă de observat, că aceste fenomene sunt strict condiționate de supunerea voluntară a voinței celui magnetizat faţă cu magnetizatorul. După trecerea extazului, magnetizatul nu are nici cea mai mică cunoştinţă de cele petrecute cu dânsul.

c) Caracteristica *ipnotizmului* este tot stăpânirea absolută a ipnotizatorului asupra simţurilor şi voinţei celui ipnotizat, încât acesta este formal robul despotizmului ipnotizatorului.

d) *Vindecările simpatetice.* Acestea se atribue incurgerilor personale morale secrete ale unor persoane, cari se cred a sta într'un raport deosebit de simpatie către bolnav, ori către puterile naturale. Procedura de vindecare constă în aceea, că anumite mijloace fizice numai ajungând în mâna „medicului“ simpatetic primesc însuşirea de a putea tămădui, ori că la aplicarea lor se rostesc rugăciuni formale creştine, ori şi rugăciuni neín-

ţelese [1]), precum şi anumite formule fără nici un sens. Aşa ni-a rămas formula „*Abacadabra*“, folosită, se zice, cu rezultat contra frigurilor de către medicul împăratului roman Septimiu Sever. Tot aşa ni-s'a păstrat din timpuri vechi şi următoarea formulă de descântec:

„*Huat Hanat Huat*
Ista
Pista
Sista
Adaunnabon Damnaustra“ ;

ori „*Motas Voeta*
Daries
Dardaries
Astataries
Dissunapiter“,

prescrise şi recomandate de Cato senex ca având efect vindecător la afecţiuni nervoase şi boale interne, ba chiar şi la fracturi şi scrintituri [2]).

26. Superstiţia demonică (privitoare la raportul omului cu spiritele)

In acest raport superstiţiosul caută intenționat legătura cu lumea spiritelor, fie în scopul de a le exploată, sau a le zmulge vre-un folos material, fie în scopul de a le face inofenzive, ori chiar pentru a uşură soartea sufletelor celor morți: Deci:

a) *Invocarea sufletelor morților*, numită şi *necromantica*. Aceasta în înfățişarea ei mai nouă, numită *spiritism*, este o presupusă comunicare cu spiritele celor morți, de la cari se aşteaptă informaţiuni, sfaturi, îndrumări, etc. Comunicările se fac prin aşa numitele „medii“, — persoane anume potrivite pentru rolul aceasta, — îndeosebi femei.

In jurul spiritizmului s'a format o mişcare în stil mare, în conveniri („şedinţe“) se invoacă spirite şi se con-

---

[1]) Comp. Linsenmann opul citat pag. 352— 355.

[2]) Cato în „De re rustica“. V. Teodorescu G. Dem.: Poesii populare române. Bucureşti, 1885 pag. 356.

sultă, mai ales în preajma unor evenimente însemnate, aşa, că la astfel de ocazii mulţimea de „medii“ par a exploatà credulitatea oamenilor, oferindu-se, natural, pentru foloase materiale, ca voiajorii de comerţ[1]).

Precum nu toate rezultatele spiritiste se pot considerà ca manifestări ale spiritelor bune, cum spiritiştilor le place să le taxeze, tot aşa nu le putem timbrà nici de înşelăciuni, nici „mediiie“ de înşelători. Pentru fenomenele spiritiste extranaturale nu ne rămâne altă explicare, decât numai incurgerea spiritelor rele, — incurgere întemeiată pe însaş sânta Scriptură; „*Voi din tatăl diavolul sunteţi, şi poftele tatălui vostru voiţi să faceţi. Acela ucigător de oameni a fost din început, şi întru adevăr n'a stătut, că nu este adevăr întru dânsul. Când grăeşte minciună, dintru ale sale grăeşte; că mincinos este, şi tatăl ei*“[2]). Şi în alt loc: „*Şi nu este de minunat; că însuş satana se preface în înger de lumină*“[3]).

b) *Credinţa în spectri*, (strigoi, moroi), cari sunt sufletele oamenilor morţi, şi dintre cari unii cercetează cu intenţie rea pe cei vii, făcându-le supărări. Scăparea pentru totdeauna de ei nu se poate face altcum, decât că mortul trebue desgropat şi străpuns prin inimă cu un obiect ascuţit. Adeseori e necesară intervenţia omului însuş, chiar cu preţul unei vieţi de om, pentru eliberarea unor suflete, condamnate să păzească comorile câştigate pe cale nedreaptă şi îngropate într'un loc anumit. Fără o satisfacţie corăspunzătoare din partea celor vii scăpare nu există. Un exemplu îngrozitor de jertfă omenească, pentru a paraliza influinţa păgubitoare a unui spirit rău, ne este păstrat în frumoasa legendă despre zidirea soţiei meşterului Manole în zidurile Mânăstirii Argeşului.

c) *Magia şi vrăjitoria*, cari îşi au la bază credinţa în oarecari legături dintre anumite persoane, de obiceiu de sex femenin, cu spiritele rele, între cari ar exista angajamente de servicii reciproce, se'nţelege, totdeauna pentru a produce rău.

---

[1]) Com. şi Fr. Hettinger o. c. pag 249.

[2]) Ioan 8, 44.

[3]) II Cor. 11, 14.

27. Superstiţia religioasă (privitoare la ordinea supranaturală).

Aceasta constă în materializarea unor mijloace ale graţiei dumnezeeşti, în acel fel, că aplicându-le la trebuinţe omeneşti, nerezolvabile numai cu puteri naturale, se crede că efectele ce se sperează dela ele nu întârzie, ba chiar că nici nu lipsesc. Aşa unor anumite rugăciuni, unor anumite servicii divine li-se atribue mai mare putere decât altora, iar unor apariţiuni naturale li-se dă importanţa şi aureola minunilor, profeţiilor, viziunilor, etc. Considerarea acestora ca având caracter supranatural, este credinţă deşartă, şi în atari cazuri este de datoria fiecărui creştin de a le examina din toate punctele de vedere şi a nu grăbi cu declararea lor de atari înainte de a se pronunţa însăş autoritatea bisericii.

*

Superstiţia, ca o abatere dela adevărata credinţă în Dumnezeu, este un păcat greu. Imputabilitatea acestui păcat se îndreaptă deoparte după izvorul din care a răsărit, de altă parte dupăcum actul superstiţiei este deplin ori nedeplin. Credinţa deşartă, provenită din neştiinţă, ori frică, nu constitue un păcat atât de greu ca cea întemeiată pe intenţia pronunţată de a crede aşa.

Din punctul de vedere al moralei superstiţia este neadmisibilă Ce morală ar fi aceea, la baza căreia nu stă învăţătura nealterabilă în atotputinţa lui Dumnezeu, în mâna oamenilor, cari cu mijloace slabe, omeneşti, adese nedemne, vreau să schimbe firea, mai totdeauna în folosul propriu şi în detrimentul altora ? ! Iată ce zice apostolul Paul despre acest fel de oameni : „*Şi au mutat slava lui Dumnezeu celui nestricăcios, întru asemănarea chipului omului celui stricăcios, şi al pasărilor, şi al celor ce se târăsc... Cari au mutat adevărul lui Dumnezeu întru minciună, şi au cinstit şi au slujit făpturei în locul Făcătorului....*“[1]).

---

[1]) Rom. 1,23,25.

Credinţa, că prin folosirea mijloacelor naturale, ori prin invocarea spiritelor, de obiceiu a celor rele, s'ar putea produce efecte, faţă de cari chiar şi ştiinţa cea mai perfectă se arată neputincioasă, nu se poate taxa altfel decât de curată nebunie. La om aceasta este cu neputinţă, căci „..... *cel ce este de pre pământ, pământesc este, şi de pre pământ grăeşte....*“ [1]). Ori, este oare logic să se creadă, d. e., că spiritele vor sta la dispoziţia omului şi vor influinţa, de câte ori ele vor fi invocate, fie pozitiv, fie negativ? Ori nu este păcat, când la operaţiuni de ipnotizm, ori magnetizm, se ridică voinţa omului?

Credinţa deşartă a fost calificată de păcat şi opritä chiar şi în T. V. Aşa cetim la Moisi: „*Să nu se afle întru tine care să treacă pre fiul său sau pre fata sa prin foc, sau care să umble cu vraje, descântând şi fermecând*“ [2]). Tot aşa şi sfinţii párinţi [3]) şi canoanele bisericii [4]) nu au scăpat nici un prilej întru a arăta neteimeinicia credinţei deşarte, precum şi de a feri pe credincioşi de căderea lor în mrejele stricăcioase ale ei.

28. Raportul dintre credinţă şi ştiinţă.

De un timp încoaci, mai ales în unele cercuri ştiinţifice moderne, precum sunt raţionalizmul şi naturalizmul, se vorbeşte mult de contrastul, de conflictul, de prăpastia dintre credinţă şi ştiinţă. Adese-ori numai dilletanţi în ale ştiinţei şi vânători după frumosul epitet de „savant“, în nemărginita lor închipuire de a fi fericiţii posesori ai întregei ştiinţi, cu o uşurătate condamnabilă preconizează superioritatea ştiinţei, triumful ştiinţei, asupra credinţei. In inchipuirea lor despre valoarea pretinsă neajunsă a ştiinţei, închipuire ce-i duce până la orbire, se cred în drept a face raţiunea lor, „ştiinţa“ lor, sin-

---

[1]) Ioan, 3, 31.

[2]) Deut., 18, 10.

[3]) Ioan Chrisostom (Omil. în Calende).

[4]) Can. 24. al sin. din Ancira, can. 36. din Laodicea, can. 61, al sin. VI. ecumenic, etc.

gura normă întru dejudecarea tuturor fenomenelor şi lucrurilor din lume. Dar după o privire mai adâncă în cele două domenii de cunoaştere, vom afla că ele nu numai că nu se resping, că nu se eschid, ci, dincontra, că au o ţintă comună, spre care tind, cu toată deosebirea esenţială în ceeace priveşte atât obiectul, cât şi principiul lor de cunoaştere.

Este mare nedreptate, este un adevărat sacrilegiu de a profana cu afirmaţiuni temerare şi neîntemeiate aceste două sanctuare ale darurilor cu cari a înzestrat Dumnezeu pe om, fie prin ridicarea, fie prin degradarea valorii uneia faţă cu cealaltă. Biserica nici odată nu a condamnat ştiinţa *adevărată*, pentrucă aceasta nici nu poate propune ceva ce ar artinge obiectul credinţei. Dar precum este adevărat aceasta, nu mai puţin adevărat este şi aceea, că biserica totdeauna a luat şi şi de prezent ia în apărare ştiinţa cea adevărată faţă cu ştiinţa cea falză. De fapt descoperirea cea dumnezeească, în cuprinsul ei vast nu conţine nimic ce s'ar lovi de legile raţiunii. Deja natura sfântă a cuvântului lui Dumnezeu eschide această posibilitate. Neraţional ar fi iarăş, dacă raţiunea omenească s'ar poticni de adevărurile descoperite de Dumnezeu, — principiul revelaţiunii şi în acelaş timp şi al raţiunii omeneşti. Dimpotrivă, în urma faptului, că atât ordinea naturală a lumii, cât şi cea supranaturală, formeaza obiectele ambelor câmpuri de cunoaştere din partea omului, urmează, că cu ajutorul raţiunii, luminate de credinţă ni-se dă posibilitatea să cunoaştem chiar oarecari analogii ale misteriilor supranaturale, cari analogii contribue încâtva la luminarea şi uşurarea înţelegerii acelor misterii. În felul acesta ajutându-se cele două câmpuri de cunoaştere reciproc, necondiţionat trebue să rezulte chiar o afinitate între ele[1]).

Toată încercarea şi zelul neastâmpărat al unora, de a prezenta adevărurile credinţei ca fiind în inferioritate faţă cu rezultatele ştiinţei, se loveşte de adevărul tare ca stânca, că aceasta nu stă. Pretinsele rezultate ale ştiinţei, cari ar

[1]) Comp. Dr. Th. H. Simar: Lehrbuch der Dogmatik. Freiburg im Breisgau, 1893, pag. 69 squ.

contrazice adevărurilor descoperite, totdeauna s'au dovedit a fi ori falze, ori ipoteze, ori numai părute. Dar să ni se spună, dacă nu tocmai pe terenul ştiinţei filozofice se află cele mai multe păreri şi sisteme întregi contrazicătoare? Chiar în sânul câte unui sistem de cugetare se află mulţime de ramificaţii şi subramificaţii, cu reprezentanţi deosebiţi, cari într'atât au schimbat faţa sistemului din forma sa originală, încât abia se mai cunosc punctele de plecare. Dimpotrivă, susţinem, că *credinţa* întrece în strălucire toată ştiinţa omenească, în virtutea obiectului ei, care este Dumnezeu, a principiului ei, care este tot Dumnezeu, a ţintei sale care este fericirea de veci, şi în fine în virtutea cauzei efectuitoare, care este graţia dumnezeească.

Precum în virtutea cerinţei sale naturale omul tinde spre cunoaşterea lucrurilor naturale, a obiectelor, aşa, în temeiul unei cerinţe mistice a inimei tinde el spre cunoaşterea şi legătura cu cauza ultimă, mistică a lumii. Putinţa cunoaşterii obiective îi este dată omului prin lumea empirică, în marginile ei. Ceeace însă trece peste aceste margini, cade în sfera incomprehenzibilului — deci în domeniul cerinţei sale mistice este în drept să cunoască şi ceeace întrece limita naturii sale raţionale, evident că trebue să treacă peste această limită şi să intre în domeniul neumblat şi neexplorat al credinţei. Cu ajutorul raţiunei sale va putea să privească şi să priceapă, fără însă a şi cuprinde, adevărurile de credinţă, adevărurile eterne dumnezeeşti, cum sunt: existenţa lui Dumnezeu, trinitatea dumnezeirii, etc. Nici revelaţiunea dumnezeească nu se poate face agnoscibilă şi deci accesibilă pentru raţiunea omenească, dacă aceasta nu ar exista, dar nici raţiunea omenească nu s'ar putea avânta până la privirea misteriilor şi peste tot a adevărurilor supranaturale fără luminarea ei de către bolta înstelată cu strălucitoarele şi sublimele adevăruri revelate. Iar misteriile nu sunt contradicţii ale raţiunii, ci ele întrec puterea de cugetare a omului. Rezultă deci, că ambele aceste domenii de cunoaştere se întregesc unul pe altul. Numai în această alianţă, numai în această armonie cerească află credinciosul odihna pentru sufletul său scrutător în scopul de

a înțelege noima existenței întregului univers, și deci și cea a existenței sale.

Principiul comun, din care emanează adevărurile dumnezeești și rațiunea omenească, fiind singur Dumnezeu, este de înțeles că precum dela Dumnezeu nu poate să emaneze contraste, nici adevărurile dumnezeești, nici cele raționale nu-și pot contrazice: Aceasta o dovedesc și cei mai geniali corifei ai *adevăratei* științi profane, cari prin rezultatele cercetărilor lor științifice au format epocă în istoria culturii omenești, precum au fost: Kopernicus, Ampère, Newton, Galilei, Volta, Linné, Keppler, și alții, cari toți au fost oameni de o puternică credință în Dumnezeu.

Cumcă este neîntemeiată și falză afirmațiunea reprezentanților curentului antireligios, ba mai mult, că între cele două domenii de cunoaștere există chiar cea mai frumoasă armonie, rezultă și din menirea atât a științei, cât și a credinței. Ambele au un rol de importanță covârșitoare, unică, în viața culturală a popoarelor. Ambele au aceeaș origine, și cu ele se și naște omul. Iar fără de ele universul nu ar avea înfățișarea actuală, precum nici scopul nu și-l-ar putea ajunge în senz ideal. Ce ar fi u niversul fără creaturi raționale? Ori, ce ar fi el cu aceste creaturi raționale, dar fără credință, fără religiune? Fără a cunoaște, cu ajutorul rațiunii pe cale empirică, din cele văzute, pe Dumnezeu, iar fără credință ființa și însușirile lui, s'ar nimici întreg fundamentul vieții morale, și deci a societății omenești. Cu rațiunea cunoaștem și înțelegem pe Dumnezeu, iar în credință îl simțim. Cunoaștem însă și simțim numai pe Dumnezeul creștinilor, pe Dumnezeul adevărat. Pentrucă *religiunea este un factor de cultură nu în forma caricaturei sale fără de viață a așa zisei religiuni raționale, ci numai în formațiunile sale pline de viață, în religiunile pozitive istorice*“ [1])

Intre credință și rațiune există o consonanță, care se desvoltă întru un raport pozitiv, întrucât ambele se sprijinesc și întregesc reciproc. Activitatea rațiunii în favorul credinței trebue să constee în dovedirea și des-

---

[1]) Alex. Mosconyi: Religiune şi ştiinţă. Sibiiu. 1905 pag. 44.

voltarea ştiinţifică a credinţei şi în dovedirea credibilităţii ei. Credinţa iarăş trebue să înfluinţeze asupra raţiunii şi în favorul ei în acel mod, că-i va servi drept stea conducătoare în activitatea ei şi-i va arăta calea pentru aflarea adevărului.

Prin această înrâurire a credinţei raţiunea nu suferă de loc sub raportul demnităţii şi libertăţii ei, precum obiecţionează raţionaliştii. Nu, ci dincontra, demnitatea, libertatea şi independenţa raţiunii mai degrabă este scutită şi asigurată prin această înrâurire[1]). Prin aceasta nu voim să zicem, că d. e. raţiunea are dreptul să prescrie singuraticii articoli de credinţă, ori invers. *„Este o eroare ireligionară, dacă vrea să se amestece religiunea în ştiinţă, este o eroare neştiinţifică, dacă crede ştiinţa că poate să se întindă pe terenul religios“*[2])

Încheiu acest capitol cu înţeleptele cuvinte ale unui erudit bărbat şi adânc convins biserican al nostru, cari sunt următoarele:

„Armonia religiunii şi ştiinţei este un postulat indispenzabil al desvoltării culturale sănătoase şi pacinice a popoarelor, dar această armonie n'are să se caute în acomodarea imposibilă sau a tezelor ştiinţei cu dogmele de credinţă, sau invers, a dogmelor de credinţă cu tezele ştiinţei. Această armonie se poate găsi numai dacă bărbaţii ştiinţei şi bărbaţii bisericei, în deplina şi lămurita cunoştinţă a diferinţei între punctele lor de vedere, apreciând şi respectând reciproc fără rezervă aceste puncte de vedere, fiecare parte în sfera sa şi după felul său, dar deopotrivă însufleţiţi de comuna lor misiune sublimă, se vor nizui de a promova mână în mână, sprijinindu-se reciproc, în concordie şi armonie completă, marea operă a culturei şi civilizaţiunei popoarelor lor.

Aceasta este adevărata armonie a religiunei şi ştiinţei! Simtă singuratici filozofi şi şi entuziaşti religioşi trebuinţa sufletească a unor asemenea fantasterii, ori nu

---

[1]) Scheeben, o. c. pag. 404—405.

[2]) Titu Maiorescu în prelegerile sale filosofice la Facultatea de filosofie din Bucureşti. V. Dr. theol. George Popoviciu: Religiunea şi ştiinţa Caransebeş. 1899, pag. 13.

simtă peste tot, ca d. e. ateiştii, nici o trebuinţă religioasă, aceasta este pe deplin afacerra lor proprie, personală şi fiecare fericească-se după façonul său propriu.

Dar dacă cutează asemenea reformatori mistici ori duşmani ateişti ai religiei a se apropia de sanctuarul popoarelor, de religiunea intim concrescută cu întreaga lor viaţă sufletească, de acea sfinţenie care singură poate oferi popoarelor proptă morală, mângăiere şi tărie sufletească în vicisitudinile vieţii: **Atunci bărbaţii adevăratei ştiinţe şi bărbaţii bisericei trebue să strige acestor comiţători de sacrilegiu, conştienţi ori inconştienţi, în cor unison un departe răsunător: Hands off!"** [1])

Dr. Dimitrie Cioloca

Incenuşarea şi înmormântarea.

IV.

Argumentările şi dovezile rezultate din discuţia făcută pe tema cremaţiunii şi inhumaţiunii, sunt multe şi diverse. Şi *Cremaţioniştii* şi *Inhumaţioniştii* îşi susţin şi-şi apără punctele lor de vedere pe temeiuri de ordin de *igienă*, de *economie*, de *justiţie*, de ordin *social*, de ordin *sentimental* şi de ordin *religios*.

Dar nu toate temeiurile preconizate şi de unii şi de alţii sunt serioase, şi credem că e metodic nimerit, să ne ocupăm mai întâiu de cele neserioase, pentru a le scoate din discuţie.

Inhumaţioniştii de pildă susţin că întroducerea cremaţiunii va produce turburări în masele largi ale poporului, căci aceste ţin la tradiţii şi la o sumă de obiceiuri frumoase, în legătură cu înmormântarea, cari nu ar putea fi ataşate cremaţiunii şi au oroare de arderea cadavrelor, numind crematoriile „bucătării de cadavre omeneşti". Este adevărat că poporul ţine la tradiţie şi

---

[1]) Alexandru de Mocsonyi, opul citat, pag. 46—47.

la obiceiuri, că aspectul arderii morților nu-i nici estetic, — estetică poate fi numai ideea — nici edificant — de-aceea arderile nu se mai fac în public, şi nici cei mai de aproape ai defunctului nu mai sunt admişi a privi la oribilul proces de încenuşare, căci cadavrele sub influenţa temperaturii extraordinare se zgârcesc, se mişcă, se vânzolesc şi sar în sus, sluțindu-se şi strâmbându-se îngrozitor — dar tot atât de adevărat este, că orice tradiție şi orice obiceiu se poate schimba, dacă numai se procedează cu tactul necesar şi cu măsura potrivită în timp şi în mijloace. Și apoi, câtă vreme cremaţiunea rămâne facultativă, poporul, care are înțelegere şi pentru libertate, n'are motiv să se răsvrătească.

Totaşa şi aserţiunea că prin cremațiune se evită primejdia de a fi îngropat de viu, în caz de moarte părelnică, nu-i serioasă, întrucât această primejdie în cazul cremaţiunii e înlocuită cu riscul de a fi ars de viu. E chestie de gust, dacă preferăm să ne trezim în mormânt sau în cuptor. Plinius ne povesteşte despre consulul Aviola că s'a deşteptat din letargie pe rug, dar n'a mai putut fi salvat, şi astfel a fost ars de viu. La fel s'ar fi întâmplat şi cu pretorul S. Lania. Unii sunt de părere că în condiţiile date în mormântul astu pat bine nu e posibilă revenirea la conştiinţă. In afară de acestea, pentru a ocoli înmormântarea de viu, nu-i nevoie a recurge la cremaţiune. Sunt şi alte mijloace : străpungerea inimei, injecţii. Numai că aici se iveşte o mare problemă de *drept natural :* se poate admite să omorîm prin străpungere, injecție sau prin alte mijloace pe un letargie, în scop de a-l scăpa de o revenire la conştiinţă în mormânt ?

Problema este foarte însemnată, şi oricum va fi rezolvită cândva, noi credem, principial, că această intervenţie conştientă şi intenționată înseamnă omor, şi nu poate fi admisă. Deaici nu rezultă, că înmormântarea sau arderea morţilor dubioşi e mai scuzabilă. E de datoria celor în drept să ia măsurile necesare pentru constatarea morţii adevărate, dintre cari cea mai sigură este observarea mortului dubios, până la intrarea lui în putre-

facție, fie şi în institute anume, cari sânt mai puţin costisitoare decât crematoriile.

Se mai susţine apoi, din partea cremaţionişţilor, că încenuşarea ar fi mai avantagioasă decât înmormântarea, din punct de *vedere economic*, că cimitirele cuprind porţiuni însemnate de teren, că monumentele funerare costă sume mari în totalitatea lor ş. a. m. d. Inhumaţionişţii afirmă contrarul: mai costisitoare sunt crematoriile, de cari nu avem nevoie pentru înmormântare, şi, cum cei ce dispun împrăştiarea cenuşei lor în cele patru vânturi, sunt prea puţini, cremaționiştii nu desfiinţează instituţia cimitirelor, ci numai o înlocuesc prin crematorii, columbarii şi dumbrave de urne, ba chiar şi cimitire adevărate în cari se îngroapă cenuşa şi se pun epitafuri şi monumente, toate mai costisitoare decât cimitirele tradiţionale. Nouă ni se pare însă că scumpetea şi eftinătatea acestor două practice este foarte relativă: la oraşe, şi cu deosebire în oraşele de milioane, unde pământul este foarte scump şi nici nu se găseşte în dimensiuni suficiente pentru cimitire, cremaţiunea poate fi mai eftină, la sate dimpotrivă, crematoriul şi columbariul vor fi mult mai scumpe decât cimitirul şi vor fi încă multă vrem irealizabile. Şi în sfârşit, momentul economic singur nu poate şi nu trebuie să fie determinant într'o chestiune atât de împortantă ca încenuşarea şi înmormântarea.

V.

Sprijoane de felul acesta s'ar mai putea găsi, dar ele vor rămâne fără importanţă şi fără putere, până când argumentarea definitivă nu va fi făcută pe temeiul momentelor principale ce vin în considerare pentru rezolvirea definitivă a chestiunii, şi cari sunt momentul *igienic*, *justiţia* şi *religia*. Importanţa celorlalte momente, câte se chiamă în ajutorul ambelor partide, este, ca să-i zicem aşa, satelitică. Ele pot sprijini soluţiunea dată pe temeiul motivelor principale, o pot sprijini în scop de propagandă pentru aplicarea practică, din partea sentimentală, retorică, politică etc. a lucrului.

Dacă *mormintele şi cimitirele* se dovedesc, cum susţine propaganda cremaţionistă populară, *a fi într'adevăr focare şi centre de infecţie,* însemnând o perpetuă ameninţare pentru sănătatea celor vii, în opoziţie cu crematoriile, columbariile şi grădinile de urne, cari ne-ar da posibilitatea evitării acestei primejdii, atunci, fără îndoială, practica înmormântării trebuie înlăturată şi înlocuită, fie prin cremaţiune, fie prin o altă procedură dovedită mai igienică şi mai avantagioasă sănătăţei publice. Inlăturarea ei nu poate fi împiedicată prin nici un fel de considerare, căci viaţa şi sănătatea omenimei sunt bunuri mai importante şi mai mari decât orice tradiţie, oricât de înrădăcinată şi de universală, decât orice interese, oricât de vitale ale justiţiei, decât orice credinţe religioase.

O tradiţie, o justiţie şi o religie cari ar susţine şi ar propaga o practică distrugătoare de sănătate şi de viaţă nu pot să fie nici naturale şi nici nu pot fi venite dela Dumnezeu, ci trebuie să fie izvorîte din rătăcirile omeneşti, şi în consecinţă nu pot obliga nici conştiinţa individuală nici pe cea colectivă a nimăruia.

Dar până în timpul de faţă *nu s'a putut dovedi nici realitatea primejdiei igienice şi sanitare a înmormântării* executată, firește, în condiţiunile dictate de normele igienice şi sanitare privitoare, *şi nici măcar inferioritatea ei faţă de cremaţiune, din acest punct de vedere.*

Chiar unul din adepţii mai serioşi ai cremaţionismului, anume doctorul Baginsky, după ce afirmă în scop de propagandă, în scrierea sa: „Die Leichenverbrennung vom Standpunkte der Hygiene“, că prin înmormântarea cadavrelor morţilor de coleră, tifos, dezinterie, scarlatină, şi variolă, creăm focare centrale de infecţie, adaogă imediat: „ştiinţificeşte acest lucru, însă nu e dovedit“, şi apoi mai jos: „Nu e cunoscut nici un singur caz care să dovedească, în mod direct, că cimitirele timpului nostru ar fi devenit isvorul epidemiilor“.

Propaganda cremaţionistă populară susţinea în detail că putrezirea cadavrelor în morminte *infectează apa de*

ploae ce se strecoară prin ele, precum şi apa suterană, şi prin aceasta şi fântenele cu apă de băut, precum şi păraele, cu cari omul vine în atingere, cel puţin în apropierea cimitirelor, iar prin exalaţiunile din morminte se infectează şi *aerul cimitirelor* şi prin acesta şi atmosfera ce o respirăm în apropierea lor. Ştiinţa însă este de altă părere.

Profesorul *Weruher* — vezi literatura — zice că prin aceste afirmaţiuni s'a câştigat pentru cremaţiune partea cea mai mare din publicul interesat, dar cu aceste motive de ordin sanitar cremaţiunea se face acceptabilă numai pentru publicul puţin luminat şi puţin instruit sau prea preocupat de părerile şi prejudecăţile proprii, iar profesorul *von Nägeli* din München, — vezi literatura — spune: „După statul actual al ştiinţei, este mai presus de orice îndoială că expunerea primejdiilor [ce ar ameninţa din partea înmormântării] se face vinovată de o mare exagerare. Urmările vătămătoare ce le-ar avea cimitirele, sunt nedovedite de experienţă şi neîntemeiate teoreticeşte. . . . Orientându-ne după indicaţiile ştiinţei, putem păstra, fără nici un pericol, obiceiul nostru, care pentru atâţia este o datină străveche şi un simbol sfinţit de religie, şi convingerea mea cea mai tare este că putem să lăsăm să stea mormintele a lor noştri şi în apropierea cea mai mare, chiar şi în mijlocul oraşelor oricât de populate".

In acelaşi sens se pronunţă încă o sumă de specialişti şi cunoscători, precum şi marea majoritate a societăţii medicilor din Zürich, la 1875.

Cercetările şi discuţia asupra acestei chestiuni a dat acelaşi rezultat şi în Englitera. După ce câtăva vreme teoria şi propaganda susţinea, că înmormântarea ar fi plină de primejdii pentru sănătatea celor vii, că infecţia provenită din cloace şi din pământul infectat de cadavrele omeneşti ar scurta pe la jumătate viaţa locuitorilor din Londra, cercetările de specialitate şi practice, au dat rezultatul anunţat de inspectorul inhumaţiunii în Englitera, Fil. H. *Holland*, care zice: Sunt convins că practica înmormântării poate fi menţinută fără nici un pe-

ricol pentru generaţia actuală şi pentru toate generaţiile viitoare.

La fel se pronunţă şi specialiştii francezi. Doctorii *Lacassagne* şi *Dubuisson*, declară în *Dictionaire encyclopédique des sciences medicales* [Dechambre]: „Nu există nici una [din obiecţiunile cremaţionişţilor împotriva înmormântării], care să nu fi fost contrazisă din partea oamenilor celor mai competenţi; punând faţă'n faţă factele cu factele şi teoriile cu teoriile, observăm că tot ce putem conclude pentru moment este că ştiinţa e încă puţin avansată cu privire la aceste chestiuni, şi că ar fi cel puţin temerar a întemeia, pe afirmaţiuni atât de puţin dovedite, schimbări sociale de importanţa celor propuse [desfiinţarea înmormântării şi înlocuirea ei prin cremaţiune]“. Aceşti doi practiciani adaogă apoi, că nu este lucru dovedit nici că apa de ploaie pătrunde până la straturile impermeabile ale pământului, şi, admiţând că ea ar pătrunde, nici nu este dovedit ca agenţii vătămători, de cari ar fi îmbâcsită apa, cum se susţine, ar însoţi-o, prin pământ, până la sfârşit, căci pământul este cel mai perfect purificator al apei încărcate de materii organice, şi nici că sărurile azotate, amoniacul şi alte asemenea necurăţenii cari se găsesc prin fântâni şi prin alte ape ar proveni din cimitire, şi în sfârşit nici că aceste elemente s'ar găsi într'o cantitate suficientă pentru a însemna primejdii adevărate. Aceste afirmaţiuni sunt bazate pe raportul făcut în congresul al II-lea internaţional de igienă, din Paris, de către Doctorii *Schloeving, A. Durand-Claye* şi *Proust.*

Acelaşi lucru îl susţine şi Dr. *G. Robinet* amintind şi de experienţele lui Pasteur asupra isvoarelor, chiar a celor puţin adânci, situate în apropierea râurilor şi mai jos de nivelul acestora, că ele rămân scutite de pământ în contra infiltraţiunii părticelelor solide celor mai fine, iar doctorul Pettenkofer, o cunoscută autoritate în materie de igienă urbană, constată că infiltraţiunile ce străbat până la pânza suterană de apă, sunt neînsemnate faţă de cele ce se varsă din locuinţele, străzile şi pieţele publice. El a socotit că în München, un oraş de

200.000 locuitori pe atuncea, ar fi trebuit să se îngroape 50.000 cadavre omeneşti pentru a ajunge cantitatea de elemente putrezitoare, provenită din cele două surse numite, şi cari pătrund în pământ. Deasemenea şi D-rul *Le Maout*, în scrierea sa: Essai sur l'hygiène des cimetières, spune: „Apa provenită din terenurile de inhumaţie nu poaţe fi contaminată de produsele chimice ale decompoziţiunii cadavrelor sau de prezența micro-organismelor, din cauza puterii naturale de purificare, ce o are pământul, care se face în timpul strecurării ei prin straturile geografice“, iar Comisiunea însărcinată cu studiarea chestiunii dacă cimitirele sunt vătămătoare sănătăţii face următoarele concluziuni în raportul său către prefectura Senei: „In starea de prezent a cimitirelor noastre, n'avem motiv să ne temem de contaminarea fântânilor din vecinătatea lor, atunci când aceste locuri de inhumaţie sunt situate la distanţa regulamentară de locuințele [omeneşti]“.

D-rul *Bonschardat*, membru în numita comisiune daclară că încă nu avem exemple de infecţie a pânzei de apă suterană din cauza cimitirelor, iar D-rul *Bronardel* nu ezită a scrie; „Nu este dovedit că cadavrele morţilor de coleră, odată inhumate, ar putea fi un agent de propagare a maladiei: până acum n'am întâlnit nici o singură observaţie doveditoare“.

Tot atât de puţin este întemeiată şi obiecţiunea că mormintele şi cimitirele contaminează atmosfera. Mai întâiu faptele adunate par a dovedi, că produsele gazoase ale cadavrelor, în partea lor cea mai mare nici nu străbat din morminte până la suprafaţ , fie în urma combinaţiunilor lor cu diferitele materii ale solului, fie din cauza compresiunii căreia sunt supuse, şi apoi este constatat că mica cantitate de gazuri vătămătoare ce se răspândeşte din morminte în aer nu este în stare să provoace nici la cei mai expuşi atingerii lor, vre-o maladie determinată, sau vre-o susceptibilitate (aplicare spre boli) specială. (Să ne gândim numai la păzitorii cimitirelor care locuesc şi-şi trec veleatul între morminte).

In consecintă şi mai puţin poate să fie ele sursa

tuturor maladiilor endemice şi epidemice. Comisiunea din Paris, de care a fost vorba mai sus, conchide la punctul 10: „Gazele vătămătoare sau genante, produse prin decompoziţia cadavrelor inhumate la $1^1/_2$ metri adânciune, nu ajung (nu străbat) până la suprafaţa solului“. Pericolul ar consista mai degrabă în saturarea solului cu elemente vătămătoare. Dar şi în această privinţă Comisiunea conclude: „Intr'un interval de 5 ani, aproape întreaga totalitate a materiilor organice dispare sau se usucă; prin urmare, în condiţiunile actuale ale inhumaţiunilor parisiene, pământul nu se saturează, solul să fie numai destul de permeabil“. In 1888, *Dr. Robinet,* a calculat că, dacă tot carbonul cimitirelor parisiene s'ar degaja în stare de acid carbonic (ceea ce însă nu se întâmplă), acest gaz n'ar atinge, în 5 ani, cifra de 1.300.000 K., în vremece cantitatea acidului carbonic produs de respiraţia animală şi prin diferitele combustiuni, *numai într'o singură zi* se urcă la 18 mil. Kg. Numai combustiunea gazului de luminaţie dedea într'un an o cantitate de acid carbonic de 3.000 ori mai mare decât aceea pe care cimitirele ar fi putut-o produce în 5 ani. Singură opera din Paris degajeasă de 13 ori mai mult acid carbonic decât toate cimitirele parisiene la un loc.

De altfel este lucru ştiut că nu trebuie să confundăm periculositatea gazurilor isolate cu degajamentele lor în aer. Cercetările privitoare la aceste din urmă, făcute asupra cimitirelor din Paris, în tot timpul războiului dela 1870, în toiul grasării tifoidei şi variolei constată: „Ceea ce dovedeşte observaţia atentă a faptelor este exagerea opiniei comune, care atribuie oarecare efecte vătămătoare emanaţiilor cimitirelor“.

Dr. Le Maout zice: „Compoziţia atmosferei necropolelor este identică cu cea a oraşelor de care aceste depind, şi nici o împuţire şi înciumare nu poate există în atmosfera cimitirelor exploatate în conformitate cu principiile de higienă, întrucât pătura de aer care le acopere nu este un receptacul de germeni patologici mai numeroşi şi mai virulenţi decât aiurea“.

„Deci să nu mai răspândim“, zice *Robinet,* „că cimi-

tirele sunt vetre de infecţie, că ele pot să desvolte germenii maladiilor celor mai grave ; să nu mai speriem publicul ignorant cu fraze şi vorbe sunătoare ..

Localităţile celor vii, cu spitalurile interioare, cu cloacele lor, cu înghesuiala lor, cu leprele, miseriile, excesele şi viţiile lor, sunt, incontestabil, incomparabil mai respingătoare, mai vătămătoare şi mai ucigătoare decât cetatea morţilor . . .

Se poate afirma, că până în clipa de faţă, nici un singur fapt positiv de nocuitate n'a fost pus în sarcina cimitirelor Parisului."

Dacă din punct de vedere *higienic*, nu există nici o deosebire între avantajele sau desavantajele înmormântării şi încenuşărei din *punct de vedere judiciar înmormântarea* se prezintă *nu numai preferabilă şi recomandabilă, ci chiar necesară,* în vremece *cremaţiunea se prezintă desavantagioasă şi păgubitoare pentru justiţie.*

Este lucru ştiut, că justiţia, în constatarea crimei de omucidere, de multe ori recurge la ajutorul medicinei legale, şi adese, în lipsa de alte mărturii, aceasta singură dă constatările doveditoare.

Ridicarea acuzei sau a bănuelii însă nu se poate face totdeauna deodată cu moartea victimei crimei sau imediat, încă înainte de încenuşarea sau înmormântarea cadavrului, ci, în atâtea cazuri, mult mai târziu, aşa că şi cercetările medico-legale trebuie să se facă mai târziu, pentru a putea descoperi crima sau constata nevinovăţia bănuitului.

Dar aceste cercetări, chiar dacă sunt făcute încă înainte de ardere sau inhumare, ele pentru justiţie totuşi nu trebuie să dea totdeauna dovezi neîndoelnice şi definitive, pentrucă se poate ca abia mai târziu să se ridice bănueli asupra complicităţii experţilor acestor cercetări, şi apoi pentrucă sunt şi cauze ale morţii a căror anchetă medicală cere vreme mai îndelungată, deoarece simplul examen al cadavrului, şi chiar şi autopsia ce se face înainte de înmormântare sau ardere, nu dau totdeauna garanţii suficiente, — fie din cauza lipsei de atenţie, din cauza eroarei, sau din cauza complicităţii medicului

expert, tot bănueli cari toate pot fi ridicate mai târziu, şi în sfârşit pentrucă unele otrăviri nu se constată decât numai printr'o analiză toxicologică a cadavrului, care durează mai bine de o lună de zile.

Toate aceste trebuinţe ale justiţiei privitoare la constatarea ulterioară termenului de înmormântare sau ardere, asupra suspiciunilor de crima omorului nu se pot realiza decât prin exhumare, iar o exhumare în cazurile de cremaţiune nu este posibilă.

Prin cercetarea cadavrelor exhumate se pot constata, după un timp mai scurt chiar şi lesiunile părţilor moi ale corpului, otrăvirile se pot dovedi, unele după un timp destul de lung, alte după timp mai scurt, după natura toxicilor cu cari s'a făcut otrăvirea, iar lesiunile craniului şi ale oaselor se pot constata şi după mulţi ani.

O statistică ne arată că numai în timp de doi ani, s'au putut constata, în Prusia, prin exhumare, 14 cazuri de omor prin acte de violenţă şi de omor prin otrăvire, şi chiar două cazuri de omor prin zugrumare, cu toate-că înainte de înmormântare, acestor cadavre li se făcuse autopsia, fără să se fi observat ceva suspicios. „Cunosc un caz", spune profesorul Kuchenmeister, „în care abia după 9 ani de zile s'a ivit bănuiala otrăvirii, şi în rămaşiţele părţilor moi ale cadavrului încă s'au mai putut găsi 0.2 gr. arsenic curat, descoperindu-se astfel crima. Cremaţiunea ar fi făcut imposibilă această descoperire. Această obiecţiune împotriva cremaţiunii trebuie să o aprob".

Prin ardere dispar otrăvurile de origine organică, precum şi arsenicul, fosforul şi sublimatul corosiv, adecă otrăvurile cele mai uzitate, iar substanţele otrăvitoare pe cari focul nu le distruge, ca sărurile şi plumbul, pot fi uşor scoase din cauză din partea celor interesaţi, cari vor avea grijă să împrăştie, la timp, cenuşa cu pricina, sau să o înlocuiască cu alta.

Cât de importantă este pentru justiţie posibilitatea verificării ulterioare, prin exhumare, a bănuelilor şi acuzelor de crima omorului, se vede şi din străduinţele cremaţionişţilor de a găsi mijlocul prin care această

posibilitate să pară a fi dată şi în practica cremaţiunii. Se propune, de pildă, din partea lor, ca toate cadavrele destinate cuptorului, să fie mai întâiu deschise, fără excepţie, să li estragă părţile interne cu tot conţinutul lor, şi să se îngroape într'un loc ştiut, pentru a putea fi dezgropate la nevoie şi cercetate. Dar prin această nu înlăturăm înmormântarea, ci aplicăm aceluiaşi cadavru ambele proceduri, şi deci nu câştigăm nimic din punct de vedere igienic.

Asemenea de nepractică şi de neigienică este şi propunerea de a se obliga din oficiu analiza chimică a tuturor cadavrelor ce urmează să fie încenuşate.

Nici admiterea numai facultativă a cremaţiunii nu poate rămâne nevătămatoare pentru interesele justiţiei, întrucât este lucru foarte firesc că tocmai cei interesaţi în crima de omor vor fi cei dintâiu cari vor găsi de cuviinţă să facă uz de acest drept facultativ, pentru a şterge într'o singură oră cu ajutorul focului orice urmă a crimei lor.

Astfel cremaţiunea, ştergând într'o clipă urmele cele mai doveditoare ale crimei omorului, va contribui foarte mult la încurajarea acestei crime, şi va distruge bunele rezultate criminologice provenite din progresul ştiinţelor chimice puse în serviciul justiţiei, rezultate constatate statisticeşte cu privire la reducerea criminalităţii omorului în timpul din urmă.

N. Cotos.

Sinodul din Ierusalim şi cărţile simbolice ale Bisericii ortodoxe

de V. Lochiţă.

Ideea convocării şi ţinerii unui sinod ecumenic în anul aniversării împlinirii de 16 veacuri dela ţinerea primului sinod ecumenic în cetatea Niceei, lansată de Patriarhia ecumenică în actul de schiţa lucrărilor, ce o trimite s. sinod al Bisericii noastre, este, din temeiuri

de ordin confesional şi politic cunoscute de oricine, deocamdată, irealizabilă şi, şi până la fericita ei înfăptuire, sinoadele generale ale bisericii propuse de s. nostru sinod ca continuare, nu a sinoadelor ecumenice, ci a sinoadelor din 1643 (Cstpl.) şi 1672 (Ierus.), ele însăşi oarecumva *generale* prin solemna aprobare a Mărturisirilor de credinţă oficiale ale Ortodoxiei, ar putea fi de cel mai mare folos, şi sunt salutate de întreaga suflare ortodoxă cu o emoţionantă fiiască dragoste!

Un astfel de sinod general al Bisericii ortodoxe vrea să fie, desigur, şi sinodul cu proiect de convocare pentru vara anului 1925, la Ierusalem.

In schița parțială pentru lucrările *dogmatice* a le proiectatului sinod, la punctul 3 se zice textual: „Cărţile simbolice ale ortodoxiei (Mărturisirea lui Mitrofan Critopulos, Petru Movilă, Sinodul din Iaşi, din Ierusalim ş. c. l.) pentrucă au înterpretări şi formulări de dogme, care s'au făcut în urma sinoadelor ecumenice, au nevoie de verdictul şi hotărîrea unui Sinod ecumenic".

Aşadară, ele ar ar avea nevoie „de verdictul şi hotărîrea unui sinod ecumenic". Dar de vremece ţinerea unui asemenea sinod este, cum am zis, decamdată, imposibilă, suntem ispitiți să credem, că, prin cuvântul „ecumenic", vrea să se înţeleagă, poate, „universal", „general", deci: un sinod universal, general al Bisericii ortodoxe. Și'ntr'un caz şi'ntr'altul cărţile noastre simbolice n'au lipsă de un asemenea verdict.

In cazul prim, al putinţii tinerii unui sinod ecumenic al întregei biserici creştine, confesiunile: romano-apusene şi protestante, ar putea lua *numai* la cunoştinţă mărturisirile de credinţă cuprinse în cărţile noastre simbolice, precum am putea lua şi noi *numai* la cunoştințe d. p. decretele conciliului tridentin ori confesiunea augsburgică la un asemenea sinod ecumenic, şi nimic mai mult... Doar'o minune a bunului şi marelui Dumnezeu i-ar putea determina, pe Apuseni, să se reîntoarcă la unitatea de credinţă a bisericii apostolice-ecumenice, păstrată cu sfinţenie de bis. ort., şi în acest caz, sigilul verdictului ecumenic este indispenzabil pentru cărţile noastre simbolice.

Şi în al doilea caz, „cărţile simbolice ale ortodoxiei“ n'au lipsă de verdictul şi hotărîrea ci, doar', numai de o repetată aprobare a lor.

Căci, cari sunt „cărţile simbolice ale ortodoxiei“ ?

De sigur, *nu* Mărturisirea lui Mitrofan Critopulos, puţin suspectă, dacă nu deochiată, pentru neobicinuita sa învăţătură despre ss. taine, amintită în schiţa lucrărilor proiectatului sinod, în *primul* loc.

Singurele „cărţi simbolice ale ortodoxiei“ cu autoritate *oficială* pentru *întreaga* biserică ortodoxă sunt: 1. Mărturisirea ortodoxă a bisericii catolice şi apostolice de răsărit, 1643 (Movilă) şi 2. Espunerea credinţei ortotodoxe a bisericii de Orient, 1672 (Dositeiu), publicată de sinodul rusesc la a. 1723 sub titlul de: Epistola patriarhilor de Orient asupra credinţei ortodoxe [1]).

Toate celelalte expuneri de credinţă, între ele şi Mărturisirea lui Mitrofan Critopulos, au caracterul de mărturisiri *private,* scrise de teologi văzuţi ai bisericii ort., câteodată şi de patriarhi, deci cu real folos pentru studiul teol. dogmatice, dar nicidecum n'au pe partea lor autoritatea oficială a celor două mărturisiri amintite mai sus, cari singure se pot înşirui *îndată* după simbolul niceno-constantinopolitan, deciziunile celor 7 sinoade ecumenice, ss. liturgii şi toate cărţile aparţinătoare serviciului divin, izvoarele primordiale a e Teologiei simbolice ortodoxe.

Aproape toate mărturisirile şi espunerile de credinţă ale bisericei noastre — din veacurile 15—18 — îşi au originea în necesitatea apărării doctrinei bis. ortodoxe cu o situaţie precară de îndată după căderea Constantinopolului în mânile Turcilor, împotriva nesfârşitelor vexări şi atacuri venite veacuri dearândul din partea

---

[1]) Dogmatiştii Macarie şi Olariu înşiră la cărţile simbolice *oficiale* şi Catehismul cel mare creştinesc al bis cat. de Răsărit de mitrop. Moscvei Filaret. De autoritatea *aproape* oficială a cărţilor simbolice se bucură şi Răspunsul patriarhului Dionisie din Constantinopol împotriva erorilor calvine. din 1672, publicat împreună cu Mărturisirea lui Dosofteiu în ediţia acestei mărtnrisiri din 1678 şi Mărturisirea ort. a sin. Constantinopolitan din 1691 despre s. taină a euharistiei, înlocuind pentru esprimarea transsubstanţiunii cuvântul „μεταβολὴ“ cu cuv. „μετουσίωσις“.

bisericii Apusului, fie în formă catolică, fie în cea protestantă, începând cu Mărturisirea lui Ghenadie şi sfârşind cu operele dogmatice cu pronunţat caracter polemic ale teologilor bisericii ruseşti din veacul al 18-lea.

Unele din ele au pe partea lor distinsa erudiţie a oamenilor de carte a autorilor lor. Cu tot convoiul de suferinţi seculare, biserica ortodoxă din Patriarhie îşi avea totuşi, prin mijlocirea şi ajutorul culturii teologice din Apus, teologii săi de multe ori foarte învăţaţi. Intre ei, alături de Ciril Lucaris, marele său protector şi patriarhul compromis prin Confesiunea sa afectată de calvinizm apărută la Geneva sub numele său, este de sigur, teologul şi mitropolitul de mai târziu al Alexandriei, Mitrofan Critopulos.

Recomandat de Lucaris şi primit cu simpatii de arhiepiscopul, regele Angliei şi cercurile teologice din Oxford, unde stă ani dearândul, la reîntoarcerea sa se abate pe la diferite universităţi protestante din Germania unde la Helmstädt, la rugămintea profesorilor universitării de acolo, scrie Mărturisirea sa.

Aerul protestant al mediului în care a trăit în timpul studiilor sale, a atins puţin şi plămânii săi ortodoxi. Oricum, Mărturisirea sa, a bisericii catolice şi apostolice de Răsărit, cum şi-o întitula, scrisă cu spiritul critic al bărbatului deprins cu scrutarea lucrurilor pentru care nu cruţă nici osteneală, nici iscusinţi de dialectică, — n'avu darul să fie întru toate o expresie *după cuvânt,* fidelă şi ferită de orice alunecare a doctrinei bisericii sale. Pe lângă multe păreri deosebitoare de ale bisericii sale ortodoxe, cuprinse în Mărturisirea sa, mai ales învăţătura sa despre ss. sacramente şi împărţirea lor în două părţi a făcut multă vâlvă. Iată ce zice el: „Aşa zisele misterii sunt următoarele: s. botez şi s. cuminecătură, cari constau dintr'o materie vizibilă şi din s. Spirit. Deoarece însă oamenii n'au trăit fără nici un păcat, înţelepciunea dumnezeiască le-a prescris încă un medicament, anume pocăinţa, şi aşa ar fi trei sacramente necesare: botezul cuminecătura şi pocăinţa. Dar afară de aceste trei sacramente necesare, biserica ar avea şi alte *ceremonii spi-*

rituale (καί τινες τελεταὶ μυστικαὶ, etiam ritus aliqui mystici), şi anume: s. crizmă după botez, ordinarea preoției, întâia căsătorie şi oleo-ungerea, cari şi ele în mod omonim (ὁμονύμως) se numesc sacramente de către biserică[1]) de aceea pentrucă conţin ceva spiritual“ [2]). Deci doue feluri de taine: *a)* taine de mâna întâiu sau propriu zise (botezul, cuminecătura şi pocăinţa) şi *b)* taine de a doua mână sau impropii (mirul, preoţia, căsătoria şi maslul).

Oricâte oscilări şi împreciziuni ar fi fost pe timpul său (1625) în privinţa numărului ss. taine, împrejurare care vrea să i-se aducă ca scuză de apărătorii săi bine intenționaţi, Mărturisirea lui Mitrofan, pe lângă toată partea remarcabilă de contribuţie de material dogmatic ce o poate da Teologiei noastre simbolice deopotrivă caşi celei dogmatice, ea nici când n'a fost şi nu credem că poate fi rânduită între cărţile simbolice *oficiale* ale ortodoxiei.

Revizuirea îndreptătoare ori respingerea acestei mărturisiri ca-şi a celorlalte (Ghenadie, Ieremia etc.) cu o înaintepregătire temeinică prin conlucrarea celor mai savanţi teologi ai Răsăritului, şi o aprobare a lor poate întra în domeniul preocupărilor dogmatice ale Sinodului general convocat la Ierusalim.

De cea mai mare împortanţă şi trebuință ar fi, în lucrările de dogmiferare ale acestui Sinod, compunerea, ca şi în biserica romano-apuseană a unei mari mărturisiri oficiale pentru întreaga biserică ortodoxă, şi atunci revizuirile Mărturisirilor de credinţă ar fi de prisos.

Cernăuți, 2 Februarie 1925.

V. Loichiţă

---

[1]) „In inţeles impropriu“ după Heinecc., Abbildungen der alten und neuen griechischen Kirche, II Th., p. 240

[2]) Kimmel, Mon. fid. ecc. or., Metrof. Cristopuli Conf. c. 5, p. 93.

Despre persoana păstorului de suflete

Purtarea şi însuşirile lui

(Pimenica directă).

§ 1. Prospect.

Vorbind despre demnitatea neîntrecută a stării preoţeşti, sf. Ioan Gură-de-aur, zice între altele: „. . . Cât de mare este diferenţa între fiinţele neraţionale şi oameni cari raţionează, aşa este între păstori şi între turmă, ca să nu zic mai mult“[1]). In alt loc iarăşi acelaş sf. părinte zice că puterea preoţilor este mai mare decât a împăraţilor, ba chiar mai mare decât cea a îngerilor[2]).

Şi într'adevăr ce stare omenească şi care ocupaţiune ar putea fi asemănată cu starea şi ocupaţiunea preoţească, fiind demnitatea şi puterea a unuia născut fiul lui Dumnezeu, măsura demnităţii şi puterii preotului![3]).

Şi dacă lucrul stă aşa, apoi ne putem întreba cu tot dreptul: Oare *care însuşiri* trebue să aibă omul acela care întră în această stare măreaţă şi ia asupra sa dorinţa de a împodobi pe mireasa lui Hristos?

Biserica creştină dându-şi seama cât de mult depinde bunăstarea ei de calităţile slugilor sale, stabilit prin rostul apostolilor şi sf. părinţi care condiţiuni trebue să împlinească toţi aceia cari vor să între în starea preoţească, cu care însuşiri au să fie înzestraţi şi ce fel de viaţă trebue să poarte preoţii, ca să poată administra fără prihană conducerea credincioşilor spre limanul mântuirii şi pentru sine înşişi dobândi cununa răsplăţii eterne.

---

[1]) *Ioan Chrisost. Despre preoţie* II, 2. Vezi: *Călinescu, Povăţuitor,* Bucureşti 1908, p. 142.

[2]) *Ioan Chrisost.* Ibid. III, 6.

[3]) Cu tot dreptul zice aşadar *Benger:* „Unter den verschiedenen Ständen der Kirche, welche die göttliche Weißheit zu ihrer größeren Zierde und Schönheit, zur Beförderung des allgemeinen Wohles der Seelen und zum Nutzen der einzelnen Gläubigen angeordnet hat, ist der priesterliche Stand der *höchste.* Pastoraltheologie, Regensburg 1894, p. 2.

Pensandum valde est ad culmen quisque regiminis qualiter *veniat;* atque ad hoc rite perveniens, qualiter *vivat* [1]).

Noi ne vom ocupa în primul rând cu calitățile acelora care năzuesc a intra în starea preoției, și vom desfășura așadară ce fel de *însușiri* trebue să poseadă *candidații de preoție*. Apoi vom expune împrejurările externe ale unui preot creștin ortodox și ce fel de viață trebue să poarte și cu ce are să se ocupe zilnic spre a putea fi pildă bună credincioșilor conduși de el. In sfârșit vom trata despre însușirile unui adevărat păstor de suflete creștin, atât în ce privește trupul cât mai ales în ce privește sufletul.

Așadară vom trata în partea aceasta în două despărțituri:

I. Despre însușirile candidatului de preoție.

II. Despre viața și aptitudinile personale a unui păstor de suflete creștin. Și adecă:

1. Despre împrejurările vieții externe a păstorului de suflete;

2. Despre calitătile personale ale păstorului de suflete, și adecă:

A. Despre cele corporale;

B. Despre cele sufletești.

DESPĂRȚITURA I-a.

Despre însușirile candidatului de preoție.

§ 2. Scăderile fizice care opresc dela preoție.

Starea preoțească este una din acele stări care pretind dela cei ce intră într'însa nu numai anumite excelente calități morale și în general spirituale, dar tot așa și anumite însușiri de bunăstare fizică, fără de care omul nu poate fi activ cu succes în via Domnului. Căci este un lucru cunoscut, că acela ce nu dispune decât numai de

---

[1]) Liber regulae pastoralis. Ed. *Migne* Lat., Paris 1862, p. 13.

o sănătate slabă şi trebue să poarte grija de nevoile trupului, nu va putea purta într'un mod cuvenit şi îndestulător grija de trebuinţele aproapelui său. Iar dacă cineva are chiar defecte corporale notoric grele şi ireparabile, dacă b. o. nu se poate mişca normal din cauza unui picior mutilat, sau nu vede bine, sau este surd, — oare cum ar putea unul ca acesta să-şi îndeplinească datoriile cele multilaterale de păstor sufletesc!

1. Dreptaceea acum în Testamentul Vechi aflăm norme stricte care opresc dela funcţiunile preoţiei persoanele cu scăderi corporale. Aşa Domnul Dumnezeu porunceşte lui Moisi: „*Vorbeşte lui Aaron şi-i spune: oricare om din sămânţa între rudele voastre întru carele va fi prihană, să nu se apropie a aduce darurile Dumnezeului său. Tot omul întru care este prihană nu se va apropia: omul cel orb, sau cel şchiop, sau cel cu nasul tăiat, sau cel cu urechile tăiate. Sau omul a căruia mână este ruptă, sau piciorul rupt. Sau ghebos, sau cu ochii urduroşi, sau cu albeaţă, sau omul întru care este râe sălbatecă, sau pecingine, sau cu un boş. Oricine din sămânţa lui Aaron preotului întru care este prihană, să nu se apropie a aduce jertfe Dumnezeului său, că prihană este întru el, să nu se apropie a aduce darurile lui Dumnezeu*“[1]). Tot aşa prescrie şi sf. apostol *Paul* în epistolele sale către Tit şi Timotei ca episcopul şi preotul să fie fără de prihană[2]).

In consonanţă cu sf. Scriptură opreşte şi sf. biserică a Test. Nou prin lege pe toţi aceia dela preoţie, cărora li lipseşte un picior, o mână, sau chiar numai un deget al mânei drepte, care nu pot vedea, sau auzi, sau gusta, sau mirosi[3]). Toţi aceştia ca incapabili nu se admit la primirea sf. taine a chirotoniei.

2. Afară de aceste scăderi *bătătoare la ochi* mai sunt însă şi alte neajunsuri şi defecte trupeşti care nu le poate controla orişicine, care sunt mai puţin cunoscute numai

---

[1]) Levit. XXI, 17—21.
[2]) Tit. I, 6—7. I. Tim. III, 2.
[3]) Can. ap. 78.

aceluia căruia-i aparțin și care stingheresc la împlinirea datoriilor pastorale, nu mai puțin decât și defectele notorice. Sunt b. o. *defecte interne* sau *defecte psihice* care adeseori nici un medic iscusit nu le poate aprecia în toată însemnatatea lor, mai ales dacă pacientul din nepăsare sau din alte motive tăinuiește oarecari simptome caracteristice. Așa se poate întâmpla, ba se și întâmplă nu tocmai arareori, că se furișază oameni cu defecte corporale sau psihice în rândurile preoților lui Hristos cari mai bine și cu mai mare folos pentru alții și pentru sine înșiși ar fi rămas în afară de starea clericală.

Este deci datoria fiecăruia care dorește să intre în starea preoțească, să se gândească în primul rând la starea și sănătatea sa cea trupească. Să cerceteze cu toată conștiinciositatea de va putea el împlini cu exactitate datoriile sale. Candidatul de preoție trebue numai decât să-și dea seama că preoția nu este nici decum o stare care cere numai puțină osteneală și că acela ce ia asupra sa datorințele ei cele grele, fără a fi în stare a le și îndeplini, se face părtaș de osânda cea vecinică și chiar și de disprețul oamenilor.

3. Sunt în sfârșit și unele neajunsuri corporale care deși nu fac cu neputință isprăvirea funcțiunilor preoțești și îngrijirea dreaptă a sufletelor, totuși mai bine ar fi, dacă preotul ar fi liber și de ele. Nu se poate sfătui nimeni care are o *statură excesiv de mică* sau cine *pronunță cuvintele într'un chip ciuntit* sau altfel greu de înțeles să devie preot. Tot așa este consult, ca și cei *gângavi* să se abție dela starea aceasta. Căci dacă și este adevărat, că cei mai mulți din aceștia se pot tămădui de defectul lor, totuș este un lucru constatat că, fiind puși într'o situație neobicinuită și sbuciumându-se de un lucru oarecare recad cei mui mulți foarte adeseori iarăși în gângăvire.

Deși este mai presus de orice îndoială că toți aceștia cu deosebitul sprijin al grației dumnezeești pot câte o dată fi preoți foarte zeloși și buni, nu se poate însă nega că în cele mai multe cazuri astfel de persoane sunt în ochii parohienilor niște subiecte demne de compătimire ba se fac câte o dată și ridicoli, ceea ce de bună seamă scade vaza stării preoțești.

§ 3. Cultura generală și cea teologică.

Dacă se cere dela un candidat de preoţie ca el să fie fără de prihană în privința corporală, cu atât mai mult trebue pretins ca el să fie integru și de tot sănătos în ce privește sufletul. Starea preoțească este doar o stare spirituală, și dacă cineva îi aparține fără să fie înzestrat cu un suflet fără prihană, atunci de sigur este cazul de care vorbește Mântuitorul, când aseamănă apostolii săi cu sarea, atunci devine preotul sare stricată care trebue aruncată afară și călcată de oameni [1]).

Nu ajunge însă ca sufletul candidatului de preoție să fie numai un sănătos suflet natural, ci el trebue să fie și cultivat atât în privința intelectuală cât și cea morală.

I. Precum pieptul arhiereilor din Test. V. era împodobit cu sfinții sorți cu inscripția pe ei *„urim ve tumim“* adecă *„strălucirea și adevărul“*, tot așa trebue să strălucească și preotul bisericii lui Hristos prin diferite științi și cunoștinți ale adevărului. Căci dacă va vădi el însemnate neajunsuri și lipsuri în privința chiar a culturii generale, va să zică în științele lumești, atunci se poate întâmpla că păstoriții, văzându i neajunsurile în ale științelor profane și simțindu-se poate ei înșiși mai tari și mai versați în privinţa aceasta, vor presupune insuficiență la dânsul și în științele teologice și nu se vor prea încrede conducerii sale spirituale. Și dacă un astfel de preot va sta nedumerit în convorbirea cu vre-un necredincios fața de lucruri în general cunoscute, cum va putea el să lucreze pentru convingerea necredinciosului în ce privește adevărurile atacate ale credinței sau ale învățăturii morale creștine ?

Cu tot dreptul se pretinde în ziua de astăzi în general dela cei ce vor să studieze teologia și să intre în tagma preoțească absolvarea unui liceu complet și depunerea examenului de bacalaureat, sau cel puțin absolvarea unui institut teologic în care pe lângă doctrine teologice

---

[1]) Mat. V, 13.

se predau și științele profane în măsura unui gimnasiu. Această cultură științifică generală se cere dela preoții mireni și dela toți călugării în posturi bisericești mai înalte aproape în toate țările locuite de creștini ortodocși în ziua de astăzi, afară de Orientul stăpânit până în zilele noastre de Turci, unde cele mai multe parohii sunt conduse de călugări de rând, cultura cărora atât cea generală, cât și cea teologică este foarte superficială și de tot slabă. In mănăstirile noastre va fi în aceasta ca și în alte privinţe în viitor încă foarte mult de reformat, ca să putem fi puși într'un rând cu mănăstirile apusene care nu numai că cultivă pentru membrii mănăstirii foarte intensiv studiul teologic, dară întreţin adeseori și școli secundare și chiar internate pentru elevii acestora pe care îi cresc în spiritul bisericii lor.

II. Cultura teologică cerută dela preoții ortodoxi-catolici este, după cum am amintit mai sus, de două feluri. In așa numitele seminarii, adecă institute teologice inferioare, care au rangul școalelor secundare, se predau pe lângă materiile din științele profane toate doctrinele principale teologice într'o măsură suficientă pentru păstorii de suflete de rând, punându-se cea mai mare cumpănă pe obiectele teologiei practice. Pregătirea științifică ce o capătă elevul unui seminar de acest soiu este așa ținută că dacă el este din fire înzestrat cu calități spirituale mai însemnate și nu se cufundă cu totul în afacerile zilei, ci se ocupă și mai departe cu știința, el nu numai că poate să devie un preot și păstor de suflete foarte de treabă, dară câte odată poate presta în ale științei mai mult chiar decât cei mai mulți colegi ai săi cu cultură şcolară superioară. Așa se putea întâmpla că preoți cu absolvare numai a unui seminar să ajungă în poziții mai înalte, de altfel rezervate pentru absolvenții facultăților universitare sau ai academiilor teologice. Aceasta s'a întâmplat barem în Rusia destul de adese ori.

Institutele școlare teologice superioare, de rangul universităților, nu-s prea des sămănate în țările bisericei ortodox-catolice. Vastul imperiu rus are abia *patru academii teologice* sau așa numite *academii duhovnicești* dacă nu

cumva au fost distruse în timpul din urmă de bolșevici. Urmează apoi România cu două facultăți teologice[1]). In ultimul rând vine Grecia, Serbia și Bulgaria cu câte o facultate teologică. Așadar avem în totului tot numai nouă instituțiuni teologice superioare în biserica noastră, ce în asemănarea cu nenumeratele facultăți de teologie apusene este încă foarte puțin!

Cât despre planul acestui învățământ superior în țările bisericii ortodoxe, el este în diferitele țări foarte diferit. Așa b. o. Academiile teologice rusești nu sunt institute numai curat teologice, ci acolo se împărtășesc facultativ atât științele teologice cât și cele lumești, așa că absolvenții lor nu sânt constrânși ca să aspire după absolvirea studiilor numai la posturi rezervate teologilor, ci pot intra și în posturi de administrație politică sau de învățământ, b. o. ca profesori secundari ș. a. m. d.

In ce privește amândouă facultățile teologice din țara noastră, chiar nici ele nu pot lucra în unul și acelaș mod. In București avem pe lângă facultatea teologică încă și un seminar teologic în care își câștigă cultura teologică toți acei candidați de preoție cari nu aspiră la posturile bisericești mai înalte. Prin aceasta facultatea teologică nu este prea împovărată de elemente mai slabe sau care n'au nici un interes de a se ocupa mai profund cu științele teologice. Altfel stă lucrul la facultatea teologică din Cernăuți. Aici trebue să-și facă studiile sale teologice toți viitorii păstori de suflete din arhidieceza Bucovinei, și aceasta are ca urmare că mulți studenți care n'au trebuință de o cultura teologică mai înaltă sunt constrânși să urmeze un curs de studii care nu corespunde nici aplecării lor nici aptitudinilor lor și nici nu poate să consune cu interesele nici ale bisericii nici ale statutului. Pentru ce să fie constrânși toți parohii viitori și preoții de ajutor să studieze b. o. limba evraică numai decât, neavând mai târziu nevoie de ea și uitându-o deci? Oare n'ar fi mai

---

1) O instituție mai înaltă teolog. este și *institutul teologic din Sibiu*, care ocupă locul de mijloc între un seminar simplu și o facultate.

Tot așa și institutele teologice dela *Arad, Caransebeș, Cluj, și Oradea-Mare*, trebue privite ca seminarii de un rang mai înalt.

rațional, ca timpul pierdut pentru dânșii cu studiul limbei evraice să fie întrebuințat pentru ocupațiunea cu obiecte practice? Din cauza aceasta ar fi de dorit, ca în Cernăuți pe lângă facultatea teologică, care este menită pentru patria noastră întreagă să se înființeze pentru cerințele de rând ale diecezei bucovinene un seminar teologic după chipul celor din Vechiul Regat, urmând în tot cazul ca absolvenții acestui seminar să fie liberi de a urma după măsura aptitudinilor lor studiile aprofundate la facultatea teologică.

Doctrinele teologice de cari nu poate fi dispensat nici un păstor de suflete ortodox și care trebue predate în fiecare seminar sunt acestea: studiul sf. scripturi a *Testamentului Vechi* și cel al *Test. Nou* (Istoria sf., Arheologia, Introducere și Exegesa), *Istoria bisericească, Dogmatica, Morala, Dreptul bisericesc, Omiletica, Liturgica* cu *Ritualistica, Pimenica și Catehetica.* De recomandat ca foarte folositoare sunt încă unele științe profane auxiliare, ca Logica și Psihologia, Higiena ș. a.

§ 4. Calităţile voinței (morale).

Este o nenorocire mare pentru o comună creștină, dacă conducătorul ei spiritual nu posede acea cultură intelectuală ce trebue să o poseadă fiecare păstor de suflete. Dar situația acestei comune devine și mai deplorabilă, dacă preotul ei este moraliceşte decăzut sau numai îndolent. Dacă am putea avea o statistică exactă a comunelor după valoarea lor morală, ne-am putea ușor convinge că comunele moraliceşte decăzute, cu un număr mare de beți, de tâlhari, de desfrânați, de concubinate ș. a. d. au avut un șir de ani păstori duhovniceşti vițioși sau cel puțini neapți și îndolenți. De aceea se împune celor în drept datoria de a veghia să nu fie trecuți în numărul candidaților de preoție oameni notorici de conduită rea; deci cei ce vor să devie preoți să-și cerce sincer conștiința de nu cumva ei înșiși, voind să conducă moraliceşte pe alții, n'au lipsă de o îndreptare temeinică a deprinderilor, a năzuințelor, a convingerilor și în general a vieții lor întregi.

Fiind datoria unui preot ortodox de a da comune, sale pildă strălucită de moravuri bune și viață exemplară i el trebue să se distingă într'o măsură largă prin virtuțile creștinești. Intre aceste însă este o virtute principală umilința creștină, după cum zice sf. ap. Paul: „*Cine te alege pre tine? Şi ce ai care n'ai luat; iar dacă și ai luat, ce te lauzi, ca și cum n'ai fi luat?*“ [1]) Preotul este obligat așadar la o dispoziție sufletească deosebit de smerită pentru că toată activitatea lui binecuvântată se datorează numai îndurării celei nespuse a lui Dumnezeu. Din cauza aceasta să se rețină, fără milă, dela starea preoțească toți cari vădesc nesupunere și cerbicie față de superiorii lor. Așișderea toți cari sunt aplecați la beție, sau la certe sau nu sunt fără prihană în privința castității, cari se ocupă cu denunțuri ș. a. d.

Noi ne vom ocupa încă de materia aceasta în capitolul despre internatele pentru studenții în teologie.

Aici vom observa încă în sfârșit că pentru o judecare prealabilă a valorii morale a unui student sunt foarte folositoare notele de conduită aduse dela oficiul școlar respectiv, totașa să nu se lase nebăgată în seamă nici reputațiunea generală a candidatului de preoție, dacă este cu putință.

§ 5. Internate pentru studenți în teologie.

Creșterea tineretului menit pentru întrarea în starea preoțească se efectuează de obiceiu în internate, numite *seminarii clericale*. Aceste sunt instituțiuni în care cei ce se dedică studiilor teologice capătă de o parte locuința și hrana completă cu toate celelalte cerințe ale vieții de toate zilele, precum îmbrăcămintea, luminatul ș. a. d. — iară de altă parte primesc din partea superiorilor seminariali, cari trebue să fie oameni devotați chiemării lor și versați în cele ale pedagogiei și creșterii, o *îndrumare temeinică spre a fi odată păstori buni și înțelepți ai comunei încredințate conducerii lor.*

---

[1]) I. Cor. IV. 7.

Aşadar internatele seminariale împlinesc un scop duplu: *scutirea de grija materială* a candidaţilor de preoţie în timpul pregătirii lor ştiinţifice şi **creşterea lor** morală în genere cât şi în special, cu privire la viitoarea activitate a lor în serviciul bisericii. Scopul acesta din urmă este scopul principal al internatelor seminariale. Din nenorocire însă chiar el a ajuns, mai ales în vremurile acestea grele de după războiul mondial, care demult încă n'a încetat în urmările sale nefaste, a fi socotit de scop secundar şi neglijabil. Drept este că noi nu ne putem măsura cu organizarea institutelor seminariale apusene, mai ales nu cu cele din sinul bisericei latine, dară în loc să sporim şi să facem progres în privinţa aceasta, noi am dat în timpul din urmă mult înapoi. Nu numai că studenţii în teologie în ziua de astăzi vin în general cu mult mai slab pregătiţi din şcolile secundare şi adeseori nici nu ştiu a se exprima cum se cuvine, întrebuinţând un stil împovărat de greşeli gramaticale şi logice, — ci ei nici nu se supraveghiază de superiorii seminariali în privinţa purtării vieţii sau de loc sau numai foarte puţin, şi astfel duc o viaţă după placul lor: părăsesc institutul în decursul zilei după cum li convine lor, ne mai solicitând pentru aceasta consimţământul superiorilor, se concediază uşor şi pentru mai multe zile şi nimărui nu-i pasă în ce loc şi cum petrec ei vremea în afară de zidurile institutului.

Aşa nu poate să dăinuiască şi nu trebue să fie, dacă nu voim ca biserica noastră să fie bântuită de multe rele şi poporul nostru să fie împins spre abisul necredinţei şi al decadenţei morale! Căci starea poporului se oglindeşte în preoţimea lui şi invers, iar *oglinda preoţimei este seminarul* unde a fost ea crescută. Un seminar înzestrat şi condus bine este aşadar un giuvaer de preţ deosebit al diecezei, care nu poate fi înlocuit prin nimic alta.

Ca un astfel de institut să corespundă pe deplin menirii sale, este necesar în primul rând ca superiorii şi conducătorii lui să se aleagă din cei mai apţi şi mai cinstiţi bărbaţi ai diecezei. Dacă devine un astfel de post vacant şi nu competează la început decât aspiranţi slabi sau neapţi, să rămâie mai bine postul oarecare timp neocupat şi

condus în mod provizoric, în loc să se ocupe definitiv cu un om necorespunzător. In cazul acesta forurile în drept trebue să ştie a angaja o persoană deplin aptă cu orice preţ şi să nu se sfiească, de nu merge altfel, de a căuta un bărbat destoinic chiar într'o dieceză străină. Şi dacă în acest mod vor fi instalaţi ca conducători cei mai buni din cei mai buni bărbaţi, bunăstarea seminarului va fi pe jumătate asigurată. Cealaltă jumătate va depinde dela elementele primite ca alumni seminariali şi de modul conducerii lor. Ca alumn într'un seminar clerical nu trebue primit tocmai orişicine. Mai ales aspiranţii cu o conduită notorie rea sau cei ce evident n'au tragere de inimă pentru starea preoţească, să se respingă numaidecât dela primire, iar cei primiţi dacă vădesc o purtare rea şi nu se îndreaptă nici prin admonieri nici chiar prin pedepse disciplinare, să fie scoşi fără milă afară. Căci dealmintrelea nu numai ei înşişi vor fi spre ruşinea întregului institut, ci vor amăgi la o asemenea purtare şi vor strica şi pe alţii. Dreptaceea să nu se răstoarne nici într'un caz de forurile mai înalte sentinţa superiorilor seminariali. Căci aceştia poartă responzabilitatea pentru prosperarea instituţiunii şi nu-i consult a li pune beţe în roate, dacă sunt oameni de treabă ; iar dacă nu sânt, atunci trebue să fie înlăturaţi dela conducere, în loc de a fi compromişi.

Insemnătatea cea mare a seminariilor clericale s'a apreciat, după cuviinţă, de biserica occidentului, şi mai ales de cea latină. Iată ce povesteşte despre primirea şi viaţa într'un seminar aparţinător bisericii romano-apusene un teolog trecut la protestantism care a fost crescut şi el în acest seminar :

„La intrare în seminarul clerical primul eveniment sunt exercitiile. Ele durează în cele mai multe cazuri trei zile, cu o preseară şi o zi de încheiere, fiind aceasta din urmă menită pentru primirea sf. cuminecături. In decursul zilelor de exerciţii domneşte o tăcere strictă. Orice comunicaţie cu lumea din afară este întreruptă. In toată liniştea sufletului trebuie cumpenite şi recugetate discursurile cele multe. Ele încep cu blăstămul dumnezeesc asupra nevrednicului intrus care întră în chiemarea aceasta, nu pentru

Dumnezeu şi oameni, ci pentru sine însuş. Se admoniază cu seriozitate şi intensitate: cine n'are o conştiinţă liniştită, să se întoarcă mai bine de cu bună vreme decât să devie bisericii spre ruşine şi să-şi piardă mântuirea sufletească.

Apelul acesta pătrunzător avea totdeauna ceva, ce-ţi mişca mult inima. In atmosfera cea mistică a capelei de casă a cărei ferestre de sticlă colorată înfăţişau binecuvântarea şi blăstămul dumnezeesc, în cele zece porunci, îndemna aşa un aspru cuvânt la o ispitire sinceră, şi câteodată arătau locurile la sfârşitul exerciţiilor câte o lacună: unul sau altul părăsise steagul.

La noi era totdeauna episcopul însuş care a făcut aceasta primă selecţiune a candidaţilor. Numai aceia care aveau o voinţa serioasă şi nervi tari au putut să supoarte aceasta probă de foc. Toţi însă răsuflau, când expirau aceste zile — ca şi recruţii care au absolvat cerinţele instrucţiunii celei dintâi şi au trecut cu noroc prin fiori cetirii articolelor de război".

....."In ordinea noastră de casă era prevăzută o jumătate de oară zilnic pentru meditaţiunea spirituală (în genunchi în capela de casă). Materia trebuia pregătită în preseară. Rezultatul meditaţiunii avea să se fixeze pe scurt în scris... Dacă te-ai exercitat sub conducerea prepoziţilor în astfel de meditaţiuni patru sau cinci ani, aveai, intrând în oficiul predicatorial, un imens tesaur de cugete bogate, erai şcolit cruciş şi curmeziş, ca să poţi cuprinde orişicare temă de predică într'o muncă serioasă sufletească şi să o prelucrezi.

O zi în septămână era rezervată pentru conducătorul seminarului. Atunci se adunau toţi candidaţii din toţi anii într'o sală ca să asculte despre materia meditaţiunii în chipul unui discurs al proistosului seminarial. Aceste discursuri erau atât în privinţa conţinutului cât şi a formei de o perfecţiune exemplară şi ni arătau nouă direcţiunea în care trebuia să se desvoalte viaţa spirituală spre a fi rodnică.

Dacă conducătorul seminarului se făcea în modul acesta stăpânul vieţii spirituale, avea şi datoria de a controla desvoltarea acestei vieţi. Fiecare din noi avea să se supuie unui „scrutiniu", adecă unei convorbiri în patru

ochi în care se examina aptitudinea candidatului pe terenul spiritual şi progresul lui în această privinţă. Intr'o convorbire intimă se puteau descoperi aici toate nevoile şi trebuinţele inimei şi sfatul părintesc îţi sta în ajutor, când — şi cât de adeseori — băteai la uşa conducătorului.

Aceiaşi procedare se repeţia şi faţă de episcop. Şi acesta doria să ispitească pe fiecare candidat „în inimă şi rărunchi", numai că episcopul proceda ceva mai autocratic şi pretindea categoric să i se descopere chiar până şi cele mai lăuntrice mişcări ale sufletului.

In sfârşit era prescris candidaţilor ca în fiecare săptămână să-şi mărturisească păcatele. Aici scopul iertării păcatelor trecea firește pe planul al doilea şi mărturisirea avea de primul scop mai mult convorbirea secretă şi căutarea sfatului pentru viaţa spirituală. Aici se tratau lucruri pe care nu voiai sau nu puteai să le încredinţezi prepoşiţilor într'un dialog sincer. Trebuia să se aleagă un duhovnic stabil care avea să examineze din săptămână în săptămână progresul în viaţa spirituală. Aceasta mărturisire săptămânală se privea de un lucru de tot serios şi fiecare avea să se prepare pentru ea înainte de a se culca (cu prilejul rugăciunii de seară) într'o zilnică examinare a conştiinţei. Aşa se putea în ziua mărturisirii cu atât mai uşor revizui zilele singulare cu neglijenţele lor de datorinţi mici şi cu greşelile şi piedecele în progres.

Aşa o şcolire întru viaţa spirituală aducea cu sine şi succesul, că mulţimea bogată a materiei prestate putea să se utilezeze pe loc pentru *scopuri pedagogice*, şi fiecare trebuia să înveţe la viaţa sa proprie a realiza cerinţele unei vieţi spirituale, fie şi într'o luptă constantă şi nu totdeauna învingătoare împotriva propriului „eu".

Efectul final a fost, că cela ce întra în tagma preoţiei prin aceste exerciţii de ani întregi a învăţat treptat a se creşte pe sine însuş aşa, ca să devie un *caracter conştient*. Dacă ieşia în viaţă, era înarmat în contra tuturor atacurilor şi ispitelor de cumva a înţeles să aplice potrivit timpul seminarial spre cultura sa spirituală"[1]).

---

[1]) *Leute*, Der kathol. Priester, Göttingen, 1914, p. 1—5.

Creşterea adevărată şi perfectă trebue să fie şi atot laterală. Pentru un calugăr bun poate ar ajunge cele câte le-am auzit pân'acum despre creşterea cea spirituală a candidaţilor de preoţie în biserica romano-occidentală. Pentru un preot mirean însă care trebue se aibă legături cu fel de fel de oameni şi caractere aceasta nu ajunge. Nu ajunge pentru viitorul conducător al comunei creştine, dacă va fi el numai învăţat cum trebue a se feri de violarea datorinţelor şi a împlini cele recomandate. Mai trebue încă să ştii, cum trebue de trăit cu oamenii pentru a dobândi încrederea şi bunăvoinţa lor. Aceasta este temelia prudenţii pastorale, *să ştii petrece cu oamenii şi între oameni cu tact*. Şi asta nu se învaţă numai prin o teorie, fie ea ori cât de bună, ci mai trebue încă practica vieţii reale. Pentru acest lucru însă nimic nu se potriveşte mai bine decât o convieţuire întru un internat cu mulţi camarazi, mai vârstnici şi mai tîneri, diferiti prin temperament şi puterea inteligenţei, cu superiori şi servitori ai internatului, care esie în asta privinţă par'că o lume în miniatură. Aici se pierde asprimea obiceiurilor odioase, aici se astâmpară un temperament prea vioi şi impulsiv, aici se dobândesc maniere netede şi plăcute sub conducerea unor superiori capabili şi experţi. Ajutorul, sfatul bun şi exemplul acestora vor face minuni în această privinţă.

Unde însă conducătorii unui seminar nu caută să stea în contact viu şi constant cu alumnii lor, ci se retrag în birourile şi locuinţele lor şi se restrâng numai la un raport oficial şi rece, acolo creşterea tineretului nu va înainta mult. Din astfel de institute iese acei preoţi, cari în relaţiile cu poporenii vădesc o purtare bruscă şi fără tact şi cari din cauza aceasta nu se pot lăuda cu o activitate pastorală binecuvântată fie ei dealmintrelea cât de eruditi, cât de versaţi, cât de zeloşi.

In privinţa raportului dintre alumnii unui seminar idealul trebuie să fie ca unul să considere pe altul *de fraţi*. Nu este consult să se înfiinţeze prietenii deosebite şi cu atât mai puţin să se încuibe vrajmăşii între alumni. Despre acest lucru cetim în sus amintita carte:

„Pentru şcolirea în chiemarea pastorală este de sigur

avantajos de a fi crescut în mijlocul colegilor săi viitori. Aşa se pot cunoaşte unii pe alţii cu totul altfel, decât dacă se întâlnesc numai pe băncile şcoalei în colegiu. După metoda noastră erau anume toate întocmite aşa ca să se ajungă acel scop pedagogic ca fiecare să vadă în cellalt pe *fratele* său. Prieteniile nu erau tolerate. Era penibil, dacă voia unul să se apropie mai intim de altul. Aceasta vătăma drepturile celorlalţi. Din altă parte iarăşi nici o aversiune oarecare nu era îngăduită. Prusaci şi Bavarezi, Elveţieni, Hanoverani precum şi Americani, ei toţi erau constrânşi a petrece de tot shematic „*in camera fraternitatis*“. Nici compatrioţii nu erau tolerate“ [1]).

§ 6. Căsătoria înainte de hirotonie.

Căsătoria preotului a fost demult şi este încă şi în ziua de astăzi un punct însemnat de litigiu între biserica ortodox-catolică şi cea romano-occidentală. Noi vom reveni încă asupra acestei chestiuni mai jos, şi anume când se va trata despre cuvintele apost. că preotul trebue să fie „bărbatul unei femei“. Aici ne vom restrânge numai la întrebarea: *trebue sau nu trebue să fie candidatul de preoţie căsătorit?* La întrebarea aceasta biserica ecumenică ni dă următorul răspuns:

„*De voieşte cineva să vie către preoţie, să se căsătorească prin nuntă legală, şi această să o facă mai înainte de hirotonia sa de ipodiacon, diacon şi presviter*“ [2]).

De la această orânduire bisericească s'a abătut în decursul secolilor biserica latină pe deplin, întroducând autocraţii dela Roma celibatul obligator, spre a avea în preoţii supuşi nişte ostaşi devotaţi în lupta domnitorilor lumeşti contra protivnicilor papismului. Biserica dreptcredincioasă a răsăritului păstrează ordinul bisericii ecumenice pân'în ziua de astăzi, obligând pe fiecare candidat de preoţie care nu doreşte a întra în starea monahală a se căsători înainte de hirotonie. Ca cineva neîntrând în

---

[1]) *Leute.* Der kath. Priester. Götting 1914 P. 5

[2]) Can. 6 al sinod. VI ecumen.

tagma monahală şi nedorind a se căsători, să solicite hirotonia întru preot, nu se întâmplă astăzi în biserica ortodoxă. Tot aşa nu se întâmplă în cele mai multe ţări ortodoxe ca păstoria de rând să se încredinţeze călugărilor. Numai în Grecia şi în alte ţări ale fostului imperiu otoman, mai ales în Asia, dăm de conducători ai parohiilor şi din starea călugărească.

Cine din candidaţii de preoţie doreşte să se dedice păstoriei de rând, acela trebue după uzul ţării noastre să se căsătorească numai decât înainte de a fi hirotonit. Nu încape nici o îndoială că această orânduire a bisericii are un motiv nobil şi un scop foarte salubru atât în interesul păstorului de suflete cât şi mai ales în ce priveşte bună starea comunei creştine. Se ştie îndeajuns câtă primejdie aduce celibatul bisericii latine cu sine atât pentru păstoriţi cât şi pentru păstor însuş. Acest pericol îl întimpină practica de astăzi a bisericii ortodox-catolice cu succes, dar numai parţial. Căci păstorii de suflete văduviţi, şi mai ales cei ce în vârsta tinereţei au pierdut soţia lor, nu se deosebesc prin nimic în spre mai bine de celibatarii apuseni. Comunele lor vor fi expuse aceloraşi inconveniente ca şi comunele bisericii latine, iar preotul văduvit se va afla adeseori într'o situaţie şi mai deplorabilă, decât colegul său necăsătorit, avându-se a se îngriji de copiii săi rămaşi lipsiţi de mâna cea ocrotitoare a maicii lor poate în cea mai fragedă tinereţe. De aceea nu se poate decât a se aclama şi saluta sincer curentul pornit în sânul bisericii noastre, mai ales în timpul de după ultimul război, ca să se îngăduie *preoţilor văduviţi o recăsătorire* cu persoane cinstite. Până ce însă se va resolvi chestiunea aceasta, va fi poate util să se delibereze o altă chestiune a căsătoriei preoţilor.

Legea bisericească prescrie că căsătoria candidatului de preoţie să fie încheiată înainte de primirea hirotoniei. Este evident că ordinul acesta are de motiv tot aceiaş idee, dealminteri adevărată, ca şi ideea celibatului bisericii latine, că adecă starea virginităţii este preferabilă stării căsătoriale. Aceasta a vestit încă sf. apostol Paul, fără însă a o pretinde de la toţi preoţii. De a pretinde aceasta

s'a încumătat abia papa Romei în contrazicere flagrantă cu ordinul apostolic adoptând o rigurositate care este străină spiritului bisericii lui Hristos. Biserica ortodoxă a Răsăritului în astă privința nici odată nu s'a opus tradiției apostolice, totuș stricta observare a susnumtului canon trulan, care poate va fi avut rost în veacul al șaptelea, în zilele noastre însă pare învechit și necorespunzător; nu mai corespunde recerințelor reale ale timpului present. Și dacă spiritul timpului cere categoric, ca să fie permis a se recăsători preoții văduvi, apoi cu atâta mai mult trebue de stăruit, ca să fie îngăduit preoților a încheia *după hirotonie o căsătorie primă* și să nu se constrângă candidații de preoție a se însura *în pripă și adeseori sub auspicii neprielnice.* Să nu se zică, că aici nu poate fi vorba de o înrîurire și că candidații de preoție pot să se căsătorească cu cine vreau și când li place. Este adevărat că în privința personală aici nu se înrîurește, ce se atinge însă de timpul încheiării căsătoriei, legea bisericească, prescriind a se căsători înainte de hirotonie, îl *silește moralicește* foarte simțitor pe candidatul de preoție a se însura cât de curând, dacă nu voește să piardă înzădar timpul sau să renunțe pentru totdeauna la căsătorie. Din cauza aceasta se încheie în starea preoțească nu arareori căsătorii nenorocite care nu numai că apasă mult pe bietul preot și-l stânjenesc în activitatea pastorală, dară neputându se ascunde înaintea ochilor lumei, devin un izvor de scandalizare a poporenilor.

Legile bisericești mai prescriu candidaților de preoție să nu fie *căsătoriți de două ori;* tot așa li este interzis de a se însura cu o *văduvă* sau o *femeie despărțită* de alt bărbat[1]). Firea stării preoțești pretinde încă dela candidatul de preoție ca acesta să nu se însoare cu o persoană lipsită de onestitate sau ca având notoriu o conduită rea. Soția preotului nici nu poate să fie de altă lege decât cea ortodoxă. Din cauza aceasta trebue să treacă ea înainte de încheierea căsătoriei la legea aceasta, dacă

---

[1]) Can. 18 ap.; can. 14 sinod. IV ecum.; can. 8 sin. d. Neo-Ces.

cumva nu aparţinea bisericii ortodoxe. In privinţa aceasta sunt de observat următoarele:

Candidatul de preoţie ortodox va face bine a nu-şi căuta soţia printre fecioarele de legea străină. Căci împrejurarea aceasta, că ea îşi va schimba legea şi se va împreuna cu biserica dreptcredincioasă, nu schimbă mult lucrul. Alipirea aceasta la biserica noastră va fi în cele mai multe cazuri numai formală şi obiceiurile, deprinderile şi datinele înneplinite în casa părintească vor rămânea aceleaşi şi vor da comunei adeseori anză la fel de fel de nedumeriri, dacă nu le vor fi chiar spre scandelă.

§ 7. Trecerea prin treptele clericatului inferior.

Nime nu poate fi admis la hirotonia în preot, ba nici chiar în diacon dacă n'a trecut mai întâi prin treptele clericatului inferior. La aceste trepte numărăm astăzi în biserica ortodox-catolică *lectoratul* şi *ipodiaconatul*[1]).

Infiinţarea acestor trepte în biserica antică avea de scop, ca toţi aceia ce aspirează la starea preoţească să aibă prilej a se pregăti mai întâi pentru datorinţele clericatului superior şi să-şi dobândească aptitudinea pentru activitatea preoţească; iară episcopul sub supravegherea căruia isprăviau slujba bisericească putea să judece întru cât sunt ei demni de a fi înaintaţi la o treaptă mai înaltă. Clericatul inferior era aşadar în biserica antică o instituţiune de şcolire şi creştere a candidaţilor de preoţie şi din cauza aceasta indispensabilă pentru viitorul păstor de suflete creştin. In ziua de astăzi, realizându-se prepararea candidaţilor de preoţie în ce priveşte desvoltarea intelectuală în *şcoli teologice,* iar în privinţa creşterii morale în *seminarii clericale,* rostul de odinioară al clericatului in-

---

[1]) In biserica latină s'au mai păstrat încă şi alte grade ale clericatului inferior, adecă a *acolutului*, a *ostiarului* şi a *exorcistului*, care există ce-i drept în biserica antică, despre care însă nu se ştie în ziua de astăzi, de erau ele într'adevăr treptele clericatului inferior sau numai titulaturile unor slugi bisericeşti care nu aparţineau stării clericale. Se poate însă să fie şi aşa, că numirile aceste se acopere barem în parte cu *lectoratul* şi nu înseamnă un ce cu totul deosebit de acesta.

ferior s'a pierdut cu totul și s'a păstrat în biserică numai ca o *reminiscență de pietate* a vremurilor de mult trecute, așa cum b. o. s'au păstrat în conținutul sf. liturgii *rugăciunile pentru cei chiemați* care în ziua de astăzi n'au decât o însemnătate pur simbolică.

In arhidieceza Bucovinei a fost într'o vreme întrodus uzul ca alumnii seminariali din ultimul an al studiilor să primească hirotesia în anagnost (ceteț sau lector) și ca atari îmbrăcați în stihar puteau să cetească în biserica (catedrală ori cea seminarială, ba din când în când și în alte biserici) *apostolul* în vremea celebrării sf. liturgii și chiar să ție câte o *predică*. Uzul acesta era frumos și putea să devie și foarte folositor pentru preoții viitori, dacă lectorii aceștia ar fi fost obligați de a se ocupa sub conconducerea superiorilor seminariali mai intensiv cu predicamântul, decât cu cetirea sf. scripturi. Din acest punct de vedere pornind s'ar putea și astăzi călduros recomanda reînființarea lectoratului pentru alumnii seminariali chiar din cei doi ani din urmă.

DESPĂRȚITURA II-a

Despre viața și calitățile personale ale păstorului de suflete.

1. Viața și purtarea externă.

§ 8. Infățișarea externă. Imbrăcămintea.

Este o însușire a sufletului omenesc a se lăsa, mai ales la prima întâlnire, mult înrâurit de înfățișarea externă a aceluia cu care venim în contact. Din cauza asta nu este consult, precum am și amintit la locul său, ca să aspire la starea preoțească oameni care în înfățișarea lor externă se prezintă din fire neplăcut, b. o. cei cu statură excesiv de mică sau cei cu fața deformată. De aceea preotul trebue să veghieze pururea asupra înfățișării sale externe, asupra ținutei și asupra îmbrăcămintei sale. Căci după aceste lucruri externe se fac de obicei conclusiuni

— şi aproape totdeauna nimerite — la starea cea internă, la modul gândirii şi la valoarea morală. Dacă vezi pe cineva umblând cu haine rupte sau altfel deranjate prin vechime sau necurăţenie şi eşti poate încă şi de altfel informat că omul acela nu este de fel sărac, ci poate chiar binecuvântat cu toate bunurile pământeşti, — oare nu va fi îndreptăţită părerea că omul acesta este un om sgârcit şi murdar şi nătâng în afaceri materiale? Sau dacă întâlnim pe cineva cu faţa posomorîtă, cu ochii aţintiţi la pământ care nu răspunde la salutul nostru şi par'că nu ne vede cu ochii deschişi, — oare va fi greşită concluşiunea, că unul ca acesta este în sufletul său mereu bântuit de o întâmplare tristă oarecare?

Şi dacă lucrul stă aşa şi nici nu poate fi privit altfel, atunci urmează că păstorul de suflete trebue să fie cu atenţiune atât asupra ţinutei sale corporale cât şi asupra veştmintelor ce le poartă, pentru ca să nu fie judecat de poporeni într'un mod neplăcut şi dăunător atât persoanei sale cât şi întregei stări preoţeşti [1]).

In privinţa ţinutei corporale sunt de observat următoarele: Păstorul de suflete să stărue a se prezinta în public, fie în biserică, fie pe stradă, fie într'un alt loc, unde îl pot observa oamenii, într'un mod demn, nemeşteşugit, serios, dar senin la faţă; ţinuta lui să fie dreaptă, mişcările moderate şi naturale. Să nu se agite fără măsură sau într'un mod necuviincios sau ridicol, să nu alerge pe străzi; în convorbiri să nu se folosească gesturi prea vioaie ori necuviincioase sau stranii. Să nu izbucnească în râs necumpătat, să nu fluere, să nu strige şi să se abţie dela toate câte se privesc de necuviincioase într'o societate bună.

„*Veştmântul îl face pe om*“. De acest proverb să fie pururea aminte preotului. Nu numai în public, ci şi acasă, nu numai petrecând cu oameni străini, ci şi în cercul casnicilor să nu poarte *nicicând straie rupte* ori

---

[1]) Der ganze Mann von oben bis unten soll stets sauber und gefällig erscheinen, um schon durch die äußere Hülle zu seinen Gunsten einzunehmen. Leute: Das priesterl. Leben, Götting. 1914, p. 15.

altfel stricate sau deranjate într'un mod neplăcut sau *necurate.*

Asta nu înseamnă că el trebue totdeauna şi în tot locul să paradeze cu haine scumpe şi strălucite. Din contra e condamnabilă deprinderea unor prelaţi îngâmfaţi care nu umblă decât în haine de mătasă de coloarea roşă ori mohorâtă şi pe cari nici acasă nu-i întâlneşti altfel decât cu toate insigniile şi decoraţiile lor. Căci sumeţia şi vanitatea trebue să-i fie preotului atât de străine precum şi indolenţa şi nesocotinţa acelor lucruri care sunt legate de demnitatea stării preoţeşti. Şi dacă se pretinde cu tot dreptul, ca îmbrăcămintea cea *privată* a preotului, deşi nu scumpă, să fie *în bună stare şi curată*, cu atât mai mult trebue pretins ca *veştmintele liturgice* ce le îmbracă preotul la îndeplinirea diferitelor funcţiuni ale cultului divin, să fie în *bună stare şi ordine complectă.*

In biserica ortodox-catolică a răsăritului este îndatinat ca preotul să poarte atât de obiceiu cât şi la ocasiuni festive reverenda şi rasa. Numai pentru călătorii *în ţări străine neortodoxe* este permis preoţilor a se folosi şi de portul civil, şi aceasta din urmă cu tot dreptul, pentru ca să nu fie preoţii noştri de altfel obiectul de uimire şi curiositate a publicului străin. Dară şi la această ocasie un preot cu tact nu se va folosi de un port uşuratec care vădeşte pe un om sburdalnic sau supus deşertăciunilor.

In timpnl din urmă, mai ales după războiu, mulţi preoţi pe la noi s'au abătut dela tradiţia cea veche a portului preoţesc într'atât, încât se poartă de obiceiu şi în ţara sa în straie civile. Să ne fie deci dară îngăduit a discuta ceva mai amănunţit şi chestia aceasta.

In conformitate cu cele spuse de sf. apostol Paul: „*Nici o sminteală întru nimic dând, ca slujba noastră să fie fără prihană. Ci întru toate puindu-ne pre noi înainte ca slujitori ai lui Dumnezeu*“ [1]), portul preotului trebue să fie aşa ca să nu se dea printr'ânsul nimănui *o sminteală*, iar de altă parte preotul nici odată să nu uite că el are să se prezinte înaintea altora ca *slujitor al lui*

---

[1]) II Cor. VI. 3. 4.

Dumnezeu. De aici urmează numai decât că nu poate fi îngăduit preotului a purta altfel de straie prin care să nu se poată cunoaşte într'ânsul, ori unde ar trece el, slujitorul la sf. altar [1]).

Ar fi dăunător atât pentru păstoria sufletească cât şi pentru întreaga stare preoţească, dacă preotul, ori unde ar fi, nu s'ar putea cunoaşte ca atare, adecă drept servitor al lui Dumnezeu. Aceasta ar putea fi pricina ca el să ajungă într'un hal care ar putea să devie penibil atât pentru el însuş cât şi pentru alte persoane, dacă acestea — ceea ce se poate uşor întâmpla — în necunoştinţa stării lui şi-ar permite ceva faţă de el de ce ulterior ar trebui să li pară rău. Dacă însă preotul cu intenţiune ar inscena deghizarea aceasta a stării sale spre a petrece în astfel de locuri şi în astfel de societăţi, în care el ar trebui să nu apară de fel, în cazul acesta purtarea lui ar fi un delict grav şi un păcat mare.

Cu toate acestea n'ăr fi cu cale şi n'ar corespunde spiritului timpului în care trăim, dacă s'ar pleda pentru opinia, că preotul să fie constrâns numai decât de a petrece totdeuna şi în fiecare loc în reverendă. Precum civilistul îşi păstrează fracul sau capotul negru şi lung numai pentru cazuri extraordinare şi festive, iar de obiceiu

---

[1]) Biserica rom.-occidentală este foarte aspră în asta privinţă: „Biserica catolică uniformează pe clericii ei, pentru că-şi spune sie, că purtarea unei haine deosebite, bătătoare la ochi, îl constrânge pe acela ce o poartă, să nu uite nici când respectul cuvenit stării sale. De departe trebue să se cunoască preotul prin îmbrăcămintea sa. Se poate că vor fi ocasiuni la care veştmântul clerical îi va fi incomod, e tot una; atuncea tocmai spune biserica: preotul petrece la un loc nepotrivit, dacă ajunge acolo unde veştmântul stării sale îl jeneză. Şi tocmai de aceia trebue să-l scutească pe preot purtarea straielor clericale, ca nu cumva să ajungă el în poziţii ce ar putea să aducă daună chiemării sale sau să pericliteze vaza stării preoţeşti. — Această conştiinţă că *portul are să scutească starea* o aflăm şi la alte stări. Nu-i va veni prin cap unui ofiţer în *uniformă* sau unui student în *couleur*, să cerceteze o casă de reputaţiune dubioasă sau a căuta o plăcere la fel. De la asta îi opreşte respectul înaintea stării lor. Clericul însă este şi mai mult legat de ceia ce se cuvine stării lui. Biserica romană pedepseşte chiar depunerea veştmântului clerical, dacă se face aceasta cu scop necurat. Cu aceasta voieşte să împiedice ca preotul să poarte o viaţă dublă, una clericală în veştmântul lui şi alta necinstită în deghizare". *Leute.* d. kath. Priest. Götting. 1913. P.12, 13.

poartă straie mai simple şi mai practice, aşa să nu se pretindă nici dela preot, dacă are nevoie de a cerceta un bâlciu sau a petrece la câmpul lui, să se poarte şi acolo numai decât în reverendă şi rasă. Dreptaceia ar fi la timp, ca să se îngăduie preoţilor noştri la fel cum li este permis preoţilor latini, să poarte afară de ocaziuni festive sau dacă nu-s ocupaţi cu afacerile oficiului lor, o haină mai simplă, conformă stării lor. Pentru aceasta ar ajunge un *capot negru lung* (până la genunchi) cu *pantaloni de aceiaş coloare* şi un *veston închis,* cu un guler la fel cum îl are reverenda. Prin astfel de port preotul s'ar putea îndeajuns cunoaşte ca atare de ori şi cine şi s'ar dispenza de necesitatea să poarte peste tot locul hainele cele lungi clericale care mai ales în timpul noroios sunt foarte nepotrivite şi se strică mult.

§ 9. Viaţa păstorului de suflete casnică şi privată.

Este lucru cunoscut de toată lumea, că fiecare om se lasă apreciat în ce priveşte calităţile morale mai cu seamă după viaţa şi purtarea sa cea de acasă. Căci acasă simţindu-se liber de orice constrângere socială, se prezintă omul de obiceiu aşa precum este într'adevăr, pecând în alt loc el se fereşte de fapte condamnabile sau patimi rele, se abţine dela multe deprinderi şi viţii. Asta este în general cunoscut; asta o ştiu până chiar şi oamenii cei simpli şi neculţi. De aceea cine vrea să treacă în ochii lumii de un om vrednic şi cu purtări bune, trebue numai decât să-şi întocmească viaţa sa casnică în aşa fel, ca printr'însa cel puţin să nu dea altora sminteală. Şi dacă acum omul de rând, laic, este dator de a lua seama la viaţa sa cea casnică: atunci cu cât mai mult trebuie să o facă preotul, păstorul de suflete, la care sunt aţintiţi ochii comunei întregi! Păstorul de suflete să nu scape nici odată din vedere dictonul nimerit latin: *Verba movent, exempla trahunt,* şi că întreaga lui activitate pastorală nu va aduce nici un folos sau numai un folos foarte restrâns, dacă el va dărâma prin

fapte şi prin viaţă toate acele ce le a zidit prin cuvântul, prin învăţătura şi lucrarea celor sfinte.

Inainte de toate păstorul de suflete trebuie să păstreze în viaţa sa privată pururea o rânduială bine întocmită şi regulată, dela care nu se va abate fără o cauză însemnată câtuşi de puţin. Rânduiala ni procură acea bază solidă de siguranţă formală şi de deciziune hotărîtă care în ori ce stare şi cu atât mai mult în starea preoţească este indispenzabilă pentru o activitate rodnică.

O atenţiune deosebită reclamă în astă privinţă aşa numită *ordine de zi*, care trebue fixată şi menţinută. In vigoarea acestei ordini se fixează un timp anumit pentru *rugăciuue*, resp. pentru *lucrarea celor sfinte*, pentru învăţământul său propriu, adecă pentru *ocupări literare şi ştiinţifice*, atât în obiecte din ştiinţele profane cât mai ales în cele ale ştiinţei teologice. Mai departe trebue fixat timpul pentru pregătirea predicelor şi a catehezelor şi pentru ţinerea învăţământului catehetic în şcoală sau în biserică. Păstorii de suflete ai comunelor rurale care îşi trag o parte însemnată a veniturilor şi mijloacelor de traiu din agricultură firește vor trebui să dedice o parte a zilei şi ocupaţiunii cu afaceri agricole. Dacă se adauge încă timpul pentru repaos şi pentru recreaţiune şi distracţie, va fi cercul timpului de o zi pentru păstorul de suflete exhauriat. Un preot care va fi ocupat în modul acesta va fi nu numai în măsură de a putea isprăvi datorinţele chiemării sale, ci el nu va afla prilej de a se plictisi şi simţindu-se el însuşi îndestulat şi fericit va putea contribui la aceiaşi îndestulare şi fericire şi la membrii turmei sale cuvântătoare.

In privinţa purtării afacerilor casnice preotul trebue să fie călăuzit de *ordinea raţională*, de *curăţenie*, de *moderaţiune* şi *simplicitate*. Orice neordine sau murdărie să nu se tolereze nici în locuinţă, nici în ogradă, nici în alt loc ce aparţine casei preoţeşti.

Iar pe de altă parte păstorul de suflete să se ferească de orice iubire de pompă şi lux superfluu tot aşa ca şi de arpagonie şi sgârcenie. De aceste virtuţi casnice să se lese condus nu numai el însuşi, ci să în-

demne la practicarea lor şi pe toţi casnicii săi, iar în caz de lipsă să-i constrângă chiar, pentru că lumea, văzând neordine în casa păstorului, n'o socotește de vina altuia, ci numai a lui.

Tot așa ca şi în gospodărie trebue observată o ordine exemplară şi în afacerile economiei câmpului. Păstorul de suflete să-şi însuşească modul raţional al economiei, deoarece cu acesta va putea cu mijloace neînsemnate şi cu spese mici să dobândească venituri cât se poate de mari, și aceasta va fi avantajos nu numai pentru el însuşi, ci și pentru păstoriţii săi, învățând şi ei a face economia în mod raţional.

Afară de economie agricolă proprie păstorul de suflete să se îndeletnicească şi cu oarecari ramuri laterale ale ei, precum este *horticultura, pomăritul, cultura de vite* şi *albinăritul*, dând la astfel de îndeletniciri îndrumări şi poporenilor săi.

Trebue însă de adaogat, că păsto ul de suflete nici decum să nu se cufunde în toate amănuntele acestor ocupaţiuni, stăruind a le îndeplini personal. Căci nu numai că ar putea uşor jigni demnitatea chiemării sale, dar ar trebui să-şi neglijeze şi datorinţele sale spirituale. El să se îndestuleze aici cu un rol îndrumător şi supraveghietor, dedicându-se astorfel de îndelectniciri numai în acea măsură şi în acel mod, ca nici decum să nu fie evident sau să şi pară numai, că ele sunt scopul principal al vieţii sale [1]).

§ 10. Relaţiile faţă de membrii familiei şi alte persoane casnice.

Păstorul de suflete trebue să pue o cumpănă mare pe felul de *traiu al casnicilor* săi, adecă al soţiei sale,

[1]) Cu tot dreptul zice *Benger*: „Einer kann nicht alles tun. Alle unnützen, überflüssigen Beschäftigungen suche man abzuschneiden; wer sich in vielerlei Dinge einläßt, *vernachlässigt* leicht das, was zum eigenen oder fremden *Seelenheile* nützlicher oder notwendiger ist, befleckt dabei leicht sein Gewissen und *verliert die zur Besorgung* der geistlichen Angelegenheiten so notwendige Schärfe der geistigen Sehkraft. (Pastoraltheol. II. Aufl. Regensburg 1890. T. II. P. 94.)

al copiilor și al slugilor, şi în general al tuturor persoanelor cari petrec un timp oarecare în casa lui. El să fie pe de o parte un soț şi un tată blând, stăruitor, gingaş, iar de alte parte un stăpân drept şi milostiv. Insă cu toate acestea trebue să se ferească de a fi faţă de casnicii săi prea îngăduitor sau nepăsător și fără energie. Cu un cuvânt păstorul de suflete să evite în aceiaş măsură de a fi un tiran în casa lui, precum şi de a se arăta slab de înger ori indolent în privinţa soartei ori purtării membrilor familiei sale şi a servitorilor săi. Atitudinea aceasta i se împune nu numai spre folosul persoanei sale proprii şi a casnicilor lui, dar şi spre folosul turmei lui celei cuvântătoare care îşi ia exemplu dela casnicii preotului, și fiind purtarea acestora bună, propăşeşte în privinţa morală, iar în caz contrar se sminteşte şi degenerează. Mai aies straturile cele mai joase mult se uită la cele ce se petrec în casa preotului, și venind adeseori în contact mai ales cu personalul de serviciu, imitează deprinderile lui, atât cele bune cât şi cele rele. De aceea păstorul de suflete să nu scape din vedere purtarea slugilor sale, atât cea de acasă cât şi cea afară de casă. Acum la primirea lor în serviciul trebue sa fie foarte precaut; preotul să nu primească în casa indivizi cu o purtare notoric rea, chiar dacă ar putea să-i capete cu un preţ foarte mic sau şi fără plată.

Toate acestea păstorul sufletesc niciodată să nu le piardă din vedere, deoarece el, care are să fie conducătorul și îndrumătorul comunei întregi, trebue înainte de toate să înveţe de a conduce cu cuviință casa sa proprie. De aceia și zice sf. apost. Paul: „*Că de nu ştie cineva a-şi chivernisi casa sa, cum va purta grija de biserica lui Dumnezeu?*“ [1]).

---

[1]) I. Timot., III, 5.

§ 11. Relațiile către superiori și diregătoria bisericească mai înaltă.

Tot ce pretinde păstorul de suflete din partea supușilor săi în privința ascultării și bunei voinţei lor, trebue să ştie însuşi a îndeplini faţă de superiorii săi şi mai ales față de suprema diregătorie bisericească. Relaţiile lui către această diregătorie au să fie bazate pe o supunere adevărat fiească şi o ascultare neşovăitoare şi fără întârziere. Mai ales să fie ele aşa faţă de *episcopul* eparhial, pe care toţi păstorii de suflete supuşi trebue să-l cinstească ca pe un părinte drept, să-l asculte, să-l iubească şi să-l respecte, ţinând aminte, că numai el a fost înzestrat de Hristos Mântuitorul nostru cu deplină putere pastorală şi cumcă păstorii supuşi lui sunt numai *înlocuitorii* episcopului și ca atari prin însaşi firea oficiului lor sânt îndatoraţi de a împlini cât se poate mai acurat, mai zelos şi mai cu bună voie ceea ce a fost orânduit sau prescris de ei. In mod similar toţi păstorii de suflete să onoreze și să respecte ordonanţele şi sfaturile *consistorului episcopesc* care se compune de sfetnicii nemijlociţi cei mai versați și cei mai capabili ai episcopului care îl sprijinesc în administrarea eparhiei şi nu fac alta nimic decât execută voia episcopului şi niciodată nu pot ordona ceva ce ar fi în contra voinţei acestuia.

Deoarece din cauza estinderii eparhiilor din timpurile noastre este cu anevoie, ba şi deadreptul imposibil pentru episcopul şi consistorul lui de a supraveghia nemijlocit singularele păstorii sufleteşti, eparhiile au fost împărțite în mai multe ţinuturi sau *decanate* (protopopii), conduse nemijlocit şi supraveghiate de protopresviterii ţinutali în numele episcopului. Aceştia sunt superiorii imediaţi ai păstorilor de suflete din ținutul lor, pe cari aceştia trebue să-i asculte, să-i cinstească şi să li dee tot concursul, aceasta cu atât mai mult, cu cât relaţiile cele multe și nemijlocite care au loc între pastorul de suflete și protopresviterul său uşor pot fi observate de poporeni şi, fiind pe de o parte bune, cuvincioase,

corăspunzătoare, vor putea înrâuri în mod povăţuitor şi salubru, iar pe de alta parte, fiind necorăspunzătoare, încordate sau poate chiar duşmănoş-pătimaşe, vor avea asupra celor ce le văd sau le cunosc o înrâurire sminţitoare şi stricăcioasă.

Păstorul de suflete să fie în general călăuzit de principiul că numai acela va fi în măsură de a prescrie şi porunci altora care însuşi a învăţat să respecte şi să împlinească cele ce se cuvin; că aşadară cine calcă din uşurătatea minţii sau din rea voinţă poruncile superiorilor săi, acela nu va fi în stare să respingă cu succes neascultarea şi purtarea necuviincioasă din partea supuşilor săi şi se poate aştepta orişicând la lipsă de respect şi de cuviinţă în ce priveşte dispoziţiunile lui. Au fost cazuri concrete care se pot lesne repeţi şi în present că poporenii, împotrivindu-se dispoziţiunilor păstorului de suflete s'au provocat la purtarea lui necuviincioasă faţă de superiorii săi, justificând astfel atitudinea lor, dând de ruşine şi compromiţând prin aceasta pe conducătorul lor spiritual.

§ 12. Relaţiile către oficii şi persoane duhovniceşti coordonate.

La întrebarea cum trebue să se poarte păstorul de suflete faţa de oficii şi persoane duhovniceşti coordonate, adecă oficii parohiale şi conducătorii acestora, trebue dat următorul răspuns general: Relaţiile păstorului de suflete cu aceste oficii şi persoane să *corespundă prudenţei pastorale şi stării preoteşti,* şi asta se va întâmpla, dacă păstorul de suflete se va purta în cazul acesta la fel, precum pretinde el însuşi ca aceste oficii şi persoane să se poarte faţă de el.

Preotul care conduce o păstorie sufletească nu poate duce o viaţă de pustnic. Parohia lui nu-i o oază în mijlocul pustiului, ci fiind înconjurată de alte păstorii sufleteşti, dânsul în mod firesc trebuie să susţie oare cari relaţii cu ele. Preotul deci trebue numai decât să

între în contact cu alte oficii parohiale şi cu conducătorii lor. Relaţiile de astfel, mai ales cele între păstorii de suflete învecinaţi, sunt adese ori observate şi cunoscute de poporeni, cari câteodată dau cui trebue deslușiri nimerite, dacă preotul lor cu cutare ori cutare vecin trăieşte bine sau în relaţii încordate. Este deci învederat că astfel de relaţii trebue privite şi ca un element educativ şi astfel întocmite ca cel puţin să nu se dea prin ele scandelă păstoriţilor. Așadară să se pretindă, ca

1. Păstorul de suflete să *respecte și se cinstească* cu deosebită atenţiune pe *colegii săi mai bătrâni și versați în păstoria sufletelor,* pentru ca astfel să dea exemplu bun şi poporenilor şi să li arate în ce mod au ei să se poarte faţă de cei mai înaintaţi în vârstă. Sfatul lor trebue primit cu atenţiune şi mulțămită iar în ce priveşte cazurile neobicinuite trebue să se adreseze către dânşii şi să solicite sfatul şi ajutorul lor. Se poate întâmpla însă că un preot mai bătrân îi dă un *sfat nepotrivit* unuia mai tânăr; ba sunt şi preoţi, cari cu predilecțiune sfătuesc pe alţii nişte lucruri indiferente sau chiar necorăspunzătoare, insistând ca să se ţie seama de sfatul lor. Faţă de unii ca aceştia situaţia devine oareşeum penibilă. In astfel de cazuri preotul mai tânăr, să-şi dea toată silința de a arăta într'un mod liniştit temeiurile opiniunii sale proprii, purtându-se la aceasta cu toată cuviinţa, cu tact, cu libertate de gândire, şi ferindu-se de bănuiala că ar avea intenţia de a povățui pe cel mai bătrân sau a-i prescrie ceva.

2 Cu colegii *mai tineri* în vârstă şi în serviciu păstorul de suflete să se poarte aşa ca şi când *n'ar băga defel în seamă deosebirea aceasta.* Dreptaceia trebue să se ferească în raporturile sale ori în convorbiri cu ei de un ton povăţuitor ori cârtitor. Dacă însă i se cere un sfat sau o povaţă, atunci să facă aceasta într'un mod amical şi indirect, caşi din întâmplare, sau numai în trăsături generale. Aceasta din urmă trebue observat mai ales faţă de acei preoţi cari sunt cunoscuți ca ambiţioşi, sensibili sau înzestraţi cu un simţ gingaş şi subtil.

3. Este o *lipsă de tact condamnabilă* şi o *greşeală neertată*, dacă vre-un păstor de suflete *descopere fără reservă şi tără sfieală smintelele şi defectele colegilor săi înaintea poporenilor*, condamnându-i în public. Astfel de atitudine este şi mai condamnabilă, dacă persoana care se apreciează în chip defavorabil este mai înaintată în vârstă, ori dacă cel ce critică o face cu intenţiunea ca în acest mod însuşirile proprii să fie puse cu atât mai mult în lumină.

4. In general preotul trebuie să fie călăuzit de principiile *bunăvoinţei*, ale *tactului* şi ale *respectului faţă de starea clericală* ori şi când şi ori şi unde şi faţa de ori şi care păstor de suflete, chiar şi atunci când suntem convinşi, că unul sau altul păstrează cătră noi o atitudine duşmănoasă, să poartă necorect sau încearcă să sape groapa sub poziţia noastră.

§ 13. Relaţiile cătră personalele stării clericale subordonate.

Persoanele clericale, subordonate autorităţii păstorului de suflete de rând, parohului, sunt *diaconii* şi *preoţii de ajutor*. In înţelesul mai larg se pot considera sub acelaş titlu încă şi *cântăreţii bisericeşti* şi *pălimarii*, cari deşi în ziua de astăzi în cea mai mare parte aparţin stării mirenilor, totuşi luându-se în privire relaţiile lor mai de aproape faţă de biserica şi păstoria sufletească precum şi împrejurarea că în timpurile vechi ei aparţineau aproape exclusiv stării clericale (ordo minor), au oarecare drept la o tratare deosebită din partea păstorului de suflete al lor.

Preotul de ajutor sau cooperatorul (Pfarrkooperator, Hilfspriester) este de obiceiu un preot mai tânăr, dat de prijin păstorului de suflete propriu zis, care este parohul sau administratorul parohial. Astfel de preoţi de ajutor nu se află decât în parohiile întinse sau acolo unde propriul păstor de suflete din oarecare cauze sau de fel nu se poate ocupa cu păstoria sufletească (b. o.

din cauza unei boaie grele hronice) sau este în măsură de a împlini datoriile chiemării sale numai în parte (b. o. din cauza împiedicării prin un defect corporal oarecare sau dacă ocupă timp îndelungat oarecare post onorific). Deşi în baza hirotoniei preoţii de ajutor posed acelaş dar şi aceeaşi aptitudine în ale păstoriei de suflete ca şi parohii, resp. administratorii parohiali, totuşi, deoarece n'au obţinut dela episcop, supremul şi propriul păstor de suflete, puterea în păstoria de sine stătătoare, n'au nici un drept de a fi activi în turma cuvântătoare după voia lor proprie, ci numai la ordinul sau cel puţin cu învoirea aceluia care primise comuna bisericească sub tutela pastorală a sa.

De aceea cooperatorul se va feri cu toată scrupulositatea de a întreprinde ceva despre ce este convins, că stă în contrazicere cu voia şi intenţiunea parohului (administratorului), luând aminte, că turma, fiind încredinţată îngrijirii acestuia din urmă, el poartă şi răspunderea pentru starea ei spirituală înaintea diregătoriei. Aşadar cooperatorul trebue să aibă consimţimântul parohului pentru fiecare acţiune mai importantă în păstoria sufletească, iar în caz de recuzare să întrelase ori şi ce lucru intenţionat. Numai în *caz de mare nevoie* poate uneori chiar trebue să se hotărască cooperatorul *la îndemnul său propriu*, dacă pe de o parte nu poate să obţie sfatul parohului, iar pe de altă parte în urma amânării deciziunii ar putea rezulta o *primejdie mare* sau o însemnată daună spirituală. — A *călca însă un ordin expres al parohului* n'are voie cooperatorul *nici odată*, afară de cazul dacă ar fi ordinul acesta în contrazicere cu legea dumnezeească sau ar nesocoti normele şi instituţiunile bisericeşti ori cele civile, recunoscute de toată lumea. Dacă s'ar întâmpla acest caz penibil, cooperatorul să-i expuie înainte parohului în expresiuni moderate, cu spirit calm şi blând, părerea sa şi să ceară inainte de a nesocoti ordinul ca acesta să fie revocat.

Dealmintrelea preotul de ajutor are să întâmpine pe superiorul său nemijlocit, care este parohul resp. administratorul parohial, *cu dragoste şi respect*, spriji-

nindu-l din răsputeri în activitatea sa în ce priveşte bunăstarea şi înflorirea stării spirituale a comunei. Activitatea aceasta a parohului trebue să fie aşijderea observată de cooperator cu multă grijă şi atenţiune, pentru ca, devenind acesta păstor de suflete de sine stătător, să nu fie constrâns a se înzestra de iznou cu experienţe care le ar fi putut dobândi în vremea cooperaturei sale.

Pe de altă parte şi *păstori de suflete independenţi,* adecă parohii resp. administratorii parohiali, au datorinţe grele către cooperatori care sunt daţi lor de ajutor în afacerile păstoriei de suflete. Ei să nu uite, că prin darul sf. Duh împărtăşit la primirea tainei hirotoniei cooperatorii sânt de o potrivă cu parohii şi nu se deosebesc deci de aceşti din urmă nici decum *prin capabilitatea* de a paşte turma lui Hristos, ci numai *prin lipsa îndreptăţirii.* De aceea parohii sunt datori a se purta cu preoţii de ajutor ca cu nişte fraţi mai tineri, a nu admite într'un mod sumeţ, ca aceştia să simtă în chip neplăcut *prepotenţa lor de superior*, a nu-i *înjosi înaintea poporenilor* şi a nu stârni într'înşii în modul acesta simţiminte de indignare şi răzbunare. Aşijderea păstorii de suflete independenţi să ia aminte că cooperatorii sunt daţi lor numai de ajutor, şi să *nu-i împovăreze* cu îndeplinirea tuturor afacerilor oficiului pastoral sau numai a părţii celei mai însemnate, ci să fie şi ei înşişi activi. La împărţirea muncii să se observe cea mai strictă dreptate. Va să zică, nu este permis a însărcina pe cooperatori cu treburi grele sau cele fără de plată ori cu plată neînsemnată, iar pentru sine a rezerva treburile mai uşoare sau mai bine onorate. Taxele fixate pentru preoţii de ajutor prin dreptul bisericesc ori prin obiectul local să se plătească la timpul cuvenit şi cât posibil de exact. In sfârşit datoria parohului este de a veghia ca preotul de ajutor să-şi însuşiască, sub conducerea lui, toate acele cunoştinţe şi iscusinţe neapărat trebuinţioase pentru independenţa administrare a unei parohii. — Toate câte le-am spus despre relaţiile dintre păstorul independent şi preotul de ajutor în general se pot spune şi despre

relaţiile dintre preot şi diacon care tot aşa trebue privit de cooperatorul păstorului de suflete în via Domnului.

Purtarea păstorului de suflete faţă de cinurile bisericeşti mai joase, precum sunt *cântăreţii* (anagnoştii, lectorii sau ceteții) şi *pălimarii* (paraclesiarhii), trebue să fie serioasă şi demnă, dar totodată umană şi milostivă. De va fi necesar să li se exprime o *înfruntare* sau să li se dea o *povăţuire* asupra lucrurilor necunoscute sau rău înţelese, preotul să facă aceasta de obiceiu aşa ca să *nu ştie despre aceasta alţi parohieni;* căci în caz contrar persoanele aceste uşor ar putea să se simtă peste măsură ruşinate, iar alții s'ar putea privi îndemnați să-i bagatelizeze şi să-i disconsidere, ce nici decum n'ar corăspunde demnităţii poziţiunii lor în biserică. Mai ales sunt *condamnabili* acei păstori de suflete cari îl consideră pe pălimar, ba chiar pe cântăreţul bisericesc, nu ca pe servitori ai biserici şi cooperatori-muncitori în ale păstoriei de suflete, ci ca *slugi ordinare* pentru afacerile personale ale preotului.

§ 14. Raportul între păstorul de suflete şi diregătoriile lumeşti.

Păstorul de suflete este nu numai servitorul bisericii şi membru al ei, dară totodată este şi cetățean al statului în care trăieşte. Ca atare are posibilitatea de a se folosi de toate drepturile unui cetățean, dar trebue să ia asupra sa şi toate datoriile acestuia şi să le şi îndeplinească cu bună voie şi fără preget, dând astfel o pildă vrednică de urmat poporenilor săi. Intre datoriile acestea locul cel dintâiu îl ocupă *loialitatea, supunerea şi ascultarea fiească* faţă de puterea supremă administrativă a statului. Deoarece orişicare putere supremă a unui stat — aparând sub orşice formă, ori ca împărat, ori rege, ori principe, ori preşedinte de republică, ori altul cineva — provine după părerea spiritului creştinesc

dela Dumnezeu [1]), trebue numai decât să fie respectată, ascultată şi iubită ca orânduită dela Dumnezeu, iar ordinile ei care nu sunt în contrazicere cu legea dumnezeească trebue să se îndeplinească cu voie bună şi fără de întârziere. Păstorul de suflete fiind conducătorul natural al poporului, nu numai singur va împlini aceste datorinţe cetăţeneşti, ci va purta grijă cu stăruinţă, ca să le împlinească şi toţi membri din turma sa spirituală. Neputând purtătorul puterii supreme administra el însuşi toate afacerile administrative, judecătoreşti ş. a. d. din ţară, îl înlocuiesc în diferite posturi diferiţi slujbaşi ai statului în poziţii mai joase sau mai înalte, cu un cerc de activitate mai larg sau mai restrâns. Toţi aceştia trebuie priviţi ca înlocuitori ori ca reprezentanţi ai puterii supreme şi trebue ca atari respectaţi, iar intenţiunile lor cele bune trebue din răsputeri sprijinite din partea păstorului de suflete.

Cu funcţionarii statului păstorul de suflete să se poarte în general aşa, precum corăspunde aceasta stării lor pe de o parte, iar pe de altă parte stării preoţeşti. El să-i onoreze după cuviinţă, să trăiască cu dânşii *în bună înţelegere şi pace*, însă nici decum să *nu se umilească* înaintea lor *într'un mod servil* sau de altfel nedemn şi necorespunzător măreţiei stării preoţeşti.. Spre a păstra buna înţelegere şi pace, păstorul de suflete poate câteodată chiar să renunţe la interesul său personal; însă îngăduinţa aceasta nici odată nu trebue să meargă aşa de departe ca să se jertfească până chiar şi interesele bisericii. La apărarea acestor interese păstorul de suflete să nu fie indiferent, ci să puie în serviciul lor toată râvna şi toată energia sa.

Dacă uneori se întâmplă *neînţelegeri* sau *animozităţi* între slujbaşii statului ori alte persoane de însemnătate şi între păstorul de suflete, apoi acest din urmă să nu lase nimic neîncercat spre a *restabili relaţiunile de bună*

---

[1]) Tit. III. 1. — I. Tim. II. 1. 2. — Rom. XIII. 1: „Tot sufletul să se supuie stăpânirilor celor mai înalte. Că nu este stăpânire fără numai dela Dumnezeu, — şi stăpânirile care sunt, dela Dumnezeu sunt rânduite".

înţelegere. La aceasta trebue lucrat însă cu toată prudenţa ca în caz că relaţiunile încordate nu se vor putea îndulci, nimeni să nu poată spune ca păstorul de suflete poartă ponosul situaţiei acesteia.

Patriotismul său ce lmai învederat şi eficace îl va arăta păstorul de suflete în acel mod că va iniţia şi va sprijini din răsputeri la păstoriţii săi *buna stare economică* şi *culturală,* purtând deosebită grijă de şcoală, de cabinete de lectură, de case de economii, de grânare comunale ş. a. d.

§ 15. Atitudinea păstorului de suflete în privinţa afacerilor lumeşti (politice).

Foarte delicată şi mult discutată este chestiunea: care este cea mai corectă atitudine a păstorului de suflete faţă de afacerile *curat politice?* De este bine şi de folos ca preotul să se amestece în astfel de afaceri? Unii află de bine a da aici un răspuns *negativ.* Ei zic: păstorul de suflete nici decum să nu se amestece în afaceri politice, pentrucă pasiunea şi vălmăşagul agitaţiunilor de care nici odată nu sunt libere ocupaţiunile cu astfel de afaceri nu corespund demnităţii şi spiritualităţii stării preoţeşti şi scad vaza păstorului de suflete în ochii păstoriţilor; pe de altă parte ocupaţiunea păstorului de suflete cu afacerile politice îl stinghereşte mult şi-l sustrage dela ocupaţiunile proprii chiemării lui.

Alţii iarăşi sunt de părere cu totul contrară. Ei spun — şi nu fără oarecare îndreptăţire — că preotul este chiemat *să arate drumul poporenilor,* ca şi în alte privinţe, aşa şi *în afaceri politice.* Ar fi aşadar din acest punct de vedere o greşeală neiertată, dacă păstorul de suflete de bună voie ar abandona acest drept sfânt al său cetăţenesc şi ar renunţa la posibilitatea de a decide la diferitele acţiuni politice în folosul bisericii şi al creştinătăţii, lăsând astfel interesele bisericii şi ale stării sale la bunul plac al unor oameni neştiutori de cauză sau

poate chiar cu intenții dușmănoase față de biserica lui Hristos.

După cum se vede, atât unii cât şi alţii au oareşcare dreptate. Deoarece opiniunile acestea în forma lor exagerată şi unilaterală se exclud una pe alta, se vede uşor, că adevărul deplin nu poate să fie nici pe de o parte, nici pe de alta. Stând lucrul aşa, calea cea adevărată va fi cea mijlocie, adecă rezultanta din aceste păreri exagerate, care se poate mai de-aproape preciza prin următoarele consideraţiuni :

Păstorul de suflete ortodox să se considere în primul rând de preot al Dumnezeului celui preaînalt şi de slujitorul altarului sfânt al lui, şi ca atare să nu caute a se ocupa cu afaceri politice cu orice preţ, ci mai vârtos să *apere interesele bivericii şi ale turmei sale cuvântătoare,* ca aceste să fie respectate de toți şi să nu fie vătămate de nime.

Ca cetăţean al statului în care trăeşte *să exerciteze drepturile sale civice spre folosul bisericii şi al statului.* Aşadar să nu se abție din principiu dela orişice activitate politică, dar nici să nu se îmbulzească la dânsa cu forţa şi să nu ia asupra sa angajamente prea riscate. Orice demagogie nedeamnă să-i fie preotului, şi în afaceri politice, de tot străine.

Angajamentele faţă de stat pe care are să le ia asupra sa în ţara noastră, păstorul de suflete trebue ca purtător al condicelor diferite, în privința căsătoriei ş. a. m. d.) să le îndeplinească cu conştiinciositate şi acurateţă exemplară, nedându-se prilej la bănuieli ori supărări nici diregătoriilor superioare, nici diferitelor partide.

Aşadar nu este nimic împotriva faptului ca păstorii de suflete să ia parte la alegeri în corpurile legiuitoare, iar dacă sunt capabili, pot să şi candideze. La aceasta se cere numai, ca ei la acest lucru să proceadă într'un *mod legal şi cinstit* şi să nu neglijeze datoriile lor pastorale. Nu se poate însă recomanda ca păstorii de su-

flete să se amestece prea mult în trebile politice ale *comunei lor proprii*, lăsându-se aleşi de membru în consiliul comunal ş. a. m. d. Pentru că în astfel de instituţiuni mai că totdeauna există partide care se combat reciproc, câteodată chiar foarte violent. fără cruţare şi cu mijloace adesea urâte. Preotul aparţinând deci unuia din aceste partide, se va expune nemulţămirei şi urei contrarilor, ceea ce poate să aibă pentru păstoria sufletească urmări fatale sau cel puţin nedorite. Dealmintrealea poate să fie îngăduit sau chiar consult în împrejurări deosebite, ca preotul să se poarte în cazul acesta altfel, răzimându-se pe prudența pastorală, proprie sau străină, care-i va arăta cum trebue să proceadă în cazuri speciale care nici odată nu se pot prevedea în teorie.

Că preotul are să fie activ din răsputeri pentru cultura spirituală a poporului, că el trebue să iniţieze înființarea *cabinetelor de lectură*, a *cursurilor pentru analfabeți* ş. a. m. d., iar de vor fi înfiinţate să încerce a lua conducerea acestor instituţiuni în mâna sa proprie — aceasta de bună seamă nime nu o va tăgănui. Altfel însă este situaţia faţă cu instituțiunile economice, b. o. case de păstrare şi împrumut. In aceste instituțiuni adeseori se ivesc, după cum este îndeajuns de cunoscut din experienţă, neînțelegeri și bănuieli în privinţa veniturilor şi a cheltuielilor. Nu va fi deci consult ca păstorul de suflete să ia imediat responzabilitatea asupra sa, lăsându-se ales de conducător sau casier şi să poată fi astfel bănuit de a se fi purtat incorect sau uşuratec în privinţa averii obștești. Nimic însă nu stă în contra ca el să controleze activitatea altor persoane ce stau în fruntea astorfel de instituţiuni şi să le dea în caz de necesitate şi povăţuiri cum trebue să se poarte la îndeplinirea lucrurilor ce cad în competenţa lor.

D. Ieremiiv

Virtutea adevărului creştinesc.

Prelucrare autorizată de preotul C. MORARIU după „Christliche Tugendschule“ de Dr. F. Xaver Massl, Schaffhausen 1855.

1. „Ce este adevărul?“ (Ioan 18, 38).

La întrebarea aceasta Iisus Hristos răspunde: „*Eu sunt calea şi adevărul şi viaţa; nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine*“ (Ioan 14, 6). Şi în alt loc zice: „*Dacă voi rămâneţi în cuvântul Meu, sunteţi cu adevărat ucenicii Mei, şi veţi cunoaşte adevărul şi adevărul vă va face slobozi*“ (Ioan 8, 31—33). Aşa dar Iisus Hristos şi cuvântul Lui şi adevărul sunt una. Şi dacă zice Iisus aiurea: „*Eu şi Tatăl suntem una*“ (Ioan 10, 30), atunci şi Tatăl şi adevărul sunt una. Dar „*trei sunt cari mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvântul* (Iisus Hristos) *şi Duhul Sfânt, şi aceştia trei sunt unul*“ (1 Ioan 5, 7). Adevărul este deci însuşi Dumnezeu în Sfânta Treime, şi noi ne putem mântui şi în viaţa de aici şi în cea de veci, dacă trăim aici numai după adevărul acesta, de oarece Iisus Hristos zice: „*Tatăl cel ce M'a trimis pe Mine, El însuşi Mi-a dat poruncă ce să zic şi ce să grăiesc, şi ştiu că porunca Lui este viaţă veşnică*“ (Ioan 12, 49, 50).

Duhul Sfânt este numit în Sfânta Scriptură „*Duhul lui Dumnezeu*“ (Rom. 8, 9), „*Duhul Fiului Său*“ (Galat. 4, 6), „*Duhul vieţii care L-a sculat pe Hristos din morţi*“ (Rom. 8, 2, 11), „*Cuvântul lui Dumnezeu*“ (Efes. 6, 17), „*Duhul adevărului*“ (Ioan 16, 13). Sfânta Scriptură ni spune că „*luminaţi de Duhul Sfânt au grăit oamenii cei sfinţi ai lui Dumnezeu*“ (2 Petru 1, 21), deci numai în graiurile lor din Sfintele Scripturi şi înţeleptirea în învăţătura sfintei noastre Biserici avem să căutăm adevărul. Şi, ca să-l putem afla, trebue numai decât să ne umilim, cerând dela Dumnezeu să ni-L deie pe Duhul Sfânt, de oarece Iisus Hristos zice; „*Dacă voi, răi fiind, ştiţi să daţi daruri bune fiilor voştri, cu atât mai vârtos Tatăl vostru cel din ceruri va da Duh Sfânt celor ce cer dela Dânsul*“ (Luca 11, 13).

Numai Duhul Sfânt ne povățuieşte *„la tot adevărul“* (Ioan 16, 13). Numai El ni poate da tot binele sau toată virtutea, iar împotriva Lui stă minciuna, răul şi tot felul de păcate ca însuşiri ale diavolului. Impotrivirea aceasta dintre răutate şi adevăr ni-o arată Iisus Hristos cu cuvintele: *„Tot cel ce face rele urăşte lumina şi nu vine la lumină, pentru ca faptele lui să nu fie mustrate. Iar cel ce lucrează adevărul vine la lumină, ca faptele lui să fie cunoscute, pentrucă sunt săvârşite în Dumnezeu“* (Ioan 3, 20—22). Adevărul e numit graiul lui Dumnezeu, iar minciuna graiul diavolului, şi cine grăieşte adevărul acela este din Dumnezeu, iar cine grăieşte minciuna este din diavolul, căci Iisus Hristos zice către Jidovii ce nu voiau să-l creadă: *„Dacă Dumnezeu ar fi Tatăl vostru, M'ați iubi pe Mine, căci Eu din Dumnezeu am ieşit şi vin, n'am venit dela Mine Insumi, ci Acela M'a trimes. Dece nu înţelegeți graiul Meu? Pentrucă nu puteți auzi cuvântul Meu. Voi sunteți din tatăl diavolul şi voiți să faceți poftele tatălui vostru. Acela dela început a fost ucigător de oameni şi n'a stătut în adevăr, pentrucă nu este adevăr într'însul. Când grăieşte minciună, grăieşte din ale sale, pentrucă este mincinos şi tatăl minciunii. Dar dacă Eu spun adevărul, nu Mă credeți? Cine din voi Mă mustră pentru păcat? Dacă spun adevărul, de ce nu Mă credeți? Cine este din Dumnezeu ascultă cuvintele lui Dumnezeu; voi de aceea nu ascultaţi, pentrucă nu sunteți din Dumnezeu“* (Ioan 8, 42—48). *„Cine păcătuieşte vine dela diavolul, căci diavolul păcătuieşte dela început. Pentru aceasta s'a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să nimiciască lucrările diavolului. Ori cine este născut din Dumnezeu nu păcătuieşte şi nu poate păcătui, pentrucă este născut din Dumnezeu . . .* Deci *„să nu iubim cu vorba, nici cu limba, ci cu fapta şi cu adevărul. Prin aceasta vom cunoaşte că suntem din adevăr“* (1 Ioan 3, 8, 9, 18, 19).

Dumnezeu este iubirea, binele, adevărul. Diavolul este ura, răul, minciuna şi tot păcatul. Om al adevărului e cel ce se ţine lipcă de învăţătura lui Iisus Hristos care zice: *„Dacă rămâneți în învăţătura Mea, veți cunoaşte adevărul, şi adevărul vă va face slobozi“* (Ioan 8, 31—33).

Om al adevărului este cel ce se ține de cuvântul adevărului cu cuget curat, cu inimă curată, cu deplină știință şi credinţă, adecă cel ce cugetă, simţeşte, ştie şi crede că vorba lui e numai adevărul. Dar sunt întâmplări, când Adevărul cel veşnic opreşte destăinuirea adevărului. Iisus Hristos zice: *„Fiţi înţelepţi ca şerpii şi fără de răutate ca porumbii!“* (Mat. 10, 16). Tăcerea este una din cele dintâi virtuţi creştineşti, şi, a tăcea despre un adevăr, încă nu înseamnă a păcătui, ba de multe ori adevărul trebue tăinuit numai decât. Când consulul păgân Marcian i-a poruncit episcopului Ahaţiu din Antiohia să-i spuie numele tuturor creştinilor, episcopul a răspuns: *„Nu eu, ci Dumnezeu e Domn peste ei: numele lor sunt scrise în cartea vieţii“* — şi în nici un chip n'a voit să destăinuiască numele şi locul petrecerii creştinilor, şi aşa să primejduiască viața lor. Cine nu tăinuieşte adevărul, când trebue să-l tăinuiască, acela se face vinovat de trădare sau vânzare, şi trădarea sau vânzarea este cea mai grea vătămare a adevărului.

Cine rămâne în adevăr rămâne în Dumnezeu, iar cine se abate dela adevăr se vinde singur pe sine diavolului. Diavolul ştie prea bine că mincinosul i se vinde singur prin minciună. Sfântul pustnic Antonie auzi odată pe cineva bătând cu putere la uşa colibei sale. El ieşi afară și văzu înaintea sa un om uriaş de mare şi îngrozitor. Sfântul îl întrebă: *„cine eşti tu?“* Oaspele cel nepoftit îi răspunse: *„eu sunt acelaş pe care voi îl numiţi duhul minciunii!“* — *„Şi ce pofteşti?“* — îl întrebă sfântul. Satana răspunse: *„vreu să ştiu pricina, de ce călugării tăi şi alţi oameni mă bătjocuresc şi mă afurisesc, de câte ori li se întâmplă ceva rău“*. — *„Nu-i mirare“* — îi zise sfântul Antonie — *„că ei te afurisesc şi îţi pun în cârcă toate nenorocirile lor, pentrucă tu eşti începutul şi sfârşitul tuturor răutăţilor“*. — *„Tu minţesti“* — strigă atunci satana — *„eu nu-i duc pe oameni la păcate, căci n'am nici o putere asupra păcătoşilor, dacă ei singuri nu-mi dau putere asupra lor. Păcătoşii se aruncă singuri în pieire şi în moarte, căci numai lor li este dat să asculte sau să nu asculte de*

șoaptele mele.“ Astfel grăind, necuratul se făcu nevăzut. Și vorbele acestea sunt adevărate, măcar că ele au ieşit din gura tatălui minciunii. Diavolul are putere numai asupra acelora, cari singuri îi dau puterea aceasta. Intăia minciună a unui om e zapisul iscălit de dânsul, că el se vinde necuratului.

Iuda Iscarioteanul era apostol al lui Iisus Hristos, şi el s'a cufundat până în fundul iadului. De ce? Pentrucă s'a abătut dela calea adevărului. El păstra banii dăruiți de cei ce-L cinstiau pe Iisus Hristos spre ţinerea traiului şi se deprinse a fura din ei. Din început el va fi înstrăinat numai puține din acelea parale, dar faptul acesta — întăia minciună — i-a deschis satanei calea să între în sufletul lui şi să nu-l mai lase, până ce nu l-a văzut tras în fundul prăpastiei. Minciuna cu înstrăinarea banilor el a tot repetat-o, până ce a ajuns să zică în casa lui Lazar cel înviat din Vitania, când sora lui, Maria, a uns picioarele lui Iisus cu o litră de mir de nard de mult preţ: *„pentru ce acest mir nu s'a vândut cu trei sute de dinari şi să se fi dat săracilor“*. Iuda a rostit aceste vorbe nu pentrucă îi era grijă de săraci, ci, după cum spune sfânta Evanghelie, *„pentrucă era fur şi avea pungă şi purta ce se punea într'însa“* (Ioan 12, 1—7).

Dacă diavolul, ucigaşul de oameni dela început şi tatăl minciunii, n'ar fi avut deplină stăpânire asupra lui Iuda, inima acestuia ar fi trebuit să se moaie de cuvintele pline de dragoste ale lui Iisus: *„lasă-o pe dânsa* (adecă pe Maria), *că ea a păstrat mirul acesta spre ziua îngropării Mele. Că pe săraci pururea îi aveți cu voi, iar pe Mine nu Mă aveţi pururea“* (Ioan 12, 7—9). Dar inima cea împietrită a lui Iuda nu se mai putea muia de fel. De aceea el, ca să se desdăuneze de paguba celor 300 de dinari, cu cari s'ar fi vândut mirul Mariei, s'a dus la arhierei şi li-a zis: *„ce voiți să-mi daţi şi eu Îl voiu da în mânile voastre? Iar ei i-au pus*

lui 30 de arginţi“ (Mat. 26, 15—17). Inima lui Iuda nu s'a muiat nici de cuvintele lui Iisus: „*adevăr zic vouă că unul din voi Mă va vinde... Fiul omului se duce după cum este scris despre Dânsul, dar vai de omul acela, prin care Fiul omului este dat prins. Mai bine ar fi fost pentru el să nu să fi născut*“ (Mat. 26, 21 şi 24). Nerușinarea mincinosului Iuda a mers așa de departe, încât după cuvintele lui Iisus: „*cel ce a întins cu Mine mâna în blid, acesta Mă va da prins*“, el încă a cutezat să zică: „*doar nu cumva sunt eu, Invățătorule*“, și Iisus i-a răspuns: „*tu ești!*“ (Mat. 26, 23, 25). La urmă unde l-a dus minciuna pe Iuda? La moartea prin spânzurătoare!

Iată, cum sfârşitul mincinoşilor este pieirea lor pe vecie! Omul e pierdut, cu întăia sa minciună, dacă el nu se întoarce la adevăr.

Și dacă chiar un apostol al Domnului nu s'a mai întors la adevăr, ce vom face noi, dacă ne-am deprins cu minciuna? Trebue să fugim de dânsa, fiindcă ea este semnul cel mai vădit care ne face soţul diavolului. Creştinul însă, chiar după numele frumos ce-l poartă, este soţul lui Hristos. El se ține deci numai de adevărul propovăduit de Mântuitorul lumii, şi în nici un chip nu se lasă înşelat să minţiască. Dacă înțeleptul păgân Plutarh zice că „*jurământul e pentru omul liber sau slobod un chin*“, apoi cu atâta mai mare chin este el pentru un creştin, de oarece se'nţelege de sine că creştinul adevărat mărturiseşte numai adevărul, chiar de ar trebui el să sufere pedepsele cele mai grele. De vrei dară, creştine, să-ți mântuieşti şi viaţa de aici și cea veşnică, fereşte-te de minciună ca de laţul cel mai primejdios care îi trage pe oameni la iad, şi ţine-te numai de Hristos, căci „*adevărul a venit prin Iisus Hristos*“ (Ioan 1, 17).

Numai prin Fiul lui Dumnezeu putem ajunge la Tatăl ceresc, numai pe calea adevărului ne putem îm-

preuna cu Dumnezeu, după cum este menirea noastră, că zice Iisus: „*Eu sunt calea şi adevărul şi viaţa; nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine*“ (Ioan 14, 6).

2. Adevărul creştinesc îl ţine pe omul evlavios în necontenită frică.

Evlavios se chiamă omul cel ce trăieşte numai după voia lui Dumnezeu, şi se foloseşte de toate clipele din pribegia sa pământească ca să se împreune de veci numai cu Dumnezeu. Evlaviosul se teme totdeauna de păcate şi ascultă necurmat, în ori şi ce nevoi ale vieţii, numai de glasul lui Dumnezeu sau de glasul adevărului. Evlaviosul rămâne pe calea *adevărului* sau a *vieţii* şi atunci, când ştie cu bună samă că nimeni nu-l vede decât numai Dumnezeu, şi nimeni nu-l poate trage la răspundere decât numai cugetul său. Evlaviosul, dacă află un lucru pierdut şi ştie hotărât că nimeni nu-l poate cere, nu păstrează lucrul acela pentru sine, ci îl dăruieşte săracilor, punându-l astfel în comoara cerească. Ba el nici averea proprie n'o socoteşte ca a sa după dreptate, ci o pune şi aceasta în comoara cerească, urmând îndemnul Domnului: „*de vrei să fii desăvârşit, mergi de vinde averile tale şi le dă săracilor şi vei avea comoară în cer, şi vină de-Mi urmează Mie!*“ (Mat. 19, 21). Evlaviosul zice ca fericitul părinte Augustin: „*prisosul bogatului e partea săracului*“, şi el s'ar teme ca de cea mai mare nedreptate, dacă i-ar lua fratelui său partea aceasta. Primind evlaviosul o moştenire, de care ştie că s'ar fi căzut să fie a altuia, el de bună voie se leapădă de dânsa, ori, dacă nu se poate lepăda, o meneşte pentru săraci. Evlaviosul caută totdeauna adevărul şi dreptatea, ştiind că omul numai pe calea aceasta îşi află mântuirea, după cum zice însuşi Iisus Hristos: „*adevărul vă va face slobozi sau vă va mântui pe voi!*“

De ce ar avea să se teamă un astfel de creştin? Nu zice proorocul David: „*fericit bărbatul care n'a umblat în sfatul necredincioşilor şi în calea păcătoşilor*

n'a stătut şi pe scaunul pierzătorilor n'a şezut, ci în legea Domnului voia lui, şi în legea Lui va cugeta ziua şi noaptea. Şi va fi ca un pom răsădit lângă izvoarele apelor, care va da rodul său în vremea sa, şi frunz a lui nu va cădea, şi toate, ori câte le va face, vor spori" (Pslm 1, 1—4). Intreb încă odată: de ce ar avea să se teamă evlaviosul, dacă el în legea Domnului cugetă şi ziua şi noaptea? Şi totuşi el trebue să aibă totdeauna frică! de ce? Pentrucă nici un moment nu este sigur de căderea în ceata nelegiuiţilor, de cari tot proorocul David zice că sunt *„ca pulberea pe care o spulberă vântul şi nu se vor ţinea la judecată, că ştie Domnul calea drepţilor, iar calea nelegiuiţilor va peri"* (Pslm 1, 4—6). *Evlaviosul* sau *cucernicul* se teme de vorba că *„de şapte ori pe zi cade dreptul"* (Pild. Sol. 24, 16), de aceea el ascultă de îndemnul: *„lucraţi mântuirea voastră cu frică şi cu cutremur!"* (Filip. 2, 12). El ştie că adevărul şi dreptatea, cu cari trăieşte, nu sunt ale sale, ci ale Domnului. El ştie *că nu lăcuieşte în el, adecă în trupul lui, ce este bun, că a voi se află la el, iar a face binele nu află* (Rom. 7, 18). El ştie că numai *Dumnezeu lucrează în noi şi ca să voim şi ca să lucrăm după buna Sa voinţă* (Filip. 2, 13). El ştie că sfântul apostol Petru s'a lepădat de trei ori de Domnul său, deşi scurt înainte zisese: *„de s'ar şi sminti toţi întru Tine, eu nu mă voiu sminti, şi, chiar de ar trebui să mor* împreună cu Tine, nu mă voiu lepăda de Tine" (Mat. 26, 33 şi 35). El ştie că apostolul Iuda Iscarioteanul a fost răpit de diavolul chiar în faţa omului Dumnezeu Iisus Hristos. El ştie că în toată ziua se cufundă în pierzare mii de oameni cari cred a fi drepţi şi sunt ţinuţi ca drepţi de toată lumea. Deci cum să nu se teamă el totdeauna? Sau este el sigur că nu va fi pierdut de veci, chiar de ar fi şi cel mai desăvârşit sau deplin curat de păcate? Nu stă trupul lui în legătură necurmată cu vrăjmaşii mântuirii? Nu-i de ajuns numai o clipă fără de pază, pentru ca el să fie pierdut? Nu-i de ajuns un singur gând de sumeţie, pentru ca el să cadă în prăpastie? Cum să nu se teamă deci necontenit şi omul cel mai

drept şi cucernic? Dacă nu s'ar teme, el de loc nu s'ar putea numi drept şi cucernic. El trebue să se teamă Şi anume de cine sau de ce are să se teamă? De nimeni altul decât numai de sine însuş, şi de nimic alta ceva decât numai de păcate. El trebue să se teamă numai de trupul său şi de ispititorii acestui trup, adecă de lume şi de diavolul. Şi cine să nu se teamă de aceşti vrăjmaşi cari sunt cei mai primejdioşi? Cine să nu se teamă de diavolul care umblă ca un leu mugind şi necurmat caută pe cine să-l înghită? Cetim în Pildele lui Salomon 14, 16: *Înţeleptul se teme şi se abate dela râu, iar cel fără de minte, nădejduindu-se în sine, se amestecă cu fărădelegea*". Creştinul cel evlavios se fereşte de orice păcat, fie el greu sau uşor, fiindcă nesfârşita sfinţenie a lui Dumnezeu se vatămă şi cu păcatul cel mai mic. Şi nici un păcat n'ar fi iertat de Dumnezeu, dacă mila Lui n'ar fi tot aşa de nesfârşită ca şi dreptatea Lui. Iată, de ce zice proorocul David: „*de Te vei uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine ar mai putea sta* (ca drept înaintea Ta?) *Dar la Tine este iertarea . . . la Domnul este milă şi multă mântuire*" (Pslm 129, 3, 4, 7). Inaintea dreptăţii dumnezeieşti păcatul n'ar fi iertat nici odată, dacă n'ar veni în ajutor mila dumnezeiască. Mila aceasta ni strigă: „*spălaţi-vă, curăţiţi-vă, ştergeţi răutăţile din sufletele voastre . . . şi, dacă vor fi păcatele voastre ca mohorâciunea, ca zăpada le voiu albi, şi, de vor fi ca roşeala, ca lâna le voiu face albe*" (Isaia 1, 16 şi 18). De aceea zice şi părintele Augustin: „*Nimeni să nu se descurajeze, nimeni să nu piardă nădejdea mântuirii sale, gândind la păcatele ce le-a făcut. Şi dacă pentru păcatele tale ai fi menit chiar să mori, totuşi Dumnezeu ştie să te mântuiască, numai dacă vrei să te pocăieşti. Petru care de trei orl s'a lepădat de Domnul său, Pavel care a prigonit biserica lui Hristos, păcătoasa Magdalena cea cunoscută de toată lumea, tâlharul cel răstignit împreună cu Iisus pe cruce şi mii de alţi păcătoşi mari şi-au aflat mântuirea. Iar pierzarea vânzătorului Iuda s'a întâmplat nu atât din pricina groaznicei lui fărădelegi, cât mai vârtos din pricina*

desnădejduirii lui în mila lui Dumnezeu". Cu toate acestea creştinul evlavios se teme totdeauna, de oarece el nici odată nu-i sigur că, de va face şi cel mai mic păcat, mila dumnezeiască îi va lăsa încă timp de pocăinţă şi, fără mila aceasta, e cu totul cu neputinţă de a gândi măcar, ca cineva să poată trezi în sine părerea de rău pentru păcatele făcute. Căci Duhul Sfânt zice prin rostul apostolului: „*Dumnezeu este care lucrează în voi şi să voiţi şi să lucraţi după buna sa voinţă. Deci... lucraţi mântuirea voastră cu frică şi cu cutremur!*" Filip. 2, 13 şi 12). Temeţi-vă totdeauna, dar „*nu vă temeţi de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu-l pot ucide, ci mai vârtos temeţi-vă de Cel ce poate să piardă şi trupul şi sufletul în gheena*" (Mat. 10, 28).

3. Omul cu cuget curat nu se teme niciodată.

El nu se teme niciodată de cei ce pot ucide numai trupul, ci ascultă în toată vremea şi în toate împrejurările numai de glasul dumnezeiesc al cugetului său, şi chiar de aceea n'are nici o frică. Pe dânsul nimic nu e în stare să-l abată dela împlinirea datoriei sale, nimic nu poate să-l momiască ca să se lepede de Dumnezeul şi Mântuitorul său. El ştie că este numai o straşnică răutate pe lume, anume păcatul, şi răutatea aceasta o ocoleşte cu groază nu de frica pedepsei ce l-ar putea ajunge, dacă ar cădea în mrejele ei, ci unic numai de grija să nu-L vateme pe Atotputernicul. Singur creştinul cu cuget curat poate zice cu tot dreptul că nu se teme de iad, pentrucă el urmează cu sfinţenie cuvintelor sfântului Ioan Gură-de-aur: „*Mulţi cred că osânda vecinică este răutatea cea de pe urmă şi cea mai mare. Eu însă cred şi voi învăţa necontenit că e o răutate mult mai mare să-L superi pe Iisus Hristos, decât să fii chinuit în flacările iadului*". Creştinul cu cuget curat se ţine din răsputeri în toată clipa vieţii sale de cuvintele apostolului: „*Cine ne va despărţi de dragostea lui Hristos? Necazul sau strâmtorarea sau prigonirea sau foametea*

sau golătatea sau primejdia sau sabia? Precum este scris: „Din pricina Ta suntem daţi morţii în toată ziua, suntem socotiţi ca nişte oi de tăiat“. Dar în toate acestea noi suntem mai mult decât biruitori prin Acela care ne-a iubit. Căci sunt bine încredinţat că nici moartea nici viaţa, nici îngerii nici stăpânirile nici puterile, nici lucrurile de acum nici cele viitoare, nici înălţimea nici adâncimea, nici o altă făptură nu vor fi în stare să ne despărţiască de dragostea lui Dumnezeu, care este în Iisus Hristos, Domnul nostru“ (Rom. 2, 35—40).

Creştinul cu cuget curat rămâne neclintit credincios Dumnezeului său, punându-şi în El toată nădejdea totdeauna şi mai ales în cele mai grele primejdii ale vieţii sale. Ori cât de mare ar fi frica lui de păcate, el o învinge şi o stârpeşte cu totul prin o nesfârşită încredere în Mântuitorul său. Temându-se, el se fereşte de rău sau de păcat, şi, ferindu-se, teama lui de păcate e nimicită. Cu bună samă că creştinul cu cuget curat se cutremură de groaznica sa slăbăciune şi de cumplita putere a duşmanilor săi, cari sunt trupul său, lumea şi diavolul; dar el mereu se fereşte de aceşti duşmani, îşi răstigneşte toate pornirile păcătoase ale trupului, fuge de ispitele şi de laţurile lumii, şi diavolului nu-i face loc în inima sa, ci se înarmează împotriva lui cu gândul: *„eu toate le pot în cel ce mă întăreşte“* (Filip 4, 13) şi cu pilda lui Iisus Hristos care a zis: *„pleacă, satano!“* (Mat. 4, 10). Cum să se teamă aşa un creştin? El se roagă necontenit şi îşi pune nădejdea numai în Dumnezeu, ascultând în toate întâmplările de poruncile sfintei sale biserici. El mereu îşi curăţeşte cugetul prin mărturisirea păcatelor şi se împreună cu Mântuitorul său prin sfintele taine, el gustă neîncetat din izvorul neistovit al apei vieţii de veci, deci cum să se teamă aşa un creştin? Nu grăieşte Domnul Dumnezeu către cei mai mari păcătoşi, cari au numai bunăvoinţa de a se pocai: *„Eu vă voiu stropi cu apă curată, şi veţi fi curăţiţi; vă voiu curăţi de toate necurăţeniile voastre... şi voiu pune în voi Duhul Meu, ca să umblaţi în poruncile Mele şi să păziţi şi să împliniţi legile Mele“* (Iezechil 36, 25, 27). Şi păcătosul cel

mai mare se poate mângăia cu mila dumnezeiască, care-i este numai decât de lipsă pentru întoarcerea la calea vieţii, dacă el cere numai mila aceasta cu toată stăruinţa şi umilinţa. Căci *„precum este pornirea apei, aşa este şi inima omului în mâna lui Dumnezeu; ori încotro va vrea El să o plece, acolo o pleacă“* (Pild. Sol. 21, 1). Numai la Dumnezeu a strigat poporul israilitean: *„Întoarce-mă şi mă voiu întoarce, că Tu eşti Domnul Dumnezeul meu. Şi, cu adevărat, după ce m'am întors, m'am pocăit şi, după ce m'am învăţat, mi-am lovit coapsa. Ruşinatu-m'am şi roşitu-m'am, căci am purtat ocara tinereţelor mele“* (Ierem. 31, 18 şi 19). Şi Dumnezeu, care dă mila Sa nelegiuiţilor, ca ei să se pocăiască, cum nu-l va milui pe cel drept, ca el să rămâe curat de întinăciunea păcatelor? Nădejduiască el numai în Domnul, întăriască-se şi îmbărbăteze-şi inima (Psalm 26, 14), şi Domnul cu bună samă îl va ţinea fără prihană sau curat de păcate. El nu va lăsa sufletul lui în iad, nici îl va da pe cel cuvios al său să vadă stricăciune, ci îi va face cunoscută calea vieţii, îl va umplea de veselie cu faţa Sa, şi cu desfătări vecinice la dreapta Sa (Psalm 16, 10 şi 11). Prorocul David zice: *„Doamne, cine va locui în cortul Tău, sau cine se va sălăşlui pe muntele Tău cel sfânt? Cel ce umblă fără prihană şi face dreptate, care grăieşte adevăr în inima sa, nu cleveteşte cu limba sa, nu face rău semenului său şi nu aruncă ocară asupra aproapelui său; acela în ochii căruia cel vrednic de dispreţ este urât şi care îi slăveşte pe cei ce se tem de Domnul; acela ce se jură vecinului său şi nu-şi schimbă cuvântul, banii săi nu-i dă cu camătă şi nu iea mită împotriva celui nevinovat. Cel ce face acestea nu se va clăti în veci“* (Psalm 15). Un creştin, care se poartă astfel, cum să nu grăiască: *„Domnul este luminarea mea şi mântuirea mea, de cine să mă tem? Domnul este Scutitorul vieţii mele, de cine să mă înfricoşez“* (Psalm 27, 1).

De aceea, creştinilor, nu vă întinaţi cugetul cu nici un păcat, ci siliţi-vă să rămâneţi totdeauna pe calea adevărului dumnezeiesc, ascultând de îndemnul Sfintei Scripturi: *„Nu întristaţi pe Duhul cel Sfânt al lui Dum-*

nezeu, în care v'ați pecetluit spre ziua răscumpărării!" (Efes. 4, 30). Făcând aşa, veţi simți nespusa fericire că Mântuitorul lumii este pus spre scularea, iar nu spre căderea voastră şi, când veţi sta în faţa morţii, veţi putea zice şi voi ca dreptul Simeon: *„Doamne, acum slobozește pe robul Tău în pace, că au văzut ochii mei mântuirea Ta!"* (Luca 2, 29, 30). Da, temeţi-vă totdeauna numai de Domnul, și atunci de altceva nu veţi avea pricină să vă temeţi niciodată.

4. Adevărul creştinesc cere să ni adâncim gândirea în cuvântul lui Dumnezeu.

Numai cuvântul dumnezeiesc ni chezeşuieşte toată purtarea cea cu rânduială pentru dobândirea fericirii din viaţa de aici şi din cea de veci. De aceea, dacă ni iubim viața, trebue numai decât să ni adâncim gândirea în acest cuvânt. La aceasta ne îndeamnă însuși Dumnezeu, zicând: *„Cuvintele, câte poruncesc Eu astăzi ție, să fie în inima ta și în sufletul tău. Și spune-le fiilor tăi și le grăiește lor, când șezi acasă și când mergi pe cale, și când te culci și când te școli"* (A doua lege 6, 6, 7). Și iarăşi: *„Băgați cuvintele acestea în inima voastră și în sufletul vostru, și să-i învățați pe copiii voștri, grăindu-li de ele când șezi acasă și când mergi pe cale, și când te culci și când te scoli"* (A doua lege 11, 18, 19). Câtă lipsă avem noi să ni adâncim gândirea în comorile cuvântului dumnezeiesc, aceasta ni-o arată şi prorocul David cu cuvintele: *„Că de n'ar fi fost legea Ta* (Doamne) *gândirea mea, atuncia aș fi pierit întru smerenia mea. În veac nu voiu uita îndreptările Tale, că într'însele mai viat"* (Psalm 118, 92, 93). Cu bună samă că mulţime de răutăţi şi nenorociri s'ar stinge dintre noi, dacă fiecare s'ar sili să-şi împodobiască inima şi sufletul cu luminile legii dumnezeieşti, pentrucă atuncia ar lipsi mulţime de păcate. Sunt aproape două mii de ani, de când adâncirea gândirii în învățăturile lui Hristos a dat lumii pe cei mai strălucițI bărbaţi, şi mereu a ajutat ca

viaţa omenească să ajungă până la treapta cea mai înaltă a rânduielii. Vai dară de cei ce nu voiesc să primiască legea lui Hristos şi mereu să cugete la ea! De dânşii citim că „*ceice urăsc înţelepciunea dumnezeiască iubesc moartea*“ (Pild. 8, 36) şi „*unde sunt mulţi necredincioşi, multe păcate se fac*“ (Pild. 29, 16) şi „*în neamul cel necredincios s'a aprins mânia Domnului*“ (Is. Sir. 16, 7), de aceea *necredincioşii* (sunt) *ca praful ce-l spulberă vântul de pe faţa pământului*“ (Psalm 1, 4), şi „*partea necredincioşilor* (este) *în cuptorul cel ce arde cu foc şi cu piatră de pucioasă*“ (Apocal. 21, 8). Necredincioşii sunt „*urâţi şi stricaţi şi beu nedreptatea ca apa*“ (Iov 15, 16), adecă cum nici o vietate nu poate trăi fără apă, aşa nici ei nu pot trăi până ce nu-şi satură poftele cele mai păcătoase. Şi de ce? *Numai pentrucă nu voiesc!* Inainte de întoarcerea sa la pocăinţă, fericitul părinte Augustin era aşa de împletecit în lanţurile păcatelor, încât iată ce mărturiseşte el însuşi: „*Voia mea era ca şi legată de diavolul. Dintr'însa el îmi făcuse un lanţ, cu care mă încătusase. Căci din voia mea stricată mi s'a născut bucuria şi plăcerea de cele rele. Lăsându-mă cu totul în voia acelei bucurii păcătoase, ea mi se prefăcuse în datină. Şi fiindcă nu mă împotriviam datinei, eu eram ca şi robit de dânsa. Numai bunătăţii şi milii Tale, atotputernice Dumnezeule al meu, am să mulţămesc că ai topit pe încetul ghiaţa cea groasă a fărădelegilor mele*“. Asupra omului lipsit de ajutorul milei lui Dumnezeu năvălesc toate patimile şi poftele cele rele, şi fiecare păcat, ce-l face, înşiră pe urma lui, ca pedeapsă, câte o nouă verigă la lanţul, cu care nenorocitul se dă singur prins în ghiarele diavolului şi ale morţii.

Cu ştiinţa tuturor şcoalelor de înţelepciune curat omenească voinţa noastră rămâne foarte bolnavă, ba chiar bolnavă de moarte, dacă n'are unica lumină a legii dumnezeieşti. Noi trebue dară să ni însănătoşim voinţa numai decât, că numai voinţa sănătoasă ni chezeşuieşte mântuirea. Însănătoşirea vom afla-o cu bună samă, dacă necurmat vom stărui să ni adâncim gândirea în cuvântul dumnezeiesc, zicând ca proorocul David: „*Adusu-mi-am*

aminte de Tine (Doamne) *în aşternutul meu, în dimineţi am cugetat la Tine, că ai fost ajutorul meu* (Psl. 62, 7). *„Incă şi limba mea va cugeta toată ziua dreptatea Ta“* (Psl. 70, 27). *„Gândit-am la zilele cele de demult şi de anii cei vecinici mi-am adus aminte, şi cugetam noaptea cu inima mea, mă luam pe gânduri şi se măhnia duhul meu, şi voiu cugeta întru toate lucrurile Tale şi întru isprăvile Tale mă voiu depinde“* (Psl. 76, 5, 6, 12). *„Cugetat-am la poruncile Tale care le-am iubit foarte, şi am ridicat mânile mele spre poruncile Tale . . . şi m'am deprins întru îndreptările Tale. Mai mult decât toţi cei ce mă învaţă, am înţeles că mărturiile Tale gândirea mea este“* (Psl. 118, 47, 48, 99). *„Bun eşti, Doamne, şi întru bunătatea Ta învăţă-mă îndreptările Tale. Inmulţitu-s'au asupra mea nedreptatea mândrilor, iar eu cu toată inima voiu cerca poruncile Tale. Inchiegatu-s'au ca laptele inima lor, iar eu la legea Ta am cugetat. Bine e mie că m'ai smerit, să mă înveţ îndreptările Tale. Bună este mie legea gurii Tale mai mult, decât mii de de aur şi de argint“* (Psl. 118, 78—82).

5. Ceva despre State şi despre cârmuirea lor.

Fapta cea mai de samă a oamenilor celor dintăi a fost *agricultura* sau *lucrarea pământului* şi ţinerea vitelor. Căci abia de atunci oamenii au fost siliţi să-şi clădiască locuinţi statornice, abia de atunci au început ei a-L cunoaşte pe Dumnezeu şi a se închina Lui. Agricultorii vedeau adecă că n'au nici o putere să facă ceva ca să crească sămânţa sămănată pe ogoarele lor, dacă Dumnezeu nu se îndura să deie ploaie şi căldură potrivită, şi aşa ei au învăţat a cunoaşte că numai unicul Dumnezeu li poate da tot binele. Ei aşadară în numele lui Dumnezeu îşi lucrau câmpul, la Dumnezeu înălţau cu soţiile şi cu copiii lor rugăciuni de umilinţă, cerând binecuvântare, şi lui Dumnezeu îi jertfiau cu mulţămită cele dintăi roduri coapte din grădinile şi ţarinile lor. Şi pentrucă preţioasă şi scumpă îi este omului coliba sau casa,

în care se adăposteşte împreună cu ai săi, şi preţios şi scump îi este pământul care-l lucrează, de aceea se trezeşte într'însul simţimântul acela puternic care se chiamă *iubirea de ţară* sau *iubirea de patrie* sau *patriotismul.*

Un tată şi o mamă cu copiii lor la un loc se numesc *o familie.* Cârmuitorul ei este tatăl. Dacă lângă casa acestei familii îşi face casă altă familie şi copiii amândurora se căsătoresc, atunci cresc mai multe familii cari la un loc se numesc o *seminţie.* De oarece oamenii se sfădesc din pricina locurilor de arătură ori din alte pricini, de aceea fiecare seminţie avea în fruntea ei un cârmaciu care era bărbatul cel mai bătrân şi înţelept. El da legi şi porunci pentru oamenii seminţiei sale, el îi judeca pe cei împricinaţi şi-i împăca ori îi pedepsia, el aducea jertfe lui Dumnezeu în faţa obştei, el trebuia să meargă ca comandant la război, mai pe scurt el era pentru seminţia sa ca un tată. Un astfel de cârmaciu se chiamă *patriarh* şi cârmuirea lui se chiamă *cârmuire patriarhală.*

O ţară cu cârmuirea ei în frunte se numeşte *un Stat.* Dacă la cârma Statului sunt numai puţine persoane, atunci cârmuirea se chiamă *oligarhie;* cârmuirea celor avuţi se chiamă *plutocraţie;* cârmuirea poporului se chiamă *democraţie;* cârmuirea unui cap, ales numai pe un timp anumit, se chiamă *republică;* cârmuirea în numele şi în puterea Dumnezeirii se chiamă *teocraţie.*

După mărimea ţărilor, cârmuite de un singur cap în toată viaţa lui, se numără după rang: împăratul, regele, principele, ducele şi fiecare se numeşte *monarh* adecă *singur domnitor,* iar ţara lui se numeşte *monarhie.* Având monarhul a răspunde pentru faptele sale numai lui Dumnezeu, cârmuirea lui se numeşte *absolută,* va să zică *cu putere nemărginită;* dacă trebue el să se ţie de legea numită *constituţie,* care e temelia tuturor legilor Statului, cârmuirea se numeşte *constituţională*; dacă trebue să asculte şi de hotărârile ce le iau deputaţii aleşi de popor în *Parlament* sau în *Sfatul ţării,* cârmuirea lui se numeşte *parlamentară-constituţională.*

Multe păcate s'au fost încuibat în Germania, în

Austro-Ungaria şi în Rusia. Multe nedreptăţi trebuiau să sufere popoarele din acele trei împărăţii. De aceea păcatele şi nedreptăţile s'au răzbunat. In războiul dela 1914 până la 1919 cei trei împăraţi şi-au pierdut tronurile şi nespuse daune au păţit şi împărăţiile lor. Afară de Japonia, astăzi State cârmuite de împăraţi nu mai sunt pe pământ, ci numai regate, principate, ducate şi republice. In aceste State domneşte *democraţia* sau *cârmuirea poporului*. Poporul îşi alege adecă un preşedinte al republicei, îşi alege şi deputaţi în *Parlament* sau în *Sfatul ţării*, deputaţii fac legile şi Capii Statelor întăresc acele legi şi veghiază ca ele să fie păzite de toţi cetăţenii Statului. Astfel în republice şi în Statele democratice toţi cetăţenii trebue socotiţi pe de o parte şi ca *cârmuitori*, de oarece iau parte la facerea legilor prin deputaţii ce-i aleg, iar pe de altă parte şi ca *cârmuiţi* prin aceea, că trebue să se supuie legilor.

Scumpa noastră ţară România a ajuns să fie *ţară democratică*, cârmuită în *mod parlamentar-constituţional*, de oarece puterea de cârmuire o are la noi poporul întreg, îndreptăţit, pe temeiul constituţiei, să-şi facă legile prin deputaţii ce-i alege în Parlament. Dar adevărata democraţie ni lipseşte încă. Când ea va fi sălăşluită în Statul nostru, atunci nu va fi pe lume altă ţară mai mândră, mai renumită şi mai fericită decât ţara noastră. Renumită şi fericită era ea şi pe vremea strămoşilor noştri, a Romanilor celor din vechime, şi iată cum este ea cântată încă şi în ziua de astăzi:

Rar sunt alte ţări pe lume
C'astă ţară cu renume;
Rar pământ se află altul ca acesta să rodiască
Și sudoarea omenească
Mai bogat s'o răsplătiască;
Rar popor se află altul ca acesta înzestrat
Cu o inim'aşa bună, suflet aşa de curat;
Rar unde să dai c'aice de frumuseţe naturale,
Râuri cu nisip de aur, munţi cu scumpe minerale,
Plaiuri cu păduri umbroase
Și izvoare răcoroase,

Lunci, poieni încântătoare,
Șesuri, văi desfătătoare,
Care toate la olaltă,
Ţi fac inima de saltă,
Și cu drept simţi că-i numită
Ţara asta *„fericită“*.

Da, ţara noastră va fi cea mai *fericită* de pe lume, dar abia atunci, când noi toţi Românii vom fi străbătuți de *adevărata cultură,* menită să ni lumineze inima şi sufletul astfel, încât să ajungem la *libertatea cea mai deplină*. Numai dela şcoalele noastre de înțelepciune curat omenească nu putem aştepta aceasta cultură nici odată, nici odată, nici odată, dacă ele n'au la temelie adevărul legii creştineşti.

6. Cârmuirea bisericii şi desbinarea ei.

Impăratul Diocleţian a împărțit marea împărăţie a Romanilor în patru Prefecturi anume: 1. *Prefectura Orientului* sau a părţii despre *Răsărit* cu ţările Egiptul şi Asia, 2. *Prefectura Iliricului* cu țările Iliria, Dacia și Macedonia, 3. *Prefectura Italiei cu țările Italia și Africa,* 4. *Prefectura Galiei* sau *Franciei de astăzi* cu țările Galia, Hispania şi Britania. Prefecturile le-a împărţit în dieceze, anume cea *a Orientului* în 5 și celelalte trei în câte 3 dieceze. Diecezele le-a împărţit în provinţe şi provinţele în judeţe. Cârmuitorii prefecturilor se numiau *prefecți,* ai diecezelor *vicari,* ai provinţelor *rectori,* şi fiecare locuia în capitala ţării sale. Se'nţelege că împăratul era întăia persoană în Stat, cârmuitorul cel mai mare, apoi urmau în rang: prefecții, vicarii, rectorii...

După rânduiala aceasta s'a luat şi biserica, aşezând în capitalele prefecturilor episcopi ce se chiemau *patriarhi* şi își aveau reşedința în Roma, Constantinopole, Ierusalim, Alexandria şi Antiohia, adecă erau de toți *cinci*. Ei erau *autochefali* sau *neatârnaţi* unul de altul. Puterea lor de cârmuire era cea mai înaltă în biserică și a fiecăruia era tot una de mare. Ceilalţi episcopi din alte oraşe, numiți vicari, mitropoliţi, exarhi, arhiepiscopi...

erau mai mici în rang şi supuşi patriarhilor. Mai târziu a avut un patriarh şi biserica cea sârbo-bulgară precum şi cea din Rusia. Un patriarh avem de acuma şi noi Românii.

„*Capul*“ sau Cârmuitorul nevăzut al Bisericii „*este*“ Domnul nostru Iisus „*Hristos*“ (Efes. 4, 15). El însuşi zice cătră sfinţii apostoli: „*Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârşitul lumii*“ (Mat. 28, 20). Dela Iisus Hristos puterea de cârmuire a bisericii a trecut la apostoli şi dela aceştia la episcopi îndeobşte.

Deşi toţi apostolii aveau acelaşi rang şi aceeaşi putere, totuşi fiecare din ei trebuia să se supuie hotărârilor, ce le luau toţi la un loc. Acelaşi rang şi aceeaşi putere aveau şi toţi patriarhii, şi hotărârilor, ce le luau toţi la un loc, trebuiau şi ei să se supuie. Dela o vreme însă patriarhul dela Roma, care se numia Papa, a început cu nedreptul a învăţa că el a primit dela Hristos puterea asupra întregii biserici, şi aşa dară ceilalţi 4 patriarhi precum şi toţi episcopii trebue să-l socotiască ca judecătorul şi capul lor. Papii mai băgară şi alte învăţături rătăcite în credinţa creştinească, din pricina cărora Biserica lui Hristos s'a desbinat în două părţi, anume în biserica romană din *Occident* sau *occidentală*, adecă din *Apus* sau *apuseană* şi în biserica din *Orient* sau *orientală*, adecă din *Răsărit* sau *răsăriteană*. Biserica apuseană se mai numia şi *catolică* sau *de a toată lumea* şi se numeşte aşa până în ziua de astăzi, dar cu nedreptul, pentrucă nu întreaga lume se ţine de unele credinţe ale ei cu totul rătăcite. Biserica noastră răsăriteană se numeşte *ortodoxă* sau *dreptcredincioasă*., pentrucă patriarhii, episcopii şi toţi preoţii noştri mărturisesc dreapta credinţă creştinească întocmai aşa, cum au primit-o dela sfinţii apostoli şi aceştia dela Iisus Hristos. Romano-catolicii însă s'au abătut dela dreapta credinţă în multe puncte. Aşa, după aşezământul sinodului întăilea şi al doilea de a toată lumea, noi credem şi zicem în Simbolul credinţei: „*şi întru Duhul Sfânt, Domnul de viaţă făcătorul, care dela Tatăl purcede*“; iar romano-catolicii mărturisesc că *Duhul Sfânt* purcede nu numai

dela Dumnezeu Tatăl, ci şi *dela Dumnezeu Fiul.* Ei ţin morţiş la mărturisirea aceasta care n'are nici un temeiu, măcar că părinţii dela cele două sinoade pomenite au pus blăstăm asupra celor ce vor scădea ceva dela cuvintele acelui Simbol sau vor adaoge ceva la ele. Greşesc romano-catolicii şi cu sfânta cuminecătură că n'o dau ca biserica noastră în chipul pânei de grâu dospite şi a vinului, ci numai în chipul azimei. Greşită e la dânşii şi învăţătura despre *purgatoriu* sau despre *focul cel curăţitor de păcate,* în care petrec sufletele răposaţilor până la învierea cea de obşte. Greşit se folosesc ei şi de chipuri cioplite din lemn ori din piatră sau vărsate din metal, deoarece porunca a doua dumnezeiască zice: *„Să nu-ţi faci chip cioplit întru asemănarea idolilor, să nu te închini lor şi să nu slujeşti lor!“.*

Acestea şi alte învăţături greşite ale romano-catolicilor au fost pricina, că biserica noastră dreptcredincioasă s'a desfăcut cu totul de biserica lor. Desfacerea sau despărţirea sau desbinarea sau şi *schizma* aceasta, cum se mai numeşte ea, s'a întâmplat în anul 1054 după Hristos şi durează până în ziua de astăzi. Dela anul 1870 încoace romano catolicii mai învaţă foarte rătăcit că Papa e *infalibil,* adecă *el nu poate greşi sau păcătui.* Pe noi însă ne învaţă cuvântul Dumnezeiesc din Sfânta Scriptură că *„nu este om care să nu greşiască“* (3 împăr. 8, 46), şi *„de vom zice că păcat nu avem, ne înşelăm pe noi înşine şi adevărul nu este în noi“* (1 Ioan 1, 10), şi *„cine va fi curat de întinăciune? Nimeni, măcar şi numai o zi de va fi viaţa lui pe pământ“* (Iov 14, 5).

7. Alte rătăciri, cu cari romano-catolicii s'au tot depărtat de legea lui Hristos.

Sfânta Scriptură nu ni spune nicăiri să fi dat Iisus Hristos Bisericii Sale vre-o putere în trebile cârmuirii domnitorilor lumeşti. Când diavolul L-a ispitit pe Iisus, arătându-I de pe un munte foarte înalt *„toate împărăţiile lumii şi slava lor“* şi zicându-I: *„acestea toate le voiu*

da Ţie, dacă, căzând, Te vei închina mie“, atunci Iisus i-a răspuns: „*mergi înapoia Mea, satano, că scris este: Domnului Dumnezeului tău să te închini şi Lui unuia să-I slujeşti*“ (Mat. 4, 8—11). Adecă: Eu vreu să câştig împărăţiile lumii numai pentru împărăţia cerească, şi de aceea „*daţi împăratului cele ce sunt ale împăratului şi lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu*“ (Mat. 22, 21). Spunându-li Iisus Hristos sfinţilor apostoli că pentru vestirea Evangheliei îi aşteaptă prigoniri şi chinuri cumplite, ba chiar şi moartea, El nu-i sfătuieşte să se împotriviască prigonitorilor şi chinuitorilor, ci li zice să rabde, că „*cel ce va răbda până în sfârşit, acela se va mântui*“ (Mat. 10, 16—23). Asemenea zice şi sfântul apostol Pavel: „*Tot sufletul să se supue stăpânirilor* (lumeşti), *că nu este stăpânire fără numai dela Dumnezeu, şi stăpânirile, cari sunt, dela Dumnezeu sunt rânduite. Pentru aceea cel ce se împotriveşte stăpânirii, rânduielii lui Dumnezeu se împotriveşte, şi cari se împotrivesc, judecată îşi vor lua*“ (Rom. 13, 1—3). Tot aşa învaţă şi Biserica noastră dreptcredincioasă a Răsăritului că domnitorii lumeşti au să răspundă numai înaintea lui Dumnezeu pentru faptele lor, chiar de ar fi ele cât de nedrepte, şi în nici un chip nu este iertat supuşilor să se răscoale sau chiar să se răzbune împotriva lor. Sfânta Scriptură ni spune foarte lămurit: „*Cinstiţi pe împăratul!*“ (1 Petru 2, 17). Creştinii, care au trăit în cele 300 de ani dintăi după Hristos, au suferit din partea împăraţilor prigonirile cele mai crâncene şi chiar moartea de mucenici, fără să se fi abătut de fel dela datoria de a se supune legilor Statului şi a asculta de domnitorii lumeşti.

Dară Papii Grigorie al 7-lea, Alexandru al 3-lea şi Inocenţiu al 3-lea au pus lumea în uimire cu faptele lor împotriva domnitorilor lumeşti. Pe atunci era datină ca Papa, după alegerea sa, să ceară dela împăratul să-l întăriască în această slujbă. Insă Grigorie al 7-lea, fiind ales Papă în anul 1073, l-a rugat pe împăratul Henric al 4-lea să nu-l întăriască, de oarece lui i se pare că între ei amândoi n'are să fie bună înţelegere. Dar împăratul i-a întărit alegerea, iară Papa şi-a pus de gând să

isprăviască trei lucruri: 1. Să-i scoată pe preoţii de rând de sub puterea lumească. Ca să-i poată scoate, el a poruncit acestor preoţi cu toată asprimea să rămâe neînsuraţi, judecând că e cu neputinţă ca preoţii împovăraţi cu griji familiare să nu aibă trebuinţă de ajutorul diregătorilor lumeşti. 2. Să-i scutiască pe preoţii din stările mai înalte de aceeaşi putere, oprind împăraţilor, regilor şi principilor de a-i numi şi întări. 3. Să facă o împărăţie *teocratică,* adecă *cârmuită de Dumnezeu*, dar în fruntea ei să steie ca domnitor Papa şi să aibă dreptul de a-i judeca pe domnitorii lumeşti. De atunci a încetat cu totul căsătoria preoţilor romano-catolici. Dela anul 1075 a început Papa a li lua domnitorilor lumeşti dreptul de a-i întări pe preoţii din slujbele mai înalte, hotărând prin un decret ca episcopul, care-şi va primi slujba dela un lumean, să fie *depus* sau *dat afară din slujbă*, iar lumeanul, care-l va numi sau întări pe un preot în vre-o slujbă, să fie *excomunicat* sau *afurisit* adecă *scos afară din ceata credincioşilor.* Intru una Papa a dat de ştire că toată lumea creştinească îi este lui supusă.

In contra acestor nedreptăţi s'au sculat regele Franciei Filip întăilea, regele Angliei Wilhelm întăilea Cuceritorul şi regele Germaniei Henric al 4-lea. Acesta din urmă n'a încetat de a întări în slujbele lor pe preoţii de rang mai înalt, pentru care faptă Papa Grigorie l-a chiemat la sine ca să-şi deie samă. Henric însă n'a ascultat, ci a hotărât ca Papa să fie detronat şi a trimis la Roma soli cari aievea să-l deie jos de pe tron. Solii însă n'au putut face nimic, de oarece li s'a împotrivit poporul roman. Atunci Papa l-a afurisit pe regele şi pe supuşii lui i-a deslegat de datoria de a-l mai asculta. Auzind aceasta principii germani, cari erau nemulţămiţi cu Henric, s'au adunat în anul 1076 la Tribur şi au hotărât să-l detroneze pe Henric, dacă el până'ntr'un an nu va fi deslegat de afurisenia Papei, şi dacă, după deslegare, nu va merge la oraşul Augsburg la o judecată, la care era poftit să vie şi Papa. Impăratul se simţi acum aşa de părăsit şi sdrobit, încât în vreme de iarnă a trecut în grabă peste munţii Alpilor, pentru a merge la Roma şi

a fi deslegat de Papa. Papa se pornise să călătoriască la Germania, şi împăratul îl întâlni pe drum în castelul din satul italian Canossa. Acolo Henric a trebuit să steie în curtea castelului trei zile desculţ, şi cu cenuşă pe cap, până ce Papa i-a dat deslegarea şi i-a poruncit să se întoarcă înapoi la Germania şi să aştepte judecata din Augsburg. Dară împăratul, aflând în ţara sa o partidă care ţinea cu dânsul, i-a oprit Papei să între în Germania. Asta a fost pricina că duşmanii cei vechi au hotărât în anul 1077 să-l deie pe Henric jos de pe tron şi, în locul lui, să-l puie împărat pe Rudolf din Şvabia, cu care era mulţămit şi Papa. Henric însă a avut norocul că, după trei ani de lupte crâncene, s'a mântuit de Rudolf şi, în locul lui Grigorie al 7-lea, l-a pus Papă pe Clement al 3-lea. Acesta l-a încoronat pe împăratul Henric în Roma, iar Grigorie a trebuit să pribegiască la Salerno în Italia de jos, unde a murit în anul 1085.

Planurile lui Grigorie s'au împlinit mai ales pe timpul Papei Inocenţiu al 3-lea. Pe atunci Papismul a ajuns la atâta putere, cum n'a avut-o el nici mai înainte nici după aceea în Europa. In suta a 12-a şi a 13-a de ani după Hristos Papii împărţiau coroane de regi în toate părţile, îi chiemau pe regi înaintea scaunului lor de judecată, dau jos de pe tronuri familii întregi de domnitori lumeşti şi puneau în locul lor altele, şi regii trebuiau să sărute piciorul Papilor şi să li ţie tarnița când ei încălecau pe cai.

8. Adevărul creştinesc ne îndeamnă să năzuim din răsputeri, ca să ajungem la libertatea cea mai deplină.

Robie! Ce trist e cuvântul acesta! Cum ţi se strânge sufletul de durere, când gândeşti că cineva e *rob*, adecă e *subjugat* sau *pus sub jug* sau e *silit la supunere* cu puterea armelor ori cu altfel de silă. Dar, decât robia trupului sau robia trupească, este o robie şi mai tristă, anume robia sufletului sau robia sufletească. Armele, cari

îl silesc la supunere şi îl pun sub jug pe bietul suflet, sunt păcatele. Robia aceasta este cu atâta mai tristă şi mai primejdioasă, cu cât ea îi nenoroceşte omului şi viaţa vremelnică şi cea vecinică astfel, încât „*mai bine i-ar fi fost lui să nu se fi născut*“ (Mat. 26, 24).

Iată, de ce dator este fiecare om şi fiecare popor să năzuiască necontenit din răsputeri, ca să-şi petreacă şi viaţa trupească şi cea sufletească numai în *libertate* sau în *slobozenie*, adecă să nu se lase supus sau subjugat de nici o putere silnică care omoară şi trupul şi sufletul. Aceasta noi suntem în stare s'o facem, fiindcă Dumnezeu ni-a dat voie *liberă* sau *slobodă*, şi aşa *putem* cu bună samă să alegem binele şi să ne ferim de rău, *putem* să alegem viaţa şi să ne ferim de moarte. Cetim doară în Sf. Scriptură: „*Şi viaţa şi moartea am pus înaintea feţei voastre şi binecuvântarea şi blăstămul. Alege viaţa, ca să trăieşti tu şi sămânţa ta. Iubeşte pe Domnul Dumnezeul tău şi ascultă glasul Lui şi te lipeşte de El, că aceasta este viaţa ta şi îndelungarea zilelor tale*“ (A doua lege 30, 19, 20).

Sunt atâţia crainici învăţaţi cari strigă pe toate drumurile: *Cultură, cultură, cultură*, sau *luminarea minţii*, că numai cultura poate ferici oameni şi popoare! Da, dacă luminarea minţii are lumina legii lui Hristos la temelia sufletească a fiecărui om şi a tuturor oamenilor unui popor, atunci ferice de oamenii aceia şi de poporul acela. Dacă însă luminarea minţii e întemeiată numai pe lumina care o dau toate şcoalele de înţelepciune curat omenească, atunci vai de fericirea ce ea o răspândeşte. Căci înţelepciunea culturii curat omeneşti li pune celor mai mulţi oameni pe din afară numai câte o coajă sclipitoare, sub care ei se ascund, şi de sub care vezi apoi pe încetul, cu groază, cum se ivesc coarnele ucigătoare ale celor mai făţarnici, mai egoişti (cei ce se gândesc numai la sine), mai vicleni, mai grosolani, mai *brutali* sau *cruzi* şi mai mojici *monştri* sau *dihănii*, decât cari nu găseşti alţii nici între oamenii cei mai întunecaţi la minte.

Pe lângă semnele, cu cari cerul şi pământul ni

arată că trebue să ne lipim de Ziditorul lumii, Pronia dumnezeiască, în nemărginita-i dragoste pentru noi, ni-a arătat şi semne deosebite, numai ca să ne tragă la Sine şi aşa noi să ajungem la libertatea cea mai deplină.

Cetim în Faptele apostolilor, cap. 7 până la 10, că cei ce-l ucideau cu pietre pe arhidiaconul Ştefan şi-au pus hainele lângă picioarele unui tânăr care se chiema Saul şi care se învoise cu uciderea lui Ştefan. Şi Saul făcea prăpădenie în biserica lui Hristos, întra prin case, lua cu sila pe bărbaţi şi pe femei şi, pentru credinţa lor creştinească, îi arunca în temniţă. Şi s'a dus el la preotul cel mare, numit arhiereu, şi a cerut să-i deie scrisori către sinagogile din oraşul Damasc, ca, dacă va găsi acolo pe unii umblând pe calea credinţei în Iisus, atât bărbaţi cât şi femei, să-i aducă legaţi la Ierusalim. — Pe drum, când s'a apropiat de Damasc, deodată a strălucit o lumină din cer în jurul lui. El a căzut la pământ şi a auzit un glas care-i zicea: Saule, Saule, pentruce Mă prigoneşti? — Cine eşti tu, Doamne? a răspuns el. Şi Domnul a zis: Eu sunt Iisus, pe care tu-L prigoneşti! Tremurând şi plin de frică, el a zis: Doamne, ce vrei să fac? — Scoală-te, i-a zis Domnul — întră în cetate şi ţi se va spune ce trebue să faci. Oamenii, cari îl însoţiau pe Saul, au rămas încremeniţi; ei auziau în adevăr glasul, dar nu vedeau pe nimeni. Saul s'a sculat dela pământ şi, măcar că ochii îi erau deschişi, nu vedea nimic. L-au luat de mâni şi l-au dus în Damasc. Trei zile n'a văzut şi n'a mâncat, nici n'a băut nimic. Domnul l-a trimis apoi la Saul pe un Anania ca să-i deie iarăşi vederea. Anania s'a dus şi, după ce a întrat în casă, a pus mânile peste Saul şi i-a zis: frate Saule, Domnul Iisus, care ţi s'a arătat pe drumul pe care veniai, m'a trimis ca să capeţi din nou vederea şi să te umpli de Duhul Sfânt Chiar în clipa aceea a căzut de pe ochii lui un fel de solzi, şi el şi-a căpătat iarăşi vederea. Apoi s'a sculat şi a fost botezat. După ce a mâncat, a prins iarăşi putere. Şi îndată a început să propovăduiască că Iisus este Fiul lui Dumnezeu, este Hristosul. Sfătuindu-se Iudeii să-l omoare, ucenicii creştini l-au coborât într'o

noapte peste zidul cetăţii într'o coşniță. S'a dus apoi la Ierusalim şi acolo propovăduia cu îndrăzneală credinţa în Iisus Hristos, din care pricină Evreii iar căutau să-l omoare. Dar fraţii creştini l-au dus la oraşul Cesarea şi de acolo l-au pornit la Tars.

Iată semnul cel mare ce l-a arătat Iisus Hristos cu înviersunatul Său prigonitor Saul, care s'a numit apoi Pavel şi s'a prefăcut în cel mai aprig şi mai însufleţit apostol al credinţei creştineşti, jertfindu-şi chiar viaţa pentru această credinţă.

Din robia sa de mai înainte Saul şi-a aflat libertatea numai în Duhul lui Iisus Hristos. De aceea ne învaţă el, zicând: „*Unde este Duhul Domnului, acolo este libertatea*“ (2 Cor. 3, 17). De aceea ne şi îndeamnă el: „*Staţi în libertatea, cu care Hristos ne-a liberat pe noi, şi nu vă plecaţi iarăşi sub jugul robiei*“ (Galat. 5, 1), căci „*fraţilor, voi aţi fost chiemaţi la libertate*“ (Galat. 5, 13). Şi „*aşa este voia lui Dumnezeu, ca, făcând bine, să înfrânaţi necunoştinţa oamenilor celor fără de minte ca cei liberi, şi nu ca şi cum aţi avea libertatea acoperământ răutăţii, ci ca servii lui Dumnezeu*“ (1 Petru 2, 15 şi 16). Şi sfântul apostol Iacob ne îndeamnă: „*Aşa să grăiţi şi aşa să faceţi ca cei ce aveţi să fiţi judecaţi prin legea libertăţii*“ (Iacob 2, 12). Dar legea cea mai deplină a libertăţii cere numai decât să ni adunăm în decursul întregii vieţi fapte potrivite numai cu ea, că zice tot sfântul apostol Iacob: „*Cine-şi va adânci privirile în legea cea desăvârşită a libertăţii şi va stărui în ea nu ca un ascultător uituc, ci ca un împlinitor cu fapta a învăţăturilor, acela va fi fericit în fapta sa*“ (Iacob 1, 25).

9. Neîntrecuta putere a Sfintei Cruci.

Păcatul strămoşesc sau *sumeţia* îl desbinase pe om pentru totdeauna de Dumnezeu. Ca să fie el din nou îmbinat sau împreunat cu Făcătorul său, Iisus Hristos a vestit trei ani *învăţăturile dumnezeieşti ale umilinţei* şi le-a pecetluit cu sângele Său pe Crucea de pe Golgota.

Acele *învăţături ale umilinţei* se numesc la un loc cu singurul cuvânt *religie* sau *religiune,* ceea ce înseamnă *legare din nou* sau *îmbinare din nou,* sau *împreunare din nou,* se'nţelege, *cu Dumnezeu.*

Mântuirea întregii vieţi, atât a acestei pământeşti cât şi a celei vecinice, ni e garantată numai de Crucea Domnului nostru Iisus Hristos. Iată, de ce zice El: „*Cine nu-şi ia crucea şi nu vine după Mine, nu este vrednic să fie ucenicul Meu. Cine îşi va păstra viaţa, o va pierde; şi cine îşi va pierde viaţa pentru Mine, acela o va câştiga*“ (Mat. 10, 38, 39). Şi iarăşi: „*Dacă voieşte cineva să vie după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea în fiecare zi şi să Mă urmeze. Că oricine va vrea să-şi scape viaţa, o va pierde, dar oricine îşi va pierde viaţa pentru Mine, acela o va mântui*“ (Luca 9, 23—26.

Noi putem trece, după moarte, pe puntea care duce la împreunarea cu Dumnezeu pe vecie, numai dacă ne ferim necontenit de păcate şi ne silim a sfinţi toate clipele vieţii de aice. Dumnezeu voieşte să fim numai ai Lui. De aceea „*voia lui Dumnezeu este sfinţirea*“ noastră (1 Tesal. 4, 3). De aceea şi proorocul David la întrebarea: „*Doamne, cine va locui în cortul Tău? cine va locui în muntele Tău cel sfânt?*“ dă răspunsul: „*cel ce umblă în neprihănire*“ (adecă în viaţă fără păcate sau în sfinţenie), „*cel ce face voia lui Dumnezeu şi spune adevărul din inimă*“ (Pslm 15, 1). Citim în Sfânta Scriptură că „*fără sfinţire nimeni nu va vedea pe Domnul*“ (Evrei 12, 14). *Sfinţirea* însă sau *mântuirea* ni e chezeşuită numai prin Crucea Domnului nostru Iisus Hristos. Adevărul acesta ni-l arată sfântul apostol Pavel, zicând: „*Propovăduirea Crucii este o nebunie pentru cei ce sunt pe calea pierzării, dar pentru noi, cari suntem pe calea mântuirii, este o putere a lui Dumnezeu . . . Dumnezeu a găsit cu cale să mântuiască pe credincioşi prin nebunia propovăduirii Crucii*“ (1 Cor. 1, 18, 21). Numai Crucea lui Iisus Hristos a adus deplină pace în toată lumea, cum zice tot s. ap. Pavel: „*Dumnezeu a vrut să împace totul cu Sine prin Iisus Hristos, atât ce este pe*

pământ cât şi ce este în ceruri, făcând pace prin El, prin sângele Lui vărsat pe Cruce“ (Colos. 1, 20). Şi iarăşi zice: *Iisus a împăcat şi pe Iudei şi pe Neamuri, uniţi într'un singur trup, prin Crucea Lui, prin care a nimicit vrăjmăşia dintre ei*“ (Efes. 2, 16). Marele Pavel nu voia să cunoască altă *laudă* şi altă *ştiinţă*, decât numai lauda şi ştiinţa despre Crucea lui Hristos. De aceea zice el: „*departe de mine gândul să mă laud cu altceva, decât cu Crucea Domnului nostru Iisus Hristos*“ (Galat. 6, 14) şi: „*n'am avut de gând să ştiu între voi altceva decât pe Iisus Hristos, şi pe Acesta răstignit*“ (1 Cor. 2, 2). Crucea Domnului era chiar viaţa lui Pavel, precum el singur mărturiseşte: „*Am fost răstignit împreună cu Hristos şi trăiesc, dar nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine*“ (Galat. 2, 20). Pavel simţeşte nespusă durere din pricina celor ce nu cinstesc Crucea. El zice către Galateni (3, 1): „*O, Galateni nechibzuiţi, cine v'a fermecat să nu ascultaţi de adevăr, pe voi, înaintea ochilor cărora a fost zugrăvit Iisus Hristos ca răstignit?*“ Şi către Filipeni (3, 18) scrie: „*V'am spus de multe ori şi Vă spun şi acum plângând: sunt mulţi cari se poartă ca vrăjmaşi ai Crucii lui Hristos; sfârşitul lor va fi pierzarea*“. „*Lumea*“ — zice tot Pavel — „*este răstignită pentru mine prin Domnul nostru Iisus Hristos, şi eu sunt răstignit pentru lume*“ (Galat. 6, 14), că toţi „*cei ce sunt ai lui Hristos şi-au răstignit firea pământească împreună cu patimile şi poftele ei*“ (Galat. 5, 24). Iar „*cei ce au fost luminaţi odată, gustând darul ceresc, şi totuşi au căzut, Il răstignesc din nou pe Fiul lui Dumnezeu şi-L dau să fie batjocurit*“ (Evrei 6, 4—6). O, de am ajunge noi toţi Românii să zicem cu toată însufleţirea ca proorocul David: „*Bunătatea şi adevărul Tău, Doamne, Mă vor păzi totdeauna!*“ (Pslm 40, 11). O, de ne-am pătrunde cu toţii de vecinicul adevăr sfânt şi l-am şi urma cu toate cugetele, vorbele şi faptele noastre, că **unica biruinţă deplină** *asupra tuturor necazurilor şi duşmanilor vieţii ni-o dă numai Crucea Domnului nostru Iisus Hristos!*

0. Impăratul Constantin cel Mare.

A domnit dela anul 306 până la 337 după Hristos. Pe vremea lui a trăit şi episcopul Eusebie din oraşul Cezarea Palestinei. El s'a născut între anii 260 şi 270, a trăit până la 340 şi a fost cel dintăi care a scris *Istoria bisericească*. Lucrarea aceasta o numeşte el singur un „*drum pustiu*“ care până la dânsul n'a fost „*bătut de nimeni*“, şi mai zice de dânsa: „*nu ştiu pe nimeni care s'o fi făcut până acum*“. De aceea se şi numeşte el *părintele istoriei bisericeşti* [2]).

Eusebie a scris şi despre viaţa împăratului Constantin cel Mare, zicând că Dumnezeu l-a învrednicit „*nu numai de a-l vedea, ci şi de a-l cunoaşte*“ pe acel împărat, *şi de a vorbi cu el ca şi cu un prieten*“, ale cărui însuşiri erau aşa de strălucite, cum nici odată nu s'au văzut la altul careva din vremea cea vechie. Şi mai spune Eusebie că tot după zece ani se făceau pe atunci serbări obşteşti spre a-l preamări pe împăratul, şi el a rostit la două serbări de acelea două cuvântări de laudă, pe când împăratul era de faţă.

Maxenţiu, un duşman al împăratului, se afla cu oastea sa aproape de cetatea Roma. Constantin se porni din ţara Galiei (Franţa de astăzi) cu război în contra lui. Cum mergea el cu armata sa în marş, într'o zi'n *amiaza mare au văzut în aer şi el şi soldaţii lui o cruce luminoasă şi pe ea cuvintele:* **In acest semn vei învinge!** La ivirea acestui semn împăratul şi soldaţii, cari îl urmau, fură cuprinşi de o mare mirare. In noaptea următoare i se arătă împăratului în timpul somnului Mântuitorul Hristos cu acelaşi semn, şi-i porunci să-şi facă din el steag şi să-l poarte în războaie spre a fi apărat de primejdii. Marturi despre adevărul acestei arătări a Sfintei Cruci sunt doi oameni învăţaţi din vremea aceea, anume episcopul Eusebie care zice că

---

[2]) Cfr. *Istoria bisericească şi viaţa lui Constantin cel Mare de Eusebie, episcop de Cezarea,* tradusă de fostul Mitropolit Primat Iosif Gheorghian, Bucureşti 1896, pag. III şi 4.

împăratul Constantin *i-a istorisit singur* cum *i s'a arătat Sfânta Cruce*[3]) şi Lactanţiu care era *apologet*, adecă apărătorul cu scrisul al adevărurilor creştineşti, şi era şi învăţătorul lui Crispus, fiul împăratului.

Cerând ajutorul lui Dumnezeu, împăratul a şi poruncit de s'a pus semnul Crucii pe steagurile oştirilor sale, astfel l-a învins pe Maxenţiu pe ţărmurile râului Tibru lângă puntea lui Milvius, şi a luat în stăpânire cetatea Roma[4]). Apoi a ridicat în cel mai frumos loc al Romei o Cruce cu cuvintele scrise pe ea în limba latinească: „*Cu acest semn mântuitor, care e semnul adevăratei puternicii, am scăpat cetatea voastră* (adecă a locuitorilor din Roma) *de stăpânirea celor fără de lege şi am aşezat din nou Senatul* (diregătoria cea mai înaltă a Romanilor) *şi poporul în vechia lor strălucire*“ (Op. cit. pag. 350). Episcopul Eusebie scrie că „*în toate locurile, unde se arăta steagul acesta, duşmanii o luau la fugă Văzând aceasta Constantin, porunci ca Steagul Crucii să fie purtat în fruntea oştirilor cari începeau a slăbi şi ele îndată prindeau la curaj şi se simţiau însufleţite de o râvnă cu totul dumnezeiască*“. Iată, de ce împăratul a ales „*dintre gardiştii săi cam 50 de inşi dintre acei ce-i întreceau pe ceilalţi în puterea trupului, în mărimea curajului şi în evlavie, şi-i-a însărcinat de a păzi necontenit steagul şi a-l purta rând pe rând*“. Episcopul Eusebie mărturiseşte: „*Insuşi împăratul mi-a istorisit această faptă însemnată!*“ (Op. cit. pag. 363).

Cu ajutorul *Sfintei Cruci* şi a rugăciunilor împăratul i-a biruit pe toţi duşmanii săi. Când era aproape de a se începe vre-o bătălie, el se ducea adeseori afară din lagăr în cortul, în care se afla *Sfânta Cruce*, şi se ruga lui Dumnezeu. Apoi ieşia de acolo cu totul plin de Duhul dumnezeiesc, poruncia ca să sune trâmbiţa şi se pornia în contra duşmanului. Soldaţii săi năvăliau îndată, începeau lupta şi câştigau biruinţa.

---

[3]) Iată chiar cuvintele episcopului Eusebie: „*Vedenia mi-a istorisit-o însuşi împăratul*“ (Op. cit., pag. 245).

[4]) Cfr. *Georg Webers Weltgeschichte*, herausgegeben von Prof. Dr. Alfred Baldamus, erster Band, pag. 737. Leipzlg 1919.

In anul 313 împăratul a dat un *edict* sau o *ordonanță* sau o *lege*, prin care a asigurat deplina libertate a religiunii creştine. Dar el nu s'a mulţămit numai cu edictul acesta, ci, făcându-se dela anul 325 singur stăpânitor asupra uriaşei sale împărăţii, a sprijinit creştinătatea în toate chipurile, iară păgânătatea s'a silit s'o delăture cu totul. El a pus în fruntea ţărilor sale cârmuitori creştini, a poruncit să se deie creştinilor tot ce li se luase mai înainte, să se înapoieze averile confiscate dela mucenici rudelor lor sau bisericii şi să se zidiască din nou bisericile dărâmate. Impăratul singur a zidit biserici în Constantinopole, în Ierusalim şi pe aiurea şi a hotărât să se deie venituri bisericilor şi preoţilor din visteria Statului. El a ridicat vaza preoţimei şi prin aceea, că a ncuviinţat creştinilor să-şi caute orice fel de dreptate la episcopii lor, nu pe la judecătorii. El a pus la cale de s'au ţinut şi mai multe *sinoade* sau *adunări de episcopi*. Intre acestea e şi cel dintâi *sinod ecumenic* sau *de a toată lumea*, care s'a ţinut în anul 325 în oraşul Nicea din Asia-Mică. La astfel de adunări veniau episcopi din toată lumea, ca să se sfătuiască despre curăţenia învăţăturilor dumnezeieşti, despre legile bisericeşti şi despre delăturarea certelor şi a desbinărilor ce se iviau din pricina unor învăţături rătăcite. — Impăratul îi sprijinia pe cei ce primiau credinţa creştinească, dăruia săracilor bani, pâne şi alte cele; dela bogaţii, cari îi prigoniau pe creştini, lua tot ce ei aveau. Pe păgâni nu-i prigonia, îi încuraja însă la orice prilej să se facă creştini. Templele păgâneşti trebuiau să fie dărâmate sau închise, şi numai puţine rămaseră neatinse. Statuiele trebuiau să fie despoiate de toate podoabele lor. Marele Constantin a dovedit la tot prilejul că a fost un cinstitor foarte însufleţit al legii lui Hristos care foarte adese ori se rugă lui Dumnezeu [5]).

Pe lângă înălţarea creştinismului la rangul de religiune a Statului, este foarte însemnată şi fapta că în anul 330 împăratul şi-a strămutat reşedinţa la vechiul

---

[5]) Cfr. cit. *Istorie bisericească*, pag. 333—439.

oraş Bizanţiu, numit de atunci, spre deosebire de vechia reşedinţă Roma din Italia, *Roma-Nouă* sau, după numele împăratului, *Constantinopole,* adecă *orașul lui Constantin.*

După un timp îndelungat de pace, regele persesc Sapores al doilea, supunându-şi ţara Armeniei, avea de gând să-şi supuie şi ţara Siriei, primejduind astfel de-a dreptul împărăția Romanilor. Impăratul Constantin se pregătia să meargă cu o mare oaste în contra lui, dar de odată se bolnăvi de moarte. El a şi murit în anul 337, a treia zi după Rusalii (Duminica Mare), în palatul împărătesc din orașul Nicomedia în Asia-Mică, după ce mai întăi fu botezat de episcopul Eusebie. Pe atunci oamenii îndătinau a se boteza înainte de moarte, ca să fie cu totul curaţi de păcate, de oarece se ştie că botezul îl curăţeşte pe om de toate păcatele. Impăratul doria să se boteze în apa Iordanului, dar boala grabnică l-a împiedicat. Trupul lui fu dus la Constantinopole şi acolo aşezat în biserica sfinților apostoli[6]).

11. Alt semn deosebit, cu care Iisus Hristos vrea să ajungem la libertatea cea mai deplină.

Pe lângă semnul deosebit, ce l-a arătat Iisus Hristos numai unicului Saul lângă cetatea Damascului, El a mai arătat şi alt semn deosebit, dar nu numai unui singur om, ci tuturor oamenilor, vrând ca toţi să ajungă la libertatea cea mai deplină. De când împăratul Constantin cel Mare şi ostaşii lui au văzut pe cer ziua'n amiaza mare Sfânta Cruce cu cuvintele scrise pe ea: **„In acest semn vei învinge!“** — de atunci trebue să cunoască toţi oamenii că Sfânta Cruce este arma cea mai puternică, cu care ei pot învinge toate meşteşugirile diavolului şi toate necazurile şi primejdiile vieții. Cu puterea Sfintei Cruci Iisus Hristos a surpat puterea morţii şi a *înviat multe trupuri ale sfinţilor cari muriseră* (Mat. 27, 53). Puterea aceasta diavolul n'o poate suferi, după cum zice

---

[6]) Cfr. cit. Weltgeschichte, pag. 739 şi 740.

cunoscutul tropar: „*Doamne, armă asupra diavolului Crucea Ta ai dat nouă, că* (diavolul) *se scutură şi se cutremură, nesuferind a căuta spre puterea ei, că* (prin Cruce) *morţii i-ai sculat şi moartea ai surpat, pentru aceasta ne închinăm îngropării Tale şi învierii*“. Iisus Hristos zice: „*In lume veţi avea necaznri, dar îndrăzniţi, Eu am biruit lumea*“ (Ioan 16, 33). Cu sfânta Cruce a biruit Hristos lumea; numai cu arma Sfintei Cruci o putem birui şi noi. Numai Sfânta Cruce ne face vrednici urmaşi şi ucenici ai Mântuitorului (Mat. 10, 38), pe când „*sfârşitul celor ce se poartă ca vrăjmaşi ai Crucii lui Hristos va fi pierzarea*“ (Filip. 3, 18).

Păcatul strămoşesc *al trufiei* îl înstrăinase pe om cu totul de Dumnezeu. *Umilinţa Crucii*, dovedită de Iisus Hristos până la moartea Sa, l-a împreunat pe om iarăşi cu Dumnezeu. Impreunarea sau *legătura aceasta din nou cu Dumnezeu* se chiamă *religie. Crucea* este aşa dară *religie.* Şi, de oarece „*numai unde este Duhul Domnului, acolo este libertatea*“ (2 Cor. 3, 17), de aceea *religia* este *şi libertatea cea mai deplină.*

Adevăr vecinic rămâne că numai *teocraţia* sau cârmuirea în numele şi în puterea Dumnezeirii i-ar duce pe locuitorii unui Stat la *libertatea cea mai deplină.* Dar aceasta nu s'a întâmplat încă nicăiri, deşi nu peste multă vreme vor fi două mii de ani, de când Crucea lui Hristos e cunoscută în lume. Pricinile sunt îndeobşte păcatele. Am văzut până la ce groaznică trufie s'au lăsat împinşi unii Papi dela Roma, în loc să urmeze calea Crucii sau umilinţei; am văzut şi până la ce rătăciri cumplite au ajuns ei. Papii n'au respins, ca Iisus Hristos, ispita diavolului, care Îi da împărăţiile lumii, şi de aceea cu tot dreptul zice G. M. Ivanov că „*Biserica catolică a fost tot timpul cu diavolul*“, că „*Papa s'a arătat pe pământ fiul istoric al diavolului, şi câtă vreme catolicismul nu se va preface în creştinism, Statele catolice nu vor întra în democraţie, Crucea va fi pretutindeni în ele răsturnată*“ [7]).

Pe lângă teocraţie, felul de cârmuire cel mai prielnic

---

[7]) Cfr. Revista „*Gândirea*“, anul IV, No. 3, pag. 68.

pentru toţi locuitorii unui Stat este democraţia. Am arătat mai înainte că în Statul nostru, în România, este la cârmă *democraţia parlamentară-constituţională,* dar am spus că adevărata democraţie ni lipseşte încă. Aceasta vom avea-o abia atunci, când *adevărul şi dreptatea* vor fi soarele, menit să-i lumineze pe cei necunoscători şi nepricepuţi, să-i vădiască pe cei făţarnici, pe cei *egoişti* sau *iubitori numai de sine,* pe cei hapsâni, pe cei vicleni şi pe alţi păcătoşi, şi să nimiciască cu totul dintre fraţi zavistia, ura, duşmănia precum şi toate năzuinţele nedrepte şi fără nici un frâu de a ajunge cu apucături de tot neiertate, ba chiar şi cu silă vădită la ranguri, măriri, bogăţii şi la alte deşertăciuni în dauna obştei [8]).

12. Către cetitori.

Tot *binele* se numeşte *virtute*, tot *răul* se numeşte *păcat.* Fiecare din noi îşi petrece traiul între virtuţi şi între păcate. Virtuţile îl duc pe om la *fericire* sau la *viaţă*, păcatele îl duc la *osândă* sau la *moarte.* Este dar de cea mai mare trebuinţă să ştie tot omul numai decât cari sunt virtuţile, ca să se ţie de ele şi să se feriască de păcate. Este de cea mai mare trebuinţă ca mai întâi părinţii să lumineze mintea copiilor de mici, arătându-li frumuseţa virtuţilor, şi apoi să-i deie pe la şcoli, ca acolo mintea lor să se lumineze mai departe. Părinţii n'ar putea să facă păcate mai mari, decât să-şi lase copiii neşcoliţi, şi aşa ei să nu ştie, ce-s virtuţile şi ce sunt păcatele. Legile grijesc la noi în România să nu se întâmple aşa ceva. Ele hotăresc pedepse foarte aspre pentru fiecare tată, care nu vrea să-şi deie copiii la şcoală. Toate şcolile însă de orice fel, afară de cele ce dau ştiinţă preoţească şi bisericească, îi învaţă pe oameni mai ales lucruri de folos pentru traiul lor trupesc. Ele *cultivă* sau *luminează* mintea, dar *cultura aceasta*, izvorâtă

---

[8]) Cfr. articolul „*Despre Democraţie*“ în revista „*Cele trei Crişuri*“ pe Nov.—Dec. 1924, pag. 170—171.

numai din creeri omeneşti, îndrăzneşte adese ori să judece cu puterea ei mărginită până şi lucrurile cele mai grele din lume, îndrăzneşte *să raţioneze* — cum se zice — sau *să filosofeze* sau *să facă filosofie* şi aşa, nevrând să-L ştie pe Dumnezeu, se îngloadă cu totul în păcate. Pe un om cu o cultură de felul acesta poporul nostru îl numeşte *filosof firoscos*, adecă *scos din fire* sau *nebun*. Şi într'adevăr nebun trebue să fie nenorocitul de om care nu primeşte ştiinţa despre Dumnezeu, singura ştiinţă ce ni arată toată vrednicia noastră, şi fără de care nimeni n'a fost, nu este şi nu va putea fi vreodată cu totul fericit. Satana zice foarte adevărat despre *raţiunea* unui *firoscos: El raţiune o numeşte şi de ea se foloseşte, ca mai dobitoc să fie decât bestia'n pustie!* Dă, înţelepciunea tuturor şcolilor, care nu ia în samă ştiinţa dumnezeiască, poate face din om numai o bestie. Filosofia, izvorită curat numai din creerii omeneşti, este o mare înşelăciune, o rătăcire şi nenorocire fără margini. Ea îl duce pe bietul om, care se lasă ademenit de dânsa, cum i-a dus şi îi duce încă pe mulţi Români nenorociţi, numai la moarte. *De aceea, pentru fericirea vieţii noastre, noi nu ne putem mulţămi de fel numai cu şcolile ce ni dau înţelepciune curat omenească, de oarece clipă după clipă, ceas după ceas, zi după zi, an după an şi aşa toată viaţa avem cea mai sfântă datorie să ne ţinem numai decât din răsputeri de virtuţi şi din răsputeri să ne ferim de păcate. Unica Şcoală, care ni arată datoria aceasta, cea mai vajnică a întregii noastre vieţi, este* **Şcoala creştinească, în frunte cu Prea Sfântul, ei Invăţător, Domnul, Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Isus Hristos, care va fi şi Judecătorul nostru la judeţul cel înfricoşat de apoi.** Atunci noi vom fi judecaţi înaintea Lui şi a tuturor îngerilor, în faţa întregii omeniri. Şi atunci vom fi răsplătiţi cu fericirea vecinică sau osândiţi cu moartea vecinică şi pentru fiecare cuvânt ce l-am grăit în viaţa aceasta şi pentru împlinirea sau neîmplinirea faptelor iubirii creştineşti.

Cartea cea mai de samă în *Şcoala creştinească* este partea aceea din *Sfântă Biblie* sau din *Sfânta Scriptură*

care se numeşte *Testamentul Nou* şi în care se află Sfintele Evanghelii şi scrierile sfinţilor apostoli.

Cârma bisericii noastre din Bucureşti a făcut un aşezământ de tare mare folos, anume *Institutul Biblic.* Menirea acestui Institut este să tot tipăriască şi să deie tuturor Românilor felurite cărţi de ştiinţă a legii dumnezeieşti. Cărţile acelea vor lumina cu vremea sufletele neamului nostru astfel, încât păcatele se vor tot stinge dintre noi şi numai Iisus Hristos va fi aievea Păstorul nostru. Institutul Biblic a şi pregătit acum lucrarea Testamentului Nou. Ea încurând va fi tipărită şi fiecare din noi va putea-o cumpăra ieftin.

Se înţelege că va fi greu pentru cel ce abia ceteşte şi scrie să înţeleagă tot ce spune Testamentul Nou, şi aşa să ştie ce sunt virtuţile şi ce-s păcatele. De aceea eu am început în anul 1902 a tălmăci pe înţelesul tuturor cartea neamţului Dr. Xaver Massl, numită „*Virtutea creştină*“, şi acum am sfârşit a o tipări cu ajutorul Domnului.

După cele ce se află în cartea aceasta, fiecare om, care vrea să fie cu adevărat fiul lui Dumnezeu, trebue să-şi îndrepteze viaţa după următoarele virtuţi : 1. Virtutea dumnezeiască a credinţei, 2. Virtutea dumnezeiască a nădejdii, 3. Virtutea dumnezeiască a iubirii, 4. Virtutea înţelepciunii creştine, 5. Virtutea dreptăţii creştine, 6. Virtutea bărbăţiei creştine, 7. Virtutea cumpătării creştine, 8. Virtutea umilinţei creştine, 9 Virtutea ascultării creştine, 10. Virtutea evlaviei creştine, 11. Virtutea râvnei creştine, 12. Virtutea păcii creştine, 13. Virtutea milei creştine, 14. Virtutea blândeţei creştine, 15. Virtutea adevărului creştin. Fiecare virtute, dacă s'ar tipări deosebit, ar face o cărticică de cam 50 sau şi mai multe file.

Pe lângă acestea 15 virtuţi am mai tipărit cărticelele: 1. August Herman Francke, omul lui Dumnezeu, 2. Binele cel mai mare din lume, 3. Citiţi, citiţi, ce poate credinţa în Dumnezeu, 4. Rugăciunea este suflarea sufletului, şi cine nu se roagă acela nici nu mai trăieşte, 5. Epistolă către fraţi, citiţi, citiţi, citiţi şi vă jur pe Domnul ca epistola să fie citită la toţi fraţii.

6. Sfaturi pentru tineret, 7. Grija cea mai mare trebuie s'o avem de viața cea vecinică, scriere poporală scoposind zidirea bisericii celei vii a lui Hristos în sufletul creștinesc, de oarece lipsa acelei biserici este cea mai mare nenorocire a neamului nostru.

Acestea 7 cărticele şi cu cele 15 virtuţi fac la un loc 22 de scrieri. E prea de ajuns numai să le cetiască cineva, ca hotărât să fie pus pe gândurile cele mai serioase că de fel nu-i este iertat să glumiască cu traiul din lumea aceasta, dacă nu vrea să ajungă la mare nenorocire în lumea cea vecinică. E prea de ajuns numai cetirea acestor 22 de scrieri, ca omul să se treziască din somnul păcatelor şi să-şi sfințiască sufletul cu aghiazma virtuţilor.

Adevărul acesta a fost întărit de Capul bisericii noastre din Bucovina, care cu scrisoarea din 26 Septembre (9 Octombre) 1912, No. 194, a dat voie să se tipăriască ca scrieri ale Institutului Biblic din Suceava: 1. Virtutea dumnezeiască a credinţei, 2. Virtutea dumnezeiască a nădejdii, 3. Virtutea dumnezeiască a iubirii, şi, cu scrisoarea din 2/15 Mai 1913 No. 79, a îngăduit să se tipăriască tot ca scriere a Institutului Biblic „*Rugăciunea este suflarea sufletului, şi cine nu se roagă acela nici nu mai trăieşte*“. Acelaşi Institut Biblic a cerut dela acelaşi Cap bisericesc să poată tipări încă 8 din virtuţile numite mai înainte, dar în 1914 a început straşnicul război, la care au luat parte aproape toate popoarele, şi aşa toată treaba a rămas baltă. Și scrierea „*Sfaturi pentru tineret*“ este aprobată să se tipărească în Institutui biblic.

Nu încape nici o îndoială că Institutul Biblic din Bucureşti va şi tipări cu bună samă, pe lângă alte multe cărţi despre legea dumnezeiască, şi cele 22 de scrieri ale mele în milioane de *exemplare* sau *bucăți* şi le va lăţi în poporul nostru. Poporul le va ceti, îşi va sfinţi sufletul tot mai mult, și aşa cu încetul se va simți îndemnat a zice cu cea mai mare însufleţire: „*Dumnezeule, ce nespus de mândră e lumea Ta, când Tu eşti inima și sufletul omului și cât de uşor e de purtat atunci jugul*

vieții"! și „Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile Tale, și nici un cuvânt nu este destul spre lauda minunilor Tale!"

Și când vom ajunge fericita vreme *că fiecare Român vă sluji numai Domnului Dumnezeului nostru și norodului Său*, atunci Isus Hristos va fi unicul Păstor al tuturor Românilor, și neamul românesc va fie cel dintâi din lume, a cărui cârmă bisericească va fi *teocrația*.

13. Adevărul creştinesc cere să fim totdeauna mulţămitori lui Dumnezeu, îngerilor şi sfinţilor Lui.

N'ar fi nici o nedreptate şi nici o nenorocire mai mare decât să-L părăseşti pe Dumnezeu cel ce te-a născut şi să-L uiţi pe Dumnezeu cel ce te hrăneşte (5 Moisi 32, 18). Căci El ţi-a dat trup şi suflet şi viaţă după chipul şi asemănarea Sa, El te-a pus să stăpâneşti *„peștii mării și paserile cerului și dobitoacele și tot pământul și toate cele ce se târăsc pe pământ"* (1 Moisi 1, 26). *„Nu este El oare Tatăl tău care te-a făcut, te-a întocmit şi ţi-a dat fiinţă?"* (5 Moisi 32, 6). Proorocul David zice: *„Domnul sprijinește pe cei ce cad și îndreptează pe toți cei surpați. Ochii tuturor nădăjduiesc spre Tine* (Doamne) *și Tu li dai lor hrană la bună vreme, deschizi mâna Ta și saturi pe tot cel viu. Aproape e Domnul de toți cei ce-L chiamă întru adevăr. El împlinește dorințele celor ce se tem de El, li aude rugăciunea și-i mântuiește. Domnul păzește pe toți cei ce-L iubesc pe El"*. (Pslm 144). Domnul *„păzește adevărul în veac, face judecată celor năpăstuiți, dă hrană celor flămânzi, desleagă pe cei ferecați în obezi, ridică pe cei surpați, iubește pe cei drepți, păzește pe cei nemernici"* (Pslm 145). Dumnezeu cel nesfârşit de milostiv *„așa a iubit lumea, că L-a dat pe Fiul Său cel unul născut, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă vecinică"* Ioan 3, 16). *„Fiind noi morţi cu păcatele, Dumnezeu împreună ne-a înviat cu Hristos și ne-a așezat împreună în cer întru Hristos, . . . pentrucă sun-*

tem făptura lui, fiind făcuți în Iisus Hristos spre fapte bune, deci nu mai suntem străini și nemernici, ci suntem împreună cetățeni cu sfinții și de aproape ai lui Dumnezeu" (Efes. 2, 5, 6, 10, 19). Și noi să nu-I mulțămim lui Dumnezeu ? Să nu-I mulţămim Mântuitorului nostru Iisus Hristos care, Dumnezeu fiind, s'a înjosit până la moartea de pe cruce (Filip. 2, 6—9) şi ne-a mântuit de moarte şi de iad şi ni L-a dat pe Duhul Sfânt, *Duhul adevărului*, fără de care nu putem avea nici un fel de voinţă şi nici un fel de putinţă de mântuire? Sau crezi tu, creştine, că nu-I eşti dator, cu mulţămită lui Dumnezeu, pentrucă El te-a făcut, te-a chiemat şi te-a îndreptat şi-ți îmbie sfinţenia şi fericirea, fără să te întrebe, ori de ai fi voit tu să fii făcut, chiemat, sfinţit şi mântuit? *„Cine eşti tu, omule, ca să răspunzi împotriva lui Dumnezeu? Nu cumva va zice plăzmuitura către plăzmuitor: pentru ce m'ai făcut aşa? Nu este oare olarul stăpân pe lutul lui?"* (Rom. 9, 20—22). Deci umileşte-te, de oarece obrăznicia ta nu mai are nici o nădejde. Umileşte-te şi mulţămeşte Domnului totdeauna, şi atunci îţi vei afla nădejdea în pacea sufletului tău şi nu vei mai zice: *„Piară ziua, în care m'am născut şi noaptea, în care s'a zis; s'a plăzmuit un om; acea zi să nu fie decât întunerec, nouri groşi să zacă peste ea; acea noapte să nu se numere între zilele omului"* (Iov 3, 3–6). Umileşte-te şi fii ascultător şi atunci nu-ţi vei mai blăstăma viaţa, ci cu adâncă mulţămită vei rosti sfântul adevăr: *O cât de mare e bunătatea Ta, atotputernice Doamne! Oare om e acela, pe care ea nu-l pătrunde şi care cu suflet împietrit înăbuşă în lăuntrul său mulţămita ce Ţie pururea Ţi se cuvine? Eu în toată clipa voiu păstra dragostea pentru Tine, ea va fi întăia şi cea de pe urmă datorie a vieţii mele, că Tu, Doamne, n'ai uitat de mine nici odată, deci inima mea va fi totdeauna numai a Ta!*

După Dumnezeu, adevărul creştinesc ne îndatoreşte să mulţămim îngerilor şi sfinţilor Lui. Sfântul apostol Pavel zice: *„Au nu sunt toţi îngerii duhuri slujitoare, cari se trimit spre slujbă pentru cei ce vor să moşte-*

niască mântuirea?“ (Evrei 1, 14). Fiecăruia din noi îi este dat un înger, ca să ne însoţiască în primejdioasele căi ale vieţii, să ne păziască de tot răul şi să ne ducă la mântuire. „*Iată*“ — zice Domnul — „*Eu trimit pe îngerul Meu înaintea ta, ca să te păziască pe cale şi să te ducă la locul ce ţi-am pregătit. Ia aminte de dânsul şi ascultă glasul lui şi nu-i fi necredincios, pentrucă nu se va lăsa el după tine că numele Meu este peste dânsul. De vei asculta glasul Meu şi vei face toate câte voiu porunci ţie, Eu voiu fi duşmanul duşmanilor tăi şi împotrivitorul împotrivitorilor tăi*“ (2 Moisi 23, 20—23). Origen zice: „*Fiecare om din sfânta biserică a lui Dumnezeu, până şi cel mai nesocotit, îşi are pe bunul său înger, un înger al Domnului, care îi este dat ca să-l însoţiască şi să-l povăţuiască, ca să îndrepteze faptele noastre şi să ceară pentru noi milele dumnezeieşti, cum dovedeşte aceasta Domnul în Evanghelie zicând: luaţi sama să nu disprețuiți pe unul din aceşti mici, căci zic vouă că îngerii lor în ceruri privesc totdeauna faţa Tatălui Meu care este în ceruri*“ (Mat. 18, 10). Iar sfântul Ciprian zice: „*Unirea şi pacea li face plăcerea cea mai mare nu numai oamenilor celor credincioşi şi iubitori de adevăr, ci şi îngerilor din cer, căci cuvântul dumnezeiesc ne asigură răsvedit că îngerii se bucură de un păcătos ce se pocăieşte şi se întoarce iarăşi la unirea cu cei buni. Aceasta nu s'ar zice despre îngeri, locuitorii cereşti, dacă ei n'ar sta în strânsă legătură cu noi şi nu s'ar bucura de această legătură. Dimpotrivă ei îşi acopăr faţa şi se tulbură, dacă trebuie să vadă că atâţia oameni îşi desfac inima şi voinţa de Dumnezeu şi nici nu-L chiamă împreună cu îngerii pe acelaşi Tată ceresc, nici îi lasă pe îngeri să li fie prietenii şi solitorii lor*“. De aceea să adaogem la rugile noastre totdeauna şi rugăciunea: „*Sfinte îngere, păzitoruı vieţii mele, acopere-mă cu aripile bunătăţilor tale şi alungă dela mine toată lucrarea cea rea a diavolului, şi roagă-te lui Hristos Dumnezeu pentru mine păcătosul (păcătoasa!). „Să fim*“ — cum zice sfântul Grigorie — „*faţă cu îngerii cu toată încrederea şi mulţămita, căci ei sunt acum apă-*

rătorii şi epitropii noştri, iar dincolo (în viaţa de veci) *noi vom fi soţii lor şi împreună moştenitori cu ei în Hristos Iisus*“.

Cu mulţămită li suntem datori şi sfinţilor. Căci, după cum zice sfântul Ieronim — „*dacă apostolii şi mucenicii, fiind încă în viaţă şi trebuind să aibă grijă de sine înşişi, se rugau pentru alţii, cu cât mai mult se vor ruga ei, după ce au primit cununa învingerii! Moisi s'a rugat pentru 600 mii de bărbaţi, şi mucenicul Ştefan a cerut iertare pentru cei ce l-au ucis cu pietre; fiind ei acum la Hristos, oare se vor ruga mai puţin sau rugăciunea lor va avea mai puţină putere? Apostolul Pavel ne asigură că prin rugile lui s'au mântuit 276 de suflete ce erau cu el în corabie, şi acum, când el se află la Hristos, oare îşi ţine gura închisă şi nu se mai roagă pentru cei ce cred în Evanghelia vestită de dânsul?*“ Origen zice: „*Noi trebue să fim încredinţaţi că sfinţii din cer îşi împlinesc datoria dragostei către aproapele cu mult mai deplin şi ne sprijinesc pe noi cei slabi cu mai multă tărie în lupta noastră decât aceia, cari înşişi sunt încă cuprinşi de slăbiciunea omenească*“ (adecă decât cei ce se roagă pentru noi încă în viaţa aceasta). Adevărul acesta e dovedit prin mulţime de minuni. Câte mii şi milioane de oameni nu şi-au mântuit viaţa prin rugile către sfinţi şi mai ales către Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioară Maria! Arată-te dar şi tu, creştine, mulţămitor sfinţilor, rugându-te lor în necazurile tale şi silindu-te a merge pe urmele vieţii lor celei sfinte! Sfântul Ioan Gură-de-aur zice: „*Rugile către sfinţi au o mare şi mântuitoare putere numai pentru aceia, cari cu inimă plină de pocăinţă se feresc de tot ce lor nu li place, şi se silesc a fi sfinţi ca şi dânşii*“.

Noua lege bisericească.

După discuţii îndelungate, discuţii ce au fost purtate ani dearândul în diferitele corporaţiuni bisericeşti, inclusiv „Constituanta bisericească“ şi sf. Sinod, s'a votat în fine şi prin Parlament „Legea pentru organizarea bisericii ortodoxe române“.

Această lege împreună cu Statutul de organizare a fost votată de Senat în 24 Martie, de Cameră în 3 Aprilie 1925; ambele Corpuri legiuitoare au primit-o cu unanimitate de voturi. Luând în considerare că avem senatori şi deputaţi şi de altă lege decât a noastră, este destul de semnificativ acest lucru Este o dovadă că lumea s'a convins de marea importanţă şi de drepturile ce i se cuvin bisericii noastre strămoşeşti. Rolul acestei biserici în trecutul nostru a fost atât de important, aşa de covârşitor că după unire nu se putea să nu i se recunoască acest lucru. Biserica noastră a fost, prin forţa împrejurărilor, — oricât slavonismul ortodoxiei ne-a împiedecat multă vreme progresul naţional — element unificator şi într'o vreme când nu se ridicase cultura noastră la acea treaptă, de unde putea domina, nestingherită de hotarele politice meşteşugite, sufletele Românilor de pretutindenea. Intrând apoi ortodoxismul ca un element constitutiv în conştiinţa naţională a poporului nostru, biserica a avut din ce în ce un rol tot mai însemnat, mai ales în provinciile robite, unde dânsa a îndeplinit misiunea de păstrătoare nu numai a credinţei, dar chiar a fiinţei noastre etnice. Vremurile vitrege au lăsat însă urme adânci şi în viaţa noastră bisericească. Organizaţia bisericească nu putea fi unitară. Această organizaţie diferită, făcută după interese străine, oricât ar fi având pentru sine o vechime oareşcare şi adesea o utilitate netăgăduită în trecut, nu putea dăinui mai departe în ţara unită. Biserica din Transilvania avea un sinod episcopesc; biserica din Bucovina avuse un curios sinod episcopesc la Viena, constituit din mitropolitul Bucovinei şi episcopii din Dalmaţia, cari de mult s'au desfăcut de

noi ; biserica din Basarabia îşi avea unitatea dogmatică în Rusia. Evident, aceste stări nu mai corespundeau vremurilor noastre şi împrejurărilor noui.

Este chiar în tradiţia bisericilor ortodoxe ca să se organizeze pe cât posibil în legătură cu organizaţiile politice ale naţiunilor. Aceasta era rezultatul unui proces de desvoltare mai îndelungat ; şi nici biserica noastră nu ar fi putut să treacă peste aceste realităţi. De altfel nici nu credem să fi dorit cineva aceasta. Prin noua lege de organizare a bisericii, această biserică declarată prin Art. 22 din Constituţie dominantă în Stat, a fost orânduită în conformitate cu canoanele, tradiţia şi necesităţile de azi. Canoanele cer o organizare bazată pe dogme şi avându-şi un centru de organizare bine stabilit ; tradiţia cere ca acest centru să fie la Bucureşti şi împrejurările de astăzi cer să i se dea şi elementului mirean o mai mare importanţă decât în trecut.

Organizaţia unitară şi centrală a bisericii noastre este reprezintată prin Sf. Sinod, organul suprem al bisericii noastre, compus din toţi mitropoliţii şi episcopii ţării şi arhiereii-vicari în funcţiune, prezidat fiind de patriarh. Imprejurările de astăzi s'au consfinţit prin recunoaşterea a cinci mitropolii : a Ungro-Vlahiei, a Moldovei şi Sucevei, a Ardealului, Banatului, Crişanei şi Maramurăşului, a Bucovinei şi în sfârşit a Basarabiei. Istorice, cu vechi tradiţii în trecutul neamului nostru, sunt trei mitropolii : a Ţării Româneşti (Ungro-Vlahiei), a Moldovei (Mitropolia Sucevei) şi a Ardealului (azi cu un titlu aşa de lung şi nepractic). Mitropoliile Bucovinei şi Basarabiei sunt creaţii mai noui şi sunt făcute de căpetenii străine. Au rămas fiindcă era firesc lucru să rămâie, contribuind prin fiinţa lor la o mai bună administrare a bisericii în întregime. Normele de organizaţie cu totul străină şi neortodoxă s'au şters însă ; aşa s'a desfiinţat patronatul, ca nefiind în spiritul bisericii noastre. Mitropolia Bucovinei, având chiar un episcop sufragan dela Hotin, a trecut marginile regionaliste, un lucru foarte util şi îmbucurător. De altfel urmele trecutului se văd încă în dispoziţiile Art. 16 din Lege unde se institue

câte un consistor spiritual mitropolitan ca instanţă de apel numai la sediile mitropoliilor vechi: Bucureşti, Iaşi şi Sibiiu.

Prin noua lege i se garantează bisericii—cum era şi firesc şi tradiţional — autocefalia şi unitatea dogmatică cu celelalte biserici ortodoxe şi i se recunoaşte o autonomie, cum nu se poate cere mai mare într'un stat modern. Art. 4 din Lege prevede că „după dreptul canonic şi în conformitate cu Constituţia ţării, Biserica ortodoxă română îşi reglementează, conduce, şi administrează, prin organele sale proprii şi sub controlul Statului, afacerile sale religioase, culturale, fundaţionale şi epitropeşti".

Pentru a-şi putea îndeplini aceste multiple sarcini bisericii îi stau la dispoziţie mai multe corporaţiuni administrative cu un important rol şi în domeniul cultural şi caritativ. Corporaţiunile acestea au fost alcătuite, ţinându-se însă cont de împrejurările schimbate, după prevederile Statutului lui Andrei Şaguna. Lucrul cel mai important şi, credem, de mare folos în viitor pentru biserica noastră este participarea prin lege a elementului mirean la conducerea şi administrarea afacerilor bisericeşti. In antichitatea creştină elementul laic avea o importanţă cu mult mai mare decât mai târziu. Biserica, trecând prin perioada de grele lupte pentru existenţă, a isbutit să grupeze tot ce era creştin în jurul său, şi toţi credincioşii se identificau cu năzuinţele superioare ale bisericii, gata fiind la orice jertfe ce li s'ar fi cerut. Astfel elementul mirean a câştigat o importanţă atât de mare că nimic nu se făcea în biserică fără consimţământul lui.

Cu vremea devenind mai complicat aparatul administrativ bisericesc, înmulţindu-se credincioşii şi realizându-se şi în sânul bisericii pe lângă diferenţiarea socială şi o diviziune a muncii, clericii au isbutit să-şi asigure aproape exclusiv conducerea şi administrarea bisericii. N'a fost totdeauna bun acest lucru, n'a fost bun mai ales fiindcă în modul acesta mulţi mireni cu tragere de inimă pentru chestiuni bisericeşti au început a pierde interesul viu pentru instituţia lui Hristos. Astăzi, când indiferen-

tismul face ravagii în societatea noastră şi atâtea capete goale şi inteligenţe supțirele cred că este semn de rafinată şi superioară civilizaţie să priveşti la biserică, cu milă jignitoare, având aerul de a-i contesta dreptul la existenţă într'o epocă atât de înaintată, importanţa şi drepturile ce-i le dă mirenilor legea cea nouă, nu se pot destul sublinia. Fiind mirenii interesaţi direct la conducerea bisericii, vor lucra cu mai multă râvnă pentru ea, vor căuta mijloacele cele mai bune pentru propăşirea ei şi vor contribui foarte mult la constituirea unei conştiinţi morale în poporul nostru. In Transilvania participarea elementului mirean la conducerea trebilor bisericeşti a avut o hotărîtoare şi binefăcătoare influenţă asupra întregei societăţi româneşti. Las'că biserica era susţinută din sărăcia poporului, dar faptul că toţi credincioşii de anumite condiții îşi dădeau contribuţia la administrarea fondurilor bisericeşti şi la conducerea întregei biserici, fie că participau ca membri în sinodul parohial sau protopopesc, fie că votau pentru deputații mireni din sinod şi congres, faptul acesta a creat o solidaritate sufletească dintre cele mai trainice. După legea cea nouă elementul mirean va fi reprezintat în raport de $^2/_3$ faţă de $^1/_3$ cler atât în adunările parohiale, protopopeşti, cât şi în cele eparhiale şi în congresul naţional bisericesc care este corporaţiunea centrală reprezentativă a întregei biserici şi care hotăreşte, în afară de chestiunile curat dogmatice, norme obligatorii pentru întreaga biserică.

La baza bisericii noastre stă parohia cu adunarea parohială, urmează apoi organizaţia superioară administrativă a protopopiatului cu corporaţia reprezentativă a adunării protopopeşti. Corporația reprezentativă supremă în fiecare eparhie sau mitropolie este adunarea eparhială. Această adunare are o mare importanță pentru întreaga viaţă bisericească. Compusă în două din trei părţi din mireni, dând deci posibilitatea unei largi colaborări a celui mai numeros element dintre creştini, are deci bază democratică şi cuprinde în cercul de drepturi şi datorii ale membrilor ei (60 în eparhiile mai mari, 45 în cele mai mici) viaţa religioasă a creştinilor sub toate aspectele ei.

Adunarea eparhială trebue să supravegheze buna administrare a averilor eparhiale, din care se susţine întreaga eparhie, să îngrijască de crearea de noui mijloace pentru a face faţă împrejurărilor sociale de astăzi ea aprobă bugetul; ea controlează fundaţiile, ea supraveghează şi distribuirea burselor pentru promovarea studiilor teologice. Ea ajută bisericile sărace, ea împarte, în caz de trebuinţă, protopopiatele, ea verifică raportul general al consiliului eparhial, exercitând deci controlul administrativ; ea ia şi măsurile trebuincioase pentru disciplinarea organelor bisericeşti. Un mare rol i se atribue, prin lege, în domeniul culturii în general şi în special al tinerimii şcolare. Unitatea administrativă şi de organizaţie cu centru o reprezintă prin faptul că deleagă reprezintanții săi în Congresul naţional bisericesc.

Acest congres, ca for administrativ suprem, îndeplineşte rolul de regulator şi supraveghetor al întregei biserici în direcţia administrativă, economică şi culturală, având Sf. Sinod dreptul de dispoziţie în chestiunile dogmatice. Congresul acesta este un parlament bisericesc şi pentru a scuti pe episcopul eparhial de a fi forţat să aducă la îndeplinire hotărîri ale adunării eparhiale, pe care episcopul în conştiinţa lui nu le-ar putea aproba, congresul are şi rolul de instanţă superioară. Congresul național bisericesc are şi importantul rol de a alege pe episcopi și mitropoliți după modalitățile prevăzute în Art. 12 din Lege și Art. 9 din Statut. Chiriarhii vor fi aleşi de reprezintanţii tuturor creştinilor, clerici şi mireni şi de reprezintanţii guvernului, corpurilor legiuitoare, magistraturii şi înaltelor aşezăminte de cultură (Academie și Universităţi). Astfel ia parte la alegerea de episcopi şi mitropoliți toată naţia credincioasă, fără să se mai facă aceste alegeri, ca în trecut, de corpuri electorale aproape curat politice.

Congresul, adunarea eparhială, cea protopopească şi cea parohială îşi deleagă din sânul lor câte un consiliu administrativ pentru a uşura astfel conducerea afacerilor.

O autonomie bisericească fără avere proprie este

ilusorie ; din cauza aceasta se va forma un fond general bisericesc pentru acoperirea cheltuielilor de tot felul ale eparhiilor ; prin lege statul se obligă a da subvenții materiale acolo, unde averile bisericeşti nu sunt suficiente. Pe lângă controlul pe care îl exercită fiecare adunare eparhială, o Eforie bisericească centrală se va îngriji de buna administrare a fondului bisericesc. Statul mai pune de altfel la dispoziţia episcopilor şi mitropoliţilor ca sesiune câte 100 resp. 200 hectare teren de cultură şi câte 300, resp. 500 hectare pădure. Arhidiecezei Bucovinei i s'a rezervat, în împrejurări destul de grele, grație stăruinţelor şi autorităţii mari a ministrului Bucovinei, d-l I. Nistor, şi a intervenţiei I. P. Sf. Sale Mitropolitul Nectarie, fondul bisericesc cu menirea lui cea veche. (Art. 39 — 43 din Lege). Averea bisericească — şi aceasta se vede din întreaga lege — este menită nu numai pentru satisfacerea curat materială a trebuinţelor zilnice ale bisericii şi ale slujitorilor ei, ci ea are şi un scop mai nobil de împlinit : propaganda culturală. Bisericа, bine administrată, dar şi bine condusă va putea înrâuri în modul cel mai important asupra mersului cultural din întreaga ţară. Pentru a-i uşura bisericii această sarcină se garantează obligativitatea învăţământului religios şi în şcoalele secundare de toate gradele ; iar dela cler legea cere o pregătire cu mult mai bună decât înainte, admiţând preoți cu absolvenţă de seminar numai în lipsa candidaților cu studii superioare teologice. Tot aşa se reglementează şi datoriile sociale şi caritative ale bisericii. Importanţa culturală este aşa de mult apreciată că prin noua lege şi mănăstirilor li se aduce din nou aminte menirea lor istorică. Legea obligă biserica la înfiinţarea de seminare monahale pentru învăţătura monahilor, cari nu pot fi nişte bieţi analfabeţi rătăcitori după beatitudine sufletească ; mai mult, fiecare mănăstire trebuie să aibă şi o bibliotecă pentru trebuințele sufleteşti, cum ateliere de tot felul vor îngriji ca monahii şi monahele să aibă prilejul de a preţui valoarea morală a oricărei munci.

Astfel legea cea nouă de organizare bisericească

garantează bisericii noastre privilegiile și drepturile istorice, consfințite prin canoane și tradiţie națională; ea apără şi scuteşte biserica de primejdii şi de posibilități de umilire. Dar ea îi impune bisericii şi mari şi largi obligații cari resultă din misiunea ei pe pământ. Până acum s'au accentuat, pare-mi-se, foarte mult şi la toate prilejurile drepturile imprescriptibile ale bisericei. In ziua de astăzi trăim vremuri când fiecare om şi fiecare instituţie trebuie să-şi aducă aminte mai ales de obligaţiile ce are de îndeplinit. Prin menirea ei biserica are cele mai frumoase, cele mai înălțătoare, dar și cele mai grele obligaţii de îndeplinit. Pentru îndeplinirea lor nu este suficientă o lege, fie cât de bună; se cere mai mult, se cere suflet înainte de toate şi spirit de jertfă. Acestea trebuie să le trezească şi educe biserica, prin organele şi aşezămintele ei de cultură, într'un grad nesfârşit mai mare decât în trecut. Biserica trebuie să se îngrijească de o educație mai serioasă, mai solidă, mai adâncă a clerului ei de pretutindenea, biserica să aibă curajul de a curma relele chiar în domeniul educației; biserica să-şi împlinească cu hotărîre rolul de educatoare morală a creştinilor de toate categoriile

La această misiune sunt chemaţi să colaboreze cu toții. Să se munciască deci de aci încolo mult mai mult, mult mai serios, cu mai multă abnegaţie. Să se puie tot sufletul la îndeplinirea unei meniri, căci altfel şi cea mai bună lege rămâne literă stearpă...

R. Cândea.

Din suferințele Bisericii noastre ortodoxe sub stăpânirea austriacă.

I.

A fost o vreme, şi nu e mult deatunci, când noi, Românii din această țară, nu puteam pătrunde în tainele ascunse în actele birourilor din palatul guvernorilor austriaci de pe Piața Ghica-Vodă din Cernăuți, spre a ne

informa mai temeinic despre suferințele din trecut ale neamului nostru din Bucovina sub stăpânirea streină.

Abia acuma, după dezrobire, putem cerceta mai deamăruntul hârtiile oficiale, mucegăite și prăfuite, ce ne-au mai rămas nearse în ceasul liberării de către funcționari cu conștiința încărcată de păcate față de populația băștinașă a acestei țări.

Și din aceste vrafuri de hârtii, rămase prin cele cancelarii dela vechea stăpânire și adunate azi în Arhivele Statului din Cernăuți, se desprind de multe ori întâmplări și fapte, care alcătuesc povestea tristă a acestui colț de Moldovă sub domnia Habsburgilor dela Viena, cari de multe ori au disprețuit cu desăvârșire nu numai drepturile și obiceiurile noastre străbune, dar și sentimentele noastre cele mai sfinte prin umilirea credinței noastre drepte și a Bisericii noastre.

Și noi, Românii cărturari de azi, *avem o datorie sfântă, de a cerceta și a cunoaște cât mai bine acea lume trecută,* ce se oglindește în *actele și documentele* oficiale vechi, cari ni stau azi la îndemână în Arhivele Statului, căci astfel vom ști mai bine a prețui binele și foloasele naționale atât de mari ce ni le aduce stăpânirea românească de azi, și a îndrepta, după cât se poate, multe din relele pricinuite neamului nostru din partea stăpânirii streine.

In actele și documentele primelor decenii după răpirea Bucovinei, se oglindește nu numai o lume topită, lumea strămoșilor noștri cu 150 ani mai înapoi, ci și multe chipuri de oameni, cari au *fost mari în vremea lor* cu toată situația lor umilă, *luptându-se cât au putut împotriva nouilor stăpâni, cari năzuiau să schimbe cu sila și fața românească a acestei țări, și credința și obiceiurile vieții noastre,* moștenite dela strămoși.

Condus de aceste idei, voiu vorbi în cele următoare despre câteva din *suferințele Bisericii n. ortodoxe și frământările din sinul ei îndată după răpirea Bucovinei, pricinuite de stăpânirea împăratului Austriei Iosif II,* întregind întâmplările cunoscute până acuma cu unele știri noui, culese din vechile documente oficiale „strict rezer-

vate“, păstrate în „Arhivele Statului din Cernăuți, Bucovina“.

II.

Impăratul Austriei Iosif II (1780—1790) cunoscând cât de mult se deosebește *Bucovina*, pe care o vizită, de celelalte provincii din Apusul monarhiei sale, mai ales prin *credința ortodoxă* și obiceiurile populației moldovenești, fu cuprins de grijă și de teamă mare pentru viitorul stăpânirii austriace asupra acestui ținut românesc, rupt din trupul Moldovei fără nici o milă și fără nici un drept.

El hotărî deci ca să țese o legătură mai trainică — după părerea lui — între Bucovina ortodoxă și între Austria catolică. Și această legătură crezu el că va înfăptui-o prin diferite reforme radicale pe terenul bisericesc, dar *mai ales prin curmarea oricărei legături a Bisericii ortodoxe a Bucovinei cu Mitropolia Moldovei dela Iași, și astfel cu țara mamă*, și prin *supunerea Bisericii* noastre sub ascultarea Patriarhului sârbesc dela Carloviț, în cuprinsul hotarelor monarhiei, apoi prin slăbirea vieții Bisericii noastre ortodoxe, desființând multele mănăstiri și schituri din acest colț al Moldovei, și zdruncinând astfel viața religioasă mănăstirească, care susținea și nutria în chip puternic credința ortodoxă și evlavia poporului moldovenesc din această țară. Scopul acestei politici de slăbire a ortodoxiei din partea împăratului a fost, de a înlesni apoi introducerea și *întărirea catolicismului* în aceste părți dela răsăritul monarhiei habsburgice, care la rândul său începu o propagandă dureroasă și demoralizatoare, mai ales biserica greco-catolică („uniată“) — în rândurile populației băștinașe ortodoxe, a țării, spre a o câștiga pentru unire cu biserica catolică.

Infăptuirea acestor gânduri împărătești, numite „reforme“, începu chiar în primul an al domniei împăratului Iosif al II-lea, umplând de neliniște mare și de groază sufletele poporului român din Bucovina dar mai ales ale clerului.

Prin patentul împărătesc din 24 Martie 1781, fu ruptă orice legătură mănăstirilor și schiturilor Bucovinei cu Mi-

tropolitul din Iași, și orice comunicare cu mănăstiri sau ierarhi bisericești afară de hotarele Austriei fu oprită sub pedepse grele [1]).

Prin această poruncă împărătească *toată influența Mitropolitului Moldovei*, ce o avea el asupra tuturor mănăstirilor din Bucovina, *fu înlăturată* și legăturile egumenilor și vicarilor mănăstirești cu *Iașii fu întreruptă* pentru totdeauna [2]).

In fine Mitropolitul Moldovei dela Iași fu silit prin felurite intervenții și presiuni diplomatice, ca să renunțe, în 24 Aprilie 1781, la drepturile sale episcopale asupra acelei părți a eparhiei sale, din județul Sucevii, ce rămăsese dincoace de „Cordun“, în Bucovina austriacă, precum și la drepturile sale mitropolitane asupra episcopiei Rădăuților [3]).

Din aceste părți ale Mitropoliei Moldovei și Sucevii, ocupate de armâtele austriace, înființă împăratul Iosif II-lea o singură episcopie „greco-neunită Bucovinei“, iar episcopul Rădăuților de atunci, Dositei Herescul, fu numit episcop al Bucovinei și supus, împreună cu întreg clerul său, sub ascultarea „în cele spirituale“ Mitropoliei sârbești dela Carloviț, prin ordinul împărătesc din 12 Iulie 1783 [4]).

Spre a înlesni o înfiripare mai grabnică a legăturilor Episcopiei Bucovinei cu Mitropolia sârbească, sau mai bine zis, spre a supraveghia mai deaproape și în toate acțiunile sale pe episcopul Dositei, în care Nemții nu prea aveau încredere, și spre a întuneca întru câtva caracterul curat național-românesc al eparhiei ortodoxe a Bucovinei, împăratul porunci Mitropolitului dela Carloviț, Moisi Putnik să trimită episcopului Bucovinei, ca om de încredere al stăpânirii, „un preot iscusit, înțelept și știutor al limbei românești“ [5]).

---

[1]) Vezi *Zieglauer*: „Geschichtliche Bilder aus der Bukowina zur Zeit der österr. Militär-Verwaltung“, II. B. p. 145.

[2]) Idem, o. c. p. 156.

[3]) Ziegl o. c. II, p. 156.

[4]) Idem, o. c. IV, p. 125.

[5]) Ziegl. o. c. IV, p. 125.

Mitropolitul sârbesc trimise atunci în Bucovina pe arhimandritul sârb Ghedeon Nichitici, promiţându-i-se acestuia, că dacă-şi va împlini bine misiunea, va fi numit la timpul său, episcop al Rădăuţilor [1]).

Arhimandritul sârbesc, trimis în Bucovina, „spre a regula clerul de aici“ [2]), era locoţiitorul episcopului şi vicepreşedintele Consistorului episcopesc. Ca om de încredere al împăratului, el îşi primia salariul direct dela Curtea împărătească [3]).

Nemţii nu se mulţumiră însă numai cu umilirea şi jignirea adusă episcopului Dositei şi clerului ortodox-român al Bucovinei prin trimiterea arhimandritului sârb, înzestrat cu toată puterea, spre a direge după cum va voi el afacerile diecezei noastre româneşti.

Dintr'un raport al Consistorului episcopesc din Cernăuţi din *4 Iunie 1784*, către Consiliul aulic de război din Viena, în care sunt amintiţi după nume toţi membrii Consistorului şi salariile lor lunare, se vede, că Administraţia militară a Bucovinei numise chiar *2 ofiţeri austriaci catolici*, şi un fost „căpitan moldovean“, ca membri ai Consistorului, cu vot deciziv şi cu salar ca şi ceilalţi consilieri consistoriali din sînul clerului.

Aceşti ofiţeri austriaci catolici, ajunşi în ţara noastră consilieri consistoriali ortodocşi, sunt căpitanul-auditor districtual *Hitzinger*, ca „fiscal“, cu un salar de 25 fl. lunar, ca şi consilierii preoţi, şi „locotenentul austriac din Cernăuţi Adler“, asesor consistorial cu un salar lunar de 33 fl. 20 cr., deci chiar mai mare decât consilierii clerici, cari aveau un salar de numai 25 fl. lunar. Al treilea consilier consistorial laic, pus de stăpânirea austriacă, a fost „căpitanul moldovean Vasile Ierominovici“ cu un salar de 25 fl. lunar.

Iar ca actuar consistorial şi tălmaciu fu numit neamţul Friedrich Rinne, cu un salar lunar de 25 fl., ca şi consilierii [4]).

---

[1]) Idem, o. c. p. 133.

[2]) Enzenbergs Entwurf eines geistl. Regulierungsplanes, I Hptst. § 1, la Ziegl. o. c. VIII, p. 67.

[3]) Entwurf eines Planes f. d. geistl. Wesen in Buk., Ziegl., o. c. VIII, p 65.

[4]) Copia acestui raport se află în „Archive des Kultus- u. Unterrichts-Minist.“ în Viena, Sign. 1784, No. 43, IV. — Vezi Zieglauer, o. c. VIII, p. 65–66.

Insuși „Consiliul aulic de războiu“ din Viena, se minună, aflând din raportul amintit al episcopului din Cernăuți, că ofițeri ocupară locuri în consistorul ortodox episcopesc al Bucovinei [1]).

Cu *cât* mai *dureroase* și *jignitoare* trebue să fi fost aceste fapte și întâmplări pentru bătrânul episcop Dositei și pentru întreaga preoțime ortodoxă a țării!

In cursul scurtei functionări în Bucovina a arhimandritului Ghedeon Nichitici s'au întâmplat viforoase și zguduitoare lupte naționale, împotriva schimbărilor începute pe terenul bisericesc din partea stăpânirii streine. Clerul și poporul ortodox al Bucovinei priveau cu cea mai mare îngrijorare și neîncredere supunerea Bisericii noastre sub Mitropolia sârbească [2]).

Indată după sosirea acestui arhimandrit strein la Cernăuți, în August 1783, începură, la porunca împăratului, consfătuiri furtunoase și cumplite privitoare la desființarea mănăstirilor și schiturilor, și la trecerea averilor mănăstirești și episcopești în stăpânirea Statului [3]).

In consfătuirile din Februarie și Martie 1784 dintre episcopul Dositei, Ghedeon Nichitici, care pe atunci era numit episcop al Românilor ortodocși din Transilvania, și dintre generalul Enzenberg, se hotărî între altele, să se lase nedesființate numai trei mănăstiri cu câte 12 călugări și un egumen [4]).

Această hotărîre produse o consternare adâncă în rândurile clerului mănăstiresc, și-l puse într'o stare sufletească desperată.

Toți egumenii mănăstirilor se adunară la Cernăuți în primele zile din Martie 1784, cuprinși de cea mai amară oțărîre împotriva stăpânirii austriace, spre a lua și dânșii parte cu cei doi episcopi la urmarea tratativelor privitoare la desființarea mănăstirilor și la confiscarea averilor lor, protestând cu toată energia împotriva acestor intențiuni [5]).

---

[1]) Vezi Zieglauer, o. c. VIII, p. 66.
[2]) Vezi Zieglauer, o. c. IV, p. 137.
[3]) Idem, o. c. IV, p. 159.
[4]) Vezi Zieglauer, o. c. IV, p. 159—168.
[5]) Idem, o. c., p. 169 și 174.

Dar toate protestările lor nu fură luate în seamă din partea stăpânirii.

Din cauza aceasta toți egumenii se prezentară, în 9 Martie 1784, la guvernorul militar al țării, generalul Enzenberg, și-i predară *un memoriu* spre a-l trimite la Viena, scris în limba românească, în care declarară, că *„sunt hotărîți să plece afară din țară, împreună cu toți călugării și cu toate averile mișcătoare ale mănăstirilor“*, și rugară, să li se îngădue trecerea peste granița, în Moldova, pe ziua de 10 Mai [1]).

„Deoarece împăratul din Constantinopole“, spun călugării în acest memoriu, „a binevoit să *dee această parte de țară* Majestății Sale împărătești, e lucru știut, că Majestatea Sa voește să introducă și în Bucovina toate *pravilele și obiceiurile* de folos fiecărei stări, *ca și în celelalte țări împărătești.* Cu aceste orânduiri și schimbări însă noi nu ne putem împăca și obicinui . . .

„De aceia rugăm, să ni fie îngăduit a eși afară din țară în ziua de 10 Mai c. cu toate odoarele, odăjdiile și averile mișcătoare, precum cai, boi, oi și cu o sumă de bani din vânzarea bucatelor noastre adunate“ [2]).

Generalul Enzenberg înzădar încercă să liniștească pe dârjii călugări și să-i împace. El raportă după această întâmplare Curții împărătești dela Viena, că „o emigrare în massă a călugărilor *ar fi prea bătătoare* la ochi și ar putea pune *în lumină rea* stăpânirea austriacă în Moldova vecină“ [3]).

Consiliul de război din Viena, primind memoriul egumenilor din Bucovina și raportul lui Enzenberg, fu cuprins de mare consternare din cauza hotărîrii îndrăznețe a călugărilor, și, neîndrăznind să ia nici o hotărîre în această afacere, porunci lui Enzenberg să spue călugărilor, că n'a trimis la Viena memoriul lor [4]).

Călugării așteptară până în Mai 1784 răspunsul cuvenit la memoriul înaintat, și văzând că așteptarea lor e

---

[1]) Vezi Zieglauer, o. c. IV. p. 174.
[2]) Idem, o. c. IV p. 175—176.
[3]) Idem, o. c. IV p. 185.
[4]) Idem, o. c. IV p. 191.

zădarnică, cerură socoteală dela guvernatorul țării pentru această bagatelizare a cererii lor. Dar acesta silit de porunca împărătească de a spune neadevărul li răspunse, că memoriul lor n'a fost trimis la Viena.

Atunci egumenii adânc jigniți de acest răspuns al lui Enzenberg, prin care se nesocoteau drepturile și demnitatea lor, trimiseră deadreptul împăratului alt memoriu, *și* mai energic, încunjurând administrația locală.

În acest memoriu, scris în limba latină de către egumenul mănăstirii Sucevița, Antioh Drahomirețchi și iscălit de toți ceilalți egumeni din țară, se arată toată amărăciunea sufletească a clerului mănăstiresc față de stăpânirea austriacă, care nesocotia și încălca drepturile acestor reprezentanți și susținători ai credinței și evlaviei străbune, precum și frământările lor eroice, pentru păstrarea și respectarea tuturor manifestărilor vieții sufletești tradiționale ale neamului românesc legat de pământul Bucovinei. Iată ce spun egumenii Bucovinei în acest memoriu, trimis împăratului dela Viena în 24 Mai 1784:

„Prea Înălțate Împărate,

„Noi supușii servi ai Majestății Voastre, monahi de legea greco-orientală, cari trăim în mănăstirile din Bucovina sub stăpânirea Majestății Voastre, declarăm cu supunere, că noi și toată starea noastră *suntem călcați în picioare* în chipul *cel mai aprig*, așa că noi, călugări și creștini fiind, *numai cu greu* ne putem împlini datorințele noastre mănăstirești și creștinești. Conștiința noastră greu încercată nu ne îngădue să înălțăm în pace rugăciuni curate către D-zeu, după îndatorirea noastră călugăriască. Sufletul nostru întristat ne face cu neputință împlinirea după drept și lege a poruncilor Majestății Voastre, și starea noastră adânc turburată ne împiedică de a ne împlini cum se cuvine slujba noastră și a griji de economia mănăstirească. Cauzele acestei turburări a sufletelor noastre sunt:

1. Ne vedem acuma despărțiți de biserica ortodoxă-orientală, maica noastră, cu toate că pacea și liniștea

noastră sufletiască se sprijineşte numai pe legătura noastră strânsă cu biserica orientală.

2. S'a dovedit, că biserica noastră ortodoxă-orientală în care e pusă toată nădejdea mântuirii noastre, se *află aici, în districtul* Bucovinei, *în cea mai mare primejdie,* şi e supusă turburărilor şi prigonirilor celor mai neaşteptate.

3. Privilegiile şi fundaţiunile ctitorilor evlavioşi ai mănăstirilor noastre din Bucovina, de cari e legată starea noastră monahală, se distrug şi se nimicesc, şi întregul nostru cin călugăresc e împins spre nimicire şi perzanie. Aceasta se cunoaşte din toate câte se petrec acuma în acest ţinut al Bucovinei.

E sigur deci, că întreaga noastră stare se zdrunciună în înseşi temeliile ei, şi ni se ia orice nădejde, de a mai putea rămânea în Bucovina" [1]).

Roagă apoi să li se dea îngăduirea de a eşi din Bucovina şi a trece în Moldova [2]).

Ca răspuns la această cerere împăratul hotărî să li se îngădue călugărilor eşirea din Bucovina, dar *să nu aibă voe a lua* cu sine nimic din averile mănăstireşti, decât o sumă de bani până la 60 fl. [3]).

Urmarea a fost, că în toamna anului 1874 şi primăvara anului 1785 au emigrat în Moldova un număr atât de mare de călugări, cu şi fără permisiunea autorităţilor austriace, încât mănăstirile noastre din Bucovina rămaseră aproape pustii [4]).

Şi poporul privia îngrozit la acest trist convoiu de oameni desnădăjduiţi în haine cernite de preoţi, cari fugiau de lanţurile grele de purtat ale stăpânirii streine, părăsind vechile lăcaşuri sfinte, unde slujiseră zeci de ani dearândul Celui Răstignit, şi părăsind pentru totdeauna ţara la care aveau mai mult drept decât streinii, cari năvăliau în ea mereu ca lăcustele cu ajutorul baionetelor împărăteşti.

---

[1]) şi [2]) Doc. orig. se află în „Arhiva Minist. p. Culte şi Instr. din Viena Sign. 1784 Nr. 32 II, B, 8). Vezi Ziegl. o. c. IV, p. 192—197.

[3]) Zieglauer, o. c. IV, p. 204.

[4]) Vezi Zieglauer, o. c. IV, p. 205.

Și pe drumul apucat de călugări spre Moldova urmară apoi sute de familii românești din Bucovina, boeri și țărani, cari nu puteau trăi în aerul jalnic al străinizmului, ce începuse a învălui biata Bucovina.

Astfel ni arată documentele oficiale din acele vremuri, că, din Noemvrie 1785 până în Aprilie 1876 „deci într'un timp de mai puțin de jumătate an, trecură pentru totdeauna din Bucovina în Moldova 6937 suflete românești, și anume : 1713 bărbați, 1695 femei și 1811 băeți [1]).

Acești emigranți au fost îndemnați să ia drumul pribegiei, trecând în Moldova, de nouile împrejurări triste și grele, cu cari ei nu se puteau împăca în Bucovina austriacă [2]). O jale greu de stăpânit apăsa întreaga țară.

Impăratul desființă apoi toate schiturile și mănăstirile din Bucovina — afară de trei — Putna, Sucevița și Moldovița. — Averile lor fură luate în stăpânirea Statului austriac [3]), iar bisericile lor fură prefăcute în simple biserici sătești, sau rămaseră pustii și cu timpul se părăginiră și se risipiră.

III.

In legătură strânsă cu suferințele Bisericii ortodoxe din Bucovina sub domnia împ. Iosif al II-lea, stă și soarta tristă a mănăstirii Schitul-Mare de lângă Maniava, în județul Bohorodczany din Galiţia orientală.

Această mănăstire era singura mărturie a vechii credinți ortodoxe din acele părți ale Poloniei, după unirea Rutenilor de-acolo cu biserica catolică. Ea era un focar puternic pentru susținerea tradiţiei ortodoxe în Galiția catolicizată, un post înăintat peste hotare a Bisericii ortodoxe din Moldova, și vestită prin legăturile ei cu Moldova, cu Chievul, cu Grecia și cu mănăstirile de pe muntele Atos în Turcia.

---

[1]) Vezi „Ausweis über die Buk. Ein- u. Auswanderer von Nov. 1785—April 1876, v. Enzenberg, în „Arhiva Minist. de Culte şi Instr.“ Viena. doc. cit. la Zieglauer, o. c. VI, p. 60.

[2]) Zieglauer, o. c., p. 61.

[3]) Idem o. c. IV, p. 162 ct. scq.

Din cauza aceasta lumea catolică din Polonia şi apoi din Austria privia această mănăstire ortodoxă ca un ghimpe ascuţit, înfipt adânc în inima catolicizmului din Galiţia. Toate stăruinţele necontenite ale catolicilor de a îndupleca la unire şi această mănăstire rămaseră zădarnice. Episcopul gr.-cat. din Lemberg, Leo Szumlianski, se plânge în a. 1761 către Papă, că Schitul-Mare de aceea nu se uneşte cu Biserica catolică „fiindcă primeşte ajutoare însemnate din Rusia şi din Moldova“ [1]).

Această mănăstire fu ridicată la anul 1620, în locul unui schit mai mic şi neînsemnat, prin dărnicia şi evlavia *princesei moldovene Maria Movilă*, fiica Domnului Moldovei Ieremie Movilă. Ea fu căsătorită în Polonia cu Stefan Potocki, voevodul de Breslav [2]). Mănăstirea zidită pe cheltuiala ei lângă Maniava, în Galiţia, fu numită apoi Schitul-Mare şi era pe vremuri o filială a Mănăstirii Sucevita, zidită deasemenea de către familia Movileştilor.

După pacea dela Andrusov (1667) dintre Rusia şi Polonia, Rusia luă Polonilor toată Rusia-mică sau Ucraina, iar Rutenii ortodocşi din Galiţia au rămas sub stăpânirea Poloniei catolice.

Deacum înainte Biserica ortodoxă ruteană din Galiţia asuprită tot mai greu din partea Polonilor, se strânse în scurtă vreme în întreaga Galiţie, mai ales după ce se uni cu Papa dela Roma, şi cea din urmă episcopie ortodoxă de-acolo, cea a Liovului (1700).

Sub aceste împrejurări grele, şi supus celor mai aprige prigoniri, numai măn. Schitul-Mare mai rămase locaş de închinare ortodox pe pământul Galiţiei, iar cei 50—60 călugări ai acestei mănăstiri au fost *cei din urmă păstrători ai credinţei ortodocse din această ţară* până la izgonirea lor şi desfiinţarea Schitului de către împăratul Iosif al II-lea.

In aceste vremuri de prigoană din partea catolicilor poloni şi apoi austrieci, Schitul Mare a fost necontenit sprijinit şi protejat din partea Domnilor şi a Domniţelor Moldovei, cari îi asigurau existenţa prin diferite danii şi pri-

---

[1]) Vezi Celewicz, Istoria Skitu maniawskiego, Lemberg 1887, p. 111.
[2]) Vezi S. Reli, „Amintiri dintr'un castel la Nistru“, p. 34.

vilegii, întrebuințând spre acest scop legăturile lor de rudenie și de prietenie cu regii și cu aristocrațimea poloneză.

Vechile hrisoave moldovenești ni mărturisesc, că Domnul Moldovei Vasile Vodă Lupu dărui Schitului-Mare în 31 Martie 1648 mănăstirea Sucevița cu toate moșiile, veniturile și privilegiile ei [1]).

In acelaș an dărui Logofătul Bârlădeanu Schitului-Mare satul Revna pe Prut, lângă Cernăuți [2]).

Domnul Moldovei G. Ghica-Vodă II, „milueşte în 13 Iulie 1659 pe călugării dela Schitul-Mare, petrecători în țară“, adecă în Moldova, „cu zeciuială din grâu, ovăs, secară și hrișcă din târgul Cernăuți“ [3]).

Dintr'un protocol de hotărnicie al satului Roșa, azi suburbia Cernăuților, din 3 Noemvrie 1782, știm, că Cernăuțenii plătiau această zeciuială Schitului-Mare încă prin anul 1782 [4]).

In 23 Februarie 1660 Ștefan-Vodă X (1659—1661) întări călugărilor Schitului-Mare privilegiul de zeciuială de pâne din târgul Cernăuți [5]).

In 18 Martie 1665 Domnul Moldovei Istratie Vodă Dabija dărueşte Schitului-Mare satul *Mamaești de lângă Cernăuți* [6]).

In 4 Iulie 1732 Grigore II Ghica Vodă (1727—1733) înștiințează pe starostele de Cernăuți Const. Silion, că egumenul Schitului-Mare „s'a jăluit“, că boerii Gheorghe Ursachi cu moșia sa la Lențești, și Grigoraș Stroescul, cu moșia la Șubraneț, lângă Cernăuți, trec cu moșiile lor peste semnele hotarului și împresoară moșia Mamaeștii, a mănăstirii Schitul-Mare.

In a. 1763 vornicul din Coțmani Nicolai Roschip trage din nou hotarele satului Mamaești a Schitul-Mare [7]).

---

[1]) Vezi Wickenhauser, Gesch. d. Bist. Rad. u. d. Kl Groß-Skit, Cern. 1891. 2. Bd., p. 61.

[2]) Wickenh. o. c., p. 75.

[3]) D Dan, Mănăstirea Sucevița, Doc. p. 205.

[4]) Idem o. c., p. 205 notă.

[5]) Idem o. c., p. 205.

[6]) Celewicz o. c., p. 34 și urm.

[7]) Dan, Măn. Lucavița, p, 217 și 219.

Ghica Vodă dă atunci poruncă lui Silion să meargă la fața locului și să pună stâlpi de piatră la hotar [1]).

In 13 Oct. 1744 Domnul Moldovei Ioan Vodă Mavrocordat (1743—1747) scutește Schitul-Mare de dări pentru 250 oi și 50 stupi, și poruncește să li se mai dea călugărilor acestei mănăstiri în fiecare an câte 2 oca de unt de lemn și o litră de tămâe, dela *vama domnească din Cernăuți,* și li întărește și zeciuiala de pâne din Cernăuți [2]).

In 24 Iunie 1745 acelaș Domn al Moldovei, Ioan Vodă Mavrocordat judecă o ceartă dintre târgoveții din Cernăuți cu boerul Gavril Moțoc, care pretindea că are două sate, *Mihalcea și Clocucica,* și cu târgoveții Cernăuțeni i-au împresurat o parte din satul său Clocucica. Moțoc însă nu putu dovedi în fața lui Vodă că ar fi stăpânit cândva Clocucica, iar egumenul Schitului-Mare dovedi, că el a luat numai dijma pânii din acest sat al Cernăuților, fără a i se fi dat locul. Atunci Vodă hotărî, ca Moțoc să stăpânească Mihalcea pe unde a ținut hotarele, iar târgoveții din Cernăuți să stăpânească Clocucica ca mai nainte. Apoi rupse Vodă o hotărnicie veche, fără pecete, ce-o adusese Moțoc [3]).

Din protocoalele Comisiei împărătești de hotărnicie, din a. 1782, reese, că Schitul-Mare avea încă pe la acest an zeciuiala de pe locurile orașului Cernăuți, afară de fânațe, și că mai stăpânia pe atunci și o mocriște, în Cernăuți, ce i-o dăruise „Ieremie, fiul lui Marcu“. Acesta trăia încă în a. 1782, dar fiind foarte bătrân, era susținut de Schit [4]).

Până în anul 1785 mai stăpânia Schitul-Mare şi o „odae“ în Cernăuți, cu o grădină întinsă, dăruită deasemenea de Ieremie alui Marcu, „ca să fie ținut cât va trăi“ [5]), apoi o bucată de loc deșert din Cernăuți, pe care egumenul Isaia o vându preotului Simion pentru 12 fl. Pe acest loc clădi apoi Mihail Ott o casă [6]).

---

[1]) D. Dan, o. c., p. 205, doc. No. 9.
[2]) D. Dan, o. c., p. 205, doc. No. 10.
[3]) D. Dan, o. c., p. 206, doc. No. 11.
[4]) D. Dan, o. c., p. 217 şi 219.
[5]) Idem, o. c., p. 222.
[6]) Idem, o. c., apoi Wickenhauser o. c., p. 78.

Afară de aceste posesiuni mai avea Schitul-Mare niște vii, mori și zeciuială în satul *Filipești* în Moldova (Bacău ?) [1]).

Din cele înșirate până aici, vedem că Schitul-Mare dela Maniava în Galiţia, a avut multe și însemnate legături, nu numai cu pământul și cu Domnitorii Moldovei, ci și cu orașul Cernăuți și suburbiile sale Roșa și Clocucica, păstrându-ne multe și interesante destăinuiri din vremurile de demult ale oraşului nostru.

Dar nu numai de către Moldova, ci și din partea Rusiei pravoslavnice era sprijinită mănăstirea Schitului-Mare din Galiția.

Faima despre evlavia şi viața cucernică a schimnicilor ortodocși din această mănăstire ajunse până la curtea împăraților dela Moscova.

Când Schitul-Mare fu ars de către Turci, în anul 1676, Țarul Rusiei dărui unei deputații de călugări un ajutor de 300 ruble pentru mănăstirea Schitului. Acest ajutor bănesc îl primi această mănăstire regulat, tot după cinci ani, dela împărații Rusiei până la anul 1775 [2]).

Iar niște vechi documente, păstrate în Arhivele Statului din Cernăuți, ni mărturisesc, că în timpul războiului ruso-turc din a. 1768—1774, când Moldova fu ocupată prin 6 ani de armatele rusești, țarița Rusiei Caterina II Alexievna, probabil spre a câștiga simpatia boerimei moldovene și a fețelor bisericești mai înalte din Moldova, dădu poruncă comandantului suprem al armatelor rusești, generalului mareșal Rumianzoff, „ca să ocrotiască și să respecteze drepturile și privilegiile Schitului-Mare privitoare la moșiile sale Mamaești cu cătunele Revna și Bordei“ [3]) de lângă Cernăuți.

Rumianzoff, care era atotputernic în Moldova de atunci, urmând poruncii împărătesei sale, ordonă, în 14 Mai

---

[1]) Doc. inedit, întitulat: Consignation der Groß-Skiter-Basil-Mönche, în Arhiva Bucovinei, fasc. „Militär-Akten“.

[2]) Vezi Zieglauer, o. c. p. II, p. 169.

[3]) Doc. inedit cu „Arhivele Statului“ din Cernăuţi, fasc. „Kloster-Urkunden No. 65, trad. germ. d. orig. de Bartnic. Origin. se află în Acte'e Gub. din Leov.

1772, din cartierul său dela Iași, tuturor funcționarilor țării, dar mai ales ispravnicilor Ținutului Cernăuți, „să scutiască pe locuitorii satelor Mamaești cu Revna și Bordei, ale Schitului-Mare de toate dările obștești și prestațiunile obicinuite, și „să-i lase numai pentru slujba și ascultarea mănăstirii [1]). Deasemenea opri Rumianzoff sub pedeapsă grea, tuturor funcționarilor militari, mai ales celor călători, de a pretinde din aceste sate „furaje, provizii, trăsuri de corvadă, sau de a li face vreo asuprire prin însărcinări fără plată“ [2]).

In 12 Dec. 1772 Rumianzoff aduce aminte încă odată tuturor funcționarilor, civili și militari, de porunca „împărătesei tuturor Rușilor“, de a nu prileji mănăstirii Schitului-Mare nici cea mai mică asuprire, prin călcarea vreunui drept sau privilegiu acordat ei de către Domnii Moldovei [3]).

Călugării Schitului-Mare erau „schimnici“, adecă trăiau după o regulă mai aspră de viață călugărească, deosebindu-se astfel mult de călugării altor mănăstiri.

Vestea despre viața lor cucernică se răspândise departe în țările ortodoxe, iar poporul îi socotia de „nişte oameni cari sunt jumătate sfinți și de mare cinste duhovnicească și preoțească“ [4]), după cum ni mărturisește un raport al episcopului Dositei, către Administrația Bucovinei.

Nu e mirare deci, că Schitul-Mare ajunse cu timpul a fi un loc vestit de pelegrinaj ortodox, la care veniau mii de închinători pe an, nu numai din Galiția și din Moldova, ci și din părțile cele mai depărtate ale Rusiei. Mai ales din Volinia, Podolia și Ucraina Cazacilor, veniau pe jos săptămâni întregi mulțime mare de bieți mujici năcăjiți, în haine zdrențuite, și se așterneau, supți de trudă și de năcazuri, pe pietrele roase ale mănăstirii, în fața icoanelor sfinte, vărsând lacrimi de căință și de evlavie pravoslavnică.

---

[1]) Doc. cit.

[2]) Doc cit..

[3]) Doc. inedit No. 67, fasc. „Kloster-Urkunden“ „în Arhivele Statului“ Cernăuţi.

[1]) Vezi Doc. inedit No. 77656 între „Militär-Akten“ în Arhivele Statului Cernăuţi.

Iar schimnicii cucernici ai mănăstirii se rugau pentru păcatele omenești și vărsau în sufletele pelegrinilor năcăjiți mângăere alinătoare și acea nădejde în Dumnezeu, ce numai o credință tare și adâncă, o poate produce în sufletul creștinesc.

La început Schitul-Mare era supus sub ascultarea (jurisdicțiunea) Patriarhului din Constantinopol. Impăratul austriac Iosif II-lea rupse însă această legătură și supuse mănăstirea Schitului-Mare în cele spirituale sub ascultarea episcopului Bucovinei din Rădăuți în a. 1781 [1]).

După desființarea schiturilor și mănăstirilor din Bucovina, acest împărat, marele „reformator“ și distrugător al vieții mănăstirești din Bucovina, nimici, spre marea bucurie a catolicilor, și Schitul-Mare dela Maniava, ultimul păstrător de credință pravoslavnică (dreptmăritoare) din Galiția.

La 1 Iulie 1785, împăratul Iosif II-lea porunci să se desființeze Schitul-mare, iar călugării acestei mănăstiri să fie transportați în Bucovina și internați în Mănăstirea Moldovița, și în celelalte mănăstiri rămase încă nedesființate în noua provincie austriacă.

Dar această poruncă împărătească puse autoritățile militare austriace din Galiția și din Bucovina în cea mai mare încurcătură, căci călugării Schitului-Mare se opuseră cu îndârjire poruncii împărătești de a fi așezați cu sila în mănăstirile Bucovinei, declarând, în 17 Sept. 1785, că, după ce au fost despoiați fără nici un drept de tot avutul lor, sunt hotărîți să emigreze cu toții în Moldova sau în Rusia, după cum făcuseră câteva luni mai înainte frații lor din Bucovina [2]).

Dupăce declară Gubernia din Lemberg desființarea mănăstirii și confiscarea averilor ei, cei 55 călugări ai Schitului, aproape toți bătrâni cu barba albă, se adunară, în ziua de 27 Septemvrie 1785 cea din urmă dată la ru-

---

[1]) Hofkriegsrats-Protok. 1781 G. p. 2982 în „Kriegsarchiv“ din Viena. Vezi Zieglauer o. c. II, p. 170.

[2]) Vezi Doc. inedit No. 1261, al Gub. Lemberg din 31 Mai 1786 între „Militär-Akten“ în Arhivele Statului din Cernăuți, apoi: Zieglauer, o. c. II, p. 170.

găciune comună în bisericele mănăstirești, înălțând către Dumnezeu o ultimă slăvire după legea ortodoxă în acest sfânt lăcaș. Iar după sfârșitul rugăciunii, glasurile plângătoare ale bătrânilor schimnici rostiră cu ochii înlăcrămați un blăstăm cumplit asupra Nemților dela Viena, ajunși stăpâni în această țară. Intr'un lung și trist convoiu eșiră apoi călugării prin coridoarele lungi și răsunătoare ale mănăstirii lor dragi, se îndreptară apoi spre poarta cea mare a eșirii. Aici, la poartă, mai priviră înc'odată spre zidurile mănăstirești, apoi părăsiră pentru totdeauna Schitul lor pierdut, luând drumul pribegiei, și rostind cu toții, ca într'un glas, cuvintele: *„După o sută de ani ne vom întoarce iarăși“* [1]). Egumenul lor, Iacob Protosievici, împreună cu ieromonachii Paladius Colicovschi, născut în Iaroslau, și Onufrei Coroț, originar din Ucraina, își îndreptară pașii spre Lemberg [2]).

Aici înaintară ei guvernatorului Galiției, contelui Brigido, o cerere, scrisă în limba latină, în care rugară, să li se elibereze documentele trebuincioase, spre a putea trece în „Moldova Turcească“, spunând între altele, că „în urma poruncei primite dela Stanislav de a părăsi mănăstirea, abia au avut vreme să-și iae cu sine câteva lucruri, și că sunt hotărîți cu toții să treacă peste granița austriacă, în Moldova [3]), unde viața călugărească, ca și cea țărănească era mai omenească decât în țările împăratului dela Viena.

Ceilalți călugări însă veniră cu toții în Bucovina și se așezară mai întâi pe moșia lor Mamaești iar de aici plecară după câteva săptămâni *la Mitcău și Vadul Nistrului* (Brodoc) lângă Nistru (jud. Zastavna), unde Schitul-Mare avea deasemeni o moșie, pe care i-o dăruise boerița Ileana Savin în a. 1710. Jumătate din satul Mitcău și Brodoc sau Vadul Nistrului era deci pe la anul 1785

---

[1]) Vezi Celewicz, o. c. p. 113; apoi Zieglauer o. c. II, p. 170.

[2]) Vezi Doc cit.: Consignat. der Groß-Skiter-Mönche în Arhivele Statului din Cernăuți, și actele oficiale anexate, sub „Milit.-Akten“.

[3]) Doc. inedit. No. 25217 în fasc. „Militär-Akten“ în „Arhivele Statului“ din Cernăuți.

proprietatea Schitului-Mare, iar cealaltă jumătate a acestor sate era proprietatea Marelui Șatrar Gheorghe Ruset[1]).

De aici, de pe moșia lor din Mitcău și Brodoc nu se dădeau urniți călugării nici într'un chip spre a pleca la mănăstirea Moldovița, după cum poruncise împăratul. Toate ordinele, îndemnurile și amenințările diregătoriilor militare ale Bucovinei rămaseră zădarnice și fără nici-o putere față de acești călugări. Ei declarară că „*numai legați se vor lăsa duși de pe moșia lor*“[2]) înainte de primirea pașapoartelor spre a trece în Moldova, cu toate că moșiile Schitului din Bucovina erau confiscate câteva luni mai nainte de către Administrația militară din Cernăuți, și aveau să fie înglobate între averile Fondului bisericesc al Bucovinei.

Această împotrivire a călugărilor față de poruncile împărătești nu era izvorîtă din nemulțumirea că li se luaseră averile, ci dintr'o adâncă amărăciune sufletească împotriva autorităților austriace, în cari priveau ei niște dușmani înverșunați ai credinței ortodoxe și din partea cărora suferiră ei cele mai dureroase umiliri și terorizări. Aceasta se vede din faptul, că acești călugări dădură, în Septemvrie 1785, pe când se aflau în Mamaești, un revers administrației țării, prin care se lepădară de toate „bunătățile“ rânduite pentru dânșii în mănăstirile Bucovinei, numai să scape de această stăpânire și să li se împlinească cererea înaintată, de a eși afară din Bucovina[3]). Episcopul Dositei primi ordin dela guvernul împărătesc să scoată din cinul călugăresc pe acești călugări îndărătnici și să-i degradeze, dacă nu se vor supune poruncilor stăpânirii[4]). Episcopul refuză însă împlinirea acestui ordin, iar călugării rămaseră statornici în hotărîrile lor. Organele Administrației austriace

---

[1]) Datele privitoare la satele Mitcău şi Brodoc ce am din scrierea inedită a d-lui prof. D. Ţopa, întitulată: „Românizmul dintre Nistru şi Prut“.

[2]) Doc. inedit. No 1370 (Rap. din 3 Oct. 1785 al Comd. milit. din Lemberg, către Comd. sup. milit. Viena, în „Militär-Akten“ în „Arhiva Statului“, Cernăuţi.

[3]) Vezi: Act. of. No. 776 al episc. Dositei, către Adm. milit. a Bucov. în Arhivele Statului în Cernăuţi, sub „Militär-Akten“.

[4]) Doc. cit.

se temeau să-i izgoniască cu putere armată sau polițienească de pe moșiile lor, spre a nu stârni revolta și indignarea poporului, care venera mult pe acești călugări.

Stăpânirea militară austriacă văzându-se deci neputincioasă față de acești călugări îndărătnici, și ne mai știind, cum să-i înduplece de-a se supune, ceru sprijinul și sfatul episcopului Dositei asupra mijloacelor ce ar trebui de întrebuințat spre a-i sili la împlinirea poruncei împărătești. Atunci episcopul trimise, în 14 Februarie 1786, pe arhimandritul sârb Ioan Feldvary, urmașul lui Ghedeon Nichitici, *la Mitcău și Brodoc* ca să înduplece pe călugări de a se supune poruncei împăratului, lăsându-se aduși la Cernăuți spre a fi transportați apoi de aici la Moldovița. Dar toate încercările fură zădarnice.

Feldvary raportează din Brodoc Consistorului episcopesc următoarele:

„Am fost pregătit totul, ca să-i fac pe călugări să se pornească la Cernăuți. Ei însă se împotriviră, răspunzând, că nu se vor urni de aici, până la sosirea egumenului lor din Lemberg, afară doar dacă vor fi ridicați cu puterea legându-li-se mânile și picioarele. Eu deci nu sunt în stare nici într'un chip să înduplec sau să silesc la ceva un număr atât de mare de călugări împotrivitori tuturor poruncilor“ [1]).

In urma acestui raport al lui Feldvary, episcopul Dositei trimise apoi Administrației militare următoarea notă interesantă, scrisă românește și însoțită și de o traducere germană: „Cinstitei Administrații îi este prea bine cunoscut că atât eu cât și Consistoriul meu ne-am dat toată osteneala, sfătuind și îndemnând pe călugării împotrivitori dela Schitul-Mare să se plece prea înaltelor porunci și, ori să meargă la mănăstirea Moldovița, ori să dee revers că nu vor cere pensie și câte unul să iasă afară din Bucovina. Ordinul înaltului „Hofkriegsrath“ (consiliu aulic de război) din 25 Ianuarie al acestui an (1786) prin care mi se cere să răspund *ce* socotesc eu la această pricină și să hotărăsc,

---

[1]) Act of. din 14 Februarie 1786 al episc. Dositei către Adm. milit. a Buc. în „Arhivele Statului“ din Cernăuți, fasc. „Militär-Akten“.

ce fel de ajutor să cer dela cinstita Administrație, m'a pus cu adevărat la cea mai mare nevoe, căci și o alegere și alta e foarte grea şi poate avea urmări rele, pe cari eu și Consistorul meu nu le putem lua pe răspunderea noastră.

„Să presupunem că norodul de aice este depărtat de luminata înțelegere", după cum credeau Nemții, „el înspre partea clerului și a călugărilor păzește o cinste deosebită". Și fiindcă „monahii Schiturilor, cu pravilele lor mai cu mare greutate (asprime) și cu viața lor pilduitoare înaintea norodului, au aflat laudă de cucernicie și de sfințenie, *arătata lor împotrivire la ridicarea mănăstirilor lor ar fi de acuma și mai mult privită ca o statornicie creștinească nestrămutată decât ca o împotrivire spre înaltele porunci.* Oare îi va socoti pe dânșii norodul mai jos decât pe niște mucenici ai legii (creștinești) și ai statorniciei, dacă dânșii ar fi siluiți într'un chip sau altul?

„Spre împlinirea înaltelor porunci eșite în câteva rânduri au rămas deci numai două mijloace: ori să se trimită dânșii cu sila la mănăstirea Moldovița, ori să fie dezbrăcați de cinul călugăresc și dați pe mână polițienească.

„Și una și alta însă e legată de mare greutate, care poate atrage după sine urmări rele. Căci de se va socoti, ca ei să fie ridicați cu preoți mireni, ar fi de trebuință pentru ridicarea și aducerea a 50 de monahi protivnici cel puțin tot atâția preoți rânduiți, cari ar trebui să lipsiască prin câteva săptămâni dela purtarea de grijă a sufletelor și ar cădea cu această călătorie la multe şi netrebuincioase cheltueli, ne mai *socotind încă şi închipuirea* (impresia rea) *ce ar face-o această urmare asupra norodului împotriva cinstei preoților mireni.* Și apoi cine ştie ori de ar voi preoții să slujiască la această treabă.

„Iar de s'ar face ridicarea și ducerea (transportarea) la Moldovița a călugărilor prin Mazili împreună cu slujitori (judecătorești) este grijă să nu se spărie și aceştia de blăstămul acestor monahi, și atunci ei (mazilii) nu numai că nu ar împlini porunca, ci chiar s'ar putea întoarce spre apărarea lor. Și aceasta ar avea o urmare şi mai neplăcută. Asemenea măhnire de obște s'ar face între norod, dacă acești monahi protivnici s'ar trimite la locul

hotărît cu putere militărească, fiindcă aceasta se va înțelege (socoti) aici în țară totdeauna de o necinstire a legii (ortodoxe) a țării.

„Și la mai mare greutate e supusă scoaterea acestor schimnici din cinul călugăresc“, după cum se poruncise prin ordinul împărătesc din 6 Iunie 1785.

„*In ce credit rău* m'ar pune pe mine, episcopul țării, în fața norodului această faptă, *dacă aș îndrăzni să răpesc cnsitea* și vrednicia duhovnicească și preoțiască la 50 de oameni pe cari-i *ţine* (narodul) *de jumătate de sfinţi? Cine* ar *îndrăzni* să tae părul și barba la 50 oameni, între cari cei mai mulți află cinste și milă la norod pentru albeața bătrâneților lor, care tăcere trebue să fie la degradarea și scoaterea lor din cinul preoțesc ? Eu sunt încredințat, că înaltele locuri nu vor mai cere aceasta dela mine.

„Deaceea astăzi după primirea notei, am adunat tot Consistorul și am socotit să aducem cinstitei Administrații încă odată aminte toate aceste greutăți și să poftim, ca să se arete locurilor mai înalte, că ar fi bine să se îndestuleze cu reverzul ce l-au dat schimnicii în Sept. 1785 la Mamaești, prin care ei cu iscălitura tuturora se leapădă de toate bunătățile rânduite pentru dânșii în Bucovina. Și să li se dee voe a eși cu toții deodată din Bucovina afară, căci ei au (bănuială) prepus pentru slobozirea lor câte unul. Ieșirea lor (din țară) cu toții deodată ar fi mai puțin bătătoare la ochi decât mijloacele cele silite.

„Dacă însă locurile mai înalte nu vor primi aceste propuneri, atunci Inaltul Hofkriegsrath (consiliul aulic de război) să dee porunci hotărîte și lămurite, cum să urmăm cu acești monahi ca să fim scutiți și eu și Consistorul meu de toate urmările.

„Și fiindcă tocmai azi am primit dela d-l Arhimandrit Feldvary o înștiințare, că monahii înainte de venirea egumenului lor dela Lemberg, după care am trimis anume, nu vor să se înțeleagă la nimic, le-am dat cea din urmă vedea spre socotință, până la venirea egumenului lor ... Dositei“ [1]).

[1]) Adresa ofic. a episc. Dositei Herescul din 16 Febr. 1786 către Adm. milit. a Buc. între „Actele militare“ sub No. 776 în Arh. Statului din Cernăuți.

In urma acestui raport al episcopului, Consiliul aulic de războiu din Viena poruncește Guberniei din Leov, în 10 Iunie 1786, ca priorul Schitului Mare, Isac Protosievici, pe atunci bolnav, să fie adus după însănătoșare la Mitcău în Bucovina, escortat de un funcționar de poliție și în mod nebătător la ochi [1]).

In sfârșit autoritățile împărătești se văzură silite să împlinească cererea călugărilor, îngăduindu-le „să treacă în Moldova câte unul sau toți deodată“, dacă vor respinge mai departe o îngrijire cuviincioasă în Bucovina [2]).

Această rezoluțiune împărătească fu adusă la cunoștința Consistorului episcopesc, cu ordinul ca să iee hotărîrea definitivă în privința călugărilor [3]). Consistorul raportă apoi, că călugării rămân nestrămutați la hotărîrea lor de a trece în Moldova, și numai trei dintre ei au cerut să fie primiți între călugării sistemizați din mănăstirile Bucovinei.

In urma acestui raport Administrația militară eliberă Consistorului un pașaport general prin care se încuviință trecerea călugărilor în Moldova, poruncindu-li-se totodată să plece curând și să arete ziua plecării. Schimnicii fixară ziua de 20 Iunie ca zi de plecare, declarară însă că nu vor pleca pânăce nu li se va plăti din partea Administrației și cvota cuvenită pentru sustentație [4]). Administrația fu silită deci să facă călugărilor și această plată și trimise apoi doi funcționari militari la *Jucica*, ca să li facă plățile cuvenite și apoi să-i expedieze peste granița în Moldova [5]).

In 21 Iunie 1786 trecură apoi cei 50 de schimnici ai Schitului-Mare peste granița în Moldova, însoțiți de

---

[1]) Act ofic. al Gub. din Lemberg, către Adm. Buc. din 10/VI 1756. No. 1241 în „Arhivele Statului“ din Cernâuți.

[2]) Raport. Comd. gener. galiz. către Comand. sup. milit. dato 14 Aug. 1786, No. 1315, în „Arhivele Statului“ din Cernăuți.

[3]) Rap. Adm. milit. a Buc. către Comand. gen Galiz. din 24 Iunie 1786 în „Arh. Stat.“ Cernăuți.

[4]) Doc. cit.

[5]) Rap. Comd. gen Galiț. către Comd. milit. sup. din Viena, din 3 Aug. 1756 în „Arhivele Statului“ („Acte milit.“) în Cernăuți.

un funcționar de poliție [1]). Numai trei rămaseră în Bucovina austriacă, iar egumenul Protosievici cu cei doi călugări ce-l însoțiră la Leov, trecură în Rusia, dându-li-se de drum câte 100 fl. [2]).

Acesta a fost sfârșitul ortodoxismului din Galiția și soartea ultimilor săi mărturisitori, sub domnia împăratului Iosif II.

Mănăstirea Schitul-Mare a rămas deatunci pustie, iar ghiarele vremii au zgâriat necontenit zidurile-i bătrâne, prefăcându-le într'un morman de ruine triste, pe cari cei ce vor trăi după noi nu le vor mai vedea de loc.

Azi nu mai vin pe-acolo cete de pelerini, din țări depărtate, ca pe vremuri. Doar câte un vizitator curios și rar se mai oprește în fața acestor rămășiți de ziduri, aducându-și aminte că totul e trecător în lumea aceasta, și chiar și zidurile și cetățile cele mai puternice, trebue odată să cadă și să se prefacă în pulbere și cenușă.

Totuși țăranii ruteni din partea locului, din Pocuția, în drumul lor spre Colomea sau Stanislau n'au încetat nici azi a se opri în fața ruinelor acestui ortodox locaș de închinare, descoperindu-și cu evlavie capetele și rugându-se pe acest loc venerat, care învie în sufletele lor vechea credință pravoslavnică în care s'au închinat și au murit moșii și strămoșii lor.

Iar noi amintind *azi*, în *Dumineca ortodoxiei*, și soarta celor din urmă ortodocși din Galiția austriacă, am onorat amintirea unor oameni, cari, împreună cu frații de aceiași lege din Bucovina, au luptat *cu eroizm pentru păstrarea credinței și așezămintelor noastre strămoșești* împotriva unei *stăpâniri streine,* care nu respecta nici drepturile, nici obiceiurile, *nici legea* poporului acestei țări, răpite pe nedrept de pajura austriacă.

Intențiunile împăratului Iosif al II-lea, urmărite prin reformele sale bisericești erau bune, și e un adevăr necontestat de nimeni, că Fondul bisericesc al Bucovinei, creat din averile bisericești și mănăstirești, a adus multe

---

[1]) Idem doc. cit.
[2]) Idem doc. cit.

şi mari foloase culturale Bisericii şi neamului nostru. Totuşi în cursul înfăptuirii acestor reforme Biserica şi clerul nostru ortodox au suferit multe umiliri, mai ales prin faptul, că prin ele s'a ştirbit şi s'a desfiinţat aproape cu totul viaţa religioasă mănăstirească, s'a nimicit cu totul viaţa sihăstrească din Bucovina şi s'au tăiat brusc legăturile cu Mitropolia românească a Moldovei.

Călugării schiturilor şi mănăstirilor noastre românești au năzuit totdeauna, împreună cu clerul pastoral de prin satele şi târgurile noastre, ca să formeze şi să înalţe suflerul românesc către Dumnezeire şi să susţină vie şi tare credinţa strămoşească cu toate tradiţiile şi obiceiurile neamului nostru, cari erau singura şi cea mai puternică legătură de frăţie dintre toţi Românii, despărţiţi prin atâtea graniţi politice pe acele vremuri. Deci lupta ce au dat-o — deşi fără izbândă, — reprezentanţii Bisericii ort.-rom. din Bucovina, dar mai ales clerul mănăstiresc împotriva reformelor împărăteşti, *a fost o luptă pentru păstrarea neştirbită a vieţii mănăstireşti şi sihăstreşti, şi astfel a tuturor ramurilor vieţii sufleteşti a poporului nostru* românesc din această provincie.

Aceşti *călugări, umiliţi şi scoşi pe drumuri* săraci şi flămânzi din chiliile lor, de către stăpânirea austriacă, *s'au împotrivit reformelor* împărăteşti pe terenul bisericesc, unindu-se apoi cu dânşii şi schimnicii Schitului-Mare din Galiţia, *având convingerea*, că aceste reforme înseamnă *o umilire* a Bisericii ortodoxe, şi că orice umilire adusă Bisericii şi vieţii şi tradiţiilor noastre religioase, înseamnă o umilire şi o primejdie adusă neamului nostru. Căci de soarta bisericii noastre a fost totdeauna legată şi soarta neamului.

De aceia ei, văzându-se învinşi de puterea Statului austriac, au preferat să părăsească atmosfera jalnică din Bucovina austriacă şi să treacă pentru totdeauna la fraţii lor mai fericiţi din Moldova.

Azi Biserica ortodoxă-română a Bucovinei a scăpat de sub epitropia stăpânirii streine şi a ajuns zilele fericite de a fi iarăşi unită cu Biserica naţională română din România liberă.

Inainte de câteva săptămâni Biserica ort. a României a fost ridicată prin hotărîrea Sf. Sinod şi a Parlamentului român la rangul de Patriarhat.

Această întâmplare din viaţa Bisericii noastre naţionale a umplut de mare bucurie sufletele creştinilor ortodocşi din toate părţile patriei noastre române. Prin aceasta se inaugurează o eră nouă, plină de cele mai frumoase nădejdi, în viaţa religioasă şi morală a neamului nostru.

Fie-ne deci îngăduit, ca şi noi cei adunaţi aici cu prilejul şezătorii religioase de azi, să ne exprimăm marea noastră bucurie de Români şi creştini, ce o simţim pentru marea cinste şi demnitate, la care a fost înălţată Biserica noastră străbună.

Iar Sanctităţii Sale, primului Patriarh al nostru român, Dr. Miron Cristea, care în câteva săptămâni va păşi solemn spre scaunul patriarhal, îi urăm să trăiască mulţi ani în deplină sănătate, păstorindu-ne spre progresul şi fericirea noastră şi a patriei noastre.

Simeon Reli.

Conferinţa de la Stockholm.

In ziua de 19 August a. c. se deschide oficial „conferinţa universală a creştinismului practic“ (Universal Christian Conference an Sife and Work). La această conferinţă vor lua parte vreo 500 de delegaţi oficiali din lumea întreagă. Scopul acestei conferinţe este apropierea sufletească a diferitelor biserici creştine. Desunirea creştinismului a produs totdeauna dorul după o unire sau cel puţin o înţelegere şi împăcare a diferitelor biserici. Incă dela 1054 începând au stăruit atât ortodoxii cât şi romano-catolicii pentru o reunire ; cei dintăiu s'au lăsat conduşi mai mult de idei religioase şi de necesităţile politice, care reclamau ajutor creştin contra Turcilor, cei din urmă au încercat să înfăptuiască mai mult un imperialism papal. Bisericile nu s'au putut uni. Ivindu-se apoi în secolul al XV-lea şi bisericile reformată şi luterană, cu atât mai mult s'a resimţit dispersiunea creştinismului şi este interesant de a

şti că chiar Calvin regreta disensiunile dintre biserici şi ar fi dorit o uniune a lor. Protestanţii au călătorit prin Orient, încercând o unire cu biserica ortodoxă; deosebirile dogmatice şi radicalismul protestant au împiedicat însă orice apropiere.

In secolul al XVII-lea un scoţian, John Dury, visa o unire a protestanţilor, filosoful Leibnitz se gândia la o unire a bisericilor protestante cu cea romano-catolică şi în scopul acesta avu şi un schimb de scrisori interesant cu marele episcop Bossuet.

In secolul al XVIII-lea un episcop anglican încercă o apropiere de biserica franceză. In secolul al XIX-lea luă iniţiativa unei uniri între biserica ortodoxă, mai ales cea rusă, şi cea anglicană episcopatul anglican. Deşi nu s'a putut produce o unire, totuşi s'a realizat o considerabilă apropiere care prin războiul mondial s'a accentuat tot mai mult. Intre timp diferitele biserici protestante şi reformate din America au început a se organiza în Consilii federale, alianţa evangelică, înfiinţată la 1846 urmăria tot un scop de unire, de asemenea aşa numitele Lambeth Conferences, care s'au ţinut şi după război. O altă încercare de concentrare creştină o încearcă altă organizaţie „For Faith and Order“ (pentru credinţă şi disciplină). In timpul din urmă necesitatea unei concentrări s'a simţit mai ales în sânul diferitelor biserici protestante. Sectele, care la început au fost salutate cu atât de mult entusiazm şi care se complăceau în pretenţii de adevăratele reprezintante ale unui creştinism intern şi sincer, s'au înmulţit aşa de mult, au devenit aşa de disparate şi ameninţă aşa de mult şi puţina unitate dogmatică protestantă, că de mult chiar în sânul bisericilor celor mai avansate se simte tot mai mult dorinţa după o concentrare a forţelor pentru a-i salva creştinismului unitatea.

Astfel se explică febrilitatea cu care se lucrează în timpul de după războiul mondial la o unire a bisericilor. La tendinţele acestea de unire biserica ortodoxă a dat concursul său destul de intensiv şi important. Numai biserica romano-catolică stă rigidă la o parte, aşteptând ca toată creştinătatea să i se supună papalităţii. Cum creş-

tinătatea are alte lucruri de făcut decât de a aproba un imperialism politic bisericesc, biserica de sub ascultarea papii a rămas isolată. O greutate destul de serioasă care se opune unei uniri a bisericilor este chestiunea dogmatică, un lucru ce s'a vădit de altfel şi la ultimele conferinţe internaţionale creştine.

Din cauza aceasta s'au făcut şi încercări de a face o apropiere a diferitelor biserici creştine, fără a discuta chestiunile dogmatice. Cea mai serioasă încercare este chiar aceasta care a ajuns să se impună prin Conferinţa dela Stockholm. Iniţiatorul acestei conferinţe este Arhiepiscopul Upsalei şi al Suediei Dr. Nathan Söderblom. Dr. Nathan Söderblom, fost profesor de istoria comparată a religiunilor la Universitatea din Lipsca, este unul dintre cei mai mari savanţi în domeniul istoriei religiunii, cunoscut mai ales prin documentatele sale scrieri despre începuturile credinţei în Dumnezeu. Savant care cunoaşte foarte multe ţări şi religiuni străine din desele şi îndepărtatele lui călătorii de studii, un bun cunoscător al diferitelor biserici creştine şi un eutuziast propagandist, Dr. Nathan Söderblom încă în 1914 făcu un apel pentru unirea bisericilor din dispersiune, iar în 1917 convocă o conferinţă la Upsala la care însă nu putură participa decât statele neutre.

In 1919 fu convocată o nouă reuniune la Paris, la care avu rolul preponderant d. Dr. Söderblom; în 1920 la Geneva se văzură în fine şi greutăţile ce s'ar opune unei uniri. Pentru a evita greutăţi inerente astorfel de conferinţe, Arhiepiscopul Upsalei convocă pentru 19 August 1925 o conferinţă creştină internaţională cu un scop bine determinat şi limitat: e vorba de realizarea unui creştinism practic, fiind excluse chestiunile dogmatice. Astfel se va putea face mai uşor o apropiere între bisericile protestante şi cele ortodoxe.

Căci şi acestea iau parte prin numeroşi delegaţi, şi între ele bine'nţeles şi biserica noastră. Pentru o mai bună resolvire a problemelor, această conferinţă s'a împărţit în patru secţiuni: 1) secţia continentului european sub prezidiul arhiepiscopului N. Söderblom; 2) secţia ţărilor bri-

tanice sub preşedinţia Arhiepiscopului de Canterbury ; 3) secţia americană în frunte cu Rev. A. I. Brown şi 4) secţia bisericilor ortodoxe ale Orientului sub preşedinţia patriarhului din Constantinopole.

La conferinţă se vor discuta următoarele probleme: 1) problemele industriale şi economice ale lumii moderne ; 2) problemele sociale şi morale; 3) problema relaţiilor internaţionale, 4) problema educaţiei creştine şi în fine 5) problema găsirii mijloacelor pentru o cooperare a bisericilor creştine şi chestiunea federării acestor biserici.

Programul este deci destul de vast şi luând în vedere împrejurările societăţii moderne, foarte important. In secolul al XX-lea problema socială este una dintre cele mai acute şi cele mai primejdioase. Lupta de clasă a dus la o duşmănie acerbă împotriva creştinismului, dar această luptă a avut şi urmări morale dintre cele mai funeste, urmări pe care nu le-a produs războiul mondial, ci le-a mărit numai, dându-le proporţii uriaşe. Lumea are nevoie de un punct de razim în viaţa sa socială, dacă nu vrea să devie un obiect de experienţe pseudo-sociale ale tuturor descreeraţilor şi aventurierilor politici cu pretenţii de mesianism salvator. Aici îi revine bisericii creştine rolul covârşitor. Ea va putea vindeca mai uşor ranele de care sângeră omenirea şi va putea crea o viaţă morală nouă, readucând societatea umană la principiile sănătoase ale creştinismului. Aici residă importanţa conferinţei din Stockholm care va fi cu atât mai mare cu cât mai puţin se va pierde din vedere că creştinismul este înainte de toate o *credinţă religioasă* şi nu numai o atitudine socială.

R. Cândea.

Recensii.

Cărţile Institutului nostru biblic.

Seria bunelor cărţi ale bibliotecii Institutului biblic al bisericii ortodoxe române, o deschide povestirea: *Lazăr Diacul* de preotul *Dr. Sebastian Stanca*, întâmplare adevărată legată de numele lui Lazăr, diacul (cântăreţul bisericesc), mai apoi „po-

căitul“ satului ardelenesc: Vulcăneşti. Preotul Stanca, în broşura sa de 40 pag., tipărită foarte frumos şi cu îngrijire în tipografia bisericească din s. mănăstire Cernica, într'o limbă limpede, miezoasă şi cu remarcabile calităţi literare, ni înfăţişează icoana patriarhală a satelor noastre munteneşti cu „tihna vieţii mulţumite aşa cum le-o dăruise din moşi strămoşi bunul Dumnezeu“. Această viaţă curată, liniştită şi cu rosturi aşa de binecuvântate pentru însăşi fiinţa noastră sătenească, plămădită şi crescută în frică de Dumnezeu şi în noduroasă muncă de toate zilele, se suspendeaza în Vulcăneşti, când „un ovreiu perciunat descoperise, în măruntaiele pământului în Vulcăneşti, izvoare de îmbogăţire..: „Urzirea unei fabrici în sat pentru exploatarea bogăţiilor din subsol, aducea şi sălăşluirea străinilor de limbă şi de lege în Vulcăneşti. Intr'aceştia însă şi pe muncitorul român, Lazăr diacul. Meşter în ale cântărilor bisericeşti cu proporţii de mic Cucuzel, Lazăr, pe lângă ocupaţia sa dela fabrică, ajunge şi diacul satului pe ale cărui funcţii le îndeplineşte singur şi când satul e fără de preot după mutarea rânduită a preotului Silvestru din Vulcăneşti, în alt sat.

Toată bucuria şi mângăierea bieţilor săteni se schimbă curând în cea mai mocnită suspinare şi amăreală sufletească, când Lazăr diacul se făcuse propoveduitorul „legii noui“ a „pocăiţilor“, mustrând pe săteni pentru strămoşeasca lor credinţă şi îndemnându-i să se lapede de biserică, de preoţi, de s. cruce, de ss. icoane şi câte alte minunăţii. Rătăcirea lui, însoţită de lenevire şi hoinărie — care-i aduce şi pierderea slujbei dela fabrică şi, prin aceasta, risipirea familiei: moartea soţiei şi împărţirea celor 6 orfănuţi pe la vetrele vecinilor — nu prinse în sufletul sătenilor cuminţi şi cumpătaţi. Neavând din ce trăi, fură banii bisericei, şi, în cele din urmă, izbuteşte să prindă în mrejele sale pe Mitrea Stănilă, voinicul şi frumosul fecior al epitropului din sat, spre durerea părinţilor săi, cari se şi trec curând din viaţa de scârbă şi ruşinea ce le-o făcu fiul lor, dus în cătănie şi ajuns în temniţa din Gherla pentru nedepunerea jurământului militar. Dar de dorul lui se uscă acasă şi Măriuţa, mireasa lui Mitrea. In temniţă, Mitrea se convinge de rătăcirea sa. Curăţit în sufletul său şi împlinindu-şi de bună voie şi datoria de militar, se întoarce acasă spre bucuria satului şi a preotului care-l iartă şi-l cunună cu Mariuţa. Lazăr, descoperit de pun-

găşia ce-o făcuse cu banii bisericii, sfârşeşte ca să ajungă şi să putrezească în temniţă. Acesta ar fi conţinutul broşurii.

Sunt în această cărticică scene impresionante până la zguduire, cari pot trezi în inima cetitorului dragoste de lege şi dorinţi permanente de a rămânea în bine, şi a fugi de momeala otrăvită a tuturor sămănătorilor de credinţi rătăcite, cari mişună prin bietele noastre sate româneşti. Preotul Stanca împleteşte în graiul cald şi vibrant al povestirii sale locuri scripturistice potrivite pentru frângerea învăţăturilor rătăcite şi întărirea sufletului creştin în dragostea şi alipirea sa de biserica, crucea şi preoţii lui Hristos. Iată un eminent mijloc de apărare pus în mânile oricărui ştiutor de carte, şi pe care venerabila noastră preoţime are datoria să-l procure pentru ceata sufletelor ce chivernisesc.

*

Folositoare chemări şi îndemnuri pentru sporirea şi rodirea vieţii noastre creştineşti se desprind şi din conferinţa preotului *Gr. Criveanu* despre *Patimile Mântuitorului*, care face cuprinsul numărului 2 din biblioteca Institutului biblic. Da, foarte vie şi adevărată este concluzia pe care autorul o trage din sfintele patimi ale Mântuitorului când zice că „Azi trupul lui Iisus nu mai este la voia lui Pilat, ci este la îndemâna Bisericii — sub forma Sfintei Impărtăşanii — care cheamă pe credincioşii săi, să-L primească cu mânile lor. Şi nu-L vom pune în mormânt nou de piatră, ci în adâncul inimei noastre, o inimă nouă, curăţită de păcat, prin mărturisire şi pocăinţă, după ce-L vom stropi întâiu cu mireazma unei credinţe vii şi-L vom înfăşura cu giulgiul alb şi curat al dragostei noastre. Şi apoi vom prăvăli pe intrare nu o piatră, ci o hotărîre neclintită, ca stânca de piatră, că, pe viitor, nu vom mai păcătui, ca să nu-L răstignim zilnic, din nou, pe bunul nostru Mântuitor cu minciunile, bârfelile, intrigile, nesinceritățile, nerecunoştinţele şi cu întreg tristul convoiu al atâtor altor fărădelegi cari, cu jale trebuie s'o spunem, ne sunt, de atâtea ori, foarte şi aşa de proprii!

*

Cunoscut pentru înţeleapta purtare de grijă de toate chestiunile şi problemele mari cari pot aduce fericire fiilor săi sufleteşti şi întărire patriei noastre mărite pe care o iubeşte cu dragostea înfocată şi nehotărnicită a celor mai mari patrioţi din

trecutul neamului nostru, Preafericitul părintele nostru *patriarh Miron*, dă la lumină în numărul al bibliotecii Institutului nostru biblic, cartea sa întitulată: *Impotriva beţiei.* Ea cuprinde propunerea I. P. S. Sale făcută s. sinod în toamna anului 1923, contra alcoolismului, în care stărue asupra mijloacelor ce biserica în înfrăţire cu statul trebuie să le aplice pentru stârpirea marei năpaste ce a dat pe capul nostru, hotărîrea parlamentului, la senat, în cauză, apelul preşedintelui s. sinod către toate organele bisericii şi ale statului şi, în sfârşit, luminata scrisoare pastorală a arhipăstorului împotriva alcoolismului şi beţiei. Fiu din ţărani foarte inteligenţi şi cu vechi şi bune rândueli gospodăreşti din ţara Ardealului, cum ea îi are, păşindu-şi în urcare întâia treaptă a strălucitului tron de azi ca învăţător de sat, cu tot belşugul de mulţumiri ce Ţi-l poate împrumuta un asemenea apostolat preafericitor, pus în slujba neamului tău năcăjit, cel dintâiu patriarh al Românilor, coboară cu arhipăstorescul său cuvânt în rândurile fiilor săi cu autoritatea bărbatului, care cunoaşte şi ştie, ca rari inşi dintre noi, păsurile şi durerile neamului său din intuiţia martorului ocular deapururi preocupat de îndreptarea răului şi promovarea binelui în rândul semenilor săi. In această lumină este concepută şi desfăşurată scrisoarea de luptă — răzimată pe temeliile Scripturii şi pe experienţele oamenilor de ştiinţă, pentru combaterea ucigătorului flagel care ne roade — ce se trimite fiilor bisericii noastre. Meşter desăvârşit al dulcelui nostru graiu românesc în vorbă ca şi în scris, părintele patriarh îţi picură, par'că pe nesimţite groaza, dar şi hotărîrea, să te laşi de cumplita patimă a beţiei. O largă lăţire a acestui cuvânt părintesc ne poate aduce trebuitoarele reveniri şi îndreptări.

*

Greu este să vorbeşti de fiorurile şi tainele adânci ce ţi le sădeşte în inimă şi gând scrisul preotului *Gr. Pişculescu.* Stăpân pe frumuseţile şi vrajele unei limbi, proprii numai marilor prozatori ai scrisului nostru românesc, lângă cari cu vrednicie i se va înşirui numele totdeauna, preotul Gr. Pişculescu te cucereşte cu puterea lirică descriptivă a cadrului în care îşi fixează locul povestirilor sale şi-şi aşează persoanele despre ale căror taine, duioşii, învăluiri şi desvăluiri sufleteşti vrea să-ţi vorbească. Cetiţi cele *Două întâmplări minunate* din numărul 4 al bibliotecii Institutului biblic, şi vă veţi convinge, oricari aţi fi cetitorii. Dia-

logul părintelui egumen Pahomie cu Turcul efendi Mustafa pentru apărarea legii lui Hristos şi, la urmă, biruinţa credinţei în El cu botezul şi călugăria celor cinci neguţători turci popositori la schitul său: roade ale evlaviei şi rugăciunii fierbinţi, făcătoare de minuni..., ca şi părerea de rău şi inima grea a creştinilor dintr'un sat din stepă pentru văduvia altarului lor prin moartea părintelui Grigori cu jumătate de veac de cucernică preoţie, din povestea Crăciunului sfântului copil Feodor, sunt cu adevărat revelaţii subtile, foarte potrivite pentru deşteptarea caldului dor creştinesc după cele netrecătoare ale veşniciei.

*

Al 5-lea număr este prelucrarea după „graiuri străine“: *Durerea Vinerii celei Mari şi Soarele sfintelor Paşti* a arhimandritului *I. Scriban.* Din ea cetitorii vor înţelege înc'odată că, ce mare, tămăduitoare şi de minuni făcătoare este înlăcrimata, suspinata şi devotata rugăciune plânsă în arsul durerilor şi cumplitelor pătimiri, — în faţa sfintei cruci! Ilenuţa şi Gheorghiţă, dela marginea prăbuşirii lor trupeşti şi sufleteşti, sunt ridicaţi prin rugile arzătoare ale părinţilor lor: bătrânul boier Ştefan Orheianu şi Cocoana Catinca, de Cel Răstignit. Căci, ce nu poate rugăciunea picurată, cum „numai părinţii o ştiu face“ pentru copiii lor, la picioarele Domnului?! Cartea este merituoasă prin educătorul scop ce-l urmăreşte, şi poate servi de un preţios instrument pentru răscolirea şi întărirea vieţii noastre religioase-morale scăzute!

*

Al *6-lea* şi ultimul număr apărut pân' acum din cărţile Institutului biblic, şi, fără îndoială, cel mai de valoare, este „*Catehismul creştinului ortodox*“ al păr. profesor de teologie *Ioan Mihălcescu* din Bucureşti, pe care catehism, pentru marele rost ce-l poate avea întru temeluirea şi zidirea vieţii religioase şi morale a sufletului creştin, l-am fi aşezat ca întâiul număr, drept trainică piatră din capul unghiului, al tuturor publicaţiilor ce se vor revărsa din binefăcătoarele şi tămăduitoarele umile strădanii ale preţiosului institut. „Catehismul creştinului ortodox“ apare aici cu mici îndreptări de numerotizare ale întrebărilor în a II-a ediţie, neschimbat, după ce cu doi ani mai 'nainte (1923) această a II-a ediţie apăruse ca supliment în biblioteca cercului de publicaţiuni religioase şi morale. „Ia şi citeşte“. Cu forma

catihetică a întrebărilor şi răspunsurilor odihnitor de simple şi uşoare ca şi limba în care sunt puse şi date, cărticica, în cele 75 pagini cu hârtie bună şi tipar frumos, în chip elementar, pe temelia celor 3 virtuţi teologice: a credinţei, nădejdii şi dragostei creştine, ne înfăţişează doctrina creştină sau „cuvântul lui Dumnezeu“ aşa precum s'a „păstrat el neschimbat şi cum s'a propoveduit cu osârdie de sfânta noastră biserică ortodoxă de răsărit“. Mântueşti cărticica de cetit şi simţi cum picurul de creştinească pace şi mângăiere ţi se coboară în inimă şi gând. In locul atâtor publicaţii imposibile şi inutile, Catehismul părintelui Ioan Mihălcescu cu vrednicie şi-ar putea cuceri un modest locşor în cuprinsul bibliotecii oricărui creştin român.

*

Celce a ostenit mai mult şi ca nimeni altul pentru biruinţa ideei Institutului biblic românesc viaţa sa întreagă, este mândria clerului nostru de pretutindenea: Părintele **Constantin Morariu** din Bucovina. Cunoscând adânc şi convingător că un popor nu-şi poate legitima chemarea sa în lume decât în măsura în care ştie să umble pe calea evangeliceştilor virtuţi şi, că, asupritul neamul său de eri, nu-şi poate întrezări desrobirea sa decât în temere *activă* de Dumnezeu, singură născătoare şi proiectătoare de lumină, adevăr şi viaţă, — iniţiatorul Institutului biblic românesc şi slujitorul convins şi neostenit al lui Dumnezeu ca şi al neamului său deopotrivă, s'a făcut vestitorul înflăcărat al acestui credeu dela începutul preoţiei sale.

„Pe Hristos să-l coborîm în noi şi El să străbată toată fiinţa noastră“, este cuvântul de chemare ce îl desprinde şi ni-l trimite, vrednicul lucrător al lui Hristos, din toată osteneala apostoliei sale. Scrisul său, limpede şi răcoritor ca aerul şi apa de munte, este străbătut de acest crez al său: caldul dor de renaştere sufletească a tuturor Românilor. Trebuia încă mijlocul pentru răspândirea lui. Şi el veni, oricât de târziu, dar veni! Şi, când în toamna anului 1912 în Suceava măririlor noastre de viteji apărători ai legii lui Hristos, pune piatra de temelie a întâiului Institut biblic românesc, Părintele Constantin Morariu îşi trăia ceă mai fericită clipă a vieţii sale, cea a *luptătorului* dârz şi neînfricat şi a *biruitorului* blând şi umil, precum îi este tot chipul vieţii sale...

Războiul a curmat vremelnic frumosul început dela Suceava,

pentruca întregirea noastră naţională de apoi, să ne deie Institutul biblic al întregii biserici ortodoxe române, în numele şi din teascul căruia vor trebui să apară pe rând *toate* lucrările părintelui Constantin Morariu, *întemeietorul* Institutului biblic la Români.

Intărit din dureri trupeşti, *dar mai ales sufleteşti*, pe cari Cerul milostiv i le-a dăruit, încununându-l cu lauri de lacrimi, părintele Constantin Morariu cu puteri întinerite începe lupta împotriva unei noui pacoste ce-şi arată colţii în trupul neamului: *raţionalismul sectar*.

*

Este o datorie de onoare pentru fiecare suflet de român, să se facă propagandist devotat şi incarnat al Institutului biblic român întru răspândirea luminii făcliilor ce se aprind azi şi se vor aprinde mâne în el, pentru renaşterea tuturor fiilor neamului nostru românesc, dela vlădică până la opincă, ca să nu pierim, căci barometrul privirilor noastre spre cer şi al doririlor, aspiraţiilor şi lucrărilor noastre pentru integrala realizare a idealului creştin, este în înspăimântătoare coborîre!

v. m. l.

Cuvânt

ţinut [1]) la parastasul săvârşit cu ocazia Congresului foştilor voluntari români bucovineni din Rădăuţi la 8 Martie 1925.

Onorată asistenţă,

Ne-am adunat la acest parastas, ca să ne rugăm pentru odihna sufletelor acelor ostaşi bucovineni cari şi-au oferit de bună voie braţul viguros şi sângele lor tânăr şi generos, ca să lupte pentru întruparea idealului nostru naţional; ne-am adunat aice lângă mormintele voevozilor întemeitori de ţară, ca să facem pomenirea voluntarilor români cari au murit ca eroi pe fronturile român, italian, francez şi în Siberia, având înaintea ochilor numai o singură ţintă: realizarea acelui vis, pentru care ni-au murit şi moşii şi strămoşii.

---

[1]) După datele istorice din Const. Kiriţescu, Istoria războiului pentru întregirea României vol. II, şi „Gazeta voluntarilor din Cluj", anii 1923 şi 1924, precum şi cele primite dela foştii voluntari Director E. Isopescul şi prof. I. Vişan.

Şi cum ne putem achita de aceasta mai bine, decât dacă, pe lângă rugăciunile bisericeşti înălţate pentru fericitul şi veşnicul lor repaus, vom evoca câteva crâmpeie din sbuciumul sufletesc al acestor viteji ai Neamului, ca să arătăm ce-au fost voluntarii români în timpul războiului României şi ce trebuie să fie astăzi cei rămaşi în viaţă pentru întreg Românismul.

Onoraţilor prezenţi,

Ce-au fost voluntarii români în războiul de desrobire al României ?

Când dealungul frontierelor putrede .ale Austro-Ungariei luptau sub steagul negru-galben al hrăpăreţei pajuri cu două capete vreo 400.000 Români, dintre cari mulţi au căzut în luptă pentru idealuri străine, cu dorul fierbinte în suflet însă după idealul nostru naţional, iară o bună parte ajunse prizionieri la ruşi, italieni şi francezi;

când unii din deputaţii români făceau declaraţii de loialitate la Viena şi manifestaţiuni de credinţă prin aranjarea de peleri-naje la capul s. m. m. Ioan cel Nou dela Suceava, pe cari Ungurii şi Austriacii căutau să le trâmbiţe în toată lumea;

când *glasul* celor câteva mii de fruntaşi ai Neamului, cari au fost executaţi sau aruncaţi în temniţă, confiscându-li-se şi averile, pentrucă au refuzat să semneze declaraţia de loialitate ce li se cerea, *nu putea străbate* peste zidurile chinezeşti ale Austro-Ungariei până la areopagul dreptăţii lumeşti;

atunci era nevoie de o mărturisire neprecupeţită a senti-mentelor noastre naţionale, era trebuinţă de producerea unei dovezi neîndoioase pentru afirmarea dorinţei poporului român din Austro-Ungaria.

Şi dacă cei deacasă n'o puteau face, apoi refugiaţii noştri în România veche, precum şi prizonierii români din cele trei ţări aliate cu România erau datori s'o facă.

Lucrul acesta n'a fost aşa de uşor, precum s'ar părea; căci şi unii şi alţii au avut să lupte mai întâiu cu piedici de ordin sentimental şi diplomatic. Nu era uşor să uiţi, că cei deacasă ai tăi vor avea să sufere pe urma ta fără vină şicanările şi maltratările asupritorilor.

Voluntarii români au ştiut să treacă însă peste aceste

consideraţii de natură sentimentală, au renunţat la firma stăpânului fără suflet şi şi-au închinat viaţa idealului naţional.

Dacă refugiaţii noştri din România veche au fost primiţi cu dragostea de frate, prizonierii trebuiau mai întâiu să convingă guvernele şi statele majore ale ţărilor aliate despre intenţia lor curată. Şi în privinţa aceasta li-a ajutat foarte mult sprijinul voluntarilor cehoslovaci.

Guvernul italian a înţeles deci, ca din prima zi să organizeze legiuni de voluntari români. Mai greu a mers lucrul în Rusia, unde se aflau circa 120.000 prizonieri români, deoarece autorităţile ruse priviau la început cu neîncredere acţiunea Românilor, de a se organiza în unităţi naţionale cari să lupte în rândurile armatei române şi alăturea de aliaţi pentru cauza românească.

Numai cu multă greutate şi după mari frământări sufleteşti s'a putut constitui şi în Rusia, la Darniţa (lângă Kiew) şi apoi la Kiew, pe la finea lui Decemvrie 1916 un mare lagăr în care au fost aduşi 250 ofiţeri şi 1200 gradaţi cari au format nucleul organizării corpului voluntarilor români din Rusia.

Secţia de propagandă a acestuia a editat şi răspândit în lagărele prizonierilor gazeta „România Mare“, în care îi lămuria asupra războiului de deosebire al României şi îndemna să intre în armata română, precum şi a redijat la 26 Aprilie 1917 un manifest pe care l-au trimis guvernului rus, tuturor ţărilor aliate şi neutrale, prin care îşi exprimau încredere în democraţia rusă şi cereau unirea Ardealului şi Bucovinei cu România.

Secţia de concentrare însă a îngrijit de recrutarea şi instrucţiunea voluntarilor, trimiţând în Moldova refugiului în timpul dela 3 Iunie până la 14 Noemvrie 1917 11 batalioane din cei 30.000 voluntari concentraţi.

Cele dintâiu două batalioane în drumul lor spre Iaşi se opriră în Chişinău, unde fură salutaţi într'o cuvântare foarte înflăcarată de harnicul propagandist naţional, Dr. Onisifor Ghibu, care li dădu un steag tricolor ca simbol al unităţii naţionale cu obligaţiunea să-l înfigă pe zidurile cetăţii Alba-Iulia, iară Vladimir de Herţa icoana Mântuitorului, lucrată în aur, ca s'o aşeze în catedrala din Sibiiu.

Cu astfel de sentimente sosiră în Iaşi. La 8 Iunie 1917 depuseră jurământul de credinţă în mânile M. S. Regelui nostru Ferdinand I. Cu această ocazie s'a aranjat o serbare măreaţă

care inspiră curaj şi ridică mult moralul armatei române care tocmai atunci, fiind după refacere, aştepta să înceapă lupta pentru izgonirea duşmanului cotropitor. Memorabile vor rămâne cuvintele rostite de Majestatea Sa cu acest prilej: „Pe voi Regele, căruia i-aţi jurat credinţă, vă priveşte cu dragoste şi încredere; căci în sosirea voastră salută chezăşia cea mai puternică că visul atâtor veacuri se va înfăptui, că dorul unui neam se va stinge“.

De pe platoul Şorogari, unde avu loc prestarea jurământului, plecară cu toţii pe Piaţa Unirii. Aice, în jurul statuiei lui Cuza Vodă, unde înainte cu mai bine de jumătate de veac se serbase unirea celor două principate române, temelia României Mici, s'a sărbătorit în mijlocul unei bucurii delirante cea dintăiu manifestare a întregirii neamului, temelia României Mari. Dupăce au vorbit I. I. C. Brătianu, N. Iorga, O. Goga şi I. Nistor, s'a jucat aice hora unirii.

S'au petrecut atunci clipe din viaţa unui neam cari rămân veşnic şi adânc întipărite în inima celor cari le-au trăit şi cari se transmit din generaţie în generaţie ca momente de elevaţie sufletească, întărire morală şi redeşteptare patriotică.

Cu astfel de sentimente voluntarii români au plecat şi luptat în armatele română, italiană şi franceză, lăsând pe câmpul datoriei pe cei mai bravi ai lor şi concurând astfel dimpreună cu ceilalţi soldaţi români cu scumpul lor sânge la sigilarea legăturilor indisolubile ale Unirii naţionale; căci voluntarii români ce-au murit în luptele dela Piave, Marne sau în Siberia pentru pacificarea bolşevicilor, n'au luptat pentru idealurile acelor popoare, ci pentru realizarea idealului nostru naţional, strigând în lumea întreagă cu puterea sângelui lor că Românii din Austria şi Ungaria voiesc să se unească cu Patria-mamă şi picurând prin entuziasmul lor mângăiere şi încredere în sufletul mult încercat al soldatului român.

Aceasta au fost voluntarii români în războiul pentru întregirea României!

Răspunzând la a doua întrebare: „Ce trebuie să fie cei rămaşi în viaţă pentru Românism?“, relevăm că datoria lor, pilde vii de jertfă de bună voie pentru binele Patriei, este ca, conduşi de acelaş idealism curat şi desinteresat, să contribuie cu puterile lor oţelite la ridicarea prestigiului statului nostru în extern şi la întărirea şi prosperarea lui în intern.

Ce priveşte partea primă a acestui răspuns, constatăm cu satisfacţie că foştii voluntari români din Ardeal şi Bucovina au înţeles misiunea lor, conlucrând cu foştii voluntari cehoslovaci şi jugoslavi la înfiinţarea Federaţiei legionarilor Micii Antante, care are de scop cultivarea relaţiunilor frăţeşti între foştii voluntari ai Cehoslovaciei, Jugoslaviei şi României, de-a lucra pentru întărirea solidarităţii acestor popoare contra primejdiilor comune cari ar putea ameninţa libertatea, unitatea şi siguranţa Statelor naţionale născute pe ruinele Austro-Ungariei şi de a se strădui să ridice şi să cultive relaţiunile economice reciproce.

Cât priveşte partea a doua a răspunsului din urmă, subliniem că foştii voluntari, neprecupeţindu-şi meritele lor, datori sunt să se facă un ferment puternic de purificare morală, adunând în jurul lor pe toţi fiii neamului nostru, pătrunşi de sentimente nobile şi iubire desinteresată pentru glia strămoşească, spre a forma o falangă care să lupte pentru curăţirea atmosferei pline de miasme otrăvicioase care învăluie trupul scumpei noaste Patrii şi pentru solidarizarea tuturor cetăţenilor la muncă intensivă pentru consolidarea şi prosperarea ţării noastre, întregită cu atâtea jertfe, călăuzindu-se în privinţa aceasta de cuvintele ministrului-preşedinte I. I. C. Brătianu, rostite la 1917 de lângă statuia lui Cuza-Vodă către voluntarii români: „Pe voi şi pe noi, D-zeu să ne ajute, ca jertfele noastre să fie binecuvântate de fiii fiilor noştri şi ca rodnică şi veşnică să fie clădirea Statului nostru, nou născut în durere şi sânge, dară clădit din dragoste şi credinţă".

In felul acesta vom cinsti în modul cel mai potrivit amintirea martirilor şi eroilor noştri naţionali, între cari au fost şi Bucovinenii Ion Grămadă, Lascar Luţia şi alţi mulţi eroi necunoscuţi, şi ne vom arăta vrednici de jertfele lor.

Fie deci, ca astăzi, în Duminica ortodoxiei, când Biserica noastră sărbătoreşte triumful credinţei celei adevărate asupra credinţei celei rătăcite, rugăciunea noastră să ni mijlocească dela D-zeu darul, ca intenţiile şi acţiunea *bunilor* patrioţi să învingă şi să spulbere toate uneltirile răutăcioase ale duşmanilor Patriei noastre.

In sensul acesta Vă binecuvântăm la lucrările ce le veţi rezolva în Congresul D-Voastre de astăzi. Amin.

Prof. I. Puiul.

Predică

ţinută în biserica sf. Treimi din Bahrineşti cu ocazia hramului, de parohul local M. Corduş.

Patruzeci de ani se împlinesc astăzi, de când s'au adunat pentru întăiaş dată în acest locaş o mulţime de creştini cuvioşi, spre a se împărtăşi de darurile bogate, pe cari Treimea cea sfântă le-a pogorît în aceeaş zi din înălţimea ceriului asupra acestui loc, ales ca să fie altarul D-lui.

Poate că astăzi locaşul acesta sfânt e învechit pe din afară şi părelii lui sânt înegriţi pe din lăuntru, poate că ceata credincioşilor, cari vin astăzi din toate părţile ca să audă cuvântul lui D-zeu, nu mai simţeşte în lăuntrul ei aceeaş credinţă tare şi neclătită, pe care au avut-o înaintaşii noştri, acei creştini buni şi evlavioşi, cari din puţinul lor au adunat mijloacele pentru rădicarea şi înfrumuseţarea acestei biserici, un lucru însă a rămas neschimbat: ş. a. darul lui D-zeu a rămas acelaş, ca în ziua sfinţirii bisericii, isvorul de viaţă, care răsare din s. evangelie, e viu şi nesecat şi acuma şi focul s. duh, care s'a aprins atunci prin arhiereul şi slujitorii bisericii, luminează şi încălzeşte şi astăzi inimile creştinilor, cari întră în biserică ca să se roage şi să primească sf. taine. In aceasta zi mare, când sf. biserică s'a îmbrăcat în hainele ei de sărbătoare, spre a-i primi pe fiii ei sufleteşti nu numai din comuna aceasta ci şi din comunele învecinate, vroiesc să Vă arăt însemnătatea religioasă şi socială a bisericii pentru noi toţi şi datorinţele noastre faţă de biserică.

Fiţi cu luare aminte.

I.

In lume se rădică şi alte clădiri şi palate de valoare, împodobite cu toate odoarele, covoare scumpe acopăr treptele de marmoră, peste cari omul muritor calcă cu sfială, însă niciuna-din aceste clădiri nu are atâta însemnătate ca aceasta biserică de lemn, în care noi nu întrăm cu frică ca în palatele domnitorilor, ci întrăm cu acea iubire şi încredere, cu care întră fiul în casa tatălui său, spre a-i descoperi bucuriile şi durerile inimei sale.

Oare ce ar însemna copilul, care în viaţa sa nu ar avea o maică, ca să-l crească, să-l mângăie şi să-l apere de toate primejdiile? Ce am însemna noi creştinii, dacă în viaţa pământească am fi lipsiţi de binefacerile bisericii, care asemenea unei maici bune ne adună şi ne cheamă la sînul ei de maică, ni împărtăşeşte darurile ei bogate, ne sprijineşte în lupta ce o purtăm în contra năcazurilor şi ispitelor de tot felul ale lumii acesteia şi ni ajută la dobândirea fericirii şi vieţii de veci?

Şi iată cât de mare este îndurarea lui D-zeu faţă de noi, el nu numai că ne răscumpără prin sângele fiului său, vărsat pe cruce, ci el aşează pe piatra cea neclătită a credinţii şi biserica sa, căreia îi încredinţează spre păstrare sf. sa evangelie.

Şi această biserică a fost în decursul timpurilor staulul, în care oile cele cuvântătoare ale turmei lui Hristos au aflat scut şi odihnă, căci la uşa bisericii erau tainele cele mari ale legii nouă, cari apărau turma credincioşilor de năvălirea lupilor răpitori, în biserică răsuna cuvântul cel mântuitor al evangeliei, care asemenea sămânţei celei bune era primit în inima credincioşilor şi avea să aducă roduri vrednice pentru viaţa de veci.

Biserica cea întemeiată de Isus Hristos, în fruntea căreia se pun după Pogorîrea sf. duh apostolii D-lui, începe în mijlocul popoarelor opera cea mare a mântuirii. Cea mai înaltă chemare a bisericii a fost aducerea omenimei la cunoaşterea adevăratului D-zeu, ceea ce ea a şi îndeplinit sfărâmând cu puterea sa cea cerească idolii zeilor păgâni şi curăţind mintea omenească de conceputurile falşe, ce le aveau oamenii până la Is. Hr. despre D-zeu şi despre adorarea lui.

Biserica l-a rădicat pe om la demnitatea sa cea adevărată, arătându-i datorinţele, ce le are faţă de D-zeu faţă de sine şi faţă de aproapele şi fiind învăţătura bisericii întemeiată pe legea cea mare a iubirii, a înfrăţit ea toate popoarele şi a rânduit întreaga omenime în o familie mare de închinători ai sf. Treimi.

Biserica, ca cel dintăi aşezământ d-zeesc, a rădicat sus făclia civilizaţiei şi a ştiinţelor, a adunat popoarele şi naţiunile împrăştiate pe faţa pământului în neamuri şi state regulate.

Biserica prin religiunea iubirii a îmblânzit moravurile popoarelor sălbatice, a înrădăcinat în inimile popoarelor duhul supunerii, al ascultării de voia lui D-zeu şi al cinstirii legilor ţării,

în care trăiau, renăscând prin legile cele vecinice ale iubirii întreaga societate omenească.

Insă în sânul nici unui neam nu a avut biserica şi religiunea o chemare atât de înaltă şi atât de grea, ca în sânul neamului românesc. Au fost timpuri, când neamul nostru românesc împrăştiat prin munţii şi văile Carpaţilor, ajuns sub diferite stăpâniri străine, nu a avut alt scut decât biserica, nu a avut altă mângăiere decât altarul, nu a avut altă hrană sufletească decât cuvântul lui D-zeu, nu a avut altă armă întru biruirea furtunilor decât credinţa părinţilor săi, nu a avut altă maică, care să ni păstreze comorile cele mari, limba şi legea, decât maica sa, biserica noastră strămoşească.

In sânul neamului nostru biserica este locul, care ne apropie pe noi unii de alţii; aici bogatul e numai servul lui D-zeu asemenea săracului, cel învăţat se pleacă în faţa măririi d-zeeşti asemenea celui neînvăţat. Biserica noastră are aceleaşi daruri pentru toţi, revarsă acelaş har asupra capetelor celor mari şi de viţă nobilă ca şi asupra celor mici şi din neamul celor de jos. Săracii şi cerşitorii, cari sânt înlăturaţi dela petrecerile şi serbările celor bogaţi, întră în biserică ca în casa lor, strălucirea cultului, cetirile şi cântările înălţătoare sânt pentru toţi.

In mijlocul deosebirilor şi al luptelor de clasă din afară, avem în biserică o egalitate şi frăţie desăvârşită, biserica sădeşte în inima fiecăruia virtuţile cele mari, la cei săraci răbdarea, la copii ascultarea, la servitori credinţă, la oameni de afaceri dreptate, la cei mândri umilinţa...

Şi astăzi biserica cu slujitorii ei e un liman de scăpare pentru cei cuprinşi de furtunile vieţii şi nu este în comună un povăţuitor mai sincer şi mai prietenos decât slujitorul bisericii.

II.

Faţă de această maică, care prin vitregia timpurilor ni-a păstrat neatinse limba, legea, virtuţile străbune şi numele ce-l purtăm, avem datorinţa, de a ni iubi biserica şi legea noastră cea sfântă mai pre sus de toate bunurile lumii. Iubirea aceasta să fie atât de mare, încât de biserica şi legea noastră să nu ne poată despărţi nici frica morţii, cu atât mai puţin să le vindem sau să le lepădăm de dragul unor prooroci mincinoşi, cari

caută să ni deschidă altă evangelie, decât evangelia, pe care o vesteşte biserica noastră strămoşească.

Şi în aceste vremi grele, când neamul nostru românesc sângerează încă din sute de răni, unica cale, care ne poate duce la mântuire e biserica noastră strămoşească.

Astăzi hotarele ţării noastre s'au lărgit şi întreg neamul nostru românesc se adună împrejurul aceluiaş altar, se cuvine ca să ni lărgim şi noi inima, spre a primi darurile cereşti şi a aduce lui D-zeu din prisosul inimei noastre jertfă curată. In nici un loc nu-l putem noi lăuda pe D-zeu cu mai mare cuviinţă, ca în biserica cea sfântă. — Să cercetăm şi să umblăm la aceasta biserică, în care putem primi mângăiere şi vindecare adevărată pentru ranele sufletului din isvorul cel nesecat al celor şapte taine.

Datori sânt, să vie tinerii, spre a cere ajutorul de sus, care scuteşte florile tinereţei neatinse de bruma ispitelor lumeşti. Datori sânt să vie părinţii, căci numai în casa lui D-zeu primesc ei darul ceresc, de a-şi putea creşte fiii în frica D-lui; datori sânt să vie bătrânii, cari cu voia lui D-zeu sânt aproape de uşa vieţii de veci şi au lipsă de sprijinul bisericii pentru călătoria aceasta. Datori sânt să vie bogatul şi săracul, căci D-zeu e isvorul tuturor avuţiilor, datori sânt să vie şi cei cuvioşi, cari umblă pe calea sfinţeniei, spre a fi feriţi de ispite; dar şi cei păcătoşi să nu se retragă şi să nu-şi peardă nădejdea, căci în biserică e baia cea curăţitoare de păcate. Datori sânt să vie văduva şi orfanul, căci în biserică îl află ei pe tatăl şi ocrotitorul lor în necazuri.

Fiind noi convinşi de însămnătatea cea mare a bisericii noastre pentru viaţa noastră religioasă şi pentru înfrăţirea stărilor diferite, din cari este alcătuit neamul nostru, să aprindem în inimele noastre în ziua hramului bisericii acesteia, focul dragostei faţă de biserică, să ne întărim în credinţa părinţilor noştri, să ne îmbrăcăm cu virtuţile alese ale strămoşilor, cari şi-au iubit biserica şi neamul şi ni le-au păstrat curate.

Ziua hramului să nu fie un prilej de mâncare şi băutură ci un prilej de înălţare sufletească, în care cei cuvioşi şi învăţaţi să strălucească prin pilda vieţii lor şi să-i îndemne pe cei

căzuţi la cunoştinţa stării lor păcătoase, ca prin credinţa şi căinţa adevărată să se facă toţi părtaşi de mântuirea adusă nouă prin Mântuitoriul nostru Isus Hristos. Amin.

Bahrineşti, în 20 Mai 1925. **Mihail Corduş,**
paroh.

Cuvântare de 10 Maiu.

„Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul ca să ne bucurăm şi să ne veselim întru dânsa".

Onorate autorităţi prezente,
Iubiţilor creştini,

Cu aceste cuvinte premăreşte sfânta noastră biserică sărbătoarea învierii Domnului, Paştele.

In adevăr, care sărbătoare e mai măreaţă şi mai aleasă decât Paştele Domnului? Care bucurie şi desfătare creştinească e mai mare decât cea din ziua învierii?

De aceea *acum*, când ne gândim să cinstim după cuviinţă această sărbare naţională, *10 Mai*, fără să vroim, ne vin în minte stihurile Paştilor.

Precum după sărbătoarea Naşterii Domnului urmează sărbătoarea Invierii, aşa şi în rândul sărbătorilor naţionale, prin o coincidenţă frumoasă şi minunată, vine după sărbătoarea închegării, a naşterii regatului român — adecă după Unirea principatelor, 24 Ianuarie, vine sărbătoarea întreitei învieri naţionale, sărbătoarea întreitei independenţi, *10 Mai.* Aceasta este ziua, în care, potrivind un cuvânt al bardului dela Mirceşti, *„tot Românul pare mai înalt"*.

Şi cu drept cuvânt, cum nu ne vom simţi mai înalţi, cum nu vom fi mândri, când în o jumătate de veac am ajuns din 2 provincii de sub suzeranitate turcească şi dominaţie fanariotă, marele regat de astăzi.

Povestea acestei prefaceri treptate frumoase, ni-o dă tocmai sărbarea de 10 Mai. Ziua de 10 Mai marchează, înseamnă fazele importante ale acestei evoluţiuni.

Principatele Moldova şi Ţara-Românească, abia unite prin actul dela 1859, erau lipsite de Domn în urma abdicării silite a

lui Alexandru Ion Cuza din 11 Fevruarie 1866. De 3 luni ţara era lipsită de mâna sigură în conducere a unui Vodă, era văduvită, şi iată că după biruirea multor greutăţi, Domnul Carol intră la *10 Mai 1866* în capitală ocupându-şi tronul şi întemeind astfel glorioasa noastră dinastie. Luând frânele domniei, el excelează în proclamaţia sa prin accentuarea notei religioase. Deviza casei sale „Nihil sine deo“ întemeiază toată nădejdea sa pe Dumnezeu. „Eu vă aduc o inimă leală, cugetări drepte, o voinţă tare de a face bine. Cetăţean azi, mâne, de va fi nevoe, soldat“.

Aceasta e prima, din cele 3 întâmplări din viaţa neamului nostru care a dat naştere, prilej sărbătorii de azi.

Dar iată că pronia cerească a binevoit să ni hărăzască şi o a doua treaptă de fericire. In curând s'au împlinit cuvintele Domnitorului: „de va fi nevoe, voi fi soldat“, căci vine războiul cu Turcii dela 1877/8, care începe cu *proclamarea independenţei la 10 Mai 1877*. Corpurile legiuitoare au votat în 9 Mai moţiunea de independenţă. In ziua următoare, în care se serba aniversarea suirii pe tron a principelui, independenţa fu proclamată în mod solemn.

Ce înseamnă independenţa, neatârnarea? E de ajuns să ne reamintim că de aproape 500 ani o pierdusem. Ce înseamnă neatârnarea? E de ajuns când ne gândim că natura însăşi a pus în inima fiecărui ins, fiecărui individ, năzuinţa spre libertate, spre neatârnare. Tot aşa e la popoare. Istoria popoarelor nu e decât istoria străduinţelor spre o libertate tot mai desăvârşită. Ce însemna libertatea pentru ţările româneşti, vom înţelege dacă ne vom gândi la obârşia noastră daco-romană, popoare care preferiau să moară decât să fie subjugate, dacă ne gândim la timpul lui Ştefan-cel-Mare şi Mihai-Viteazul, când era aşa de înălţat steagul creştinătăţii şi al libertăţii. Un neam care ştia să spue, chiar îngenunchiat fiind, „suntem noi Moldovenii bucuroşi să se lăţească împărăţia otomană... dar' nu peste noi...“.

Libertatea proclamată fu şi dobândită la Plevna.

Din cauza aceasta ziua de 10 Mai, memorabilă prin suirea pe tron a răposatului întru Domnul regelui Carol, ca şi prin proclamarea neatârnării, a fost aleasă apoi, după terminarea victorioasă a războiului cu Turcii, şi pentru *încoronarea primului rege român*. La 10 Mai 1881 regele Carol se încoronează cu coroana de oţel turnată din tunurile luate de la Turci.

Astfel 10 Mai a devenit cea mai însemnată zi istorică a României „zi de întreită serbare naţională“, după cum scrie răposatul istoric Dimitrie Onciul, 10 Mai 1866, 1877, 1881. Evenimente cari pot avea păreche numai în unirea tuturor Românilor.

Astfel fiind cum nu vom îmbrăca în sărbătoare sufletele noastre ca să cinstim aceste importante momente, încălzindu-ne la focul generaţiei care ne-a dat neatârnarea şi regatul român.

Se zice că un popor valorează atâta cât şi cum ştie să-şi cinstească oamenii mari şi — fireşte — şi momentele, zilele mari din viaţa sa. De aceea numai cunoscând şi cinstind zilele trecute, putem clădi bine viitorul, acel viitor, care a şi început în zilele unirii noastre a tuturor Românilor sub sceptrul M. S. Regelui Ferdinand I, viitor pe care nemuritorul Bolintineanu în mod profetic l-a cântat zicând *„Viitor de aur ţara noastră are, eu prevăd prin veacuri a ei înălţare“*. Amin.

I. Zugrav,
preot, Rădăuţi.

Predică.

„.... Mult rău o faptă bună
în ceriuri cumpeneşte....“
V. Alexandri.

Iubiţi creştini,

In ziua cea d'apoi va veni Domnul nostru Isus Christos pe nourii cerului şi în glas de trâmbiţe îngerii vor chema toate noroadele la judecată.

Şi va veni bătrâna vreme atunci, punându-şi în şiraguri înaintea dreptului Judecător toţi fiii ei, dela cel dintăi şi pân'la cel din urmă.

Acolo îşi va vedea fiecare din noi viaţa sa trăită, zugrăvită întocmai. Fiecare gând, tot paşul, ce l-a făcut omul, va fi scris acolo şi nu va lipsi nici un cuvânt rostit de gura sa şi nici una din faptele sale. Cele bune şi frumoase vor fi scrise cu slove de lumină, iar cele rele cu litere de întuneric. Şi se vor cutremura de frică mulţi, când vor vedea, că pata de întuneric acopere mai mult de jumătate din icoana vieţii lor.

Dreptate sfântă, fără vr'un greş, numai atunci şi acolo se va face. In cumpăna dreptăţii se va pune d'o parte tot binele, ce l-ai făcut, de ceealaltă parte, pe celalt talger se vor arunca toate relele vieţii tale. Şi celor, ce au făcut bine, li se va da

drept plată fericire vecinică în rândul sfinţilor, iar celor vinovaţi de multe rele li se va face parte scârbă şi necaz vecinic în locul, unde domneşte întunericul „în plâns şi scârşnirea dinţilor".

Şi, când cu glas de tunet Judecătorul va rosti sentinţa, „toată gura va tăcea, neavând, ce răspunde"; vor vorbi însă faptele fiecăruia, cele bune te vor apăra, iar cele rele te vor osândi.

„..... Nu vă adunaţi vouă comori pe pământ, unde moliile şi rugina le strică şi unde furii le sapă şi le fură, ci vă adunaţi vouă comori în cer, unde nici moliile nici rugina le strică şi unde furii nici le sapă nici le fură...." (Mat. VI, 19—20), zice tocmai acela, care va fi judecătorul tuturora, Domnul Mântuitor Christos.

Comoară în cer deci, iubiţi fraţi, nu poate să fie alta decât mănunchiul frumos de fapte bune, ce le-ai făcut în viaţa ta, unicul tău prieten, care nu te părăseşte niciodată şi care în ziua marei judecăţi va avea puterea şi curajul de a mărturisi pentru tine înaintea dreptului Judecător.

Iubiţi creştini,

O faptă rea, o faptă contra voiei lui Dumnezeu, săvârşită de cel dintâi om, de strămoşul nostru Adam, ni-a nimicit dreptul la viaţa de veci, dreptul ce-l aveam ca fiinţi înzestrate cu putere şi suflet, după chipul şi asemănarea Stăpânului, care ne-a creat.

Şi, dacă o faptă rea a adus moartea în lume, „căci ştim, că toată făptura suspină şi se chinuieşte împreună cu noi..." (apost. Pavel Ep. c. R. 8, 22), tot o faptă, o faptă bună ni-a câştigat iarăşi dreptul la viaţă. E fapta Domnului nostru Isus Christos, care a venit pe pământ şi, nimicind prin moartea sa pe cruce dreptul, ce-l avea moartea şi asupra sufletelor noastre, ni-a deschis iarăşi calea spre viaţă în sânul Tatălui.

Şi ca să înţelegi mai bine, iubite frate, care e puterea şi greutatea unei fapte bune în cumpăna dreptăţii, apoi află, că o faptă bună se aseamănă cel mai potrivit cu un muc de lumânare:

E noapte. In casa ta întunericul stăpân e peste toate şi toţi 'ai casei tale, chiar şi tu, care eşti stăpânul casei, nu te mai poţi mişca, căci întunerecul ţi-e stăpân şi ţie. Şi, ca să scapi din mreaja neagră, care te robeşte, aprinzi un muc de lumânare.... O pară de lumină! mică, mică numai cât un sâmbure şi are acea putere, că risipeşte un întuneric dintr'o casă întreagă. Făr'

acest muc de lumânare, fără acest mic sâmbure de lumină tu eşti orb, un rob, nu eşti stăpân nici pe tine, nici pe ai tăi şi nici pe casa ta. Intunericul e un stăpân tiran, care numai de lumină se fereşte. —

In intuneric zăcea şi lumea pân'la venirea Mântuitorului Christos. Blăstămul, moartea şi întunericul în lanţurile robiei o ţineau legată şi mare era chinul omului osândit la o astfel de viaţă de fapta rea a strămoşului Adam.

Dar, iată! colo sus pe Golgota Christos aprinde lumina jertfei sale; razele ei pătrund departe, departe peste întreg pământul, umbrele întunericului învinse se retrag.... lumea se deşteaptă.... sufletele oamenilor se însenineză.... Fapta cea bună a învins.

„Mult rău o faptă bună în ceruri cumpeneşte, o faptă bună de mult necaz te izbăveşte....“ (V. Alexandri).

E mare preţul unei fapte bune, pentrucă îs mari şi multe piedicile, ce-ţi stau în calea ta spre bine. In drumul tău te vei lovi întăi de tine însuţi, de trupul tău.

Plăsmuit şi hrănit din ţărâna blăstămată, din care creşte pălămida, spinul, scaiul şi urzica, buruiana rea, ce se acaţă în sus pe paiul spicului de grâu pân'ce-l doboară, trupul tău, ţărână şi el, pământ viu, e cuib şi adăpost prielnic pentru multe patimi, cari şi ele ca buruiana rea se acaţă în jurul sufletului tău pân' ce-l zugrumă, pân' ce acesta îşi uită menirea şi-i încetează râvna de a se întoarce în lumea duhurilor curate.

„..... că ştiu, că în mine adecă în corpul meu, nu locuieşte, ce este bun; că a voi se află în mine, iar a face binele nu se află. Că binele, care îl voiesc, nu-l fac, ci răul, care nu-l voiesc, acela îl fac. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc, nu fac eu aceasta, ci păcatul, care locuieşte în mine....“ (Ep. c. R. 7, 18—21) zice sf. apostol Pavel, arătându-ni lămurit, cât de mare e puterea patimilor, ce înlănţuie voia şi mişcarea spre bine a sufletului nostru.

Şi, dacă Mântuitoriul Hristos s'a jertfit pe sine pentru noi toţi, îngăduind, pentru ca să ni deie pildă, să-i pironiască trupul pe cruce.... să curgă sânge mult, ca din acesta să răsară viaţa tuturor, ... şi tu dator eşti atunci să-ţi biciui trupul, să goneşti din el păcatul, să te jertfeşti pe tine însuţi pentru sufletul tău,

ca din jertfa ta să isvorască binele, ce eşti dator să-l faci, de vrei să întri în viaţă.

— Căci, dacă sufletul tău, frate creştine, va avea puterea şi curajul să înlăture din calea sa cea dreaptă duşmanul, poftele trupului, cari vor să-l târâie în volbura peirei, tu vei săvârşi o faptă bună, care te va scăpa de multă mânie, necaz şi strâmtoare, ce va veni peste tot sufletul omului, ce lucrează rău. „Că de trăiţi trupeşte, veţi muri, iar de veţi omorî prin spirit faptele trupului, veţi trăi. Căci câţi sânt conduşi de spiritul lui Dumnezeu, aceştia sânt fiii lui Dumnezeu....“ (Ap. Pavel Ep. c. R. 8, 13).

O altă piedică, un duşman hain, ce-l vei întâlni în drumul tău, e ispita. In chip de om sau de jivină ea se ţine mereu, târâindu-se ca umbra, în urma ta, pândind vreme cu prilej să te poată trage în apele ei. Prin ispită a căzut Adam, atrăgându-şi blăstăm şi moarte, pe cari apoi ni le-a lăsat moştenire. Ispita s'a apropiat chiar şi de Hristos, când acesta se afla în pustie postind, dar a respins-o, zicându-i: „Lipseşte, Satano! că scris este: Domnului Dumnezeului tău să te închini şi lui singur să-i slujeşti....“ (Mat. 4, 10). A ştiut Mântuitorul, că şi pe noi ne va încerca ispita, de aceea ne-a învăţat să ne rugăm lui D-zeu: „Şi nu ne duce în ispită, şi ne mântuieşte de cel rău“.

E grea în cumpăna dreptăţii fapta bună, pentrucă ea e rodul dulce al credinţei, fără de care nu e cu putinţă a plăcea lui Dumnezeu, ea e fructul dragostei creştine, care aduce pe pământ pace şi bună învoire între oameni.

Eşti bogat, te-ai străduit şi ţi-ai agonisit avere multă, şi averea ta te-a îngrădit cu atâţi prieteni! Te veseleşti mult.... şi prietenii şi averea ta nu-ţi dau răgaz, să stai de vorbă cu tine, cu sufletul tău, care şi el, ca paserea călătoare toamna târziu din zi în zi aşteaptă şi doreşte clipa să se ridice în văzduh spre alte ţări mai calde.

La poarta ta deunăzi plângea „sărmanul Lazar“, plângea de foame, tu cu ai tăi stăteai la masă şi n'ai vrut să-l auzi, urechile tale erau surde.... şi sărmanul, plângând, par'că mai jalnic, s'a târât, proptindu-se în cârjă, mai departe, mulţămind lui Dumnezeu de toate. Dar câţi desnădăjduiţi şi amărâţi n'ai întâlnit în calea ta? ochii tăi însă s'au ferit să-i vadă şi nici un cuvânt de milă sau îmbărbătare n'a ieşit din gura ta.

Nu simţeşti tu, cum trece valul vremii, cum te spală, cum te învecheşte şi într'una te mână spre sfârşit?

Mare îţi va fi alaiul până la mormânt, te va petrece o lume întreagă şi mulţi prieteni te vor plânge.

Dupăce însă te va astupa pământul, se vor retrage toţi şi te vor da uitării, tu însă vei rămânea singur.

Şi dacă bietul tău suflet nu va avea un toiag de razim pe drumul lung şi pripuros de ceea parte, şi dacă îi va lipsi lumina, prin întuneric, el va rătăci cărarea şi la judecată nu va fi cine să mărturisiască pentru dânsul; sărmanul tău suflet fără vr'o faptă bună va fi dat osândei vecinice.

„.... Nu vă adunaţi vouă comori pe pământ, unde moliile şi rugina le strică şi unde furii le sapă şi le fură, ci vă adunaţi vouă comori în cer, unde nici moliile nici rugina le strică şi unde furii nici le sapă nici le fură....“ (Mat. 6, 19—20). Faptele mânilor voastre să fie un mănuchiu de flori frumoase, o jertfă plăcută, un prinos adus lui Dumnezeu, care vă va răsplăti cu viaţă şi fericire vecinică. Amin.

Măzănăeşti. **Pr. I. Ilisei.**

Strângeţi documente!

Comisiunea arhivelor din Cernăuţi ne trimite următorul apel pe care îl recomandăm foarte mult preoţilor:

Domnule Director,

Avem onoarea a Vă ruga să binevoiţi a publica în valorosul D.-Voastre ziar următoarea notiţă:

„Comisiunea Arhivelor Statului din Cernăuţi“ a deschis un registru special, în care să fie trecute documentele, peceţile şi alte piese, cari cuprind steme vechi, domneşti, boereşti, mănăstireşti şi ale corporaţiilor civile etc. ca la timp să se poată face un studiu mai temeinic asupra heraldicei noastre naţionale.

In vederea acestui scop Comisiunea susnumită roagă toate instituţiunile culturale, corporaţiunile şi proprietarii particulari de documente prevăzute cu steme vechi, sau de alte piese şi peceţi vechi cu steme, să binevoiască a trimite către Comisiunea Arhivelor Statului din Cernăuţi (Palatul Administraţiei Ţării) obiectele

respective în original, sau, dacă e posibil, câte o fotografie a stemelor amintite, însoţite de oarecari date privitoare la originea, însemnătatea şi alcătuirea stemei.

Toate documentele sau obiectele amintite, trimise Comisiunei, vor fi restituite proprietarilor, după ce vor fi notificate în registrul Arhivelor Statului.

Comisiunea aşteaptă mai ales de la P. C. Egumeni mănăstireşti şi dela membrii familiilor boereşti din Bucovina, că vor urma acestui apel făcând prin aceasta o faptă culturală şi totodată un gest frumos de amintire a ctitorilor evlavioşi sau a părinţilor şi strămoşilor lor, cari au jucat un rol însemnat în istoria ţării şi a neamului nostru şi sunt demni de amintirea urmaşilor.

Primiţi, Domnule Director, asigurarea deosebitei noastre stime şi consideraţiuni.

S. Reli,
Secretar.

Preşedinte:
I. Nistor.

CRONICA.

Expulsarea patriarhului din Constantinopole. — Dela 1204, când Constantinopolea fu cucerită dela cruciaţi, şi dela 1453 când oraşul căzu în mânile Turcilor, patriarhatul ecumenic nu a mai trecut prin zile aşa de grele ca acum, după războiul mondial. Pierzând Grecii războiul faţă de Turci în Asia Mică, aceştia îşi dădură toată silinţa să nimicească elementul elin şi mai ales să distrugă grecismul din Constantinopole, un oraş care trebuia desfiinţat după posibilitate, pentru a putea guverna nestingheriţi oamenii dela Angora.

Patriarhul Meletie IV fu silit să abdice, fiindcă fusese ales cu ajutorul şi sub influenţa Grecilor dela Atena. Pe aceiaşi cale avea să-i urmeze şi noul patriarh Gregorie al III-lea, dacă situaţia internaţională nu i-ar fi împiedecat la aceasta pe Turci. Incă în 16 Decemvrie 1922 delegaţia turcă ceru la Lausanne ca patriarhatul să fie mutat din Turcia. Turcii, preconizând despărţirea bisericii de stat, cereau ca şi populaţiile nemusulmane să se adreseze în chestiunile lor caritative statului turc şi nu patriarhiei, care nu avea să mai păstreze decât legături pur spirituale. Şi acestea nu trebuiau să fie de aşa natură ca patriarhul să locuiască în statul turc! Patriarhul din Constantinopole era, dela 1453, şi un eminent personagiu politic, având dela sultan drepturile unui etnarh asupra tuturor creştinilor din imperiu. Turcii dela Angora nu voiau să-i lase

acum această importantă misiune; şi pentru a şterge orice urmă din trecut şi a nimici sub diferite pretexte elementul grecesc din Turcia nouă şi cerură mutarea patriarhiei. Acest lucru produse o impresiune aşa de rea în cercurile diplomaţilor că Turcii se văzură în faţa unei opoziţii dintre cele mai unitare şi puternice. Delegaţia americană protestă imediat şi hotărît contra încercărilor de persecuţie a religiei creştine ortodoxe; delegaţia greacă combătu tendinţele Turcilor cu argumente, luate chiar de la Turci. Lordul Curzon arăta că e injust a se atinge de drepturile patriarhului, care este şeful spiritual a bisericilor ortodoxe şi şeful creştinilor ortodoxi din Rusia. Revenind într'o şedinţă ulterioară, delegatul britanic declară că el nu şi-a putut închipui că s'ar putea pune măcar chestiunea îndepărtării patriarhiei din Constantinopole; „conştiinţa lumii întregi s'ar simţi ofensată". Delegatul României, Diamandi, arătă deasemenea că sentimentele religioase ale Românilor ar fi profund jignite prin procedarea turcă şi aceasta ar aduce cu sine răcirea relaţiilor diplomatice. In acelaşi sens vorbi şi delegatul iugoslav. Turcii văzând cum stă situaţia, abandonară deocamdată ideia, aşteptând alte vremuri când să o poată înfăptui.

După moartea patriarhului Grigorie al VII-lea guvernul turc încercă alte mijloace. Voi să elimine de la alegere pe toţi mitropoliţii sub pretext că ar cădea sub prevederea convenţiei despre schimbul de populaţie. Şi guvernul întrebuinţă mijloace curat turceşti. In preseara alegerii poliţia chemă la sine pe mai mulţi mitropoliţi (între alţii şi pe Constantin dela Derkos, despre care se credea că va fi ales) şi ceru dela subcomisia schimburilor să le facă paşaport. Oamenii protestară şi arătară că aparţin Constantinopolei, ca funciionari ai patriarhiei. După concepţia turcă, unul singur ar fi putut candida. Văzând Grecii că este în joc chiar patriarhia îl aleseră în 17 Decemvrie 1924 pe Constantin (ca Constantin al VI-lea), mitropolit de Derkos. Constantin era un om foarte cult şi cu multă învăţătură teologică şi fusese episcop şi mitropolit în mai multe eparhii, dovedindu-se şi un bun administrator. De patru ori fusese şi membru al Sf. Sinod. Atât dânsul cât şi alţii dintre candidaţii la patriarhie fuseră conduşi la poliţie, (sub escortă) şi terorizaţi; în ziua alegerii fură arestaţi chiar dela alegere unii mitropoliţi şi poliţia pătrunse şi în patriarhie, cerând procesele verbale ale şedinţelor sf. Sinod din 1923 şi 1924. Apoi presa turcă publică extrase tendenţioase, vorbind şi despre misiunea unui mitropolit rus, pentru a slăbi autoritatea patriarhatului în chipul acesta. Scopul campaniei era evident. In fine în 30 Ianuarie 1925 guvernul turc nu se sfii să-şi arate pe faţă intenţia. Poliţia pătrunse în patriarhie şi-l luă pe patriarh, lăsându-i numai o jumătate de oră pentru a-şi împacheta lucrurile cele mai necesare; şi patriarhul Constantin fu dat peste graniţă manu militari. Această măsură brutală fu aspru condamnată în presa

din lumea întreagă. Guvernul turc nu cedă însă, ci încercă chiar să se explice şi justifice. După convenţia schimbului toţi Grecii cari nu fuseseră stabiliţi înainte de 30 Octomvrie 1918 în Constantinopole erau supuşi schimbului. Aceasta o cerea guvernul turc şi faţă de Constantin. Comisia mixtă, compusă din 4 membri greci, 4 turci şi 3 neutrali, hotărî că patriarhul Constantin, nefiind născut sau stabilit înainte de data prescrisă în Constantinopole este supus schimbului. Membrii greci protestară. Comisia adause însă după această concluzie că chestiunea dacă patriarhul, luând în vedere calitatea sa de mitropolit, poate fi schimbat (adecă trimis în Grecia) nu este de competinţa comisiunii! Guvernul turc se ţinu însă numai de partea întâiu a hotărîrii comisiunii şi-l expulsă pe patriarh într'un mod care ne aduce aminte de brutalităţile vechilor viziri. Toate protestele nu fură considerate. Şi cum aduc ziarele ştirea s'ar fi şi ales un patriarh nou. Şi la această alegere a colaborat poliţia, arestând şi bătând mitropoliţi. Situaţia patriarhiei este dintre cele mai tragice; şi este semnificativ că în epoca aceasta a democraţiei, când toţi diplomaţii sunt cu cuvintele „libertate religioasă“ în gură, se pot întâmpla astfel de injustiţii şi brutalităţi faţă de vechea şi glorioasa biserică constantinopolitană.

Patriarhul Tihon. In noaptea dln 7 spre 8 Aprilie a. c. a murit, într'un sanator, în Moscova în urma unei boale de inimă patriarhul bisericii ruse Tihon. Cu Tihon dispare o figură dintre cele mai interesante din viaţa Rusiei bolşeviste. Patriarhatul a fost desfiinţat prin Petru cel Mare ca fiind o corporaţiune prea primejdioasă pentru autocraţia ţaristă. Cum bolşevicii se prezintau ca fericitorii Rusiei, între altele şi ca restauratori ai lucrurilor desfiinţate de ţari, au reînfiinţat patriarhia rusă în anul 1917. Acest lucru a fost la început primit cu mult entuziasm şi bolşevicii, antibisericeşti şi anticreştini, s'au erijat totuşi în apărători ai ortodoxismului, sperând să câştige astfel favoarea ţăranilor. Astfel ajunse Tihon, un călugăr învăţat şi energic, patriarh. Din terna propusă fu scos dânsul prin sorţi, fiind cel mai tânăr între cei trei candidaţi. Patriarhul Tihon s'a ridicat de jos; tatăl său a fost un biet psalt la biserică. Prin energia lui, prin inteligenţa lui şi concepţia severă despre viaţa pe care şi-a petrecut-o într'o mănăstire de lângă Moscova, Tihon a devenit curând o figură cunoscută, apoi admirată şi după numirea de patriarh venerată. Bolşevicii din interese politice l-au menajat la început, şi astfel patriarhul Tihon isbuti să-şi câştige în scurtă vreme, un mare renume şi o imensă popularitate în toate straturile societăţii ruse. Când însă nouii stăpânitori ai Rusiei începură a confisca marile comori de prin biserici, patriarhul se opuse cu hotărîre. Intr'o fulminantă pastorală din anul 1918 luă o atitudine ostilă faţă de guvernul sovietic şi opri predarea oricăror obiecte bisericeşti. Guvernul de la Moscova îl arestă pe patriarh şi acesta fu ţinut ares-

tat câţiva ani. In acest timp Evreii în fruntea Rusiei lucrară cu intensitate pentru crearea unei biserici „vii“, adecă bolşevice, încurajară sectele, promovară orice desbinări (ca pe vremea lui Iulian Apostatul) numai pentru a slăbi puterea bisericii ruse şi a paraliza influenţa patriarhului, care cu cât era mai bolnav în urma încarcerării şi cu cât i se prelungia închisoarea cu atât devenia mai popular. In fine în urma, presiunii opiniunii publice europene şi, în urma extremei nemulţumiri din ţară, bolşevicii îl liberară pe patriarhul mult încercat, căruia însă nu-i putură reda sănătatea zdruncinată. De formă se făcu şi o împăcare cu sovietele, Tihon a rămas însă totdeauna un adversar, acum mai precaut, al lor. Problema care-l preocupa pe patriarhul Tihon era organizarea şi întărirea vechei biserici ruseşti. In jurul său, deşi locuia în vechea lui mănăstire de lângă Moscova, pe care o părăsia numai pentru a face liturgia, voiau o mulţime de bisericani cari erau gata pentru orice serviciu, făcut patriarhului. Acesta, cu toate că din Ianuarie a. c. începând o boală de rinichi i se agravase şi-l silise să intre într'un sanator, alerga în oraş la biserică pentru a face slujba dumnezeească. La slujba lui bisericile erau arhipline, şi în toată vremea veniau oamenii în mulţime mare în pelerinaj şi numai pentru a-l vedea şi a se convinge că nu a fost împuşcat de bolşevici. Incă în ziua morţii Tihon îl primi pe prietenul său mitropolitul Crutiţchiĭ cu care făcu un nou plan de luptă şi redactă un nou apel în interesul bisericii. Patriarhul Tihon moare în etate de 67 ani; a fost un om puternic şi trupeşte, multele desiluzii, zbuciumări şi chinuri i-au fărâmat însă cu desăvârşire viaţa; astfel cel dintâiu patriarh rus dela 1700 încoace moare, ca o victimă a vremurilor turburate în care a trăit.

Un nou „Hristos“ în Rusia. Acum vreo 17 ani se ivi în Ijevsc un anumit Batuiev, ţăran care-şi vându averea, îşi părăsi nevasta şi copiii şi plecă prin împrejurime, dându-se drept Mesia cel adevărat. Incunjurat de un întreg stat major de aderenţi, mai ales de sex feminin, umbla şi predică din sat în sat mântuirea şi numindu-se „Hristos“ le făgăduia tuturora, cari vor crede într'ânsul moştenirea împărăţiei celei cereşti. Mulţi oameni naivi îşi vândură averile şi-l urmară; mulţi năpăstuiţi credeau că-i aievea Dumnezeu pe pământ. Batuiev predică şi contra bolşevicilor ceia ce-i mări la unii popularitatea. In fine fu acuzat şi adus în faţa justiţiei ca un înşelător care prin făgăduieli mincinoase ar fi îndemnat oamenii să-şi vândă avutul; se zice că femeile ar fi făcut astfel de depoziţii scandaloase că nu se pot reproduce în presă. Procurorul statului a ridicat acuzaţie împotriva lui în baza a o sumedenie de paragrafe din legile sovietice. Batuiev a fost condamnat la 8 ani închisoare; nu se ştie dacă sovietele n'au exagerat, căci bolşevicii privesc şi creştinismul de „superstiţie“. In ori şi ce caz, şi această întâmplare arată unde poate duce sectarismul.

Biserica şi statul în Franţa. In Franţa izbucnise cu prilejul

discuţiei la buget o acută criză pe chestiunea bisericească. Fostul ministru-preşedinte Herriot, trebuind să facă concesiuni socialiştilor, cari sprijinesc guvernul, a promis întroducerea legilor laice în Alsacia şi Lorena şi desfiinţarea ambasadei la Vatican. In provinciile liberate este încă în vigoare vechiul concordat de pe vremea lui Napoleon. Desfiinţarea lui ar fi produs mari nemulţumiri în Alsacia şi Lorena; şi pentru a nu aţâţa spiritele prea mult s'a făgăduit că după desfiinţarea ambasadei la Vatican va rămânea totuşi, la curia papală, un „observator". Această măsură de jumătate şi nesinceră n'a mulţumit pe nimeni. In cercurile conservatoare şi naţionaliste a pornit pe această chestiune o intensivă agitaţie, iar Senatul a şters din buget postul de cheltuieli cu „Observatorul". Intre timp izbucni şi criza guvernului, Herriot fu înlocuit de Painlevé, care oricât este de radical, încercă să pacifice lumea, lăsând lucrurile cum au fost. Adăugându-se şi ofensiva Rifanilor contra Franţei, certurile interne s'au potolit în faţa primejdiei din afară.

Între Praga şi Vatican. In 6 Iulie a. c. se serbători la Praga pentru întâiaşdată ca serbare naţională a statului amintirea arderii pe rug a lui Ioan Hus, eroul naţionál al Cehilor. La această serbare au luat oficial parte şi preşedintele Republicei cehoslovace şi guvernul dela Praga. In aceeaşi zi plecă, cu demonstraţii de stradă, mgr. Marmaggi, nunţiul papal. Această procedare a nunţiului a produs o mare turburare în cercurile ceheşti. Inainte de a se legifera serbătorirea lui Hus au avut loc diferite discuţii între ministerul de externe dela Praga şi secretarul de stat papal. D-l Beneş a încercat să le dovedească conducătorilor politicei papale că serbătoarea lui Hus este nu o serbătoare confesională, ci o serbătoare naţională a statului ceh. La o astfel de serbare trebuia să ia parte şi oficialităţile. Cu atât mai mare fu surprinderea, când guvernul cehoslovac văzu că Marmaggi se dedă la demonstraţii politice. Atitudinea nunţiului papal a avut drept cea dintâiu urmare eşirea a câteva mii catolici din biserica occidentală; iar partidul popular catolic se declară hotărît şi dânsul de a lupta pentru respectarea şi intangibilitatea statului cehoslovac. Guvernul însuşi publică un comunicat, respingând orice amestec străin în afacerile interne ale statului şi declarând că asupra unei sărbători naţionale, cum este ziua lui Hus, nu au cădere să se pronunţe decât exclusiv reprezintanţii legali ai corpurilor legiuitoare cehoslovace. Semnificativ lucru că nunţiul este acelaşi Marmaggi care în 1922 opri la noi clerul român unit să intre în catedrala dela Alba Iulia şi care în urma amestecului şi în chestiuni de rezistenţă romano-catolică fa-

ţă de statul român fu silit de ministerul nostru de externe să părăsească ţara.

O nouă tipografie. Prin stăruinţa P. Sf. Sale Părintele Episcop Roman Ciorogariu s'a înfiinţat în Iulie a. c. la Oradea-Mare o tipografie diecezană. Astfel se înfiinţează în Transilvania prin biserică al patrulea institut tipografic. Din celelalte tipografii eparhiale au eşit atâtea reviste şi cărţi folositoare. Rolul tipografiei din Oradea-Mare va fi şi mai important şi folositor, fiind această tipografie la marginea ţării.

R. Cândea.

Bibliografie.

Cărţi.

St. Bezdedu, Bucăţi alese din opera sfântului Atanasie-cel-Mare, trad. de St. B. Cluj, 139 pagini, Inst. de Arte Grafice „Ardealul“ 1925.

Dimitrie Dan, Rolul preoţimii bucovinene în menţinerea românismului dela 1775—1918. Cernăuţi 1925, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 65 pagini.

Const. C. Diculescu, Contribuţie la vechimea creştinismului în Dacia. Cluj, 1925 Tipografia „Ardealul“, 20 pagini.

Eusebiu R. Roşca, Anuarul Academiei Teologice „Andreiane“ ortodoxe române. Sibiiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1925, 58 pagini.

Alexandru Vitencu, Vechi documente moldoveneşti. Extras din Anuarul „Şcoalei Reale sup. ortodoxe“ din Cernăuţi. Cernăuţi 1925, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 52 pagini.

Societatea Istorico-Arheologică bisericească, Dare de seamă pe anul 1924, Chişinău 1925, 24 pagini.

Revista Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti din Chişinău. Volumul XVI. 160 pagini (adaus un catalog al bibliotecii Societăţii 75 pagini), Chişinău 1925.

Ehrhardt A., Weltkrieg und Nachkriegszeit in religiöser Bedeutung. Predigten. Düsseldorf, Schwann 1924, 105 pag., 1·80 mc.

H. Baron, Calvins Staatsanschauung und das konfessionelle Zeitalter. München, Oldenbourg 1924, 121 pag., 4 mc.

E. Troeltsch, Die Bedeutung des Protestantismus für die moderne Welt, 3. Auflage. München, Oldenbourg 1924, 103 pag., 3·50 mc.

M. Pernot, Le Saint-Siège, l'Eglise catholique et la politique mondial, in 16, 212, p. 1924.

F. Mc Cullagh, The bolshevik persecution of christianity. London, J. Murray, 1924, 401 p.

M. E. Almedingen, The catholic Church in Russia to-day. New-York, P. I. Renedy, 1924.

L. Bréhier, L'art byzantin. Paris 1924, Laurens 204 p., 106 fig., 12 fr.

G. Battelli, Le più belle leggende cristiane. Milano, Hoepli. 594 pag, 25 Lire.

Frere, W. H. Some links in the chain of Russian church history Faith, Pr. 216 p., 3 s. 6 d.

Douglas J. A., The relations of the anglican churches roith the eastern orthodoxe, especially in regard to anglican orders laith Press, 198 pag., 4 s. 6 d.

Sauer J., Symbolik des Kirchengebäudes. 2 Aufl. Freiburg in Br. Herder., cu 14 ilustr., 16 mc.

In editura Librăriei Diecezane din Arad a apărut „*Peste Golgota — la înoire*“, predici de preotul Gheorge Maior, profesor de religie şi duhovnic în şcoala normală „A. Şaguna“ din Sibiu. — Se poate comanda dela Librăria Diecezană din Arad. Preţul Lei 20, plus Lei 2.15 pentru francatură.

Antologia scriitorilor români, Volumul I. In „Biblioteca Sămănătorul“ din Arad a apărut sub Nr. 27—28 o frumoasă antologie a scriitorilor români dela 1821 încoace. — Preţul 15 Lei şi se poate comanda dela Librăria Diecezană din Arad.

Antologia scriitorilor români, Volumul II. In „Biblioteca Sămănătorul“ din Arad a apărut sub Nr. 29—30 o frumoasă antologie a scriitorilor români dela 1821 încoace. — Preţul 15 Lei şi se poate comanda dela Librăria Diecezană din Arad.

M. Eminescu: Poezii. („Biblioteca Sămănătorul“ Arad, Nr. 23—25). — Se poate comanda dela Librăria Diecezană din Arad. Preţul Lei 20.

Reviste :

Cronica Romanului, Revista clerului eparhial. Anul II, No. 3, 4, 5 şi 6 pe lunile Martie, Aprilie, Maiu şi Iunie. Roman 1925.

Metropolia Moldovei, Foaie oficială bisericească. Anul I, No. 3, 4, 5, 6 pe lunile Aprilie, Martie, Maiu şi Iunie. Iaşi 1925.

Luminătorul, Revista bisericii din Basarabia. Anul LVIII, No. 5—13, dela 1 Martie până la 1 Iulie 1925, Chişinău.

Buletinul Episcopiei Cetăţii-Albe—Ismail, Anul II, No. 4, 5, 6 pe lunile Aprilie, Maiu, Iunie 1925, Ismail.

Buletinul episcopiei Huşilor, Anul I, No. 5, 6, 7 şi 8 pe lunile Martie, Aprilie, Maiu şi Iunie, Huşi 1925.

Renaşterea, Revistă de cultură religioasă. Anul IV, No. 3, 4, 5, 6 şi 7 pe lunile Martie, Aprilie, Maiu, Iunie şi Iulie 1925, Craiova.

Revista Teologică, Anul XV, No. 3—6 pe lunile Martie, Aprilie, Maiu şi Iunie, Sibiiu 1925.

Noua Revistă Bisericească, Anul VI, No. 11—12 pe lunile Februarie—Martie 1925. Anul VII, No. 1—3 pe lunile Aprilie, Maiu, Iunie, Bucureşti 1925.

Înfrăţirea, Revista asociaţiei preoţilor din judeţul Vlaşca, Anul I, No. 3—4, Martie—Aprilie 1925, Bucureşti.

Glasul Bisericii, Foaie parohială. Anul II, No. 11—12, Ianuarie—Februarie 1925; Anul III, No. 1—2, Martie—Aprilie 1925, Brăila.

Legea Românească, Revistă bisericească-culturală, Anul V, No. 6—14 pe lunile Martie—Iulie 1925, Oradea Mare.

Tomisul, Foaie oficială a eparhiei de Constanţa, Anul I No. 12 din 15 Martie 1925; Anul II Mo. 1—4, 15 Aprilie—15 Iulie 1925, Constanţa.

Şcoala Română, Organ al Societăţii învăţătorilor şi institutorilor din România. Anul XX No. 1—2, Ianuarie—Februarie 1925, Bucureşti.

Cultura creştină, Anul XIV, No. 3, 4, 5, 6 pe lunile Martie, Aprilie, Maiu, Iunie 1925, Blaj.

Vestitorul, Organ al eparhiei române unite din Oradea-Mare. Anul I No. 3—14 pe lunile Februarie—Iulie 1925, Oradea Mare.

R. C.

ANUL XXXVI AUGUST—OCTOMBRIE 1925 No. 8—10

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

CUVÂNTARE

ţinută de I. P. S. S. MITROPOLITUL NECTARIE al Bucovinei la conferinţa mondială interconfesională din Stockholm în ziua de 24 August 1925 în biserica Gustav Vasa cu prilejul comemorării Patriarhului Tichon.

In veci rămân adevărate cuvintele sf. Scripturi: „Iubirea zideşte, ura distruge". — Mântuitorul nostru a predicat iubire şi cu iubirea a cucerit lumea.

Iubirea domnia în timpul clasic al creştinismului ca o icoană fidelă a împărăţiei lui Dumnezeu. Cât de frumos era, când la începutul erei creştine oameni sărmani, întrunindu-se înfiinţau în semnul crucii comunităţi creştineşti, când cei bogaţi şi puternici ai ţării se alăturau celor sărmani şi se ajutorau reciproc! Ce înălţător era când împăraţii puneau să se poarte crucea în fruntea oştirilor, având credinţa că în acest semn vor învinge! Atunci se spunea că bisericile şi uneltele bisericeşti sunt de lemn, credinţa însă de aur!

In acest spirit trăiau creştinii şi erau fericiţi. Sf. Scriptură şi tradiţia veche erau lege şi baza întregii legislaţiuni a Statelor. Biserica întemeia institute de binefacere. Sf. Vasile cel Mare e cunoscut ca înfiinţător de case pentru bolnavi, totaşa sunt cunoscuţi alţi părinţi bisericeşti cari au înfiinţat institute de binefacere şi şcoli cu renume mondial.

Satana însă nu doarme. El unelteşte necontenit în contra iubirii şi a bunei înţelegeri între popoare. Pe când mai înainte Episcopii din Roma, Constantinopole, Antiochia, Alexandria şi Ierusalim trăiau în frăţie, conduceau biserica în sinoade şi cu drepturi egale, şi în-

deplineau toate cu iubire, acum Episcopul Romei voia să exercite el exclusiv jurisdicţiunea supremă. Dară nici Patriarhul Constantinopolei nu putea admite lucrul acesta. Cearta începu şi urmarea a fost desbinarea între biserica răsăriteană şi cea apuseană. Mai 'nainte creştinismul era ca un arbore frumos cu cinci ramuri: Roma, Constantinopole, Alexandria, Antiochia şi Ierusalim. Dară sosi anul 1054 şi Roma, adecă un ram din arborele creştin, se rupse, părăsind celelalte patru Patriarhate. Aceste la rândul lor rămaseră pe lângă organizaţia lor veche din timpul clasic creştin. Shismă: Satana triumfă. Iubirea rămase uitată. Ura învinse.

Biserica apuseană se desvoltă în împrejurări politice favorabile; cea răsăriteană însă rămase fără scut în imperiul greco-roman, menit peirii. Pe lângă aceasta biserica răsăriteană avea să sufere mult şi din cauza migraţiunilor şi a războaielor cari inundau acele ţări. Apoi năvălirā şi Turcii, făcând la 1453 capăt imperiului bizantin.

Biserica creştină a Orientului apelă acum la ajutorul Apusenilor. Durere, ura era atât de mare, încât la Roma se susținea: Mai bine nici o biserică, decât o biserică ortodoxă-catolică; iară la Constantinopole predomina părerea: Mai bine turbanul turcesc, decât infula papală. Iarăşi birui ura, rodul Satanei.

Nu voiu să urmăresc mai departe împrejurările din apus, nici să le comentez, cred însă că nu greşesc dacă afirm, că nici războiul de 30 de ani nu s'a purtat în semnul iubirii şi cu atâta mai puțin în sensul învăţăturii lui Hristos.

Sosise un veac nou. Aşteptam mântuire dela cultură. Atunci isbucni războiul mondial, început în semnul răzbunării. Ardeau patimile. Nu om contra omului, nu individ contra individului, ci popor contra altui popor, imperiu contra altor imperii, biserici contra altor biserici stăteau față în faţă, plini de ură. Țări întregi cu toate oraşele şi edificiile lor au fost total distruse. Nici urmă de iubire! Ura şi răutatea serbau orgii.

Și panahida de astăzi pentru fericitul Patriarh Tichon

din Rusia ni aduce aminte de lucrurile acestea. Biserica ortodoxă a Rusiei, nimicită prin războiu, sărăcită şi pustiită prin revoluţie, avea încă un bărbat plin de curaj, însufleţit de credinţa în Hristos, pătruns adânc de învăţătura Lui. El a stat credincios în mijlocul poporul său, împărţind cu dânsul binele şi răul şi nu s'a sfiit să suporte prigoniri, ba să stee neclintit chiar în faţa morţii.

Şi acum, fiind biserica ortodoxă rusă îngenunchiată, biserica ortodoxă din vechile Patriarhate necontenit espusă la asupriri din partea dominaţiei turceşti, statelor mai mici ortodoxe (Greciei, Serbiei, Bulgariei, României) le incumbă datoria, a ridica din nou în Orient biserica lui Hristos.

Iubiţilor! Astăzi am fericirea să vorbesc în această biserică, care poartă numele lui Gustav Vasa. Poporul român are un contimporan al lui Gustav Vasa, voevodul Ştefan cel Mare, care întocmai ca şi Gustav Vasa a luptat pentru ţara sa, pentru poporul său şi pentru credinţa sa. El a purtat la 40 de războaie glorioase cu Turcii şi s'a jertfit pentru ideia creştină. Poate că aceasta e un semn dela Dumnezeu, că la aceasta conferinţă generală au sosit şi şapte reprezentanţi şi dignitari ai bisericii româneşti, şi că aşa precum în timpul acela principii amânduror ţări se jertfeau pentru popoarele lor, aşa şi astăzi biserica României, cea a Svediei şi toate bisericile tind spre o înţelegere comună.

Aşa cum la anul 325 toţi reprezentanţii bisericilor s'au întrunit la Nicea, aşa şi astăzi sunt adunaţi la Stockholm reprezentanţii tuturor bisericilor creştine şi tind la unire şi înţelegere, tind la iubire, care zideşte.

Noi ortodoxii, şi în special noi Românii, dorim cu toată sinceritatea o înţelegere între naţiuni şi între confesiuni. Pentru aceea salutăm din toată inima această conferinţă, care voeşte să introducă un creştinism practic, voeşte să predice iubire adevărată. Mântuitorul nostru zice: „Ceea ce voiţi să vă facă vouă oamenii, aceea faceţi-le şi voi lor". Noi trebue nu numai să dorim a face tot binele, ci trebue şi cu fapta să colaborăm la binele şi mântuirea omenimei, fie în orient, fie în occi-

dent, fie în America, fie în Africa. Apostolul Ioan zice (I. 3, 18): „Iubiţilor, să nu iubim cu vorba, nici cu limba, ci cu fapta şi adevăr. Şi cu aceasta vom cunoaşte că suntem din adevăr, şi vom linişti inimele noastre înaintea lui Dumnezeu“. La acestea să ni ajute Dumnezeu! Amin!

Anul şi ziua morţii Domnului nostru Iisus Hristos

Studiu de cronologie biblică de Prof. Dr. Vasile Gheorghiu

Note introductive.

Cum raporturile noastre faţă de Dumnezeu sunt condiţionate de atitudinea, pe care o avem faţă de Fiiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos, este explicabil pentru ce în toate vremurile chestiunile ce privesc viaţa şi activitatea Mântuitorului nostru au preocupat pre toţi teologii.

La acestea chestiuni aparţin şi străduinţele de veacuri de a stabili anul şi ziua morţii Domnului.

Literatura, care s'a scris asupra acestui punct, mai ales în veacurile din urmă, este atât de bogată, încât este foarte greu, ba aproape cu neputinţă a caracteriza în puţine cuvinte direcţia, în care s'au mişcat, şi a arăta soluţiunile, cari s'au dat.

Dară cu toate acestea nu pot să trec sub tăcere faptul, că încă nici până astăzi nu s'a aflat formula, care să soluţioneze această chestiune în mod deplin satisfăcător. In consecinţă teologii încă nici până astăzi nu s'au putut uni în ce priveşte anul şi ziua morţii Domnului. Dintre anii 26 — 34 d. H. nici un an n'a rămas, care să nu fi fost socotit de unii sau alţii ca anul morţii Domnului nostru Iisus Hristos. Şi aproape tot pe atât de divergente sunt şi părerile cu privire la data lunară a zilei morţii Lui şi felul de argumentare, pe care-l întimpinăm la unii şi la alţii.

Şi totuşi o soluţionare deplin satisfăcătoare şi a acestei chestiuni este reclamată imperios nu numai de

prestigiul nivelului cultural, pe care pretindem că stăm, ci şi de interesele cauzei creştineşti, pe care o reprezintăm.

Să nu uităm, că neunirea teologilor în ce priveşte stabilirea anului şi a zilei morţii Domnului nostru Iisus Hristos încurăjează pre duşmanii religiunii creştine de a nega caracterul istoric al personalităţii Mântuitorului nostru, şi nici să nu nesocotim faptul, că şi cei credincioşi au lipsă de întărire continuă în credinţa lor cea creştină şi întemeierea ei din toate punctele de vedere. Desorientarea chiar şi numai în unele chestiuni de amănunt nu poate să aducă decât roade rele.

Dreptaceea m'am crezut dator, ca să-mi încerc slabele mele puteri pentru a da acestei chestiuni, de importanţă atât de mare pentru întărirea credinţii noastre în Domnul nostru Iisus Hristos, o soluţiune cât mai completă şi mai satisfăcătoare.

In cercetările mele m'am străduit ca să fiu cât se poate de conciz şi să spun numai ceea ce este absolut necesar pentru stabilirea adevărului istoric.

Cum trimiterea unui Mântuitor a fost de mult promisă omenirii şi bărbaţii trimişi de sus ne-au comunicat cu cuvinte tot mai clare semnele caracteristice ale persoanei şi operei de mântuire, pe care avea să o desăvîrşească, am bună speranţă, că băzaţi înainte de toate pe cuvintele sfintei Scripturi, noi vom putea soluţiona cu bine această chestiune, nu tocmai uşoară.

Dintre profeţii T.V. ştirile cele mai exacte cu privire la timpul activităţii şi al morţii Mântuitorului nostru ni le comunică profetul Daniil. Deaceea socotesc necesar a cerceta mai întâiu, pentru cari timpuri a hotărît Dumnezeu trimiterea Mântuitorului nostru.

In evangeliile noastre canonice, în cari viaţa şi activitatea Domnului nostru Iisus Hristos ni se istoriseşte nouă amănunţit, anul şi ziua lunară a morţii Lui dreptcă nu se fixează decât numai în mod indirect. Ni se spune preciz numai timpul, când Ioan Botezătorul şi înaintemergătorul Domnului îşi începe activitatea sa, ni se dau indicii, destul de certe, pentru a putea fixa data, când Domnul botezându-Se îşi inaugurează activitatea Sa Mes-

sianică, şi în fine avem şi date, în baza cărora putem face deducţiuni cu privire la durata activităţii Sale publice. Rezultatul, la care vom ajunge în baza cercetărilor acestora, va fi, că noi vom putea preciza, care este anul, în care Domnul Iisus Hristos *a putut* să moară.

Dară cum noi nu ne putem mulţumi numai cu atâta, vom trebui să continuăm cercetările noastre şi în acea direcţie ca să putem chiar fixa anul morţii Domnului nostru Iisus Hristos pe un an anumit.

In acest scop nu avem mijloace mai sigure, decât data Paştilor, când Domnul a fost răstignit pe cruce. Cum data Paştilor la Iudei era legată de ziua de 14 Nisan, ziua aceasta ştim, că putea să cadă în fiecare an pe o altă zi săptămânală. Din evangeliile canonice rezultă, că Domnul a murit într'o zi de Vineri. Deci se întreabă mai întâiu dacă acea zi de Vineri era de fapt ziua de 14 Nisan sau nu.

Iară dela felul, cum se va răspunde la această întrebare, va depinde apoi stabilirea anului fix al morţii Domnului nostru Iisus Hristos venindu-ne în ajutor cercetările astronomice şi calendaristice, pe cari le avem azi asupra acelor vremuri de mult trecute.

Lucrarea mea prezentă se va împărţi deci în următoarele 3 părţi mari:

A) Anul morţii Domnului nostru Iisus Hristos în baza profeţiei lui Daniil şi a rapoartelor evangeliilor canonice;

B) Ziua lunară a morţii Domnului nostru Iisus Hristos în baza rapoartelor evangeliilor canonice;

C) Stabilirea anului morţii Domnului Iisus Hristos în baza cercetărilor astronomice şi calendaristice asupra acelor vremuri.

A) Anul morţii Domnului Iisus Hristos în baza profeţiei lui Daniil şi a rapoartelor evangeliilor canonice.

1. Profeţia lui Daniil.

Trimiterea unui Mântuitor a fost pusă omenirii în vedere încă din momentul căderii sale (cf. Gen. 3, 14 ss.). In cursul veacurilor îndelungate, care se scurg, această

făgăduinţă a fost reînoită în repetate rânduri. Şi profeţii şi bărbaţii trimişi de Dumnezeu, inspiraţi fiind de sus, descriu în colori, din ce în ce tot mai vii, activitatea şi celelalte circumstanţe ale vieţii viitorului Messia.

Timpul venirii viitorului Messia-ni-l fixează cel mai preciz profetul Daniil.[1])

Era în timpul captivităţii babilonice a poporului Iudeu. Profetul Daniil meditând într'o zi mai adânc asupra cuvintelor profetului Ieremie (25, 11 ss.), care profeţise că poporul Iudeu va petrece în captivitatea babilonică prin curs de 70 de ani, cum aceşti ani erau acum pe sfîrşite, îşi înalţă gândurile sale la Dumnezeu şi îL roagă, ca întru îndurarea Sa cea mare să-Şi întoarcă acum mânia Sa cea dreaptă, ce a venit asupra Ierusalimului, cetatea Sa, şi muntele Său cel sfînt, precum şi asupra poporului Său şi trecând cu vederea păcatele acestuia să nu mai amână mântuirea lui cea făgăduită. Drept răspuns la această rugă îi apare lui Daniil îngerul Domnului Gavriil şi îi vorbeşte lui astfel:

„Daniile, ieşit-am ca să-ţi dau ţie lămuriri. La începutul rugăciunilor tale a ieşit cuvântul. Şi eu am venit ca să ţi-l comunic, pentrucă tu eşti iubit foarte. Deaceea fii atent la cuvânt şi ţine seama de arătarea (apariţia) mea: Şeptezeci de săptămâni s'au hotărît asupra poporului tău şi asupra cetăţii tale celei sfinte pentru oprirea fărădelegii şi pentru nimicirea păcatelor şi pentru expiarea nedreptăţii şi introducerea dreptăţii eterne şi pentru sigilarea visiunii şi a profeţirii şi pentru ungerea Sfintei Sfintelor. Cunoaşte deci şi înţelege, că dela ieşirea cuvântului pentru ca iarăşi să fie rezidit Ierusalimul până la Messia, Domnul, şepte săptămâni şi şesezeci şi două de săptămâni vor fi. Iarăşi se vor zidi stradele şi zidurile şi (chiar) în timpuri de strâmtorare. Şi după şesezeci şi două de săptămâni Messia va fi stârpit şi Dânsul nu va mai fi (וְאֵין לוֹ) *şi poporul Domnului, care*

---

[1]) Locurile din Ies. 29, 1 ss., 32, 10 ss. şi 61, 1 ss., la cari cei vechi se provoacă adese ori, se complac in termeni prea generali şi vagi, decât ca să poată servi pentru fixarea cronologică a timpului venirei lui Messia. Cf. şi *Nagl*, Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu (în Katholik, 1900, II, p. 481).

va veni, va pierde (nimici) cetatea şi sanctuarul. Şi sfîrşitul lui ca prin potop. Şi până la sfîrşitul războiului va rămâne pustiirea. Şi va face legătură tare cu mulţi într'o singură săptămână. Şi în mijlocul săptămânei va face să înceteze sacrificiul şi darul de pâne. Şi pe aripa (templului) uriciunea pustiirei şi până la sfârşitul vremii va dura (nu va înceta) pustiirea" [1]).

Acest răspuns al Domnului trimis prin îngerul Său Gavriil profetului Daniil era un răspuns mai mult decât deplin satisfăcător. Daniil ceruse dela Domnul: 1. Neamânarea termenului de 70 de ani pentru eliberarea poporului din captivitatea babilonică; 2. Ingăduirea ca să se rezideascâ cetatea Ierusalimului şi muntele cel sfânt al Lui şi 3. Mântuirea poporului iertându-i păcatele, de cari s'a făcut vinovat. Domnul îi face cunoscut lui Daniil acuma prin mijlocirea îngerului Său Gavriil, că toate aceste cereri se vor împlini în măsura cea mai deplină. Termenul de 70 de ani, hotărît pentru eliberarea poporului din captivitatea babilonică, cum era pe sfîrşite, asupra lui nu mai încape nici o discuţie. El nu va fi amânat. Totuşi cum eliberarea poporului Iudeu din această captivitate nu era libertatea deplină, la care tindea sufletul lui, ci numai prototipul eliberării depline sufleteşti, de care dânşii se vor putea face părtaşi abia în timpurile Messianice, îngerul Domnului, având în vedere aceste vremuri mari, îl anunţă pre Daniil, că după trecerea unui răstimp de 70 de săptămâni vor sosi acele vremuri deosebit de fericitoare. Şi caracterizând mai deaproape aceste vremuri mai întâiu după partea lor cea negativă zice, că atunci se vor opri fărădelegile, se va nimici păcatul şi se va expia nedreptatea. Apoi trecând la partea lor cea pozitivă continuă a zice, că atunci îşi va serba întrarea dreptatea cea veşnică, se vor sigila visiunile şi profeţiile şi se va unge Sfînta Sfintelor.

---

[1]) Dan. 9, 22—27. — Textul masoretic, de care mă ţin, diferă în mai multe privinţi de textul celor LXX. Diferenţele privesc însă numai unele chestiuni de amănunt. In fond înţelesul rămâne acelaşi. Cine se interesează mai în detail despre starea textului masoretic şi cel al LXX ceteascâ tractatul lui *J. Hontheim*, Das Todesjahr Christi und die Danielsche Wochenprophetie (Katholik, 26 Jahrgang, 1906, 3 Folge, Bd. 36, p. 96 ss.; 176 ss. şi 254 ss.).

Aceste vremuri nu pot fi altele decât acele vremuri, care au fost înaugurate prin activitatea Messianică a Domnului Iisus Hristos. Moartea sacrificială a Domnului, suferită pe cruce, a pus stavilă fărădelegilor, întrucât omenirea a înţeles acuma, că nu mai poate continua viaţa sa păcătoasă de mai înainte, ci trebue să umble pe altă cale. Păcatul s'a nimicit, întrucât Domnul prin moartea Sa nevinovată de pe cruce a dat satisfacţia cuvenită pentru violarea Maiestăţii lui Dumnezeu şi ne-a exoperat prin ea iertarea vinei păcatului original, de care ne-am făcut cu toţii vinovaţi câţi ne tragem originea noastră dela Adam. Moartea Domnului a expiat şi toate nedreptăţile, de cari omenirea s'a făcut vinovată înaintea lui Dumnezeu în cursul veacurilor de până acum. Iară părţile pozitive ale operei de mântuire săvârşite de Domnul Iisus Hristos sunt următoarele: In împărăţia înfiinţată de Domnul aici pe pământ, în sf. Sa biserică, vor domni între Dumnezeu şi oameni alte raporturi decât cum erau cele de până atunci. Omenirea va primi posibilitatea, ca făcând parte din această împărăţie Messianică să ajungă la starea de dreptate înaintea lui Dumnezeu. Şi aceste raporturi nu se vor mai schimba, ci vor dăinui în veci. Toate visiunile bărbaţilor inspiraţi de Dumnezeu şi profeţiile lor împlinindu-se întocmai se vor dovedi ca adevărate. Prin faptul, că se vor împlini, li se va imprima acestora sigilul adeveritătii, precum unei epistole i-se imprimă spre dovadă, că cele scrise în ea sunt autentice şi adevărate, sigilul aceluia care o scrie. In fine cum Domnul după înălţarea Sa la cer a trimis apostolilor Săi pre Spiritul Sfînt, care avea să-i conducă şi să-i sfinţească, şi cum le-a dat lor şi mijloace de sfinţire pentru membrii bisericii Sale, în sfintele taine, iată, că ceea ce la sfinţirea cortului mărturiei de pe timpurile lui Aaron şi apoi la sfinţirea templului celui dintăiu pe timpul lui Solomon însemna norul, care umplu casa Domnului (Exod. 40, 34 ss., 1 Reg. 8, 10 s.), s'a realizat acuma în măsură deplină în sînul bisericii lui Hristos. Pe sfintele altare, în sf. Euharistie, sub forma pânei şi a vinului se jertfeşte Insuşi Fiiul lui Dumnezeu

şi îi uneşte cu Sine pre toți câți se împărtășesc cu această pâne şi cu acest vin. Sfințirea bisericii Sale este îndeplinită.

„Săptămânile“, de cari vorbeşte îngerul Domnului, nu pot fi săptămâni de zile, pentrucă în curs de 70 de săptămâni de zile, ceea ce face un an şi câteva luni, nu s'ar fi putut înfăptui toate câte se pun în vedere aici şi în cele ce urmează. Intr'un an şi câteva luni abia s'ar fi putut rezidi templul, dară nicidecum şi zidurile şi stradele Ierusalimului. Şi dacă totuşi, atunci nu ar mai fi rămas nici o distanță de timp până la venirea lui Messia. Deaceea „săptămânile“ din gura îngerului Domnului vor trebui să fie săptămâni de ani. Şi cum Iudeilor încă din timpurile lui Moisi li se poruncise ca să serbeze tot al 7-lea an, care se numia an sabbatic, pentrucă corespundea Sabbatului (Sâmbetei) dintr'o săptămână de zile, nu se poate zice că felul de socotire al anilor după săptămâni de ani le-ar fi fost acestora necunoscut. Dreptaceea şi profetul Daniil va fi înțeles deplin, ce vroește să zică îngerul Domnului, când îi vorbea despre 70 de săptămâni. Numărul anilor indicați în felul acesta este $70 \times 7 = 490$ de ani. La răstimpuri mai mari decât de 7 ani noi nu ne putem gândi, pentrucă într'un caz ca acesta îngerul ar fi trebuit să se exprime mai clar. Deci dacă ar fi avut în vedere săptămâni de săptămâni de ani, aşadară răstimpuri de câte 49 ani, sau s'ar fi gândit la anii iubilari, cari urmau din 50 în 50 de ani, cu bună seamă, că îngerul Domnului cel ce vorbia lui Daniil n'ar fi întârziat a se exprima atât de clar, cât era de trebuință ca în ce priveşte fixarea timpului să nu existe nici o îndoială, căci în scop de a da lămuriri şi a deştepta speranțe noui într'un viitor strălucit, care nu va mai întârzia mult, s'a arătat lui Daniil îngerul Domnului, dară nu pentru a-l mângăia cu speranțe, care vor întârzia încă cu mii de ani.

Daniil rugase pre Domnul şi pentru îngăduirea, ca să se rezidească zidurile Ierusalimului şi muntele cel sfînt al Lui. Dreptaceea îngerul continuă a-i descoperi lui Daniil nu numai că aceasta cerere se îngăduie, ci chiar

dela această dată vor avea să se socotească săptămânile de ani, indicate mai sus, până la venirea şi activarea timpurilor Messianice.

Istoria timpurilor, cari urmează, ne spune, că mai întăiu regele Perşilor *Cyrus* (559—529 î. d. H.), îndatăce a răuşit să surpe imperiul Babilonenilor, la anul 538 î. d. H., pentru a-şi asigura domnia sa preste Fenicia şi Syria, îşi dă învoirea ca ludeii, duşi înainte de 70 de ani de regele Babilonenilor, Nabuchodonosor (Nebucadneţar), în captivitatea Babilonică, să se reîntoarcă în patria lor şi să-şi rezidească casa Dumnezeului lor (Esra, 1, 1—4; 5, 14 s.; 6, 3—5). Decretul acesta al lui Cyrus nu poate însă veni în privire ca dată, dela care am putea să socotim săptămânile comunicate de înger profetului Daniil, pentrucă prin decretul lui Cyrus li se îngăduia ludeilor ca să-şi rezidească numai casa lui Dumnezeu, aşadară numai templul dărîmat, nu însă ca să-şi rezidească şi zidurile cetăţii lor şi stradele după cum spunea cu cuvinte exprese îngerul Gavriil.

Nici decretul ulterior dat de regele Perşilor *Dariu I Hystaspes* (521—485 î. d. H.) din anul întăiu al domniei sale, aşadară din anul 520 î. d. H. (Esra 6, 6—12), nu poate veni în privire, pentrucă el nu este alta, decât o reproducere a decretului lui Cyrus şi o confirmare a acestuia fără ca îngăduirea dată să se extindă şi asupra rezidirii cetăţii Ierusalimului. Şi în acest decret este vorba numai despre rezidirea casei lui Dumnezeu, care nu s'a putut efectui până acum din cauza piedecilor multe ce li s'au pus ludeilor în cale (din partea Samaritenilor).

Dară 62 de ani mai în urmă regele Perşilor *Artaxerxes I Longimanus* (465—424 î. d. H.), în anul al 7. al domniei sale, aşadară în anui 458 î. d. H., dă în mânele ludeului *Esra* un ordin, în care permite nu numai întoarcerea fiecărui ludeu în patria sa şi poartă grijă nu numai de înzestrarea cât mai bogată a casei lui Dumnezeu din Ierusalim şi de aducerea cuvenitelor sacrificii din visteria regească, ci eliberează şi pre toţi servitorii templului de toate dările către stat şi îi dă lui

Esra totdeodată şi voie, ca să organizeze pre poporul său, punând dintre oamenii săi de încredere diregători şi judecători preste popor. Iară cei cari nu vor vroi să se supună legii lui Dumnezeu, pentru a cărei strictă observare Esra are să poarte grijă, sau nu se vor supune acestei porunci regeşti, se ameninţă, că vor cădea sub pedepse grele (Esra 7, 12—26). Dreptcă nici în acest decret nu se vorbeşte cu cuvinte exprese despre rezidirea zidurilor Ierusalimului, dară aceasta se înţelegea acuma dela sine, pentrucă un popor nu poate primi o organizaţie solidă de stat fără să aibă un centru sigur de gravitaţie culturală şi națională. Aceasta rezultă şi din faptul, că lui Esra i-se dă dreptul ca să supravighieze toate câte se petrec în Iudea şi Ierusalim (cf. Esra 7, 14 s.). Şi din ruga, pe care Esra o înalţă cerului după sosirea sa în Ierusalim, zicând, că „Dumnezeu s'a îndurat spre noi... ca să ne lase mântuire şi să ne dea *întemeiere* în locul Său cel sfînt... *dându-ne zid în Iuda și în Ierusalim*“ (Esra 9, 8 s.), transpiră, că Esra trebue să fi primit din partea regelui Artaxerxes I învoirea ca să rezidească zidurile Ierusalimului. De rezidirea templului nu mai poate să fie vorba, pentrucă templul din Ierusalim era gata zidit încă din anul al 6 al regelui Dariu I Hystaspes (Esra 6, 15), aşa că ar fost acum superflu de a-şi mai cere şi dela Artaxerxes învoirea în acest scop, decât doară de a-şi mai ridica şi întări şi zidurile, ce încunjurau templul, ziduri care aveau să formeze totodată însă parte integrantă din zidurile cetăţii însăşi. Și în fine şi din pîra, pe care duşmanii celor din Ierusalim o înaintează regelui Artaxerxes comunicându-i, că „Iudeii veniți din Babilon rezidesc aceasta cetate resvrătitoare şi rea *întărind zidurile şi încheiând temeliile ei*“ (Esra 4, 12; cf. 13. 16), rezultă, că ei aveau intenția să împiedice rezidirea zidurilor cetății Ierusalimului şi să-l determine pre regele Artaxerxes ca şi din partea sa să impiedece rezidirea acestora. Și dacă regele Artaxerxes la începutul domniei sale primind această pîră împotriva Iudeilor din Ieru salim, a poruncit într'adevăr, ca „cetatea Ierusalimu

lui să nu mai fie zidită până ce nu se va da ordin din partea sa“ (Esra 4, 6 s; 21), mai pe urmă, precum am auzit, în anul a 7 le al domniei sale el îşi dă învoirea, ca Esra, încrezutul său, plecând la Ierusalim, să faca totul ce va crede necesar şi „potrivit cu voia Dumnezeului cerului“ (cf. Esra 7, 23).

In deplin acord cu cele expuse mai sus stau şi informaţiunile din Neemia 1, 3 ss. şi 2, 3. Aici cetim, că în anul al 20 al aceluiaşi rege, Artaxerxes, aşadară în anul 445 î. d. H., vine un anumit Hanani din Ierusalim la Susa, reşedinţa de pe atunci a regilor perşi, şi îi comunică lui Neemia, care era paharnicul regelui, că „zidul Ierusalimului este ruinat şi porţile lui s'au ars cu foc“. Neemia primind aceasta ştire se întristează foarte, posteşte şi se roagă lui Dumnezeu. Aceasta întristare mare a lui Neemia n'ar fi avut nici un rost, dacă înţelesul cuvintelor lui Hanani ar fi fost acela, că zidurile Ierusalimului se află încă tot în acea stare de ruină ca şi în anul 586 î. d. H., când cetatea a fost dărîmată de Nabuchodonosor. Şi în scurt şi întrebarea lui Neemia despre situaţia cetăţii Ierusalimului n'ar fi avut in acest caz nici un rost. Dară se vede, că Neemia avea ştire despre decretul de îngăduire dat de regele său încă înainte de 13 ani pentru a se rezidi cetatea Ierusalimului, şi auzind acum dela Hanani, că zidurile cetăţii sunt din nou distruse şi porţile arse cu foc, evident că din partea duşmanilor, se supără foarte. Rugând deci pre regele său, Artaxerxes, ca să-i permită a pleca la Ierusalim, acesta îi înmânează acuma epistole de acreditare către guvernatorii dincolo de fluviu (Eufrat) pentru a-l scuti în călătoria sa îndepărtată. Totdeodată Neemia primeşte şi o epistolă către administratorul pădurilor regeşti pentru a i-se da „lemne pentru construirea de grinzi la porţile palatului, pentru zidul cetăţii şi pentru casa, în care va întra“ (Neemia 2, 6–8). Edictul din urmă însă nu mai poate veni în privire ca termin, dela care trebue să se socotească cele 70 de săptămâni (de ani), pentrucă presupune deja existenţa unui decret anterior pentru rezidirea cetăţii Ierusalimului şi nu are alt scop decât desăvîr-

Rămâne însă ca să cercetăm, dacă această dată a morţii Domnului Iisus Hristos profeţită de profetul Daniil se confirmă şi prin rapoartele evangeliilor noastre canonice.

2. **Rapoartele evangeliilor canonice.**

Evangeliile noastre canonice nu fixează direct data morţii Domnului Iisus Hristos, dară cuprind date precize atât cu privire la începutul activităţii lui Ioan Botezătorul, care era înainte mergătorul Domnului Iisus Hristos şi cel care L-a introdus pre Acesta întru activitatea Sa Messianică, cât şi asupra duratei activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos Insuşi. Stabilind începutul activităţii lui Ioan Botezătorul şi durata activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos, noi vom putea să stabilim în cele din urmă şi anul morţii Sale.

Dreptaceea ne vom ocupa mai întâiu de chestiunea:

a) *Când Ioan Botezătorul îşi începe activitatea sa?*

Evangelistul Luca se exprimă asupra timpului, când Ioan Botezătorul, înaintemergătorul Domnului Iisus, îşi începe activitatea sa, în felul următor:

„*In anul al 15 al domniei lui Tiberiu, împăratul, pecând era Pontiu Pilat procurator (guvernator) al Iudeei şi tetrarh al Galileei Irod, iară Filip, fratele său, tetrarh al Iturcei şi al ţării Trahonitis, şi Lysania tetrarh al Abilenei, pe timpul arhireului Anna şi Caiafa, fost-a cuvântul lui Dumnezeu preste Ioan, fiiul lui Zaharie, în pustiu*“ (Luca 3, 1 s.).

Cu aceste cuvinte evangelistul Luca vroeşte să incadreze începutul activităţii lui Ioan Botezătorul în istoria contimpureană a imperiului roman, a Palestinei şi a ţărilor, care îi aparţineau, precum şi în istoria culturală-religioasă a Iudeilor.

Impăratul *Tiberiu* este, după cum ştim, urmaşul, împăratului August. Acesta moare în ziua de 19 August a anului 767 a. u. c. sau 14 d. H. Socotind dela moartea lui August, *anul al 15* al domniei lui Tiberiu începe cu

ziua de 19 August (= a. d. 14 Kal. Sept.) a anului 781 a. u. c. sau 28 d. H. şi termină cu ziua de 18 Aug. (= a. d. 15 Kal. Sept.) a anului următor 782 a. u. c. sau 29 d. H. Dreptaceea foarte mulţi exegeţi atât în timpurile cele vechi, cât şi în timpurile cele mai recente socotesc, că în cursul anului 28/29 d. H. Ioan Botezătorul şi totaşa şi Domnul Iisus Hristos şi-ar fi început activitatea lor. Data aceasta, cred mulţi, că este atât de fixă, încât asupra ei nu ar mai putea începe nici o discuţie şi declară totdeodată că dela ea nu se pot abate nici într'un caz[1]).

Şi totuşi la o cercetare mai de aproape vedem, că „anul al 15 al lui Tiberiu", socotit în felul arătat mai sus, nu se dă împăcat nici cu notiţa din evangelia lui Luca (3, 23), că „Domnul Iisus Hristos" în timpul, când a primit dela Ioan Botezătorul botezul, „era cam de 30 de ani", şi nici cu notiţa din evangelia lui Ioan (2, 20), că pe timpul primelor Paşti ale activităţii publice a Domnului Iisus „templul se zidea de 46 de ani" încoace.

Cât priveşte mai întâiu locul dela Luca (3, 23) menţionăm, că Ioan Botezătorul începându-şi activitatea sa, câteva luni mai în urmă vine la dânsul şi Domnul Iisus Hristos şi îşi cere botezul. După ce dă lui Ioan Botezătorul lămuririle necesare cu privire la misiunea Sa, Domnul Iisus Hristos este botezat. Botezul îL introduce pre Domnul întru activitatea Sa Messianică. Cu aceasta ocaziune evangelistul Luca (3, 23) ţine să ne comunice şi vârsta Domnului Iisus Hristos spunându-ne, că pe atunci „era cam de 30 de ani". Cu particula „cam" evangelistul nu vroia să ne spună cumva, că n'ar şti exact, care vârstă avea pe atunci Domnul, pentrucă dânsul „cercetase toate cu deamăruntul" (cf. Luca 1, 1—4), ci vroia numai să ne spună, că vârsta Domnului este redată numai în cifre de ani, fără a arăta totdeodată şi lunile şi zilele.

[1]) Aşa *van Bebber*, Zur Chronologie des Lebens Jesu, p. 98; *Homanner*, Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu, p. 102 (în Bibl. Studien, 13 Bd., 1908, p. 324); *Pfättisch*, Die Dauer der Lehrtätigkeit Jesu, p. 169 (in Bibl. Studien, 16 Bd., 1911, p. 469), ş. a.

In aceste condiţiuni - diferenţa dintre cei „cam 30 de ani“ şi vârsta factică a Domnului Iisus Hristos, nu poate să fi fost mai mare decât de cel mult $^1/_2$ an, pentrucă dealtcum nimic nu-l oprea pre Luca de a ne spune că Domnul era pe atunci „cam“ de 31 sau 32 sau mai mulţi sau şi mai puţini ani. Dară să ne reţinem puțin la aceasta dată a lui Luca şi să cercetăm, cum se împacă ea cu data de mai sus, că Ioan Botezătorul şi-a început activitatea sa „în anul al 15 al împăratului Tiberiu“.

Dacă Domnul Şi-a început activitatea Sa Messianică încă în cursul aceluiaşi an 781 a. u. c. sau 28 d. H.. când şi Botezătorul şi-a început activitatea sa, sau cel mai târziu la începutul anului următor 782 a. u. c sau 29 d. H. şi dacă El pe vremea aceea avea „cam“ 30 de ani, atunci, care este oare anul naşterii Sale? Din evangelia lui Mateiu (2, 1 ss.; cf. şi Luca 1, 5. 26) ştim, că Domnul Iisus se naşte încă pe timpul lui Irod Idumeul. Acesta moare, după socotința aproape generală a învățaţilor, înainte de Paştile anului 750 a. u. c. sau 4 î. d. H.[1]) Finea anului precedent 749 a. u. c. sau 5 î. d. H. este aşadară ultimul termin, când a putut să se nască Mântuitorul. Deci dacă adaugăm la anul 749 a. u. c. sau 5 î. d. H. 30 de ani, adecă vârsta Domnului Iisus Hristos în momentul botezului Său, noi ajungem cam la finea anului 779 a. u. c. sau 26 d. H. sau cel mult la începutul anului următor 780 a. u. c. sau 27 d. H. Acest an trebue să fie aşadară anul, când Domnul a primit botezul din partea lui Ioan Botezătorul şi Şi-a început activitatea Sa Messianică.

Dară dacă punem anul acesta faţă în faţă cu anul 781/2 a. u. c. (= 28/29 d. H.), despre care ziceam mai sus, că este socotit de mulţi ca anul al 15 al împăratului Tiberiu, atunci vedem că avem de a face cu o diferenţă de cel puţin 2 ani.

---

[1]) Cf. *Ios. Flav.*, ant. 17, 8; bell. 1, 33, 8; *Schürer*, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, I, 3 u. 4. Aufl. 1901, p. 360—418; *Felten*, Neutestamentliche Zeitgeschichte oder Judentum und Heidentum zur Zeit Christi und der Apostel, I, Regensburg, 1910, p. 102—145.

Cum se explică această diferenţă la evangelistul Luca, când ştim, că dânsul şi-a dat toată silinţa ca să „cerceteze toate“ câte privesc viaţa şi activitatea Mântuitorului „amănunţit“ şi să ni le redea „cât mai exact“ (Luca 1, 1—4)? In aceste condiţiuni nouă ne este imposibil ca să credem, că anul naşterii Mântuitorului i-ar fi rămas lui Luca necunoscut.[1]) Deaceea nu ne rămâne alta. decât ca să bănuim, că noi „cei 15 ani de domnie ai lui Tiberiu“ nu i-am socotit aşa, după cum trebuiam să o facem.[2])

Bănuiala aceasta pare cu atât mai îndreptăţită, cu cât „anul al 15 al domniei lui Tiberiu“ în felul, cum este socotit de mulţi, adecă dela moartea împăratului August (19 Aug. 14 d. H.), nu se poate aduce în acord nici cu altă dată cronologică, comunicată nouă de evangelistul loan. Acest evangelist ne istoriseşte (2, 20), că Domnul Iisus Hristos cu ocaziunea primelor Paşti ale activităţii Sale Messianice plecând la Ierusalim şi curăţind templul de vânzătorii şi schimbătorii de bani, cari îl profanau, este provocat din partea sinedriştilor, ca să se legitimeze, cu ce putere face acestea. Iară Domnul drept răspuns îi asigură, că „dacă ei vor desface templul Acesta, Dânsul în trei zile Îl va reînvia“. Iudeii nu pătrund înţelesul acestor cuvinte ale Domnului şi socoteau, că Dânsul ar vorbi despre dărîmarea templului de piatră, pe care încă regele Irod Idumeul începuse a-l restaura. Deaceea îi auzim că ei plini de indignare replică zicându-I: „*Patruzeci şi şase de ani s'a zidit templul acesta şi Tu în trei zile îl ridici?!*“ Tendinţa sinedriştilor era de a releva timpul îndelungat, decând se zidea templul lor, şi a-l pune în paralelă cât mai pronunţată cu cele trei zile de cari vorbea Domnul Iisus, pentru a arăta imposibilitatea cuvintelor Acestuia. In vederea acestei consideraţiuni credem, că nu se poate admite. că aceşti 46 de ani să fie socotiţi ca deja împliniţi. Intr'un caz ca acesta sinedriştii n'ar fi ezitat nici un

[1]) Vezi şi 1, 5. 26.

[2]) Incercările unora de a declara textul lui Luca in acest loc corupt nu pot fi considerate, nefiind bazate pe nici un argument mai solid.

moment de a vorbi despre anul al 47, decând se zideşte templul. Aşa că noi în vederea tendenţii de mai sus a sinedriştilor vom trebui să zicem, că anul al 46 dela restaurarea templului încă nu trecuse, ci era în curs.[1])

Stabilit odată acest fapt ne mai rămâne ca noi să cercetăm, când fostul rege al Iudeilor, Irod Idumeul, a început restaurarea vechiului templu al lui Zorobabel. Anul, când Irod Idumeul începuse restaurarea sau mai bine zis rezidirea din nou a acestui templu, ne este cunoscut din scrierile lui Iosif Flaviu. Acesta ne spune,[2]) că în anul al 18 al domniei sale Irod Idumeul a început să rezidească templul şi până într'un an şi jumătate sanctuarul a fost terminat. Iară din alte locuri ale lui Iosif Flaviu ştim, că restaurarea celorlalte părți ale templului s'a continuat prin decenii dearândul şi abia puțini ani înainte de dărâmarea definitivă a templului (în anul 70 d. H.) restaurările templului în toate părţile sale se terminaseră *(Iosif Flaviu*, ant. 20, 9, 7). Deci cum Irod Idumeul începe a domni preste Palestina din vara anului 717 a. u. c. sau 37 î. d. H.,[3]) anul al 18 al domniei lui este anul 734/735 a. u. c. sau 20/19 î. d. H. Zidirea templului din Ierusalim, resp. restaurarea lui a început de fapt

---

[1]) Contra lui *Schürer* (o. c., I, p. 369), *Fendt* (Die Dauer die öffentlichen Wirksamkeit Jesu, München, Leutner, 1906, p. 90), *Zellinger* (Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu, München, 1907, p. 98) şi *Homanner* (Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu, Freiburg i. B. 1908, p. 113 s.), cari calculează cei 46 ani deja ca împliniți şi în consecinţă ajung la alt rezultat, decum ajungem noi.

[2]) *Iosif Flaviu*, ant. 15, 11, 1 ; cf. bell. 1, 21, 1. În bell. iud. 1, 21, 1, ni se spune, că Irod Idumeul ar fi început restaurarea templului în anul al 15 al domniei sale. Data aceasta este însă cu bună seamă eronată. Eroarea se poate explica astfel: Irod Idumeul a fost decretat rege din partea senatului roman încă în toamna anului 40 î. d. H. (Iosif Flaviu, ant 14, 14, 4 s., bell. 1, 14, 4), dară abia 3 ani mai în urmă (37 î. d. H.) ocupând Ierusalimul a putut să ajungă la domnia factică preste Palestina (cf. *Schürer*, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, 3 u. 4 Aufl., I. Bd., 1901, p. 355 ss ; *Felten*, ibd., p 106). Un copiator de mai târziu al războiului iudaic va fi fost însă de socotința, că în anticităţile iudaice anii domniei lui Irod ar fi socotiți din momentul decretării lui ca rege din partea senatului roman şi s'a crezut deci în drept a corecta anul al 18 al domniei lui Irod în anul al 15 al domniei lui, socotindu-l acuma, precum credea, dela ocuparea factică a Ierusalimului. Dară copiatorul era în eroare, pentrucă anii domniei lui Irod Idumeul şi în anticităţile iudaice sunt socotiți nu din momentul decretării lui Irod ca rege, ci din momentul, când el a ajuns, trei ani mai în urmă, de fapt în stăpânirea Palestinei.

[3]) Cf. *Schürer*, o. c., p. 358 ss. ; *Felten*, o. c., p. 102 ss.

în anul 20/19 î. d. H. Acest fapt ni-l certifică şi istoriograful Dio Cassius (54, 7—9), care ne spune, că împăratul August după ce a aranjat chestiunile Siciliei pleacă la Grecia, iară de aici în primăvara anului următor, pecând erau consuli Marcus Apuleius şi Publius Silius, vine la Asia şi apoi la Syria dăruind cu această ocaziune lui Irod Idumeul tetrarhia lui Zenodorus. Consulii Marcus Apuleius şi Publius Silius erau consulii anului 734 a. u. c. sau 20 î. d. H. Incă în cursul aceluiaşi an, la începutul căruia împăratul August vizitase Syria, Irod Idumeul, care între timp întrase în anul 18 al domniei sale, începuse aşadară rezidirea templului din Ierusalim.[1]) Adaugând la data aceasta suma de 46 de ani, ajungem la anul 734 + 46 = 780 a. u. c. sau anul 27 d. H. Acesta trebue să fie deci anul, când Domnul Iisus Hristos a avut cu sinedriştii din Ierusalim discuția de mai sus cu ocaziunea curățirii templului.

Dară anul 780 a. u. c. sau 27 d. H. nu este anul al 15, ci al 13 al domniei lui Tiberiu, socotind domnia lui dela moartea lui August (14 d. H.). Aşa fiind anul 15 al împăratului Tiberiu, despre care vorbeşte evangelistul Luca (3, 1), este netăgăduit întârziat cu cel puţin 2 ani şi faţă de vârsta de „cam 30 de ani“ a Domnului (Luca 3, 23), dară şi faţă de aceşti „ 46 de ani“ socotiţi dela restaurarea templului din Ierusalim încoace (Ioan 2, 20). Deci este evident, că „cei 15 ani ai lui Tiberiu“ nu pot fi socotiţi dela moartea lui August (în 19 Aug. 14 d. H.), ci trebue caiculaţi dela o dată, care este anterioară morţii lui August cu cel puţin 2 ani. Zicem, cu cel puțin 2 ani, pentrucă noi trebuie să ţinem totdeodată socoteală şi de diferenţa de câteva luni, cel mult 1/2 an, dintre începutul activităţii lui Ioan Botezătorul, care a avut loc, după cum spune Luca (3, 1), în anul al 15 al lui Tiberiu, şi dintre Paştile anului prim

---

[1]) Cf. *Schürer*, o. c., p. 369, n. 12; *Felten*, o. c., p. 124, n. 2. Urmând lui *Bucher* (Öster. Vierteljahrschrift f. kath. Theologie, 1865, p. 204 s.) şi numai nesocotind mărturia lui *Dio Cassius*, (54, 7 - 9) teologul *Homanner* (in Bibl. Studien, 1908, p 113 335) transpune începutul zidirii templului 2 ani mai târziu ş. a în iarna anului 736 a. u. c. sau 18 î. d. H., aşa că cei 46 de ani se implineau abia în anul 783 a u. c. sau 30 d. H.

al activității Messianice a Domnului Iisus Hristos, cari cad în anul al 46 dela rezidirea templului prin Irod Idumeul.

Dară dacă e aşa, atunci să ne întrebăm, ce-l îndreptăţea pre Luca a socoti anul 779 a. u. c. sau 26 d. H. ca „al 15 an al domniei împăratului Tiberiu“ ? Răspunsul la această întrebare ni-l dă însaşi istoria contimpureană. Istoriograful roman *Suetoniu* (în vita Tiberii, c. 20. 21) ne comunică, că împăratul August, 2 ani mai înainte de a muri, îşi luase pe Tiberiu, fiiul său vitreg şi adoptiv, ca coreginte al său (socius imperii).[1]) Deci cum Tiberiu din acest moment înainte conducea alături de August destinele imperiului roman, este numai just, dacă evangelistul nostru Luca, ţinând seama de aceasta stare de lucruri, socoteşte anii domniei lui Tiberiu nu abia dela moartea lui August, ci cu 2 ani mai înainte, aşadară încă din anul 765 a. u. c. sau 12 d. H.

Drept că felul acesta de a socoti anii domniei lui Tiberiu dealtcum nu-l întimpinăm la scriitorii romani, pentrucă aceştia în general, pe timpurile despre cari vorbim, nu socoteau anii după anii de domnie ai împăraţilor, ci după anii consulilor. Acest obiceiu s'a păstrat încă lungă vreme în cuprinsul imperiului roman. E ştiut, că tactica de guvernare a împăraţilor romani era de a păstra statului roman încă şi acuma cel puţin de ochii lumii forma republicană. Dreptaceea oficialitatea romană continuă încă lungă vreme a socoti anii după numele consulilor aleşi pentru fiecare an. Dară în cercuri mai puţin oficiale, cum ne dovedeşte şi evangelistul nostru Luca (3, 1), anii se socoteau după anii de domnie ai unui potentat. In părţile orientului acesta era chiar un obiceiu vechiu (vezi T. V. şi inscripţiunile vechi din orient).[2]) Luca şi-a putut permite a socoti anii de

---

[1]) Cf. şi *Velleius Paterc.*, 2, 121 ; *Tacitus*, ann. 1, 3.

[2]) *C. Cichorius* („Chronologisches zum Leben Jesu“ în Zeitschrift f. neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche, 1923, 22 Bd., Heft 1/2, p. 16 ss.) induce o inscripţiune probabil din timpurile împăratului August, aflată în Belat în munţii Libanon, nu departe de Byblos. pe care *Renan* a publicat-o în Mission en Phénicie, p. 223. Inscripţiunea

domnie ai lui Tiberiu din momentul, când acesta a devenit coreginte în imperiul roman, cu atât mai vârtos, cu cât pe vremurile de pe atunci succesiunea la tron nici nu era încă condiţionată, ca mai târziu, de moartea sau demisiunea antecesorului. Coregintele în imperiu amintea pe acele vremuri încă de duumvirii timpurilor nu demult trecute.

Iară încât priveşte în special datina de a socoti în felul lui Luca anii de domnie ai împăraţilor romani, deosebit de interesant este felul, cum unii scriitori romani socotesc chiar anii de domnie ai lui Octavian August. Unii îl consideră ca stăpân preste imperiul roman încă dela data morţii unchiului său C. Iuliu Caesar (15 Martie 44 î. d. H.), care-l lăsase moştenitor. Alţii datează începeputul domniei lui din ziua de 7 Ianuarie a anului 711 a. u. c. (= 43 î. d. H.), când a ajuns să obţină funcţiunea de propraetor, alţii din ziua de 16 Aprilie a aceluiaşi an sau din momentul triumviratului său (finea lui Oct. 711 a. u. c. sau 43 î. d. H.), alţii dela lupta dela Actium (723 a. u. c. = 31 î. d. H.) sau din momentul, când a ocupat Alexandria, şi iarăşi alţii din ziua de 17 Ianuarie a anului 727 a. u. c. (= 27 î. d. H.), când a primit titlul de August pe viaţă (aşa Dio Cassius 53, 17). Nu lipsesc însă nici scriitori, cari datează puterea lui August din ziua de 27 Iunie a anului 731 a. u. c. = 23 î. d. H., când dânsul ajunge în posesia deplinei puteri tribuniciene.[1]) Cum evangelistul Luca era nu numai originar din orient (Antiohia Siriei), ci a scris evangelia sa şi pentru uzul privat al „puternicului“ roman „Teofil“ (Luca 1, 4), putem înţelege că el nici nu s'a ţinut obligat să menţioneze în ea de consulii romani ai respectivului an, ci a amintit

---

cuprinde între altele cuvintele: ἔτους ιβ' τῆς ἡγεμον(ίας Καίσαρος Σεβαστοῦ). Dară şi pe altă inscripţiune din acelaşi timp şi aflată tot acolo (*Renan*, ibd., p. 237) după cuvintele ἔτους vom trebui să suplinim anul, iar cuvintele ΗΓ . ΜΟΝ . Α ΣΑΥΤΟ . . . ΤΟΡ . . cari urmează vom trebui să le citim ἡγ(ε)μον(ί)ας αὐτο(κρα)τορ(ος). Aceste inscripţiuni ar fi deocamdată singurile inscripţiuni aflate în orient, cari datează din timpurile primilor împăraţi romani şi în cari se fixează data cronologică ca şi la Luca (3, 1) după anii de domnie ai împăraţilor.

[1]) *Knabenbauer*, Comm. in Lucam, p. 153.

procurator roman. Din scrierile lui Iosif Flaviu [1]) ştim, că după ce a fost în funcţiune timp de 10 ani, părît fiind şi el de Samariteni, Pontiu Pilat, este destituit la ordinul proconsulului din Syria Vitellius, şi trimis la Roma spre a se desvinovăţi înaintea împăratului Tiberiu. Dară până a sosi în Roma împăratul Tiberiu murise (16 Martie 37). Scurtă vreme după destituirea lui Pontiu Pilat proconsulul Vitellius vine în persoană la Ierusalim. Iudeii serbau tocmai Paştile anului 36 şi nu 37 d. H., pentrucă Iosif Flaviu în capitolul următor al anticităţilor sale ne istoriseşte, că proconsulul Vitelliu cu ocazia Paştilor anului următor 37 d. H., petrecând din nou în Ierusalim, primeşte aici vestea despre moartea împăratului Tiberiu [2]). Pontiu Pilat a fost aşadară destituit încă înainte de Paştile anului 36 d. H. Şi cum procuratura sa a durat 10 ani, rezultă, că el a fost în funcţiune dela începutul anului 26 d. H. şi până la începutul anului 36 d. H. [3]). Anul 779 a. u. c. sau 26 d. H., în care Ioan Botezătorul îşi cepe activitatea sa, este aşadară totdeodată anul prim al procuratorului Pontiu Pilat. El îşi va fi luat aceasta funcţiune în primire după obiceiul de pe atunci încă în primăvara acestui an.

„Tetrarh al Galileei“ era pe atunci „*Irod*“ (Luca 3, 1). Acest Irod este numit atât în T. N., cât şi pe monetele bătute de dânsul şi totaşa şi în scrierile lui Iosif Flaviu adeseori simplu Irod. Numele său complet era însă *Irod Antipa*. El era fiiul lui Irod Idumeul şi al soţiei acestuia, Malthaces. La împărţirea moştenirii părintelui său (4 î. d. H.) el primise dela împăratul August şi senatul roman Galilea şi Perea cu titlul de tetrarh şi domneşte preste aceste 2 ţări până la anul 39 sau 40 d. H., când fiind părît de nepotul său Irod

---

[1]) Antic. 18, 4, 2.

[2]) *Iosif Flaviu*, ant. 18, 5, 3; cf. *Schürer*, o. c., p. 487 ss.; *Felten*, o. c., p. 160 ss.

[3]) *Westberg* (o. c., p. 64 s.) stabileşte timpul procuraturei lui Pontiu Pilat dela anul 27—37 d. H. interpretând rău locul dela Ios. Flav., ant. 18, 4, 2—3. Totaşa şi *van Bebber* Zur Chronologie des Lebens Jesu, 1898, p. 98) şi *Belser* (Die Geschichte des Leidens und Sterbens, der Auferstehung und Himmelfahrt des Herrn nach den vier Evangelisten ausgelegt, 2 Aufl., Freiburg i. B., 1913, p. 361).

Agrippa I, că ar conspira cu regele Parţilor, Artabanus, împotriva imperiului roman, este depus de împăratul Caiu Caligula şi exilat la Lugdun în Galia, unde şi moare câțiva ani mai în urmă [1]).

Alt fiiu al lui Irod Idumeul dela soția sa Cleopatra era *Filip*. După moartea părintelui său (4 î. d. H.) el primise ținuturile Batanea, Trahonitis, Auranitis, Gaulanitis şi Panias [2]) şi după cum ne spune evangelistul Luca la locul acesta (3, 1) şi Iturea [3]) cu titlul de tetrarh. De obiceiu, când se vorbește despre tetrarhia lui Filip nu se induc toate aceste ţinuturi, preste cari domnea el, ci numai unele dintre ele. In epistola lui Agrippa către Philo [4]) tetrarhia lui Filip este numită simplu numai ἡ Τραχωνῖτις λεγομένη. Evangelistul Luca (3, 1) îl numeşte pre Filip tetrarh preste Iturea şi Trahonitis. După o domnie blândă şi dreaptă de 37 de ani Filip moare în anul al 20 al domniei împăratului Tiberiu [5]). Cum Filip a început a domni din toamna anului 750 a. u. c = 4 î. d. H., anul al 37 al domniei sale încheie cu toamna anului 787 a. u. c. sau 34 d. H. In cursul anului din urmă Filip moare ş. a. încă înainte de ziua de 19 August a acestui an, pentrucă Iosif Flaviu ne spune [6]) totodată, că el moare încă în anul al 20 al domniei împăratului Tiberiu. Anul al 20 al împăratului Tiberiu, socotit de Iosif Flaviu dela moartea lui August, începe cu ziua de 19 August a anului 33 d. H., şi durează numai până la aceeaşi dată lunară a anului următor 34 d. H. [7]).

In legătură strînsă cu țările de mai sus, preste cari domneau pe timpul, când Ioan Botezătorul şi-a început activitatea sa, fiii lui Irod Idumeul, menţionaţi mai sus, Luca (3, 1) aminteşte şi despre *Lysanias*, care era *tetrarh al Abilenei*. Motivele lui Luca vor fi de căutat în împrejurarea, că districtele Abilenei aparţinuseră odinioară la re-

---

[1]) Cf. *Schürer*, o. c., I, p. 431—449; *Felten*, ibd, p. 171—182.
[2]) *Iosif Flaviu*, ant. 17, 8, 1; 17, 11, 4; 18, 4, 6; bell. 2, 6, 3.
[3]) Privitor la frontierele Itureei vezi *Schürer*, o. c., I. p. 716.
[4]) *Philo*, Legatio ad Caium §. 41, ed. Mangey, II, 593 fin.
[5]) *Iosif Flaviu*, ant. 18, 4, 6.
[6]) Ibd.
[7]) Mai pe larg despre domnia acestui Filip vezi *Schürer*, o. c., I, p. 425—431 şi 716; *Felten*, o. c., p. 169—171.

gatul lui Irod Idumeul [1]), iară pe timpurile, când dânsul scrie aceasta evangelie a sa, ele se aflau iarăşi în stăpânirea unui membru al familiei Irodianilor ş. a. a lui Irod Agrippa II, fiiul lui Irod Agrippa I şi strănepotul lui Irod Idumeul [2]). Lysanias acesta însă nu poate fi identic cu acel Lysanias, despre care Iosif Flaviu [3]) ne spune, că era fiiul lui Ptolemäus Mennäi. Ptolemäus Mennäi domnise dela 85 – 40 î. d. H. şi după moartea lui îi urmează în domnie fiiul său Lysanias. Acest Lysanias, fiind învinuit de Cleopatra, că ar conspira cu Parţii, fu ucis în asentimentul lui Antoniu încă în anul 34 î. d. H. [4]). Lysanias, pe care evangelistul nostru îl are în vedere la locul acesta, trebue să fie alt Lysanias, mai tânăr. Existenţa acestui Lysanias ne este testată şi printr'o inscripţiune, care s'a aflat în apropierea Abilei şi care are următorul cuprins:

Ὑπὲρ τῆς τῶν κυρίων Σε(βαστῶν)
σωτηρίας καὶ τοῦ σύμ(παντὸς)
αὐτῶν οἴκου, Νυμφαῖος...
Λυσανίου τετράρχου ἀπελε(ύθερος)
τὴν ὁδὸν κτίσας κτλ.. [5])

Cuvântul din urmă al versetului prim trebue suplinit σεβαστῶν. Asupra acestei lecţiuni nu poate să existe nici o îndoială. Aşa fiind rezultă, că inscripţiunea de mai sus nu poate fi datată, decât sau din anii ultimi ai împăratului August, când alăturea de August domnea ca coregintе (σεβαστός) Tiberiu [6]), sau din timpul împăratului Tiberiu, pentrucă ştim, că încă împăratul August înainte de moartea sa luase dispoziţiunea, ca şi maica lui Tiberiu, Livia, să poarte titlul de Augusta (σεβαστή),

---

[1]) *Iosif Flaviu,* ant. 15, 10, 3; bell. 1, 21, 4; cf. *Winer,* Bibl. Realwörterbuch, 1848, 1, art.: Abilene; *Riehm,* Handwörterbuch des bibl. Altertums, 1884, art.: Lysanias; *Schürer,* o. c., I, p. 714.

[2]) Cf. *Knabenbauer,* Comm. in Lucam, p. 155 s.

[3]) *Iosephus Flavius,* ant. 14, 13, 3; bell. 1, 13, 1.

[4]) *Ios. Flaviu,* ant. 15, 4, 1; 10, 1; bell. 1, 21, 4; 22, 3; *Dio Cassius,* 49, 32; cf. *Schürer,* o. c., I, p. 713.

[5]) Corp. Inscrp. Graec., nr. 4521 (cf. Addenda, p. 1174) = *Renan,* Mémoires de l'Academie des Inscr. et Belles-Lettres, t. XXVI, 2, p. 67.

[6]) Aşa *Wieseler,* Beiträge zur richtigen Würdigung der Evangelien, p. 191.

aşa că în timpurile acestea existau deodată mai mulţi σεβαστοί [1]). Deci Lysanias, care este menţionat în aceasta inscripţiune, nu poate fi Lysanias cel bătrân, pentrucă cam 50 de ani după moartea acestuia († 34 î. d. H.), pe timpurile împăratului Tiberiu, un libertin de al acelui Lysanias cu greu se va mai fi putut hotărî ca să zideascâ o şosea şi să ridice un templu, după cum ne spune inscripţiunea de mai sus, devremece ar fi trebuit acuma să fi trecut mult preste 70 de ani. Aşa fiind nu ne rămâne alta, decât a considera pre Nymphäus libertin al lui Lysanias celui tânăr, care trebue să fi trăit abia pe timpurile împăratului Tiberiu.

La cele de mai sus adaug, că în apropierea oraşului Heliopolis (Baalbec), care este situat între munţii Liban şi Antiliban, s'a mai aflat din acele vremuri încă şi o altă inscripţiune. Părţile, care se mai pot ceti din ea cu completările făcute de Renan sună astfel:

. . . . θυγάτηρ Ζηνοδώρῳ Λυσ(ανίου τ) ετράρχου καὶ Λυσ(ανίᾳ)
. . . . (καὶ τοῖ)ς υἱοῖς μ(νήμη)ς χάριν (εὐσεβῶς) ἀνέθηκεν. [2])

Aceasta inscripţiune face menţiune despre un „Zenodor, fiiul tetrarhului Lysanias“. Acest Zenodor după socotinţa aproape generală a învăţaţilor trebue să fie fiiul lui Lysanias cel bătrân († 34 î. d. H.). Dară cum inscripţiunea face în afară de acesta menţiune şi despre alt Lysanias, ea ne este cel puţin martoră pentru faptul, că au existat mai mulţi principi, cari purtau numele de "Lysanias“ [3]).

Lysanias cel tânăr, despre care face şi Luca (3, 1) menţiune, nu mai poate să fi fost în viaţă la începutul domniei împăratului Caiu Caligula (37—41 d. H.), pentrucă acest împărat, îndată ce se urcă pe tron în anul 37 d. H., dăruieşte tetrarhia lui Lysanias prietenului său Irod Agrippa I dimpreună cu tetrarhia lui Filip.[4]) Iară îm-

---

[1]) Cf. *Mommsen*, Röm. Staatsrecht, II, 2 (1. Aufl., 1875), p. 731—733. 772 s. 1064 ss.; *Knabenbauer*, Comm. in Luc., p. 155; *Schürer*, o. c., p. 718 s.

[2]) Corp. Inscr. Graec., nr. 4523; mai exact la *Renan*, Mémoires de l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres, XXVI, 2, p. 70—79.

[3]) Cf. *Schürer*, o, c., I, p. 715 şi 719.

[4]) *Ios. Flav.*, ant. 18, 6, 10.

păratul Claudiu (41—54 d. H.) confirmă încă în anul 41 d. H. aceasta danie adaugând la ea încă şi celelalte ţări preste care domnise odinioară străbunul acestuia, Irod Idumeul.[1]) După moartea lui Irod Agrippa I (44 d. H.) însă regatul lui trece pe timp scurt în administraţia procuratorilor romani ai Palestinei. Iară dela anul 53 d. H. înainte domneşte preste aceste ţări cu învoirea împăratului Claudiu iarăşi un membru al dinastiei Irodianilor ş. a. Irod Agrippa II din Chalcis, fiiul lui Irod Agrippa I[2]).

Din cele anterioare rezultă aşadară, că dacă Luca (3, 1) face menţiune despre un Lysanias, care pe la anul 26 sau 27 d. H. era tetrarh al Abilenei, el va fi vorbit în deplină cunoştinţă de cauză.

Dupăce a amintit despre stăpânitorul imperiului roman şi despre acei bărbaţi, cari domneau preste Palestina şi ţările, care îi aparţineau, evangelistul Luca (3, 2) ţine să inducă şi pre aceia, cari stăteau în fruntea forului suprem religios al Iudeilor, care era sinedriul, pe vremurile de atunci. In fruntea sinedriului stăteau pe atunci „*arhireii Anna şi Caiafa*“. In timpurile vechi exista numai câte un arhireu. Funcţiunea lui era pe viaţă. Dară decând Iudeii ajung sub dominaţiunea Romanilor arhireul în funcţiune este adeseori depus şi înlocuit prin altul. Arhireul depus îşi păstra însă titlul de arhireu şi rămânea pe viaţă membru al sinedriului. Existau deci acuma simultan mai mulţi arhirei. Arhireul *Anna* fuse instituit arhireu încă de proconsulul roman din Syria, Quiriniu, în anul 6 d. H.[3]) şi rămase în funcţiune până în anul 15 d. H., când fu destituit de procuratorul roman al Iudeei, Valerius Gratus.[4]) Dară şi după depunerea sa arhireul Anna îşi păstră şi pe viitor autoritatea sa mare între Iudei mai ales dat fiind, că toţi

---

[1]) *Ios Flav.*, ant. 19, 5, 1; bell. 2, 11, 5.
[2]) *Ios. Flav.*, ant. 20, 7, 1; bell. 2, 12, 8.
[3]) *Ios. Flav.*, ant 18, 2, 1. Anul 6 d. H este fixat prin cuvintele lui Iosif Flaviu, care ne spune, că faptul acesta s'a petrecut în „anul al 37 după biruinţa lui August dela Actium“. Cum lupta dela Actium a avut loc în anul 31 î. d. H., anul al 37 socotit dela aceasta dată coincide cu anul 6 d. H
[4]) *Ios Flav.*, ant. 18, 2, 2.

fiii săi, 5 la număr, şi totaşa şi ginerele său, Iosif Caiafa, ajunseră ca să fie instituiţi în urma sa pe oarecare timp arhirei în funcțiune. Ginerele său,[1]) *Iosif Caiafa*, este aşezat arhireu în funcţiune în anul 18 d. H. de procuratorul roman, Valerius Gratus, predecesorul lui Pontiu Pilat[2]). El rămâne în funcţiune până la Paştile anului 36 d. H., când este depus de proconsulul din Syria, Vitellius, care scurtă vreme după depunerea lui Pontiu Pilat venise să viziteze în persoană Ierusalimul[3]).

Rezumând deci toate cele de până acuma vom zice: Ioan Botezătorul n'a putut să-şi înceapă activitatea sa mai curând decât în anul 26 d. H., pentrucă Pontiu Pilat devine procurator al Iudeei abia în anul 26 d. H. şi rămâne în aceasta funcţiune până la anul 36 d. H. Pe vremea aceea Irod Antipa era de fapt tetrarhul Galileei şi al Pereei (dela 4 î. d. H.—39 d. H.), iară Filip, fratele acestuia tetrarhul Itureei şi al ţării Trahonitis (dela 4 î. d. H.—34 d. H.), Lysanias tetrarh al Abilenei (înainte de 37 d. H.), arhireul Anna era încă în viaţă şi ginerele acestuia, Iosif Caiafa, era arhireu în funcțiune până la anul 36 d. H. Dară Ioan Botezătorul nu poate să-şi fi început activitatea sa nici mai târziu decât în toamna acestui an (26 d. H.), pentrucă anul acesta este anul al 15 al domniei lui Tiberiu, socotit din timpul, când a fost decretat coreginte (socius imperii) al imperiului roman (12 d. H.), şi pentrucă la începutul anului următor Domnul Iisus Hristos ajunsese deja în vârsta de „cam 30 de ani“ (Luca 3, 23), iară lucrările pentru restaurarea templului continuau „de 46 ani“ încoace (Ioan 2, 20).

Pentru a putea stabili însă şi anul, în care Domnul nostru Iisus Hristos a putut să moară pe cruce, noi trebue să mai cercetăm şi câtă vreme trece din momentul, când Ioan Botezătorul şi-a început activitatea sa, şi până în momentul, când Domnul Iisus Hristos îşi

---

[1]) Ioan 18, 13.
[2]) *Iosif Flav.*, ant. 18, 2, 2.
[3]) *Ios. Flav.*, ant. 18, 4, 3; cf. *Schürer*, o. c., I, p. 493, n. 152; *Felten*, o. c., p. 160 ss.

începe activitatea Sa Messianică, iară apoi să vedem, câtă vreme durează în general activitatea publică a Domnului Iisus Hristos.

b) *Inceputul şi durata activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos.*

1. Inceputul activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos.

Domnul Iisus Hristos îşi începe activitatea Sa Messianică în momentul, când vine la Ioan Botezătorul şi determinându-l pe acesta ca să-I împărtăşească botezul declară, că „lor li se cuvine ca să împlinească toată dreptatea“ (Mat. 3, 13—17; cf. Marcu 1, 9—11; Luca 3, 21 ss.) [1]).

Dară câtă vreme a trecut din momentul, când Ioan Botezătorul şi-a început activitatea sa, şi până în momentul, când Domnul Iisus Hristos este botezat de Ioan? Botezarea Domnului Iisus Hristos este incontestabil punctul de culminaţiune al activităţii pregătitoare a lui Ioan Botezătorul. Până atunci Botezătorul îşi desvoltase prin oarecare timp activitatea sa. Câtă vreme a trecut de atunci şi până în momentul de faţă, nouă nu ni se spune cu cuvinte exprese. Totuşi din alte indicii, care ni se dau, rezultă că distanţa de timp dintre începutul activităţii lui Ioan Botezătorul şi începutul activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos nu poate să fi fost mai mare decât de cel mult 1/2 an, pentrucă evangelistul Luca (3, 23) ne spune, că Domnul era „cam de 30 de ani“ în momentul, când a primit botezul din

---

[1]) După socotinţa lui *van Bebber* (ibd., p. 32 s.) şi *Belser* (Das Evang. Ioh., p. 73) Domnul şi-ar fi început activitatea Sa Messianică abia în Ierusalim la Paştile arătate de Ioan (2, 12 s.). Minunea din Cana Galileei care precede nici nu ar avea voie să fie socotită la minunile specific Messianice. Dară atunci am întreba, cum de vine că evangelistul Ioan induce minunea din Cana Galileei ca prima minune şi cum de înşiră el apoi vindecarea fiiului bolnav al funcţionarului din Capernaum ca a doua minune plinită de Domnul în Galilea (Ioan 2, 11 şi 4 54). *Pfättisch* (ibd., p. 77) socoate nunta din Cana Galileei ca începutul activităţii Messianice a Domnului. Evangelistul Ioan 2, 11, ne spune însă la acest loc numai atât, că ea era începutul minunilor Domnului în Galilea Inceputul activităţii Messianice trebue străpus aşadară în timpul anterior. El poate fi numai botezul Domnului.

partea lui Ioan Botezătorul. După cum am arătat şi mai sus[1]), Domnul s'a născut cel mai târziu în iarna anului 749/750 a. u. c. sau 5 4 î. d. H. Vârsta de „cam 30 de ani“ Dânsul o împlineşte pe la finea anului 779 a. u. c. (= 26 d. H.) sau pe la începutul anului 780 a. u. c. (= 27 d. H.). Cum Ioan Botezătorul însuşi trebue să-şi fi început activitatea sa pregătitoare în a doua jumătate a anului 779 a. u. c. (= 26 d. H.)[2]), rezultă, că Domnul Iisus Hristos poate să fi primit botezul cel mai timpuriu pe la începutul anului 780 a. u. c. sau 27 d. H.

Data aceasta se confirmă şi prin cele ce le mai ştim despre începuturile activităţii Messianice a Domnului Iisus pe de o parte din evangeliile sinoptice, iară pe de altă parte din evangelia lui Ioan.

Evangeliştii sinoptici ne comunică, că imediat după botez Domnul S-a dus în pustiu pentru a declara războiu diavolului şi că petrece aici timp de 40 de zile (Mat. 4, 1—11; Marcu 1, 12 s.; Luca 4, 1—13).

Iară dupăce se reîntoarce din pustiul Carantaniei, auzim din evangelia lui Ioan (1, 19—50), că Dânsul petrece câtva timp în Betania, dincolo de Iordan, în apropierea lui Ioan Botezătorul. Acesta are acuma ocaziunea a-L mărturisi înaintea tuturora, câţi veneau într'acolo, zicându-li cu privire la Domnul, că „Acesta este adevăratul Miel al lui Dumnezeu, care a venit ca să ridice păcatele lumii“. Totdeodată Botezătorul atrage şi atenţiunea învăţăceilor săi asupra Domnului şi unii dintre ei I-se şi ataşează Acestuia imediat. In societatea acestora şi a altor 2 învăţăcei Domnul a treia zi pleacă la Galilea. Ajuns în Galilea El iea parte la nunta din Cana Galileei, unde plineşte prima Sa minune prefăcând apa în vin (Ioan 2, 1—11). De aici se pogoară la Capernaum şi după o petrecere scurtă de numai „puţine zile“ (Ioan 2, 12), apropiindu-se Paştile Iudeilor, Dânsul se suie la Ierusalim. Intrând în templu îl curăţă de vânzătorii şi schimbătorii de bani, cari îl profanau (Ioan 2, 13—22). Cu aceasta ocaziune sinedriştii îL interpelează,

[1]) Vezi p. 286.
[2]) Vezi p. 293.

cum de Şi-a arogat aceste drepturi, şi la răspunsul dat lor de Domnul ei replică că „templul se zideşte de 46 ani“ încoace (Ioan 2, 20). Dreptaceea ni se impune întrebarea, dacă noi în baza informaţiunii acesteia, care ni se dă din partea sinedriştilor, n'am putea să stabilim mai de aproape data Paştilor acestora.

Intrând într'o cercetare mai amănunţită asupra acestei date vroim să notăm înainte de toate, că anul al 46 dela zidirea, resp. restaurarea templului încă nu trecuse, pentrucă în caz că ar fi trecut, sinedrişţii, cari vroiau să accentueze cât de îndelungate lucrări a reclamat până în prezent restaurarea templului lor, îndatăce anul 46 ar fi fost deja încheiat, n'ar fi ezitat nici un moment a vorbi despre anul 47 dela restaurarea lui. Deaceea având în vedere tendenţa aceasta, de care erau călăuziţi sinedriştii, vom trebui să zicem, că anul al 46 încă nu trecuse, ci era în curs. Dupăce am ţinut cá să fac aceste constătări, rămâne ca să cercetăm, când a început să se rezidească, resp. să se restaureze templul, în care Domnul nostru Iisus Hristos întrase cu ocazia acestor Paşti. Restaurarea templului a fost începută încă de regele Irod Idumeul în anul al 18 al domniei sale [1]). Anul acesta coincide cu anul 734 a. u. c. sau 20 î. d. H. Deci dacă adăugăm la anul acesta încă 46 de ani, ajungem la anul 780 a. u. c. sau 27 d. H. Curăţirea templului din partea Domnului nostru Iisus Hristos are deci loc la Paştile anului 780 a. u. c. sau 27 d. H. Paştile anului acestuia nu pot fi decât Paştile primului an de activitate al Domnului Iisus Hristos. Până atunci El plinise numai unica minune din Cana Galileei.

Stabilit odată data primelor Paşti din timpul activităţii publice a Domnului nostru Iisus Hristos, ne mai rămâne, ca să cercetăm, prin câţi ani Dânsul Şi-a continuat activitatea Sa Messianică pentru a putea şti, care este apoi primul an, care poate veni în privire ca an al morţii Domnului nostru Iisus Hristos.

---

[1]) Vezi şi mai sus p. 288. Cf. şi *Schürer,* o. c., I, p. 369 s.; *Felten,* o. c., I, p. 124.

2. Durata activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos.

In ce priveşte durata activităţii publice a Domnului Iisus Hristos mulţi exegeţi sunt de socotința, că ar exista un desacord între evangeliştii sinoptici şi între evangelistul Ioan. Evangeliştii sinoptici ne amintesc numai despre Paştile morţii Domnului Iisus Hristos, pecând evangelistul Ioan ştie să ne istorisească despre mai multe Paşti, în cursul cărora Domnul Şi-a desvoltat activitatea Sa. Deci se face concluziunea, că după rapoartele evangeliştilor sinoptici Domnul Și-ar fi desvoltat activitatea Sa Messianică în cursul unui singur an, la capătul căruia Dânsul moare răstignit pe cruce, iară după raportul evangelistului Ioan Dânsul Şi-ar fi continuat activitatea Sa Messianică prin curs de mai mulţi ani.

Formal este adevărat, că evangeliştii sinoptici amintesc cu cuvinte exprese numai despre Paştile morţii Domnului. Dară de aici încă nu rezultă, că Dânsul Și-ar fi desvoltat activitatea Sa Messianică numai în cursul unui singur an. Dacă ar fi aşa, aceasta stare de lucruri ar trebui să rezulte şi din întreg cuprinsul evangeliilor sinoptice. Deci se impune să discutăm mai întâiu

a) *Durata activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos după evangeliile sinoptice.*

Dacă cercetăm mai de aproape cuprinsul celor ce ni se istorisesc în evangeliile sinoptice despre activitatea publică a Domnului Iisus Hristos, ne convingem, că Domnul şi după rapoartele acestora trebue să-Şi fi desvoltat activitatea Sa Messianică prin curs de mai mulţi ani.

Căci, iată, ce ne spun evangeliştii sinoptici. Domnul Iisus auzind despre Ioan Botezătorul, că a fost internat, „se retrage“ (Mat. 4, 12; Marcu 1, 14) sau mai bine zis „se întoarce“ (Luca 4, 14) în Galilea [1]) şi dupăce

[1]) Data prinderii lui Ioan Botezătorul şi în consecinţă şi a acestei călătorii a Domnului la Galilea nu se poate fixa pe baza celor ce ne comunică Iosif Flaviu (ant. 18, 5, 1) despre o călătorie alui Irod Antipa la Roma,

vizitează patria sa, Nazaretul (Mateiu 4, 13; Luca 4, 16—30), se pogoară la Capernaum şi desvoaltă aici şi în împrejurime o intensă activitate Messianică plinind un şir întreg de minuni. In acelaş timp Dânsul Işi completează şi numărul învăţăceilor Săi. Iară apoi evangeliştii sinoptici ne comunică, că într'o zi de Sâmbătă Domnul şi cu apostolii Săi trec prin sămănăturile coapte şi apostolii fiind flămânzi smulg spice şi frecându-le în palme le mânâncă pentru a-şi stâmpăra foamea (Mat. 12, 1—8; Marcu 2, 23—28; Luca 6, 1—5). Epizoda aceasta se petrece în Galilea. Dară să ne întrebăm, când s'a întâmplat. Răspunsul depinde de întrebarea, când se coc sămănăturile în Palestina şi îndeosebi în Galilea. Din rapoartele călătorilor ştim, că sămănăturile din Iudea şi din valea Iordanului se coc pe timpul Paştilor. In ziua de 16 Nisan, trebuiau să se aducă la templu primiţiile sămănăturilor pentru a fi sacrificate lui Dumnezeu. In Galilea, care este situată ceva mai spre nord, sămănăturile şi secerişul întârzie de obiceiu cu 1—2 săptămâni. Deci timpul, când Domnul însoţit de apostolii Săi trece prin sămănăturile coapte din Galilea, trebue să fi fost timpul de după Paştile anului aceluia. Pentru fixarea timpului acestui epizod este deosebit de importantă notiţa evangelistului Luca (6, 1), care ne spune, că acea zi era „Sâmbăta a doua-întăia (σάββατον δευτεροπρῶτον)“ [1]). După socotinţa, mai că generală, a exegeţilor aceasta Sâmbătă se numeşte „a doua-întăia“, pentrucă era a doua după Sâmbăta din săptămâna Paştilor şi întăia în şirul celor 7 Sâmbete până la Rusalii. Este cert aşadară, că cu aceasta epizodă noi ne aflăm în timpul care urmează imediat după Paştile anului aceluia.

---

cu care ocazie dânsul a convenit cu Irodiada, soţia fratelui său, Filip, ca să o iea în căsătorie, pentrucă data acelei călătorii noi nu o cunoaştem. Socotinţa unora (*Homanner*, ibd p. 82 s., *Pfättisch*, ibd , p. 103), că aceasta călătorie alui Irod Antipa la Roma ar fi avut loc in anul 28 d. H. şi că în toamna aceluiaşi an el s'a căsătorit cu Irodiada, nu se sprijină pe nimic. Ea este o simplă ipoteză.

[1]) Drept că cuvântul δευτεροπρῶτον lipseşte în mulţi codici vechi, dară el a fost eliminat numai din cauză, că copiatorii nu l-au înţeles. Cf. *Preuschen*, Vollständiges Griechisch-Deutsches Wörterbuch, p. 258 s., care zice: „Das Wort ist wohl nur gestrichen worden, weil man es nicht verstand“. Totaşa *Chwolson* (o. c., p. 59), *Pfättisch* (ibd., p. 177 s.).

Dară cari Paşti sunt Paştile acestea, respective în care an cad ele?

Judecând după locul, pe care-l ocupă acest epizod în evangeliile sinoptice, Paştile acestea nu pot să fi fost Paştile primului an, când Domnul Şi-a început activitatea Sa Messianică, pentrucă până la aceste Paşti Dânsul plinise numai unica minune din Cana Galileei, pecând până la Paştile anului acestuia El plinise o serie întreagă de minuni (cf. şi Ioan 4, 54). Dreptaceea noi vom trebui să zicem, că Paştile anului acestuia trebue să fie Paştile anului următor 781 a. u. c. sau 28 d. H. Faptul, că Domnul dimpreună cu apostolii Săi sosesc într'o zi de Sâmbătă în Galilea, venind dintr'o călătorie îndepărtată, se şi potriveşte deosebit de bine cu Paştile anului 28 d. H., pentrucă în acest an ziua primă de Paşti (14 Nisan) cădea într'o zi de Marţi. Ultima zi a sărbătoarei Azimelor era în consecinţă deasemeni o zi de Marţi. Dacă Domnul cu ocazia acestor Paşti a fost în Ierusalim (cf. Ioan 5, 1 ss.) şi a plecat de acolo însoţit de apostolii Săi îndată după încheierea zilelor de sărbătoare, aşadară încă în cursul zilei de Miercuri, spre Galilea, a treia zi, Sâmbătă, a putut să sosească acolo. Şi cum apoştolilor în cursul călătoriei lor îndepărtate li se gătaseră merindele, este explicabil, că ziua de Sâmbătă, când dânşii ajung în Galilea, îi surprinde fără de merinde şi aşa se explică, că ei fiind flămânzi, pentru a-şi stâmpăra foamea, smulg spice din sămănăturile coapte, prin cari treceau, şi le mânâncă.

Câteva capitole mai în urmă evangeliştii sinoptici ne istorisesc alt epizod, pe care-l socotim deasemenea deosebit de important pentru stabilirea duratei activităţii publice a Domnului Iisus Hristos. Trecând în laturea dincolo de lacul Genezaret (marea Galileei) Domnul satură cu 5 pâni şi 2 peşti în mod minunat o mulţime de preste 5000 de oameni (Mat. 14, 13–21; Marcu 6, 31—44; Luca 9, 10—17). In care anotimp a avut loc aceasta saturare minunată, evangeliştii sinoptici deasemeni nu ne spun cu cuvinte exprese. Numai faptul, că în jurul Domnului s'a adunat de astădată o mulţime

atât de mare de oameni, ne face să bănuim, că se adunaseră în vederea uneia dintre cele 3 sărbători mari de preste an, când erau obligaţi ca să plece cu toţii la Ierusalim spre a le sărbători. Dară care dintre cele 3 sărbători mari de preste an (Paştile, Rusaliile şi Colibele) erau aproape, noi n'am putea spune, dacă evangelistul Marcu (6, 39) nu ne-ar fi păstrat, ca din întâmplare, un amănunt, care ne poate servi ca călăuză în aceasta direcţie. El ne spune adecă, că poporul s'a aşezat „pe iarba verde". In regiunile Betsaidei, dincolo de Iordan, după rapoartele călătorilor creşte iarbă verde numai în timpul lunilor de iarnă. După Paşti însă, îndatăce vin căldurile cele mari, iarba se usucă atât de complet, încât regiunea pare arsă şi este pustie. Sărbătoarea Iudeilor, în vederea căreia s'a adunat în jurul Domnului popor atât de mult, poate să fie aşadară numai sărbătoarea Paştilor, care se serbează îndată la începutul primăverei.

Concluziunea noastră, că săturarea celor 5000 de bărbaţi trebue să fi avut loc în apropierea unor Paşti, devine însă fapt cert, când considerăm, că şi evangelistul Ioan (6, 1 ss.) ne istoriseşte nouă o săturare minunată a unei mulţimi de preste 5000 de oameni cu 5 pâni şi 2 peşti în egale condiţiuni. Săturarea minunată a celor 5000 de oameni istorisită de evangeliştii sinoptici trebue să fie identică cu săturarea minunată a celor 5000 de oameni din evangelia lui Ioan. Evangelistul Ioan (6, 4) ne spune însă cu aceasta ocaziune cu cuvinte exprese, că „erau aproape Paştile, sărbătoarea Iudeilor". Aceasta notiţă este foarte prețioasă pentru stabilirea anului, în care a avut loc. Cum săturarea are loc încă *înainte* de Paşti, Paştile acestea nu mai pot fi identice cu Paştile, imediat după cari Domnul şi apostolii săi trecând prin sămănăturile coapte smulgeau spice şi le mâncau. Paştile acestea pot fi numai Paştile anului următor, aşadară cele ale anului 782 a. u. c. sau 29 d. H. Din notele calendaristice dela finea prezentei lucrări vom auzi, că anul, care precede Paştile anului 782 a. u. c. = 29 d. H. era un an intercalar de 384 zile. După luna a

12 cea intervenise o a 13 lună, Veadar, şi în consecinţă Paştile anului 29 d. H. cădeau destul de târziu, ş. a. Luni, în ziua de 18 Aprilie.

De aici înainte evangeliştii sinoptici ne istorisesc, că Domnul Iisus Hristos întreprinde călătorii îndepărtate până în părţile Tirului şi ale Sidonului. Dupăce Se întoarce din aceasta călătorie şi vine în părţile Cesareei lui Filip, Dânsul primeşte mărturisirea lui Petru, iară 8 zile mai în urmă se schimbă la faţă pe muntele Taborului dovedind, că este într'adevăr Fiiul lui Dumnezeu. Şi dupăce trimite pre cei 70 de învăţăcei ai Săi într'o misiune de probă şi plineşte multe minuni şi învaţă poporul în frumoase parabole „întorcându-Şi faţa spre Ierusalim" pleacă preste Perea şi Ierihon şi îŞi face întrarea Sa solemnă în cetatea Ierusalimului, aclamat fiind de popor ca „Rege Messianic". Dară preste câteva zile, în ziua de Paşti, Dânsul este răstignit şi moare pe cruce. Paştile acestea, despre care evangeliştii sinoptici vorbesc cu cuvinte exprese, pot fi numai Paştile anului următor, aşadară Paştile anului 783 a. u. c. sau 30 d. H.

Din cuprinsul istorisirilor evangeliştilor sinoptici rezultă aşadară, că durata activităţii publice a Domnului nostru Iisus Hristos este de cel puţin 3 ani şi că Domnul moare, cel mai timpuriu, la Paştile anului 783 a. u. c. sau 30 d. H.

b) *Durata activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos după evangelia lui Ioan.*

Evangelistul Ioan, după câte ştim, completează rapoartele evangeliştilor sinoptici, condus fiind preste tot de tendinţa de a înşira singuritele evenimente din viaţa şi activitatea Messianică a Domnului în ordine cât mai strictă cronologică.[1])

Incât priveşte durata activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos vin în privire mai ales locurile 2, 13 ss.; 5, 1; 6, 4 şi 12, 1, resp. 13, 1.

---

[1]) Cf. şi *Cornely*, Introd. in utriusque Testamenti libros sacros, vol. III, ed. 2, Parisiis, 1897, p. 248 ss.

In *2, 13 ss.* evangelistul ne comunică acea călătorie a Domnului Iisus Hristos la Ierusalim, pe care o întreprinde El de Paştile anului prim al activităţii Messianice. Domnul curăţă cu aceasta ocaziune templul de vânzătorii şi schimbătorii de bani, cari îl profanau. Aceste Paşti sunt Paştile anului 780 a. u. c. sau 27 d. H. după cum rezultă din o analiză mai de aproape a celor „46 de ani“, decând se zidea după spusa sineriştilor templul din Ierusalim (Ioan 2, 20).[1])

Semnele mari, pe cari le făcea Domnul cu ocazia acelei vizite în Ierusalim (Ioan 2, 23), îl determină pre Nicodim ca să vină la Dânsul şi să creadă (Ioan 3, 1—21).

Iară după încheierea sărbătoarii Domnul petrece încă prin câtva timp în Iudeea, nu departe de Enon, unde boteza Ioan Botezătorul (Ioan 3, 22—36).

Dupăce Botezătorul este însă prins şi internat, auzind, că fariseii îşi îndreaptă privirile asupra Sa din cauză, că avea un număr mai mare de învăţăcei decât Botezătorul (4, 1), Domnul însoţit de învăţăceii Săi se retrage la Galilea plecând de astă dată preste Samaria. Anotimpul acestei călătorii se poate stabili în baza cuvintelor Domnului Iisus, pe cari le-a rostit atunci către apostolii Săi, când a văzut că locuitorii Samariei la îndemnul femeii Samarinence vin spre Dânsul, zicându-le: „Au nu ziceţi voi, că 4 luni (mai) sunt şi vine secerişul?“ *(Ioan 4, 35)*. Cum secerişul în regiunile acelea vine cam prin luna lui Martie,[2]) este evident, că Domnul face aceasta călătorie pe la finea lui Noemvrie sau la începutul lunei Decemvrie a aceluiaşi an 27 d. H., la Paştile căruia

---

[1]) Vezi mai pe larg p. 288 s. şi 302.

[2]) *Belser*, în Tübinger theol. Quartalschrift, 1899, p. 130; 1900, p. 34 A.; Bibl. Zeitschrift, 1903, p 160 ss.; Das Evangelium des hl. Johannes, Freiburg, 1905, se gândeşte la „sămănături de vară (Sommersaaten)“. Dară în Palestina sămănături de vară se fac numai în cazuri de tot excepţionale, ş. a. atunci când sămănăturile de toamnă erau complet compromise şi când pământul avea o situaţie atât de favorabilă, încât să poată fi adăpat şi în cursul verii. Dealtcum vânturile uscate de sud şi sud-est. cari bat din Maiu până în Octomvrie, le distrug. Cf. *Schuster-Schäfer*, Handbuch zur bibl Geschichte, II, 162, A. 2.; *Homanner*, Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu, p. 71 s., 83 s., 88 (Bibl. Studien, 1908, p. 293 s. 305 s., 310 s.), *Pfättisch* (ibd., p. 110 ss.) ş. a.

Dânsul curăţise templul, stând la începutul activităţii Sale Messianice.

Când după 2 zile, trecând preste Nazaret, vine în Galilea, este foarte bine primit din partea locuitorilor de aici, pentrucă dânşii văzuseră faptele minunate, pe cari Domnul le plinise în Ierusalim „în timpul sărbătoarii (ἐν τῇ ἑορτῇ)“ (Ioan 4, 45). Sărbătoarea, la care se gândesc, este sărbătoarea Paştilor, despre cari evangelistul Ioan ne-a istorisit pe larg mai sus (Ioan 2, 13 ss.). Sosind în Cana, unde prefăcuse apa în vin, Domnul vindecă din depărtare pre fiiul bolnav al funcţionarului regal din Capernaum. Aceasta este a doua minune, pe care Domnul o face în Galilea (Ioan 4, 46—54).

In *5, 1 ss.* evangelistul ne istoriseşte, că „după acestea era sărbătoarea Iudeilor (ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων) şi Iisus se suie la Ierusalim“. Sosit aici El vindecă la scăldătoarea Bethesda într'o zi de Sâmbătă (Ioan 5, 9) în mod minunat pre ologul cel care de 38 de ani încoace era bolnav. Sărbătoarea aceasta nu se caracterizează mai de aproape. Şi ar fi fost de ajuns un singur cuvinţel, pentru ca să putem şti, ce fel de sărbătoare era. Dară dacă evangelistul totuşi nu a adaugat acest unic cuvânt, el va fi avut motivele sale. Asupra acestor motive noi deocamdată nu ne putem exprima nici o părere, până când n'am încercat pe altă cale ca să stabilim ce sărbătoare putea să fie sărbătoarea aceasta a Iudeilor.

Ştim că Iudeii aveau 3 sărbători mai mari preste an, când fiecare bărbat adult era îndatorat, ca să plece la Ierusalim spre a se închina acolo, ş. a.: Paştile, Rusaliile şi Colibele. In afară de aceste 3 sărbători mari, Iudeii mai serbau din timpurile Maccabeilor încoace încă şi amintirea înoirii altarului sacrificiilor (ἐγκαίνια) în ziua 25-a a lunii a noua (Chislev) prin curs de 8 zile. Iară în ziua de 14 şi 15 Adar (ultima lună) ei serbau din timpul eliberării din captivitatea babilonică sărbătoarea Purim în amintirea scăpării lor de persecuţiunea lui Aman.

Sărbătoarea, de care se face menţiune în 5, 1, nu

poate fi sărbătoarea înoirii din 25 Chislev (Decemvrie), pentrucă chiar dacă am face abstracţie de faptul, că Domnul abia pela finea lui Noemvrie sau începutul lui Decemvrie se retrăsese de răul fariseilor (vezi Ioan 4, 1 şi 35) preste Samaria la Galileea şi n'ar fi putut să se întoarcă atât de curând iarăşi la Ierusalim, şi dacă abstragem totaşa şi de faptul, că cuvintele „după acestea", cu cari se introduce istorisirea aceasta, par că indică trecerea unui timp mai îndelungat, notiţa din 5, 3 s., unde ni se spune, că „în porticile scăldătoarei Bethesda zăcea o mulţime de bolnavi, orbi, schiopi, uscaţi, aşteptând mişcarea apei", nu se potriveşte nicidecum cu timpul de iarnă al acestei sărbători, pentrucă frigul şi vânturile reci, cari băteau, trebuiau să-i alunge pe toţi bolnavii din aceste portice.

Proxima sărbătoare, care urmează după sărbătoarea înoirii este sărbătoarea *Purim*, care se serba în 14 şi 15 Adar. La aceasta sărbătoare s'au gândit unii exegeţi[1]). Dară sărbătoarea menţionată în 5, 1 şi caracterizată expressis verbis ca „sărbătoare a Iudeilor (ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων)" nu poate fi sărbătoarea Purim, pentrucă aceasta era o sărbătoare mai mult naţională, decât religioasă şi pentrucă ea nici nu se serba cu abţinere de orice lucru greu. Dreptaceea ea în limba ebraică nici nu se numeşte nicicând חַג sau מוֹעֵד, cuvinte, pe cari Alexandrinii le redau prin cuvântul grecesc ἑορτή (sărbătoare). In afară de acestea consideraţiuni trebue să mai relevăm, că Iudeii de sărbătoarea Purim nici nu obişnuiau să plece la Ierusalim, pentrucă nu erau îndatoraţi să o facă[2]) şi pentrucă căile erau în mare parte desfundate din timpul iernei şi rele. Zahn[3]) relevează cu drept cuvânt, că sărbătoarea din 5, 1, nu poate fi sărbătoarea Purim nici din cauză, că în timpul scurt de numai eam 3 săptămâni, cari mai rămân

---

[1]) Mai întâiu *Petavius*, iară în urma lui teologii rom. occidentali *Hug*, *A. Maier*, *Schanz*, *Pfättisch* (ibd., p 117 ss.) şi totaşa şi mulţi teologi protestanţi.

[2]) *Cornely*, Introductio in U. T. libros sacros, vol. III, ed. 2, 1897, p. 250.

[3]) *Zahn*, Einleitung in d. N. T., II, Leipzig, 1900, p. 518; cf. şi *Homanner*, ibd., p. 97 ss.

între sărbătoarea Purim şi Paştile din 6, 4, nici nu ar mai putea să încapă marea activitate galileică a Domnului Iisus Hristos, pe care trebue să o presupunem în baza raportului evangelistului Ioan (c. 6) şi care ar trebui să cuprindă tot ceea ce evangelistul Mateiu istoriseşte dela 4, 12—14, 12. Cum însă Domnul Iisus Hristos şi de astădată (cf. 2, 13) „*se suie la Ierusalim*“, este evident, că noi mai înainte de toate vom trebui să ne gândim la una dintre sărbătorile cele 3 mari de preste an, când fiecare Iudeu adult era obligat prin legea mozaică (Exod. 23, 14 ss.; 34, 18 ss.; Deut. 16, 1 ss.; cf. 1 Reg. 9, 25) ca să plece la Ierusalim.[1])

Cel mai potrivit este, ca să ne gândim la sărbătoarea Paştilor, pentrucă aceasta era cea mai distinsă dintre toate sărbătorile Iudeilor şi era sărbătoarea κατ' ἐξοχήν[2]). Deaceea ea adeseori este numită chiar numai simplu ἑορτή (aşa 4, 45; 11, 56; 12, 12. 20; 13, 29; cf. Mat. 26, 5; 27, 15; Marcu 14, 2; 15, 6; Luca 2, 42 ş. a.). Atâta ajungea. Cum Paştile cădeau în luna lui Martie sau Aprilie timpul era destul de cald, pentru ca bolnavii să se fi putut posta în porticile deschise ale scăldătoarei Bethesda. La acestea mai adaogăm, că în cursul sărbătoarei acesteia, care dura prin 8 zile, trebuia să intervină şi o zi de Sâmbătă, pe care Domnul a petrecut-o atunci în Ierusalim şi în care a vindecat după cum ni se spune pre cel olog de 38 de ani.

La Sărbătoarea *cincizecimei*, pe care Luca o induce simplu ca ἡμέρα τῆς πεντηκοστῆς (Fapt. Apost. 2, 1; 20, 16), iară Paul ca πεντηκοστή (1 Cor. 16, 8), noi nu ne putem gândi din simpla cauză, că aceasta sărbătoare în anul 28 d. H. nici nu cădea într'o zi de Sâmbătă, ci într'o zi de Joi (20 Maiu)[3]).

Şi mai puţin ne putem gândi la sărbătoarea *Coli-*

---

[1]) Aşa *Zahn*, ibd.

[2]) Cf. *Haneberg*, Religiöse Alterthümer, ed. 2., Regensburg, 1879, p. 621; *Cornely*, ibd., p. 251, n. 3.

[3]) La sărbătoarea Cincizecimii se gândeau dintre cei vechi *Origen*, *Ciril* din Alex., *Chrysostom*, *Theoph.*, *Euthym.*, *Thom.*, *Bon.*, *Mald. ş. a.*, iară în timpul mai nou *Stawars* (în Tüb. Theol. Quartalschrift, 1871, p. 610), *van Bebber* (ibd., p. 34), *Belser*, *Homanner* (ibd., p. 98/320).

belor[1]), cari cădeau pe la mijlocul lunei a 7-ea (Tişri), pentrucă cea din anul 27 d. H. cădea într'o zi de Sâmbătă, în 4 Octomvrie, şi era deja de mult trecută în timpul, când Domnul cu apostolii Săi trec prin Samaria şi când încă numai 4 luni mai erau până la seceriş (Ioan 4, 35) Iară dacă ne-am gândi la sărbătoarea Colibelor din anul 28 d. H., care cădea într'o zi de Joi, 23 Septemvrie, am trebui să ne întrebăm, cum de evangelistul nu ne-a comunicat nouă nimic despre activitatea Domnului din întreg răstimpul indicat în 4, 35, şi până la aceasta sărbătoare. Şi în fine nici n'am putea înţelege, cum de vine, că evangelistul nu ne-a spus, ca altădată (7, 2), că aceasta sărbătoare este sărbătoarea Iudeilor ş. a. a Colibelor (σκηνοπηγία). Din context aceasta nu rezultă nicidecum, pentrucă nici în cele precedente (2, 23 şi 4, 45) şi nici în cele următoare (6, 4) nu se vorbeşte decât despre nişte sărbători de Paşti ş. a. în 2, 23 şi 4, 45 despre sărbătoarea Paştilor anului 27 d. H., iară în cele ce urmează (6, 4) despre sărbătoarea Paştilor anului 29 d. H.

În aceste condiţiuni nu ne rămâne alta, decât ca să ne gândim la acest loc (5, 1) numai la sărbătoarea Paştilor din anul 28 d. H. Aceasta o reclamă şi contextul locului[2]).

Evangelistul Ioan în cele precedente (2, 23 şi 4, 45) vorbise despre o sărbătoare de Paşti, iară în cele ce vrea să ne comunice în capitolul următor are în vedere deasemeni o sărbătoare de Paşti (6, 4). Deaceea el nici la 5, 1 n'a mai crezut necesar, ca să releveze îndeosebi, că şi sărbătoarea aceasta a Iudeilor este deasemeni o sărbătoare de Paşti. Aceasta rezulta acum din context. Dară pelângă acest motiv, adecă de a nu se repeta prea des vorbind mereu despre sărbătoarea Paştilor, cred că evangelistul a avut şi un motiv special de a nu menţiona, că şi aceasta sărbătoare era o sărbătoare de Paşti, pentru cazul, când vindecarea celui olog a avut

---

[1]) Aşa *Zahn*, Einltg in d. N. T., p. 270 s.

[2]) *Schanz* (Komm zum Iohannes evang. p. 230) zice: „Diese Anschauung hat nach dem Charakter des Evangeliums auch die meiste Wahrscheinlichkeit für sich".

loc chiar în Sâmbăta din săptămâna Paştilor. Sâmbăta din săptămâna Paştilor era o Sâmbătă deosebit de sfîntă, pentrucă întrunea caracterul şi de Sâmbătă şi de zi de Paşti, resp. Azime. Şi cum Domnul S'a transpus cu vindecarea celui olog şi preste aceasta zi de Sâmbătă mare de Paşti, evangelistul nostru n'a mai ţinut necesar, ca să releveze în mod deosebit acest fapt, pentru a nu da motiv la vre o interpretare greşită a activităţii Domnului. Ajungea că Iudeii nu-I puteau ierta Domnului Iisus fapta aceasta, pe care a plinit-o în mijlocul lor în zi de Sâmbătă. Aşa transpiră cel puţin din cuvintele Domnului, pe cari le-a rostit către Iudeii din Ierusalim cu ocazia sărbătoarii Colibelor din anul următor 29 d. H., când le zice „O faptă am făcut şi voi toţi vă minunaţi . . . î-Mi luați anume de rău, că pre un om întreg l-am făcut sănătos în zi de Sâmbătă“ (7, 21 ss.).

Dacă sărbătoarea Iudeilor din 5, 1, este aşadară sărbătoarea Paştilor, atunci Paştile acestea pot fi numai Paştile anului 28 d. H.,[1]) cari cădeau într'o zi de Marţi (30 Martie) şi terminau iarăşi cu o zi de Marţi.

Cu aceasta dată concoardă foarte bine şi epizoda istorisită de evangeliştii sinoptici (Mat. 12, 1—8; Marcu 2, 23—28; Luc. 6, 1—5), că Domnul în proxima Sâmbătă, „Sâmbăta a doua-întăia“, trece cu apostolii Săi prin sămănuturile coapte din Galilea şi apostolii fiind flămânzi smulg spice şi le mânâncă. Dacă dânşii au plecat din Ierusalim după încheierea sărbătorii de Paşti din anul 28 d. H. încă în cursul zilei de Miercuri, atunci a treia zi, Sâmbătă, au putut să ajungă în Galilea[2]). Dacă Paştile acestea ar fi fost Paştile altui an, care nu se încheiau cu o zi de Marţi, Domnul sau că ajungea în Galilea mai curând decât într'o zi de Sâmbătă sau că nu pleca din Ierusalim de loc până ce n'ar fi trecut şi „Sâmbăta a doua întăia“.

Rezultatul acesta are o deosebită importanţă pentru stabilirea duratei activităţii Messianice a Domnului Iisus Hristos după rapoartele evangelistului Ioan, căci

---

[1]) Cf şi *Cornely*, ibd., p. 249 ss.
[2]) Vezi şi mai sus p. 304 s.

acei teologi, cari sunt de socotinţa noastră, ţinând seama încă şi de Paştile, pe care evangelistul Ioan le mai menţionează şi în cele ce urmează (6, 4 şi 12, 1, resp. 13, 1), se văd necesitaţi să afirme, că Domnul Şi-a desvoltat activitatea Sa Messianică prin curs de mai bine de 3 ani, pecând acei teologi, cari susţin, că în 5, 1, am avea să ne gândim la sărbătoarea Purim sau la altă sărbătoare, numai nu la sărbătoarea Paştilor, ceea ce nu sunt în stare să dovedească nici din contextul evangeliei lui Ioan şi nici din tradiţia bisericească, trebue să susţină, că Domnul Şi-ar fi încheiat activitatea Sa în curs de numai 2 ani sau şi chiar în cursul unui singur an, având împrotiva lor nu numai pre evangelistul Ioan însuşi (6, 4), ci şi pre evangeliştii sinoptici [1]).

In capitolul următor *(6, 1 ss.)* evangelistul Ioan ne istoriseşte săturarea minunată a celor 5000 de oameni în părţile dincolo de lacul Tiberiadei. Aceasta saturare are loc după cum ni se spune cu cuvinte exprese *„aproape de Paşti, sărbătoarea Iudeilor“* (6, 4). Cuvintele evangelistului Ioan sună: „ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων“. Ştiu, că toţi câţi susţin, că durata activităţii Messianice a Domnului nostru Iisus Hristos ar fi fost numai de un singur an, se lovesc de acest loc din evangelia lui Ioan şi ar vroi să suprime cuvintele τὸ πάσχα. Ca motive pentru suprimarea acestor cuvinte ei induc următoarele: Cei mai vechi şi mai de seamă părinţi n'ar fi cetit aceste cuvinte în codicii biblici, pe cari i-au consultat. Cuvintele acestea nici nu s'ar potrivi în contextul istorisirii evangelistului Ioan şi ar distruge întreg planul de compoziţie al acestei evangelii. Şi în afară de aceste consideraţiuni cetinţa τὸ πάσχα ἡ

---

[1]) Cf. *Patrizzi*, De evangeliis, II, Friburgi, 1853, p. 185–250; *Cornely*, Introductio in U T. libros sacros, III, 2 ed., 1897, p. 249 ss; 277 ss.; *E Nagl*, Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu (in Katholik, 1900, II, 200—222, 318—335, 417—426, 481—496); *L. Fendt*, Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu, München, 1906; *J. Zellinger*, Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu, Münster, 1907; *Homanner*, Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu, 1908 (în Biblische Studien, XIII, 3 H., 1908, p. 223—345); *Pfättisch*, Die Dauer der Lehrtätigkeit Jesu nach dem Evangelium des hl. Johannes, 1911 (în Biblische Studien, XVI, 3. u. 4 Heft, 1911, p. 301—484) ş. a.

ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων ar fi şi o construcție, care din punct de vedere limbistic este rea grecească [1]).

Dară toţi codicii biblici începând cu cei mai vechi și terminând cu cei mai tineri au aceste cuvinte la Ioan 6, 4. Iară cât priveşte pre cei mai vechi şi mai de seamă părinţi şi scriitori bisericeşti, relevăm, că acum *Irineu* [2]), care trăeşte în jumătatea a doua a sec. 2, vroind să combată pre Gnosticii, cari susţineau, că Domnul după un singur an de activitate ar fi murit pe cruce în luna a douăsprezecea, se provoacă la evangelia lui Ioan, care vorbeşte despre Paştile de după nunta din Cana Galileei (2, 13), când Domnul venind la Ierusalim a dobândit mai mulţi învăţăcei, apoi despre Paştile (5, 1), când a vindecat pre ologul, bolnav de 38 de ani, apoi despre Paştile (6, 4), când Dânsul trece preste lacul Tiberiadei şi satură 5000 de bărbați, și în fine despre Paştile, când vine la Ierusalim şi moare. Irineu este aşadară un martor precum pentru interpretarea sărbătoarii din 5, 1, despre Paştile anului al doile al activităţii Mântuitorului, totaşa şi pentru autenticitatea cuvintelor τὸ πάσχα din textul evangeliei lui Ioan 6, 4. [3])

Alt martor vechiu, la care se provoacă cu drag cei

---

[1]) Așa *Belser*, Zur Hypothese von der einjährigen Wirksamkeit Jesu (in Biblische Zeitschrift, 1903), p. 174.; cf *v. Bebber*, ibd., p. 34 ss.

[2]) *Irineu*, adv. haer. II, 22 (Migne, P. Gr. 7, 782 ss.): Quoties secundum tempus Paschae Dominus post baptisma ascenderit in Hierusalem, secundum quod moris erat Iudaeis ex omni regione, omni anno, tempore hoc convenire in Hierusalem, et illic diem festum Paschae celebrare. Et primum quidem ut fecit vinum ex aqua in Cana Galilaeae, ascendit in diem festum Paschae, quando et scriptum est: Quia multi crediderunt in eum, videntes signa quae faciebat, sicut Ioannes Domini discipulus meminit. Dehinc iterum subtrahens se invenitur in Samaria, quando et cum Samaritana disputabat, et filium Centurionis absens verbo curavit, dicens: Vade, filius tuus vivit. Et post haec iterum secunda vice ascendit in diem festum Paschae in Hierusalem, quando paralyticum, qui iuxta natatoriam iacebat XXXVIII annos, curavit, iubens ut surgeret et auferret grabbatum suum et iret. Et iterum inde secedens trans mare Tyberiadis, ubi et cum multa turba eum fuisset secuta, de quinque panibus satiavit omnem illam multitudinem et superaverunt duodecim cophini fragmentorum. Deinde cum Lazarum suscitasset ex mortuis et insidiae fierent a Pharisaeis, secedit in Ephrem civitatem; et inde ante sex dies Paschae veniens in Bethaniam scribitur, et de Bethania ascendens in Hierosolymam et manducans Pascha et sequenti die passus. Quoniam autem tria haec Paschae tempora non sunt unus annus, omnis quilibet confitebitur.

[3]) Cf. mai pe larg asupra atitudinei lui Irineu faţă de aceasta chestiune *Homanner*, o. c., p. 63—65; *Pfättisch*, o. c., p. 3—14.

cari ar vrea să suprime cuvintele τὸ πάσχα din textul evangeliei lui Ioan (6, 4), este *Origen*. Dară mărturia acestuia,[1]) deşi cam întunecoasă, totuşi nu poate fi înţeleasă altfel, decât că şi el a cetit în textul evangeliei lui Ioan (6, 4), cuvintele τὸ πάσχα.[2])

Şi totaşa şi *Ciril din Alexandria*, care în contextul comentarului său la Ioan 6, 1 ss. are de 2 ori cuvintele ἐγγὺς τὸ πάσχα.[3]) El a cetit aşadară aceste cuvinte în textul evangeliei lui Ioan (6, 4), deşi cu acestea el nu vroia nicidecum să zică, că Domnul ar fi plecat şi cu ocazia acestor Paşti la Ierusalim, ci lui i-se pare mai vârtos, că Domnul a petrecut de astă dată departe de Ierusalim, precum ar arăta şi atitudinea Sa cu ocazia proximei sărbători, a sărbătoarei Colibelor (7, 2).[4])

Şi în fine şi în codicele Syrus Sinaiticus, care este o copie făcută în sec. 4 de pe o traducere siriacă a bibliei făcută încă în sec. 2, aflăm la Ioan 6, 4, cuvintele τὸ πάσχα. Aşa că faţă de testarea aceasta aproape unanimă a cuvintelor τὸ πάσχα în textul evangeliei lui Ioan 6, 4, apare prea cutezat a le suprima din text de dragul unor preocupări oarecari[5]).

In fine mai amintesc că teologul rom. occidental *Pfättisch* şi-a dat şi silinţa ca să dovedească, că cuvintele τὸ πάσχα ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων din Ioan 6, 4, nu întrerump nici contextul şi nici nu sunt o construcţiune, care din punct de vedere limbistic ar fi rea, ci dimpotrivă

---

[1]) *Origen*, Coment. la evang. Ioan XIII. 39 la 4, 35 (Migne, 14, 468) : ἐὰν δὲ αὕτη ἡ ἑορτὴ τοῦ πάσχα ἦν (οὐ πρόσκειται τὸ ὄνομα αὐτῆς) στενοχωρεῖ τε τὸ ἀκόλουθον τῆς ἱστορίας, καὶ μάλιστα ἐπεὶ μετ' ὀλίγα ἐπιφέρεται ὅτι ἦν ἐγγὺς ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ σκηνοπηγία (Ioan 7, 2).

[2]) Vezi mai pe larg *Homanner*, o. c., p. 66; *Pfättisch*, o. c., p. 15—30.

[3]) *Ciril Alex.*, In Ioh. evang. 6, 1 (Migne 73, 436): Μετὰ τοίνυν ταῦτα πεπραγμένα τε καὶ εἰρημένα ἀπανίσταται τῶν Ἱεροσολύμων ὡς ἐξ ἀνάγκης ὁ κύριος, καὶ ἐπείπερ ἦν ἐγγὺς τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, ὡς ὀλίγον ἐν τοῖς ἐφεξῆς εὑρήσομεν, καὶ αὐτὴν διέπλευσε τὴν Τιβεριάδος θάλασσαν, ἤτοι λίμνην, οὕτω καλουμένην ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τί μάλιστα κατασοβῆσαν αὐτὸν καὶ μεταχωρεῖν ἀνάπεπεικὸς εἰς ἑτέρους τε οἴχεσθαι τόπους καὶ τοσοῦτον τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπεσχοινισμένους, ἐκεῖνο δὴ μάλιστα ὑπάρχειν ἀρτίως εἰρήκαμεν, τὸ ἐγγὺς εἶναι τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, δεικνύναι πρέπειν ὑπολαμβάνω, καλῶς δὴ λίαν τὸ ἐν τοῖς Ἱερουσαλύμοις εὑρίσκεσθαι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ παραιτησάμενον τὸν Ἰησοῦν. Cf. şi *Homanner*, ibd., p. 66 s.; *Pfättisch*, ibd., p. 30—44, 141—150.

[4]) Cf. *Homanner*, ibd., p. 67 s.

[5]) Ibd., p. 60—66. Cf. şi *Nagl* (în Bibl. Zeitschrift, 1904, p. 375 s.), *Homanner* (ibd., p. 85 s.).

destul de bună grecească şi nu străină nici de felul de vorbire al evangelistului Ioan. Aşa fiind noi nu avem nici un motiv, de a suprima cuvintele de mai sus din textul evangeliei lui Ioan 6, 4.

Stabilită fiind autenticitatea cuvintelor τὸ πάσχα din Ioan 6, 4, urmează, că teoria celor, cari susţin, că Domnul Şi-ar fi desvoltat activitatea Sa Messianică numai prin curs de *un singur an*[1]), trebue să cadă. Dară nu numai a acestora, ci şi a acelora, cari nefiind în stare să dea celor 15 ani de domnie ai lui Tiberiu (Luca 3, 1) interpretarea cuvenită şi înţelegând sărbătoarea, despre care este vorba la Ioan 5, 1, nu despre o sărbătoare de Paşti, ci despre o altă sărbătoare, fie Purim, fie Rusalii, socotesc, că Domnul Şi-ar fi încheiat activitatea Sa Messianică după curs de numai 2 ani[2]).

Pentru noi, cari în cele precedente am arătat, că sărbătoarea Iudeilor, rămasă la Ioan 5, 1, nenumită, poate fi numai sărbătoarea Paştilor ş. a. cea dela începutul anului al doilea al activităţii Messianice a Dom-

---

[1]) In timpurile vechi erau unii, cari seduşi de oarecari teorii gnostice, credeau, că în baza cuvintelor profetului Isaia (61, 1 s.) ar putea să susţină, că Domnul Şi-ar fi desvoltat activitatea Sa numai prin curs de un singur an (Aşa Alogii ş. a.). Dară ei se loveau mai ales de cuvintele de mai sus ale evangelistului Ioan (6, 4). Ei nici n'au rămas necombătuţi din partea altor părinţi bisericeşti bine credincioşi. Cu toate acestea nu lipsesc nici astăzi teologii, cari desconsiderând rapoartele evangeliştilor sinoptici şi suprimând pe de altă parte cuvintele τὸ πάσχα din textul evangeliei lui Ioan (6, 4), se cred în drept, a susţine teoria despre un unic an de activitate a Domnului Iisus Hristos. Dintre aderenţii cei mai noui ai acestei teorii amintim pre *van Bebber* şi *Belser*.

Contra acestei teorii este acum *Graveson* (de misteriis et annis Christi, dissertatio 10. Venetiis, 1728, p. 1), care scrie: „Absurdum est et a veritate historiae penitus alienum, asserere Christum Dominum vixisse unum dumtaxat annum postquam Iohannes Baptista suum fuit exorsum ministerium". *Salmeron* (Comm. in Evang. hist., Coloniae, 1602, proleg. 39), crede, că este chiar pierdere de timp a mai arăta aceasta din evangeliile noastre. Totaşa *Beyschlag* (Leben Jesu, I, Halle, 1887, p. 134), *Weizsäcker* (Untersuchungen über die evangelische Geschichte, Tübingen, 1901, p. 196), *Regla* (Iesus von Nazareth, germ. de Iust, Leipzig, 1894, p. 205), *Homanner* (Die Dauer der öffentlichen Wirksamkeit Jesu, în Bibl. Stud en, 1908); *Nagl* (Katholik, 1900, II, 489 s.); *Knabenbauer*, Stimmen aus Maria-Laach, LV (1898), p. 434: *Pfättisch*, o. c., p. 98, ş. m. a.

[2]) Aşa în timpul mai nou *Pfättisch*, ibd. 184. El socoteşte abia anul 28 d. H. ca al 46 an dela zidirea templului (p 77—91) strâpunând începutul restaurării templului abia în luna lui Iunie a anului 19 î. d H., când Irod Idumeul era, nu cum zicem noi în baza rapoartelor lui Iosif Flaviu (ant. 15, 10, 3 şi 15, 11, 1) la începutul, ci la sfârşitul anului al 18 al domniei sale.

nului Iisus Hristos, aşadară Paştile anului 781 a. u. c. sau 28 d. H., rezultă în mod neîndoelnic, că sărbătoarea Paştilor din Ioan 6, 4, nu poate fi alta, decât Paştile dela începutul anului al 3-lea al activității Messianice a Domnului Iisus Hristos, aşadară Paştile anului 782 a. u. c. sau 29 d. H. Intru sprijinul acestei socotinţi vine şi faptul, că săturarea celor 5000 de bărbaţi cu 5 pâni şi 2 peşti, care are loc în laturea dincolo de lacul Tiberiadei, trebue să fie identică cu săturarea celor 5000 de bărbaţi, în aceleași condiţiuni, pe care ne-o comunică nouă şi evangeliştii sinoptici (Mat. 14, 13—21; Marcu 6, 32—44; Luca 9, 10—17). Cum poporul se aşezase atunci pe „iarba verde“ (Marcu 6, 39, dară vezi şi Ioan 6, 10, unde se constată, că „era multă iarbă în acel loc“), noi am arătat şi mai sus[1]), că această săturare trebue să fi avut loc în apropierea unor Paşti şi că Paştile acestea nu pot fi altele decât Paştile anului 782 a. u. c. sau 29 d. H.

La Paştile acestea Domnul încă nu-Şi încheiase activitatea Sa Messianică, pentrucă evangelistul Ioan în cele ce mai urmează ne istoriseşte, că Domnul pleacă din nou la Ierusalim şi soseşte aici pe la mijlocul sărbătoarei Colibelor (7, 1 ss.). Cu aceasta ocaziune El le reproşează celor din Ierusalim, că se poartă cu gândul ca să-L ucidă, pentrucă a făcut într'o zi de Sâmbătă pre un bolnav deplin sănătos (Ioan 5, 1 ss.). Cu ocazia proximei sărbători, a sărbătoarii „înoirii“, care cădea pe ziua de 25 Chislev (Decemvrie), Domnul vine iarăşi la Ierusalim şi le descopere celor din Ierusalim cu cuvinte şi mai clare, că El este de fapt Messia şi este în stare să le dea lor viaţă de veci (Ioan 10, 22 ss.). Şi după o petrecere scurtă dincolo de Iordan, în părţile, unde Ioan Botezătorul boteza mai întâiu (Ioan 10, 40 s.), murind Lazar, Domnul vine la Betania de lângă Ierusalim de-l învie a 4-a zi din morți (Ioan 11, 1—53). Apoi se retrage la Efraim şi petrece aici până aproape de Paştile Iudeilor (Ioan 11, 54 ss.). Dară şase zile mai

---

[1]) Vezi p. 305 ss. — Cf. *Homanner*, ibd., p. 86 s.

înainte de Paşti El vine din nou la Betania, unde este miruit (Ioan 12, 1 ss.), a doua zi Işi face intrarea Sa solemnă în Ierusalim (Ioan 12, 12 ss.), o zi înainte de Paşti îşi serbează Cina cea de taină (Ioan 13, 1 ss.), iară în ziua de Paşti moare răstignit pe cruce (Ioan 18, 1 ss.—19, 42). Paştile acestea trebue să fie Paştile anului următor, aşadară cele ale anului 783 a. u. c. sau 30 d. H.

Din evangelia lui Ioan rezultă aşadară la fel ca şi din evangeliile sinoptice, că Domnul Şi-a desvoltat activitatea Sa prin timp de mai bine de 3 ani şi că la Paştile dela finea anului al treilea al activităţii Sale Dânsul a murit pe cruce. Indeosebi ţin să relevez, că mai clar decât din evangeliile sinoptice rezultă din evangelia lui Ioan, că dela Paştile săturării celor 5000 de bărbaţi şi până la Paştile morţii Domnului n'a trecut decât un singur an, aşa că preste tot activitatea Messianică a Domnului Iisus Hristos după rapoartele evangelistului Ioan n'a durat mai mult decât ceva preste 3 ani[1]). In consecinţă Domnul şi după toate câte cuprinde evangelia lui Ioan nu poate ca să fi murit mai curând decât în anul 783 a. u. c. sau 30 d. H., dară nici mai târziu, întrucât ne lipsesc orice indicii, cari ne-ar face să bănuim, că activitatea Lui Messianică ar fi durat mai mult decât ceva preste 3 ani.

Rezultatul.

Rezultatul cercetărilor noastre de până acuma îl putem rezuma în următoarele:

Profeţia lui Daniil punându-ne în vedere, că Messia îşi va desăvârşi opera Sa mântuitoare în mijlocul săp-

---

[1]) De socotinţa, că activitatea Messianică a Domnului Iisus a durat 3 ani compleţi sunt cei mai mulţi părinţi şi exegeţi vechi şi noi. Cf. şi *Homanner*, ibd., p. 100. Dară dacă exegetul din urmă refuză cu toate acestea anul 30 ca an al morţii Domnului Iisus Hristos şi acceptă ca atare anul 33, o face numai pentrucă el socoteşte cei 15 ani ai domniei lui Tiberiu dela moartea lui August înainte. Şi cum anul 15 al lui Tiberiu după calculul acesta coincide cu anul 781/782 a. u. c. = 28 29 d. H., iară activitatea Messianică a Domnului a durat ceva preste 3 ani, natural, că El nu poate să fi murit încă la Paştile anului 783 a u. c. = 30 d. H., ci abia 3 ani mai în urmă, abia în anul 786 = 33 aer. vulg. In aceste condiţii *Homanner* (ibd., p. 109—120) trebue să susţină totodată, că Domnul pe atunci nici nu avea numai cam 33, ci se apropia de 40 de ani, venind astfel în contradicţie directă cu Luca 3, 23.

tămânei a 70 de ani dela ieşirea decretului pentru rezidirea Ierusalimului, ne-a îndreptat privirile noastre asupra anului 783 a. u. c. sau 30 d. H. ca an al morţii Domnului Iisus Hristos. La această dată ne duc şi rapoartele evangeliilor noastre canonice, care stabilesc începutul activităţii Messianice a Mântuitorului pe anul 780 a. u. c. sau 27 d. H. şi ne fac să înţelegem, că durata activităţii Sale Messianice este de 3 ani şi câteva luni. Cum evangeliile noastre canonice pe de altă parte nu ne indică cu nimic, că Domnul Şi-ar fi continuat activitatea Sa prin timp mai îndelungat decât cel arătat mai sus, anul 783 a. u. c. sau 30 d. H. este primul, dară şi ultimul an, care poate veni în privire ca an al morţii Domnului Iisus Hristos.

Pentru ca acest rezultat să poată fi considerat definitiv, el are nevoie însă ca să fie verificat pe deplin şi de rezultatele cercetărilor, pe cari le vom face asupra zilei lunare a morţii Domnului, şi în fine şi de calendarul de pe atunci al Iudeilor, care va trebui să arate, dacă într'adevăr ziua de Vineri, în care moare Domnul, este ziua de Paşti (14 Nisan) sau ba.

Dreptaceea trecem la partea a doua a lucrării prezente.

B. Ziua morţii Domnului Iisus Hristos.

1. In baza rapoartelor evangeliilor noastre canonice.

Cum din rapoartele evangeliilor noastre canonice am văzut, că Domnul Iisus Hristos Şi-a început activitatea Sa publică Messianică încă la începutul anului 780 a. u. c. = 27 d. H. şi că aceasta a durat ceva preste 3 ani, ar rezulta, cu Dânsul trebue să fi murit la Paştile anului 783 a. u. c. = 30 d. H.

Pentru a putea stabili, dacă Domnul Iisus Hristos a murit într'adevăr la Paştile anului 30 d. H. şi nu mai timpuriu, nici mai târziu, vom trebui să facem cercetări şi cu privire la ziua de Paşti a anului acestuia.

Domnul după rapoartele evangeliilor canonice îŞi serbează Cina cea de taină într'o zi de Joi şi moare

într'o zi de Vineri. Aceasta este cert și în această direcție n'a existat între exegeți nici odată vre-o divergență de păreri.

Foarte mult discutată este însă chestia, dacă acea zi de Joi a fost ziua de 13 sau 14 Nisan, iară ziua de Vineri ziua de 14 sau 15 Nisan.

Un răspuns hotărît la această întrebare este de neapărată trebuință pentru a putea spune preciz, care an poate veni în privire ca an al morții Domnului Iisus Hristos.

Vorbind mai pe larg despre zilele din urmă ale activității Messianice a Domnului nostru Iisus Hristos, evangeliștii noștri țin să ne comunice nouă nu numai ziua săptămânală a morții Domnului, ci și multe alte amănunte, cari ne indică, dacă nu direct, atunci cel puțin indirect raportul acestei zile față de ziua de Paşti a Iudeilor și cu acestea și data lunară a acelei zile.

In ce privește raportul zilei de Joi, când Domnul îȘi serbează Cina cea de taină, și a zilei de Vineri, în care Domnul moare răstignit pe cruce, față de sărbătoarea Paștilor se susține însă din partea multor exegeți, că ar exista un desacord între evangeliștii sinoptici și între evangelistul Ioan. Se zice adecă, că evangeliștii sinoptici ne-ar spune, că Domnul îȘi serbează Cina cea de taină în ziua de Paști și moare a doua zi, iară evangelistul Ioan, că Domnul îȘi serbează Cina cea de taină o zi înainte de Paști și moare chiar în ziua de Paști. Drept-aceea s'au propus multe soluțiuni pentru a explica aceasta pretinsă divergență dintre rapoartele evangeliștilor sinoptici și cel al evangelistului Ioan.

Unii socotesc, că rapoartele evangeliștilor sinoptici se dau împacate cu rapoartele evangelistului Ioan numai atunci, dacă admitem sau, că Domnul Insuși a anticipat serbarea Paștilor, sau, că evangeliștii sinoptici ar fi avut în vedere un pretins obiceiu de al Galileenilor, ca să serbeze Paștile cu o zi mai înainte decât cei din Ierusalim fiind calindarul lor cu o zi avansat față de calindarul celor din Ierusalim, sau în fine așa, că se zice, că Iudeii ar fi obicinuit chiar pe vremuriie de pe atunci, ca să stră-

mute serbarea Paștilor, de câte ori ziua de 14 Nisan ar fi căzut pe o zi de Vineri, pe ziua următoare de Sâmbătă, și așa ar fi făcut ei și în anul morții Domnului Iisus Hristos. Iară alții se nevoiesc să arate, că Domnul atât după rapoartele evangeliștilor sinoptici, cât și după raportul Evangelistului Ioan Și-ar fi serbat Cina cea de taină în ziua de 14 Nisan și ar fi murit în ziua următoare de 15 Nisan. Acestea sunt cele 4 ipoteze principale, cu ajutorul cărora exegeții de până acuma vroesc să explice pretinsele divergențe dintre evangeliștii sinoptici și evangelistul Ioan cu privire la data lunară a Cinei celei de taină și a morții Domnului Iisus Hristos. Ipoteza primă este cunoscută sub titlul de „ipoteza anticipării (Antizipationshypotheze)“, ipoteza a doua sub titlul de „ipoteza dublei serbări (Doppelfeierhypotheze)“, iară ipoteza a treia sub titlul de „ipoteza mutării (Verschiebungshypotheze)“. Ipoteza a patra nu are până acuma un nume specific. In legătură cu acestea au mai fost propuse încă și multe alte soluțiuni, cari în amănunte diferă mult unele de altele. Dară nota caracteristică a tuturor acestora este, că toate susțin, că alte zile lunare ar stabili evangeliștii sinoptici pentru Cina cea de taină și moartea Domnului Iisus Hristos și altele evangelistul Ioan.

Eu nu sunt de aceasta părere, ci cred dimpotrivă, că voiu putea să dovedesc, că atât evangeliștii sinoptici, cât și evangelistul Ioan stabilesc aceeași zi lunară ca dată a Cinei celei de taină şi totaşa și aceeași zi lunară ca dată a morții Domnului nostru Iisus Hristos.

„*Șese zile înainte de Paști* (πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα)“ — așa ne spun evangeliștii — Domnul vine preste Ierihon la Betania, de lângă Ierusalim, și este miruit de Maria, sora lui Lazar în casa lui Simon leprosul (Ioan 12, 1 ss.; cf. Mat. 26, 6 ss.; Marcu 14, 3 ss.). Din rapoartele evangeliștilor sinoptici noi trebue să mai reținem încă și faptul, că Domnul a fost însoțit în aceasta călătorie a Sa de o mulțime mare pe popor (Mat. 20, 29; Marcu 10, 46). Iară a doua zi El îȘi face întrarea Sa solemnă în Ierusalim (Ioan 12, 12 ss.: cf. Mat. 21, 1 ss.; Marcu 11, 1 ss.; Luca 19, 28 ss.).

Să ne întrebăm deci mai întâiu, care este ziua săptămânală a sosirii Domnului în Betania, a miruirii Sale și a întrării Sale solemne în Ierusalim? După o tradiție străveche Domnul își face întrarea Sa solemnă în Ierusalim într'o zi de Duminică. Așa fiind rezultă, că miruirea Sa a avut loc în ziua precedentă, așadară Sâmbătă. Dară cum într'o zi de Sâmbătă Iudeii nu aveau voie să facă călătorii mai îndepărtate decât de 2000 de pași, se înțelege dela sine, că nici Domnul cu apostolii Săi și nici poporul, care-L însoțea, nu va fi plecat din Ierihon spre Ierusalim într'o zi de Sâmbătă, ci în ziua precedentă de Vineri. Faptul istorisit nouă de evangelistul Luca (19, 2 ss.), că Domnul fiind în Ierihon a întrat în casa lui Zacheu, ne face să credem, că Dânsul abia în după amează zilei de Vineri a plecat de aici spre Betania. După cale încordată de vro 6 ore au putut să ajungă în Betania. Au sosit deci târziu în seara zilei de Vineri spre Sâmbătă. Și cum Iudeii obișnuiesc a socoti seara unei zile, după apusul soarelui, deja la ziua următoare, seara zilei acesteia de Vineri, trebue socotită la ziua următoare de Sâmbătă. Ziua de Sâmbătă ni se spune deci, că este „a șesa zi înainte de Paști“ [1]). Cu acestea este arătată data lunară a acestei zile, căci dacă Paștile se serbau întotdeauna în seara zilei de 14 spre 15 Nisan [2]), atunci ziua de Sâmbătă, ziua a 6 înainte de Paști, trebue să fi fost ziua de 8 Nisan.

A doua zi Duminică, când Domnul își face întrarea Sa solemnă în Ierusalim (Ioan 12, 12), este ziua de 9 Nisan.

---

[1]) Pe simplul motiv, că Domnul n'a putut veni la Betania decât numai Vineri, *van Bebber* (ibd., p. 20 s.) susține, că și miruirea Domnului ar fi avut loc în aceeași zi de Vineri, iară întrarea Sa solemnă în Ierusalim în ziua de Sâmbătă, având împotriva sa atât contextul evangeliilor noastre, cât și tradiția bisericească.

[2]) Cf. *Iosif Flaviu*, ant. 2, 14, 6: „Indată ce a sosit ziua de 14 Xanthicus, care la Egipteni se cheamă Pharmuti, iară la Evrei Nisan și erau toți gata de plecare, sacrificară, luară toiege de isop și stropiră casele cu sânge, apoi mâncară și arseră toată carnea ce mai rămăsese, ca și când ar fi vroit să plece imediat. De aici vine și datina, că noi *încă și până astăzi* sacrificăm la fel și serbăm o sărbătoare, pe care o numim Pasca, care cuvânt însamnă trecere, cruțare, și s'a dat acestei sărbători, pentrucă Dumnezeu în acea zi a cruțat pe Evrei, iară pe Egipteni i-a lovit cu ciumă“.

Luni, când alungă din templu, a doua oră, pe vânzătorii și schimbătorii de bani (Mateiu 21, 12 ss.; Marcu 11, 12 ss.; Luca 19, 45 ss.), este ziua de 10 Nisan.

Marți, în a cărei dimineață apostolii pleacă din nou din Betania, unde se retrăseseră peste noapte, spre Ierusalim și constată cu groază, că smochinul blăstămat de Domnul s'a uscat într'adevăr din rădăcină (Marcu 11, 19 ss ; cf. Mateiu 21, 18 ss.), este ziua de 11 Nisan.

Iară Miercuri, când fariseii hotăresc să-L prindă pre Domnul în cuvânt și îl pun întrebarea, dacă se cuvine a da dare Cesarului (Mat. 22, 15 ss.; Marcu 12, 13 ss.; Luca 20, 20 ss.), și când și Saduceii îL întreabă, dacă există o înviere a morților (Mat. 22, 23 ss.; Marcu 12, 18 ss.; Luca 20, 27 ss.), și când cel mai distins dintre cărturari îl pune întrebarea, care este cea dintâi poruncă din lege (Mat. 22, 34 ss.; Marcu 12, 28 ss.), dară și Iisus îi întreabă, cum de vine, că Hristos, fiiul lui David, este numit de acesta Domn (Mat. 22, 41 ss.; Marcu 12, 35 ss.; Luca 20, 41 ss.), este ziua de 12 Nisan.

In această zi Domnul demaschează înaintea poporului purtarea fățarnică și răutăcioasă a fariseilor (Mat. 23, 1 ss.; Marcu 12, 38 ss.; Luca 20, 45 ss.) și ieșind din templu și plecând din nou spre Betania vorbește despre dărîmarea Ierusalimului și venirea Sa a doua la judecată (Mat. 24, 1—25, 46; Marcu 13, 1 ss.; Luca 21, 5—36).

In aceeași zi Domnul adresează învățăceilor Săi memorabilele cuvinte: „Voi știți, că *după două zile* sunt Paștile și Fiiul omului se predă pentru a fi răstignit“ (Mat. 26, 1 s.; cf. Marcu 14, 1). Iară sinedriștii văzând, că nu L-au putut prinde pre Domnul în cuvinte, adunându-se în curtea arhireului Caiafa, „hotăresc, ca să-L prindă chiar cu înșelăciune și să-L ucidă, numai nu în timpul sărbătoarei, ca să nu se facă turburare în popor“ (Mat. 26, 3—5; Marcu 14, 1 s.; Luca 22, 1 s.).

Din cuvintele de mai sus ale Domnului trebue să reținem, că atât Domnul cât și apostolii Săi știau, că Paștile sosesc abia după 2 zile, așadară abia Vineri este ziua de 14 Nisan. In aceasta zi Dânsul li profețește, că va

fi răstignit. Iară din hotărîrea sinedriştilor se desprinde ideea, că orişicât de mult ar fi dorit ei moartea lui Iisus, totuşi credeau, că pentru a evita o turburare în popor vor trebui să amână executarea Domnului Iisus până după sărbătorile Paştilor în caz, că până atunci vor putea pune mână pe El.

După raportul evangelistului Mateiu (26, 2) Domnul dreptcă vorbise numai despre „ziua de Paşti“, despre care zice, că „vine după 2 zile“. Evangelistul Marcu (14, 1) vroind să ne comunice hotărîrea de mai sus a sinedriştilor ne spune însă: „Dară după 2 zile erau Paştile şi Azimele“, ca şi când Paştile ar coincide deodată cu Azimele. Şi mai bătătoare la ochi sunt cuvintele evangelistului Luca (22, 1), care zice: „Dară s'a apropiat sărbătoarea Azimelor, care se numeşte Paşti“. Cuvintele acestea ale evangelistului Luca noi nu le putem înţelege altfel, decât că preste timp scurt începea sărbătoarea Azimelor şi în cursul acestor zile de sărbătoare cădeau şi Paştile. Aşa numai se explică, că sărbătoarea Azimelor se numeşte totdeodată şi sărbătoarea Paştilor.

Felul acesta de a vorbi despre sărbătoarea Azimelor şi a Paştilor, nu se află însă în deplin acord cu cele ce cetim despre sărbătoarea Paştilor şi a Azimelor în legea lui Moisi. Din Exod. 12, 5 ss., dară şi mai clar din Lev. 23, 5 ss., Num. 9, 1 ss. şi Deut. 16, 1 ss. rezultă, că Paştile trebue să se serbeze în seara zilei de 14 spre 15 Nisan, junghiând mielul pascal, frigându-l şi mâncându-l cu azime şi cu ierburi amare, iară în zilele de 15—21 Nisan urmează cele 7 zile ale Azimelor, dintre cari cea din 15 şi cea din urmă, 21 Nisan, se proclamă „sfinte“. Zilele Azimelor potrivit cu cele ce scrie legea mozaică urmează deci după sărbătoarea de Paşti, pecând evangeliştii Marcu (14, 1) şi Luca (22, 1) am auzit, că vorbesc aşa, ca şi când zilele Azimelor ar coincide cu Paştile, dacă nu cumva cel puţin una din ele precede chiar zilei de Paşti.

Bănuiala noastră, că evangeliştii sinoptici socotesc sărbătoarea Paştilor, că cade încă în cursul sărbătoarei Azimelor, se confirmă şi prin faptul următor:

In după amiazăzi a zilei de Joi Domnul întrebat fiind de apostolii Săi, unde dorește ca ei să pregătească cele de trebuință pentru mâncarea Paștilor, dă lui Petru și Ioan ordinul, ca să plece la Ierusalim și să între în acea casă, unde va întra omul, pe care îl vor întâlni la poarta cetății ducând cu sine un vas cu apă In seara aceleași zile Domnul și cu ceilalți apostoli ai Săi vin şi ei în oraş și întră în foișorul, pe care stăpânul casei îl pusese cu drag la dispoziția Domnului Iisus și a apostolilor Săi în scopul arătat mai sus. Acestea s'au întâmplat „în întâia zi a Azimelor“ (Mat. 26, 17)[1]). Marcu (14, 12) adaogă din partea sa a mai zice „când (Iudeii) sacrificau Paștile“, iară Luca (22, 7) zice: „când se cuvinea ca să sacrifice Paștile“. Marcu ține așadară ca să accentueze obiceiul Iudeilor de a sacrifica mielul pascal încă în cursul zilei întâia a Azimelor. Iară Luca ține să releveze, că sacrificarea mielului pascal în ziua întâia a Azimelor era chiar obligatorie.[2]) Desacordul între obiceiul de acum obligator al Iudeilor, de a junghia mielul pascal chiar în cursul zilei prime a Azimelor, și între legiuirea mozaică, care poruncia numai atât, ca mielul pascal să se mânânce în seara zilei de 14 spre 15 Nisan cu azime, iară din ziua de 15 Nisan și până în seara zilei de 21 Nisan să se serbeze cele 7 zile ale sărbătoarei Azimelor, este evident. Ziua primă a Azimelor la evangeliștii sinoptici nu mai este

---

[1]) Incercarea lui *Chwolson* (das letzte Passamahl, p. 11 s.) şi *Lagrange* (Evangile selon S. Marc., Paris, 1911) de a declara textul evangeliei lui Mateiu la locul acesta corupt şi a susţine, că în locul cuvintelor τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων în textul originar aramaic trebue să fi stat cuvintele „în ziua înainte de Paşti“ nefiind prin nimic documentată, noi trebue să o respingem. *Westberg* (ibd., p. 150) susţine, că însuşi textul grecesc a fost corupt la acest loc. In loc de πρὸ τῆς ἡμέρας τῶν ἀζύμων un copiator de mai târziu ar fi scris πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων. Nici aceasta idee nu merită oarecare atenţiune, pentrucă nici ea nu se poate sprijini pe nimic. Cf. şi *Schneid*, ibd., p. 24 ss. Şi nici interpretarea, pe care o dă cuvintelor acestora *Bach*, (ibd., p. 22 s.) zicând că cuvintele ἡ πρώτη ἡμέρα τῶν ἀζύμων ar însemna „ziua care este înainte de sărbătoarea Azimelor (der *vor* dem Azymafest befindliche Tag, der Vortag des Azymafestes)“ nu poate fi acceptată, pentrucă face silă înţelesului obişnuit al cuvântului πρῶτος, care înseamnă cel dintâiu, primul.

[2]) Acelaş autor sfânt ne comunică în Fapt. Apost. (12, 3 s.), că Irod (Agrippa I) a prins pe Petru în *zilele Azimelor* şi bătându-l l-a aruncat în închisoare, vroind ca *după Paşti* să-l prezinte pe el în faţa poporului“. Şi din locul acesta se desprinde obiceiul de a cuprinde în zilele Azimelor şi Paştile, care urmează a se serba în cursul lor.

ziua de 15 Nisan ca în legea mozaică, ci ziua de 14 Nisan, când trebuia să se junghie mielul pascal. Vra să zică sărbătoarea Azimelor nu se serbează numai prin curs de 7, ci acuma prin curs de 8 zile, iară Paştile întră în cadrul celor 8 zile ale Azimelor.

Concluziunea aceasta, la care am ajuns în baza reflexiunilor exegetice de mai sus, este confirmată şi de scriitorul contimpurean Iosif Flaviu. El ne spune, că în amintirea lipsei de alimente cu ocazia ieşirei din Egipt Iudeii (încă şi astăzi) „serbează prin curs de 8 zile sărbătoarea aşanumită a Azimelor“ [1]). In acelaşi înţeles se exprimă el şi cu altă ocaziune. Istorisindu-ne adecă despre suirea pe tron a regelui Ezechie (Hischia), Iosif Flaviu ne spune [2]), că regele invită întreg poporul, ca să participe la sărbătoarea de Paşti. Apoi scrie: „Iară dacă a sosit sărbătoarea Azimelor, ei aduseră (mai întâiu) sacrificiul pascal şi apoi şi alte sacrificii prin curs de 7 zile după olaltă... aşa că dela Solomon încoace acum pentru prima oră sărbătoarea Paştilor se serbează în mod atât de strălucit“. Zic, că şi aici Iosif Flaviu se exprimă la fel ca şi mai sus, pentrucă din contextul acestor cuvinte ale sale rezultă, că el numără şi aici la sărbătoarea Azimelor şi ziua, când se aducea sacrificiul pascal, urmând apoi ca prin curs de alte 7 zile să se aducă şi alte sacrificii. Ziua de Paşti (14 Nisan) este socotită aşadară la zilele Azimelor. Ziua de 14 Nisan este numită de Iosif Flaviu [3]) deadreptul „ziua Azimelor“ în următorul loc, pe care-l citäm pentru deosebita lui importanţă din cuvânt în cuvânt: „Καὶ τῆς τῶν Ἀζύμων ἑνστάσης ἡμέρας τεσσαρεσκαιδεκάτῃ Ξανθικοῦ μηνός, ἐν ᾗ δοκοῦσιν Ἰουδαῖοι τὸν πρῶτον ἀπαλλαγῆναι καιρὸν Αἰγυπτίων, οἱ μὲν περὶ τὸν Ἐλεάζαρον, παρανοιγόντες τὰς πύλας, ἐδέχοντο ἐκ τοῦ δήμου τοὺς προσ-

---

[1]) *Ios Flav.*, ant. 2, 15, 1. Această interpretare o admite şi *Schneid*, o. c., p. 95.

[2]) *Iosif Flaviu*, ant. 9, 13, 3.

[3]) *Iosif Flaviu*, bell. 5, 3, 1. — Cf. şi *Bendavid* (Zur Berechnung und Geschichte des jüdischen Kalenders, Berlin, 1817, p. 38 s.) şi *Th. Zahn* (Einleitung in das N. T., 2, p. 532 s. Anm. 15). Acest exeget zice, că Chwolson, care contesta faptul, că Iosif Flaviu socoteşte ziua de Paşti (14 Nisan) la zilele Azimelor, s'a pus în contradicţie atât cu Iosif Flaviu, cât şi cu evangeliştii. Şi *van Bebber* (ibd., p. 10) relevează că Luca (22, 7) socoteşte, fără îndoială, ziua de Paşti la zilele Azimelor şi numără aşadară preste tot 8 zile ale Azimelor.

κυνεῖν ἐλθόντας εἴσω (Şi sosind ziua Azimelor în a 14 a lunei Xanticus, în care Iudeii cred a fi scăpat mai întăiu din Egipt, aderenţii lui Eleazar, deschizând puţin porţile, au lăsat să între în lăuntru pre aceia din popor, cari veniseră să se închine)". Aici ziua Azimelor sosește deodată cu ziua de 14 Xanticus. Cum luna Xanticus era numai numirea Macedoneană a lunii Nisan, ziua Azimelor coincide aşadară cu ziua, în a cărei seară trebuiau să se serbeze Paştile. Am mai putea induce încă şi alte locuri doveditoare în această direcţie, dară ne mulţumim cu cele de mai sus [1]).

Să vedem acum, ce zice evangelistul Ioan despre aceasta zi.

Evangelistul Ioan (13, 1 ss.) vorbind despre aceeaşi seară de Joi spre Vineri, zice, că era *„o zi înainte de Paşti* (πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα)". In primul moment s'ar părea, că el ar avea în vedere o altă zi, care ar precede zilei vizate de evangeliştii sinoptici. La o cercetare mai de aproape însă ne vom convinge, că „ziua înainte de Paşti" nu este alta, ci aceeaşi zi ca şi „ziua primă a Azimelor" [2]). Căci din cele arătate până acum noi vom fi reţinut, că trebue să facem deosebire între sărbătoarea Paştilor şi între sărbătoarea Azimelor. Sărbătoarea Paştilor se serba numai în seara zilei de 14 spre 15 Nisan, pe când sărbătoarea Azimelor dura prin curs de 8 zile şi anume din ziua de 14 până în seara zilei de 21 Nisan. Cum ziua de 14 Nisan se socotea încă din preseara acestei zile, rezultă, că zilele Azimelor începeau pe vremurile de atunci de fapt cu o zi mai înainte de sărbătoarea Paştilor, aşadară încă cu seara a doua a zilei de 13 Nisan. Aşa fiind şi în anul morţii Domnului Iisus Hristos seara zilei de Joi, pe care evangeliştii sinoptici o numesc „întăia zi a Azimelor" era într'adevăr „o zi înainte de Paşti" aşa după cum ne spune şi evangelistul Ioan.

---

[1]) Cf. şi *Iosif Flaviu,* ant. 11, 4, 8; bell. 6, 9, 3 ş. a.

[2]) Intre alţii recunoaşte şi *B. Weiss*, că cuvintele „o zi înainte de Paşti (πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα)", cu cari evangelistul Ioan (13, 1) îşi. introduce raportul său asupra celor ce se petrec în seara ultimă de Joi spre Vineri, noi nu le putem înţelege altfel, decât că acea zi era ziua de 13 spre 14 Nisan, pentrucă în seara a doua a zilei din urmă, 14 spre 15 Nisan, trebuiau să se serbeze Paştile Iudeilor. *Bach* (ibd., p. 25) susţine deasemenea, că „Azimele" cuprind şi ziua proprie de Paşti (14 Nisan).

Dară mă va întreba cineva, cum de vine, că ziua de 14 Nisan a primit cu timpul numirea de „întăia zi a Azimelor“? Răspunsul îl aflăm în tradiția veche a Iudeilor. In legea lui Moisi (Exod. 12, 1 ss.; 13, 3 ss.; 34, 18; Lev. 23, 5 ss.; Num. 9, 1 ss.; 28, 16 ss.; Deut. 16, 1 ss.) se poruncește, că atât în seara zilei de 14 spre 15 Nisan deodată cu mâncarea mielului pascal, cât și în cursul celor 7 zile, care mai urmează, dela 15—21 Nisan, trebue să se mânânce numai azime, iară sufletul aceluia, în a cărui casă în decursul acestei sărbători s'ar afla ceva dospit, se va stîrpi din Israel. Legea poruncește deci a îndepărta încă din ziua cea dintăi din case orice aluat dospit (Exod. 12, 15; 13, 3. 7 s.). In consecință cetim și în Mișna[1]), că încă în seara zilei de 13 spre 14 Nisan fiecare cap de familie cu o luminare aprinsă trebuia să umble prin toată casa și să cerceteze, dacă n'a rămas ceva dospit în vre-un colț de casă. Toată pânea dospită, care nu mai era de trebuință pentru cina din acea seară și pentru prânzul din dimineața zilei următoare, se îndepărta. In ziua de 14 Nisan se putea mânca deci pâne dospită numai până la ora 10 sau 11 dimineața[2]). Dela amiazăzi în jos era însă strict interzis a mânca pâne dospită. Cine ar fi flămânzit trebuia să postească până seara. Iară în seara zilei de 14 Nisan deodată cu mielul pascal se mâncau și azime. Până în acest moment mâncarea azimei era oprită[3]). In Gemara Ierusalimiteană[4]) se zice, că cine ar mânca azime (mazzoth) în ziua de 14 Nisan înainte de a mânca mielul pascal desfrâneazăă[5]). Deci cum încă din preseara zilei de 14 Nisan trebuia îndepărtată din case toată pânea dospită netrebuitoare și cum în același timp trebuiau toți cei de casă să se îngrijească de pregătirea azimelor pentru seara zilei de 14 spre 15 Nisan,

---

[1]) Mișna, Pesachim, 1, 1 ss.

[2]) Mișna, Pesachim, 1, 4.

[3]) Vezi și tractatul sf. Atanasie „despre azime“ (Migne, Patrol. curs. compl: 26, 1327 ss.). In traducere română cu note explicative în „Candela“, 1924, p. 300.

[4]) Pesach., 10, 1.

[5]) Mișna, Pesach. 10, 1; Toseptha, Pesach. 10, 1; cf. *Chwolson*, l. c. p. 56), *Schneid* (Der Monatstag des Abendmahls und Todes unseres Herrn Jesus Christus, Regenburg, 1905, p. 3.

când se mânca mielul pascal numai cu azime, înțelegem de ce ziua de 14 Nisan, începând încă cu preseara ei, cu seara zilei de 13 Nisan, a primit în gura poporului numirea de „prima zi a Azimelor“. Fariseii nu puteau să aibă nimic împotriva acestei numiri. Ea cădea în cercurile vederilor lor de a îngrădi cât mai bine legea mozaică și de a o feri de vre o încălcare.

Ne va întreba însă cineva, cum de vine, că evangelistul Ioan, care avea cunoștință despre evangeliile sinoptice, vroind să stabilească data lunară a Cinei celei de taină și a morții Domnului Iisus Hristos, nu vorbește la fel ca și evangeliștii sinoptici, ci numește „ziua întâia a Azimelor“ acuma „o zi înainte de Paști“? Răspunsul zace în situația schimbată de pe timpul, când evangelistul Ioan își scrie scrierea sa evangelică. Evangeliștii sinoptici scriu evangeliile lor încă înainte de anul 70 d. H., adecă înainte de dărîmarea Ierusalimului. Până atunci erau în vigoare toate uzanțele de veacuri ale Iudeilor şi așa și datina de a socoti ziua de 14 Nisan ca ziua primă a Azimelor. Dară după dărîmarea Ierusalimului și împrăștierea Iudeilor în lume situația se schimbă. Sub dărîmăturile templului s'a îngropat deodată cu cultul divin și toate uzanțele privitoare la acest cult. De acum înainte ziua de 14 Nisan are numai acea importanță, pe care i-o dă legea mozaică ca zi de Paşti, dară nu mai mult ca prima zi a Azimelor. „Zilele Azimelor“ sunt potrivit cu cele ce ne le spune legea mozaică — strict luat — numai zilele dela 15—21 Nisan. De această stare schimbată de lucruri trebuia să țină seama acuma și evangelistul Ioan, care scrie evangelia sa cam 30 de ani mai în urmă de dărîmarea Ierusalimului.

In cel mai deplin acord cu rolul, pe care-l avea acuma „ziua întâia a Azimelor“ ca zi de pregătire pentru sărbătoarea de Paști, auzim din partea evangeliștilor sinoptici, că apostolii Petru şi Ioan, fiind trimiși de Domnul în cetate în după amiazăzia zilei de Joi, ca să angajeze camera, unde Dânsul avea să serbeze Paștile, „*fac pregătirile de Paști* (ἡτοίμασαν τὸ πάσχα“), (Mat. 26, 19; Marcu 14, 16; Luca 22, 13). Aceste „pregătiri de Paști“ nu pot să însamne însă, că ei ar fi junghiat mielu

pascal la templu, pentrucă într'un caz ca acesta cel puțin evangeliștii Marcu și Luca, care ne spuneau, că „în întăia zi a Azimelor era obiceiul și se cuvenia chiar ca să se sacrifice mielul pascal“ (Marcu 14, 12; Luca 22, 7), n'ar fi întărziat să ne spună totodată cu cuvinte clare, că respectivii apostoli au și sacrificat la templu mielul pascal. Terminologia „a sacrifica mielul pascal (θύεσθαι τὸ πάσχα)“ li era prea bine cunoscută. Dară dacă ei cu toate acestea ne spun numai atât, că „au pregătit (numai) Paștile“, atunci aceste pregătiri se vor fi făcut numai în acea direcție, în care Iudeii obișnuiau a se pregăti în preseara zilei de 14 Nisan pentru sărbătoarea de Paști, care urma să se serbeze a doua zi seara, adecă vor fi căutat, dacă în cameră nu se află undeva pâne dospită, exceptând numai acea pâne, care le era de trebuință pentru masa din astă seară și pentru cea din dimineața zilei următoare. Apoi se vor fi îngrijit, ca să aibă pentru a doua zi un miel pascal, pe care să-l poată junghia la templu, și vor fi purtat grijă ca să-și procure și azimele și buruienele amare trebuincioase pentru cina cea de Paști.

In seara aceleași zile (Mateiu 26, 20; Marcu 14, 17) vine și Domnul și cu ceilalți apostoli ai Săi în cetate de ocupă camera, care li s'a pus la dispoziție în scopul serbării Paștilor, și Domnul stând la masă deschide vorba cu cuvintele: „Cu dor am dorit ca să mânânc *aceste Paști* (τοῦτο τὸ πάσχα) cu voi înainte de a pătimi“ (Luca 22, 15). Având în vedere discuțiunile, cari se duc astăzi în jurul zilei Cinei celei de taină, ar putea crede cineva, că cina, la care se așează acuma Domnul este de fapt cina cea de Paști a Iudeilor. Dară nu impoartă, ce ar putea crede unul sau altul despre aceste cuvinte ale Domnului, ci hotărîtor este pentru noi numai ceea ce Domnul a vroit să zică cu ele și ceea ce apostolii trebuiau să înțeleagă îndatăce L-au auzit pre Domnul vorbind astfel. Cum Domnul încă în ziua precedentă de Miercuri le atrasese atențiunea apostolilor Săi asupra faptului, prea bine cunoscut lor, că abia „*după 2 zile sunt Paștile*“ și în această legătură de idei le prezise, că „Dânsul va fi răstignit“ (Mat. 26, 2), Domnul așezându-Se acuma la masă și exprimându-Și dorința ca

să mânânce „aceste Paști“ cu apostolii Săi, este evident, că n'a putut să aibă în vedere Paștile ludeilor, care trebuiau serbate cu o zi mai în urmă, căci Și-ar fi contrazis. Și nici apostolii Săi, cari deasemeni știeau, că Paștile trebuie serbate abia a doua zi, n'ar fi putut să-L înțeleagă acuma altfel, decât că El vorbește numai despre cina prezentă și vroește să-i dea acesteia caracterul unei cine de Paști. Față de cuvintele de mai sus ale Domnului, Cina din seara zilei de Joi, care zi era deja „întâia zi a Azimelor“, nu poate fi deci cina cea de Paști a ludeilor, care trebuia serbată abia a doua zi seara, ci este o Cină de Paști aparte, specific creștină instituită de Domnul anume pentru apostolii Săi[1]). De aici rezultă totdeodată, că ziua „întâia a Azimelor“ începea după rapoartele evangeliștilor sinoptici, ca și după raportul evangelistului Ioan (12, 1), cu „o zi mai inainte de Paști“.

Dovadă, că Cina cea de taină a Domnului nu este cina cea de Paști a ludeilor, ne este și faptul istorisit nouă de evangelistul Ioan (13, 1 ss.), că Domnul mai înainte de a Se așeza la masă a ținut să spele apostolilor Săi picioarele. *Spălarea picioarelor* nu era un obiceiu, care ar fi fost uzitat la ludei cu ocazia serbării zilei de Paști, ci ei obișnuiau mai vârtos cu această ocaziune a-și păstra încălțămintele în picioare, a fi cu coapsele încinse și a avea toege în mâni potrivit cu cele ce orânduiește legea mozaică cu privire la serbarea Paștilor[2]).

In cursul acestei cine, pe care evangeliștii o și caracterizează ca atare numind-o „δειπνον“ și nu „pasca“, Domnul iea în mânele Sale „*pânea* (ἄρτον)“ și binecuvântând-o o frânge și o dă apostolilor Săi (Mat. 26, 26; Marcu 14, 22; Luca 22, 19), pecând la cina cea de Paști a ludeilor era strict interzis a mânca mielul pascal cu pâne (dospită) și cine ar fi cutezat să o facă cădea sub sancțiunea stîrpirii sufletului său din Israil[3]).

---

[1]) Cf. *Bach*, ibd., p. 28 ss. ș. a.

[2]) Exod. 12, 11; cf. *Philo*, Parl. Armen. c. 19, și *Atanasie*, tractatul „despre azime“, în traducere românească în „Candela“, 1924, p. 300 ss.; *Westberg* (o c, p. 135 s.), ne spune că spălarea picioarelor ne arată clar, că Cina Domnului nu are loc în zi de sărbătoare, pentrucă ea ar fi fost o gravă violare a sfinţeniei zilei de sărbătoare.

[3]) Exod. 12, 15.

Unii exegeți[1]) socotesc, că „*îmbucătura* (ψωμίον)“, pe care Domnul o dă cu ocaziunea acestei cine lui Iuda Iscarioteanul (Ioan 13, 26 s.), ar fi dovadă, că cina aceasta a fost cina pascală a Iudeilor. Dară pe nedreptul, pentrucă nu numai cu ocazia cinei pascale, ci la orice ocaziune Iudeii obișnuiau a oferi unul altuia în sămn de deosebită afecțiune îmbucătura sa. Și așa face și Domnul Iisus Hristos cu ocaziunea acestei Cine, care avea să fie ultima în cursul vieții Sale pământești, pentru a da lui Iuda Iscarioteanul dovada, că l-a iubit până la sfârșit.

Dară în această legătură de idei nu putem să nu relevăm faptul, că atât Domnul, cât și Iuda Iscarioteanul „*întind* (deodată) *mânele lor în blid*“ (Mat. 26, 23: ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα ἐν τῷ τριβλίῳ; Marcu 14, 20: ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρίβλιον). Faptul acesta ne este încâtva dovadă, că pe masă se aflau și mâncări lichide și nu numai miel fript, azime și buruiene amare, cum se obișnuia în timpurile cele mai vechi la serbarea cinei pascale a Iudeilor (cf. Exod. 12, 8). Abia în timpurile mai târzii s'au adăugat la bucatele de mai sus, obligatorii pentru cina pascală a Iudeilor încă și 1) o mâncare numită חֲרוֹסֶת, care era pregătită din gurmale, smochine, migdale, mere, țimt și vin și avea forma și coloarea unei cărămizi amintindu-le Iudeilor de timpurile de sclăvie din Egipt; 2) vin, din care trebuiau să bea

---

[1]) In Mișna ni se comunică, că încă pe timpurile, când exista templul al doilea, se obișnuia a se rezerva din mielul pascal pentru fiecare participant o bucățică mică până la finea ospățului. Indatăce participanții au primit și această bucățică, ospățul pascal era încheiat (cf. *Bickel*, Messe und Pascha, p. 43, 46, 51). Bazat pe această comunicare *I. van Bebber* (o. c., p. 7, n. 2) susține, că „îmbucătura (τὸ ψωμίον)“, pe care Domnul i-o oferă lui Iuda Iscarioteanul (Ioan 13, 26 s.), ar fi avut înțelesul unei îmbucături din urmă sau de adio (Schluss- oder Verabschiedungsbissen)“ și cu aceasta cel ce prezida masa dădea sămn respectivului participant, cărui i-o oferea, că pentru dânsul cina s'a încheiat și că poate pleca. In cazul nostru socotința aceasta este însă imposibilă acum din cauză, că ni se spune, că deodată cu Domnul întinsese și Iuda Iscarioteanul mâna în blid. Dară pecând Domnul îi oferă acestuia îmbucătura Sa, Iuda Iscarioteanul nu are bunul simț a răsplăti la fel deosebita solicitudine, pe care Domnul a manifestat-o față de dânsul. El nu oferă Domnului în schimb îmbucătura sa. Și așa s'a făcut, că îmbucătura oferită de Domnul lui Iuda Iscarioteanul l-a arătat pre acesta în fața tuturora, că este trădătorul. Dacă îmbucătura oferită de Domnul lui Iuda Iscarioteanul ar fi fost de fapt îmbucătura din urmă și de adio, n'am înțelege, din cari motive ar fi întins totodată și Iuda Iscarioteanul mâna sa în același blid. Vroia el să-și iea singur îmbucătura din urmă?

4 pahare, amestecat cu apă; 3) ouă; 4) un talger cu slatină, pentru a întinge în ea buruienele amare și 5) eventual friptura festivă numită חֲגִיגָה [1]). Dară chiar și dacă am face abstracție de timpul, când s'au introdus în practica Iudeilor bucatele din urmă, noi trebue să zicem, că dintre acestea ar putea să vină în privire ca mâncare lichidă numai slatina, căci vinul se amintește separat. Deci dacă ne-am gândi că Domnul a întins îmbucătura Sa în slatină și i-a dat-o lui Iuda Iscarioteanul, de aici încă nu ar rezulta nici decum, că cina, pe care o serbează Domnul ar fi fost cina pascală a Iudeilor, dat fiind că slatina sau sarea se afla orișicând pe masa Iudeilor. Iară dacă ne-am gândi la alte bucate lichide, în care Domnul a întins îmbucătura Sa, am avea dovada, că cina, pe care o serbează Domnul, nu era cina pascală a Iudeilor, ci altă cină specială.

De deosebită importanță pentru cunoașterea caracterului Cinei Domnului nostru Iisus Hristos din seara zilei de Joi, este și faptul, că Domnul îi zice lui Iuda Iscarioteanul cu ocaziunea acestei cine: „*Ceeace ai să faci, fă mai curând!*“ și că acesta părăsind încă în puterea nopții camera, unde cinaseră toți împreună, ceilalți apostoli cred, că Domnul i-ar fi dat lui Iuda Iscarioteanul porunca, „ca să cumpere cele ce ar mai fi de trebuință pentru sărbătoare“ (Ioan 13, 27—29). Epizodul acesta dovedește pe de o parte, că Iudeii încă nu întraseră în sărbătorile Paștilor, căci dealtcum nimeni dintre apostoli n'ar fi putut veni pe gândul, că încă s'ar mai putea face niște cumpărături, cari sunt necesare pentru sărbătoare [2]). A face cumpărături în zile de sărbătoare era strict interzis acum prin legea mozaică (cf. Neemia 13, 16; Amos 8, 5; Philo, ἀγοράζειν, și multe locuri din Talmud). Pe de altă parte, epizodul acesta dovedește, că nici Domnul cu apostolii Săi nu pot să fi serbat, în mod anticipat, cina cea de Paști a Iudeilor, pentrucă este știut, că potrivit cu cele ce orânduiea legea mozaică, nimene nu avea voie *să părăsească* camera, unde a mâncat cina cea de Paști, până în dimineața zilei următoare (Deut. 16, 4—7). Și

---

[1]) Cf. *Schneid*, o. c., p. 8.
[2]) Cf. *Winer*, Bibl. Realwörterbuch, II, p. 202; *Westberg*, o. c., p. 136.

nu destul atâta, că Iuda Iscarioteanul părăsește camera încă în cursul nopții, ci și Domnul și cu ceilalți apostoli ai Săi cam o oră mai târziu iesă din camera, în care cinaseră, și se duc în grădina Getsimani. Și totuși nimene nu se reține asupra acestui fapt cu nici un cuvânt, pentrucă „toți știeau", că Paștile urmează a se serba abia în cursul zilei de mâne (cf. Mat. 26, 2). Dealtcum nu numai Domnul ar fi călcat orânduirea legii mozaice, ci El ar fi sedus și pre apostolii Săi ca să treacă preste ea și chestia aceasta cu bună seamă, că n'ar fi putut să rămână nediscutată în cursul procesului, care I-se intentează Domnului în aceeași noapte. Mai amintesc în această legătură de idei, că în grădina Getsimani vin, tot în puterea aceleeași nopți, nu numai ostașii romani, conduși de Iuda Iscarioteanul, ca să-L prindă pre Domnul Iisus, ci împreună cu dânșii vin și mulți membri ai sinedriului, căpiteniile templului și servitori de ai Arhireilor (Malchus), toți Iudei, cari dovedeau prin faptul acesta, că nici ei nu serbasera în noaptea aceea cina cea de Paști, pentrucă dealtcum nici ei n'ar fi avut voie, ca să părăsească camerile lor până dimineața [1]).

Purtarea armelor, a felinarelor, a ciomegelor în zi de Sâmbătă și de sărbătoare era strict interzisă [2]). Numai în cazuri de mare nevoie Iudeii au apucat armele în mâni și în zi de Sâmbătă, dară numai pentru a se apăra, nu însă pentru a ataca pe adversar [3]). De astă dată nu era

---

[1]) Şi din Talmud (Pesachim IX, 3 şi 5 Tosefta) rezultă, că potrivit cu cele ce se scriu în lege (Exod. 12, 22) „acolo, unde se mâncau Paştile, acolo *inopta fiecarele*". (Cf. şi *Westberg*, o. c., p. 142).

[2]) Cf. Mişna, Sabbat 6, 4; 7, 2; Beza 5, 2; Erufin 4, 3. 7; 5, 5. 7. Din foarte multe locuri ale Mişnei şi scrierii Tosefta rezultă, că în zi de sărbătoare şi cu atât mai mult în zilele de Paşti nu s'a mai pomenit ca cineva dintre Iudei să se fi *înarmat cu săbii*, să fi purtat ciomege şi felinare, să fi legat şi bătut pe cineva, să fi aprins foc în curte, să fi făcut umult şi să fi vociferat, să fi cumpărat pânză, să fi pregătit mirezme, să fi răsturnat pietre etc. (vezi mai pe larg *Westberg*, o. c., p 130 ss.). In ce priveşte în special ziua de 14 Nisan, cetim în Mişna, Pesachim (IV, 1): „Acolo unde este permis a lucra în ziua de 14 Nisan până la amiazăzi, se poate lucra. Dară acolo, unde nu există obiceiul de a lucra, nu este voie a lucra". Care era pe atunci datina observată în Iudeea, auzim tot de acolo, căci se spune: „In Iudeea se lucra în ziua înainte de Paşti până la amiazăzi, dară în Galileea nu se lucra de loc".

[3]) Cf. 1 Macc. 2, 34 s.; 2 Macc. 6, 11 ss.; 151 ss.; *Ios. Flav.*, ant. 14, 4, 3; bell. 1, 7, 3; *Schürer*, II, p. 478; *Chwolson*, p. 6, n. 1; *Schneid*, o. c., p. 10 s.

se făcea imediat înainte de a întra în sărbătorile de Paşti, aşadară încă în cursul zilei de 14 Nisan, până a nu se junghia la templu meii pascali, dealtcum aceasta faptă simbolică şi-ar fi pierdut importanţa, pe care o avea. Aşa că şi din faptul eliberării lui Barabba se poate deduce deasemeni, că ziua, în care are ea loc, este ziua imediat înainte de seara zilei de Paşti.[1])

Domnul este bătut, *încununat cu cunună de spini* şi dus la locul de răstignire şi este însoţit pe aceasta cale de o mulţime de popor, bărbaţi şi femei. Intreb, puteau sinedriştii să se încumete a provoca o violare atât de grea a unei zile de sărbători? Nu! Ei s'ar fi pus în cea mai directă contradicţie cu învăţăturile lor proprii despre felul, cum trebue să se serbeze o zi de Sâmbătă şi sărbătoare. Şi în acest caz pătura cea mai bună a poporului n'ar fi întârziat să manifesteze împotriva lor, mai ales dat fiind că până în ultimile clipe el ţinuse foarte mult la Domnul Iisus. Deaceea socotim, că aceea zi de Vineri nu poate să fi fost o zi de sărbătoare, ci o zi de lucru şi abia în seara acelei zile începeau Paştile.

Să nu zică cineva, că cu executarea Domnului era însărcinată *miliţia romană*, care era străină de religiunea Iudeilor, pentrucă pe de o parte toată lumea ştia, că Pontiu Pilat a fost numai un instrument, prea slab, în mânile sinedriştilor, iară pe de altă parte sinedriştii erau cei dintâi chiemaţi a veghia, ca legea mozaică precum şi privilegiile stoarse dela împăraţii romani cu privire la nestingherita sărbătorire a zilelor de Sâmbătă şi de sărbători să fie cât mai strict observate chiar şi din partea străinilor, cari locuiau în ţara lor[2]).

In aceasta legătură de idei trebue să amintesc şi de faptul istorisit nouă de evangeliştii sinoptici, că *Simon Cirineanul*, care venea „dela câmp (ἀπ' ἀγροῦ)", a fost necesitat, ca să ducă crucea Domnului până la locul de răstignire[3]). Unii exegeţi interpretează cuvintele „dela câmp"

---

[1]) Cf. şi *Bach*, ibd., p. 12 s. şi 16.
[2]) Cf. Exod. 12, 19 s.; Num. 9, 14; Deut. 16, 11; *Ios Flav.*, ant. 16, 6, 2; *Schneid*, o. c., p. 30 s.
[3]) Mat. 27, 32; Marcu 15, 21; Luca 23, 26.

în înțelesul, că venea de departe, alții în înţelesul, că venea dela lucrul câmpului. In ambele cazuri ziua de Vineri nu poate să fi fost zi de sărbătoare, pentrucă în zi de sărbătoare nici un Iudeu nu putea ca să vină cale mai îndepărtată, întrucât o călătorie mai îndepărtată decât de 2000 de pași era strict interzisă în zi de Sâmbătă sau sărbătoare. In aceste zile nici nu s'ar fi putut ca cineva dintre Iudei să vină chiar dela lucrul câmpului, care era deasemeni strict interzis în zi de Sâmbătă sau sărbători. Faptul, că Simon Cirineanul vine abia Vineri pe la amiazăzi „dela câmp", dovedește, că el terminându-și lucrul câmpului chiar în această zi sau sosind dintr'o călătorie mai îndepărtată chiar acuma, — ceea ce este mai puțin probabil — vroește ca să se pregătească încă de cu bună vreme pentru serbarea Paștilor din seara zilei acesteia [1]). *Van Bebber* pentru a ieși din încurcătura, în care îl aduce acest fapt [2]), susține, că Simon Cirineanul nici n'ar fi fost Iudeu, ci păgân, fără însă ca să se poată sprijini în această direcție pe oarecari argumente mai solide. Dară fără de a avea argumente mai solide nu se poate accepta o părere ca aceasta, mai ales când toate celelalte indicii sunt protivnice. Atrag atenția asupra faptului, că evangelistul Marcu (15, 21) amintind de Simon Cirineanul adaugă a ne spune, că era „tatăl lui Alexandru și Ruf". Acești 2 frați trebue să fi fost așadară niște bărbați valoroși și prea bine cunoscuți în sinul tinerii biserici din Roma, pentru care Marcu a scris evangelia sa. Dealtcum menționarea acestor 2 frați nu ar fi avut nici un rost. Dară câțiva ani mai înainte, în primăvara anului 58 d. H., scrisese și apostolul Paul o epistolă mare bisericii din Roma și în ultimul capitol (16, 13) auzim, că el trimite salutări unui bun creștin de aici cu numele „Ruf" și totdeodată „și maicii acestuia". Acest Ruf pare că nu este altul, decât fratele lui Alexandru și fiiul lui Șimon Cirineanul, după cum ne spune la rândul său evangelistul Marcu (15, 21). De care naționalitate era, noi n'am putea să știm, dacă Paul n'ar face încă un adaus deosebit de

---

[1]) *Chwolson*, ibd., p. 9.
[2]) Ibd., p. 12 ss. Totaşa *Westberg*, o. c., p. 141 ss. ş. a.

interesant. El zice, că maica lui Ruf este totdeodată şi "maica sa". Cu bună seamă, că aceste cuvinte nu au înţelesul, că apostolul Paul ar fi fiiul natural al acestei matrone, ci el vorbeşte astfel numai în înţelesul, că această matronă l-a îngrijit cândva şi pre dânsul ca şi pre fiiul ei. Paul va fi locuit aşadară cândva în casa ei. Şi cum ea locuia în Ierusalim şi era soţia lui Simon Cirineanul, nici ea şi nici Simon Cirineanul nu vor fi fost de origine păgâni, ci Iudei. Faptul, că Simon, dacă poartă conumele de „Cirineanul", se trăgea probabil din Cirene, un oraş din Africa de nord, nu ne stă împotrivă, pentrucă este ştiut, că în Cirene locuiau pe vremurile, despre cari vorbim, şi o mulţime de Iudei [1]).

Simon Cirineanul a fost necesitat ca să ducă crucea Domnului până la locul de răstignire, sigur, că numai din cauză, că hainele de rând, pe care le purta, precum şi exteriorul său puţin îngrijit, îl arătau, că vine dela lucrul câmpului şi că aparţine stării celei mai de jos a poporului. Braţele sale vânjoase şi puternice erau în acelaşi timp garanţă, că va fi în stare să ducă crucea grea a Domnului până la locul de condamnare. Dacă Simon Cirineanul nu ar fi fost un locuitor din Ierusalim, ci un peregrin, mai bine îmbrăcat, care sosia tocmai acuma din călătoria sa îndepărtată, sau dacă el ar fi fost chiar un Iudeu avut, care se întorcea în oraş venind dela vila sa, din apropierea Ierusalimului, sau ar fi dat dealtcum de bănuit, că aparţine păturei mai culte a poporului Iudeu, cu bună seamă, că soldaţii romani n'ar fi cutezat să-i impună o astfel de sarcină grea şi ruşinoasă, pentrucă s'ar fi temut, ca să nu deştepte resentimentele Iudeilor, cari erau foarte susceptibili, de câte ori era vorbă despre păstrarea şi respectarea datinelor şi demnităţii lor naţionale [2]).

Teologul rom.-occidental *Schanz* [3]) ţine să accentueze, că şi faptul, că „*cei cari treceau* (οἱ παραπορευόμενοι)" îl huleau pre Domnul, arată, că răstignirea Lui nu poate să fi avut loc într'o zi de sărbătoare, devremece în zile

---

[1]) Cf. *Schneid*, o. c., p. 32 s.; *Bach*, o. c., p. 17.
[2]) Cf. *Schneid*, ibd., p. 33.
[3]) *Schanz*, Comm. z. Matthäusevangelium (la 27, 39 s.).

de sărbătoare nu era iertat a face călătorii mai îndepărtate. El presupune adecă, că toți cei cari treceau pe lângă locul de răstignire veneau din locuri îndepărtate pentru a putea serba Paștile în Ierusalim. Față de acest argument dreptcă *van Bebber* [1]) opune, că acești trecători nu veneau de departe, ci erau sau locuitori din Ierusalim, cari pentru a satisface numai curiosității lor veneau până la Golgotha, ca să vadă ce s'a întâmplat acolo, sau erau peregrini, cari venind de sărbători la Ierusalim își așezaseră corturile lor în afară de zidurile cetății și întorcându-se acuma din cetate îndărăpt, treceau pe la Golgotha pentru a ajunge la corturile lor sau invers. Dară eu aș întreba și pre van Bebber, de unde ştie, că acești trecători erau cu toții numai locuitori din Ierusalim sau peregrini veniți de mai înainte la Ierusalim. Ce-l îndreptățește a se gândi numai la aceștia? Nimic! Termenul „cei cari treceau (*οἱ παραπορευόμενοι*)“ este prea general, decât ca noi în lipsa altor argumente doveditoare să avem dreptul a-l restrânge numai la o categorie anumită de oameni. Noi ne vom gândi mai vârtos atât la unii, cât și la alții. Dară dacă ne gândim și la „trecători“, cari veneau de departe la Ierusalim, iată, că în baza acestei constatări trebue să susținem și noi, că pe atunci ludeii încă nu intraseră în sărbători.

Mulți dintre teologii, cari vroesc să ne facă să credem, că Domnul Iisus Hristos ar fi fost răstignit nu în ziua de 14, ci în ziua de 15 Nisan, care era ziua a doua de Paști și o zi de mare sărbătoare, recunosc, că sinedriștii s'ar fi transpus în mai multe privinți preste sfințenia zilei de sărbătoare. Cu toate acestea ei socotesc, că pot justifica ținuta lor zicând, că sinedriștii se aflau față de Domnul Iisus Hristos atunci într'o situațiune *de legitimă apărare* și nu-și puteau ajuta altfel, decât căutând să-L ucidă în orice chip și să scape de el cât mai curând, chiar în zi de sărbătoare [2]).

---

[1]) *van Bebber*, ibd., p. 11.

[2]) Așa *Pölzl* (ibd., p. 47), *van Bebber* (ibd., p. 16 ss.), *Belser* (ibd. p. 382 ss.) ș. a.

Față de interpretarea aceasta a situațiunei, în care s'ar fi aflat sinedriștii, noi trebue să răspundem însă, că dacă ar fi fost chiar așa, noi n'am mai înţelege, cum de vine, că sinedriștii încă cu 2 zile mai înainte, Miercuri, luaseră hotărîrea, ca să-L prindă și să-L ucidă pre Domnul Iisus, „numai nu în timpul sărbătoarii“ (Mat. 26, 4 s.). De Miercuri și până Vineri situația s'a schimbat numai întrucât a intervenit trădarea lui Iuda Iscarioteanul. Fără de această intervenție sinedriștii trebuiau să rămână pe lângă hotărîrea lor de mai înainte. Așa fiind nu se poate deci invoca pentru răstignirea Domnului Iisus Hristos în timpul sărbătorilor de Paști ca motiv situația de legitimă apărare, în care ar fi ajuns sinedriștii de prezent, pentrucă dealtcum de Miercuri și până Vineri n'a mai intervenit nici un fapt, care i-ar fi putut pune pe sinedriști în situația gravă de legitimă apărare față de Domnul Iisus Hristos. Dară dacă totuși cineva ar vroi să susțină, că acesta ar fi fost cazul, atunci l-am întreba, cum de vine, că împreună cu Domnul Iisus Hristos sunt răstigniți în aceeași zi și oră și în același loc și *cei doi tâlhari* ș. a., unul de-a dreapta și celalalt de-a stânga Lui (Mat. 27, 43 s.; Marcu 15, 32; Luca 23, 40 ss.). Fost-au sinedriștii și față de acești 2 hoți în situația de cea mai legitimă apărare pentru a-i răstigni chiar în zi de sărbătoare cu nesocotirea tuturor uzanțelor privitoare la serbarea zilei mari de sărbătoare, în care intraseră? Nu! Nimene nu ne va putea dovedi, că sinedriștii ar fi ajuns și față de cei doi hoți, răstigniți împreună cu Domnul Iisus Hristos, în situația de legitima apărare. Și atunci nu ne rămâne alta, decât ca să zicem, că și faptul, că împreună cu Domnul Iisus Hristos au fost răstigniți în aceeași oră și cei 2 hoți, dovedește deasemeni, că acea zi de Vineri nu poate să fi fost o zi de sărbătoare, ci era o zi de lucru, în care se puteau executa astfel de criminali[1]).

In seara aceleeași zile, scurt înainte de a începe sărbătoarea de Sâmbătă (cf. Luca 23, 54), Iosif din Arimatheia, obținând învoirea procuratorului Ponțiu Pilat, ri-

---

[1]) Cf. *Bach,* ibd., p. 16.

dică trupul Domnului de pe cruce și înfășurându-L într'un giulgiu curat și adăugând și aromate îL *înmormântează în toată graba* în mormântul său, nou săpat în piatră, care nu era departe de locul de răstignire, răsturnând apoi o piatră mare preste ușa mormântului. Iară femeile pioase, care asistaseră la sfășietoarea priveliște a răstignirii și morții Domnului Iisus Hristos, întorcându-se dela mormânt pe la vetrele lor, pregătesc încă în aceeași seară *aromate* și miruri, iară a doua zi, Sâmbătă, petrec în toată liniștea, serbând după cum orânduia legea (Mat. 27, 57 ss.; Marcu 15, 42 ss.; Luca 23, 50 ss.; Ioan 19, 31 ss.).

In legea mozaică dreptcă există orânduiri, în baza cărora cel executat la moarte trebuia înmormântat încă în ziua morții sale. Așa se spune în Deut. 21, 22 s.: „Iară de va fi cineva în păcate și va fi judecat la moarte și se va omorî și tu îl vei spânzura pe lemn, trupul celui mort să nu rămână peste noapte pe lemn, ci tu să-l înmormântezi pre el (încă) într'aceeași zi, ca să nu-ți intinezi pământul, pre care Iahve, Dumnezeul tău, ți-l dă ție ca moștenire". Și Iosif Flaviu [1]) scrie: „Cel care hulește pre Dumnezeu să fie ucis cu pietre și spânzurat preste zi, iară apoi să fie înmormântat fără onoruri și în tăcere". Cei răstigniți pe cruce erau tratați la fel ca și cei spânzurați pe lemn. Deaceea îndatăce cineva era răstignit pe cruce și muria, trupul lui nu se lăsa ca să rămână și să putrezească pe cruce și să-l mănânce fiarele sălbatece sau paserile cerului, ci se pogoria de pe cruce și se înmormânta încă în aceeași zi. Cine s'ar fi încumetat, ca să lase trupurile celor morți pe cruce să spânzure pe lemn preste noapte, s'ar fi făcut vinovat de o grea profanare a tării sfinte.

In aceste condițiuni vom trebui să zicem, că și Iosif din Arimatheia, care era un bărbat pios și prieten bun al Domnului Iisus Hristos, ar fi cerut dela procuratorul Pontiu Pilat trupul Lui pentru a-l înmormânta încă în aceeași zi chiar și atunci, când ziua de răstignire și a morții Domnului ar fi fost o zi de sărbătoare [2]). Dară tot atât de cert

---

[1]) *Iosif Flaviu*, ant. 4, 8, 6.
[2]) cf. *Chwolson*, ibd., p. 9; *Bach*, ibd., p. 17.

este, că lucrările, cari erau necesare pentru a pogorî trupul unui mort de pe cruce, transportarea lui până la mormânt, faptul, care este testat în cazul Domnului nostru Iisus Hristos, că s'au cumpărat giulgiuri curate pentru a înfășura în ele trupul Lui, precum și faptul, că s'au adus aromate, carı erau obișnuite dealtcum numai la înmormântarea morților celor mai distinși, și în fine și faptul, că deasupra mormântului s'a răsturnat o piatră foarte grea, sunt toate lucrări, cari nu sunt nicidecum compatibile cu o zi de sărbătoare. Deaceea credem, că sinedriștii ar fi trebuit să aibă atâta prevedere, atâta bun simț și atâta respect și față de legea mozaică și datinele lor, ca să nu-l aducă pre nimene în situația neplăcută de a se transpune preste orânduirile legii mozaice cu privire la serbarea zilelor de sărbătoare. Pentru cazul, când acea zi de Vineri ar fi fost de fapt o zi de sărbătoare, ei ar fi trebuit deci să amână răstignirea Domnului, până după sărbători. Dară cum ei n'au făcut-o, ci dimpotrivă împreună cu Domnul au mai răstignit chiar și pre doi făcători de rele, pe cari erau nevoiți ca să-i înmormânteze deasemeni încă în aceeași zi de Vineri, este evident, că acea zi de Vineri nu era o zi de sărbătoare[1]).

Aceeași constatare trebuie să o facem și în baza știrei comunicate nouă de evangelistul Luca (23, 56), care ne spune, că femeile pioase „întorcându-se" dela mormânt (acasă) încă în seara aceleeași zile „*au pregătit aromate și miruri*". Dacă acea zi de Vineri ar fi fost deja zi de sărbătoare, ele n'ar fi făcut aceasta. Semnificativ este, că îndată ce vine ziua de Sâmbătă, ele încetează cu tot lucrul și serbează după cum poruncea legea (Luca 23, 56 b). [2])

Din cele zise până acuma rezultă așadară, că nici ziua de Joi, în a cărei seară Domnul își serbează Cina cea de taină, și nici ziua de Vineri, când Domnul este

---

[1]) Cf. *Westberg*, ibd., p. 134; *Schneid*, ibd., p. 34 s.

[2]) *Chwolson*, (ibd., p. 9 s.) iea atitudine hotărîtă împotriva acelora, cari fiind în necunoștință de cauză afirmă, că zilele de sărbători ar fi stat la Iudei pe o treaptă mai inferioară decât Sâmbetele. Cf. *și Westberg*, ibd., p. 133 s. și *Schneid*, ibd., p. 35.

condamnat la moarte, răstignit pe cruce şi apoi înmormântat, nu erau zile de sărbătoare, ci zile de lucru.

Totuşi Paştile erau iminente şi trebuiau ca să se serbeze încă în seara aceleeaşi zile de Vineri. Adevărul acesta rezultă nu numai din faptul, că evangeliştii sinoptici vroind să stabilească seara zilei de Joi, când Domnul Şi-a serbat Cina cea de taină, ne spun, că acea seară era seara „zilei întăia a Azimelor, în cursul căreia se sacrificau, resp. se cuvinea ca să se sacrifice Paştile“ (Mat, 26, 2; Marcu 14, 12; Luca 22, 7), ci şi din faptul, că evangelistul Ioan (13, 1) numeşte seara zilei de Joi „o zi înainte de Paşti (πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα)“. De aici rezultă, că în seara zilei următoare de Vineri, când Domnul a fost răstignit şi înmormântat, trebuiau să se serbeze Paştile. Ziua de Vineri era aşadară ziua de 14 Nisan.

La acelaşi rezultat ajungem şi dacă ţinem socoteală de cuvintele, pe cari Domnul le rostise încă Miercuri către apostolii Săi zicându-le; „Voi ştiţi, că după două zile sunt Paştile şi Fiiul omului se predă pentru a fi răstignit“ (Mat. 26, 2: cf. Marcu 14, 1 s.; Luca 22, 1 s.). Cu aceste cuvinte Domnul a zis, că este fapt ştiut de toţi, că Paştile trebuie serbate după 2 zile, aşadară Vineri. Ziua aceasta este aşadară ziua de 14 Nisan. Totdeodată Domnul profeţeşte, că în aceeaşi zi Dânsul va fi răstignit. Deci în aceeaşi zi, când se vor sacrifica la templu meii pascali, Dânsul, adevăratul Miel pascal, va fi răstignit pe cruce.

Raportul zilei de Vineri faţă de sărbătoarea de Paşti, care trebuia serbată în seara zilei de 14 spre 15 Nisan, se învederează şi din faptul, că toţi evangeliştii, stând cu olaltă în cel mai deplin acord, numesc ziua de Vineri „ziua de pregătire (παρασκευή)“ sau şi mai clar „ziua de pregătire pentru Paşti (παρασκευὴ τοῦ πάσχα)“ sau şi în general „ziua de pregătire a Iudeilor (παρασκευὴ τῶν Ἰουδαίων [1])“. Ea se numeşte astfel numai în vederea

---

[1]) Ziua de Vineri, numită de Marcu (15, 42) „ziua înainte de Sâmbătă (προσάββατον)“ este caracterizată de toţi evangeliştii totdeodată ca zi de pregătire (παρασκευή)“ (Mat. 27, 62; Marcu 15, 42; Luca 23, 54; Ioan 19, 31). Altă dată evangelistul Ioan (19, 14) o numeşte şi mai preciz „ziua de pre-

pregătirilor, cari trebuiau să se facă în cursul acestei zile pentru a putea mânca în aceeași seară Paștile potrivit cu orânduirile legii mozaice. Ziua de Vineri este așadara netăgăduit ziua de 14 Nisan.

La cele de până acuma mai adăugăm încă și următorul fapt. Evangelistul Ioan (19, 36) făcându-și reflexiunile sale asupra faptului, că Domnului Iisus, când atârna pe cruce, nu I-S'a frânt nici un os, zice că cu acestea s'au împlinit cuvintele sfintei Scripturi, care scrie: „*Os dintr'însul nu se va frânge*“. Aceste cuvinte le aflăm în Exod. 12, 46, și Num. 9, 12. Ele sunt zise cu privire la mielul pascal, care trebuia fript și mâncat fără a i-se frânge vre un os. Dară dacă evangelistul Ioan află, că la moartea Domnului Iisus Hristos s'au împlinit aceste cuvinte zise cu privire la mielul pascal, atunci este evident, că el trebuie să-L fi considerat pre Domnul Iisus Hristos ca pre adevăratul Miel pascal. La aceasta concepție el însă n'ar fi putut ajunge, dacă Domnul n'ar fi murit de fapt în ziua de 14 Nisan, chiar în același timp, când la templu se sacrificau meii pascali, cari erau prototipii sacrificiului adevărat adus de Domnul Iisus Hristos.

In această convingere ne întărește și s. apostol Paul. El vorbind în Cor. 11, 23, despre instituirea *sf. Euharistii* ne spune, că Domnul a așezat această taină „în noaptea, în care a fost predat (ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδετο)“. Dacă această noapte ar fi fost noaptea de Paști (14 spre 15 Nisan), ce ar fi fost mai simplu decât a zice: în noaptea de Paști? Dară dacă apostolul a ținut să caracterizeze acea noapte în felul greoiu de mai sus, este evident, că Domnul n'a serbat Cina Sa cea de taină în noaptea de Paști a Iudeilor, ci cu o zi mai înainte, așadară în seara zilei de 13 spre 14 Nisan [1]).

Și asămănarea învierii Domnului cu „primițiile“, numindu-L pre Domnul în 1 Cor. 15 20, „*primițiile celor adormiți* (ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων)“, apare deplin moti-

---

gătire pentru Paşti (παρασκευὴ τοῦ πάσχα)“ sau şi în general (Ioan 19, 42) „ziua de pregătire a Iudeilor (παρασκευὴ τῶν Ἰουδαίων)“. Cf. şi Luca 23, 54.

[1]) Cf. *Westberg*, ibd, p. 149; *Wellhausen*, Bemerkungen z. Evang. Marci, p. 120, ş. a.

vată numai în acel caz, când Domnul a înviat de fapt în acea zi, când Iudeii obișnuiau a aduce la templu primițiile sămănăturilor coapte, adecă în ziua de 16 Nisan. Dară dacă Domnul a înviat Duminică, în ziua de 16 Nisan, atunci ziua de Vineri, când Domnul a murit pe cruce, trebue să fi fost ziua de 14 Nisan, așadară ziua, în a cărei seară Iudeii serbau Paștile[1]).

Intru sprijinul faptului dovedit de noi până acuma, că Domnul a murit în ziua de 14 Nisan și a înviat în ziua de 16 Nisan, ne vine și vechea tradiție bisericească. Aceasta ne spune, că *Rusaliile* acelui an au căzut într'o zi de Duminică. Rusaliile se serbau potrivit cu cele ce scrie legea mozaică (Lev. 23, 15 ss.) în ziua a cincizecea după Paști ș. a. ziua primă se socotea din ziua de 16 Nisan și dupăce treceau 7 săptămâni încheiate a doua zi era ziua Rusaliilor. Dacă în acel an ziua Rusaliilor a fost o zi de Duminică, atunci și ziua de 16 Nisan a fost deasemeni o zi de Duminică. Dară atunci Sâmbăta precedentă a fost ziua de 15 Nisan, iară Vineria, în care moare Domnul, ziua de 14 Nisan sau ziua de Paști a Iudeilor[2]).

Socotința, că Domnul a murit chiar în ziua de Paști a Iudeilor, în ziua de 14 Nisan, este și socotința, aproape generală, a celor mai vechi reprezentanți ai tradiției vechi bisericești. In acest înțeles se exprimă acum *Melito din Sardes*, apologetul *Apollinaris, Polycrates* din Efes, *Clemens Alex., Origen, Iuliu Africanul, Tertullian* ș. a. Ceilalți părinți grecești și latini se asociază, aproape în unanimitate, socotinții celor de mai sus.[3])

Dacă cei vechi nu ar fi avut convingerea, că Domnul a murit de fapt în ziua de 14 Nisan, noi nu ne-am putea explica nici apariția *Quartodecimanilor* din Asia mică de pe la mijlocul sec. 2 d. H. Aceș'ia obișnuiau a serba „Paștile răstignirii (πάσχα σταυρώσιμον)“ în ziua de 14 Nisan, fără privire, dacă aceasta zi cădea, ca în anul morții Domnului, într'o zi de Vineri sau ba.[4])

---

[1]) Cf. *Westberg*, ibd., p. 148 s.
[2]) Cf. *Schneid*, ibd., p. 58 s.
[3]) Cf. *Bach*, ibd., p. 32 s.
[4]) Vezi mai pe larg la *Euseb.*, hist. eccl., 5, 23 ss.

In fine țin să mai relevez, că chiar și în *talmudul Iudeilor* s'a păstrat, sub o formă destul de maliţioasă, tradiția, că Domnul a murit în „ereb happesach“, cea ce înseamnă: „în seara zilei de Paști“, adecă în 14 Nisan. In Sanh. 6, 2, cetim următoarele: In vespera Paschatis suspenderunt eum, scil. „ben Sateda“. Și este mai pre sus de toată îndoiala, că acest „ben Sateda“ nu este altul, decât numai Domnul nostru Iisus Hristos.[1])

Rezultatul:

Rezultatul, la care am ajuns în baza cercetărilor noastre de până acuma, îl putem rezuma în următoarele:

Domnul Iisus Hristos îȘi serbează Cina cea de taină Joi seara. Seara zilei acesteia este socotită de evangeliştii sinoptici ca „ziua primă a Azimelor“, în cursul căreia aveau să se serbeze și Paștile. Ei urmară în aceasta privință datinei de pe atunci de a număra preste tot 8 zile de ale Azimelor, cari începeau cu seara zilei de 13 spre 14 Nisan și terminau cu cea de 21 Nisan. Evangelistul Ioan însă, care scrie evangelia sa multă vreme după dărîmarea Ierusalimului, numește acea zi „o zi înainte de Paști“, urmând acuma felului de a vorbi al sf. Scripturi, pentrucă celelalte tradiții de cult ale Iudeilor încetaseră deodată cu dărîmarea Ierusalimului (70 d. H.). De fapt ea este aceeași seară de 13 spre 14 Nisan. In consecință Cina cea de taină a Domnului nu poate fi identică cu cina cea de Paști a Iudeilor, care trebuia serbată abia a doua zi, în seara zilei de 14 spre 15 Nisan, ci este o Cină aparte, specific creştină, în care Domnul se dă apostolilor Săi sub forma pânei și a vinului spre adevărată mâncare și băutură. Ziua de Vineri, în care Domnul moare răstignit pe cruce, este ziua de 14 Nisan, ziua în a cărei seară iudeii trebuiau să serbeze Paștile. Domnul a murit deci

---

[1]) Cf. *van Bebber*, ibd., p. 74 ss ; *Westberg*, ibd., p. 88, n. 1, şi 146. Numele „Ben Sateda“ după socotința unora ar însemna „fiiul stelelor“, iară după socotința altora ar fi un nume corupt din „Sotera (σωτήρ)“, care înseamnă în limba greacă „Mântuitor“. Socotința celor din urmă pare şi cea mai probabilă acum pentru motivul, că nu avea nici un rost a fixa pentru toate generațiile viitoare ziua morții unui „Ben Sateda“, despre care dealtcum nu se spune nimic (cf. *Westberg,* ibd., p. 146, n. 1).

deodată cu sacrificarea meilor pascali la templu ca adevăratul Miel pascal al creştinătăţii.[1])

2. Alte încercări de a stabili data Cinei celei de taină şi a morţii Domnului Iisus Hristos.

Rezultatul, la care am ajuns în baza argumentelor pozitive arătate mai sus, nu va putea fi răsturnat, ci va primi o confirmare şi mai puternică, dacă vom răuşi să arătăm în cele ce urmează, că toate celelalte încercări, cari s'au mai făcut de unii şi alţii pentru a stabili în altfel data Cinei celei de taină şi a morţii Domnului nostru Iisus Hristos, nu sunt în măsură să ne satisfacă pe deplin, întrucât ele, în loc ca să soluţioneze chestiunea în mod natural şi logic, ne creiază, fără de rost, dificultăţi noui, care rămân neresolvite.

Voiu vorbi deci la acest loc despre celelalte încercări făcute în direcţia amintită şi voiu arăta totdeodată şi părţile lor vulnerabile.

Bazaţi pe cuvintele evangeliştilor noştri, precum şi pe notiţele, pe cari le avem dela scriitorul contimpurean Iosif Flaviu,[2]) care ne spunea, că sărbătoarea Azimelor, numită şi Paştile, pe atunci se serba prin curs de 8 zile, noi am arătat, că evangeliştii sinoptici,[3]) dacă ne spun, că Domnul îŞi serbează Cina cea de taină în „întăia zi a Azimelor", în cursul căreia „se sacrificau, resp. se cuvinea să se sacrifice Paştile", n'au avut în vedere altă zi decât seara zilei de 13 spre 14 Nisan, pe care evangelistul Ioan[4]), la rândul său, trăind în condiţiuni schimbate, o numeşte „o zi înainte de Paşti". In consecinţă ziua

---

[1]) Aceasta a şi fost întotdeauna crcdinţa tradiţională a bisericii ortodoxe. De aceeaşi socotinţă erau şi mulţi teologi mai vechi ai bisericei apusene. Dintre teologii occidentali ai secolului trecut menţionăm pre *Anton de Dominis* (De republ Ebraeor. 5, 6, p. 207). *Deyling* (observ. I., p. 272 ss.), *Movers* (în Zeitschrift für kath. Theologie, 1833, H. 7 şi 8). Dară şi protestanţii *Winer* (Bibl Realwörterbuch, II, p. 203) şi *Usteri* (Comm., p 30 ss.) ş. a. stau pe acelaşi punct de vedere. Dintre teologii mai noui amintesc pre *Bach* (ibd., p 34), care îşi dă toată silinţa, ca să dovedească, că Domnul a murit în ziua de 14 Nisan.

[2]) *Iosif Flaviu*, ant. 2, 15, 1.

[3]) Mat. 26, 17; Marcu 14, 12; Luca 22, 7.

[4]) Ioan 13, 1.

morții Domnului nostru Iisus Hritos trebuie să fie numai ziua de 14 Nisan, în seara căreia ludeii trebuiau să mânânce Paștile.

Dară cei mai mulți dintre exegeții timpurilor de față sunt de altă socotință cu privire la interpretarea cuvintelor „întâia zi a Azimelor“, pe cari le întimpinăm la evangeliștii sinoptici, și cu privire la interpretarea cuvintelor „o zi înainte de Paști“ dela evangelistul Ioan. Ei afirmă, că evangeliștii sinoptici s'ar gândi cu cuvintele de mai sus la ziua de 14 Nisan, pecând evangelistul Ioan ar avea în vedere ziua de 13 Nisan. Deci se naște întrebarea, cum trebuie explicată aceasta diferență dintre evangeliștii sinoptici și dintre evangelistul Ioan.

In căutarea de soluțiuni unii exegeți s'au gândit, că Domnul trebuie să fi anticipat pe ziua de Joi seara serbarea Paștilor iudaice. Alții cred, că diferența dintre evangeliștii sinoptici și evangelistul Ioan în ce privește ziua Cinei celei de taină se explică cu o dublă serbare a zilei de Paști. Alții cred, că diferența își are cauza sa în faptul cunoscut, cel puțin pentru timpurile de mai târziu, că Iudeii strămutau ziua de Paști, de câte ori aceasta cădea într'o zi de Vineri, ca și în anul morții Domnului Iisus Hristos, pe ziua următoare de Sâmbătă. Și iarăși alții tinzând să împace pre evangeliștii sinoptici cu evangelistul Ioan susțin, că Domnul după rapoartele tuturor evangeliștilor îȘi serbează Cina cea de taină în ziua de 14 Nisan și moare, răstignit pe cruce, în ziua de 15 Nisan, interpretând în acest înțeles cuvintele amintite mai sus ale evangeliștilor sinoptici.

Avem deci a face cu 4 ipoteze sau teorii diferite: 1. ipoteza anticipării; 2. ipoteza dublei serbări; 3. ipoteza strămutării și 4. ipoteza, că Domnul Iisus Hristos Și-ar fi serbat Cina cea de taină în ziua de 14 Nisan și ar fi murit în ziua de 15 Nisan.

In cele ce urmează vom arăta motivele, pe cari se sprijinește fiecare din aceste ipoteze, și apoi vom face o critică a acestora arătând, întru cât sunt întemeiate și întrucât nu.

a). *Ipoteza anticipării.*

Ipoteza anticipării consistă din diferite încercări de a ne face să credem, că Domnul Iisus Hristos în seara zilei de Joi, care era o zi înainte de Paştile legale ale Iudeilor, ar fi serbat deodată cu cina Sa cea de taină Paştile Iudeilor, mâncând mielul pascal cu azime şi buruiene amare. Moartea Sa a urmat chiar în ziua de Paşti a Iudeilor, în ziua de 14 Nisan.

Cât priveşte motivele, din cari Domnul ar fi anticipat Paştile Iudeilor, socotinţele exegeţilor diferă foarte mult unele de altele.

Unii [1]) susţin, că Domnul Iisus Hristos, fiind „Domn şi al Sâmbetei“ [2]), precum nu s'a ţinut obligat, ca să serbeze zilele de Sâmbătă, totaşa nu se poate zice, că ar fi fost strict obligat, ca să serbeze nici Paştile Iudeilor exact în seara zilei de 14 spre 15 Nisan, ci El a putut tot atât de bine ca să le serbeze şi în seara precedentă de 13 spre 14 Nisan. Alţii [3]) adaug la acestea încă şi motivarea, că Domnul ştiind prea bine, că nu va mai ajunge ziua de Paşti (14 Nisan), S'a văzut chiar nevoit, ca să anticipeze Paştile Iudeilor mâncându-le încă în seara zilei de 13 spre 14 Nisan. Şi iarăşi alţii socotesc, că o parte din poporul Iudeu trebuie să fi avut pe vremurile de atunci obişnuinţa a anticipa din anumite motive Paştile Iudeilor şi acestui obiceiu i-S'a ataşat de astădată şi Domnul Iisus Hristos dimpreună cu apostolii Săi. Motivul principal se zice, că ar fi fost următorul: De sărbătorile Paştilor veneau foarte mulţi Iudei la Ierusalim. Lucrările necesare îmbinate cu junghiarea şi sacrificarea meilor pascali pentru fiecare cap de familie nu se puteau executa numai în curs de puţine ore (3—5 d. m.) în după amează̆zia zilei de 14 Nisan. Deaceea acum sinediştrii însişi se vor fi văzut nevoiţi a dispune, ca operaţiunile necesare să se împartă pe 2 zile. Meii pascali se vor fi junghiat la templu aşadară

---

[1]) Aşa acum *I. H. Maius* (De tempore pasch. Chr. ultimo, Giessen, 1712, 4), *Seb. Schmid* (De pascha te, p. 398). Totaşa dintre exegeţii mai noui *Movers, Aberle, Grimm, A. Schäfer, Aldrich, Schanz* ş. a.

[2]) Cf. Mat. 12, 8; Marcu 2, 28; Luca 6, 5.

[3]) Cf. *Ideler*, Chron. I, 521.

atât în ziua de 13, cât şi cea de 14 Nisan, rămânând în seama fiecăruia ca să-i mânânce fripți şi cu azime în seara zilei de 13 sau 14 Nisan după cum vroia cineva. Pentru a-şi sprijini socotința lor, acești exegeți se provoacă şi la notița, pe care ni-o comunică Iosif Flaviu[1]) istorisindu-ne, că procuratorul roman al Palestinei Cestius, vroind ca să-l informeze pre împăratul Nero cât mai exact asupra numărului bărbaților apți pentru arme din Palestina, îl rugase pre arhireul în funcțiune din Ierusalim, ca să îndrumeze o numărare a poporului Iudeu. Iară acesta pentru a-l satisface pre procuratorul dispuse, ca cu ocazia proximelor sărbători de Paşti să se numere toți meii pascali, câți au fost junghiați la templu în ziua de 14 Nisan între orele 9—11 (= 3—5 d. m.). Numărul meilor pascali junghiați la templu a fost în acel an de 255.600. Cum un miel pascal se junghia de obiceiu pentru un număr de cel puțin 10 inşi, arhireul comunică lui Cestius, că numărul Iudeilor, prezenți cu ocazia acelor sărbători de Paşti în Ierusalim, atinge suma de preste $2^1/_2$ milioane oameni.

Preconizând aceasta teorie a anticipării fostul profesor de limba ebraică dela Academia spirituală din Petersburg *Chwolson*[2]) propune următoarea soluțiune originală: Pe timpurile Domnului nostru Iisus Hristos în chestiuni liturgice şi de cult erau hotărîtori Saduceii. Decâte ori ziua de Paşti (14 Nisan) cădea într'o zi de Vineri, ei nu admiteau, ca încă în aceeaşi seară să se junghie şi să se şi frigă mielul pascal, pentrucă seara aceea din cauza Sâmbetei, care începea îndată după apusul soarelui, era prea scurtă pentru a putea executa aceste lucrări fără a veni în conflict cu serbarea zilei de Sâmbătă şi a viola eventual sfințenia ei. Deaceea lor în cazurile acestea nu le rămase alta decât de a dispune, că decâte ori ziua de 14 Nisan era o zi de Vineri, sacrificarea meilor pascali să se strămute pe ziua precedentă de 13 Nisan. Iară cât priveşte mâncarea meilor pascali, stătea apoi în libera voie a fiecăruia a-l mânca încă în seara aceleeaşi zile de 13 Nisan sau abia în seara zilei legale de 14 Nisan. Cum în anul

---

[1]) *Ios. Flav.*, bell., 6, 9, 3.
[2]) *Chwolson*, ibd., p. 13. 36. 37. 43. 51. 55 şi 56 ss.

morții Domnului Iisus Hristos ziua de 14 Nisan cădea chiar într'o zi de Vineri, Domnul fiind partisan al direcțiunii contrare, fariseice (!?), ar fi mâncat mielul pascal încă în aceeaşi seară de 13 Nisan, când a fost junghiat. Dară arhireul Caiafa, precum și ceilalți sinedriști, aproape toți Saducei, mâncară mielul pascal abia a doua zi, în ziua legală de 14 Nisan. Și așa se explică faptul, că în această direcție evangeliștii sinoptici se exprimă altfel decât evangelistul Ioan.

Critica ipotezei anticipării.

Față de socotința acestor exegeți, că Domnul Iisus Hristos ar fi anticipat în seara zilei de Joi (13 Nisan) Paștile Iudeilor, trebue să relevez înainte de toate, în general, că Domnul, adevăratul Miel pascal al creştinătății, nici nu avea nevoe, ca să anticipeze Paştile Iudeilor și să le mânânce chiar într'o zi, care nici nu era prevăzută de legea mozaică ca zi de Paști. Mielul pascal al Iudeilor prefigura numai sacrificiul, pe care Domnul Iisus Hristos avea să-L aducă pentru mântuirea omenirii. Cel care era adevăratul Miel pascal al omenirii nu avea deci nevoie a se uza de sacrificiul nedeplin al mielului pascal, care-l prefigura. Dacă ar fi făcut-o, ar fi îngreuiat mult apostolilor Săi de a ajunge la convingerea, că Domnul Iisus Hristos Insuși este adevăratul Miel pascal al creştinătății, precum se exprimă ei ocazional[1]).

In afară de dificultatea aceasta se mai ridică încă și alta ș. a. acea dificultate, că Domnul în cazul, când ar fi anticipat Paștile, S'ar fi transpus nu numai Inșuși preste cuvintele sfintei Scripturi, care poruncește hotărît, că mielul pascal are să se junghie numai în seara zilei de 14 spre 15 Nisan, ci ar fi sedus și pre apostolii Săi ca să calce legea. Un caz ca acesta ar fi însemnat însă o grea încălcare a legii mozaice, pentrucă aceasta stabilește întru amintirea eliberării poporului Israiltean din servitutea Egiptului cu atâta hotărîre serbarea Paştilor în seara zilei de 14 spre 15 Nisan, încât Iudeii tuturor timpurilor s'au ținut

[1]) Cf 1 Cor. 5, 7.

strict obligați a serba Paștile numai în seara acestei zile. O abatere dela această regulă nu există în toată istoria de până acuma a poporului Iudeu. Și cum Domnul nu a venit ca să strice legea, ci ca să o împlinească cât mai deplin şi adevărat [1]), El nu putea trece nici preste această orânduire a legii mozaice de a serba Paștile în seara zilei de 14 spre 15 Nisan. Fiind „Domn și al Sâmbetei“ Domnul S'a transpus numai preste uzanțele fără rost ale Iudeilor de pe vremea Sa de a serba zilele de Sâmbătă, arătând prin faptele Sale bune şi de îndurare, precum şi prin vindecările Sale minunate, că în zile de Sâmbătă nu poate fi oprit nimăruia a face bine [2]). In realitate nimene nu putea ca să-L vădească pre Domnul de vre un păcat [3]). Dară dacă Dânsul cu toate acestea ar fi anticipat Paştile Iudeilor serbându-le încă în seara zilei de 13 spre 14 Nisan, atunci cu bună seamă că înainte de toți Iuda Iscarioteanul, care a fost prezent la Cina cea de taină, cum s'a scandalizat înainte de câteva zile de istrava, pe care o făcuse Maria sora lui Lazăr, ungându-L pre Domnul cu mir de nard de mult preț [4]), totaşa s'ar fi scandalizat, cu mai mult drept, și de faptul, că Domnul serbează Paștile Iudeilor cu o zi mai înainte de Paştile legale ale Iudeilor. Dară cu ocazia serbării Cinei celei de taină nu auzim nici un cuvânt de reprobare la adresa Domnului Iisus Hristos din partea apostolilor Săi. Și dacă cumva Iuda Iscarioteanul n'ar fi cutezat a desaproba o faptă ca atare a Domnului Iisus chiar cu ocazia serbării Cinei celei de taină, atunci numai potrivit ar fi fost, dacă el ar fi indus acest caz de violare evidentă a legii mozaice înaintea sinedriului, când acesta îL judeca pre Domnul și era în căutarea unor martori, cari să facă depoziţiuni împotriva Domnului. Și dacă dânsul nici cu această ocaziune binevenită, nici direct şi nici indirect, nu-L învinueşte pre Domnul de o atare nelegiuire, atunci se vede că Domnul în seara zilei de Joi nu a anticipat Paştile

---

[1]) Cf. Mat. 5, 17 s.
[2]) Cf. Marcu 3, 4 s.
[3]) Cf. Ioan 8, 46.
[4]) Cf. Ioan 12, 1—8 şi paralele.

Iudeilor, ci Și-a serbat o altă Cină, Cina Sa cea de taină, pe care Dânsul a numit-o în înțeles specific creştin „aceste Paști“, întrucât sub forma pânei și a vinului euharistic Și-a dat apostolilor Săi trupul și sângele Său propriu spre adevărată mâncare și băutură întru dobândirea vieții și a fericirii de veci [1]). Sinuciderea lui Iuda Iscarioteanul ne este chiar dovada cea mai evidentă, că și dânsul în cursul procesului Domnului Iisus Hristos s'a convins pe deplin, că Domnul este nevinovat și că dânsul „a vândut Sânge nevinovat“ [2]). Așa fiind ne este imposibil a crede, că Domnul ar fi serbat încă în seara zilei de Joi, 13 Nisan, în mod ilegal și anticipat Paștile Iudeilor.

Motivul indus de unii, că chiar sinedriștii ar fi trebuit să împartă lucrul trebuincios cu junghierea meilor pascali din cauza aglomerației mari de popor pe 2 zile ș. a. pe ziua de 13 și 14 Nisan, îl vedem sfidat chiar de locul din Iosif Flaviu, la care se provoacă dânșii! [3]), pentrucă chiar din acest loc noi trebue să reținem, că Iudeii știeau să aranjeze lucrul la templu atât de bine, încât în timpul scurt de numai 2 ore, dela 9—11 (= 3—5 d. m.) dânșii puteau să junghie sute de mii de mei pascali. Numai în acele cazuri, când ziua de Paști (14 Nisan) cădea într'o zi de Vineri intervenia o mică schimbare, ș. a. din cauza sărbătoarii de Sâmbătă, care urma să se serbeze tot în aceeași seară îndată după apusul soarelui, aducerea sacrificiului zilnic de seară se avansa cu o oră. După aducerea lui urma apoi imediat junghiarea meilor pascali. In aceste cazuri serviciul divin la templu începea așadară imediat dupăce soarele trecea de amiazăzi [4]).

Față de soluțiunea propusă de *Chwolson* relevăm îndeosebi următoarele: Afirmațiunea sa, că decâte ori ziua de Paști (14 Nisan) cădea într'o zi de Vineri, Sa-

---

[1]) Luca 22, 15.
[2]) Mat. 27, 4.
[3]) *Ios. Flaviu*, bell. 6, 9, 3.
[4]) Terminul tehnic „בֵּין הָעַרְבַּיִם (între amândouă serile)“ din Exod. 29, 41. traducătorii cei LXX îl redau prin cuvintele τὸ δειλινόν, ceea ce însamnă „după amiazăzi“. *Philo* zice: ἀπὸ μεσημβρίας ἄχρι ἑσπέρας (*Ritter*, p. 111, n. 2). Cf. *Chwolson*, ibd., p. 40 ss.; *Schneid*, ibd., p. 15 ss.

duceii n'ar fi admis ca meii pascali să se junghie şi să se şi frigă în aceeaşi seară, ci în cazurile acestea ar fi avut obiceiul a strămuta junghierea meilor pascali pe ziua precedentă de 13 Nisan, nu se băzează pe nimic[1]). Şi totaşa nu este adevărat, că Domnul Iisus Hristos ar fi fost partisan al direcţiunii fariseice. Şi în fine este şi absolut greşit a susţine, că fariseii ar fi junghiat şi ar fi mâncat cândva mielul pascal încă în seara zilei de 13 Nisan. In Mişna (Pesach. 5, 3) ni se spune dimpotrivă, că „dacă mielul pascal se junghia în ziua de 14 Nisan încă înainte de amiazăzi, sacrificiul nu este bun". Tot în acest înţeles se vorbeşte şi în Pesach. 5, 4 (Tosefta), unde se zice: „Pasca nu are voie ca să se sacrifice în ziua de 13 Nisan şi nici în demineaţa zilei de 14 Nisan..."[2]) „Totdeauna" zice *Knobel*[3]) „ziua de 14 Nisan este numită în T. V. ziua de Paşti". Data aceasta a fost ţinută întotdeauna, încă şi pe timpurile lui Hristos, cu stricteţă. Pentru această strictă observare îngrijeau pe de o parte Fariseii cu cunoscuta lor dreptate, bazată pe litera legii, cari, după cum ne asigură şi Iosif Flaviu[4]), în chestiuni de cult (ἱερῶν ποίησις) erau hotărîtori chiar şi pentru nobilimea Saduceilor, iară pe de altă parte avem pentru faptul acesta mărturii neîndoielnice şi la Philo şi la Iosif Flaviu[5]). Aşa că în faţa mărturiilor incontestabile, că mielul pascal trebuia să se junghie numai în după amiazăzia zilei de 14 Nisan, ipoteza anticipării nu mai poate sta, ci trebue să cadă.

b.) *Ipoteza dublei serbări a zilei de Paşti.*

Ipoteza dublei serbări a Paştilor susţine, că Iudeii de pe vremurile Domnului nostru Iisus Hristos ar fi avut obiceiul a sărbători sărbătorile mari de preste an şi aşadară şi Paştile prin 2 zile consecutive. Cauzele,

---

[1]) Cf. *Pölzl*, Kurzgefasster Commentar zur Leidens- u. Verklärungsgeschichte Jesu Christi, Graz, 1892, p. 53; *Schneid*, ibd., p. 68 ss.

[2]) Cf. Mişna, Pesach. 5, 2 s.; Sebach. 1, 4; 2, 4; 13, 1.

[3]) *Knobel*, Die Bücher Exodus und Leviticus, p. 87.

[4]) *Iosif Flaviu*, ant. 18, 1, 3 s.; 3, 15, 3.

[5]) Cf. *Schegg*, Das Todesjahr des Königs Herodes, München, 1882, p. 51 ss.; *Westberg*, ibd., p. 142 s.; *Schneid*, ibd., p. 6 ss.

din cari s'a introdus acest obiceiu, se zice, că ar fi fost următoarele: Pe atunci începuturile lunilor noui nu se stabileau în baza unui calcul astronomic, ci numai în baza observaţiunilor directe de pe cer. Luna nouă era acea zi, în care se vedea mai întâiu secerea lunei (craiul nou) pe orizontul de vest după apusul soarelui. Observaţiunile directe ale lunei noui se comunicau în țară, precum şi conaționalilor din străinătate mai întâiu prin signale de foc, iară mai târziu prin curieri speciali. Cu toate acestea nu se putea evita, ca uneori între începutul lunilor noui din Ierusalim şi cele ale Iudeilor din districtele mai îndepărtate sau chiar din străinătate să nu intervină vre o diferență de câte o zi. De aceea pentru a da tuturor Iudeilor, câți se adunau la cele 3 sărbători mari de preste an în Ierusalim, posibilitatea, ca în acele cazuri, când călindarul lor arăta o diferență de o zi faţă de călindarul celor din Ierusalim, ei cel puţin prin o unică zi să serbeze cu toţii împreună sărbătorile, sinedriul din Ierusalim, se zice, că ar fi admis, ca sărbătorile mari de preste an să se serbeze prin 2 zile consecutive. Şi cum şi în anul morții Domnului Iisus Hristos, Galilienii ar fi socotit ziua de 1 Nisan cu o zi mai înainte decât cei din Ierusalim, ziua de Paşti, ziua de 14 Nisan, după calculul Galileenilor cădea pe ziua de Joi seara, pecând după calculul celor din Ierusalim pe ziua următoare de Vineri. Dreptaceea Domnul ţinându-Se de calculul Galileenilor ar fi serbat Paştile încă în ziua de Joi seara, pecând sinedriştii le serbează abia Vineri seara. Pentru Domnul ziua de Joi era ziua de 14 Nisan, pentru cei din Ierusalim ziua de Vineri.[1])

Cu altă motivare ipoteza aceasta apare la *Hug*,[2]) *Rauch*[3]) şi în timpul mai nou la *Schneid*.[4]) Aceştia

---

[1]) Aşa *Serno* (der Tag des letzten Paschamahles) şi *Bisping* (Erklärung des Evangeliums nach Johannes, 2 Aufl., p. 329 ss.). *Icken*, precum şi autorul Diss. VI Damascena (Migne, 94, 367) erau de socotința, că o astfel de divergență de o zi ar fi existat acum între călindarul fariseilor şi cel al Saduceilor. Dealtcum ziua de 14 Nisan ca zi a morții Domnului nostru Iisus Hristos este susținută şi de *O. Andreä* (o. c., p. 289—323, 467—528). Cu acesta convin în liniamente generale şi *Chwolson* şi *Westberg* ş. a.

[2]) *Hug*, Einleitung in das N. T., p. 198 ss.

[3]) *Rauch*, Theol. Studien u. Kritiken, 1832, p. 537 ss.

[4]) *Schneid*, ibd., p. 88—114; cf. *Hummelauer*, in Exod., p. 119 ss.

susţin, că ziua de Paşti se serba în 2 seri consecutive, dară nu pentrucă Galileenii ar fi avut alt călindar decât cei din Ierusalim, ci pentrucă Galilienii considerau seara zilei de 13 spre 14 Nisan ca seara zilei de Paşti, pecând cei din Ierusalim considerau seara a doua a zilei de 14 Nizan, aşadară seara zilei de 14 spre 15 Nisan, ca seara zilei de Paşti. Domnul Iisus Hristos S'ar fi alăturat practicei galileene şi ar fi serbat aşadară Paştile Iudeilor încă Joi seara, în seara zilei de 13 spre 14 Nisan, pecând sinedriştii serbează Paştile abia Vineri seara, în ziua de 14 spre 15 Nisan. *Hug* induce întru sprijinul socotinţii sale un loc din Mişna, [1]) în care se spun următoarele: „Invăţaţii spun, că în Iudeea se lucrează în ziua de pregătire a Paştilor (בְּעֶרֶב פְּסָחִים) [2]) până la amează̆zi, în Galilea însă nu se lucrează de loc. Şi în noaptea aceea (spre 14 Nisan) şcoala lui Şamai opreşte, iară cea alui Hillel lasă fiecăruia în voie liberă, ca să facă cine ce vroeşte până la răsăritul soarelui." Iară *Schneid* [3]) îşi întemeiază teza sa pe o pretinsă dublă interpretare a noţiunei „seara" din legea mozaică, una iudaică şi alta galileică. Galileenii ar fi serbat adecă Paştile la începutul, iară Iudeii la sfârşitul zilei de 14 Nisan. Domnul atasându-Se practicei galileice serbează aşadară Paştile încă Joi seara, la începutul zilei de 14 Nisan, iară Iudeii la sfârşitul acestei zile, în seara zilei de 14 spre 15 Nisan. De aici vin şi diferenţele dintre evangelişti. Sinopticii reprezintă punctul de vedere galileic, iară evangelistul Ioan punctul de vedere al Iudeilor din Ierusalim. După toţi evangeliştii Domnul moare însă în ziua de 14 Nisan.

---

[1]) Mişna, Pesach, 4, 5.

[2]) Sute de ani dearândul s'a discutat între Iudei cu multă aprindere, dacă cuvintele din Exod. 12, 6: „între amândouă serile (בֵּין הָעַרְבַּיִם)" însamnă seara unei zile sau numai în genere după amează̆zia ei (vezi *Winer*, Bibl. Realwörterbuch, 2, 198; *Schneid*, ibd., p. 109). Eu mă văd nevoit să traduc la acest loc termenul בְּעֶרֶב cu „ziua de pregătire", pentrucă dealtcum nu putem înţelege, cum de se zice, că „în Iudea se lucra până la amează̆zi".

[3]) *Schneid*, ibd., p 88—114. Totaşa însă acum *Ziesche* în Hall. Predigerjournal, 1833, II, p. 267 cc.

Critica ipotezei dublei serbări.

Ipoteza dublei serbări a zilei de Paşti cu motivarea, că Iudeii din părţile mai îndepărtate de Ierusalim şi cei din străinătate din cauza călindarului lor băzat pe observaţiuni directe ale cerului uneori ar fi socotit lunile nouî cu o diferenţă de o zi faţă de cei din Ierusalim, la prima vedere pare destul de plausibilă, întrucât Iudeii, cari trăiau în ţări îndepărtate şi sub alt meridian decât cei din Ierusalim în unele cazuri observând direct ceriul ar fi putut să fie de fapt în nedumerire, dacă o zi sau cealaltă trebue socotită ca zi întăia a lunii.

La o cercetare mai de aproape a chestiunii ne vom convinge însă, că nici aceasta ipotezã nu poate sta în faţa ştiinţii. În partea a treia a lucrării noastre prezente noi vom avea ocaziunea a arăta, că Iudeii de pe timpurile Domnului nostru Iisus Hristos în calcularea anilor şi a lunilor nouî se dădeau conduşi de calcule destul de precize astronomice. Observaţiunile directe ale lunilor noui (craiu nou) pe cer, care continuau ca să se facă încă şi acuma după obiceiul celor vechi, aveau să le servească lor însă numai ca corectiv în calculele lor astronomice. Aceasta fiind starea adevărată a lucrurilor Iudeii de pe vremurile, despre cari vorbim, ştieau întotdeauna ca să calculeze lungimea anilor, ş. a. dacă un an, care urmează, va fi un an ordinar de 12 luni sau un an intercalar de 13 luni. Şi totaşa se putea calcula de mai înainte, când şi în cari condiţiuni unele luni vor trebui să aibă numai câte 29, iară altă dată câte 30 de zile. Starea călindarului Iudeilor de pe timpurile Domnului Iisus Hristos era destul de bună, aşa că noi nu putem crede, că Iudeii chiar şi din cele mai depărtate ţări ar fi fost pe vremurile de atunci cândva în nedumerire cu privire la fixarea zilelor prime ale lunilor lor. Comunicaţia cu Ierusalimul, mai ales cu ocazia celor 3 serbători mari de preste an, era atât de deasă, încât nu ne putem închipui, că ea nu ar fi fost în stare ca să şteargă orice diferenţă de calcul calendaristic, care s'ar fi ivit cândva între unii şi alţii. Afirmarea acelor

exegeţi, cari zic, că chiar sinedrişii din Ierusalim ar fi fost dispuşi ca să aprobe în cazuri de diferenţă calendaristică o dublă serbare a zilelor de serbători, este sigur prea cutezată, pentrucă sinedriştii stând sub înrîurirea fariseilor şi a cărturarilor, cari ţineau atât de strict la litera legii, n'ar fi admis nicicând ca vre un Iudeu venit la Ierusalim, în centrul Iudaismului, să serbeze sărbătorile altfel şi în alte zile decum le serbau dânşii. Şi nici istoriografii Iudei contimpureni şi nici talmudul nu ne arată nici un unic caz de dublă serbare a unor zile de sărbători. Şi cum atât Domnul Iisus Hristos, cât şi apostolii Săi ştiau preciz, că Paştile sunt abia Vineri [1]), noi nici nu putem crede, că Domnul, venind cu Sine Insuşi în contradicţie, ar fi serbat Paştile încă în seara zilei de Joi, aşadară cu o zi mai înainte de Paştile legale.

Mult mai plausibilă apare aceasta ipoteză cu motivarea dată ei de *Hug, Rauch* şi în timpul mai nou de *Schneid*, cari zic, că Galileenii ar fi avut obiceiul a serba Paştile la începutul zilei de 14 Nisan, aşadară încă în seara zilei de 13 spre 14 Nisan, pecând ceilalţi Iudei din Ierusalim obişnuiau a serba Paştile abia la sfîrşitul zilei de 14 Nisan, aşadară în seara zilei de 14 spre 15 Nisan.

Dară toate mărturiile, pe cari le avem în aceasta direcţie, fie în sf. Scriptură, fie la scriitorii profani contimpureni, fie în Talmud, sunt împotriva acestei teorii. Paştile nu se puteau serba în altă zi decât numai în seara zilei de 14 spre 15 Nisan [2]). O altă interpretare a

---

[1]) Mat. 26, 2.

[2]) Vezi Exod. 12, 15 ss.; 34, 18 ss.; Lev. 23, 5 ss.: Num. 9, 3 ss.; 28, 16 ss.; Deut. 16, 1 ss.; Iosua 5, 10; 2 Cron. 35, 17; *Philo* (ed. Mang., II, 292); *Ios. Flav.*, bell. 2, 12, 1; 4, 7. 2; 5, 3, 1; 6, 9, 3; ant. 2, 14, 6; 2, 15, 1 3, 10, 5; 9, 13, 2 s.; 14, 2, 1; 17, 9, 3; 18, 2, 2. Totaşa Mişna, Pes. 1, 1 ss.; 5, 9; 7, 9 ss.; Tosephta, Pesach. 4, 6; 7, 1; Mechilta, par. 6 şi 7; Cartea Iubil. c. 49. Chiar şi Iudeii de astăzi serbează întru amintirea Paştilor de odinioară o cină festivă în noaptea zilei de 14 spre 15 Nisan. Totaşa şi Samaritanii şi Careii (cf. *Schneid*, ibd., p. 90). — Dară mai ales din locul dela Ios. Flav., bell. 6, 9, 3, rezultă în mod luminos, că mielul pascal nu se mânca nicicând la începutul, ci la sfârşitul zilei de 14 Nisan. Căci dacă ni se comunică acolo, că meii pascali se junghiau la templu în ziua de 14 Nisan între orele 9—11 (= 3—5 p. m)., atunci este evident, că mâncarea lor putea să urmeze numai în aceeaşi zi seara. Dacă nu ar fi fost aşa, atunci nu

cuvintelor sf. Scripturi „în ziua de 14 Nisan seara“ nu există în literatura şi practica veche a Iudeilor. Şi nici Iudeii timpurilor mai nouî decâte ori nu le convine ziua săptămânală, în care ar fi avut să cadă Paştile, resp. ziua de 14 Nisan, nu recurg la o altă interpretare a „serei“ de Paşti, ci păstrând interpretarea ei veche consideră mai consult a muta începuturile lunilor noui pe alte zile şi atunci natural, că şi seara zilei de Paşti (14 Nisan) trebue să cadă într'altă zi, care le convine.

Dacă Galileenii ar fi obişnuit ca să serbeze Paştile încă în seara zilei de 13 spre 14 Nisan, dreptcă în cazul acesta aglomeraţia mare a publicului la templu în ziua de 14 Nisan s'ar fi redus în mod simţitor. Dară sinedriştii, după cât cunoaştem noi mentalitatea lor, nu ar fi admis nicicând, ca frântura de popor Iudeu din Galilea să se desolidarizeze de dânşii şi să junghie mielul pascal în altă zi decât în după amează zia zilei de 14 Nisan. In chestiuni religioase şi de cult sinedriul din Ierusalim era forul suprem şi hotărîtor nu numai pentru Iudeii din ţeară, ci şi pentru toţi Iudeii din străinătate. Ierusalimul îi unea pre toţi, precum în aceleaşi aspiraţiuni naţionale, totaşa şi în acelaşi cult divin. Excepţiile dela uzanţele celor din Ierusalim se combăteau şi toţi erau călăuziţi de tendinţa de unificare a poporului Iudeu în toate direcţiile.

Deaceea noi ne vedem siliţi a refuza şi ipotezei dublei serbări aprobarea noastră, pentrucă nici ea nu are la baza sa nici un temeiu mai solid, pe care s'ar putea sprijini [1]).

c). *Ipoteza strămutării.*

Ipoteza strămutării („Verschiebungshypothese“) argumentează astfel: Evangeliştii sinoptici ne spun, că Domnul Şi-a serbat Cina cea de taină în ziua legală de 14 Nisan. Dară cum din evangelia lui Ioan rezultă, că sinedriştii

---

am mai înţelege, cum de vine, că în sf. Scriptură şi pretutindene numai ziua de 14 Nisan figurează ca zi de Paşti şi nu alta (cf. *Winer*, Bibl. Realwörterbuch, II, p. 195 şi 204, n. 1).

[1]) Cf. *Pölzl*, ibd., p. 54; *v. Bebber*, ibd., p. 7.

mânâncă Paştile abia a doua zi, Vineri, aşadară în ziua de 15 Nisan, nouă nu ne rămâne alta, decât ca să credem, că sinedriul trebue să fi strămutat în anul acesta Paştile de pe ziua de 14 pe cea de 15 Nisan [1]).

Cât priveşte motivele, din cari sinedriştii în anul morţii Domnului Iisus Hristos ar fi strămutat serbarea Paştilor de pe ziua de 14 pe ziua de 15 Nisan, cei mai mulţi aderenţi ai ipotezei acesteia sunt de socotinţa, că hotărîtoare erau motivele de oportunitate de a nu admite acumularea mai multor zile consecutive de sărbătoare într'o săptămână pentru a nu ajunge în conflict cu legea, când se întâmpla ca să moară cineva sau în alte cazuri, cari nu îngăduiau vre o amânare. Din motivele acestea cu ocazia reformei calendarului, care s'a făcut câteva sute de ani mai târziu (sec. 4 d. H.), s'a stabilit, ca ziua de 1 Tişri să nu cadă nicicând într'o zi de Duminică (la Iudei ziua א a săptămânei), Miercuri (ziua ד a săptămânei) şi Vineri (ziua ו a săptămânei). Regula aceasta s'a numit scurt regula adu (ו ד א) după literele săptămânale ale acestor zile. Stabilindu-se încâtva şi lungimea lunilor, care urmau dela luna Tişri până la luna Nisan, nici ziua de Paşti nu mai putea să cadă în consecinţă într'o zi de Luni (ziua ב a săptămânei), Miercuri (ד) şi Vineri (ו). Regula din urmă se chiema după literele săptămânale ale acestor zile regula badu (בדו). Deci decâte ori s'ar fi întâmplat ca ziua de 1 Tişri sau cea de Paşti să cadă într'o zi din cele oprite, arătate mai sus, ziua de 1 Tişri şi totaşa şi ziua de Paşti se muta pe a doua zi. In anul morţii Domnului nostru Iisus Hristos, „ziua întăia a Azimelor“, care se zice că era identică cu ziua de 15 Nisan, cădea de fapt într'o zi de Vineri. Deaceea Iudeii potrivit uzanţei lor, caracterizată mai sus, strămută serbarea acestei zile pe ziua următoare de Sâmbătă

---

[1]) De aceasta socotinţă erau dintre cei vechi acum *Euseb* din Cesarea (De solemn. pasch., Migne 24, 706), *Ioan Hrisostom* (hom. 84, în Matth, Migne 58, 754) Lor li-au urmat în sec. 17 exegeţii *Scaliger, Petavius, Maldonat*, iară în timpurile mai noui *Haneberg, Grimm* ş a. Dară exegetul van *Bebber* (ibd., p. 6 s.) ţine să ne informeze în anii din urmă, că aceasta teorie, nefiind fondată în cercurile teologilor romano-occidentali, este abandonată acuma aproape de toţi.

(16 Nisan). In consecinţă ei serbează Paştile abia în seara zilei de Vineri, seara zilei de 15 spre 16 Nisan. Domnul Iisus Hristos însă, nevroind să admită aceasta strămutare, serbează Paştile împreună cu apostolii Săi încă Joi seara, ziua legală de 14 Nisan[1]).

Critica ipotezei strămutării.

Ipoteza strămutării, care susţine, că decâte ori ziua de Paşti ar fi căzut într'o zi de Vineri din cauza Sâmbetei, care urma, s'ar fi strămutat pe ziua de Sâmbătă, se loveşte înainte de toate de dificultatea, că reforma calendarului Iudeu cu prevederile sale stabilite prin regulele adu şi badu, după toate câte ştim, nu exista pe timpurile Domnului nostru Iisus Hristos, ci s'a făcut abia în sec. 3 şi 4 d. H. [2]) Pe timpurile Domnului Iisus la stabilirea calendarului încă nu se aveau în vedere acelea consideraţiuni, care îi făcură pre Iudeii de mai târziu, împrăştiaţi printre popoarele păgâne, ca să reducă cât mai mult numărul sărbătorilor lor pentru a-şi putea exercita fără întrerumpere prea mare şi spre mulţumirea publicului consumator meseria de predilecţie a negoţului, pe care o îmbrăţişară cei mai mulţi dintre ei. Câtă vreme exista statul Iudeu şi stătea templul, ei nu se gândiră să reducă întru nimic numărul sărbătorilor. Şi încă lungă vreme după dărîmarea Ierusalimului (70 d. H.) nu s'a făcut nici o schimbare în ce priveşte numărul sărbătorilor. Incă în Mişna, [3]) care dătează, în

---

[1]) Aşa acum *Calvin* (la Mat. 26, 18), *Scaliger* (Emend. temp., p. 531 ss.). *Marck* (Dissert. ad N. T., fasc., p. 89 ss.). Alţi exegeţi însă, precum *Grotius* (ad Matth. 26, 18), *Hammond* şi *Clericus* (ad Marc. 14, 12), *Olshausen* (II, p. 419) ş. a., sunt de socotinţa, ca Domnul ar fi serbat Joi seara „numai nişte Paşti de amintire (πάσχα μνημονευτικόν) ca şi Iudeii de astăzi, iară nu „nişte Paşti sacrificiale (πάσχα θυσιμόν)". Cu acestea ei se apropie foarte mult de socotinţa noastră. Incât priveşte obiceiul Iudeilor de astăzi de a serba numai nişte „Paşti de amintire (πάσχα μνημονευτικόν)", relevăm; că acest obiceiu n'a existat câtă vreme stătea templul. El se va fi introdus după dărâmarea Ierusalimului şi încetarea cultului divin la templu. Aceste Paşti Iudeii de astăzi le serbează întotdeauna în ziua de 14 Nisan (cf. *Winer*, Bibl. Realwörterbuch, II, p. 203).

[2]) Cf. *Mahler*, Chronol. Vergleichungstabellen, I. 69; *Ginzel*, Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie, II, Leipzig 1911, p. 70 ss.

[3]) Chagiga, 2, 4.

începuturile ei, cam de pe la anul 180 d. H. ni se spun următoarele cu privire la sărbătoarea Cincizecimii: „Dacă sărbătoarea săptămânelor (adică a Cincizecimii) cade într'o zi de Sâmbătă, atunci sacrificiile se vor aduce a doua zi, totuşi Arhireul nu are voie să se îmbrace în hainele sale oficiale. In aceasta zi se poate ţinea doliu şi se poate posti, pentru a nu da nici un sucurs acelora, cari susţin, că sărbătoarea Cincizecimii ar trebui strămutată pe ziua de Sâmbătă". Din acest loc reţinem, că abia pe la finea sec. 2 d. H. se ivesc voci, cari ar dori ca sărbătoarea Cincizecimei în acele cazuri, când cădea într'o zi de Sâmbătă, să fie strămutată pe ziua următoare pentru a putea aduce sacrificiile stabilite de lege fără a viola sfinţenia zilei de Sâmbătă. Dară tot acolo ni se spune, că o strămutare a acestei zile de sărbătoare nu se poate admite. Numai acea concesiune se face, ca sacrificiile orânduite pentru ziua Cincizecimei să se aducă abia a doua zi. Dealtcum, aceasta zi nu poate primi oficial nici un caracter de zi de sărbătoare. Deosebită importanţă are pentru noi însă faptul următor, pe care ni-l istoriseşte Iosif Flaviu, care trăeşte în a doua jumătate a sec. 1 d. H., în anticităţile sale. [1]) El ne spune, că Ioan Hyrcan luase parte activă la răsboiul, pe care Antioh îl purtase împrotiva Parţilor. In amintirea biruinţii reportate asupra Parţilor, Antioh ridică lângă rîul Lycus (în Asia mică: Frigia) un frumos monument. Rugat fiind de Antioh, Hyrcan rămâne aici cu drag încă 2 zile pentru a aştepta trecerea unei sărbători, în care Iudeii potrivit cu legea lor nu aveau voie să plece. Iosif Flaviu adaugă la acestea de a mai zice din partea sa: „Căci chiar atunci Rusaliile cădeau în ziua primă după Sâmbătă şi noi nu avem voie ca să călătorim nici în zi de Sâmbătă, nici în acea zi de sărbătoare". Dacă în anul acela Rusaliile cădeau în ziua primă după Sâmbătă, aşadară într'o zi de Duminică, atunci şi ziua de 16 Nisan cădea într'o zi de Duminică, pentrucă din ziua de 16 Nisan se socoteau potrivit cu cele ce

---

[1]) *Iosif Flaviu*, ant. 13, 8, 4.

orânduieşte legea mozaică [1]) 7 săptămâni complete, iară a doua zi, aşadară în ziua a 50, este sărbătoarea Cincizecimii. Dară dacă ziua de 16 Nisan era o zi de Duminică, atunci Vineria precedentă era ziua de 14 Nisan, ziua de Paşti. Şi cum şi în anul morţii Domnului Iisus Hristos ziua de 14 Nisan cădea deasemenia într'o zi de Vineri, cazul acesta fiind identic este pentru noi deplin doveditor. Ziua de 14 Nisan cădea aşadară şi pe timpurile lui Hyrcan şi pe timpurile lui Iosif Flaviu uneori pe o zi de Vineri, fără ca acesta să ştie ceva despre strămutarea sărbătoarei pe ziua următoare. Şi *Aben Esra*[2]) ne comunică, că nu arareori ziua de Paşti cădea într'o zi de Luni şi Vineri, zicând: „Tam ex Mischna, quam ex Talmude probatur pascha in secundam et sextam feriam quandoque incidisse". Aceasta fiind situaţia de pe timpurile, despre cari vorbim, noi nu putem admite ipoteza strămutării. Ea nu are la baza sa oarecari temeiuri, istorice. [3]) In caz, când sărbătoarea Paştilor s'ar fi strămutat de pe ziua de Vineri pe ziua de Sâmbătă, noi nici n'am înţelege, cum de vine, că nici Domnul şi nici apostolii Săi încă cu 2 zile mai înainte, Miercuri, nu ştiu nimic despre aceasta strămutare. Domnul zicea apostolilor Săi: „Voi ştiţi că după 2 zile sunt Paştile şi Fiiul omului se predă pentru a fi răstignit". [4]) Dacă între timp s'ar fi hotărît strămutarea, am fi în drept ca să întrebăm, când s'a hotărît strămutarea? In ultima zi? Imposibil! pentrucă într'un caz ca acesta Iudeii cu bună seamă că nu ar mai fi putut spune, că „nu intră în pretoriu pentru ca să nu se spurce, ci să mănânce Paştile". (Ioan 18, 18).

d) *Ipoteza, că Domnul ar fi murit abia în ziua de 15 Nisan, şi critica ei.*

I. Cei mai departe de noi stau acei exegeţi, cari susţin, că Domnul ar fi serbat Paştile Iudeilor Joi seara,

---

[1]) Deut. 16, 9 ss.
[2]) Comm. in Lev. 23, 4.
[3]) Cf. *Pölzl*, ibd., p. 53; *v. Bebber*, Zur Chronologie des Lebens Iesu, p. 6 s.; *Schneid*, ibd., p. 70—84. Vezi *Westberg*, ibd., p. 155—161.
[4]) Mat. 26, 2.

în ziua de 14 Nisan, şi că ar fi murit în ziua următoare de 15 Nisan. Această ipoteză se argumentează de adepţii săi [1]) în felul următor: Evangeliştii sinoptici [2]) ne spun, că Domnul îŞi serbează Cina Sa cea de taină „în întăia zi a Azimelor, în care (ludeii) sacrificau, resp. se cuvinea să sacrifice Paştile (τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον, resp. ἧ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα)". Potrivit cu cele ce orânduește legea mozaică [3]) cu privire la sărbătoarea aceasta, „ziua întâia a Azimelor" zic ei, că este ziua de 15 Nisan. Serbarea ei începe însă încă cu preseara acestei zile, aşadară cu seara zilei de 14 spre 15 Nisan. In aceasta seară nu mai era permis a mânca pâne dospită, ci numai azimă. Și Domnul îŞi serbează în această seară Paştile Sale deodată cu ceilalţi ludei, iară a doua zi, în ziua de 15 Nisan, care era ziua întăia a sărbătoarei de Paşti, Dânsul moare răstignit pe cruce. Evangelistul Ioan [4]), care numește ziua de Joi „ziua înainte de sărbătoarea Paştilor (πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα)", nu contrazice evangeliştilor sinoptici, ci este în deplin acord cu dânşii, pentrucă noi nu am avea voie, ca să confundăm πάσχα cu ἑορτὴ τοῦ πάσχα. „Paştile (πάσχα)" însamnă mielul pascal sau şi numai seara zilei de 14 Nisan, când trebuia să se junghie mielul pascal, pecând „sărbătoarea Paştilor (ἑορτὴ τοῦ πάσχα)" este sărbătoarea de 7 zile, care începea cu 15 şi termina cu ziua de 21 Nisan. Şi devremece evangelistul Ioan numeşte ziua de Joi „o zi înainte de sărbătoarea Paştilor", ar fi evident, că și după Ioan ziua de Joi este ziua de 14 Nisan, iară ziua de Vineri ziua de 15 Nisan.

II. Impotriva acestui fel de a concepe lucrurile se ridică însă foarte multe și mari dificultăţi, cari arată, că nici această ipoteză nu poate sta în faţa ştiinții. Toată istoria patimelor și a morţii Domnului nostru Iisus Hristos

---

[1]) *Pölzl*, ibd., p. 40 ss.; *van Bebber*, Zur Chronologie des Lebens Jesu, 1898; *Belser*, Die Geschichte des Leidens und Sterbens, der Auferstehung und Himmelfahrt des Herrn, Freiburg i. B., 1913. Dintre teologii protestanţi din timpurile mai recente Th. *Zahn*, Einleitung in d. N. T., 2 Bd., 1907, p. 171 s. Anm. 4 şi 7; p. 520 ss.; p. 523, Anm. 15, şi p. 535, Anm. 15, 3, ş. a.

[2]) Mat. 26, 17; Marcu 14, 12; Luca 22, 7.

[3]) Lev. 23, 6.

[4]) Ioan 13, 1.

dovedeşte mai vârtos, că ziua morţii Domnului n'a fost o zi de sărbătoare, ci o zi de lucru şi că Iudeii mânâncă Paştile abia dupăce Domnul a fost răstignit pe cruce.

Adepții acestei ipoteze dreptcă îşi dau toată silinţa ca să înlăture, pe cât pot de bine, toate dificultăţile, cari stau împotrivă, dară toate străduințele lor trebue să rămână zădarnice în faţa adevărului incontestabil.

Până a întra în critica unor chestiuni de detaliu, pe care se sprijinesc aderenţii acestei ipoteze, nu putem trece sub tăcere următoarele consideraţiuni de ordin general:

Iudeii s'au remarcat în toată vremea prin o observare cât mai strictă şi mai minuţioasă a legii mozaice, mai ales cu privire la serbarea zilelor de Sâmbătă şi de sărbătoare, îngrădindu-le cu o mulţime de porunci de amănunt, cari aveau menirea să împiedice violarea sfinţeniei acestor zile. Deaceea ei la rândul lor nici nu puteau să-I ierte Domnului Iisus Hristos, că Dânsul a cutezat să se transpună preste aceste porunci ale lor şi să vindece într'o zi de Sâmbătă pre un om olog de 38 de ani de lângă lacul Bethesda dându-i ordinul expres, ca să-şi iea patul său şi să plece la casa sa [1]). In aceste condiţiuni oare am putea crede, că Iudeii înşişi nu ar fi avut nici un scrupul şi nici o nedumerire, când L-ar fi condamnat pre Domnul Iisus Hristos, care era învinuit, că n'ar păzi legea şi ar huli pre Dumnezeu, numindu-Se pre Sine Fiiul lui Dumnezeu, chiar în ziua mare de sărbătoare a Paştilor (15 Nisan)? Au de o purtare ca aceasta a sinedriştilor n'ar fi trebuit să se scandalizeze toată lumea, care se adunase cu ocazia acestor Paşti la Ierusalim? Sigur, că da! Căci de n'ar fi fost sinedriştii înşişi conştii de situaţia grea, în care ajung prin atitudinea lor duşmănoasă faţă de Domnul, ei n'ar fi luat hotărîrea ca „prinzându-L pre Domnul să nu-L ucidă în zi de sărbătoare, pentrucă se temeau de popor" [2]). Ei se temeau de popor, pentrucă ştieau, că Domuul cu toate că era învinuit de dânşii, că ar fi călcat

---

[1]) Cf. Ioan 5, 8 şi 7, 21 ss.
[2]) Mat. 26, 5; Marcu 14, 2; Luca 22, 2.

legea mozaică, se bucura de foarte mare autoritate şi multă simpatie la popor. Cu cât mai mare ar fi trebuit să fie teama lor de popor atunci, când înşişi s'ar fi încumătat a viola sfinţenia zilelor de Paşti numai pentru a-L înlătura pre Domnul din mijlocul lor. Şi dacă ei totuşi, luând asupra lor toată răspunderea faţă de popor, s'ar fi încumătat să facă o nelegiuire ca aceasta, să ne gândim şi în ce lumină detestabilă s'ar fi prezintat ei de astă dată în faţa procuratorului roman Pontiu Pilat. Pentru a înţelege mai bine raporturile, care existau între ludei şi procuratorul Pontiu Pilat, vreu să relevez următorul epizod. Procuratorii romani, cari precedaseră lui Pilat, obişnuiau a se purta faţă de poporul ludeu cu deosebită cruţare. Trupele romane decâte ori intrau în Ierusalim, pentru a nu-i jigni pre ludei întru sentimentele lor religioase, nu purtau steaguri cu chipul împăratului roman. Pilat, îndatăce sosise ca procurator în ţeară, socotind acea purtare plină de cruţare a procuratorilor anteriori, că este o slăbiciune din partea Romei, dădu poruncă expresă ca trupele romane să intre ziua mare în Ierusalim, purtând steaguri cu chipul Impăratului. Ordinul se execută întocmai. Dară poporul ludeu adânc jignit întru sentimentele sale religioase, vine şi se adună în mulţime extraordinar de mare la reşedinţa procuratorului din Cesarea Palestinei şi-l împloară prin curs de 5 zile neîncetat, ca să îndepărteze steagurile cu chipurile Impăratului din cetatea lor. In ziua a şesa Pilat se învoeşte, ca să admită poporului adunat o audienţă, şi dă în fine ordinul, să se adune în ipodrom. Intr'acolo Pilat trimisese şi câteva cete de militari. Când Iudeii stăruiau şi aici în ruga lor, Pilat dădu ordinul, ca militarii să scoată săbiile lor şi să amenințe poporul adunat cu moartea. Dară poporul ludeu îşi oferă mai bucuros grumazul ca să fie tăiaţi, decât să admită a fi jigniți atât de adânc întru sentimentele lor religioase. Pilat înţelese atunci, că în aceste condiţiuni este mai consult, ca să cedeze şi porunceşte deci, ca steagurile cu chi-

purile Impăratului să fie îndepărtate din Ierusalim [1]). Dacă Iudeii s'au arătat acum la sosirea lui Pilat în ţeară atât de zeloşi şi stătornici întru apărarea legii lor, au puteau ei ca în cazul Domnului Iisus Hristos să-şi schimbe atitudinea lor faţă de Pilat şi să ceară chiar dela el condamnarea lui Iisus în ziua primă de Paşti (15 Nisan)? Nu! Ei trebuiau să ştie că în felul acesta se compromit greu în faţa lui Pilat. Dreptaceea noi având în vedere sentimentul adânc religios al Iudeilor, precum şi situaţia precară, în care dânşii se aflau faţă de despreţuitorul legii lor, care era Pontiu Pilat, nu putem crede, că sinedriştii ar fi putut să cuteze a-L condamna pre Domnul, ori şi cât de mult L-ar fi urît, chiar în ziua primă de Paşti (15 Nisan) [2]).

Aderenţii acestei ipoteze simtă, că se află din acest punct de vedere în mare strâmtorare. Pentru a scăpa din ea, ei se încearcă a arăta, că ziua întăia a sărbătoarei de Paşti (adecă 15 Nisan) era o zi de sărbătoare de grad mai inferior, decât ziua de sărbătoare a Sâmbetei. Dară cu nedreptul, pentrucă în Lev. 23, 5 ss. cetim cu privire la sărbătoarea Paştilor următoarele: „In luna întăia, în ziua a 14 a lunei, între amândouă serile, sunt Paştile Domnului. Şi în ziua a 15 a lunei este sărbătoarea Azimelor Domnului. Şepte zile să mâncaţi azime. Ziua întăia vă va fi sfîntă. Nici un lucru de serv să nu faceţi într'însa.“ Iară în Exod. 12, 16, se adaug la acestea încă şi cuvintele: „fără numai câte sunt de nevoie spre mâncare pentru fiecare suflet.“ Intre ziua de Sâmbătă şi ziua de 15 Nisan nu există aşadară altă deosebire în serbarea lor, decât numai acea, că în ziua de 15 Nisan se permitea pregătirea bucatelor strict necesare pentru traiu. Dealtcum zilele sărbătoarei Azimelor şi totaşa sărbătoarea Cincizecimii şi a Colibelor erau sărbători de rangul prim şi fiecare Iudeu căuta să le serbeze în toată curăţenia, ferindu-se a face vre o faptă, prin care s'ar fi violat sfinţenia lor. Nici

[1]) *Iosif Flaviu*, ant. 18, 3, 1; bell. 2, 9, 2 s.; *Euseb.*, hist. eccl. 2, 6, 4. — Cf. *Schürer*, o. c., I, p. 489 s.; *Felten*, o. c., I, p. 162.

[2]) Cf. *Bach*, Monatstag und Jahr des Todes Christi, Freiburg i. B., 1912, p. 8 ss.

când în zilele sfinte ale acestor sărbători nu i-s'a făcut cuiva proces de condamnare la moarte. Există cazuri excepţionale, când în cursul acestor sărbători s'au făcut arestări [1]), dară nicicând condamnarea celor arestaţi nu a avut loc chiar în zilele cele mai sfinte ale acestor sărbători [2]). De aceea nici condamnarea şi răstignirea Domnului Iisus nu este probabil, că ar fi avut loc chiar în ziua primă a sărbătoarei de Paşti, în ziua de 15 Nisan [3]).

Dară să trecem la argumentele speciale, pe cari aceşti exegeţi le învoacă întru sprijinul teoriei lor, şi să vedem, întrucât sunt întemeiate sau ba.

Inainte de toate vroesc să relevez, că dânşii pentru a putea susţine, că Domnul încă în seara zilei de Joi ar fi mâncat Paştile Iudeilor, transpun *pregătirile de Paşti*, cu cari fură însărcinaţi apostolii Petru şi Ioan, încă pe demineaţa zilei de Joi. Motivele induse de ei sunt următoarele: a) Domnul, care petrecuse nopţile de până atunci în Betania, în casa lui Lazar, trebuia să se gândească de a resolvi cât mai curând şi chestiunea, în care casă din Ierusalim va putea obţine o cameră pentru a putea serba în ea Paştile împreună cu apostolii Săi; b) Avizul dat apostolilor delegaţi, că vor întâlni la poarta cetăţii pre un om, care va purta un vas cu apă, ar indica, că era chiar demineaţa zilei de Joi, pentrucă apa se scotea de obiceiu numai demineaţa şi seara [4]). Din demineaţa şi până în seara zilei de Joi, când şi Domnul dimpreună cu ceilalţi apostoli ai Săi vine la Ierusalim, apostolii, cari au fost delegaţi ca să facă pregătirile de Paşti, se zice deci, că vor fi avut destul timp la dispoziţie, pentru ca să ocupe camera, care li se pune la dispoziţie, să cumpere şi să sacrifice la templu mielul pascal şi totaşa să-l şi frigă pentru a-l putea mânca încă în seara aceleeaşi zile, după cum orânduia legea mozaică.

---

[1]) Num. 15, 32 s.; Ioan 7, 30 s.; 10, 39; Fapt. Apost. 12, 3 ss.
[2]) Cf. *Bach*, ibd, p 10 ss.
[3]) Cf. *Bach*, ibd., p. 10 ss.
[4]) Aşa *Pölzl*, ibd., p. 43; v. *Bebber*, ibd., p. 7 ss. şi 24 ss. ş. a.

La acestea răspundem, că dacă am vroi să susținem, precum fac aceşti exegeți, că pregătirile de Paşti s'ar fi făcut încă în demineaţa zilei de Joi, noi n'am putea înţelege, cum de vine, că evangeliştii sinoptici[1]) indicând timpul, când Domnul a însărcinat pre cei 2 apostoli ai Săi cu pregătirile da Paşti, ne spun, că era „în întâia zi a Azimelor, când se sacrificau Paştile, resp. se cuvinea să sacrifice Paştile.“ „Ziua întâia a Azimelor“ este după concepția acestor exegeţi ziua de Vineri, ziua de 15 Nisan. Ea începea dreptcă încă cu seara zilei de Joi, seara zilei de 14 spre 15 Nisan. Aceasta seară se putea numi foarte bine potrivit obiceiului Iudeilor de a număra zilele de cu seara zilei precedente încă tot „ziua întâia a Azimelor.“ Dară a numi chiar şi demineața zilei de Joi „ziua întâia a Azimelor,“ în înţelesul arătat mai sus, nu poate fi nicidecum justificat. In afară de aceasta dificultate mai există încă şi alta. In caz, că susținem, că Domnul ar fi însărcinat pre cei 2 apostoli ai Săi cu pregătirile de Paşti încă în demineaţa zilei de Joi, noi nici n'am putea înțelege, cum de vine, că după rapoartele evangeliştilor noştri[2]) apostolii sunt aceia, cari atrag în acea zi de Joi atenţiunea Domnului asupra înprejurării, că apropiindu-se Paştile ar trebui să facă dispoziţiuni cu privire la pregătirile necesare de Paşti. Faptul acesta este însă foarte bine explicabil în cazul, când Domnul nu a făcut dispoziţiuni pentru pregătirea Paştilor încă în demineața zilei de Joi. Domnul a întârziat să dea în această direcţie oarecari dispoziţiuni, pentrucă era preocupat de gândurile morţii Sale iminente. Dară în după amiazăzia zilei de Joi apostolii, temându-se ca să nu rămână fără cameră în Ierusalim pentru ziua de Paşti, îl provoacă înşişi din îndemn propriu pre Domnul, ca să dispună în aceasta direcție cele ce va afla de cuviinţă. Abia acuma Domnul trimite pre 2 dintre apostolii Săi în cetate, dându-le însărcinarea, ca să facă pregătirile de Paşti. Și dacă le spune, că la poarta cetăţii vor afla pre un om purtând un vas

---

[1]) Mat. 26, 17; Marcu 14, 12; Luca 22, 7.
[2]) Ibd.

cu apă, amănuntul acesta ne face să ne gândim chiar la seara zilei de Joi ş. a. cu atât mai vârtos, cu cât noi nu trebue să pierdem din vedere nici faptul, că Domnul li-a dat trimişilor Săi acest aviz atât de târziu numai din cauză, că nu vroia ca să ştie absolut nimene casa, unde Dânsul vrea să petreacă noaptea ce vine. Dacă apostolii ar fi plecat în cetate încă în demineaţa zilei de Joi, uşor ar fi putut cineva dintre duşmanii Domnului ca să descopere localul, în care s'a încvartirat. Descoperit fiind odată localul, sinedriştii, cari luaseră hotărîrea ca să-L prindă pre Domnul în oricc chip, uşor L-ar fi prins chiar în acea cameră. Domnul vroia însă, ca să evite de a fi surprins de Iudeii duşmani Lui şi deaceea El nu putea trimite pre delegaţii Săi pentru ca să facă pregătirile cuvenite de Paşti mai curând, decât numai în după amează zia zilei de Joi. Preste câteva ore vine şi Domnul dimpreună cu ceilalţi apostoli ai Săi în cetate. Evangeliştii vroind să fixeze timpul sosirii Domnului în Ierusalim accentuează, că era deja seara[1]). Seara zilei de Joi se şi putea numi acuma „ziua întăia a Azimelor," dară nu în înţelesul concepţiei, pe care o au aderenţii ipotezei acesteia, ci în înţelesul concepţiei noastre, expusă în cele de mai sus, căci noi am stabilit, că apostolii însărcinaţi cu pregătirile de Paşti, sosesc în Ierusalim abia în seara zilei de Joi. Deci este evident, că ei nici n'au mai putut avea însărcinarea, ca să sacrifice la templu mielul pascal. Ei ar fi venit prea târziu în cetate. In consecinţă ziua de Joi nici nu este ziua de 14, după cum susţin aderenţii acestei ipoteze, ci ziua precedentă de 13 Nisan.

Socotinţa acestor exegeţi, că ziua de Joi ar fi fost chiar ziua de 14 Nisan, în care trebuia junghiat şi mâncat mielul pascal, se loveşte şi de faptul, că Domnul şi cu apostolii Săi, dupăce Şi-a serbat Cina cea de taină, *părăsesc* încă în aceeaşi noapte camera lor şi se duc în grădina Getsimani. După cele ce cetim în sf. Scriptură[2]) în noaptea de 14 spre 15 Nisan nimene nu

---

[1]) Mat. 26, 20; Marcu 14, 18.
[2]) Exod. 12, 22.

avea voie, ca să părăsească camera, în care mâncase mielul pascal, până demineața. Dară nu numai Domnul şi cu apostolii Săi, ci şi o mulţime mare de sinedrişti şi popor părăsesc în acea noapte locuinţele lor de se duc împreună cu Iuda Iscarioteanul în grădina Getsimani, ca că-L prindă pre Domnul. Grădina Getsimani dreptcă nu era mai îndepărtată de Ierusalim decât o cale de Sâmbătă (2000 paşi). Totuşi în noaptea de Paşti nu era voie nici măcar ca cineva să ieasă din casă. Amintesc însă, că unii dintre aderenţii acestei ipoteze[1]) caută să justifice părăsirea camerei cu provocare la următorul loc, pe care *Lightfoot*[2]) îl citează din Tosephta (în tractatum Pesachim): „Ubi comederunt pascha in Aegypto, ibi etiam pernoctare debuerunt. Sed posterioribus temporibus comedebant id in uno loco et pernoctabant in alio.“ Dară noi nu ştim, nici decând s'a introdus acest obiceiu şi nici dacă el exista de fapt pe timpurile Domnului nostru Iisus Hristos[3]). Deaceea rămâne nealterată îndreptăţirea părerii noastre, că în seara zilei de Joi Domnul n'a mâncat Paştile Iudeilor, fiindcă a părăsit şi El şi apostolii Săi încă în cursul nopţii camera Sa.

Părerea noastră primeşte un sprijin foarte puternic şi prin faptul istorisit de evangeliştii noştri, că nu numai 2 dintre apostolii Domnului, ci şi toţi aceia dintre Iudei, cari ieşiseră până în grădina Getsimani pentru a-L prinde pre Domnul, *se înarmaseră*. Purtarea armelor în zile de sărbătoare le era Iudeilor strict oprită. Rezultă deci, că noaptea de Joi spre Vineri nu aparţinea sărbătoarei de Paşti, ci era o zi de lucru. Aderenţii acestei ipoteze[4]) pentru a justifica şi purtarea armelor în acea noapte, care după socotinţa lor era noaptea de Paşti (14 spre 15 Nisan), dreptcă se provoacă la comunicarea, pe care Iudeul învăţat Maimonides[5]), care a trăit în sec. 12, ne-o face ocazional cu privire la lucrările permise şi oprite în zilele de Sâmbătă şi de sărbătoare. El ne spune,

---

[1]) *Pölzl*, ibd., p. 46
[2]) *Lightfoot*, Tract. în minist. templi Hieros., c. 12.
[3]) Cf. *Bach*, ibd., p. 14.
[4]) *Pölzl*, ibd., p. 47; v. *Bebber*, ibd., p. 15 s.
[5]) Mişna, Tract. Bezah, 5, 2.

că socotinţa şcoalei lui Şamai era, că între o zi de Sâmbătă şi între o zi de sărbătoare nu este altă deosebire decât numai cu privire la prepararea bucatelor. Prepararea bucatelor era iertată în zile de serbătoare, dară oprită în zile de Sâmbătă. Dară şcoala lui Hillel era de socotinţa, că în afară de prepararea bucatelor în zile de sărbătoare se mai puteau plini şi alte lucrări, cari erau oprite în zile de Sâmbătă. Cât priveşte în special purtarea armelor în zile de sărbătoare, aceşti exegeţi ţin să ne atragă atenţia asupra faptului, că Iudeii în răsboiul, pe care l-au purtat împotriva Romanilor, nu arare ori au purtat armele chiar în zile de Sâmbătă şi nu numai pentru a se apăra, ci şi pentru a atăca [1]). Faţă de acest fel de a înţelege lucrurile mă simţ dator să relevez mai întâiu, că chiar dacă am trebui să admitem, că comunicarea lui Maimonides, după trecere de atâtea veacuri de ani ar reda exact starea lucrurilor de pe timpurile Domnului Iisus Hristos, din ea încă tot nu ar putea să rezulte, că între acele lucrări, cari erau oprite în zilele de Sâmbătă, dară permise în zilele de sărbători ar fi fost chiar purtarea armelor [2]). Iosif Flaviu [3]) nu ne-ar spune ocazional cu cuvinte atât de clare, că Ioan Hyrcan, care luase parte la răsboiul lui Antioh împotriva Parţilor, rămase lângă rîul Lycus 2 zile pentru a aştepta o sărbătoare, în care Iudeii nu au voie să plece, adaugând a zice, că „sărbătoarea Cincizecimii cădea în acest an (130 î. d. H.) chiar în ziua primă după Sâmbătă şi noi (adecă Iudeii) nu avem voie nici în zi de Sâmbătă şi nici în acea zi de sărbătoare să plecăm.“ Plecarea s'a amânat într'acest caz până după sărbătoarea Cincizecimii nu numai pentrucă Iudeii nu aveau voie să facă în zile de Sâmbătă şi totaşa şi în zile de sărbători mari cale mai îndepărtată decât de 2000 de paşi, ci şi pentrucă ei în aceste zile nu aveau voie să poarte nici arme. Că aceasta era într'adevăr idea, pe

---

[1]) Cf. 1 Macc. 11, 43 ss.; *Ios. Flav.*, bell. 2, 17, 10; 19, 2; ant. 14 14, 2 s.

[2]) *Ios, Flav*, ant. 13, 8, 4.

[3]) Cf. *Chwolson*, ibd., p. 6, n. 2.

care Iosif Flaviu vroia să o exprime, se întrevede şi din faptul, că decâte ori ne istoriseşte, că Iudeii, revoluţionari, în zile de Sâmbătă luară armele în mâni ca să se apere împotriva Romanilor sau chiar să-i atace, tot de atâtea ori dânsul relevează, că „dealtcum Iudeii în zile de Sâmbătă din motive religioase nu au voie să facă nici un lucru oricât de nevinovat ár fi“ şi că „sărbătoarea de Sâmbătă se observă la Iudei cu foarte multă stricteaţă“, adăugând chiar de a-şi exprima convingerea sa intimă, că violarea sfinţeniei zilelor de Sâmbătă nu va putea să rămână nerăsbunată din partea lui Dumnezeu [1]). Aşa fiind mentalitatea Iudeilor de pe timpurile Domnului Iisus Hristos şi în timpurile proxime, care urmează, vom trebui se zicem, că dacă zilele de Sâmbătă şi sărbători mari se sărbătoreau cu atâta sfinţenie, atunci nu este nicidecum probabil, că ziua primă a sărbătoarei Paştilor (15 Nisan), care în lege era proclamată „sfîntă“, ar fi putut să fie violată chiar din partea acelora, cari aveau îndătorirea să supraveghieze chiar sărbătorirea ei. Dealtfel ar fi produs adânci resentimente la massele mari ale poporului, venit de serbători la Ierusalim cu toţii purtaţi de dorul de a sărbători aici, în centrul Iudaismului, cu deplină demnitate şi adâncă pietate Paştile [2]).

Van Bebber [3]) dreptcă recunoaşte, că purtarea armelor, a ciomegelor şi a făcliilor, precum şi ţinerea *şedinţei de noapte* a sinedriştilor, la care au fost interogaţi şi ascultaţi mulţi martori şi în care s'a rostit o sentinţă de moarte, nu sunt compatibile cu ziua de 15 Nisan. Cu toate acestea dânsul nu vroeşte să tragă rezultanta din aceste constatări, ci consideră toate acestea ca cazuri excepţionale de legitimă apărare. El zice, că sinedriştii n'ar fi putut să se ajutore în altfel, decât prinzând armele în mâni chiar în zi de sărbătoare, aşa precum făcuseră ei şi pe timpurile Maccabeilor [4]). De altă parte

---

[1]) *Iosif Flaviu*, bell 1, 7. 3; 2, 17, 10; 19, 2; ant, 14, 3, 2; contra Apion 1, 22; *Dio Cass.*, 37, 16 — Cf. *Chwolson*„ ibd., *p.* 6, n. 2.

[2]) Cf. *Westberg*, ibd., p. 32 ss.

[3]) *Van Bebber*, ibd., p, 15 s.

[4]) Cf 1 Macc 11, 43 ss.; *Ios. Flav.*, ant. 14, 14, 2 s.; bell. 2, 19, 2

van Bebber [1]) vroeşte ca să ne facă să credem, că servitorii, cari interveniseră la prinderea lui Iisus, fiind înarmaţi, nici nu erau Iudei circumcişi, ci Natinei (?!) şi alţi proseliţi iudei, cari nici nu erau obligaţi a observa strict legea mozaică. Dară van Bebber dealtcum nu ne dovedeşte cu nimic, că servitorimea însărcinată cu prinderea lui Iisus ar fi fost de origine neiudaică. Şi chiar dacă ar fi fost aşa, el nesocoteşte faptul, că legea mozaică obligă şi pre străinii din ţeară ca să serbeze zilele de Sâmbătă şi sărbători ca şi moşnenii [2]). Străinii din ţeară trebuiau potrivit cu cele ce poruncea legea, ca să mânânce chiar azime pe timpul sărbătoarei Azimelor [3]) şi dacă vroiau puteau să serbeze chiar şi Paştile alăturea şi împreună cu Iudeii [4]). Dară nici când dânşii nu-şi puteau permite a plini în zile de Sâmbătă şi de sărbători în mijlocul Iudeilor şi în centrul Iudaismului fapte, cari i-ar fi jignit pre Iudei adânc întru sentimentele lor religioase.

Dacă aceşti exegeți ne sugerează idea, că Iudeii ar fi fost nevoiţi ca să treacă preste sfinţenia zilei prime de Paşti (15 Nisan), pentrucă considerau uciderea Domnului Iisus Hristos *o faptă plăcută* lui Dumnezeu [5]), noi trebue să răspundem, că orişicât de mare ar fi fost ura lor împotriva Domnului, ea nu putea să treacă nicicând preste marginele îngăduite de lege. Deaceea am şi auzit, că sinedriştii luând hotărîrea, ca să-L prindă pre Domnul cu înşelăciune şi să-L ucidă, şi-au zis totdeodată „numai nu în zi de sărbătoare, ca să nu se turbure poporul [6])". Poporul s'ar fi turburat, dacă sinedriştii I-ar fi făcut Domnului vre un rău chiar în timpul sărbătorilor nu numai pentrucă ținea foarte mult la Iisus, ci şi pentrucă sinedriştii în cazul acesta s'ar fi făcut înşişi vinovați de violarea zilei de sărbătoare, de care faptă îL învinuiau pre Domnul. De n'ar fi fost aşa, ci dacă sinedriştii s'ar fi temut de popor numai pentrucă ştieau, că

---

[1]) *Van Bebber,* ibd., p. 16
[2]) Cf. 1 Sam. 14, 28; 2 Sam. 16, 18; Is. 56, 6.
[3]) Exod. 20, 10; 23, 12; Deut 14, 21.
[4]) Num 12, 19.
[5]) Aşa *Pölzl*, ibd., p. 47 s.; *v. Bebber*, ibd., p. 52 ş. a.
[6]) Mat. 26, 5; Marcu 14, 2; cf. Luca 22, 2.

acesta ţine mult la Domnul Iisus, atunci ei nu ar fi putut să cuteze a-i face Domnului vre nu rău nici în oricare altă zi în afară de zilele de sărbătoare ale Paştilor. Tradarea atât de binevenită a lui Iuda Iscarioteanul dacă a intervenit, i-a pus pre sinedrişti numai în situaţia de a-L prinde şi a-L ucide pre Domnul încă până a nu întra în sărbătorile Paştilor. In felul acesta hotărîrea sinedriului de a-L ucide pre Domnul, numai nu în timpul sărbătorilor de Paşti, rămâne nealterată şi s'a putut executa întocmai. Asupra acelei hotărîri nici nu s'a mai revenit, pentrucă prinderea şi uciderea lui Iisus nu s'a făcut în zi de sărbătoare. Dealtcum de Miercuri, decând sinedriştii luaseră acea hotărîre şi până Vineri, când îL condamnară pre Domnul la moarte, nici n'a mai intervenit vre un alt moment nou, care ar fi putut să potenţeze ura sinedriştilor împotriva Domnului Iisus Hristos. De-aceea motivarea acestor exegeţi, că sinedriştii numai din ura cea mai neîmpăcată faţă de Domnul s'ar fi transpus acuma preste sfinţenia zilei de Paşti (15 Nisan), nu încape [1]).

Cum Iudeii ţinuseră să-şi exopereze încă dela împăratul August marele privilegiu, ca în zile de Sâmbătă, precum şi în zilele de pregătire pentru ele dela ora 9 (= 3 d. a.) înainte să nu mai fie atraşi înaintea tribunalelor romane [2]), noi nici n'am putea înţelege, cum de sinedriul însuşi ar fi putut să cuteze a se transpune de astă dată preste acest privilegiu, judecându-L pre Domnul la moarte chiar în ziua de Paşti (15 Nisan). Aceasta ar fi fost o grea profanare a zilei de Paşti.

Dacă în tractatul privitor la serbarea zilelor de Sâmbătă [3]) între cele 39 lucrări principale, cari sunt oprite, nu se induc şi judecăţile, nu urmează nicidecum, că acestea ar fi fost iertate, pentrucă nimene nu va vroi să zică, că cele 39 de puncte ar cuprinde totul ce ar fi fost oprit în zilele de Sâmbătă şi sărbătoare şi că tot ce nu era oprit, dealtcum ar fi fost iertat. De fapt în

---

[1]) Cf. *Bach*, ibd., p. 16.
[2]) *Ios. Flaviu*, ant. f6, 6, 2.
[3]) Schabbat, 7, 2.

Bezah ţinerea judecăţilor în zile de Sâmbătă este oprită. Cauza acestei oprelişti zace după Maimonides în faptul, că în zile de Sâmbătă nu era voie a scrie nici măcar 2 litere din vre un proces [1]).

Pentru a arăta, că în zilele de Sâmbătă şi de sărbători totuşi se ţineau uneori şedinţe, exegeţii de mai sus se provoacă la faptul, mărturisit în talmud [2]), că sinedriul îşi ţinea în aceste zile şedinţele sale într'un local propriu, care era situat între porticul extern şi cel intern („in antemurali"). Dară nici de aici nu poate să urmeze, că în aceste zile ar fi fost permis a face cuiva vre un proces de condamnare. Sinedriul nu era numai forul suprem judeţial, ci şi forul suprem cultural-religios şi administrativ al Iudeilor. In calitatea din urmă sinedriul se putea aduna şi în zile de Sâmbătă şi sărbătoare pentru a discuta unele chestiuni urgente de cult, de caracter religios sau şi de caracter administrativ fără ca prin acestea să fi violat sfinţenia acelor zile.

Impotriva răstignirii Domnului Iisus în ziua de 15 Nisan se ridică încă şi dificultatea, că într'o zi de sărbătoare nici nu se puteau face pregătirile necesare pentru răstignire şi înmormântare. *Pölzl* [3]) dreptcă ne atrage atenţia asupra faptului, că cu executarea pedepsei de moarte au fost însărcinaţi în cazul Domnului Iisus Hristos *ostaşii romani*, cari nu erau obligaţi a ţine seama de sărbătorile Iudeilor, iară apoi ne aminteşte şi de acel loc din talmud [4]), care prevede, că în anumite cazuri grave contravenienţii erau executaţi chiar în zile de sărbătoare pentru a stabili astfel exemple înfiorătoare pentru popor.

Faţă de acest fel de a vedea lucrurile mă simţ dator însă ca să relevez, că şi în acele cazuri, când trebuiau stabilite exemple înfiorătoare, condamnarea şi uciderea nu se executa în zilele cele mari ale respectivelor sărbători, ci numai în zilele mici de sărbătoare, în cari era

---

[1]) Cf. *Pölzl* ibd., p 48; *Chwolson*, ibd., p. 6 ss.; *Westberg*, ibd., p. 134.
[2]) Sanhedrin, 10.
[3]) *Pölzl*, ibd., p. 48.
[4]) Sanhedrin, 10, 4, având la bază locul din Deut. 17, 12 s.

permis a face şi multe alte lucrări şi în cari se puteau executa şi sentinţele de moarte[1]). De altă parte este ştiut însă, că şi străinii, cari locuiau în ţeară împreună cu ludeii, erau obligaţi a serba serbătorile ludeilor[2]), fiind responzabili pentru toată hulirea lui Dumnezeu, precum şi pentru orice contravenţiune împotriva legii mozaice[3]). Cazul Domnului nostru Iisus Hristos însă nici nu este analog, pentrucă înşişi sinedriştii hotăresc „ca să-L ucidă pre Domnul numai nu în zi de sărbătoare“[4]). Iară cât priveşte pe ostaşii romani, însărcinaţi cu răstignirea Domnului, să nu uităm, că ludeii avuseră grijă, ca să-şi exopereze încă dela împăratul roman August privilegiul de a nu fi jigniţi întru nimic întru sentimentele lor religioase[5]). Ostaşii n'ar fi putut face nimic, fără ordin de sus.

Pentru a ne face totuşi ca să credem, că Domnul Iisus Hristos ar fi murit chiar în ziua primă de Paşti, în ziua de 15 Nisan, exegeţii, menţionaţi mai sus[6]), recurg la un ultim expedient. Ei zic, că noi trebue să facem deosebire între „Paşti (πάσχα)“ şi „sărbătoarea Paştilor (ἑορτὴ τοῦ πάσχα)“. „Paştile“ însamnă „mielul pascal, care se mânca în seara zilei de 14 spre 15 Nisan“

---

[1]) Cf Fapt. Apost. 12, 3 s. — In Mişna (Sanhedrin 11, 4) ni se spune, că faţă de un cărturar, care s'a opus încontra hotărîrilor sinedriului, primite de toţi, s'a decretat: „Să fie ucis nu la sediul judecătoriei sale, nici în labne, ci să fie adus înaintea tribunalului celui mare din Ierusalim şi să fie deţinut aici până în timpul sărbătoarii, iară în timpul sărbătoarei (בְּרֶגֶל) să fie ucis, pentrucă este scris: „Şi tot poporul să audă şi să se teamă şi nimene să nu se mai încumete a păcătui“ (Deut. 17, 12 s.). *Chwolson* (ibd., p. 8) şi *Schneid* (ibd., p. 12) ţin să noteze, că locul acesta din Mişna nu vroeşte să ne spună nici decum, că pedepsele de moarte s'ar fi executat de obiceiu în zile de Sâmbătă şi de sărbători mari, ci numai atât, că pentru a da unei mulţimi cât mai mari exemple infiorătoare, criminalii mari, cari nesocoteau cu rea voinţă hotărîrile forului lor suprem, erau executaţi la moarte în zilele mai mici ale sărbătorilor mari de preste an, când se adunau la Ierusalim o mulţime mare de popor. Dreptaceea Mişna nici nu zice, că condamnarea la moarte s'ar fi făcut „în ziua de sărbătoare (בְּיוֹם טוֹב)“ ci „în timpul sărbătoarei (בֶּרֶגֶל)“, vra să zică în zilele mai mici de sărbătoare.

[2]) Exod. 12, 19. 48 s.; Num. 9, 14.

[3]) Lev. 24, 16. 22. — Cf. şi *Riehm*, Handwörterbuch des biblischen Altertums, I, 1884, art.: Fremde, p. 448 ss.

[4]) Mat. 26, 5; Marcu 14, 2; Luca 22, 2.

[5]) Cf. *Ios. Flav.*, 16, 6, 2 ss.

[6]) *Pölzl*, ibd., p. 50 ss; *van Bebber*, ibd., p. 24 ss., 63 ş. a.

sau „seara zilei de 14 spre 15 Nisan“, pecând „sărbătoarea Paştilor“ ar însemna „zilele de sărbătoare ale Paştilor, cari începeau cu 15 Nisan“. Şi cum evangelistul Ioan [1]) ne spune, că Domnul Şi-a serbat Cina cea de taină „înainte de sărbătoarea Paştilor (πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα)“, cu acestea ni s'ar spune, destul de lămurit, că Cina cea de taină s'ar fi ţinut în ziua de 14 Nisan, iară moartea Domnului ar fi avut loc în ziua primă a sărbătoarei de Paşti, în ziua de 15 Nisan. Inţelegând astfel cuvintele de mai sus ale evangelistului Ioan, ei îl află, că ar sta în cel mai deplin acord cu evangeliştii sinoptici, cari fixează ziua Cinei celei de taină pe „ziua întâia a Azimelor (πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν Ἀζύμων)“, aşadară pe ziua de 15 Nisan, care începea încă cu seara zilei precedente (de 14 Nisan). După rapoartele tuturor evangeliştilor aşadară Domnul Şi-ar fi serbat Cina cea de taină în seara zilei de 14 Nisan, deodată cu Paştile Iudeilor, şi ar fi murit în întâia zi de sărbătoare a Paştilor, în ziua de 15 Nisan.

Dacă ar fi de fapt aşa, că „ziua de sărbătoare a Paştilor (ἑορτὴ τοῦ πάσχα)“ este ziua de 15 Nisan, atunci noi am trebui să ne întrebăm mai întăiu, cum de vine, că aceasta zi este numită, chiar „zi de pregătire (παρασκευή)“ [2]), „ziua de pregătire a Iudeilor (παρασκευὴ τῶν Ἰουδαίων)“ [3]) ba chiar „ziua de pregătire pentru Paşti (παρασκευὴ τοῦ πάσχα)“ [4]), şi în linia a doua am trebui să ne întrebăm, cum se explică, că Iudeii nu vroesc să între într'acea zi în pretoriul lui Pilat, motivându-şi atitudinea cu cuvintele „ca să nu se spurce, ci ca să mânânce Paştile“ [5]).

Cât priveşte întrebarea primă trebue să ştim, că evangeliştii noştri vroesc să ne arate nu numai, în care zi săptămânală, ci şi la care dată lunară a murit Domnul. Data lunară este arătată dreptcă nu direct, dară indirect prin raportul acelei zile faţă de sărbătoarea de Paşti.

---

[1]) Ioan 13, 1.
[2]) Mat 27, 62; Marcu 15, 42! Luca 23, 54; Ioan 19, 31.
[3]) Ioan 19, 42.
[4]) Ioan 19, 14.
[5]) Ioan 18, 28.

Ziua săptămânală a morții Domnului este ziua de Vineri. Dreptaceea Marcu o numeşte „ziua înainte de Sâmbătă (προσάββατον)“ [1]). Aceasta rezultă şi din faptul, că a doua zi, care urma, era o zi de Sâmbătă [2])..

Dară dacă Marcu a numit acea zi la acelaşi loc totdeodată şi „zi de pregătire (παρασκευή)“, atunci este evident, că el n'a vroit să exprime cu acest termen aceeaşi ce a exprimat şi cu termenul „προσάββατον“, căci ar fi fost o tautologie superfluă, ci cu termenul „παρασκευή“ a vroit să zică că acea zi era totdeodată „o zi de pregătire“ pentru Paştile, care urmau ca să se serbeze încă în aceeaşi seară.

Şi evangelistul Ioan vorbind despre aceasta zi nu o numeşte numai simplu „zi de pregătire (παρασκευή)“ [3]), ci „zi de pregătire de Paşti (παρασκευὴ τοῦ πάσχα)“ [4]) şi „ziua de pregătire a Iudeilor (παρασκευὴ τῶν Ἰουδαίων)“ [5]). Determinarea mai de aproape, pe care o dă el acestei zile, ne face să o deosebim de oricare altă zi, care ar putea să se numească în oarecare înţeles „zi de pregătire“. Ea este ziua, în care trebuiau să se facă pregătirile necesare pentru sărbarea Paştilor, precum junghierea mielului pascal la templu, la timpul fixat de lege, frigerea şi mâncarea lui cu azime şi cu legume amare în seara aceleeaşi zile [6]). Cum în cursul anului nu era altă zi, care ar fi reclamat o pregătire atât de specială ca ziua de pregătire de Paşti, evangelistul nostru o numeşte „ziua de pregătire a Iudeilor (παρασκευὴ τῶν Ἰουδαίων)“ par excellence. Aceasta zi nu poate fi alta decât numai ziua de 14 Nisan.

In cel mai deplin acord cu cele expuse de noi până

---

[1]) Marcu 15, 42.
[2]) Mat. 27, 62; 28, 1; Luca 23, 54; Ioan 19, 31.
[3]) Ioan 19, 31.
[4]) Ioan 19, 14.
[5]) Ioan 19, 42.
[6]) Cf. *Chwolson*, ibd., p. 168, A. 1 şi p. 183; *Westberg*, ibd., p. 128 ss., *Bach*, ibd., p. 17 s.; *B. Weiss* ţine se releveze, că dacă evangeliştii n'ar fi vroit să spună cu termenul παρασκευή nimic mai mult decât ceea ce a zis şi Marcu (15, 42) cu termenul προσάββατον, că adecă era o zi de Vineri. atunci data zilei lunare şi raportul acesteia faţă de Paştile Iudeilor ne-ar fi rămas necunoscută, dat fiind că o zi de Vineri putea să cadă pe una din zilele de 15—21 Nisan, cât dura săptămâna Paştilor.

acuma stă şi notiţa din evangelia lui Ioan[1]), că aducându-L pre Domnul înaintea lui Pilat, sinedriştii nu vroesc să între în *pretoriu* pe motivul „ca să nu se spurce, ci să mânânce Paştile“. Cu acestea ni se spune aşadară, că Iudeii încă nu mâncaseră Paştile, dară aveau să le mânânce încă în cursul aceleeaşi zile. In acest scop ei caută ca să nu se spurce, pentru a nu fi necesitaţi ca din cauza aceasta să amână serbarea Paştilor pe ziua de 14 Iiar, luna a doua a anului, potrivit cu cele ce orânduește legea pentru astfel de cazuri[2]). Aceasta fiind situaţia Iudeilor din ziua morţii Domnului Iisus, este evident, că acea zi critică era numai ziua de 14 Nisan, în seara căreia Iudeii trebuiau ca să mânânce mielul pascal. Dară discutând asupra înțelesului acestui loc nu pot să trec sub tăcere faptul, că exegeţii[3]), cari au interes ca să ne facă să credem, că Domnul ar fi serbat Cina Sa cea de taină în ziua de 14 şi ar fi murit în ziua de 15 Nisan, pervertesc şi înțelesul nesilit al acestor cuvinte. Ei susțin că Iudeii stând înaintea lui Pilat şi vorbind, aceste cuvinte nu se gândeau la mâncarea mielului pascal, ci la mâncarea sacrificiului de pace numit „haghiga (חֲגִיגָה)“, care se aducea în cursul sărbătorilor de Paşti. Aceasta înterpretare noi însă nu o putem admite din următoarele motive: 1. In literatura ludaică „sacrificiul de Paşti (πάσχα)“ se deosebeşte întotdeauna de „sacrificiul de pace (חֲגִיגָה)“[4]); 2. Din Mişna ştim, că sacrificiul

---

[1]) Ioan 18, 28.
[2]) Num. 9, 1 ss.
[3]) *Pölzl*, ibd., p. 241; *v. Bebber*, ibd., p. 55 ss.
[4]) Pentru a arăta, că ludeii făceau întotdeauna deosebire între sacrificiul de „Paşti“ şi sacrificiul de pace „haghiga“, voiu induce numai următorul loc din talmudul ierusalimitean (Pes. 6, 1): „Intr'un loc (Deut 16, 2) se zice: Tu să sacrifici pasca, oi şi boi; iară într'alt loc (Exod 12, 5) se zice: Din oi şi capre să le luaţi. Cum se pot armoniza aceste 2 locuri? Răspuns: Animalele mici pentru Paşti, iară boii pentru haghiga. — In acelaşi înţeles se exprimă şi Maimonides (de sacr. pasch., c. 10, § 12 ss.) scriind: „In ziua de 14 Nisan deodată cu sacrificiul de Paşti se aduceau şi sacrificiile de pace. Cele din urmă se puteau lua ca preste tot în cazuri analoge din vite şi alte animale mari şi mici, de gen masculin sau femenin. Acestea sunt sacrificiile numite în genere sacrificiile festive din ziua a 14. La acestea se şi rapoartă cuvintele legii dumnezeeşti: Tu să sacrifici Domnului Dumnezeului tău de Paşti oi şi boi (Deut. 16, 2). Sacrificiul festiv în ziua a 14 nu era poruncit, ci lăsat în bună voia fiecăruia. Carnea sacrificiului festiv

de pace „haghiga“ în unele cazuri se aducea deodată cu „sacrificiul de Paşti“ în seara zilei de 14 Nisan, de obiceiu însă în cursul celorlalte zile ale sărbătoarei Azimelor;[1]) 3. Sacrificiul „haghiga“ se sacrifica de obiceiu în demineaţa şi nu în seara zilelor Azimelor; 4. Mâncarea sacrificiului „haghiga“ nici nu era obligătoare în cursul aceleeaşi zile, în care s'a sacrificat, ci se putea amâna pe a doua şi chiar a treia zi[2]). Deci teama sinedriştilor, că întrând în pretoriul lui Pilat şi întinându-se n'ar mai fi putut să mânânce sacrificiul „haghiga“ în cursul aceleeaşi zile, în caz, că ne-am gândi la sacrificiul „haghiga“, nici n'ar fi deplin întemeiată, ci ar fi fost numai un pretext deşert, deoarece este ştiut, că ei orişicând ar fi putut să amână mâncarea acestui sacrificiu pe a doua sau chiar a treia zi. Sacrificiul de Paşti „Pasca“ trebuia însă junghiat numai în după amează zia zilei de 14 Nisan şi mâncat în seara aceleeaşi zile, complet, aşa ca să nu rămână din el nimic pe a doua zi[3]). Şi cine nu ar fi fost în stare de curăţenie levitică, nu putea să serbeze Paştile în luna lui Nisan, ci abia în luna următoare, Iiar[4]). O amânare pe timp mai scurt nu exista. De aceea noi având în vedere deosebirile mari, cari există între sacrificiul de Paşti „Pasca“ şi între sacrificiul de pace „haghiga“, nu putem să înţelegem notiţa dela Ioan 18, 28, altfel, decât că acolo este vorba despre sacrificiul de Paşti „Pasca“ şi nu despre sacrificiul de pace „haghiga“. Şi atunci rezultă, că acea zi nu era altă zi, decât ziua de 14 Nisan.

In faţa atâtor dovezi, cari ne arată, că ziua morţii Domnului nostru Iisus Hristos trebue să fi fost ziua de 14 Nisan, cuvintele aceluiaşi evangelist Ioan, care ne spune, că Domnul spală apostolilor Săi picioarele şi îŞi serbează Cina cea de taină „înainte de sărbătoarea Paş-

---

se punea pe masă alături ea de sacrificiul de Paşti şi era şi ars împreună, totuşi aşa ca unul să nu se amestece cu celalalt. — Cf. şi *Winer*, Bibl. Realwörterbuch, II. p. 196 s.; *Schneid*, ibd., p. 8 ss. şi 42, n. 1.

[1]) Mişna, Pesach 6, 3 4.

[2]) Pesach. 6, 4: Haghiga trebue consumată în înterval de 2 zile şi o noapte după ce a fost sacrificată. Cf. şi *Winer*, ibd., p. 204, n. 2.

[3]) Exod., 12, 9.

[4]) Num., 9, 1 ss.

tilor (πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα)“ nu le putem înţelege altfel, decât că aceasta Cină trebue să fi avut loc în seara zilei de 13 spre 14 Nisan. Și cum aceasta seară este de fapt o seară înainte de seara de Paşti, urmează, că între „Paşti“ şi „sărbătoarea de Paşti“ noi nu mai avem voie să facem nici o deosebire. „Paştile“ şi „sărbătoarea de Paşti“ se serbează în aceeaşi seară de 14 spre 15 Nisan. „Paştile“ şi „sărbătoarea de Paşti“ sunt aşadară noțiuni identice. Dacă una are calificativul de sărbătoare, iară cealaltă nu, nu urmează, că ele ar însemna zile diferite. Deosebirea între felul diferit de a se exprima consistă numai într'aceea, că de câte ori se vorbeşte simplu despre „Paşti“, noi vom avea să ne gândim numai la mielul pascal, care trebuia junghiat, fript și mâncat cu azime şi cu ierburi amare în seara zilei de 14 spre 15 Nisan în amintirea zilei de eliberare a poporului Israiltean din sclăvia Egiptului. Iară de câte ori se vorbeşte despre „sărbătoarea de Paşti“ nu se zice alta nimic, decât că seara zilei de 14 spre 15 Nisan de obiceiu se serba cu fastul cuvenit unei sărbători în felul arătat mai sus.

Dacă n'ar fi așa, că „Paștile“ şi „sărbătoarea Paştilor“ sunt noțiuni identice, ci dacă am vroi să susţinem, la fel ca şi exegeții mai sus menţionaţi, că „Paştile“ sunt seara zilei de 14 spre 15 Nisan, iară „sărbătoarea Paştilor“ ziua de sărbătoare din 15 Nisan şi că Domnul ar fi murit în ziua din urmă, atunci l-am aduce pre evangelistul Ioan în contradicţie cu sine însuşi. El ne spunea mai sus[1]), că Domnul „înainte de sărbătoarea Paştilor (πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα)“ spală apostolilor Săi picioarele şi îȘi serbează Cina Sa cea de taină, dară apoi ne istoriseşte, că a doua zi, Vineri, în ziua morții Domnului procuratorul Pilat revizuind procesul Domnului, caută ca să-L elibereze, provocându-se la obiceiul de a le elibera lor „de Paști“ pre unul dintre deţinuți. După Ioan[2]) procuratorul Pilat ar fi zis: „Este însă obiceiul ca pre unul să vi-l eliberez de Paşti (ἐν τῷ πάσχα)“. Dacă

[1]) Ioan, 13, 1.
[2]) Ioan 18, 39.

între „ziua de Paşti“ şi „sărbătoarea de Paşti“ ar trebui să se facă vre o deosebire, atunci am aştepta ca evangelistul Ioan să zică şi la acest loc, ca şi mai sus, că „era obiceiul a elibera pre unul dintre deţinuţi în *sărbătoarea* de Paşti“. Cum însă evangelistul Ioan zice la acest loc numai „în ziua de Paşti (ἐν τῷ πάσχα)“, este evident, că el nu face nici o deosebire între „Paşti“ şi „sărbătoarea de Paşti“. Şi dacă evangelistul Ioan nu face nici o deosebire, nici noi nu avem nici nu drept, ca să facem vre o deosebire între „ziua de Paşti“ şi „sărbătoarea de Paşti“. Fără de aceasta deosebire însă cade toată construcţia ipotezei, că Domnul ar fi serbat Cina cea de taină deodată cu Paştile Iudeilor în seara zilei de 14 spre 15 Nisan şi ar fi murit în ziua următoare de 15 Nisan.

Căzând deci şi aceasta ipoteză, nu ne rămâne alta decât de a susţine cu şi mai multă tărie, că Domnul Şi-a serbat Cina cea de taină în seara zilei de 13 spre 14 Nisan şi a murit în ziua de 14 Nisan chiar în timpul, când la templu se sacrificau meii pascali ai Iudeilor, dovedind, că este adevăratul Miel pascal al creştinătăţii.

Rezultatul

Rezultatul, la care am ajuns în baza cercetărilor noastre de până acuma asupra începutului, duratei şi încheierii activităţii publice Messianice a Domnului Iisus Hristos, îl putem rezuma deci în următoarele:

Domnul îŞi începe activitatea Sa publică Messianică puține luni înainte de Paştile anului 780 a. u. c. sau 27 d. H., lucrează prin decurs de 3 ani dearândul şi îŞi încheie activitatea Sa în veci binecuvântată la Paştile anului 783 a. u. c. sau 30 d. H. în ziua de 14 Nisan a calendarului iudeu, într'o zi de Vineri.

Cum noi a priori nu putem şti, dacă în anul 783 a. u. c. sau 30 d. H. ziua de 14 Nisan a calendarului iudeu cădea de fapt într'o zi de Vineri, mai rămâne ca acest rezultat să fie verificat şi din punct de vedere astronomic-calendaristic.

(Va urma)

Biserică şi stat

— Cu prilejul înfiinţării patriarhiei noastre —

Biserica românească, în urma unirii tuturor Românilor într'o singură organizaţie politică, într'un stat naţional, a ajuns ca o încoronare a năzuinţelor noastre din trecut şi ca o întărire a nădejdilor noastre din viitor, la rangul cel mai înalt: la patriarhie.

Cu acest prilej nu este lipsit de interes, credem, de a stărui puţin asupra raportului dintre biserică şi stat, mai ales în trecutul nostru. Intr'o conferinţă ţinută în anul 1922 la Fundaţia Regele Carol din Bucureşti am arătat, în treacăt, cum la noi lumea este aşa de puţin lămurită asupra raportului istoric între biserică şi stat. In această materie două mari prejudecăţi trebuesc înlăturate: părerea greşită despre bizantinism ca chintesenţă a tuturor relelor şi despre netrebnicia bisericii bizantine care n'ar fi tost alta decât o unealtă docilă în mâna împăraţilor despoţi din Constantinopole; a doua prejudecată este încercarea de a aplica situaţiei noastre bisericeşti concepţia apuseană despre raportul dintre stat şi biserică. Generaţiile noastre cam de pe la începutul secolului al XIX-lea şi-au făcut educaţia în Apus; tinerii sârguincioşi şi patrioţi s'au întors acasă îmbibaţi de civilizaţia înaltă apuseană, cuceriţi de ideile generoase de libertate şi, entuziaşti cum erau, credeau că vor putea aplica toate reformele cerute în Apus şi în ţările noastre.

Or, nu tot ce se simţea ca foarte necesar în Apus se potrivia şi se potriveşte cu împrejurările din statul nostru care nu este o alcătuire teoretică şi artificială, ci este rezultatul unei desvoltări de veacuri cu un caracter specific românesc. Cât de mult au început a se încălzi la noi inimile la auzul cuvintelor „biserică liberă în stat liber“ ! Oamenii ca prin farmec au văzut dispărând toate greutăţile şi mizeriile din viaţa noastră bisericească; dar cei mai puţini ştiau că această lozincă de biserică liberă într'un stat liber a fost creată de Cavour în împrejurări specifice ale Italiei din preajma unirii. Papa Piu al IX-lea

fu salutat la venirea sa în scaunul papal cu exuberanța inerentă Italienilor ca salvatorul patriei, ca unificatorul Italiei, ca papa-rege al tuturor Italienilor. Când însă începură mișcările revoluționare pentru libertate și unire, papa ajunse în conflict cu situația lui de păstor al întregii lumi romano-catolice și jertfi idealul italian fără nici o hezitare. Desiluzia fu mare și Italienii se întoarseră la părerea lui Macchiavelli că papa este o piedecă a unirii — și papa fu considerat în consecință în multe cercuri italiene ca un dușman al națiunii. Dar papa își mai avea teritoriul său politic cu Roma ca centru. Or, o Italie unită fără Roma drept capitală ar fi fost o anomalie, o simțeau și unii și alții. Atunci Cavour, pentru a nu-și crea greutăți și mai mai multe, începu a asigura papalalitatea că nimeni nu se gândește la o răpire a drepturilor papale, că nimeni nu ar urmări o încătușare a curiei, dimpotrivă: odată ce s'ar uni Italia întreagă, ar fi un singur stat liber, care va asigura și bisericii cea mai desăvârșită libertate, spirituală bineînțeles. De aici faimoasa formulă: chiesa libera in stato libero. Se potrivește la împrejurările noastre?

Altă teorie este teoria, pusă în practică, a separațiunii bisericii de stat. Cel mai cunoscut exemplu este cel al Franței. Dar biserica Franței, biruitoarea biserică galicană care s'a răsboit așa de adesea cu papalitatea, a avut în trecut o soartă cu totul alta decât bisericile orientale. Biserica franceză a izbutit să-și asigure cu vremea o serie de privilegii ce nu s'au dat altor biserici romano-catolice. Să nu se uite că chiar regalitatea franceză a fost aceia care a coborît papalitatea dela apogeul ei politic, chiar atunci când Bonifaciu al VIII-lea expunea în bula „Unam sanctam“ teoria exclusivei stăpâniri papale, derivând toate celelalte din aceasta din urmă. Libertățile galicane de mai târziu au fost smulse rând pe rând curiei și păstrate cu cea mai mare gelozie. In urma marei revoluțiuni dela 1789 și situația bisericii franceze s'a schimbat; statul prin Napoleon, a impus într'un concordat papalității multe concesiuni dureroase. Tinzând statul francez să facă biserica tot mai independentă de influențele din afară, era deci firesc că s'a ajuns adesea la conflicte

dintre cele mai grave între curie și guvernele din Paris. Mari crize interne au pricinuit apoi la 1905 proclamarea separației bisericii de stat, înlăturând o stare de lucruri creată cu o sută de ani în urmă. Evident, astfel n'a fost mersul desvoltării bisericii noastre românești. Nu s'au desvoltat așa nici celelalte biserici ortodoxe. Prin urmare principiile acestea apusene nu numai că nu se pot aplica împrejurărilor de la noi, dar nici nu pot fi măcar întrebuințate ca termin de comparație.

Soarta bisericii ortodoxe de Răsărit a fost cu totul alta decât cea a bisericilor apusene. Organizația ei, trecutul ei la diferite națiuni și în diferite epoci nu sunt identice cu ceea ce ia petrecut în Apus. In Răsărit creștinismul s'a răspândit mai repede, mai intensiv și pe o întindere mai mare și a găsit aici o împărțire administrativă dintre cele mai bune care în multe privințe a servit de model administrației bisericești. Biserica din Răsărit s'a răspândit și întărit acolo unde imperiul roman a continuat, a dăinuit încă o mie de ani, unde s'a păstrat (făcând abstracție de Rusia) continuitatea culturală și administrativă a imperiului roman, oricât s'a întrebuințat de mult limba greacă în conversație. In Apus au trecut la creștinism multe popoare care cu ajutorul acestei religii au intrat abia în domeniul culturii universale de atunci. Năvălirea atâtor popoare barbare și alcătuirea a diferite state trecătoare, întemeiate de acești barbari, trebuiau să aibă înfluență și asupra slăbirii organizației romane. Când imperiul nu s'a mai putut menține în Apus și ultimul împărat a intrat ca un simplu pensionar în domeniul uitării, episcopul din Roma a putut să năzuiazcă și după secole de năzuinți și lupte foarte îndârjite și statornice, a isbutit să impue bisericii o anumită centralizare care în Răsărit n'a putut dăinui într'un exclusivism pontifical ca la Roma nici măcar până la 1453. Papa, numai concentrând toată puterea jurisdicțională în mâna sa, a putut să se încumete să conteste capetelor încoronate întâietatea și primirea nemijlocită a puterii dela Dumnezeu.

In Răsărit istoria a mers cu totul pe alte căi. Imperiul bizantin s'a desvoltat altfel decât imperiul apusean

de mai târziu. Aici, în Răsărit, era tradiție, era putere, era continuitate și era vechime alături de care biserica creștină în toată strălucirea ei se putea ridica, dar pe care cu greu le-ar fi putut desființa. Imperiul era prin urmare lucrul mai vechi, lucrul din lumea aceasta, întemeiat mai presus de toate pe forță, pe când biserica se baza pe suflete și avea obiectivul de realizare în lumea cealaltă. De aceea biserica ortodoxă a și păstrat mai genuin creștinismul cel vechi, oricât li s'ar părea Apusenilor că ortodoxismul este forma încremenită a bisericii grecești din secolul al III-ea.

N'a existat în forma în care ni se predică necontenit nici cesaropapismul la Constantinopole, n'a fost nici biserica așa de coruptă, slugarnică, lașă, plecată în fața tuturor capriciilor domnitorilor, slugă prea plecată și lipsită de demnitate în fața voinței atot stăpânitoare a imperatorilor necruțători din vechiul Bizanț. Teoriile sunt foarte frumoase, construite după o anumită logică, au însă un singur cusur: nu prea au a face cu realitatea. In realitate, așa cum ni se înfățișează ea în lumina faptelor și documentelor istorice, împărații bizantini n'au fost tiranii cari și-ar fi făcut o deosebită plăcere din persecuția bisericii și patriarhii n'au fost acele unelte imorale, acele slugi plecate și acei lingușitori lipsiți de demnitate, cum i-a creat o ignorare a trecutului bizantin, dublată de prejudecăți vechi şi fecundată de o fantazie prea bogată.

Este adevărat că biserica răsăriteană s'a desvoltat cu totul altfel decât cea apuseană. Dar ea dela început a fost mai aproape de preceptele lui Hristos. Prin faptul că împăratul era foarte puternic biserica din Bizanț nu s'a putut avânta la încercări de stăpânire politică cum a făcut-o papalitatea. Biserica creștină în general înainte de Constantin cel Mare s'a desinteresat de dominația din lumea aceasta; creștinii erau fanaticii unei mântuiri în lumea cealaltă. Spune doar însuși Mântuitorul „Dați Chezarului ce este al Chezarului şi lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu“. Aceasta înseamnă desinteresarea bisericii de cele politice, dar totodată și independența ei spirituală. Apostolul Pavel a cerut dela creștini supunere

față stăpânirea politică trecătoare, obligându-i să dea celui cu dajdia dajdie, celui cu cinstea cinste. Un element care i-a apropiat pe împărații bizantini de biserică a fost și caracterul, în parte religios, al imperiului. Impăratul se credea și el slujitor al lui Hristos, curățind măcar masa altarului și stângând lumânările din catedrală, și responsabil pentru mântuirea sufletească au supușilor săi. De aceia găsim la împărații aceștia adesea pasiuni teologice dintre cele mai pronunțate; un Iustinian discuta dogme și în do ul lui de a aduce pacea în biserică era gata să proclame și a și proclamat hotărîri bisericești. Leon al III-lea se considera și preot, adecă poruncitor și peste dogme, alții au adus legi bisericești, au veghiat asupra observării canoanelor bisericești, au pedicat chiar.

Conștiința originii divine și a imperiului i-a făcut pe împărați adesea să se considere și ca un fel de delegați bisericești ai lui Hristos. Lumea din evul mediu simțea mai ales în imperiul bizantin necesitatea unității. In luptele îndelungate și grele ce le-au purtat împărații contra dușmanilor externi aveau nevoie de unitate înăuntru, și aceasta nu o putea da decât biserica creștină. Ortodoxia era elementul de unitate, elementul de trainică legătură sufletească a cetățenilor din imperiu.

Ortodoxia era și o condiție fără de care nu se putea ajunge la tron. Patriarhul îl ungea pe împărat, dar patriarhul îi lua și profesiunea de dreaptă credință. După ce se încheiaseră luptele de exterminare ale împeratorilor romani contra creștinismului, şi biserica creștină era dornică de pace. Rezistența îndârjită și privațiunile de tot felul vreme de trei veacuri făcură biserica să salute cu bucurie o stăpânire politică creștină. Credincioasă principiului de a da și Chezarului ce i se cuvine, bisericii din Bizanț i se poate aduce învinuirea doar că a fost prea generoasă față de împărat. Intr'o vreme când ortodoxia era elementul de căpetenie pentru statul bizantin, când împăratul guverna în numele acestei ortodoxii, este din punct de vedere psihologic explicabil că biserica prin căpeteniile ei hierarhice îl așeza pe împăratul ortodox, cult și versat în dogmele creștine, la un loc așa de înalt că au fost momente

când chiar episcopatul socotia voința împărătească de poruncă. Un sinod din Constantinopole din anul 536 emitea chiar părerea foarte caracteristică că „împotriva voinței și legii împăratului nu se poate întâmpla nimic în biserică“. Totuși la împăratul Iustinian găsim concepția despre originea divină atât a bisericii cât și a statului, lăsând însă nelămurită chestiunea dacă este vorba de o coordonare a acestor două puteri sau de supunerea uneia față de cealaltă. In novela a 6-a cetim următoarele: „Două mari daruri are omul dela grația divină: preoția și guvernarea statului; cea dintâiu se îngrijește de serviciul bisericesc, aceasta din urmă conduce celelalte afaceri ale omului; ambele au aceeași origine“. Iar în Epanagoge dela finea secolul al IX-lea menirea împăratului se caracterizează astfel: „Impăratul este autoritatea legală, binele comun pentru supuși; el răsplătește sau pedepsește după voia lui. Menirea lui este de a face bine. Preceptele după care se orientează sunt Sf. Scriptură, hotărîrile celor șapte sinoade ecumenice, precum şi legile civile. El trebuie să se distingă prin credința ortodoxă, mai ales prin credința cea adevărată în Sf. Treime. La publicarea de legi să se ție de obiceiurile existente, care însă au valoare numai atunci când nu contrazic canoanele. Patriarhul este chipul viu al lui Hristos; el are să înfățișeze prin fapte și prin cuvânt adevărul; menirea lui este îndreptată spre mântuirea sufletelor încredințate lui, spre învățare și necontenită apărare a adevărarilor de credință. Impăratul și patriarhul, autoritatea civilă și preoția, stau în raport între olaltă ca trupul și sufletul și sunt pentru stat tot atât de necesare ca și trupul și sufletul pentru om. Din legătura și buna lor înțelegere rezultă binele statului“. Impăratul reprezintă trupul; dar sufletul este elementul superior, mai ales pentru creștinul din evul mediu. Acest suflet este patriarhul, chip al lui Hristos!

Dar o pace în lume se poate realiza numai printr'un acord între aceste două puteri, și după comparația făcută nu prea putea fi vorba de o supunere necondiționată a bisericii față de puterea civilă. Patriarhul Mihail Cherularie, un mândru patriarh independent și cu pofte impera-

torice, nuanțează chiar mai mult, spunând: „Intre patriarhie și imperiu nu este nici o deosebire sau aproape de loc; și în ce privește onorurile ce li se cuvin, patriarhul poate pretinde chiar mai mult“...

Impăratul din Bizanț era mai mult decât vechii împeratori romani: șefi de stat și legislatori. El era un fel de ales al lui Dumnezeu. Caracterul oriental al despotismului, care-i făcea pe supuși să se închine de trei ori până la pământ în fața sacrei majestăți, primi un fel de consfințire prin formele adoptate de creștinism: împăratul era alesul lui Dumnezeu, el era unsul Domnului, el era un fel de locțiitor al divinității pe pământ. Aceasta este propriu zis semnificáţia lui *basileus*. Iraclie, marele împărat biruitor al Perșilor, când veni din Africa cu flota lui pentru a înlătura pe usurpatorul Foca, puse la prora vapoarelor chipul Maicii Domuului, un obiceiu care a trecut apoi la Ruși și la celelalte popoare ortodoxe de a purta în război chipurile sfinților protectori, cum îl avea de altfel și Ștefan cel Mare și alţii dintre domnitorii noștri. Războiul purtat de Iraclie contra Perșilor era considerat ca un război religios, și aceasta așa de mult încât până şi popoarele creștine din Apus, Italieni, Franci și Vizigoți nu sărbătoriră marile biruințe militare ale lui Iraclie asupra Perșilor, ci mai mult biruința crucii asupra păgânilor, manifestându-și bucuria aceasta și printr'o persecuție a Evreilor. Incă Iustinian spunea că nu în arme are încredere, nici în soldați, nici în generali, nici în geniul său propriu, ci toate nădejdile lui sunt legate de providința Sf. Treimi.

Iar Ioan Comnenul spuse odată că soldații lui au biruit, având pe Dumnezeu de general și pe împărat de locotenent al lui. Războaiele aveau caracterul de războaie sfinte, împăratul era considerat ca supremul apărător al religiei. Statul bizantin era un stat creștin cu un împărat creștin, care putea fi numit, cum a făcut-o Iustinian, arhiereu-basileu, și statul acesta îndepliuea o menire divină aici pe pământ contra tuturor dușmanilor lui Hristos.

Este de mirat deci că împărații adesea voiau să împartă cu patriarhii și conducerea bisericească?

Nici patriarhii aceştia n'au fost de altfel nişte unelte simple în mână împăraţilor, făcând abstracţie de persoanele slabe şi imorale, de care au fost de altfel mai multe în scaunul papal.

Patriarhul Nicolae îi înterzise împăratului Leon a VI-lea întrarea în biserica Sf. Sofii, patriarhul Polieuct împuse împăratului Nicefor Foca pocăinţă, totaşa patriarhul Cosma lui Alexie Comnenul; Polieuct ameninţă chiar cu excomunicarea pe Ioan Tzimiskes, în caz că nu va retrage ordinele potrivnice privilegiilor bisericeşti. Iar Arsenie cere dela împăratul Mihail VIII Paleologul depunerea purpurei. Dacă un patriarh putea recurge la astfel de măsuri este o dovadă cât de mare era puterea patriarhiei, nu numai autoritatea personală a chiriarhului. Patriarhul era de altfel în întreg imperiul personagiul cel mai important după împărat. Era şi el o mare putere peste care nu se putea trece, cauzând adesea mari griji puterii politice. „Cu patriarhul, şef al bisericii — zice cunoscutul bizantinolog Ch. Diehl — basileul, şeful statului, trata ca dela putere la putere".

Aşa cum împăratul avea o curte strălucită, avea şi patriarhul o reşedinţă splendidă, ţinând în jurul său o armată întreagă de funcţionari înalţi bisericeşti, împărţiţi după ranguri şi importanţă ca şi la curtea imperială. Patriarhul din Bizanţ ridicându-se cu vremea, dela sinodul al IV-lea ecumenic încoace, tot mai mult peste ceilalţi patriarhi din marile mitropolii istorice din Orient, isbuti să aibă o vază şi o putere aşa de mare, că uneori împăraţii îi considerau ca *rivali* îndesirabili, faţă de care trebuiau să se scutească în orice chip. In epoca de înflorire a patriarhiei, şeful bisericii din imperiul bizantin avea sub ordinile sale 57 mitropoliţi, 49 arhiepiscopi şi 514 episcopi. Cu caracterul religios şi bisericesc pe care îl iau toate lucrurile în evul mediu, imperiul bizantin se considera ca fiind în permanenţă în slujba lui Dumnezeu, încercând adesea împăraţii de a dispune şi în cele dogmatice. Dar chiar importanţa religioasă a vieţii medievale îi dădea pe de altă parte patriarhului o imensă autoritate între credincioşi pe care împăraţii în cele mai multe cazuri s'au încercat să şi-o apropie, în interesul lor propriu.

In Bizanț era evidentă teoria superiorității spirituale, care se manifesta față de împărat în tendința de coordonare, pecând împărații, ei înșiși, bazându-se adesea pe realitatea unei superiorități politice, încercau a transpune aceasta superioritate și în domeniul pur spiritual. De aceea s'au iscat și conflicte. Insă la formula simplă de „cesaropapism“ nu putem reduce raportul între biserică și stat în imperiul bizantin.

Statele ortodoxe cari au fost creștinate direct sau indirect dela Bizanț sau care au ajuns mai târziu în raza de influențe politice, culturale sau economice ale imperiului bizantin, au împrumutat firește și multe din concepțiile de viață ce dominau în acest imperiu. Caracterul imperiului bizantin era ortodox înainte de toate; ortodoxia aceasta se identifica cu „romeismul“, cu caracterul de romanitate medievală a Grecilor din imperiu. Dar cum ideia națională era confundată cu ideia religioasă, ortodoxismul era semnul caracteristic al acestui imperiu și legătura cea mai trainică, pe alocurea aproape singura legătură față de stat.

Statele din Balcani, principatele române și ducatele ruse au moștenit această prevalență a ortodoxismului. Insă în aceste noui organizații politice, cari s'au desvoltat nu odată în strictă opoziție față de imperiul pe care l-ar fi cucerit bucuros, cu vremea se infiripă, la început în mod nelămurit, tradiția națională. Cum la împărăția din Constantinopole resida și un puternic șef al întregii biserici, așa a tins și Serbia medievală să-și aibă mitropolitul său național, autocefal, păstrând numai legăturile spirituale cu biserica cea mare. Și este semnificativ lucru că mitropolit și domnitor își trag originea din aceiași familie. Mitropolitul țării, glorios prin originea celui dintâiu chirarh autocefal, întâiu sfetnic al despoților și țarilor de mai târziu, duhovnic pentru țar, îndemnător cu sfatul în chestiunile mari ale vieții naționale și politice, pedepsitor față de toți în materie spirituală, era privit de cel dintâiu după țar.

Domnitorii Serbiei medievale chiar au sprijinit în chip deosebit clerul, mai ales clerul înalt, pentru a avea un

razim în el față de nobilimea puternică ce putea deveni și amenințătoare. De altfel stăruința de a-și avea mitropolitul său potrivit se vede și din faptul că Domnitorul influența direct și personal alegerea arhiepiscopului autocefal la soborul național, compus din clerul înalt și din nobilime. Teoriile din Bizanț se perpetuau, dar regii sârbi bucuros ar fi imitat pe împărații dela Țarigrad și în deplinătatea strălucirii lor imperiale. Când domnitorul Sârbilor, jupan, despot, apoi rege, se făcu țar, aceasta avea să însemne stăpânitor cu forța al imperiului bizantin. Țarului îi trebuia patriarh; și-l avu. Și cum țarul însuși purta un titlu pompos cu pretenții de imperialism universal, astfel și Ioanichie, ajuns patriarh la soborul național din 1346, se numia patriarh „al Sârbilor și Grecilor". Acest imperialism bisericesc aduce cu sine excomunicarea lui Ioanichie prin patriarhul cel adevărat și singurul autentic dela Constantinopole. După împăcarea de la 1375, puținul timp ce-l mai trăiră Sârbii ca stat liber n'a putut prileji conflicte între stat și biserică, fiind primejdia ce amenința din afară prea mare.

Biserica Bulgariei a ajuns la o independență împreunată cu titlul de patriarhie față de Bizanț mai curând decât cea sârbească. Bulgaria medievală, împărțită în mai multe Bulgarii adesea concurente, și-a avut și sediul bisericesc în diferite părți, trecând peste acea problematică „patriarhie" (numită în actele oficiale grecești arhiepiscopie) a Ochridei, grecizată în curând după anul 1019, orice s'ar spune. Când Ioaniță doria și el vag înfăptuirea unui imperiu mare, se adresă — papii cu cererea de a-i încuviința un „patriarh". După schimbul de scrisori foarte măgulitoare și probabil rău înțelese de țarul ambițios, în urma căruia biserica din Bulgaria se alese numai cu un mitropolit „primat" după model occidental, biserica bulgară izbuti la 1234 să-și aibă patriarhia sa, a cărei recunoaștere fu smulsă din mâna patriarhului dela Nicea în vremuri dintre cele mai grele pentru marea biserică din imperiul bizantin. Conflicte mari nu se puteau ivi în Bulgaria așa de ușor; când boerimea nu prea era cultă, când competițiuni la coroana de țar amenințau cu slăbire

stăpânirea politică, aceasta nu era bucuroasă de a se vedea împlicată în lupte cu biserica, al cărei șef avea doar să chezășuiască și dânsul „marele“ țarat cu închipuiri uriașe care întreceau mult proporțiile realității. De altfel și patriarhia din Târnova n'a ținut mai mult decât până la finea secolului al XIV. Ce a rămas în Balcani după 1389 și după 1393 este numai un simulacru de patriarhie.

Biserica rusă are în evul mediu o desvoltare cu totul specifică. Rușii, creștinați de Bizantini, multă vreme au rămas sub dependență bisericească de Constantinopole prin faptul că mitropolitul de Chiev, mai târziu de Moscova și Chiev, sau numai de una sau de alta, era trimis de patriarh. Astfel cei mai mulți mitropoliți erau Greci, rareori Slavi din Balcani sau Ruși de acasă. Mitropoliții aceștia, distingându-se față de boerimea rusă și față de clerul de rând și cel înalt printr'o aleasă cultură, care impunea, au ajuns să aibă un rol dintre cele mai importante în afacerile statului. Pe de altă parte patriarhul din Constantinopole nu ceda cu nici un chip din privilegiile sale. Când marele duce Andrei Bogoliubschii încercă pe la mijlocul secolului al XII-lea să-și facă un mitropolit propriu la Vladimir, unde-și mutase reședința, patriarhul Luca Chrysoberges opri lucrul acesta ca nefiind legal. Și așa rămase situația până la mijlocul secolului al XV-lea. Abia atunci isbutiră marii duci să se desfacă de sub tutela Constantinopolei. Mitropolitul Isidor, aderent al unirii dela Florența, atât de odioasă în Rusia, trebui să plece din țară; și Rușii întrebuințară prilejul slăbirii bisericii din Constantinopole în urma desbinării între Greci ortodoxi și Greci unioniști, și-și puseră la 1448 un mitropolit propriu, pe Iona, fără intervenția patriarhului. Rușii simt totuși necesitatea de a se scuza la Constantinopole, că n'ar fi făcut lucrul acesta din îngâmfare, ci fiindcă „era neunire în biserica Domnului!“ Dar cum Bizanțul era în preajma căderii, biserica rusă își are de aci încolo mitropoliții săi, făcuți fără intervenția directă dela Constantinopole. De aci încolo începe și o eră nouă. Inainte vreme marii și micii duci erau bucuroși de mitropoliții și epis-

copii lor, fiindcă aceştia, aproape singurii cărturari, îndepliniau şi rolul de diplomaţi faţă de Tătari, erau şi educatorii prinţilor şi duhovnicii în faţa cărora adesea stăpânitorii politici se închinau cu smerenie amestecată cu frică.

După căderea Constantinopolei care se considera ca o pedeapsă dela Dumnezeu pentru prietenia cu „Latinii", începe a se întări şi marele ducat al Moscovei, unificând şi cucerind în jurul său, şi având pretenţia de a fi singurul apărător al creştinităţii căci după prăbuşirea celor două Rome nu mai putea exista de cât una a treia şi cea din urmă, Moscova. Marele duce al Moscovei întră în moştenirea Constantinopolei ; şi atât marii duci cât şi ţarii de mai târziu caută se imite pe basileii dela Constantinopole în ce priveşte atotputernicia. Şi cum ţaratul rus este cu mult mai despotic, cu mult mai oriental decât imperiul bizantin, iar biserica primeşte din ce în ce mai mult caracterul de biserică *rusă*, se face o legătură dintre cele mai strânse între stat şi biserică, legătură ce până în ziua de astăzi nu este deplin lămurită. Unde ţarul era rus şi ortodox, unde mitropolitul, apoi patriarhul era ortodox şi rus, şi unde ortodoxismul rus într'o vreme avea pretenţia de a fi singura ortodoxie autentică, materie de inflamaţie nu prea exista. Ţarul totuşi avea o vază aşa de mare că între vinovăţiile patriarhului Nlcon se află ca un cap de acuzare principal „lipsa de respect faţă de ţar". Iar la un sinod din 1667 se opresc judecătoriile Dumineca şi în zi de sărbătoare afară de cele ce-l privesc pe ţar ; şi acelaşi sinod constată şi condamnă anumite abusuri ale arhimandriţilor, dar din respect faţă de dorinţa ţarului nu le opresc !

O schimbare în defavoarea bisericii se produce prin reformele lui Petru cel mare. Tarul Petru a fost violent în toate reformele sale. Consideraţii sentimentale de trecut şi naţiune acest teribil ţar reformator cu sabia şi cu spânzuratoarea n'a avut. Dar pe când aproape în toate domeniile găsim începuturi de reformă încă înainte de Petru, reforma bisericească se datoreşte esclusiv lui. Ideile de care s'a condus Petru în reforma sa bisericească sunt împrumutate din apus, calvine, n'au a face aproape nimic

cu tradiționalismul din biserica rusă și au fost introduse împotriva spiritului acestei biserici. Un aderent al lui Petru cel mare, teologul malorus Teofan Procopovici, apărator al ideilor țarului, spune într'o lucrare a sa despre „Dreptul voinței monarhului“ următoarele: „Majestatea sa este un domnitor de sine stăpânitor, care nu are să dea nimărui în lume socoteală despre faptele sale, ci are puterea și forța de a-și guverna statele și țările sale — ca domnitor creștin — după voia și chibzuința sa“. Cât de îndepărtată este această concepție de concepția împăraților bizantini cari se simțiau obligați față de Sfânta Scriptură, de canoanele sinoadelor ecumenice și de legile civile! Interesantă este însă și mărtorisirea ce o face Petru cel Mare în întroducerea la edictul, prin care se institue sf. Sinod, întroducere făcută tot de Procopovici: „Organizația colegială va face patria să nu se mai teamă de turburări și răscoale ce se pot întâmpla când un om singur se află în fruntea bisericii. Poporul de rând nu este în stare să facă deosebire între puterea spirituală și puterea imperială; impresionat de virtutea și splendoarea în care strălucește supremul păstor al bisericii, el își închipuie că acesta este un al doilea domnitor, egal în putere cu autocratul și chiar superior lui. Când se întâmplă un desacord între patriarh și țar, el (poporul) e în stare să se dea de partea celui dintâiu, crezând că apără cauza lui Dumnezeu“. De aci încolo avea să domine în Rusia un autocratism neîngrădit prin nici un fel de considerație. O lucrare, tratând despre raportul între biserică și stat la Ruși, ar fi și un document de psihologie. Dar deocamdată această lucrare ne lipsește, cum ne lipsesc de altfel și nouă lucrările despre relația între biserică și stat.

Biserica noastră întrecut s'a desvoltat în strânsă legătură cu statul. Acelaș fenomen istoric pe care-l observăm la popoarele ortodoxe din Balcani, îl putem constata și la noi: odată statul consolidat și recunoscut, se ivește și tendința de a avea o organizație proprie bisericească. Așa se întâmplă în Muntenia și tot astfel se întâmplă și în Moldova. Și când aceste principate sunt destul de puternice pentru a exercita o înfluență mai mare și asupra

Transilvaniei, se face organizația mai conformă cu canoanele și tradițiile bisericii ortodoxe și în Ardeal. Era deci firesc ca această organizație să fie făcută în dependență de Mitropolia dela Târgoviște sau de cea dela Suceava. Legăturile acestea ierarhice între Ardeal și cele două Principate independente au fost dintre cele mai productive și pentru unii și pentru alții. Dar cum în Ardeal fiind stăpânire străină, romano-catolică, apoi calvină, pentru a face loc iar uneia tot atât de catolice ca cea ungurească, schimbând numai dinastia, biserica românească împreună cu poporul credincios era privită ca obiect de exploatare și ca o instituție primejdioasă pentru stat, relațiile între stat și biserică nu puteau fi prietenești, nu puteau fi normale. Lucrul eminamente unificator în Ardealul robit, biserica, trebuia să fie considerat cu ostilitate din partea stăpânirii străine, căci biserică însemna nație românească; și o nație românească conștientă de drepturile și puterea ei, desfăcându-se de sub umilitoarea concepție de „misera et contribuens plebs“, fatal trebuia să fie potrivnică ideii de regalitate ungară. Regele Ungariei în evul mediu era considerat ca un legat al papei, obligat a cuceri țări și pământuri pe seama episcopului dela Roma. Acest caracter bisericesc papal este chiar mai pronunțat la statul ungar din evul mediu decât la statul austriac. Avem multe scrisori dela Curie prin care papii îi îndeamnă pe regii Ungariei să-și întindă stăpânirea dincolo de Carpați, catolicizând. Și papii le aduc aminte de obligația, ce au luat-o asupra lor, de a răspândi credința lui Hristos în forma pe care o admitea episcopul Romei în aceste regiuni. Tot papii se plâng de puterea și înfluența cea mare a „shismaticilor“ în Transilvania, primejdie ce se manifestă prin trecerea a numeroși credincioși ai bisericii papale la „shismă“. In astfel de împrejurări biserica noastră din Transilvania nu putea fi decât considerată ca un redutabil dușman ce trebuie combătut, nu fiindcă stăpânirea bisericească prin ea însași ar fi primejduit organizația de stat, ci prin faptul că ea reprezinta o nație, un popor, întărind prin existența ei conștiința că acest popor este altceva decât stăpânirea dela Buda. Dupăce regii Ungariei medievale nu isbutiră să

sfarme biserica creştină ortodoxă, principii calvini ai Transilvaniei încercară câştigarea ei în ajutorul reformaţiunii prin cărţi, tipografii, limbă românească, dar şi prin umilire a episcopatului şi începuturi de organizaţie laică prin superintendenţii atât de nepotriviţi cu organizaţia bisericii şi cu tradiţia poporului nostru. Când dinastia Habsburgilor se înstăpâni pe la finea secolului al XVII-lea în marele principat al Ardealului, încercările de unire cu Roma urmăriau, în altă formă, acelaşi scop. Dar nici dinastia de Habsburg nu isbuti de tot; şi era deci evident că şi dânsa va da drepturi bisericii noastre numai în cazuri extreme şi silită de necesităţi politice. Astfel relaţii normale între stat şi biserică nu existau în Transilvania.

In statele libere româneşti, în Moldova şi Muntenia, organizaţia unei ierarhii a bisericii vine în scurtă vreme după alcătuirea statelor independente. Şi aceasta se face cu ajutorul patriarhiei din Constantinopole. Imperiul bizantin era destul de îndepărtat de noi, ca să nu prezinte primejdii politice de cucerire, biserica mare era cu prea multă autoritate decât să se poată trece peste ea. Mitropolitul cel dintâiu al Munteniei a fost chiar un Grec, pecând Moldova îşi avu cel dintâiu Mitropolit dintre înalţii boeri, se pare chiar rudă de Domn. Cum mitropoliţii trebuiau să se facă cu învoirea patriarhului, era firesc că şi Voevozii noştri au ţinut să aibă faţă de biserică aceleaşi puteri ca şi împăraţii bizantini.

Voevozii s'au simţit stăpânitori şi ocrotitori ai bisericii; mitropoliţii şi episcopii aveau rolul cel mai important cultural, fie că erau ei înşişi cărturari de seamă, fie că protejau călugări cu multă învăţătură de carte dela noi sau de aiurea. In sfaturile domneşti mitropolitul era cel dintâiu, la vreme de vacanţă mitropolitul era considerat în urma situaţiei sale de un fel de căpetenie a boierimii. Cinstea dintâiu li se cuvenia lor în faţa boerilor. Cronicarul Ureche, vorbind despre Alexandru cel Bun spune: „Dacă au aşezat Vlădici, le-au făcut cinste mare, că le-au pusu scaunele de au şezutu de dreapta Domnului, mai sus adecă, mai aproape de Domn de cât toţi sfetnicii".

Şi când vine Ştefan, fiul lui Bogdan, pe câmpia drep-

tății, Teoctist Mitropolitul, chiriarh încă pe vremea lui Bogdan, boier de viță veche, îl întâmpină pe noul Domn în numele întregii boerimi.

„Părintele chir Teoctist, Mitropolitul Sucevii“ ia parte și la viața politică. La jurământul ce-l face Ștefan în fața Regelui Poloniei Mitropolitul nu-i ia numai în calitate de preot jurământul, ci și iscălește actul în fruntea tuturor boierilor. Cât de strânsă era legătura între Domn și bisericâ se vede de altfel și din faptul că Teoctist este numit în actele domnești „Mitropolitul nostru“. Mitropolitul era lângă Curtea domnească. Dacă se muta Curtea se muta și mitropolia. Acest lucru era așa de firesc, fiindcă fața cea mai importantă în sfatul domnesc nu se putea să fie altundeva decât unde era Domnul însuși. Și Mihaiu Viteazul întrebuință pe Mitropolitul Eftimie, pentru care conform cu vechiul obiceiu ceruse recunoaștere dela patriarhie, în misiuni politice. La alegerea mitropoliților influența Domnului era mare. In Constantinopole alegerea de fapt era o numire, căci sinodul electoral era chemat de împărat, dacă era chemat, numai pentru îndeplinirea unei forme, odată ce împăratul se hotărîse înainte, pentru persoana potrivită a fi patriarh.

In Serbia, cum am văzut, Domnitorul era prezent la soborul electoral, ceeace însemna că armata lui va fi respectată. Și Ștefan cel Mare și Mihaiu Viteazul și urmașii lor vor fi numit mitropoliții țarii, cam în același fel. De mai târziu avem știri cum s'ar fi făcut alegerea.

Pe vremea lui Iacob Putneanul, Mitropolitul Moldovei, un sinod dela 1752, ținut cu episcopii și egumenii mănăstirilor, apără obiceiul țarii ca „Mitropoliți și Episcopi din streini să nu se facă, fără numai din pământeni, care obiceiu din descălecătura țărei și până acum, așa s'au urmații și s'au păzitu“. Chiriarhii să se „aleagă“ de soborul bisericesc și de cel politicesc, sau cum spune, același mitropolit într'o enciclică de mai târziu ca „clirosul bisericescu și cele cinstite obraze a părții politicești a țărei, după vechile obiceiuri și pronomii și după canoanele sfintei pravili să facă o slobodă și legiuită alegere dintre pământeștile duhovnicești fețe“. El însuși declară că „după ară-

tatele alegiri, prin cea împreună voință și primire a prea Inălțatului Domnului nostru, ne-am suit la scaunul Sfintei Mitropolii Moldoviei".

Voința Domnului era uneori covârșitoare, Domnul ia inițiativa chiar pentru reforme bisericești, cum s'a întâmplat b. o. pe vremea lui Mihaiu Viteazul, când Eftimie Mitropolitul împreună cu episcopii de Râmnic și Buzău țin la porunca Domnului un sinod pentru a reforma viața călugărească, începând „sfintele mănăstiri nişte obiceiuri carele nu sânt de tocmeala sfintei pravili". Păcatele cele grele ale călugărilor aveau să fie judecate chiar în fața Domnului, supremul judecător în țară. De altfel și pricinile mai mari ce le avea egumenul cu locuitorii de pe moșiile mănăstirii se aduceau înaintea Domnului ca să-și afle mănăstirea „îndestularea dreptății".

La 1700 vedem chiar cum Domnul Antioh Cantemir îi dă Mitropolitului „carte" ca să poată „merge și a umbla pe la toate sfintele Monastiri, pe la Munte și pe sub munte şi pe la cele ce vor hi pre la orașe și pre la Schituri și pre la Băsărici Domnești, și să ia sama foarte pre amăruntul tuturor monăstirilor pre unde vor hi trăind călugări". Dreptul de inspecție doar îl avea mitropolitul cel puțin în eparhia lui proprie, conform canoanelor. Dar se pare că răul era așa de mare că Voevodul însuși s'a văzut necesitat de a interveni cu autoritatea sa de Domn, căci mitropolitului îi dă ca însoțitor și un reprezintant pe semne al puterii publice un „credincios boeariu", iar chiriarhului îi dă dreptul: „să aibă părintele Mitropolitul pre unii ca aceia, ori unde s'ar afla la țară, fie la acui casă ar fi, sau la prisacă sau într'alte locuri osebite, pre toți să-i iea de grumazi şi cu tot ce ar avea ei și să-i trimită la Monastiri, carele de unde ar hi fost potvigul seu". Mai mult, Domnul dispune ca mitropolitul călugărilor ce „își țiu bucate osebi dela Monăstiri cu odăile lor" să le iea „toate bucatele ce s'ar afla pe la acei călugări și să-i inhereze și pre izvod să le dea pe sama Egumenului în bucatele Monastirei". Să fie poate o imitație după împărații bizantini cari și ei interveniau în astfel de cazuri, citând și din scrierile sfinților părinți, mai ales ale

sf. Ioan Gură de aur, cuvinte cari condamnă lăcomia după averi?

Un act din 1796 al lui Alexandru Calimah ne arată cum Voevodul „făcea“, adecă confirma, egumenii „după alegerea Preao-sfinției sale Părintelui Mitropolitului Moldaviei și după deosebită cartea Preaosfinției sale“.

Acest lucru se pare a nu fi fost general de altfel, mai ales că mănăstirile conform canoanelor erau supuse doar cu totul chiriarhului. In schimb din alte documente aflăm că mitropolitul avea dreptul de judecată în procese de proprietate între clerici și mireni, consfințit în legislația bizantină încă de pe vremea împăratului Iustinian. Legislația bizantină era firesc să fie împrumutată și de Români, și nu odată Voevozii noștri trimit mitropoliți la Constantinopole să aducă „carte de pravili și canoane“. Cum țarii sârbi și bulgari, mai târziu marii duci și împărați ruși, au imitat pe împărații creștini din cetatea imperială, din Țarigrad, așa și Domnii noștri s'au simțit urmași ai basileilor dela Constantinopole. Asemenea acestora purtau haină scumpă de brocard, împodobită cu mărgăritare și cusută cu fir, părul lăsat pe umeri și coturni roșii — Vasile Lupu și iscălia cu cerneală roșie ca împăratul —, dar mai ales i-au imitat în ce privește îngrijirea pentru biserică. La nici un popor, nici un fel de domnitori n'au dat daruri așa de bogate mănăstirilor străine și cu atâta liberalitate ca Voevozii noștri. Dela noi, dela mănăstirile închinate, până la Sf. Munte și până la Sinai și îndepărtata Arabie se cunosc urmele strălucite ale evlavioasei risipe creștinești a Domnitorilor noștri. A fost aceasta o largeță pentru creștinism, o închinare pentru lăcașurile lui Dumnezeu care ducea până la primejduirea averii naționale.

Când Domnitorii noștri aveau o astfel de concepție despre îndatoririle lor față de credință, când cu mâna slobodă au primit în țară un mare număr de călugări călători, mitropoliți și patriarhi, veniți după ajutoare, când Voevozii noștri au chemat în țară patriarhi ca pe neastâmpăratul Nifon, pentru a-i da bisericii o mai bună organizare după modelul celei din Bizanț, era numai firesc ca puterea politică, statul, să caute legături dintre cele mai

strânse cu biserica, chiar întrecând uneori marginile, pe care această biserică, mândră de puterea ei, dată dela Hristos, nu i le putea îngădui. Impotriviri au fost şi la noi, căci nicăiri şi nimeni nu şi-a apărat drepturile cu atât avânt şi cu atât dispreţ pentru favorurile trecătoare din lumea aceasta cum a făcut-o biserica. Dar cum împrejurările istorice au fost în Orient cu totul altele decât cele din Apus, nici nu s'au dat lupte atât de acerbe ca între papi şi împăraţi sau între papalitate şi diferitele state.

La noi, şi în general în Răsărit, nu s'a pus problema dominaţiunii bisericii cu atâta acuitate ca în Occident. De aceia şi problema relaţiilor între biserică şi stat trebuie studiată în cadrul specific istoric ce a fost dat, fără a amesteca în această problemă ştiinţifică preocupări şi teorii ce nu resultă din istoria Răsăritului european.

R. Cândea.

Biserica ortodoxă autocefală din Polonia

In zilele de 16, 17 şi 18 Septembrie 1925 s'au ţinut la Varşovia marile solemnităţi împreunate cu proclamarea autocefaliei bisericii ortodoxe din Republica polonă. Acest eveniment este cu atât mai important, cu cât romano-catolicismul s'a confundat în cursul veacurilor cu polonismul. Confesiunea romano-catolică a Polonilor i-a păstrat pe aceştia etniceşte şi i-a apărat faţă de imensa masă de Ruşi ortodoxi. Pe de altă parte polonismul el însuşi cu ajutorul bisericii latine a fost ofensiv din cale afară împotriva ortodoxilor. Dintre popoarele slave două nu aparţin dela început bisericii ortodoxe. Cehii (cu Moravii şi Slovacii) şi Polonii. Cehii, radicali în materie de credinţă şi veşnic luptători contra germanismului cuceritor care se deosebia şi prin credinţă de ei, au ajuns cu vremea (oricât de răspândit ar fi papismul şi astăzi în Republica cehoslovacă) în opoziţie cu Roma. Polonii, răspânditori printre Slavi ai civilisaţiei latine, au trăit totdeauna în cea mai strânsă legătură cu Roma. De aici şi-au căpătat îndemnările spre catolicizare, de aici şi-au căpătat propa-

gandiștii, de aici au venit Iezuiții, cari au desfășurat în teritorul litvano-rus, supus Poloniei, cea mai faimoasă propagandă religioasă, ce s'a cunoscut vreodată, întrebuințând cele mai detestabile mijloace, neobicinuite și ilicite în materie de credință.

Aparținători romano-catolicismului, Polonii au fost veșnic preocupați de polonizare și catolicizare în părțile de Răsărit, unde mai târziu era apoi fatal să se trezească reacțiunea ortodoxă, condusă de statul rus. După „Uniunea dela Lublin“ din 1569, care-i încorporează Poloniei Litvania și Sudestul Rusiei cu Chievul, a început o propagandă religioasă sau mai bine confesională și mai întețită. Iezuiții se fixează prin colegiul lor la Vilna și de aici, neobosiți, neîngăduitori, disprețuitori ai mijloacelor de convingere lentă și civilizată au dus o necontenită luptă de latinizare a elementului ortodox, litvan, bielorus și malorus. Fostul lutheran Warszevitzkii se lua la întrecere cu marele predicator Skarga, până când veni cu prestigiul dela Roma pentru a-i întrece, Antonie Possevino, Iezuit ce a fost și prin părțile noastre, lăsând memorii interesante pentru trecutul nostru. Fiind clerul înalt litvano-rus mai puțin rezistent față de încercările de unire cu Roma, fiind împrejurările politice și agrare dintre cele mai puțin favorabile pentru ortodoxi, s'a putut forța la anul 1596 unirea dela Brzesc. Acum începu era de catolicizare cu forța a păturii de jos a poporului ; se lasă limba ruteană, limba bielorusă, atunci considerate (ca mai târziu) simple dialecte pentru popor față de limba polonă a domnilor și magnaților. Unirea face progrese așa de mari că ortodoxismul este amenințat să dispară.

După împărțirea Poloniei, imperiul rus începe o contraacțiune a ortodoxismului, și din Polonia rusească se întorc la 1839 aproape toți uniții ; și de aici încolo își stau ortodoxismul rus și polonismul romano-catolic față în față. Incercările de liberare ale Polonilor iau deci caracterul de întărire a romano-catolicismului ca element isolator și salvator față de Ruși. Acum papismul este mai mult redus la defensivă ; tot mai mult se confundă cu polonismul. Luptele acestea grele pentru ideia națională

şi pentru libertate au creat cea mai strânsă legătură între Poloni şi biserica romano-catolică. Astfel se explică dece astăzi biserica polonă trece de cea mai credincioasă fiică a Romei papale. Cu atât mai semnificativă este proclamarea autocefaliei bisericii ortodoxe din cuprinsul Poloniei de astăzi. Credincioşii ortodoxi din Republica polonă sunt Ruşii-albi, puţinii Velicoruşi ce se află în statul polon şi o parte relativ neînsemnată de Ruteni. Prin faptul că cea mai mare parte din Rutenii ce se află azi pe teritoriul polon erau înainte de 1914 sub stăpânirea austriacă, aceştia şi-au putut păstra unirea bisericească cu Roma. Şi o parte din Bieloruşi sunt uniţi cu biserica romano-catolică polonă ; însă cei mai mulţi aparţin credinţei ortodoxe. Astfel biserica ortodoxă din Polonia ni se înfăţişează mai mult ca o biserică a Ruşilor albi. Ortodoxii constitue cam 8% faţă de 62% (după alţii 64%) de romano-catolici în Polonia. Polonia ajunsă prin Art. 7 al tratatului dela Riga (1921), protectoarea romano-catolicilor din Rusia sovietică şi-a dat toată silinţa să isoleze pe cetăţenii săi ortodoxi de Rusia de astăzi, admiţându-le o organizaţie proprie. Pe de altă parte fiind Rutenii uniţi un centru de veşnică conspiraţie contra Polonilor cu întrebuinţarea subsolului catedralei din Lwow pentru adăpostirea de arme contra statului, era firesc lucru ca guvernul polon să tinză a-şi crea cât de puţine dificultăţi între minorităţile etnice şi religioase ale ţării. Aceasta este latura politică a chestiunei.

Ortodoxii înşişi aveau şi motive de ordin religios. Ruşii albi, locuitori ai regiunilor Witebsk, Mohilew, Minsk, Vilno, Grodno, Kowno şi Suwalki locuesc, ei vreo 7—8 milioane, împreună cu Poloni, Velicoruşi şi Litvani, făcând populaţia întreagă a acestor regiuni 13 milioane. În Polonia de astăzi locuesc peste 2 milioane (după alte statistici numărul lor este considerabil mai mare) mai ales pe la Wilejka, Nowogrodek, Drisna şi Pinsk, formând în aceste regiuni aproape două treimi. Cei mai mulţi sunt lucrători agricoli faţă de marii proprietari poloni. Până la întâia împărţire a Poloniei (1772) Rusia albă era întreagă încorporată Poloniei ; la a

treia împărțire a fost luată în întregime de Rusia ; iar prin tratatul dela Riga (1921) Bielorușii au ajuns iarăși să fie împărțiți între Ruşi şi Poloni. Rușii albi catolicizați au fost şi polonizați. O ideie națională fără a fi numai o noțiune etnografică, o vedem încolțind la Rușii albi abia prin secolul al XIX-lea cu sprijinul Polonilor, cari nădăjduiau să-i poată utiliza contra Rușilor, cum mai târziu Rușii au fost îngăduitori pentru Bielorușii uniți, sperând că vor putea câștiga teren cu ajutorul lor printre Poloni.

Iată deci această populație într'un teritoriu din cele mai contestate. De pe la 1860 începe şi o mișcare literară la Rușii albi, iar generația generoasă care studia pe la 1880—1890 la Universitățile din Moscova, Petersburg şi Harkow creă un curent literar, popular şi național. Revendicările Rușilor albi se manifestară dintâi printr'o societate socialistă „Hromada“ şi tinerii înfocați cereau autonomia Rusiei albe cu dietă la Wilno, limba bielorusă în şcoale, reformă agrară etc. Imprejurările grele înăbușiră însă astfel de porniri generoase, şi conducătorii se restrânseră la o operă culturală mai puțin zgomotoasă şi mai modestă. Revistele lor „Naşa Dola“ (Soarta noastră), apărută în 1906 şi sistată după al 6-lea număr, şi „Naşa Niva“ (Câmpul nostru, tot la 1906), apărură la început în două ediții cu litere latine şi ruse, rămânând apoi revista din urmă numai la caracterele ruse. Duma imperială nu voia să recunoască o limbă şi o nație bielorusă, cum n'a voit să recunoască una malorusă sau ruteană. Totul era rusesc şi numai Ruşi. Astfel generația dinainte de războiu din teritoriul etnic bielorus nădăjduia într'o reformă şi salvare cu ajutorul Velicorușilor printr'o revoluție.

După încheierea păcii ce a urmat după războiul mondial situația era cu totul alta şi neașteptată. Bolşevismul, persecuția bisericii din Rusia, muncile la cari a fost expus patriarhul dela Moscova Tihon, înființarea unei biserici „vii“, adecă bolșeviste, treziră în ortodoxii din Republica polonă, unde guvernele din înțelepciune politică n'au desfăşurat nici o propagandă ostilă ortodoxismului, dorința de a-şi organiza biserica în cadrele unei biserici ortodoxe. Șeful statului polon, mareşalul Pilsudski,

fu cel dintâi care primi ideia aceasta. Și un sinod ținut în 14 Iunie 1922 la Varșovia sub prezidiul mitropolitului Gheorghe și cu asistența episcopului Dionisie de Krziemieniec și a episcopului Alexandru de Lublin hotărî desfacerea bisericii ortodoxe din Polonia de sub ascultarea bisericii din Moscova, care nu mai era privită de deplin canonică. Mitropolitul Gheorghe plăti pasul acesta cu moartea, venită prin glonțul unui călugăr rus fanatic. Ideia însă n'a mai fost abandonată; sprijinită și promovată de toate guvernele polone, admisă de bisericile autocefale ortodoxe în Septembrie 1925 autocefalia Ortodoxilor din Polonia putu fi proclamată cu o impresionantă solemnitate în biserica Sf. Maria Magdalena, unde chiar reprezentantul bisericii române, care a recunoscut cea dintâiu autocefalia, I. P. Sf. Sa păr. Mitropolit Nectarie ceti tomosul constantinopolitan. Biserica ortodoxă din Polonia este condusă de Mitropolitul Dionisie, fost episcop de Krziemienic, șeful bisericii întregi și arhiepiscop al eparhiei Varșovia-Chelm, având încă eparhia Wilno (arhiepiscopie), eparhia Woliniei (cu Krziemienic), cea de Grodno (cu Grodno) și eparhia Polesiei (cu Pinsk). Episcopatul este constituit din Mitropolitul Dionisie, arhiepiscopul Teodosie din Wilno și episcopii Alexandru din Pinsk, Alexie din Grodno-Nowogrodek, Antonie din Lublin și Simeon, episcop-vicar din Krziemienic. Guvernul polon a creat și o facultate de teologie ortodoxă la Universitatea din Polonia, unde însuși Mitropolitul Dionisie este profesor.

Interesant este că o statistică a credincioșilor pe episcopii nu există încă. Avem însă o statistică oficială a credincioșilor ortodoxi pe administrații politice. Numărul total al ortodoxilor după această statistică este de peste 3,000.000 de suflete, repartizate astfel: în voevodatul Voliniei 1,300.000 de suflete; în voevodatul Polesiei 800.000; în voevodatul Nowogronsk 450.000; în voevotatul Wilno 270.000; în voevodatul Byalostok 215.000 și în cel al Lublinului 150.000.

In astfel de împrejurări își începe viața noua biserica autocefală din Polonia, cea mai nouă autocefalie ortodoxă.

R. Cândea

Incenușarea și înmormântarea

(Urmare)

VI

Privitor la atitudinea Bisericilor creștine neortodocse față de cremațiune se constată:

Biserica romano-catolică își are de prezent fixată și regulamentată atitudinea față de *Cremațiune*, prin decretele Sfântului Oficiu din 19 Mai 1886, 15 Dec. 1886, 27 Iulie 1892, și prin jurisprudența confirmată de Congregațiunea de Propaganda cu data de 26 Ianuarie 1911.

In conformitate cu numitele decrete și cu numita jurisprudență, Biserica romano-catolică *a*) interzice fiecărui credincios al ei de a dispune încenușarea atât a cadavrului său propriu, cât și încenușarea cadavrelor altora, și *b)* ordonează privarea de înmormântare bisericească, — în conformitate cu regulele ritualului romano-catolic relative la păcătoșii publici, — a cadavrelor acelor credincioși cari, cu voia lor proprie și în mod de notorietate certă, optează pentru cremațiune și rămân până la moarte pelângă această hotărîre; *c)* interzice și celebrarea publică, ulterioară, a liturgiei pentru sufletele încenușaților din această categorie; *d)* îngăduie însă celebrarea privată a numitei liturgii și *e)* privitor la acei credincioși ale căror cadavre se ard fără voia lor, prin silă fizică sau morală, din partea altora, se permite săvârșirea ceremoniilor și binecuvântărilor bisericești, fie la domiciliul defunctului, fie în biserică, dar se înterzice acompaniarea rituală a cadavrului spre locul de cremațiune, fiind îngăduit însă, după cremaţiune, a se proceda la inhumarea cenușei, în cimitir, cu ceremoniile obicinuite. In toate aceste cazuri de asistență rituală însă trebuie să se facă mențiunea că încenușarea n'a fost imputabilă răposatului. Jurisprudența aceasta, de sub *e)*, a fost provocată de situațiunea credincioșilor romano-catolici în insulele Sandwich, unde cremațiunea era obligatorie, de autoritate publică, pentru toți morții, fără orice considerare a voinței și dispozițiunilor defuncților sau ale familiilor lor.

Atitudinea religioasă a *protestantismului* față de cremațiune nu e nici unitară, nici constantă, ci foarte deferită după loc și timp.

Luther însuși, pronunțându-se, din motive de igienă, cu prilejul unei discuții privitoare, în favorul îngropării morților afară de cetate, și nu în oraș, în jurul bisericilor, cum se obicinuia în anticitatea creștină, nu esită de loc să laude practica cremaționistă a Romanilor: „Denn sie“, zice el, „verbrannten die Leute zu Pulver, auf dass die Luft ja aufs reinste blieb“. Afirmațiunea aceasta a lui Luther indică atitudinea lui indeferentistă în această chestiune.

Și într'adevăr, și în timpul dela ivirea cremaționismului modern, bisericile protestante teritoriale (Landeskirchen) și celelalte denominațiuni, ale Angliei, Șotlandei, Soediei și Americei, precum și bisericile teritoriale germane în cari predomină liberalismul, n'au luat atitudine principiar negativă față de cremațiune, în opoziție cu bisericile teritoriale germane cu caracter ortodocs, mai mult sau mai puțin accentuat.

Privitor la asistența religioasă funerară în cazurile de cremațiune, protestantismul prezintă o întreagă scară de dispoziții, dela detragerea completă a acestei asistențe până la admiterea ei în întregime. Aceste dispoziții religioase sunt orientate de obiceiu după starea de drept și starea și de fapt a cremațiunii în diferitele regiuni.

Conferința dela Eisenach, de pildă, din 1898 (a conducerilor bisericești evanghelice germane) hotărește a se interzice slujitorilor bisericei „asistența oficială la cremațiune și la toate ceremoniile în legătură cu aceasta“, pastorii fiind datori însă a împărtăși în cercul celor îndoliați mângâierea cuvântului d-zeesc și a rugăciunii, iar unele biserici teritoriale au oprit, în parte, chiar și slujba religioasă funerară în casa mortului, și îndeosebi în Hanovera și Prusia Veche s'a înterzis și participarea, ca persoană fără talar, a pastorului. Pe aiurea însă slujitorii bisericii sunt autorizați să oficieze în casa defunctului sau în alt loc potrivit, ca în cimitir, cu predică și rugăciune, pe aiurea la acestea se mai adaogă și actul liturgic și se pot trage

și clopotele. Oficianții, însă, a căror conștiință nu se împacă cu cremațiunea, nu sunt siliți să asiste, ci sunt autorizați să delege substituți. In alte biserici teritoriale se dispune săvârșirea, și la cremațiune, a ritualului funerar complet, ca și la înmormântare, până la binecuvântarea ce se dă după cobarîrea în mormânt a coșciugului. In Gotha crematorul stă în legatură cu capela cimitirul, iar în Eisenach amândoue sunt la un loc. Inaintea cuptorului este un aparat de coborîre a coșciugului, ca în mormânt, permițând a se executa ritualul întocmai că la înmormântare. Pastorul este autorizat a rămâne în crematoriu și în timpul arderii.

Această practică tinde a se generaliza.

Și problema primirei cenușei în cimitire este pe alocurea rezolvită în sens pozitiv.

Asistența religioasă la cremațiune este permisă și în biserica Catolicilor Vechi.

VII

Atitudinea Bisericei Ortodoxe, față de cremațiune, în timpul de față, nu este exprimată prin nici un fel de hotărîri sau dispoziții, nici teoretice, nici practice. Acest fapt se explică prin împrejurarea, că în țările ortodoxe moderne, și cu deosebire între credincioșii Bisericei ortodoxe, chestiunea cremațiunii încă n'a fost agitată, și când și pe unde cremațiunea a fost propagată, ea încă nu a fost pusă în practică într'o măsură, care să provoce Biserica a se pronunța și a lua dispoziții privitoare.

Aberațiunile autocremaționiste, cu așa numitul botez al focului, ale unor secte sau ale unor entuziaști singuriți provenite din sinul Bisericei ortodoxe, ce s'au ivit pe vremuri și pe alocurea, cu deosebire în Rusia, cad mai degrabă sub dispozițiunile și sancțiunile bisericești privitoare la sinucidere, și nu se ating de loc cu problema cremațiunei.

Așa fiind lucrurile, urmează că abia de acuma înainte, deodată cu actualizarea problemei cremațiunii și între credincioşii ei, întrucât aceasta se va face, Biserica Ortodoxă va trebui să-și formuleze punctul de vedere și să ia dis-

poziţiunile corespunzătoare, fixându-şi astfel atitudinea faţă de cremaţiune.

Principiile, după cari ne vom conduce şi în rezolvirea acestei chestiuni, vor trebui să fie aceieaşi cari peste tot fac caracterul Bisericei noastre, adecă *apostolicitatea şi ecumenicitatea.*

Intrebările ce rezultă din considerarea acestor principii sunt:

a) Există vre-o orânduire apostolică, cu privire la tratarea cadavrelor umane, care este conţinutul ei, şi ce caracter are: de drept divin sau de drept simplu bisericesc, şi

b) Există vre-o orânduire, privitoare la această chestiune, dată de Biserica ecumenică?

Este fapt constatat şi ne tras la îndoială de nimeni, că în Biserica creştină, dela începutul închegării ei, în ziua Rusaliilor, la Ierusalim, şi până în prezent, singura tratare a cadavrelor, obicinuită, a fost practica înmormântării. Intrebarea în discuţie ar fi numai, dacă această practică creştinească îşi are originea numai în tradiţia ordinară a Evreilor Vechiului Testament, şi în pilda înmormântării corpului D-lui nostru Iisus Christos, sau ea provine şi dintr'un ordin special apostolic. Privitor la vre-o orânduire expresă din partea sfinţilor Apostoli nu avem astăzi nici un document direct. Ştim însă că foarte timpuriu Biserica avea în sinul său atâţia neofiţi, din lumea greco-romană, cari cunoştiau cremaţiunea, şi totuşi nici arheologia creştină nici istoria nu ne arată nici un caz de cremaţiune în comunităţile apostolice şi creştine străvechi.

Acest fapt ar rămâne neexplicat, dacă nu am admite că *trebuie să fi existat o oarecare lege sau oarecari dispoziţiuni cari prevedeau inhumarea morţilor creştini, şi nu arderea lor.* Căci nu ne putem închipui că aceia din neofiţii proveniţi din păgânime, în a căror familii va fi existat tradiţia cremaţiunii, vor fi adoptat, aşa fără să li se ceară de nimeni, în mod oficios, tradiţia evreească, şi că şi peste tot comunităţile creştine ar fi practicat inhumaţia fără excepţie, dacă această practică n'ar fi fost obligatoare pentru ei, — tocmai atunci când ea îi trada şi-i expunea atât de mult persecuţiunilor din partea păgâ-

nilor, și când cremațiunea, în afară de aceasta, ar fi scăpat atâtea cadavre și atâtea morminte creștinești de profanările și batjocurile prigonitorilor.

Nici legiferarea ecumenică a Bisericei Creștine, și nici legiferarea generală a Bisericei Ortodoxe, dela schisma cea mare încoace, încă nu s'a pronunțat expres, pe cât știm din documentele scrise, privitor la cremațiune, pentrucă n'a avut ocazie, de oarece tradiția și practica inhumațiunii, pusă de sfinții apostoli, a fost urmată până în prezent, fără excepție și fără întrerupere din partea credincioșilor, Bisericii ecumenice și ortodoxe.

Așa se face că și tot ritualul funerar, compus și schimbat de Biserică, în cursul timpului, dela Apostoli până astăzi, este adaptat, numai înhumațiunii, ca unei practice și unei stări de fapt.

Astfel, cu toată lipsa unor precizări exprese și formale din partea Bisericei Ecumenice și Ortodoxe, putem susține, fără să greșim, că practica înhumațiunii bazează totuși pe o *orânduire, tacită,* a Bisericei acesteia, și că *încenușarea se prezintă, tacit, înterzisă pentru credincioșii acestei Biserici.*

Aceste sunt de prezent atitudinele celor trei mari biserici creștine față de cremațiune, și în ele se oglindesc întrucâtva și atitudinele teologiilor lor.

VIII

Dispozițiunile expuse mai sus ale Bisericei romano-catolice obligă conștiința credincioșilor ei cu sancțiunea pedepsei pentru păcatul mortal, fără însă a se pronunța asupra caracterului exact al acestor prohibițiuni din punctul de vedere al dreptului pe care bazează.

Jurisprudența canonică romano-catolică însă le declară precepte și dispoziții *de drept bisericesc,* ceea ce înseamnă că practica înhumațiunii nu se consideră împusă Bisericii printr'o orânduire revelațională, d-zeească, pe care ea n'ar fi capabilă să o abroge sau să o schimbe, ci că

această practică face parte din orânduirile proprii bisericești, depinzând de Sinodul ecumenic, de cel general, respective de Papa.

Mult mai puțină unitate se constată în părerile Teologiei protestante. Unii declară chestiunea *absolut indiferentă din punct de vedere de credință și bisericesc*, fiecare credincios fiind liber să aleagă între înhumație și cremațiune, și fiecare comunitate religioasă și biserică neavând nici un motiv de a opri cremațiunea și a o priva de asistența religioasă; alții însă susțin că orânduirea înhumației este *de ordin de drept divin*, cu caracter dogmatic, și că încenușarea nu poate fi admisă din partea bisericei, alții iarăși caută oarecari soluții întermediare.

Teologia Bisericei noastre, cel puțin a Bisericei românești, ca și însași această biserică, până în prezent încă nu a pus și nu a discutat chestiunea cremațiunii. Cum nu avem nici un singur canon privitor, așa nu cunoaștem și nici o jurisprudență și nici un tractat teologic ortodox privitor la cremațiune, afară de oarecari mici articule unilaterale și necomplete, apărute decurând.

Partea teologică a chestiunii se reduce în esență la întrebarea dacă *iustituirea înhumațiunii* și *oprirea cremațiunii*, așa cum le găsise în Bisericiile Creștine până în prezent, fie mai exprese fie mai tacite, *sunt de ordin de drept divin, revelațional, sau de ordin de drept simplu bisericesc.*

In sprijinul părerii întâia, că înhumația ar fi o *străveche orânduire dumnezeească*, părere susținută îndeosebi de *D. Dr. A. Freybe*, în scrierea sa „Erdbestattung und Leichenverbrennung“ Halle a. S., 1908, se citează cu deosebire Gen., 3, 19: *Intru sudoarea feței tale vei mânca pâneu ta, până ce te vei întoarce în pământul din care ești luat; că pământ ești și în pământ te vei întoarce*. Dar această d-zeească sentință încă nu este un ordin expres pentru *înmormântare. Pământul* poate fi înțeles aice și ca elementul material din care este compus omul în partea lui trupească, în opoziție cu celalalt component, spiritual, al omului, care este sufletul și care, tot

în baza spusei Bibliei, se întoarce la D-zeu care l-a dat. Din antiteza aceasta se vede că pământul nu trebuie să fie chiar lutul, țărâna, în înțeles verbal, ci tot elementul care nu e spirit. Corpul nu se compune numai din lut, ci și din elemente lichide și gazoaze, deci, discompunându-se el se întoarce de fapt și în aceste elemente. Dacă ținem la înțelesul verbal al acestui citat, atunci din Gen. 3, 18, am trebui să tragem conclusia că și vegetarianismul este o orânduire d-zeească obligatoare pentru toți oamenii, căci acolo D-zeu zice: *Spini și pălămidă îți va răsări ție și vei mânca iarba pământului.* Dar tocmai lucrul principal, adecă *mijlocul* prin care corpul se întoarce în elementul din care a fost luat, Dumnezeu nu-l poruncește. El *nu zice că această* întoarce, această descompunere, se va face *prin putrezire,* și deci ea poate să se facă și prin ardere, care, în acest scop, nu este decât o putrezire rapidă, comprimată, accelerată prin intervenția voită a omului.

Dar nici chiar această intervenție voită *a omului* în procesul discompunerii naturale a cadavrelor umane nu este oprită în Biblie. Căci și îmbalzamarea, de care Biblia amintește și pe care nu o desaprobă, este o intervenție voită în acest proces. Sunt și câteva cazuri de cremațiune în Biblie, cari nu se reprobă, cum e cremațiunea pentru salvarea cadavrelor scumpe de batjocura inamicului, și cremațiunea înfamantă a cadavrelor unor condamnați. Din aceste cazuri singurite, nu rezultă că Biblia pune și cremațiunea ca a doua practică, ordinară, ci numai că nu o oprește și nu o condamnă. Dar nici indirect, cum se încearcă de unii, din dogma că trupurile noastre sunt temple ale Spiritului Sfânt, nu se poate dovedi interzicerea divină a cremațiunii sau a altei proceduri de accelerare a descompunerii naturale a cadavrelor. Din această dogmă rezultă numai, că suntem datori a ne respecta și corpul ca și sufletul și în consecință a face tot ce știm și ce putem pentru buna lui stare, dar mai întâiu pentru trupul în viață, și apoi pentru cel neînsuflețit, căci cei vii sunt întâiu și apoi morții și cu privire la învățătura Mântuitorului, care singur zice: *Lasaţi morţii să-și îngroape pe*

morţii lor. Aşa fiind, chiar această dogmă, ne-ar obliga să ardem cadavrele morţilor, când am avea convingerea, că înhumarea lor este vătămătoare sănătăţii celor vii, si că altă ocolire a acestei distrugeri de sănătate şi de viaţă nu ar exista.

S'a mai spus apoi că şi din dogma despre reînvierea corpului ar rezulta inadmisibilitatea cremaţiunei, care nu lasă ca trupul să fie îngropat şi să putrezească, ca grăuntele, în pământul roditor, pentru a încolţi din nou, la a doua venire a D-lui. Dar Apostolul şi toată Biblia nu condiţionează învierea corpului de înmormântarea şi putrezirea lui, ci spune răzvedit că vor învia toţi, fără excepţia, şi cei arşi, şi cei înecaţi, şi cei mâncaţi de animale. Inmormântarea este numai o simbolizare a învierii, totaşa cum şi botezul este şi un simbol al morţii, ceea ce, de bună samă, este un puternic motiv de a ţine la ea.

Ca în Biblie, totaşa nu găsim nici în Tradiţiune, nici un indiciu că orânduirea înhumării şi oprirea cremaţiunii ar fi de ordin dogmatic sau de drept divin.

Din acest fapt rezultă că *Biserica este competentă să abroge şi să modifice, — obligând pe credincioşi în conştiinţă — practica de până acuma a înhumaţiunii, — admiţând şi cremaţiunea sau chiar şi substituind-o înhumaţiunii — printr'o legiferare de drept simplu bisericesc,* într'un sinod ecumenic, sau ecumenic confesional, potrivit condiţiunilor formale ale procedurei de legiferare bisericească.

Până la realizarea acestei legiferări ecumenice în Biserică ortodoxă credem, că rămâne în competenţa diferitelor bisericii ortodoxe particulare, naţionale, ca ele prin deciziunile sinoadelor lor, şi chiar şi prin cele ale singuritelor episcopate, să-şi normeze şi să-şi afirme atitudinile faţă de cremaţiune, după propria chibzuinţă şi găsire de bine.

Cotos.

Conferinţa dela Stockholm

In August a. c. s'a ţinut conferinţa anunţată a bisericilor creştine la Stockholm. Unii, entuziaşti lipsiţi de noţiunea istorică a cuvintelor, au vorbit despre un „congres“ ecumenic, alţii, reducând din importanţa colaborării elementului mirean cu clerul în domeniul vieţii creştine, au dificultat faptul că din delegaţia noastră au făcut parte şi mireni; or, esclusivismul clerical în domeniul social creştin, dus până la capăt, ne-ar aduce şi biserica noastră în situaţia bisericii ruse care a fost nepregătită pentru criza morală şi sociată dela 1917 încoace.

Problemele sociale au în ziua de astăzi tot mai multă importanţă cu cât vor fi mai bine înţelese, cu atât li se vor putea da şi soluţii practice mai potrivite. Dacă se poâte resolva chestiunea socială, în diferitele ei aspecte, în sensul legii lui Hristos, cu atât mai bine pentru omenire. Dar atunci chiar elementul laic are o însemnătate şi e în stare să aducă un folos ce nu se poate destul aprecia.

Conferinţa dela Stockholm n'a fost un sinod de dogme dela care să fie excluşi credincioşii mireni. Dar ea n'a fost nici un sinod sau „congres ecumenic“ (cam stranie împărechere de cuvinte!). Pentru ecumenicitate se cerea cu mult mai mult decât s'a dat şi s'a întenţionat la Stockholm. La Stockholm nu era vorba deocamdată decât de înfrăţirea bisericilor creştine prin rezolvirea de comun acord a problemelor practice din viaţa de toate zilele a creştinilor. Nu trebuie dat acestei conferinţe alt caracter decât i l-au dat convocătorii ei. Aceasta nu-i scade importanţa.

Tendinţa de unire sufletească a fost totdeauna vie în sufletele creştinilor dela ivirea celor dintâiu eretici până la proclamarea infalibilităţii papei. Biserica, întrunindu-se în sinoade cu adevărat ecumenice, ce a urmărit alta decât stabilirea normelor de credinţă comună şi a regulelor de vieţuire în sensul Sfintei Scripturi pentru

toți creştinii? Câte frământări, câte încercări de unire şi reconciliere nu s'au făcut chiar în epoca atât de agitată a luptelor religioase împotriva sectelor. Oricât s'au deosebit unele biserici prin originea lor, prin tradiţiile locale şi naţionale, conştiinţa unităţii a existat, s'a perpetuat, deşi nu s'a manifestat totdeauna în acelaş fel. Cererea de ajutor a Grecilor dela Apuseni, nu era ea şi o dovadă a conştiinței unităţii creştine! Tendințele papalității de a-şi „uni“ biserica ortodocsă sunt şi ele o încercare foarte caracteristică de a restabili unirea într'un mod cu totul special şi foarte puţin dorit de creştini nesupuşi papei. Când s'a ivit reformațiunea, şi reprezintanţii ei au căutat o apropiere de Răsăritul ortodox, având oareşcum conştiinţa nelămurită, dar mai ales dorinţa unității sufleteşti, chiar şi dacă în toiul luptei contra bisericii papale îşi căutau un aliat şi politic.

Odată ce creştinătatea se divizase în cele trei mari biserici confesionale, una dintre ele urmată de un şir aproape imens de secte şi denominaţiuni cu manifestări şi idealuri uneori foarte curioase, dorinţa de reconciliere ia alte forme decât mai înainte. Prin forţa împrejurărilor istorice biserica ortodoxă a trebuit să se ţie departe de papalismul politic şi bisericesc, care visa o unire sub ordinele nediscutate ale pontificelui dela Roma. Momentul acesta psihologic a fost întrebuinţat încă din secolul al XVII-lea, mai intensiv şi mai sistematic din secolul al XVIII-lea, de biserica anglicană. De atunci s'a făcut o apropiere considerabilă între biserica ortodoxă şi anglicanism; am putea-o numi o apropiere de gânduri creştine, căci în cele dogmatice şi pur spirituale sunt multe puncte deosebitoare, pe care nu este bine să le ignorezi, oricât de covârşitoare ar fi astăzi dispoziţia sufletească şi în Orient şi în Occident de a se face o înfrăţire. Mai ales nu este bine să le ignorăm noi ortodoxii, ca fiii celei mai vechi şi, ca dogmă şi organizaţie, celei mai autentice biserici întemeiată de Mântuitorul.

Atâtea generaţii s'au mistuit, nădăjduind în unirea tuturor bisericilor într'o singură organizaţie care să aibă

cap numai pe Hristos şi unde să nu se mai facă din punct de vedere religios nici o deosebire după naţionalităţi, unde să nu mai fie nici Elin nici Iudeu, nici altcineva, ci numai creştini, după cuvântul apostului Pavel. Dar acest gând frumos, a cărui realizare s'a cerut cu atât înduioşat devotament pentru creştinism, nu s'a putut traduce încă în faptă. Ar fi fost o nedreptate, dacă s'ar fi cerut aceasta dela conferința din Stockholm din toamna anului acesta. Incercările de unire de după războiu au fost din ce în ce mai dese şi mai intensive. Dar discutarea şi a problemelor de natură dogmatică era firesc să impuie reprezintanţilor diferitelor biserici anumite rezerve. La Stockholm principial au fost excluse desbaterile cu conținut dogmatic. Acestui fapt i se şi datoreşte în mare parte afluența cea într'adevăr mare de delegaţi din toate părțile.

Conferinţa din Stockholm a fost cea mai modernă, cea mai plină de actualitate dintre toate conferințele cu caracter similar. A fost modernă şi actuală, căci în dorinţa de unire a bisericilor s'a discutat din toate punctele de vedere problema de extremă gravitate a vieții sociale din zilele noastre.

Socialismul marxist neînţeles de cei mai mulți, şi cu cât mai puţin înţeles cu atât mai mult admirat, a adus cu sine şi un val de ireligiositate. Reducerea vieţii, întregii vieţi a omenirii, la lupta între capitalul condamnat fără nici o rezervă şi proletariatul, pretinsa jertfa exclusivă a acestui capitalism, a dat societăţii umane din ultimul sfert al secolului al XIX-lea şi începutul secolului nostru caracterul de ură acerbă. In capetele oamenilor de rând, în capetele mai ales ale muncitorilor de toate vârstele şi categoriile, problema socială a luat linii foarte simple: distrugerea a tot, ce este şi atunci va fi bine! La început teoreticienii socialismului, explicând istoria după bunul lor plac, pretindeau a putea documenta că creştinismul cel vechi ar fi fost în fond comunist, iar Iisus Hristos era degradat la un simplu reformator social, un precursor prin fapte al teoreticienilor luptei de clasă — o ideie aşa de puţin creştină,

exclude doar creştinismul orice umbră de ură! Când socialismul, în forma de luptă politică, făcu progrese, şefilor săi li se păru că se pot dispensa de mărturia antichităţii creştine. Lupta de clasă cu distrugerea vieţii sociale de acum era predicată cu tot mai multă înteţire, cu tot mai mult fanatism şi în cursul războiului când pretinsa ideie internaţională suferi o mare înfrângere, desorientând şi despărţind pe socialişti în două lagăre, cu tot mai multă ură, până când socialdemocraţia politică se prefăcu — trăgând conclusiile logice până la fine în nebunia roşie din Rusia sovietică. Teoria socialismului fu tot mai mult şi mai aprins discutată, spiritele teoretice se divizară pe această chestiune. Dar proletariatul, în urma situaţiei sale de cultură inferioară faţă de şefii cari îl conduceau, exploatându-l, nu s'a putut ridica în domeniul discuţiunilor teoretice, unde *fiindcă* sunt teoretice, se operează aşa de uşor cu jertfele pe care trebuie să le aducă alţii pentru triumful teoriei. Ce-i pasă mulţimii imense de lucrători, cari dacă se bucurau de legi de prevedere socială, se bucurau pe urma activităţii politice a burghezilor urâţi, şi cari trăiau şi acum în mizerie, erau însă „organizaţi", plătind taxe enorme, cum nu-şi îngăduie nici un alt partid politic nicăiri în lume să le incaseze, ce-i pasă acestei mulţimi imense cum se explică că teoria socialdemocratică porneşte, prin Marx, dela filosofia idealistă a lui Hegel. Lucrătorii, adevăratul proletariat, nu-şi băteau capul cu aceste teorii, nici astăzi nu ştiu ce relaţii logice există între socialismul democratic şi comunism, şi cu atât mai puţin ar fi în stare să creadă că socialismul marxist a ajuns la rezultate dintre cele mai negative, cum o arată într'o foarte documentată scriere, Werner Sombart, care aplică „socialismului proletar" cea mai nimicitoare dar şi cea mai documentată critică. Lucrătorii au primit cu aviditate teoria, sperând că aceasta îi va salva din mizeria în care se svârcoleau în urma nebănuitelor victorii ale maşinilor care ameninţau cu nimicirea pe iscoditorul lor, pe om. Ura şi fanatismul i-a înflăcărat, i-a orbit, i-a organizat în falangă de luptă contra societăţii. En-

tuziasmul fu înlocuit cu ura cea mai înverşunată, şi oamenii aruncând lanţurile robiei sociale, credeau în rătăcirea lor că se pot lipsi de Dumnezeu. Dispreţul faţă de „poveştile“ din Biblie, cinismul faţă de sentimentul religios erau alimentate şi prin alte mişcări populare filosofice, cari năzuiau la crearea unei „religii“ noui a raţiunii fără divinitate. In şirul lucrătorilor pătrunse necredinţa aşa de mult că lumea începu a se mândri cu ea, şi orice om, îmbrăcat în bluză de atelier, se credea îndrituit a-şi bate joc de ce au creştinii mai scump. Această ireligiositate, mai mult extensivă şi în mare parte operă de maimuţăreală inconştientă, a fost verificată şi prin lucrări de statistică. Las că ştiinţa statisticii este foarte greu de aplicat, mai ales în domeniul spiritual; cu toate acestea în Germania b. o., unde încă înainte de războiu s'au făcut multe statistici între diferitele categorii de lucrători, s'a putut face constatarea că muncitorii la întrebarea, dacă mai cred în existenţa lui Dumnezeu, răspundeau nu numai negativ, dar aveau şi cinismul să-şi bată joc de credinţa religioasă a altora.

Cu o astfel de structură sufletească o parte din omenire a intrat în războiul mondial. Aici s'au deslănţuit toate patimile. Dorul de libertate, patriotismul înflăcărat, iubirea de pământ, simţul de datorie şi de jertfă ni s'au prezintat în cele mai strălucite pilde de eroism. Dar şi fanatismul, ura, dorul de distrugere şi libertinagiul moral s'au manifestat în cursul anilor de război în dimensiuni înspăimântătoare. Bestialitatea se pregătia chiar să triumfe. Când împărăţii s'au prăbuşit, când ţări au fost culcate la pământ ca o pădure de uscături, când individul era o simplă cifră, când oraşe şi sate erau distruse dintr'o simplă poruncă a unui comandant fără suflet, cum s'a întâmplat în Belgia, se putea să nu i se pară omului că omorul nu este un lucru atât de condamnabil şi că furtul nu este un păcat? Această transformare a valorilor morale a cuprins minţile, mai ales după încheierea păcii, când lumea se părea mai slobodă. Unde înainte vreme muncitorimea era fa-

natizată contra „dușmanului“ din față: burghezia; această muncitorime cu o bună parte de alte clase sociale s'au făcut robi banului. Profitori, șarlatani, vântură țară, oameni nepregătiți, cari-și înlocuiau lacunele culturii cu îndrăzneala parvenitului, s'au avântat cu putere, dând iurușuri prin biata noastră societate, neobicinuită înainte de războiu cu aspectul urît al îmbogățitului de războiu în toate formele.

Și atunci problema socială s'a impus atențiunii tuturor într'o măsură cu mult mai largă decât înainte. Mai ales biserica nu putea rămânea impasibilă. Inchinarea banului, goana după ban, orientarea întregii vieți numai în direcțiunea materială s'au evidențiat așa de mult, că un cunoscut economist englez, Keynes, vorbind despre comunism, caracterizează societatea noastră de astăzi ca fiind absorbită numai de problema materială, pe care sceptic cum este, se pare din fire, Englezul acesta de îndepărtată origine germană se îndoiește că ar putea-o resolvi biserica creștină.

Stockholmul a fost de altă părere. In capitala Suediei s'au strâns patriarhi, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi și superintendenți, profesori și alți învățați și oameni cu tragere de inimă pentru biserica din Răsărit și Apus, dela Irlanda până la îndepărtata Japonie. Mitre și cârji de vlădici răsăriteni, cruci și decorații engleze, fast deosebit al amfitrionilor suedezi, modestie și sărăcie din Răsăritul martirizat de păgânătate, exotism de tot felul au prezintat o adunare dintre cele mai interesante în Nordul atât de serios și sobru al Europei. Toți oamenii aceștia cu înalte situații sociale acasă sau cu neșterse merite științifice în domeniul teologiei, s'au întrunit în numele lui Hristos cu dorul arzător de a căuta mijloacele de tămăduire a societății de astăzi, atât de mândră, atât de încrezută și totuși atât de bolnavă. S'au discutat problemele internaționale din toate laturile, s'a încercat a se aplica creștinismul în mod practic. S'au căutat în dreaptă și nefățărită frăție soluțiile cele mai potrivite pentru înlăturarea relelor din zilele noastre. Ce să te mai miri că această conferință a înfrățirii s'a

ocupat și de raporturile internaţionale, secondând cumva Societatea Naţiunilor! Problemele sociale cu caracter economic au fost cele mai viu desbătute. S'a discutat mult asupra raportului omului faţă de proprietate căutându-se să se reînvie vechiul principiu preconizat de sfinții părinţi, că omul este numai un deţinător vrednic al bunurilor acestei lumi în numele lui Dumnezeu. S'a căutat să i se dea muncii industriale un colorit mai uman, mai apropiat de dreptate, entuziasmându-se lumea foarte mult pentru laturea sentimentală a proiectelor de soluţiuni sociale. O problemă dintre cele mai cardinale a fost fără îndoială problema familiei și educației în familie. Un american a pus, din punct de vedere pur economic (pentru a se vedea ce se putea discuta la o astfel de conferință) și problema limitării naşterilor, problemă mult combătută de ceilalți delegaţi. S'a accentuat cu multă sinceritate, chiar cu mult entuziasm importanța educaţiei familiare, şi femei, deputate în parlament — ce ciudată contradicție! — proslăviau cu efusiune foarte caracteristică sfânta datorie a femeii ca mamă, desertând deci oareşcum dela mult desbătutul principiu al „emancipării femeii". In legătură cu munca s'a arătat ravagiile ce o face munca în fabrici pentru copii. S'a cerut ajutor pentru copii, s'a cerut distracţie în recreaţie nobilă pentru ei. Și se putea să nu se discute şi problema locuinţelor insalubre şi a modernei lipse de locuinţe? Oamenii, îngroziţi de ravagiile morale ale războiului, au manifestat foarte elocvent pentru desarmare, încercând să ușureze sarcina Societății Națiunilor. Ba, un episcop din Japonia a ridicat și chestiunea legăturilor şi caracterului deosebitor între Orient şi Occident. Această chestiune a devenit extrem de actuală în Germania, unde după înfrângere s'a produs o mare amărăciune contra apusului european şi s'a început, prin filosofi, o propagandă vie pentru îndreptarea Germaniei spre răsăritul îndepărtat.

Episcopul japonez a ştiut să scoată în evidență manifestele deosebiri profunde între Apus și Răsărit, nădăjduind într'o unire în Hristos. Discuţiile în general au

ediţie nouă la 1903. Aceste Erminii s'ar putea împărţi în 3 clase.

Mss. D şi E au acelaş text ca şi în cunoscuta Erminie a lui Dionisie de Furna, numai „ciuntit şi amplificat“ (p. 52).

Mss. A, B, C, G, au o parte comună: descrierea filosofilor şi autorilor vechi, mss. B, C, G mai conţin şi profeţiile celor 10 Sibile.

Din analiza textului rezultă că sunt două părţi diferite cu titluri deosebite, o parte conţinând profeţiile lui Vulis, Ermis, Apolon, a Sibilei, inscripţia sepulcrală la Plato, profeţiile lui Solon, Iosif, Osia, Sofocle şi Tuchidid, iar cealaltă parte cuprinzând prorociile celor şapte înţelepţi, fiind filosofii Apollon, Solon, Tuchidid şi Platon aduşi în legătură cu alte texte decât în partea I.

Indicaţiile privitoare la înţelepţii păgâni sunt altele decât cele din Erminia lui Dionisie din Furna. Şi lista filosofilor este alcătuită în altă rânduială.

Profeţiile sibiline din mss. B, C, G sunt împrumutate dintr'o carte scrisă la 1665 în Polonia de I. Galetovschi (Ключь разуменія) şi tradusă la 1678 şi în româneşte.

Comparând şi analizând diferitele texte ale Erminiilor româneşti întreolaltă şi cu textul Erminiei lui Dionisie din Furna, d-l Grecu a arătat lămurit cum scriitorii şi filosofii din antichitatea păgână, aduşi în legătură cu profeţii T. V. au format un obiect de predilecţie al iconografiei bizantine; dar nici numărul nici numele lor nu sunt totdeauna aceleaşi, cum variază de altfel şi textul cu care sunt însoţite figurile lor. Studiul acesta al d-lui Grecu este deosebit de binevenit, este clar, făcut cu sârguinţă şi competinţă; totodată este şi o foarte binevenită mărturie a bogăţiei picturale a mănăstirilor noastre.

2. Erminiile româneşti şi raportul lor întreolaltă l-au preocupat pe d-l **V. Grecu** şi în documentatul său studiu „*Versiunile româneşti ale erminiilor de pictură bizantină*“, Cernăuţi 1924.

Pornind dela cercetarea Erminiei ce trece sub numele lui Dionisie din Furna, autorul îşi pune problema de a cerceta întrucât erminiile româneşti ar fi fost dependente de Dionisie din Furna. Analizarea textelor româneşti ar fi numai o parte din problema mai lărgită de a putea constata printr'un studiu comparativ al tuturor manuscriselor de pictură bizantină cât de mare este contribuţia personală a lui Dionisie din Furna.

Pe pământul românesc au fost răspândite erminii slavone și greceşti ; la pictura din Suceviţa biserici cu turnuri în formă de ceapă indică şi utilizarea unor „podlinniki“ ruseşti.

D-l V. Grecu analizează erminiile româneşti din mai multe manuscrise, aflătoare la Academia Română. Manuscrisele acestea datează de pe la 1740 începând până în jumătatea întâia a secolului al XIX-lea.

Ms. A trebue să fie făcut după o erminie grecească ce este numai fragmentar publicată de Papadopulos-Kerameus în ediţia Erminiei lui Dionisie. Isvoarele date numai fragmentar de d-l Pap.-Ker., s'au păstrat mai bine şi mai complet în Ms. rom. A, ceiace, evident, îi creşte valoarea, mai ales câtă vreme nu se va descoperi textul grecesc în întregime.

Ms. B este o colecţie de erminii.

Ms. C este deasemenea o colecţie de erminii, un lucru ce se spune de altfel chiar în subscripţia ms-ului.

Ms. D este numai fragmentar, deasemenea Ms. E, conţinând un fragment din Erminia lui Dionisie. Autorul făcând analiza textelor diferitelor manuscrise, colaţionându-le şi cu textul lui Dionisie din Furna, stabileşte *trei tipuri* de erminii româneşti, dintre care *tipul I* reprezintă o erminie condensată, *tipul al II-lea „un manual desvoltat şi complet de iconografie“*.

Partea tehnică este mai redusă în erminiile româneşti.

Din comparaţia între Dionisie din Furna şi tipul al doilea al erminiilor româneşti rezultă că „pentru partea iconografică a erminiilor lui Dionisie, erminia pe care a copiat-o şi a aşezat-o alăturĭea de partea tehnică, adăogând-o şi modificând-o puţin, s'a descoperit în acest al doilea tip de erminii româneşti“ (p. 62). Mai mult : d-l Grecu ajunge la concluzia că versiunile româneşti s'au făcut după un manuscris mai vechi şi mai bun decât al lui Dionisie (p. 65).

Caracterul popular al erminiilor se vede şi din deosebirile, provenite din omisiuni şi adăugiri ; dar în versiunile româneşti s'au păstrat mari lipsuri cari indică întrebuinţarea altor isvoare decât a manualului lui Dionisie din Furna.

Acestea sunt concluziile la care a ajuns d-l V. Grecu prin studiul comparat al erminiilor româneşti. Acum se pune altfel şi problema manualului lui Dionisie : stabilit fiind caracterul popular al erminiilor, este probabil că şi manualul lui Dionisie

Pecând se afla preotul Zaharie la slujbă în biserică, iată că vine îngerul D-lui şi-i aduce vestea îmbucurătoare, cum că Elisaveta soţia lui va naşte fiu şi Ioan se va chema numele lui.

Zaharie ştiind bătrâneţele Elisavetei, ţinea aceasta cu neputinţă, iară îngerul D-lui ca pedeapsă pentru neîncrederea sa în puterea D-lui, i-a zis că va fi mut, până când nu se va întâmpla aceasta.

Aşa a şi fost! Zaharie a rămas mut, până când Elisaveta n'a născut pruncul. A opta zi avea după obiceiul Iudeilor să-i deie numele şi nu se înţelegeau ce nume să-i deie.

Elisaveta voia să-i deie pruncului numele Ioan, iară ceialalţi Zaharie. Atunci tatăl a cerut o tablă şi a scris pe ea numele Ioan. Din clipa aceasta a căpătat Zaharie graiul, iară această minune a fost semnul cel mai bun, că acest fiu va fi mai mare înaintea lui D-zeu.

Ce minune şi ce mângăiere a fost aceasta! Zaharie, care era mut, acum a vorbit şi a dat fiului său numele Ioan. El, care înainte s'a înspăimântat de vederea îngerului, acum s'a umplut de Duch sf. şi a vestit mai înainte că fiul său va fi mai mare înaintea lui D-zeu zicând: „Şi tu pruncule! prorocul Celui prea nalt te vei chema, că vei merge înaintea feţei D-lui, să găteşti calea Lui".

Ce a prorocit mai înainte arhanghelul Gavriil şi dreptul Zaharie, aceasta a şi fost sf. Ioan în viaţa sa. Cât timp a fost sf. Ioan mic a petrecut în casa părinţilor, crescând şi întărindu-se în Duh sf., iară la 30 de ani a eşit din lume şi ducându-se în pustie, a fost acolo până în ziua arătării sale către Israil.

Pe locuri neumblate de oameni a petrecut cu paserile şi fiarele pustietăţii, a vieţuit între stânci şi păduri. Casa lui a fost umbra copacilor, aşternutul lui iarba pământului, haina lui din păr de cămilă cu o încingătoare de curea împrejurul trupului, iară mâncarea lui erau lăcuste şi miere sălbatică. In post şi rugăciuni şi-a petrecut viaţa şi a văzut cu ochii credinţii pre D-zeu cel adevărat. In depărtare de lumea cea deşeartă a petrecut viaţa sa îngerească până la vârsta de 30 de ani.

Când sosi timpul arătării sale către Israil, sf. Ioan ieşi ca un înger din pustie, propovăduind botezul pocăinţii spre iertarea păcatelor. Pe malurile Iordanului cu puterea sf. Duh zicea el

celor ce veneau către el: „Pocăiţi-vă că s'a apropiat împărăţia ceriului“. Ioan propovăduia pocăinţă, învăţa poporul să facă roduri demne de căinţă să gătească calea D-lui şi să facă drepte cărările Lui, mustrând pe oameni cu asprime pentru nelegiurile lor. De mulţimea fărădelegilor Ioan li aducea aminte Iudeilor cu cuvintele ameninţătoare: „Acum zace securea la rădăcina pomilor! Tot pomul ce nu face fruct bun, se taie şi se aruncă în foc“.

Lauda Iudeilor că se trag dela Avraam, el o frânge cu cuvintele: „Din pietrele aceste poate ridica D-zeu lui Avraam fii“, iar virtuţile fariseilor, cu cari aceştia se făliau, le face de ruşine cu cuvintele: „Vine, care are vânturătoarea în mână, el va curăţi aria sa şi va aduce grâul în grânarul său, iară plevele le va arde în foc nestâns“. Aşa sună cuvântul bărbatului lângă Iordan.

Invăţătura marelui proroc a pătruns inimile tuturor şi tot ţinutul Iordanului şi al Ierusalimului eşia la dânsul, ca să-i boteze în apa Iordanului, mărturisindu-şi păcatele în căinţă. Invăţând şi botezând sf. Ioan mulţime de oameni, iată că a venit şi Isus din Galilea la Iordan către Ioan, ca să se boteze de dânsul. Ioan s'a înspăimântat şi nu cuteza a se atinge de stăpânul său. Insă Isus i-a zis: „Lasă acuma, că aşa ni se cade nouă să plinim toată dreptatea“. Atunci a pus Ioan pe capul lui Isus şi l-a botezat în apa Iordanului.

Ceriul s'a deschis, Duhul sf. s'a arătat în chip de porumb şi cuvântul Tatălui a răsunat din ceriu: „Acesta este fiiul meu cel iubit, întru care bine am voit“.

Minunată a fost puterea credinţii sf. Ioan în D-zeu, minunată a fost râvna lui pentru învăţătura şi luminarea poporului şi minunată a fost viaţa lui cea îngerească.

Insuşi Isus a vorbit de Ioan către jidovi zicând: „Ce aţi ieşit să vedeţi în pustie? Au doară trestie clătită de vânt? Sau ce aţi ieşit să vedeţi? Au doară om îmbrăcat în haine moi? Cei ce sunt în haine scumpe, în palate împărăteşti sunt! Dară ce aţi ieşit să vedeţi? Au doară proroc? Adevăr zic vouă „mai mult decât proroc este Ioan“ (Luca 7, 24—26).

Cu tăria Duhului sf. învaţa Ioan pre toţi şi-i îndemna la pocăinţă. Inaintea împăraţilor întra marele proroc şi-i mustra pe cei vinovaţi pentru fărădelegile lor. Irod era pe atunci îm-

parat şi luase pe Irodiada, soţia fratelui său Filip şi trăia cu dânsa. Aceasta n'a suferit sf. Ioan şi întrând în curtea lui Irod, i-a zis: „Nu ţi se cade ţie să ţii soţia fratelui tău". Pentru aceste cuvinte a poroncit Irod să-l prindă pe Ioan, să-l lege şi să-i arunce în temniţă.

Pentru râvna cea mare a primit sf. Ioan dela oamenii cei răi chiar şi moartea. Căci făcând Irod odineoară ospăţ mare cu toţi boerii ţării, fiica Irodiadei, cea mai bună jucăuşă, a întrat la Irod şi a jucat înaintea oaspeţilor săi. Ameţit Irod de atâta desfătare a zis către fată: „Orice vei cere îţi voiu da ţie până şi jumătate de împărăţie". Fata însă învăţată de muma ei n'a cerut jumătate de împărăţie, ci capul sf. Ioan din temniţă. Aceasta a şi făcut Irod. El a trimis în temniţă de au tăiat capul sf. Ioan şi l-a dat fetei.

In acest chip crunt şi-a sfârşit sf. Ioan Botezătorul viaţa sa cea sfântă. Mare a fost el prin lucrurile sale în viaţă, dară mai mare după moarte. Viaţa sf. Ioan a fost o icoană vie de adevărată mărime omenească şi vrednicie înaintea lui D-zeu. Şi oare pentruce şi-a ales sf. Ioan mai iute pustietatea decât petrecerea cu oameni în palate luminoase?

Oare pentru ce s'a îndestulat el mai bine cu rădăcini din pământ şi cu miere sălbatică, decât cu mâncări şi băuturi desfătătoare.

Alta este mărimea înaintea lui D-zeu; şi alta înaintea lumii, şi cel ce voeşte să fie mai mare înaintea lui D-zeu, să petreacă cu D-zeu să nu se amestece în lucruri lumeşti precum zice şi apostolul.

Inaintea lui D-zeu este mare acela, ce se pleacă şi se umileşte, iară nu cel ce se înalţă şi se mândreşte. Cu cât mai umilit vei fi cu inima, cu atât mai înălţat vei fi cu sufletul, pentrucă cel ce se umileşte înalţa-se-va. Şi oare pe care lucru pământean se poate răzima omul, ca să se ridice în sus, ori măcar să steie şi să nu cadă? Poate pe puterea trupului, care este asemenea cu floarea? Nu ai omule nici un lucru, pe care te-ai putea răzima, ca să le poţi înălţa. Numai umilinţa este pământul cel bun, din care răsare înalţarea cea adevărată.

Inaintea lui D-zeu este mare acela, care umblă în calea şi după voia Lui, iară nu după voia lumii. Voia lumii este asemenea cu vântul, care în fiecare clipă suflă din altă parte şi

cel ce caută să facă voia lumii, acela este asemenea trestiei, ce se clatină de vânt. Insă voia lui D-zeu este totdeauna aceeaş şi cei ce vieţuesc după dânsa, stau neclintiţi înaintea lui D-zeu.

Iată, iubiţi creştini, icoana cea adevărată de înălţare ! Iată icoana vrednică de urmare ! Nu o înălţare care este asemenea unei umbre, ci o înălţare trainică şi neschimbată este înălţarea înaintea lui D-zeu. Numai o înălţare sufletească nu se poate lua dela noi, dară nu şi cea pământească. Să ne depărtăm dară cu inima dela lumea aceasta, care întunecă chipul şi asemănarea lui Dumnezeu întru noi.

Să fugim de mândria cea deşartă şi să petrecem cu umilinţă înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor. Să umblăm mai vârtos totdeauna după voia lui D-zeu decât după voia lumii, căci aşa făcând vom plăcea lui D-zeu şi vom urma după pilda sf. Ioan, pe care l-am întimpinat astăzi cu cântări de laudă în ziua naşterii sale.

Dimitrie Frâncu,
paroh în Doroteia.

Comunicări

Episcopul Ilarie al Tomisului

Cu moartea episcopului Ilarie Teodorescu, întâmplată în 28 Septemvrie 1925, Biserica noastră dreptcredincioasă a pierdut pe una din cele mai distinse feţe bisericeşti contemporane, din care cauză golul lăsat, în urma morţii acestui înalt prelat se resimte la întreg poporul nostru. In timpul scurt, cât a trăit — căci încă nu împlinise nici 60 de ani — a desvoltat o foarte rodnică activitate bisericească. Cariera sa preoţească a început-o ca diacon al bisericii Amza din Bucureşti, pe care a condus-o în urmă şi în calitate de paroh până în ziua alegerei sale şi apoi a investiturei sale de episcop al Constanţei, în ziua istorică de 10 Maiu 1923. Prin 32 de ani de păstorire neîntreruptă la biserica Amza a fost un model de păstor sufletesc din care cauză s'a şi bucurat de toată stima şi de toată dragostea fiiască a enoriaşilor săi.

Dar parohul bisericii Amza n'a fost numai un excelent păstor de suflete, ci a fost profesor, director de Seminar Teologic şi un

bun mânuitor al condeiului. Incă înainte de a deveni episcop, o parte bună din bogăţia sufletului Său a aşternut-o pe hârtie, şi astfel a îmbogăţit literatura noastră teologică-bisericească. Din laturea aceasta este binecunoscut şi la Cernăuţi; menţionăm deci cu acest prilej o parte din valoroasele Sale scrieri.

Parohul, respective Episcopul Ilarie a fost preste tot un fecund publicist. Roadele cele mai frumoase le-a dat în deosebi din domeniul teologiei pastorale practice. Scrierile sale cele mai preţioase de felul acesta, sânt:

1. „101 cuvântări bisericeşti“ de cel între preoţi frate mai mic, Icon. Ilie Teodorescu, Bucureşti 1903, 1 vol. form. m. 491 pg. Toate cuvântările acestea sânt pline de avânt poetic, şi toate sânt însufleţite de cele mai nobile sentimente patriotice şi de cele mai curate sentimente de dragoste creştinească.

2. Indrumări liturgice, pentru preoţi şi popor, de Icon. I. Teodorescu.

In 171 pagini, într'un stil uşor şi clar ne lămureşte destul de bine toate momentele serviciilor divine din biserica noastră, încât poate fi folosită chiar de către studenţii în teologie.

3. Indrumări omiletice, cuprinzând principiile dupe cari se poate compune şi rosti bine o cuvântare bisericească de Ilarie Teodorescu, Episcop de Constanţa. Bucureşti 1923. Cartea aceasta de 352 pg. este unică în felul ei la noi.

Amândouă cărţile din urmă, care pot fi întrebuinţate şi ca manuale didactice chiar la Facultăţi, sânt cele mai bune scrieri de felul acesta la Români, afară de Omiletica şi Liturgica — deja învechite — ale fostului profesor Dr. V. Mitrofanovici din Bucovina.

Afară de aceste opere, a scris încă foarte multe predici şi conferinţe, precum şi mai multe manuale didactice pentru seminarii şi pentru şcoalele secundare.

Numărul tuturor tratatelor, conferinţelor şi manualelor, publicate de Episcopul Ilarie, trece de 20, aşa că regretul nostru trebuie să fie mare, că s'a dus încă un ierarh care a călcat pe urma înaltelor feţe ierarhice din trecutul bisericii noastre.

Preot Dr. P. Procopovici

Cronică

Delegaţia română la Stockholm. Delegaţia română la conferinţa dela Stockholm în frunte cu I. P. Sf. Mitropoliţi Nectarie al Bucovinei şi Nicolae al Ardealului s'a prezintat în condiţiile cele mai bune. Mai mulţi membri ai ei au ţinut cuvântări în biserică sau au luat parte la discuţiile teoretice. Bisericii noastre i s'a dat cea mai mare atenţiune ca fiind una dintre cele mai importante biserici ortodoxe. Publicăm în fruntea revistei cuvântarea, ţinută de I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie în amintirea nefericitului patriarh rus Tihon.

Recunoaşterea patriarhiei noastre. Ridicarea la rangul de patriarhie a bisericii noastre a stârnit mare bucurie în poporul credincios şi era firesc lucru să fie sărbătorită printr'un serviciu divin în 27 Septemvrie a. c. recunoaşterea patriarhiei noastre prin Patriarhul dela Constantinopole. Delegaţia Patriarhiei constantinopolitane a fost compusă din I. P. Sf. Sa Mitropolitul Ioachim al Calcedoniei şi I. P. Sf. Sa Mitropolitul Ghermanos al Sardeonului. Tomosul de recunoaştere cetit în limba grecească de I. P. Sf. Sa Ghermanos are următorul conţinut:

„Prea fericite şi prea sfinţite arhiepiscop al Bucureştilor, mitropolite al Ungro-Vlahiei şi Patriarh al Bisericii ortodoxe autocefale a României, prea iubite în Hristos Dumnezeu şi prea dorite frate şi conliturghisitor al smereniei Noastre, Domnule Domn Miron, pe prea fericirea Voastră, prea scump Nouă, frăţeşte îmbrăţişându-Vă întru Domnul, prea dulce Vă salutăm.

Cu bucurie felicităm pe Prea Fericirea Voastră pentru noua Voastră vrednicie care prin hotărîre unanimă, este recunoscut de către Sfântul şi Veneratul Nostru Sinod. Sf. Noastră Biserică a lui Hristos, ca mumă iubitoare, preţuind şi înţelegând avântul şi hotărîrea prea iubitei şi prea cinstitei sale fiice şi soră în Hristos, Prea Sfânta Biserică a României, nu a găsit nici o piedică invincibilă, ca folosind cu bun chip iconomia, de acum, să-şi dea cu dragoste consimţimântul şi binecuvântarea sa la cele ce prin hotărîre comună a bisericii mai 'nainte s'au săvârşit.

Bineînţeles, aceasta cu convingerea şi nădejdea, că şi toată Sf. noastră Biserică ortodoxă, la primul prilej, adunată într'un Sinod mare, care, după rânduiala strict canonică are căderea de a decide în ultimă instanţă asupra unor astfel de chestiuni, nu va judeca altfel cele ce cu bun scop şi spre folosul şi slava bisericii mai înainte s'au săvârşit.

De asemenea, luând în considerare şi alte exemple reale de mai 'nainte, avem convingerea sigură, că în aceste vederi ale Noastre, vom avea, cu păreri comune şi voturi unanime, şi pe ceilalţi Prea Sfinţiţi Patriarhi şi pe întâii stătătorii tuturor bisericilor autocefale ortodoxe surori.

Şi acum avem asentimentul tuturora, pentru ridicarea Bisericii surori din România la vred-

nicia patriarhală, atât pentru cinstire şi răsplată, cât şi pentru faptul că, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, întreg poporul binecredincios român, mărindu-se prin unirea sa politică, această cinstire este bine venită şi îndreptăţită. Mai adăogând încă la aceasta şi nădejdea unui şi mai mare progres şi înflorire în credinţă şi evlavie, socotim că ridicarea Bisericii Române la demnitatea de Patriarhie, este şi necesară şi utilă.

Urăm deci, ca ridicarea Bisericii surori a României la treapta şi înălţimea patriarhală astfel săvârşită, să fie pentru ea punct de plecare, spre o nouă şi mai mare prosperitate, şi întotdeauna de sus să se coboare asupra ei, tot harul şi tot darul desăvârşit.

Noi, bucurându-ne, că de acum încolo urmează să ne adresăm către Prea Fericirea Voastră, ca, către capul unei Biserici Patriarhale şi sororă, urându-Vă toată vrednicia, iarăşi Vă îmbrăţişăm frăţeşte întru Domnul şi rămânem cu multă dragoste.

Al Prea Fericirii Voastre iubit şi prea dorit frate în Hristos,

(ss) *Vasilie*
al Constantinopolului

1925, Iulie 30. No. 1579".

Instalarea celui dintâiu Patriarh al nostru se va face cu mari solemnităţi în Noemvrie a. c.

Mitropolia ortodoxă a Poloniei. In zilele de 16, 17 şi 18 Septemvrie a. c. s'au făcut mari serbări pentru recunoaşterea autocefaliei bisericii ortodoxe din Polonia. Importanţa istorică a acestui act am semnalat-o în alt loc al revistei noastre. Vrednic de reţinut este faptul că cea dintâiu biserică ce s'a grăbit să recunoască biserica ortodoxă din Polonia a fost biserica noastră. Sf. Sinod şi-a trimis la Varşovia un reprezintant al său în persoana I. P. Sf. Sale Păr. Mitropolit *Nectarie* al Bucovinei, care a fost însoţit de păr. consilieri consistoriali D. Dan şi Gh. Şandru şi păr. arhidiacon M. Bocca. Delegaţia română a fost obiectul celei mai delicate atenţiuni din partea Poloniei şi Mitropolitul nostru n'a fost salutat numai în calitate de membru al Sf. Sinod, ci Polonii i-au adus la toate prilejurile, în cadrele unor splendide sărbări oficiale, salutul entuziast ca reprezintantului unui popor amic. Deosebit de împresionantă a fost cuvântarea pe care a ţinut-o în limba polonă Mitropolitul nostru cu prilejul serviciului divin din 17 Septemvrie. După aceea păr. Gh. Şandru în limba română a dat cetire gramatei prin care biserica noastră recunoaşte autocefalia bisericii ortodoxe din Polonia. Iată şi textul acestui act istoric:

„Nectarie, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei şi Hotinului, Iubitului cler şi popor din de Dumnezeu păzita mitropolie a Republicei Poloniei, dar şi pace dela Dumnezeu, părintele din ceruri; iar dela noi salutare şi binecuvântare arhiepiscopală. Tuturora cărora se cuvine facem arătare şi declarăm în mod solemn în numele patriarhiei, al consiliului de miniştri al României, şi al întregei biserici ortodoxe române, care au binevoit a delega pe umilinţa mea să exprim

adânca bucurie şi mulţumire sufletească, cu prilejul nouei mitropolii ortodoxe din Republica Polonă, că biserica ortodoxă română, în frunte cu Sf. Sinod recunoaşte cu toată dragostea nou înfiinţata mitropolie ortodoxă din Polonia ca autocefală şi de sine stătătoare şi că vom întra în comuniune canonică cu ea. Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, care a trimis pe Sf. Duh peste sfinţii săi ucenici şi apostoli, să binecuvânteze şi să scutească această sfânţă mitropolie pentru întărirea şi înflorirea ortodoxiei şi progresul patriei.

Inalt prea sfânţitului Dionisie, arhiepiscop al Varşoviei şi mitropolit al Poloniei, îi dorim zile îndelungate şi fericite, spre a conduce turma lui Hristos în credinţa apostolică şi pe calea cea bună a fericirii, ca să poată întări tot mai mult legăturile de dragoste între biserica ortodoxă polonă şi celelalte biserici ortodoxe din lumea întreagă.

Dată, azi, la Varşovia, 17 Septemvrie 1925".

Minorităţi religioase şi încă ceva. Se ştie că anumiţi publicişti, cu mai puţină vază la ei acasă, s'au împrovizat în apărători ai — tratatelor de pace, care n'au nevoie de astfel de defensori. Propaganda cea mai intensivă între astfel de naivi orgolioşi au făcut-o Ungurii în America, necruţând nici mijloacele banului nici cele ale calomniei. Oameni cari nu ne cunosc s'au împrovizat în apărători ai adventismului, baptismului şi ai confesiunilor mari creştine, fără să-şi dea sama că dânşii, apărătorii, sunt numai un fel de victime înconştiente ale magnaţilor maghiari expropriaţi prin legea de împroprietărire şi a ţăranilor unguri. Astfel un preot unitar Louis C. Cornish (n'o fi cumva un Maghiar „americanizat", cel puţin numele ar indica-o ?) din Boston a aflat de bine la Institutul politic din Williamstown (statul Massachusetts) să declare că nu este ţară mai întunecată în materie de persecuţie religioasă — decât Ardealul. Repede a fost pus la locul său însă de d. Andrei Popovici, ataşat la legaţia noastră din Washington. Dânsul a arătat într'o conferinţă bine documentată, ţinută la acelaşi institut, că situaţia şcolară şi bisericească a minorităţilor este în România cu mult mai bună decât a fost a noastră în vremea stăpânirii ungureşti şi că bisericele şi şcoalele minorităţilor capătă — în proporţie numerică — un ajutor mai mare dela stat decât însişi României. Conferinţa d-lui Andrei Popovici a stârnit un mare interes printre auditori şi d-l Andrei Popovici a fost învitat să ţie şi o conferinţă din trecutul Transilvaniei. Dar conferinţa d-lui A. Popovici mai are o semnificaţie: este o lecţie binemeritată pentru apostolii împrovizaţi ai „drepturilor" de care înainte de 1918 nu-şi prea aduceau aminte...

R. C.

Bibliografie

In curând va apare: *Sf. Evangelie după Mateiu cu comentar* de profesorul dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi *Dr. Vasile Gheorghiu.* Volumul I va avea 15 coale de tipar sau 240 pagini. In partea I (p. 6—74) autorul se ocupă de toate acele chestiuni, cari sunt apte a-l face pre cetitor ca să înţeleagă cât mai bine cu ce carte are de a face, care este autorul ei, cine sunt cetitorii ei cei dintâi, din care timp datează şi care este locul de unde s'a scris. In fine se dă o listă a acelor mai de seamă comentatori ai acestei evangelii, începând cu timpul patristic şi până în zilele noastre. In partea II (p. 75—240) ni se prezintă textul evangeliei în traducere românească, iară subliniar comentarul, care în limbă uşoară şi clară, dară şi destul de documentat, ne face să pătrundem înţelesul fiecărui cuvânt din evangelie. Comentarul va ajunge cam până la finea predicei de pe munte a Domnului. Preţul vol. I va fi de 160 Lei.

Cei cari doresc să-şi procure acest comentar, să se adreseze direct autorului, Cernăuţi, strada Mitropolitul Silvestru 11.

In curând va apărea: *Anul şi ziua morţii Domnului Iisus Hristos*, studiu de cronologie biblică de *Dr. Vasile Gheorghiu*, profesor titular la Facultatea de Teologie din Cernăuţi. Lucrarea va avea cam 10 coale de tipar. Ea se împarte în trei părţi mari ş. a.: I. Anul morţii Domnului Iisus în baza profeţiei lui Daniil şi a rapoartelor evangelice; II. Ziua morţii Domnului în baza rapoartelor evangelice şi critica celorlalte teorii, cari mai există în această direcţie, şi III. Verificarea rezultatelor obţinute prin astronomia şi calendaristica acelor vremuri. Lucrarea justifică pe deplin şi practica sf. noastre biserici ortodoxe de a serba sf. Euharistie numai pe pâne dospită şi nu pe azime. De aceea este ea de un deosebit interes pentru fiecare preot. Ea va costa c. 80 Lei şi se poate comanda dela autor, Cernăuţi, str. Mitropolitul Silvestru 11.

Prof. T. Lugojan: Carte de rugăciuni şi cântări bisericeşti. (Editura librăriei diecezane Arad). Preţul 25 lei.

Biblioteca creştinului ortodox. Tiparul Tipografiei Diecezane Arad.

Până acum au apărut următoarele broşuri:

No. 1. *Dr. Gh. Ciuhandu:* Un neam şi-un suflet.

„ 2. *Dr. Grigorie Gh. Comşa:* Pruncii trebuesc botezaţi, dar numai odată.

„ 3. *Pr. N. Popovici:* Legea ortodoxă în trecutul nostru.

„ 4. *Pr. Ignatie Dihor:* Lupta pentru cruce.

„ 5. *Dr. Gh. Ciuhandu:* Calea vieţii şi calea morţii.

„ 6. *Dr. Grigorie Gh. Comşa:* Luptele baptiştilor împotriva preoţimii române.

„ 7. *Pr. Caius Turicu:* Primiţi sfânta taină a cumînecăturii.

„ 8. *Pr. Cornel Magier:* De ce cinstim noi icoanele şi sfânta cruce.

Se pot comanda dela Librăria diecezană din Arad cu preţul de 2 lei de număr.

A apărut în ediţia a doua, revizuită şi întregită Nr. 19 din Biblioteca Semănătorul: Patimile şi moartea Domnului, de *Dr. Iustin Suciu*, profesor de teologie. Se poate comanda la Librăria Diecezană din Arad, precum şi la alte librării româneşti, în preţ de 10 lei exemplarul.

In „Biblioteca Sămănătorul“ No. 40 a apărut: Cântări naţionale şi alte diverse cântece, un volum de 384 pagini, cuprinzând 318 cântece. Librăria Diecezană din Arad, preţul de Lei 30.

Al. T. Stamatiad: „Câţiva scriitori“. („Biblioteca Sămănătorul“ Arad, No. 80—81 Lei 10.

A. Cotruş: Versuri. „Biblioteca Semănătorul Arad, No. 82, Lei 5.

Ştefan Meteş: Moşiile Domnilor şi boerilor din Ţările române în Ardeal şi Ungaria. „Biblioteca Semănătorul“ No. 83—84 Arad. Preţul 10 Lei.

Traian Mager: Aspecte din Munţii-Apuseni. Târgul de fete dela Găina. Gheţarul dela Scărişoara. Biblioteca Semănătorul No. 85—86, Arad, Preţul 10 Lei.

Prof. Dr. Gr. Cristescu: Perspective sociale şi culturale în lumina Evangheliei. „Biblioteca Semănătorul“ No. 87—89, Arad. Preţul 15 Lei.

V. Demetrius: Nuvele Alese „Biblioteca Semănătorul“ No. 90—92, Arad. Preţul 15 lei.

Elena Farago : Scrisori. „Biblioteca Semănătorul“ No. 93, Arad. Preţul 5 lei.

Al. Ciura : Iscariot (schiţe). Biblioteca Semănătorul No. 94, Arad Preţul 10 lei.

Ion Montani: Valul care trece. Biblioteca „Semănătorul“ No. 95—96 Arad. Preţul 10 Lei.

Ştefan Meteş : Relaţiile Mitropolitului Andrei Şaguna cu României din Principatele Române. Biblioteca Semănătorul No. 97. Arad, editura librăriei diecezane Preţul 5 Lei.

George Mihail Zamfirescu : Magnolia — traduceri. — Biblioteca Semănătorul No. Arad. Preţul 5 Lei.

Onisifor Ghibu: In jurul catolicismului şi a unirii bisericilor. Biblioteca Semănătorul No. 101, Arad. Preţul 5 lei.

Eugeniu Speranţia : Generalităţi de psicologie individuală şi socială. Biblioteca Semănătorul No. 104—106, Arad. Preţul Lei 15.

Anul XXXVI, No. 11—12 Noemvrie—Decemvrie 1925

V. 1927 V 1974

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos și Dr. V. Loichiță.

SUMARUL:

	Pag.
V. Gheorghiu, Anul şi ziua morţii Domnului nostru Isus Hristos	441
P. Procopovici, Sărbătoarea Paştilor la sinodul din anul 325	456
D. Ieremiiv, Despre persoana păstorului de suflete (A. Calităţile personale)	461

CERNĂUŢI, 1925
Editura Facultăţii de Teologie

7674

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXVI NOEMVRIE—DECEMVRIE 1925 No. 11—12

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Anul şi ziua morţii Domnului nostru Iisus Hristos

Studiu de cronologie biblică de Prof. Dr. Vasile Gheorghiu

(Urmare).

C. Cercetări astronomice-calendaristice asupra datei morţii Domnului Iisus Hristos.

Cum în partea I a lucrării noastre am stabilit anul morții Domnului nostru Iisus Hristos pe anul 783 a. u. c. sau 30 d. H., iară în partea II ziua morții Lui pe ziua de 14 Nisan într'o zi de Vineri, în partea aceasta a III-a a lucrării noastre vom trebui să cercetăm, dacă în acel an ziua de 14 Nisan cădea de fapt într'o zi de Vineri.

Dacă cercetările noastre în această direcție vor duce la un rezultat pozitiv şi vor arăta, că dintre anii, cari pot veni în privire ca ani ai morții Domnului nostru Iisus Hristos, numai în anul 783 a. u. c. sau 30 d. H. ziua de 14 Nisan cădea într'o zi de Vineri, atunci străduințele noastre din partea I şi II nu vor putea fi trase la îndoială, ci vor primi confirmarea lor definitivă.

Şi după atâtea veacuri de străduinți zădarnice m'aşi bucura mult, dacă am putea să ajungem la acest rezultat pozitiv şi la liniște şi în ce privește această chestiune de deosebită importanță pentru creştinătate.

Noi n'am fi în stare să facem aceste cercetări pentru timpuri atât de îndepărtate, dacă n'am şti, că există o continuitate în împărțirea zilelor în săptămâni tot de câte 7 zile nu numai din timpurile, despre cari vorbim, ci şi din timpuri mult mai vechi, ba chiar dela începutul istoriei omenirei. Pentru măsurarea răstimpurilor mai mari omenirea s'a orientat întotdeauna după marele ceas al universului,

carele este soarele, luna și stelele în raportul lor reciproc din lună în lună și din an în an. Cursul neîntrerupt și de o regularitate atât de uimitoare, cum numai Preaînțeleptul nostru Dumnezeu a putut să o stabilească, a acestor corpuri cerești, i-a pus pre oameni în plăcuta situație a-și alcătui sisteme calendaristice, purtate de tendința ca să redea, în conformitate cât mai deplină cu mișcarea acestor corpuri cerești, o împărțire a timpurilor, cari s'au perindat până acuma pe dinaintea noastră. Continuitatea în socotirea zilelor săptămânale, regularitatea în cursul soarelui, a lunei și a stelelor pe cer, precum și faptul, că omenirea a fost în stare ca în baza experiențelor și observațiunilor continue făcute prin multe sute, ba mii de ani dearândul să-și construească sisteme calendaristice, cari caută să încadreze zilele, cari se scurg, într'un sistem cât mai potrivit cu cursul regulat al corpurilor cerești, vor fi și pentru noi acei pilastri tari, pe cari ne vom baza în cercetările cari urmează.

1. Zilele săptămânale.

De atunci, decând bunul nostru Dumnezeu a descoperit omenirii, că a creat lumea și tot ce există în ea în șese zile și că în ziua a șeptea S'a odihnit de lucrul mânelor Sale poruncind și oamenilor, ca să lucreze 6 zile, iară a șeptea să o serbeze, omenirea n'a mai încetat a socoti zilele în săptămâni tot de câte 7 zile și după 6 zile de lucru a serba ziua a 7-a abținându-se de tot lucrul greu și îndreptându-și gândurile sale la Dumnezeu. Ziua a 7-a s'a numit la Ebrei „Sâmbătă“, ceea ce însamnă zi de răpaos. Tradiția de a serba fiecare zi a 7-a s'a păstrat prin tot decursul veacurilor, cari s'au scurs până acuma, și pentru alt motiv. Acesta este, că luna pe cer în evoluțiunea sa din fază în fază arată fiecăruia, că această împărțire a zilelor este în potrivire și cu cerul. Sprijinită puternic și de acest fapt tradiția de a serba ziua de Sâmbătă, ridicată prin cele 10 porunci date lui Moisi la rangul unei legi divine, a rămas până în ziua de astăzi nealterată în sinul poporului Iudeu.

Dacă noi creştinii, în amintirea învierii Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, serbăm în locul Sâmbetei „ziua întăia a săptămânei“ numită „ziua Domnului“ sau scurt zis „(dies) Duminica“, socotirea ei a rămas preste tot legată de săptămâna veche a Iudeilor. Duminica urmează întotdeauna a doua zi după o zi de Sâmbătă. Şi aşa şirul săptămânelor creştine, legat de şirul săptămânelor Iudeilor, a rămas şi el nealterat din timpul apostolilor şi până astăzi.

2. **Calendarele.**

Calendarele sunt încercări de a socoti timpul anilor cari se scurg în potrivire cu cerul, soarele, luna şi stelele, şi a-l întocmi pentru viaţa religioasă şi trebuinţele practice ale omului.

Dintre toate încercările făcute în această direcţie în timpurile cele vechi cea mai răuşită era reforma calendaristică introdusă de Iuliu Cesar cu începerea anului 44 î. d. H. în tot cuprinsul imperiului roman. Această reformă calendaristică este cunoscută încă şi azi sub numirea de „calendarul Iulian“. El socoteşte lungimea anului civil cu 365 zile şi 6 ore, desconsiderând mica diferenţă de 11', cu care anul tropic solar este din cauza „procesiunii soarelui“ mai scurt decât un an civil. Dară cum în viaţa practică anii nu pot fi socotiţi decât după zilele lui complete, frânturile de câte 6 ore dintr'un an formând tot la 4 ani la un loc 24 ore, aşadară o zi întreagă, s'au computat abia din 4 în 4 ani, adăugându-se adecă la finea lunei lui Februarie, care dealtcum are 28 zile, în fiecare al 4-lea an încă o zi, ziua de 29 Februarie. Fiecare al patrulea an are deci nu 365, ci 366 de zile. Anii cu 29 de zile ale lunii Februarie şi în consecinţă cu o lungime preste tot de 366 zile se numesc „ani bisecţi“, pecând anii, cari au în Februarie numai 28 de zile şi preste tot numai 365 de zile, se numesc „ani ordinari“.

Pentru marea simplitate şi regularitate a acestui calendar el a rămas în vigoare încă şi până azi cu unele corecturi făcute de papa Gregoriu XIV în anul 1582 şi primite

în occident, iară în zilele noastre cu noui corecturi făcute de sf. Sinod al Bisericii noastre ortodoxe cari probabil vor fi primite în cele mai multe dintre bisericile orientale.

3. Raportul zilelor săptămânale faţă de calendarul Iulian.

Raportul zilelor săptămânale faţă de calendarul Iulian rezultă din diviziunea lungimei anilor Iuliani prin 7. Anii Iuliani ordinari de 365 zile împărţiţi prin 7 dau un cvoţient de 52 săptămâni şi o zi, ceea ce însamnă, că dacă d. e. ziua de 1 Ianuarie a unui an ordinar a căzut într'o zi de Duminică, în anul următor ziua de 1 Ianuarie va cădea într'o zi de Luni etc. Anii iuliani bisecţi, cari numără 366 zile, împărţiţi prin 7 dau însă un cvoţient de 52 săptămâni şi 2 zile. In cazurile acestea ziua de 1 Ianuarie a unui an, care urmează imediat după un an bisect, va prezinta o diferenţă de 2 zile faţă de ziua săptămânală a zilei de 1 Ianuarie a anului bisect. Dacă ziua de 1 Ianuarie a anului bisect a fost d. e. o zi de Duminică, atunci ziua de 1 Ianuarie a anului următor va fi deci o zi de Marţi etc.

Ţinând seama de această constatare, noi orişicând plecând dela ziua de 1 Ianuarie a unui an oarecare, socotit după calendarul Iulian, suntem în situaţia a afla ziua săptămânală a altui an, socotit după acelaşi calendar. Câţi ani intermediari avem de socotit, tot atâtea zile săptămânale vom număra pentru fiecare an şi vom adăuga la ele încă atâtea zile în plus, de câte ori numărul 4 (al anilor bisecţi) întră în suma anilor intermediari.

Dacă avem să socotim anii, cari urmează unui an oarecare, înşirăm zilele săptămânale în ordinea lor naturală, cum urmează una după alta, trecând dela Luni la Marţi, Miercuri etc. Iară dacă avem să socotim anii, cari preced unui an oarecare, atunci înşirăm zilele săptămânale pentru fiecare an în ordinea lor inversă, aşadară trecem dela Luni la Duminică, Sâmbătă etc.

In felul acesta putem stabili uşor ziua săptămânală de 1 Ianuarie a fiecărui an Iulian.

Stabilită odată ziua săptămânală a zilei de 1 Ianuarie a vre unui an Iulian, nu mai prezintă nici o dificultate socotirea zilei săptămânale a celorlalte date lunare. Mai întâiu se va socoti, pe care zi săptămânală cade ziua 1 a respectivei luni, iară apoi se înşiră atâtea zile în ordinea lor naturală, câte zile ale lunei respective sunt în discuţie.

Foarte uşoară devine socotirea zilei săptămânale a unei date oarecare lunare, dacă ştim, că în anii ordinari ziua de 1 Octomvrie cade pe aceeaşi zi săptămânală ca şi ziua de 1 Ianuarie, ziua de 1 Maiu pe a doua zi săptămânală, ziua de 1 August pe a 3-a zi, ziua de 1 Februarie, 1 Martie şi 1 Noemvrie pe ziua a 4-a, ziua de 1 Iunie pe ziua a 5, ziua de 1 Septemvrie şi 1 Decemvrie pe ziua a 6, iară ziua de 1 Aprilie şi 1 Iulie pe ziua a 7 a săptămânei, socotită din ziua săptămânală a zilei de 1 Ianuarie a aceluiaşi an. In anii bisecţi socoteala se schimbă cu câte 1 zi, care mai trebue adaugată la data zilei de 1 a tuturor lunilor de preste an, excepţie făcând numai ziua de 1 Februarie.

4. **Calendarul Iudeilor.**

Mult mai greu de stabilit sunt zilele lunare ale calendarului Iudeilor.

Baza calendarului iudeu o formează din timpuri străvechi anul aşazis lunar[1]). Anul lunar este anul, care se

---

[1]) Unii învăţaţi susţin, că Iudeii ar fi avut încă în sec. 1 d. H. un călindar fix, alcătuit pe baza anului solar. Aceasta socotinţă şi-o motivează ei prin faptul, că datele lunare din scrierile lui Iosif Flaviu, redate după lunile siro-macedonene, s'ar potrivi numai pentru anii fixi solari, dară nicidecum pentru anii lunari, cari sunt schimbăcioşi. *Westberg* (die biblische Chronologie nach Iosephus Flavius und das Todesjahr Jesu, Leipzig, 1910, şi Zur neutestamentlichen Chronologie und Golgothas Ortslage, Leipzig, 1911) susţine, că aceasta ar fi fost starea calendarului iudeu chiar şi pe timpurile Domnului nostru Iisus Hristos. Dară cât de neîntemeiate sunt aceste păreri a dovedit *Schürer* (Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, I, 3. Aufl., p. 757 ss.) şi *Ginzel* (Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie, II, Leipzig, 1911, p. 68 s.; 72 s.). Hotăririle şi explicaţiunile, pe cari ni le dă Mişna (c. 180 d. H.) arată, cu câtă îngrijire şi circumspecţiune se purcedea încă şi pe timpurile acestea la constatarea apariţiei lunei noi (craiului nou) pe cer pentru a putea stabili ziua 1 a lunii. Străduinţele lui Iuda Hanasi (c. 170—190 d. H.) şi a elevilor săi Rab şi Iochanan, cele ale lui Mar Samuel Iarchinai (165–250 d. H.),

alcătuieşte din luni, cari în lungimea lor sunt determinate de cursul lunei pe cer. Luna îşi face odată cursul său pe cer în cam $29^1/_2$ zile, mai exact în 29.53059 zile. Cum însă în viaţa practică nu se poate calcula decât numai cu zile întregi şi nu şi cu frânturi de zile, lunile au primit schimbiş când o lungime de numai 29 zile, când de 30 de zile. Inceputul lunilor se socotia dela apariţia lunii noui în formă de seceră subţire pe cer îndată după apusul soarelui (craiul nou). Constatarea lunii noui pe cer se făcea dintru început numai pe cale empirică. După ziua a 29, resp. 30 a lunii precedente se observa cerul, dacă nu cumva se arată secera lunii (craiul nou) imediat după apusul soarelui pe cer. Dacă se observa apariţia lunii noui în formă de seceră subţire pe cer câteva ore după apusul soarelui, atunci ziua următoare era ziua 1 a lunii, care avea să urmeze. In acelea cazuri însă, când craiul nou se vedea pe cer încă de cu zi până a nu se vedea mai multe stele, excepţie făcând numai Luceafărul de seară, atunci chiar seara acelei zile, în care se vedea craiul nou pe cer, era „consfinţită“ ca începutul zilei 1 a lunii următoare. De multe ori însă din cauza cerului înourat nu se putea observa la timpul cuvenit reapariţia craiului nou pe cer. In aceste cazuri pentru a evita vre-o eroare trebuia stabilită ziua 1 a lunii următoare pe cale de calcul astronomic. Aşa fiind situaţia, de timpuriu acum s'a ivit necesitatea a stabili lungimea lunilor şi pe baza unor calcule astronomice cât mai exacte şi mai conforme cu cursul lunii pe cer. Deaceea auzim, că încă Rabban Gamaliil (I), învăţătorul sfîntului apostol Pavel, spunea învăţăceilor săi: „Am primit din şcoala străbunului meu, că înoirea lunii nu are loc înainte de ce nu au trecut $29^1/_2$ zile $^2/_3$ ore şi 73 părţi [1])“. Cuvintele acestea ne sunt mărturia cea mai bună, că încă înainte de timpurile Dom-

---

cele ale lui Rabi Adda bar Ahaba (dela 183 d. H. înainte), precum şi cele ale lui Rabbi Gamaliil II, care a trăit ceva şi mai târziu, arată deasemenea, că Iudeii încă nici pe vremurile acestea (sec. 2 d. H.) nu aveau un calindar fix. Cf. *Gerhardt* (Das Datum der Kreuzigung Jesu Christi, Berlin, 1914, Wiegand u. Grieben, p. 47).

[1]) Rosch haschana, 25 a; vezi *Zuckermann*, Materialien zur Entwicklung der altjüdischen Zeitrechnung im Talmud, Breslau, 1882, p. 5 şi 25; *Gerhardt*, o. c., p. 49.

nului nostru Iisus Hristos reapariția lunii noui pe cer se calcula pe cale de calcul astronomic.

Ginzel[1]) susține, că încercările de a stabili lunile noui pe bază de calcul astronomic datează încă din timpurile reîntoarcerii poporului Iudeu din captivitatea babilonică, așadară încă de pe timpurile lui Esra. Cu toate acestea și în timpurile ulterioare rămâne hotărîtoare pentru stabilirea lunilor noui încă tot mărturia martorilor oculari, cari observă apariția lunii noui (craiul nou) pe cer. Această practică dublă de a stabili ziua 1 a lunei în baza unor calcule astronomice, dară totdeodată luând ca corectiv reapariția craiului nou pe cer, dăinuiește până în timpurile lui Rabbi Iuda I (c. 170 d. H.). De atunci înainte calculul astronomic primește preponderență față de observațiunile directe ale cerului. Observarea empirică a cerului, resp. a lunii noui pe cer încetează aproape cu desăvârșire din timpurile lui Rabbi Hillel II (c. 359 d. H). Din aceste vremuri datează deci introducerea calendarului fix al Iudeilor.

In înțeles astronomic luna nouă pe cer indică acel moment, când ea, după ce și-a făcut calea în jurul pământului, vine să stea din nou în dreptul soarelui. In acest moment partea aceea a lunei, care este luminată de soare, nu se poate vedea de noi, oamenii de pe pământ, pentrucă ea este întoarsă complet spre soare. Luna nouă astronomică este așadară pentru noi în regulă invizibilă. Numai în acelea cazuri, când discul ei vine să stea exact în dreptul soarelui producând o întunecime de soare, se poate zice, că luna nouă astronomică este vizibilă, întrucât noi îi vedem partea inversă acoperind discul soarelui[2]). Dealtcum pentru noi luna nouă pe cer este vizibilă numai câteva ore după conjuncțiunea ei, așa că apariția craiului nou pe cer din punct de vedere astronomic nici nu însamnă totdeodată începutul lunii noui astronomice.

Dela conjuncțiunea lunii noui pe cer și până a se putea vedea de noi, oamenii de pe pământ, luna nouă pe cer în formă de seceră subțire, seara pe la apusul

---

[1]) *Ginzel*, o. c., II, p. 1.
[2]) Cf. O. *Gerhardt*, Das Datum der Kreuzigung Jesu Christi, p. 48.

soarelui (craiul nou), de obiceiu trebuie să treacă un răstimp oarecare. Lungimea acestui răstimp depinde de mai multe circumstanțe ș. a.

1. Dacă cerul este destul de senin și atmosfera curată;

2. Dacă amurgul serii este lung sau scurt, expresiv sau slab;

3. De înălțimea geografică a locului de observație;

4. De poziționea lunii în eclipsa sa și

5. De lățimea secerei noui (a craiului nou). Secerea lunii noui, care are o vîrstă de 24 ore după conjuncțiune, are o lățime de $^1/_{100}$, iară după alte 24 ore o lățime de $^1/_{20}$ din diametrul lunii [1]).

In baza cercetărilor făcute de astronomul *I. Schmidt* se poate zice, că în Atena secerea lunii noui (craiul nou) se poate observa pe cer, primăvara, după 32 ore, vara după 46 ore, toamna după 52 ore și iarna după 36 ore sau în mediu după 40 ore, 24 minute după conjuncțiune [2]). Pentru locurile, cari stau mai aproape de ecuator, craiul nou se observă și mai curând. In apropierea ecuatorului luna nouă se poate vedea foarte bine chiar după 24 ore după conjuncțiune [3]). Pentru Ierusalim astronomul I. v. *Gumpach* [4]) din Heidelberg calculează în mediu un răstimp de 32 ore dela conjuncțiune și până a se putea vedea luna nouă pe cer. Alți astronomi [5]) acceptă pentru Ierusalim în mediu un răstimp de ceva preste 36 ore sau în mediu $1^1/_2$ zi după conjuncțiune.

Dacă secerea lunii noui (craiul nou) își făcea apariția sa pe cer la finea zilei de 29 a vre unei luni încă de cu zi până a nu se vedea pe cer alte stele decât doară numai luceafărul de seară, încă seara zilei aceleia se proclama „sfințită“ ca zi 1 a lunii următoare, pentrucă luna nouă s'a văzut „încă când era ziua“. Iară dacă secerea lunii noui se vedea pe cer abia dupăce a înoptat și au

---

[1]) Cf. *Ginzel*, o. c., I, p. 93, n. 2; *Gerhardt*, ibd., p. 49 s.

[2]) Cf. *Ginzel*, ibd., I, p. 93, n. 2; p. 318, n. 1; II. p. 52; *Gerhardt*, ibd., p. 50.

[3]) Cf. Dr. *W. Valentiner* (profesor la observatorul astronomic din Karlsruhe) „Astronomische Bilder“, Leipzig, 1881, p. 233; *Gerhardt*, ibd., p. 50.

[4]) I. v. *Gumpach*, Hilfsbuch, p. 76; cf. *Gerhardt*, ibd., p. 50.

[5]) Așa *Ideler*, *Wieseler*, *Caspari-L.*, *Sevin*, p. 139 ș. a.

răsărit mai multe stele pe cer, în cazurile acestea luna curentă se declara completă atribuindu-i-se 30 de zile, iară cealaltă zi (a 31 a acelei luni) se declara ziua 1 a lunei următoare. Luni, cari ar fi avut mai puțin de 29 sau mai mult de 30 de zile la Iudei nu existau[1]).

Anul bisericesc la Iudei începea cu 1 Nisan, iară anul economic cu ziua de 1 Tișri, care era luna a șeptea a anului. In sec. 4 d. H., când s'a reformat calendarul Iudeilor și a primit o formă stabilă, s'a hotărît ca ziua de 1 Tișri să nu cadă nicicând într'o zi de Duminică (א), Miercuri (ד) și Vineri (ו). Dacă ea ar fi venit să cadă pe una dintr'acestea zile, ziua de 1 Tișri se amâna pe a 2 zi[2]). Cum între ziua de 1 Nisan și 1 Tişri sunt exact 163 de zile, nici ziua de 1 Nisan și în consecință nici ziua de 15 Nisan (Paștile) nu putea să cadă nicicând într'o zi de Luni (ב), Miercuri (ד) și Vineri (ו)[3]). Unii au crezut, că acest obiceiu de a strămuta ziua de 1 Tișri și în consecință și ziua de 1 și 15 Nisan în cazurile arătate mai sus ar fi existat încă pe timpurile Domnului nostru Iisus Hristos. Este însă meritul lui *Zuckermann*[4]) de a fi documentat în baza a 37 locuri din Mișna, Tosefta și Gemara, că încă pe timpul când a început a se scrie Mișna (sec. 2 d. H.), nu arareori se întâmpla, că unele sărbători mari cădeau de fapt în zile, în cari n'ar fi putut să cadă după calendarul constant al Iudeilor. Iară dacă în sec.

---

[1]) Cf. *Zuckermann*, o. c., p. 26 ss.; *Ginzel*, o. c., II, p. 41; *Gerhardt* o. c., p. 52.

[2]) Regula aşazisă „Adu", după literele inițiale ale zilelor săptămânale. Vezi şi mai sus p. 362.

[3]) Regula aşazisă „Badu". Vezi şi mai sus, p. 362.

[4]) *Zuckermann*, p. 49—52, 60 ss. Dintre multele cazuri induse de dânsul noi relevăm numai următoarele: In Roş haşana (II, 1) ni se spune despre ziua de anul nou (1 Tişri), că „Gemara ierusalimiteană se preocupă de chestiunea, dacă ar fi permis sau oprit a aprinde signalele de focuri în acele cazuri, când ziua de anul nou ar cădea într'o zi de Vineri. In Gemara (Nidda 67 b) se discută chestiunea, dacă se poate permite femeilor să iea baia de curăţire în cazurile, când anul nou ar cădea într'o zi de Duminică sau Luni. Cu privire la ziua de Paşti ni se spune în Mişna (Menachot, X, 1, 3) ce trebue să se facă cu omerul (de orz) în acele cazuri, când ziua de 16 Nisan ar fi o zi de Sâmbătă. In cazul acesta ziua de 15 Nisan era o zi de Vineri. Mişna (Pesach. 7, 10) orânduieşte, ca în acele cazuri, când ziua de 16 Nisan era o zi de Sâmbătă (aşadară ziua de 15 Nisan o zi de Vineri), oasele şi celelalte rămăşiţe rămase dela mielul pascal (sacrificiul de Paşti) să se ardă în ziua următoare de 17 Nisan (aşadară Duminică). Vezi *Gerhardt*, ibd., p. 53.

2 d. H. cădeau nu arareori unele sărbători mari în zile, în cari n'ar fi putut să cadă după calendarul constant al Iudeilor, atunci cu atât mai puțin vom putea admite, că încă pe timpurile Domnului nostru Iisus Hristos ar fi existat obișnuința a se ține de regulele adu sau badu.

O deosebită importanță avea stabilirea zilei 1 a lunei 1 a anului. Luna întâia a anului în timpurile străvechi se numea Abib (luna spicelor), iară mai târziu a primit numirea de Nisan. Luna Nisan avea o deosebită importanță, pentru faptul, că în ziua de 14 Nisan trebuiau să se serbeze „Paștile (פסח, πάσχα)" întru amintirea eliberării poporului Israiltean din sclăvia Egiptului. Totașa avea importanță și fixarea zilei 1 a lunei a 7 a anului, numită „Tișri", pentrucă în ziua de 15 Tișri avea să se serbeze sărbătoarea Colibelor întru amintirea petrecerii poporului Israiltean în pustiul Arabiei. In afară de această consideratiune am zis și mai sus, că cu ziua de 1 Tișri începea anul economic al Iudeilor. Deaceea luna nouă de 1 Tișri se anunța poporului în mod deosebit de solemn prin sunete de trîmbiță [1]).

După reîntoarcerea poporului Iudeu din captivitatea Babilonică spiritul fariseic, care stăpânea opinia publică a poporului, a adus cu sine, că reapariția lunei noui de 1 Tișri și 1 Nisan era supusă unei controle cât mai severe. Ea trebuia mărturisită de cel puțin 2 martori, vrednici de toată încrederea. Pentru a facilita depunerea unei astfel de mărturii se stabilise, ca fiecare Iudeu, care nu locuia cale mai îndepărtată decât de 1 zi de Ierusalim, în caz că ar fi observat pe cer reapariția secerii de lună nouă, era obligat ca să vină încoace și să comunice observațiunile făcute sinedriului. Intr'un caz ca acesta .Iudeul era dispenzat chiar și de obligațiunea a nu pleca în zi de Sâmbătă cale mai îndepărtată decât de 2000 de pași [2]). In felul acesta, făcând permanent controlul cerului, Iudeii căutau să se țină cât mai strict de stipulațiunile legii mozaice cu privire la serbarea zilelor 1 ale lunilor noui și a sărbătorilor mari de preste an.

---

[1]) Lev. 23, 24; 25, 9; Num. 29, 1—6.
[2]) *Zuckermann*, ibd., p. 34; *Gerhardt*, ibd., p. 59.

Incă din timpul petrecerii în Egipt Iudeii se obișnuiseră a socoti tot câte 12 luni lunare drept un an. Notez însă la acest loc, că anii Egiptenilor vechi nu erau cumva ani lunari, ci ani solari. Anul solar al vechilor Egipteni indica timpul, cât îi trebuiește soarelui până. ce trecând prin cele 12 constelațiuni ale zodiacului să revină iarăși la constelațiunea 1. Anul Egiptenilor vechi număra 12 luni nu lunare, ci solare și avea 365 zile. Anii Iudeilor însă erau ani lunari, totuși nu ani așazișI „liberi“, ci ani „legați“ de anul solar [1]).

Dovada, că anul lunar al Iudeilor nu era un an „liber“ care ar fi putut să-și urmeze cursul său nestingherit în deplină potrivire cu cursul lunei pe cer, ci un an „legat“ de anul solar, ne este faptul, că cele 2 sărbători mari de preste an „Paștile“ și „Colibele“ se sărbătoreau întotdeauna în anotimpuri anumite. „Paștile“ trebuiau să se serbeze la începutul primăverei ș. a. îndatăce sămănăturile de orz erau coapte, pentrucă a treia zi de Paști (16 Nisan) era orânduit prin lege ca să se aducă la templu primițiile de pâne de orz. Și totaşa și sărbătoarea „Colibelor“ era legată de începutul anotimpului de toamnă, dat fiindcă ea coincidea totdeauna cu sărbătoarea culesului de viie, poame și unt de lemn.

Dacă anul lunar al Iudeilor ar fi fost un an „liber“, sărbătorile lui, care erau fixate pe luni și zile anumite, într'un șir de numai 34 de ani ar fi trebuit să-și facă cursul său prin toate cele 4 anotimpuri ale anului și și-ar fi pierdut cu aceasta caracterul lor primordial, pe care-l aveau, fiind totdeodată sărbători ale secerișului și ale culesului de viie, poame și unt de lemn.

Cum așadară anul lunar al Iudeilor nu era un an „liber“, ci „legat“ de cel solar, el trebuia adus din timp în timp în acord cu anul solar. Acordul se făcea mai întăiu așa, că de câte ori sămănăturele de orz pe timpul lunii noui de primăvară, adecă din apropierea ecvinocțiului de primăvară, erau atât de înapoiate, încât nu se

---

[1]) După *Grätz* (Geschichte des Volkes Israel, 1874, I, p. 476) încă din impurile regelui Hischia. Cf. şi *Ginzel*, o. c., II, p. 22, n. 1.

putea aştepta, ca ele până în 2 săptămâni (16 Nisan) să fie coapte pentru a se putea aduce din ele de Paşti la templu primiţiile cuvenite, de atâtea ori după luna a 12 a anului lunar, numită Adar, se mai adauga încă o a 13 lună „Veadar (tot Adar)“ sau „Adar II“. In cazurile din urmă anul număra nu ca de ordinar 354, ci 384 de zile. Anul cu 13 luni lunare se numea „an intercalar“.

Incă în anul 432 î. d. H. Atenianul *Methon* ocupându-se cu calculi astronomici aflase, că 19 ani solari sunt aproape egali cu 235 lunaţiuni sau luni lunare. Aceasta descoperire trebue să fi fost cunoscută şi Iudeilor, pentrucă noi vedem, că şi ei repartizează încă înainte de timpurile Domnului Iisus Hristos tot câte 235 de luni lunare asupra unui ciclu de câte 19 ani în aşa fel, că 12 dintre aceşti ani rămân ani ordinari cu câte 12 luni lunare, iară ceilalţi 7 ani sunt ani intercalari şi au câte 13 luni lunare. Sistemul alcătuit de dânşii arată totdeodată, că mai mulţi ani intercalari nici nu puteau ca să-şi urmeze unul după altul, ci numai după 1 sau 2 ani ordinari. Ei şi-au format deci de timpuriu un sistem de intercalare. Cel mai vechiu sistem de intercalare, stabilit de „înţelepţii Iudeilor“, era următorul: Ani intercalari sunt din numărul celor 19 ani ai unui ciclu solar anii 3, 6, 8, 11, 14, 16 şi 19. Ceilalţi 12 ani sunt ani ordinari. Cum însă între cei 19 ani solari şi între cele 235 luni lunare există o mică diferenţă de cam $1^1/_2$ ore, în cursul mai multor perioade de 19 ani a trebuit să se ivească necesitatea a modifica încâtva acest sistem de intercalare. De aceea auzim că Rabbi Gamaliil (I) stabileşte următorul sistem de intercalare: Ani intercalari sunt anii 3, 6, 8, 11, 14, 17 şi 19. Iară R. Iliezer recomandă ca ani intercalari anii 3, 5, 8, 11, 14, 16 şi 19[1]).

La o privire mai de aproape aceste 3 sisteme de intercalare se reduc la unul singur. Diferenţa dintre ele consistă numai într'aceea, că fiecare sistem pleacă dela un alt an din şirul celor 19 ani solari. Tabloul care ur-

---

[1]) Vezi *Ginzel*, ibd., II, p. 75.

mează va evidenția și mai bine cele afirmate de noi mai sus :

Înțelepții :	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17, 18	19
Gamaliil :	12, 13		14	15	16	17	18	19	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Eliezer :	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	1	2	3	4	5	6	7	8

Anii intercalari sunt cei incadrați. Din acest tablou rezultă cu toată claritatea, că după toate sistemele anii intercalari urmează cu aceeași regularitate după 2, 2 și 1 an și iarăși după 2, 2 și 1 an și în fine după 2 ani. Diferența dintre sistemele acestea este, că pecând înțelepții numărau anul 1 al ciclului solar de 19 ani, Gamaliil numără anul 12, iară Eliezer anul 9.

Am zis mai sus, că intercalarea unei a 13 luni „Veadar“ se făcea de regulă de câte ori sămănăturile de orz pe timpul lunii noui de primăvară erau atât de înapoiate, încât nu se putea aștepta, ca a treia zi de Paști (în ziua de 16 Nisan) să se poată aduce la templu primițiile de orz.

Dară când se coceau sămănăturile în Palestina ?

Sămănăturile din Palestina se coc cel mai timpuriu deodată cu începerea primăverei [1]).

Dară când începe primăvara ?

Din punct de vedere astronomic primăvara începe deodată cu ecvinocțiul de primăvară. Ecvinocțiul de primăvară din sec. 1 î. d. H. cădea în ziua de 23 Martie a calendarului Iulian, iară în sec. 1 d. H. în ziua de 22 Martie [2]). Și Iudeii cunoșteau ecvinocțiile. Ecvinocțiul de primăvară se numea la ei „Tekupha Nisan“. Faptul acesta arată cel puțin atâta, că partea din urmă a lunei Martie aparținea la Iudei în regulă lunei lui Nisan [3]).

---

[1]) In regiunile Ierihonului secerișul orzului începe încă pe la finea lunei Martie și începutul lui Aprilie. Dară în regiunile de pe țărmul mării mediterane secerișul întârzie cam cu 1 săptămână, în părțile muntoase însă și în Galilea întârzie și mai mult ș. a. cu 2—4 săptămâni (Cf. *Riehm*, Handwörterbuch des biblischen Altertums, I, p. 21 b, art. : Ackerbau). Dară dacă se anunța din oarecare parte a Palestinei (Iudea, Perea sau Galilea), că sămănăturile de orz sunt deja coapte și că aducerea primițiilor de orz pentru a treia zi de Paști (16 Nisan) ar fi fost asigurată, atunci nu mai încăpea intercalarea unei luni „Veadar“. In orice caz intercalarea unei luni „Veadar“ trebuia comunicată tuturora de cu bună vreme, cel mai târziu până în ziua ultimă alui Adar (Cf. *Ginzel*, ibd.. II, p. 44; *Gerhardt*, ibd , p. 56).

[2]) *Ginzel*, o. c., I, p. 101.

[3]) Cf. *Gerhardt*, ibd., p. 56.

Din cele expuse până acuma rezultă cu privire la sărbătoarea Paştilor următoarele :

1. Paştile Iudeilor sau ziua de 14 Nisan, resp. cea de 16 Nisan, când trebuiau să se aducă la templu primiţiile de orz, nu puteau să cadă nicicând înainte de ecvinocţiul de primăvară, ci trebuia sau să coincidă sau să urmeze după acest termen. Cum pe timpul Domnului nostru Iisus Hristos ecvinocţiul de primăvară cădea în ziua de 22 Martie a calendarului iulian, evident că ziua de 1 Nisan nu putea să cadă mai curând decât în ziua de 22—14 = 8 Martie [1]).

2. Dacă după trecerea celor 12 luni lunare ale vreunui an s'ar fi arătat pe cer o lună nouă încă înainte de ziua de 8 Martie a calendarului iulian, trebuia ca să se intercaleze o a 13 lună „Veadar“, iară luna Nisan urma abia după aceasta.

3. O lună „Veadar“ se putea intercala însă şi în acelea cazuri, când luna nouă din jurul ecvinocţiului de primăvară ar fi căzut între 8 şi 21 Martie. Dară hotărîtoare pentru aceasta intercalare nu era atât împrejurarea, că spicele n'ar fi fost încă destul de coapte pentru a se putea aduce a treia zi de Paşti (16 Nisan) ca primiţii la templu, ci mai ales necesitatea de a aduce anul lunar al Iudeilor în acord cu anul solar. Acordul se făcea în aşa fel, că în curs de 19 ani solari 12 ani lunari erau ani ordinari de câte 354 zile, iară 7 ani intercalari de câte 384 zile, cari trebuiau intercalaţi potrivit cu sistemele de intercalare arătate mai sus.

4. Intercalarea unei a 13 luni „Veadar“ însă nu încăpea, când luna nouă de primăvară cădea după ecvinocţiul de primăvară (22 Martie), ci luna care urma după ecvinocţiul de primăvară trebuia să fie considerată, necondiţionat, ca lună de Nisan.

După aceste principii se aduceau anii lunari ai Iudeilor în acord cu anii solari şi se stabileau sărbătorile lor. Aceste principii au fost în vigoare până la anul 70 d. H. După dărîmarea Ierusalimului şi nimicirea centrului

---

[1]) *Ginzel*, o. c., p. 67 s.; *Gerhardt*, ibd., p. 56.

cultural al Iudeilor calindarul lor a ajuns însă în desordine. Faptul acesta este testat prin multe mărturii. Dintre acestea mărturii inducem: canonul 7 apostolic, epistola împăratului Constantin, constituțiunile apostolice (5, 16), epistolele pascale ale lui Dionisiu din Alexandria, canonul pascal al lui Anatolie din Alexandria și așazisa „cronică Alexandrină (Petru din Alexandria și Atanasie c. M.). Petru din Alexandria ne spune între altele următoarele: „Iudeilor li s'a orânduit ca să serbeze Paștile după ecvinocțiul de primăvară, în ziua a 14 a lunei celei dintăi, irelevant, în care zi săptămânală ar cădea aceasta. Luna dintăiu, în care trebuia ca să se serbeze Paștile, s'a păzit de Iudei cu scumpete până la dărîmarea Ierusalimului. De atunci încoace însă ei rătăcesc cu privire la începutul acestei prime luni, care trebue să urmeze după ecvinocțiul de primăvară și în care cei vechi țînuseră cu îngrijire ca să sacrifice Paștile în ziua a 14 a lunii. Căci astăzi Iudeii serbează aceasta sărbătoare înainte de ecvinocțiul de primăvară, dovadă de neglijența și eroarea lor. In urma acestei erori Iudeii serbează uneori Paștile lor dupăce luna și-a făcut cursul său, în luna Phamenoth, altă dată însă și după acea lună, pe care o intercalează tot după 3 ani, în luna Pharmuthi. Dară aceasta nu ne impoartă pre noi. Căci pentru noi este hotărîtor faptul, că noi serbăm aniversarea Patimilor Domnului în aceeași zi, în care s'au și petrecut de fapt potrivit cu tradiția acelora, cari L-au văzut cu ochii lor proprii[1])".

(Va urma)

---

[1]) Aceste date precum și multe altele le aflăm induse în cuvântarea patriarhului coptic catolic din Alexandria, Kyrillos II (vezi Bulletin Société Khediviale de géographie in Cairo, tradus în limba germană în *Richters* Kalender für Riga auf 1904, p. 154—164); cf. și *Westberg*, ibd., p. 92.

Sărbarea Paştilor la sinodul din anul 325.

La Iaşi, în vechea Metropolie a Moldovei, cu deosebit fast în prezența M. M. L. L. R. R. au avut loc în 11 Octomvrie 1925 sărbările aniversării a 1600 de ani dela primul sfânt sinod ecumenic dela Nicea. Deşi s'au făcut sărbări în întreaga țară, totuşi la Iaşi s'au făcut în stil mai mare, din cauza importanței acelui sinod şi din cauza coincidenței lui cu sinodul dela Iaşi din anul 1642.

Dacă şi până la anul 325 d. Hr. s'au ținut sinoade, în care s'au luat hotărîri referitoare la ereziile, din cauza cărora acele sinoade erau convocate, totuşi acela dela Niceia este primul sinod care a fost convocat de către împăratul, şi din cauza aceasta normele pozitive stabilite în acel sinod, primind putere politică pe deoparte, iar pe de altă parte fiind de față episcopii din întreaga lume creştină, hotărîrile acelui sinod, numit „magna synodus", au rămas pentru toate timpurile.

Procesele verbale dela acest sinod în afară de Simbolul credinței, de cele 20 canoane, de chestiunea Meletie şi de decretele lui de închidere, nu ne sunt păstrate, aşa că hotărîrile luate ne sunt comunicate de către contemporanii acelui sfânt sinod.[1]) După sf. Atanasie să fi fost de față la sinodul dela Niceia 318 episcopi, iar după Eusebie numai 250. Considerându-se timpul îndelungat dela 20 Maiu—25 August 325, cât au ținut conferințele sinodului, putem presupune că la primele şedințe au fost numai 250 episcopi, şi apoi până la sfârşit s'a fost urcat numărul la 318. In cazul acesta are dreptate atât sf. Atanasie cât şi Eusebie din Cezarea.

Este cunoscut că sinodul a fost convocat pentru aplanarea ereziilor dogmatice ivite în sânul bisericii, şi anume în primul rând, pentru erezia lui Arie.

Dar în ordinea de zi, la punctul al doilea, era pusă chestiunea sărbării Paştilor. In adevăr după ce s'a terminat tratatul principal despre Arianism, s'au început a se desbate controversele de cult, şi anume cearta sărbării Paştilor.

---

[1]) Vezi Bis. Ort. No. 10, 1925, pg. XI.

Duminica învierii Domnului Nostru Isus Hristos este cea mai veche și cea mai strălucită sărbătoare în Creștinism. Ea se mai numește și sărbătoarea Paștilor. Mântuitorul și-a ales ca timp de mântuire tocmai timpul, în care Evreii și-au sărbat Paștile. Din cauza coincidenței Paștilor evreești cu învierea Domnului, creștinii au împrumutat numirea pentru învierea Domnului dela serbătoarea Paștilor T. V. Căci precum πάσχα = trecere, simbolizează la Evrei eliberarea lor din sclăvia Egipetului, trecerea dela moarte la viață, așa și Mântuitorul prin suferințele sale a scos neamul creștinesc dela moarte la viață [1]). Până în secolul IV însă, creștinii înțelegeau sub πάσχα = suferință, și sărbau πασχα σταυρώσιμον și πάσχα ἀναστάσιμον (pasca crucei și pasca învierii). Dară cei mai mulți scriitori și părinți bisericești traduceau πάσχα cu transitus, adecă trecere dela moarte la viață prin învierea lui Isus și prin botezul creștinilor, botezați de Paști; πασχα este trecerea la viața creștină. Din cauza aceasta abia din sec. IV se serba Paștile întru amintirea mântuirii aduse prin moartea și învierea Domnului Nostru Isus Hristos. Izvorul cel mai sigur și cel mai vechi pentru numirea de πασχα, ni-l dă Eusebiu în referatul despre cearta sărbării Paștilor [2]). El spune că până la sinodul dela Niceia, Paștile erau o sărbare de tristețe și de durere, iar dela sinodul dela Niceia înainte, este sărbarea Paștilor o sărbare de bucurie.

Creștinii cei vechi — ludeo-creștinii — începeau sărbătoarea Paștilor în 13 Nissan și o terminau în 16 Nissan, serbând, cum am amintit mai sus, 14 Nissan în amintirea morții Domnului (πάσχα σταυρώσιμον), iar 16 Nissan în amintirea învierii Lui (πάσχα ἀναστάσιμον). Foarte timpuriu însă, deja în sec. al doilea [3]) s'a ivit o diferență în data serbării Paștilor. Creștinii din Asia proconsulară sărbau învierea Domnului în a treia zi după 14 Nissan, în orice zi ar fi căzut acesta, pe când biserica romană sărba învierea totdeauna într'o Duminică, și anume în prima Du-

---

[1]) Comp. Dr. Badea Cireșianu, Tesaur liturgic, T III, pg. 254.
[2]) V. Ist. bis. și viața lui Constantin cel Mare de Eusebiu, tradus de Iosif fost Mitropolit Primat Buc. 1896, cartea V, cap. 23 sq.
[3]) Vezi Kurz, Lehrbuch der Kirchengeschichte, Leipzig 1890, pg. 170

minică după 14 Nissan. [1]) Diferența aceasta a dat naștere la cearta despre sărbarea Paștelor, așanumita „ceartă pascală“.

Din istorie ne este cunoscut [2]), că cearta pascală au voit să o aplaneze mai mulți Episcopi (Policarp din Smirna cu Anicet din Roma, apoi Episcopul Victor din Roma și Policrat din Efes) dară nu le-a succes, pentrucă în lupta aceasta Occidentalii se bazau pe sf. Scriptură și pe sf. Apostoli, și nu vroeau să cedeze uzului din Asia. Abia sinodul dela Niceia a aplanat cearta aceasta, hotărînd ca Paștile să se serbeze în prima Duminică după luna plină a ecvinocțiului de primăvară, și totodată sărbarea Paștilor deveni o zi de bucurie, când nu se mai postea ca până atunci, ci în deosebi în Constantinopole se arăta bucurie mare, întrucât în noaptea învierii nu se dormea, orașul se ilumina, se aprindeau stâlpi de ceară, și se botezau catecumenii. In ziua învierii în semn de bucurie, se eliberau sclavii, procesele se amânau, condamnații se grațiau și toate recepțiile se suspendau. Astfel se sărba ziua învierii preste tot, totuși creștinii din Egipet se deosebeau de ceilalți în privința aceasta, întrucât ei amânau serbarea pentru Duminica următoare, dacă Paştile lor cădeau la un loc cu cele ale Evreilor.

Principiul creștinilor din Egipet de a nu sărba Paștile împreună cu Evreii, s'a făcut obiceiu la creștinii ortodoxi în general, și în special la Români, și dăinuește până în prezent.

Dacă înainte de sinodul dela Niceia, Istoria are de înregistrat cearta despre data sărbării Paștilor, atunci în zilele noastre, când am sărbat aniversarea amintitului sf. sinod, avem o mică coincidență cu acel sinod, întrucât exista nedumerirea, dacă sf. Paști să se sărbeze după Pascalia veche, sau Pascalia să se transpună în cadrele de curând îndreptatului calendar iulian? Sf. sinod al bisericii noastre s'a gândit de cu vreme la lucrul acesta, și l-a împuternicit pe prof. univ. Dr. Chiricescu din București, ca să întocmească Pascalia noastră veche în conformitate

---

[1]) Vezi Eus. Popovici, Istoria bis., traducere, pg. 354.
[2]) Ibidem, pg. 355.

cu calendarul iulian îndreptat, fără a schimba însă vechea rânduială stabilită de sf. întâiul sinod ecumenic [1]).

Savantul prof. prin un studiu aprofundat a elaborat un referat temeinic, în care stabileşte data Paştilor după Pascalia Părinţilor şi în conformitate cu calendarul îndreptat. Mari şi multe au fost greutăţile pe care le-a avut de întimpinat la alcătuirea acestei Pascalii, deoarece hotărîrea dela Niceia referitoare la sărbarea Paştilor trebuia să rămână neatinsă, iar rânduielile canonice şi liturgice ale bisericii noastre trebuia să nu fie desfiinţate şi nici ştirbite.

Pentru a putea corespunde cerinţei acesteia, numai adaptarea Pascaliei Părinţilor, la calendarul de curând îndreptat, era modul de alcătuire al Pascaliei noi. Mai întâiu s'a încercat de a urca data sf. Paşti cu 13 zile, dară despre urcarea datelor vechei Pascalii cu cele 13 zile suprimate în calendarul îndreptat, zice d-l Chiricescu: „Urcarea datelor are neajunsuri că ne va face să ne prăznuim Paştile după 25 Aprilie, ceiace va avea ca rezultat nu numai reducerea, ci chiar desfiinţarea postului Sf. Apostoli, adecă lepădarea rânduielilor noastre canonice şi liturgice. Deci urcarea trebue înlăturată. In ce priveşte adaptarea, aceasta este acceptabilă dacă prin ea se menţine ecvinocţiul la 21 Martie şi dacă Paştile se prăznuesc în conformitate cu legea pascală dela Niceia, între 22 Martie şi 25 Aprilie, păzindu-se în acelaşi timp toate rânduielile canonice şi liturgice în legătură cu sărbătoarea Paştilor. Adaptarea se poate înfăptui prin revizuirea periodică a „Mânii anului“, în ce priveşte Soarele, şi a „Temeliei lunei“, în ce priveşte luna. . . . . Temelia lunei ne arată data lunei pline pascale. Ziua săptămânală a acelei date ne-o arată Mâna anului. In Duminica următoare prăznuim Paştile. Dacă în această Duminică se întâmplă să fie Paştile evreeşti, noi prăznuim pe ale noastre în Duminica următoare.

Nici înainte de Paştile evreeşti nu ne sărbăm Paştile noastre, ci în Duminica următoare. Dar dacă coincidenţa, ca şi după sărbarea, ne-ar face să ne prăznuim Paştile

---

[1]) Vezi D. Chiricescu, Pascalia, Bucureşti 1925, pg. 1.

după 25 Aprilie, nu sântem obligaţi să ne ferim nici de coincidenţă, nici de înainte sărbare, de oarece Evreii nu mai au calendarul din anul 325, când s'a făcut şi s'a promulgat legea pascală, ci altul, potrivit căruia ei nu-şi mai sărbează Paştile la 14, ci la 15 Nissan, care coincide uneori cu 25 Aprilie al de curând îndreptatului calendar, deci cu data cea mai târzie, în care noi ne putem sărba Paştile" [1]).

Domnul Chiricescu a adaptat aşadară pascalia veche la calendarul îndreptat, şi aceasta nu fără motive. Calendarul iulian nu corespundea cu anul ceresc, deci trebuia să fie îndreptat. Profesorul Chiricescu arată în mod matematic, ce s'ar fi întâmplat, dacă nu se îndrepta calendarul. Anul iulian rămânea în urma celui tropic cu vr'o 11 minute, iară cei 1600 de ani dela sinodul din anul 325 fac o diferenţă de 13 zile, aşa că ecvinocţiul după calendarul iulian nu mai cădea la 21 Martie, ci la 8 Martie. Dacă nu se îndepărta diferenţa aceasta, atunci în anul 9943 sf. Paşti s'ar sărba în ziua sf. Apostoli, sau sf. Paşti s'ar sărba în anul 31070 în ziua de Crăciun etc., etc. [2]).

Deci şi Pascalia veche trebuia adaptată calendarului îndreptat, şi astfel i-a succes D-lui Chiricescu ca să hotărască data Paştilor în aşa fel, ca să nu cadă nici mai de vreme de 22 Martie şi nici mai târziu de 25 Aprilie. Deasemenea nici postul sf. Apostoli nu este restrâns la mai puţin de 8 zile, şi nici nu este alteori desfiinţat. Cu îndreptarea Pascaliei pe calea aceasta, se respectă pe deoparte hotărîrile sinodului ecumenic dela Niceia, şi pe de alta parte ea corespunde cerinţelor ştiinţifice.

Merită toată lauda prof. Chiricescu, întrucât n'a fost nevoie de un sinod ecumenic pentru aplanarea nedumeririi credincioşilor, în ce priveşte sărbarea Paştilor. Dar în general sărbând sf. sărbători după calendarul îndreptat, nu sărbăm — cum le place a crede duşmanilor noştri — împreună cu aceia de altă lege, şi nici nu părăsim sărbătorile părinţilor noştri, ci acuma abia sărbăm iarăşi la acelaş

---

[1]) Chiricescu, o. c., p. 38—40.
[2]) ibidem, pag. 44.

timp, cum au sărbat sărbătorile părinții noștri, și cum ne-au poruncit sf. Părinți dela Niceia. Iată coincidența aniversării a 1600 de ani cu sinodul dela Niceia, în aplanarea datei sărbării Paștilor.

Preot **Dr. P. Procopovici**

Despre persoana păstorului de suflete

Calităţile personale.

A. Calităţile corporale.

§. 16. Grija pentru sănătatea corporală.

Integritatea şi sănătatea corporală este pentru fiecare stare o condiţiune indispenzabilă unei activități rodnice şi binecuvântate. In alt loc am vorbit deja despre defectele şi neajunsurile trupeşti de care au să fie liberi cei ce pretind a întra în tagma preoţiei. Acum vom spune încă ceva şi despre datoria preotului de a se îngriji cu toată conştiinciositatea de bunăstarea sa corporală şi de a se feri de tot aceea ce, scăzându-i sănătatea în oarecare privinţă, l-ar putea stingheri sau chiar împiedica în împlinirea obligamentelor sale atât de multilaterale şi ponderoase.

Preotul ortodox fiind constrâns adese-ori de a împlini datoria sa în împrejurări foarte nefavorabile, mai ales în vreme de iarnă, trebue să fie în privința îmbrăcămintei foarte precaut şi mai bine să procure în privinţa aceasta prea mult decât prea puțin. Aşa b. o. dacă într'o vreme schimbăcioasă este constrâns a face o călătorie sau un mers îndelungat (d. e. la un bolnav sau la o îngropăciune), să ia cu sine numai decât un vestmânt cald pe care ar putea să-l îmbrace în caz că ar deveni aerul mai rece. Nebăgarea în seamă acestei precauţiuni, mai ales dacă omul este din fire de o sănătate gingaşă sau de altfel atacată, lesne poate fi plătită chiar cu viaţa.

Ca un preot să fie cumpătat în oricare privinţă, şi mai ales în mâncare şi băutură, la aceasta îl constrânge afară de alte consideraţiuni ponderoase încă şi datoria de a-şi păstra sănătatea. Ce lucru urât şi condamnabil, dacă preotul din cauza îmbuibării se trezeşte cu stomacul stricat şi din cauza aceasta nu-şi poate împlini datoriile sale ca păstor de suflete! Sau dacă ameţit de necumpătare în băutură nu se poate arăta între oameni, ori, ce e şi mai deplorabil, dacă are cutezanţa de a apărea în această stare în mijlocul poporenilor săi!

Păstorul de suflete trebue să evite tot locul unde-i atmosfera necurată, plină de colb sau fum, ca nu cumva organele de respiraţie ori vocea lui să se deterioreze şi să slăbească capacitatea lui de predicator. Aşadar chiar şi din aceasta cauză preotul nu poate să fie un oaspe des al localurilor de dejun, ori al restaurantelor sau cafenelelor, spre a nu aminti despre cârciume ordinare, de care trebue să-l oprească pe preot demnitatea stării sale.

Multă precauţiune este necesară păstorului de suflete atunci, când se ivesc în comuna lui *boale epidemice.* Cel mai nimerit lucru în cazul acesta este a se feri de a petrece împreună cu bolnavi, sau şi numai de a se apropia de dânşii. Asta însă nu este cu putinţă pentru un preot ortodox, pe care chiemarea îl constrânge tocmai a vizita pe bolnavi, fără deosebire, ori de este boala lor contagioasă sau ba. Datoria aceasta nu-l opreşte însă nici decum de a întrebuinţa mijloacele profilactice împotriva molipsirii. La aceste se numără: A-şi *spăla faţa şi mânile cu apă carbolizată* sau cu o altă *materie de desinfectare* şi a impregna cu aceasta şi straiele; a nu se apropia fără nevoie de bolnav prea mult şi a nu petrece în casă mai mult decât este de neaparată trebuinţă, spre a-l mângăia pre bolnav şi a-l împărtăşi cu sf. taine. O povăţuire mai extinsă care dealminteri este indegetată la bolnavii de rând în cazuri de grele boale contagioase este de prisos, nefiind bolnavul în măsură de a primi povăţuiri, ba încă nici nu poate să facă mărturisirea păcatelor sale.

Părăsind casa bolnavului, păstorul de suflete va face bine să nu se întoarcă deadreptul acasă, ci să se plimbe un timp oarecare în aerul curat. Ajungând acasă să schimbe straiele şi să stropească cele întrebuinţate cu apă carbolizată, păstrându-le afară de locuinţă, într'un dulap desinfectat. Aşişderea să-şi spele iarăşi faţa şi mânile.

La fel se va proceda şi la îngropăciuni. Se înţelege de sine, că preotul nu va primi nici un lucru în dar din casa mortului, povăţuind rudeniile şi toţi casnicii în mod corespunzător, ca să nu se supere şi să nu-i bănuiască atitudinea.

Dealminteri păstorul de suflete să se lase călăuzit în cele ale sănătăţii corporale de mintea sa sănătoasă şi de o experienţă clară. De un folos mare îi va fi în privinţa aceasta şi o *carte bună de igienă*, care trebue să se afle în fiecare casă preoţească dimpreună cu *medicamentele cele mai uzitate* de care s'ar putea folosi atât preotul însuşi cât în caz de nevoie şi poporenii lui.

§. 17. Despre defecte corporale şi boale contractate în păstoria sufletească.

Defecte corporale şi boale pe care preotul le poate contracta în timpul activităţii sale în păstoria sufletească sunt foarte diferite. O atenţiune deosebită meritä aici acele pe care dânsul nu le poate evita şi care decidară trebue privite de strâns legate de chiemarea unui păstor de suflete. La ele se ţin mai ales acele boale care provin din *molipsire*, apoi boale a căror cauză principală este a se căuta în *răceală* sau în *supraîncordare*.

In cele precedente s'au spus cum păstorul de suflete trebue să-şi scutească sănătatea în caz că are nevoie de a vizita pe o persoană ce pătimeşte de o *boală molipsitoare*. Urmând celor îndegetate despre purtarea lui *la*, *înainte* şi *după vizitarea* casei bolnavului, preotul va fi făcut toate spre a împiedica molipsirea. Dacă cu toate aceste — ce de sigur nu e imposibil — el s'ar îmbolnăvi, atunci trebuie solicitat numai decât

şi cât mai repede ajutorul unui medic iscusit, Sfatul acestuia din urmă trebue urmat cu toată acurateţa şi scrupulositatea. La aceasta păstorul de suflete este îndatorit nu numai din cauza grijei de sănătatea sa proprie, ci el trebue să fie şi pildă pentru poporenii săi şi să-i stimuleze la o purtare la fel, ceeace mai ales cu privire la populaţia rurală este de o însemnătate mare, fiind populaţia aceasta în ce priveşte sfatul şi tratamentul medical încă foarte refractară şi aplecată a nu căuta în caz de mare nevoie alta decât sfatul şi ajutorul babelor şi fermecătoarelor.

Nimeni nu poate tăgădui că şi *supraîncordarea* puterilor proprie al unui individ poate aduce câteodată daună sănătăţii. Cele dintâi simptome ale unei sănătăţi primejduite prin prea marea încordare a forţelor naturale se vor manifesta ca o neplăcută slăbiciune şi lâncezire a membrilor, o ameţeală sau chiar durere a capului şi o depresiune a sufletului. Nefiind băgaţi în seamă aceşti prevestitori ai unui pericol apropiat, lesne se pot în curând înfăţişa urmări serioase care îl vor lega de pat pe păstor poate chiar pentru un timp îndelungat. El va face deci bine de a nu admite cazul acesta, lăsându-se înlocuit în afacerile păstoriei de cu bună vreme de preotul de ajutor al său sau de un preot învecinat. Iar în cazul dacă sus amintitele simptome n'ar dispărea prin un timp de câteva zile petrecute în liniştea deplină sau dacă s'ar repeţi prea adeseori şi fără o cauză justă, atunci să nu se mai amâne solicitarea sfatului şi ajutorului unui medic.

Cea mai îndătinată cauză a unei indispoziţiuni sau chiar boale va fi de căutat la păstorul de suflete, întocmai ca şi la ceilalţi oameni, în *răceală*. Isprăvirea funcţiunilor cultului divin în vremea marelui frig în biserici neîncălzite, precum sunt ele de regulă în ţara noastră, sau sub cerul deschis (la îngropăciuni, sfinţirea apei ş. a.), pricinueşte adesea îmbolnăvirea organelor de respiraţie a preoţilor sau boale reumatice care nu pre arareori se termină chiar cu un sfârşit letal. Este dar o datorie strictă a fiecărui păstor de suflete nu

numai de a se feri de răceală prin o îmbrăcăminte corăspunzătoare şi caldă, dar şi de a observa orişice indispoziţie care ar putea fi redusă la răceală şi a proceda după vechiul proverb: *Principiis obsta.*

In sfârşit ni punem aici întrebarea: Ce trebue de făcut dacă păstorul de suflete în urma unui defect hronic, unei ologiri ş. a. d. în chip durabil nu poate isprăvi serviciul sau de loc sau numai în parte şi neîndestulător? Dacă acest caz a fost constatat într'un mod ireproşabil, atunci păstorul de suflete va trebui să-şi considere de datoria conştiinţei sale de a însărcina cu conducerea afacerilor păstoriei sufleteşti pe cooperatorul — se înţelege sub propria sa supraveghiere şi controlare. Iar dacă nu se va afla un cooperator în comuna respectivă, atunci trebuie cerută de la diregătoria bisericească superioară detaşarea unui preot de ajutor în cel mai scurt timp, dacă de altfel păstorul de suflete bolnav nu va prefera să se retragă. — Cine însă întrelăsând a face aceasta, împlineşte mai departe serviciul în păstoria sufletească cu strângerea şi suprema încordare a tuturor forţe care i-au mai rămas, acela se poartă foarte imprudent şi păcătueşte înaintea lui Dumnezeu într'un mod dublu: odată în privinţa însăşi a persoanei sale (şi event. familiei), altă dată în privinţa comunei încredinţate tutelei lui spirituale, ale cărei interese cele mai de seamă se neglijează din cauza insuficienţei îngrijiri sufleteşti.

B. **Calităţile spirituale.**

§. *18. Trecere.*

Deşi însuşirile corporale ale unui păstor de suflete sunt de o importanţă aşa de mare, încât unele defecte în privinţa aceasta pot cu totul zădărnici o activitate pastorală rodnică, totuş însuşirile lui spirituale sunt cu mult mai ponderoase, căci într'însele zace toată puterea şi capacitatea unui conducător creştin. Dreptaceia şi sf. părinţi şi alţi scriitori pun o deosebită cumpănă tocmai

pe calităţi spirituale, dacă vorbesc despre cerinţele unui păstor de suflete.

Tratând despre viaţa păstorului de suflete sf. *Grigorie cel Mare* se restrânge numai la calităţile lui intelectuale şi morale[1]). Iar sf. apost. Paul în admonierea sa către Timoteiu vorbeşte tot aşa numai de cerinţe morale ale conducătorului spiritual creştin, nebăgând în seamă însuşirile trupeşti speciale. Cererea generală acestui apostol, însă ca preotul creştin să fie *fără de prihană* trebue luată în sens larg, adecă atât în privinţa sufletului cât şi a trupului. Recerinţele corporale fiind mult inferioare şi dealtfel cunoscute din sf. scriptură a Test. Vechi, nu le aminteşte sf. Paul în special, dar cu atât mai mult însistă el la cele sufleteşti. El spune:

Credincios este cuvântul: de poftește cineva episcopie, bun lucru poftește. Insă se cade episcopului să *fie fără de prihană, al unei muieri bărbat, treaz, întreg la minte, cucernic, iubitor de străini, învăţător; nebeţiv, negrabnic a bate, neagonisitor de dobândă urâtă; ci blând, nesfadnic, neiubitor de argint*... Și se cade lui și *mărturie bună să aibă dela cei din afară*[2]).

Aceste cuvinte din sf. scriptură le vom lua de bază pentru următoarele deslușiri despre calităţile spirituale ale unui preot creştin, împărţind chiar după ele subarticolul de față.

---

[1]) Tantum debet actionem populi actio transcendere praesulis, quantum distare solet a grege, vita pastoris. Oportet namque ut metiri sollicite studeat quanta tenendae rectitudinis necessitate constringitur, sub cuius aestimatione populus grex vocatur. Sit ergo necesse est cogitatione mundus, actione praecipuus, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassione proximus, prae cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra deliquentium vitia per zelum iustitiae erectus, internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens (*Lib. reg. pastor.* P. II. c. 1 *Migne*, Patr. curs. compl Lat. T. LXXVII. Ed 1862. Pag. 26, 27). — Considerând aceste calităţi preoteşti de cele mai ponderoase sf. Grigorie tratează în cele următoarele ale părţii II. a operii sale L. r p. despre fiecare din ele mai de amărunt şi mai pe larg.

Sf. Grigorie d. Nazianz zice: Prin virtute trebue să fie el (preotul) încă mai mult ridicat, decât prin demnitatea sa înaltă; nici odată să nu înceteze el de a propăşi în cele bune. Ce a dobândit odată să considere mai puţin de câştig, decât de pagubă aceia ce îi lipseşte încă (Περὶ φυγῆς c. XIV.)

[2]) I. Tim. III, 1—3, 7.

§. 19. *Păstorul de suflete să fie fără de prihană.*

Cine doreşte să exceleze prin o virtute oare care trebue firește să fie mai întâi liber de viţiul contrar acestei virtuţi. Cine însă are să exceleze prin toate virtuţile înaintea altora, acela de bună seamă va trebui să fie *fără de prihană în orice privinţă*. Totuş nu este de ajuns pentru un păstor de suflete creştin a fi numai liber de orice păcat sau datină vicioasă; de aceia şi lasă sf. apostol să urmeze celelalte însuşiri păstoreşti în amintitul loc. La aceste cuvinte ale sf. apost. Paul, ca „*episcopul* (va să zică *păstorul de suflete*, căci sub „episcopul“ este după datina acelui timp a se înţelege atât *episcopul* cât şi *presviterul) să fie fără de prihană*“ este a se observa următoarele:

Păstorul de suflete creştin trebue să fie liber de orice *defect corporal*, amintit în privinţa tagmai preoţeşti acum în sf. scriptură a Test. Vechi. El trebue mai departe să fie şi liber de orice *defect moral*, ceea ce se cere şi de la fiecare creştin bun laic. Dară cuvintele „fără de prihană“ în privinţa spirituală la un păstor de suflete nu se retrâng numai la sensul lor negativ, ci învoalvă în sine şi cerinţe pozitive.

Aşa înţelege sensul acestor cuvinte şi sf. Grigorie c. M. dacă zice: „Qui tamen laudans desiderium, in pavorem vertit protinus, quod laudavit, cum repente subiungit: *Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse*. Cumque virtutum necessaria subsequenter enumerat, *quae sit irreprehensibilitas ipsa manifestat*“ [1]).

§ 20. *Al unei femei bărbat.*

Ordinul apostolesc ca preotul creştin să fie *bărbat al unei femei* nu a fost înţeles de toţi în unul şi acelaş sens. Insă în aceasta consună toţi, că aceste cuvinte nu sânt de luat aşa ca şi când apostolul ar fi fost vrând să constrângă pe fiecare preot să fie numai decât însurat.

---

[1]) *Migne*, Patr. Lat. T. LXXVII, ed. 1862, p. 21.

Inainte de a vorbi despre firea acestei porunci apostolice, ni vom pune întrebarea generală, din care cauză este ea pusă în acelaş rând cu alte precepte de natură exclusiv morală, aparând obiectul ei la prima ochire numai ca ceva ce se ţine de referinţele exterioare ale păstorului de suflete? Părerea aceasta însă e greşită. Este drept că căsătoria atinge şi viaţa externă a omului şi chiar foarte de aproape o atinge, însă toată însemnătatea şi valoarea ei este de fire spirituală, morală. Căsătoria sau, ce este tot aceia, viaţa căsătorială, sau să zicem mai general, viața sexuală este o afacere foarte însemnată a societăţii omeneşti. Dela calitatea acestei vieţi depinde adeseori nu numai bunăstarea temporală a singuritului şi a familiei întregi, ba şi a ţărilor întregi, ci ea înrîureşte într'un mod simțitor şi eficace şi asupra afacerilor spirituale şi aşadară şi asupra soartei omului în viaţa cea viitoare. Este deci numai un lucru foarte firesc, dacă sf. apostol între preceptele speciale pentru păstorii de suflete se gândeşte în primul rând la căsătorie. Viaţa căsătorială absoarbe multe facultăți ale individului, care s'ar putea dealminteri altfel întrebuinţa cu folos, ea este însă aşa de strâns legată de firea omului, că nu orişicine poate resigna la ea fără a se expune unei primejdii mari morale. Considerând asta, apostolul nici decum nu opreşte căsătoria preoţilor, ci prescrie numai ca ea să fie pusă pe *baza ei naturală şi morală,* ceia ce mai ales la popoarele orientale, între care creştinismul dintâi a prins rădăcini şi era pe timpul apostolilor cel mai mult răspândit, din vechime era nesocotit şi nu se băga în seamă aşa cum s'ar fi cuvenit.

Ordinul apostolic ca preotul să fie *bărbat al unei femei* nici chiar în biserica creştină n'a fost totdeauna apreciat după cuviință, fiind sau nesocotit de tot sau înţelegându-se unilateral şi fără marinimositatea cerută de acest lucru. Reproşul cel dintâi o loveşte pe biserica apuseană, iar cel de al doilea nu se poate detrage nici chiar bisericii răsăritene.

Renumele stării călugăreşti, atât de răspândite din veacul IV încoace atât în Orient cât şi în Occident,

între membrii căreia se aflau mulți bărbați distinşi prin o viaţă sfântă, a dat anză la obiceiul de a ocupa scaunele episcopale mai ales cu călugări. Obiceiul acesta însă deveni cu timpul regulă aşa că, scăzând din ce în ce tot mai mult vaza episcopilor însurați, atât în biserica răsăritului cât şi în cea a apusului a fost stabilit prin lege că pentru rangul cel mai înalt al preoţiei candidatul să fie numai decât neîmpovărat de grijele căsătoriei.

Deşi nu se poate tăgădui că pretinderea aceasta stă oareşcum în contrazicere cu ordinul apostolic, totuş s'ar putea aduce şi oareşcari temeiuri pentru îndreptăţirea ei. Aşa lumea s'ar puţea provoca la împrejurarea că episcopii sânt urmaşii direcţi ai apostolilor, care erau liberi de legătura căsătoriei. Și vârsta înaintată a episcopilor care a fost ulterior fixată prin lege ar putea să se inducă aici ca temeiu. Căci este un lucru cunoscut, că cu vârsta mai înaintată pofta sexuală mereu scade, aşa încât necăsătoritul episcop, fiind înaintat în vârstă, era mai puţin expus ispitelor şi primejdiilor sexuale. S'ar putea aici încă sublinia, că dând apostolul lui Timoteiu ordinul din chestie, s'a gândit la păstori de suflete supuşi adecă la presbiteri. Expresia ἐπίσκοπος doar s'a întrebuințat în timpul apostolic atât pentru treapta episcopală propriu zisă cât şi pentru cea presbiterială. (Tot aşa nici terminul πρεσβύτερος nu era încă fixat, numindu-se câteodată episcopii — presbiteri). — Deoarece starea virginală sau cel puţin liberă de legăturile căsătoriei trebue ceteris paribus privită de preferabilă stării căsătoriale, era lucru firesc că această stare era dorită pentru episcop care este reprezentantul demnităţii celei mai înalte în biserică.

Dacă cugetăm la toate aceste, sau puţin sau nimic nu se va putea observa în contra pretenţiunii ca episcopii să nu fie căsătoriţi.

Alţfel stă lucrul, dacă e vorba despre tagma *preoţilor*.

Aici înainte de toate trebuie respinsă pretenţiunea bisericii romane, ca fiecare presbiter, ba chiar şi diacon să fie numai decât necăsătorit. Pretenţiunea aceasta a devenit lege abia în sec. XI şi n'a fost strict păstrată

până'n sec. XII. Ea trebue respinsă din mai multe motive. Odată din motivul istoric şi cel raţional-practic. Insă cel mai eficace şi ponderos motiv pentru respingerea ei este împrejurarea, că ea se află *într'o contrazicere flagrantă cu sf. scriptură*. Ea nu poate fi altfel calificată decât ca un atentat al despotismului în contra drepturilor naturale ale clerului supus — atentat întreprins cu intenţiunea străvezie de a câştiga papismului sateliţi plecaţi şi abili pentru lupta în contra puterii lumeşti. Stricăciunea cea mare care a purces din această aspră măsură în ce priveşte atât mulţimea covârşitoare a clerului cât şi păstoriţii este ştiută de toată lumea şi nu trebue, dar nici nu se poate aici trata mai pe larg. Indeosebi însă trebue de remarcat la acest prilej inconsecvenţa curiei papale, care, constrângând fără excepţie pe clerul occidental la celibat, îngădue apostaţilor din mijlocul clerului oriental căsătoria, dovedind prin aceasta, că supunerea scaunului dela Roma îi stă în preţ mult mai înalt decât principiul celibatului. Deoarece celibatul teoreticeşte trebue de sigur apreciat mai mult decât starea căsătorială, iar de altă parte biserica romană se provoacă — deşi cu nedrept — tocmai la motivul acesta pentru introducerea celibatului, rezultă pentru *preoţimea orientală*, unită cu Roma, o situaţie puţin măgulitoare, fiind ea considerată faţă cu clerul aşa numitului *ritus praestans* ca o preoţime de o *valoare inferioară*.

Biserica ortodox-orientală nici odată nu s'a abătut în privinţa căsătoriei clerului dela ordinul sf. apostol Paul aşa de mult ca biserica apuseană, deşi şi într'însa n'au lipsit câţiva rigorişti, cari vroiau să impună jugul celibatului preoţimei întregi. Toate încercările de astfel au fost definitiv respinse. Insă fie că din cauza încercărilor acestora, fie că din cauza atotputernicului monahism, care ocupând scaunele episcopale decidea despre forma disciplinei şi datinelor bisericeşti, nici biserica dreptcredincioasă a răsăritului n'a putut resolvi afacerea căsătoriei preoţilor într'un mod ideal.

Preotului ortodox îi este îngăduit a se însura *odată, cu o fecioară şi înainte de hirotonie*. Insă aceasta nu

pretind numai decât cuvintele apostolice „*al unei femei bărbat*“. Apostolul dacă ar fi vrut să constrângă pe preoţi numai la căsătoria primă şi unică, trebuia să zică în loc „al unei femei bărbat“ — „*să fie numai odată însurat*“. Şi atuncia n'ar fi rămas nici o îndoială. Exprimându-se însă aşa, cum cetim în epistola lui, nu rămâne alta decât a presupune, că nu voia alta decât să întâmpine datina urâtă a popoarelor orientale de a trăi în *poligamia,* care în timpurile vechi era tolerată chiar şi la poporul israiltean. Aşadară sensul cel mai deaproape şi cel mai natural al cuvintelor „al unei femei bărbat“ pare a fi: „*să nu trăiască în poligamie*“.

Hotărându-se de biserica ecumenică în privinţa căsătoriei preoţilor aşa cum s'a hotărât, ar fi îndrăzneţ de a critica într'un mod nefavorabil şi nerespectuos dispoziţiunile ei, şi asta cu atât mai mult, încât ele se refer la o vreme prea îndepărtată de vremurile noastre, aşa că noi nici nu putem să avem o supraprivire generală adecvată şi cu atât mai puţin o înţelegere detailată a cerinţelor şi trebuinţelor de atunci. Este foarte probabil că dispoziţiunile aceste au fost adecvate cerinţelor vremii de atunci, este posibil că dacă nu în toată biserica, apoi cel puţin în cele mai multe ţări creştine s'a putut numai în aşa mod întâmpina un oarecare pericol despre care noi astăzi nu putem şti nimic... Dară vremurile s'au schimbat până'n ziua de astăzi foarte mult, şi ceia ce a fost odată poate foarte nimerit, a pierdut astăzi rostul de mult. Iar dacă lucrul stă aşa, recăsătorirea preoţilor este o afacere actuală şi urgentă şi trebue numai decât serios discutată şi rezolvită. Dreptatea afirmării acesteia o dovedesc mişcările simultane, ivite în timpul prezent în diferite ţări ortodoxe.

§ 21. Treaz.

Cuvântului „treaz“ din traducerea noastră îi corespunde cuvântul elin νηφάλεος al originalului. Cuvântul acesta nu este în privinţa aceasta destul de lămurit. Atât însă este sigur, că nu-l putem privi de simplu sinonim

al lui μὴ πάροινον, adecă nebeţiv, că dealminteri am trebui să facem apostolului reproş de a se exprima tautologic. Dacă vom reduce νηφάλεος la σφάλλω = a înşela (lat. fallo), passiv : *a se poticni* (germ. fallen), atunci va însemna „*treaz*“ atât ca acela care *stă drept*, care nu se pleacă, nu se clatină, nu şovăeşte. dacă trebue de luat o atitudine oare care.

Dară a sta drept în acest sens poate numai acela a cărui minte nu-i ameţită nici de vin, nici de dorul a înşela pe cineva, nici de altă intenţiune mârşavă, — nici de *somn*. Somnul aici îl înţelegem mai mult metaforic în sens de *indiferentism* sau *apatie*. Şi mai ales în sensul acesta din urmă se potriveşte expresia „*treaz*“ de minune. Atunci am avea de a înţelege sub „*treaz*“ atât ca **„veghietor“,** adecă pururea atent şi cu voie bună spre a întâmpina cele stricăcioase şi a promova cele de folos. — De va fi însă cineva înzestrat cu însuşirea aceasta a *trezviei*, el nu va fi prin asta totodată şi capabil de a înlătura factic totdeauna cele rele şi a face cele de folos. Spre a putea aceasta, îi va fi de trebuinţă încă şi o altă însuşire, pentru care trezvia este numai par'că un stadiu pregătitor. Insuşirea aceasta o induce apostolul imediat, cerând ca preotul să fie *întreg la minte*.

§ 22. *Intreg la minte.*

Aceste cuvinte corespund foarte bine expresiunii greceşti σώφρων pe care o aflăm în locul corespunzător al originalului. Ele sunt însă acomodate traducerii slavone în care cetim în locul acesta : Цѣломудръ, care cuvânt luat în sensul literal fundamental înseamnă drept atât ca „*întreg la minte*“, însă astăzi nu se gândeşte nime la sensul acesta fundamental, luându-se cuvântul mai că exclusiv în sensul restrâns, derivat, în sensul de „*cast*“. Castitatea ce-i drept se ţine şi ea de σωφροσύνη, însă face numai o parte din ea. Afară de castitate noţiunea aceasta cuprinde încă şi prudenţa, modestia, moderaţiunea şi abnegaţiunea. — Şi toate

aceste le poate şi trebue să le cuprindă expresia „întreg la minte“.

Aşadar preotul trebue să fie *prudent*, spre a putea judeca starea lucrurilor şi a lua o atitudine potrivită în fiecare caz special; el trebue să fie *modest* spre a avea bună trecere la oameni; el să fie mai departe *moderat, cast* şi aplecat în caz de necesitate a *aduce jertfe.* Toate aceste pot şi trebue să fie înțelese sub: *„întreg la minte“.*

§ 23. Cucernic.

Toate însuşirile cele bune, enumerate pân'acum, precum *trezvia, prudența, modestia, moderaţiunea, castitatea*, ar putea să le aibă cineva împreunate cu un scop oare care egoistic sau dealtfel necurat. Ca să nu i se întâmple aşa ceva păstorului de suflete creştin, apostolul Paul mai prescrie încă o însuşire a preotului — *cucernicie.* Cine este cu drept *cucernic?* — Acela ce, fiind înzestrat mai mult sau mai puţin cu virtuţile creştine, este totdeauna aplecat a le *întrebuința spre preamărirea lui Dumnezeu* şi *spre folosul bine înțeles al aproapelui său.*

Această însuşire trebue să o posedă fiecare creştin adevărat şi cu atât mai mult şi într'o măsură şi mai mare acela ce este chiemat să conducă pe alţii pe cărarea cea adeseori grea şi aspră a virtuții.

„Din cauza aceasta viaţa preotului trebuie să fie astfel, ca fiecare care-l vede să cunoască într'însul pe omul lui Dumnezeu; căci mare este demnitatea, însă şi mai mare responzabilitatea preotului. Preotul este pus pe o treaptă înaltă; pentru aceia trebue să şi stea el pe o treaptă înaltă a virtuţii, deoarece în caz contrar starea lui nu i se va număra de merit ci-i va atrage o responzabilitate grea“ [1]).

Spre a-şi păstra cucernicia și a se întări tot mai mult într'însa îi va fi preotului de mare folos *rugăciunea* pe de o parte, iar pe de alta o deasă *recugetare asupra*

[1]) *Peleş,* Паст. Богосл. Viena 1885, p. 26.

graţiei Duhului sf., primite prin impunerea mânilor episcopului în sf. taină a preoţiei [1]).

§ 24. *Iubitor de străini.*

Cucernicia preotului despre care am amintit este o însuşire a *voiei*. Ceia ce se pretinde acuma de el este o calitate a *inimei*, a simţului evlavios, plin de compătimire pentru cei ce sunt apăsaţi de o soarte vitregă.

Preotul să fie *iubitor de străini*. Ordinul acesta îl putem lua într'un sens dublu: sau în sensul *literal*, şi atunci vom trebui să privim pe cei străini de reprezentanţi ai tuturor acelora cari se află într'o stare precară, cari au lipsă de ceva — aşadară vor fi „străini“ a se lua ca *pars pro toto*; — sau în sensul *metaforic*, însemnând cuvântul „străin“ pe cei *înstrăinaţi* de o viaţă regulată, îndestulată, fără apăsare. Intr'un caz şi în altul vom ajunge la una şi aceiaşi concluziune, anume că preotul trebue să aibă inimă deschisă, plină de compătimire pentru toţi cei ce se află într'o strâmtoare oarecare şi să fie pururea gata a li sări în ajutor — atât moraliceşte cât şi materialminte.

Aşadară prin expresiunea *„iubitor de străini“* apostolul îndegetează multe datorinţi speciale ale preoţilor creştini: a ajuta din averea sa proprie pe cei săraci şi a mijloci pe lângă cei avuţi ca aceştia să ajute pe fraţii lor cei lipsiţi de mijloace [2]); a cerceta şi a-i mângăia

---

[1]) La materia din chestie cetim în *Pastoraltheologie* a lui *Benger* (T. I, pag. 98): Um den Geist eines Priesters und Seelsorgers zu bewahren, muß man oft die Gnade Gottes wiedererwecken, welche *in uns ist durch die Auflegung der Hände*; denn Gott hat uns nicht den Geist der Furcht sondern der Kraft und Liebe und Nüchternheit gegeben. Die in der Weihe erteilte Gnade des hl. Geistes wird bewahrt: *a)* durch Gebet, *b)* durch Betrachtung der Gnade des Priestertums und die Beweggründe des Seeleneifers. — Man erwäge wie sehr man verpflichtet ist Gott zu lieben; wie man diese Pflicht nicht besser erfüllen kann, als wenn man an dem Heile der Seelen arbeitet, das beschmutzte Bild Gottes wiederherzustellen, das mit Füßen getretene kostbare Blut Jesu Christi wieder zu sammeln, die befleckte Wohnstätte des hl. Geistes wieder zu reinigen.

[2]) *„Se cuvine episcopului să fie iubitor de străini“*, zice sf. apostol Pavel (I. Tim. III. 2); aceia ce sf. Ioan Hrisostom aşa explică: „Iubitor de străini este acela care din toată averea sa împărtăşeşte pe cei *săraci*“. (*Gibescu*, Manual de Teol. Pastorală, Bucureşti, 1894, p. 57).

pe cei bolnavi şi pe cei ce se află în închisoare; a apăra pe văduve şi orfani; a veni în ajutor celor nevinovaţi şi asupriţi; a li da sfat celor ce-l cer; a îndrepta pe cei rătăciţi pe calea cea bună şi a-i mângăia pe cei întristaţi şi prigoniţi.

§ 25. *Invăţător.*

După ce apost. Paul a enumerat celelalte calităţi positive ale unui preot creştin, anume calităţile generale şi cele ce se ţin de exterior, calităţile voiei şi ale inimei, vine în sfârşit să lămurească şi a treia forţă spirituală a preotului, adecă mintea sau intelectul, cerând ca acesta să fie *învăţător*. Calitatea voiei este la om cea mai aleasă însuşire sufletească, şi tratându-se despre forţele sufletului omenesc, adecă despre minte, simţ şi voie, se vorbeşte de obicei despre aceasta din urmă abia la sfârşit, parte din cauze fireşti, parte spre a accentua astfel ponderositatea acestei forţe spirituale. Sf. apostol procede aici însă în mod invers, amintind calitatea minţii abia la urmă. Aceasta nu poate să aibă o altă cauză decât aceia, că apostolul o consideră calitatea aceasta, adecă *aptitudinea de a învăţa*, de calitatea *supremă* a unui păstor de suflete ca atare, de o calitate centrală, de o calitate specific creştinească ce pe păstorul de suflete *κατ'ἐξοχήν* îl face conducător şi îndrumător spiritual al turmei cuvântătoare.

Prin cucernicie, prin nobleţa inimii, prin purtarea sa exterioară deamnă şi exemplară preotul conduce pe păstoriţi numai într'un mod mijlocit şi indirect, însă arma lui directă, nemijlocită şi cea mai eficace este *învăţătura* şi numai învăţătura! Prin învăţătură înrâureşte preotul ca om asupra omului prin calităţile omeneşti, îndeplinindu-se lucrarea aceasta omenească prin elementul divin al graţiei sf. Duh.

De aici se înţelege de ce sf. părinţi tratând despre preoţie, pun cea mai mare cumpănă tocmai pe activitatea învăţătorească, precum b. o. sf. *Grigorie cel Mare* care cea mai mare parte a cărţii sale „*Liber regulae*

pastoralis“ o consfinţeşte tocmai tratatului despre activitatea învăţătorească a păstorului de suflete.

Prin cuvântul „învăţător“ (διδακτικός) sunt indicate două facultăţi speciale ale păstorului de suflete şi adecă: 1. Inzestrarea cu *cunoştinţe vaste şi atotlaterale* din multe ştiinţe şi mai ales din ştiinţele teologice şi 2. *Aptitudinea de a putea împărtăşi* din tezaurul cunoştinţelor sale proprii în modul cel mai corespunzător şi nimerit hrana spirituală acelora care au trebuinţă de ea.

1. Oficiul pastoral este strâns legat de datoria de a învăţa poporul. Un păstor de suflete adevărat nu poate fi acela care nu este apt de a învăţa.

„*Orb pre orb de va povăţui, amândoi în groapă vor cădea*“ — zice Mântuitorul [1]). Iar sf. apost. Paul întreabă; „*Deci cel ce înveţi pre altul, pre tine nu te înveţi? Cela ce propovăduieşti să nu fure, furi?*“ [2]).

Din cauză aceasta apostolul pretinde ca preotul să fie *învăţat*. Iar sf. biserica nu admite la hirotonie pe nimeni care nu şi-a însuşit oare care cunoştinţi prescrise prin legile ei. Despre lucrul acesta s'a amintit acum în cele precedente. Nu este însă deajuns, dacă cineva fiind admis la primirea sf. taine a preoţiei s'ar îndestula ulterior cu cele ce a învăţat pân'atunci şi nu s'ar mai gândi să-şi împrospăteze cunoştinţele sale care uşor pot deveni pradă uitării şi n'ar purta grija de a le lărgi şi a le adânci conform cu progresul ştiinţei şi cu împrejurările locului şi timpului. Pururea adevărat este dictonul: *Cine nu propăşeşte, dă (adecă rămâne) îndărăt.* Şi dacă-i aşa, atunci fiecare preot, ori cât de capabil, ori cât de erudit ar fi el, nu scapă de datoria, pe lânga cele multilaterale ocupaţiuni ale chiemării sale, de a se ocupa şi cu diferite ramuri ale ştiinţelor, atât cu cele profane (întru cât aceste sunt de folos pentru păstoria sufletească), cât mai ales cu cele teologice.

Preotului pururea să-i fie aminte, că acela care voieşte să fie *învăţător* în sensul apostolic mai întâiu trebue să fie *învăţat*. Despre lucrul acesta zice într'un

[1]) Mat XV. 14.
[2]) Rom. II. 21.

mod atât de frumos cât de nimerit sf. *Grigorie cel Mare* aşa:

Nici o artă nu îndrăzneşte nime a o profesa, până ce nu a învăţat-o cu toată stăruinţa. Cât de mare este deci uşurătatea minţii acelora cu care cei neiscusiţi primesc în seamă un oficiu de proistoşie! Pentru că arta artelor este păstoria sufletelor. Cine nu cunoaşte că ranele sufletului zac mai adânc decât ranele intestinale? Şi totuş nu se sfiesc cu totul neexperţi a se da de medici ai sufletului, în vreme ce orişicine s'ar ruşina a se prezenta ca medic al trupului fără a cunoaşte puterea medicamentelor . . . Unii ca aceştia judecătorul cel lăuntric (adecă „celor din lăuntru“) îi lasă să se sue la înălţimea şi totuş nu-i cunoaşte; pentru că El numai îi tolerează pe dânşii în urma îngăduirii sale, nu-i cunoaşte însă, deoarece El rosteşte asupra lor sentinţa condamnării. Dreptaceia zice El către unii care vin la dânsul după ce au isprăvit minuni: *Depărtaţi-vă dela Mine, voi lucrătorii nedreptăţii; nu ştiu cine sunteţi*“ [1]) Neştiinţa păstorilor se reprobează de către glasul Adevărului vecinic, zicând acesta prin prorocul: „*Chiar păstorii n'au avut înţelegerea*“ [2]). In alt loc arată Domnul averziunea sa către dânşii cu cuvintele: *Şi cei ce se ţineau de lege nu m'au ştiut*“ [3]). Se tângueşte decidară vecinicul Adevăr, că nu este cunoscut de aceştia şi afirmă totodată, că nu ştie nimic despre proistoşia acestora; căci de sigur nu voieşte Domnul să ştie nimic de aceia cari sunt neexperţi în trebile Lui, dupre cum mărturiseşte Paul prin cuvintele: „De nu cunoaşte cineva, nu va fi cunoscut“ [4]).

---

[1]) Luc. XIII 27 Sf. Grigorie citează acest loc după sens, care după literă sună aşa: „Zic vouă, nu vă ştiu pre voi de unde sunteţi, depărtaţi-vă dela mine toţi lucrătorii nedreptăţii“.

[2]) Isaia LVI 11. Aluziunea la cuvintele: „. . . . neştiind înţelegerea, toţi au urmat căile sale“.

[3]) Ierem. II, 8.

[4]) I. Cor. XIV, 38. In originalul dupre cele mai usitate ediţii citim Εἰ δὲ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω — pe românește: „Iar de nu înţelege cineva, să nu înţeleagă“. Sf. Grigorie însă zice: „*Si quis autem ignorat, ingnorabitur*“, trebuia aşadară să fie citit în versiunea originală: ἀγνοεῖται în loc de ἀγνοείτω, — precum şi sună locul acesta în ediţiile critice mai nouă.

II. Spre a fi *învăţător* nu ajunge însă, dacă cineva este numai *învăţat*. Omul poate să aibă cunoştinţe vaste şi temeinice totuş nu va putea fi un *învăţător bun*, dacă nu cunoaşte modul de învăţat, dacă nu cunoaşte îndeajuns firea omului în general şi cea a învăţăceilor săi în special şi dacă nu ştie nimic despre metoda, cum poţi înrîuri asupra spiritului omenesc. Păstorul de suflete creştin se află în acea plăcută stare, că întru activitatea sa are atotputernicul sprijin al graţiei dumnezeeşti [1]). Insă aceasta nu-l scuteşte de datoria de a întreprinde din partea sa tot ce este posibil spre a se face cât se poate de apt de a-şi împlini cerinţele chiemării sale, spre a se face un vas demn de a primi fără de prihană în lăuntrul său pe sfântul Duh. Din cauza aceasta preotul trebue să fie bine versat în toate ramurile teologiei practice. El trebue să ştie cum sunt a se povăţui aceia, cărora li sunt încă necunoscute adevărurile fundamentale ale creştinismului adecă prozeliţii şi copii creştini — ce i-se mijloceşte prin *Catehetica*. El trebue să fie dibaci în propovăduirea cuvântului dumnezeesc spre zidirea şi înaintarea pe calea mântuirii a întregii comune bisericeşti, încredinţată tutelei lui spirituale. Dibăcia aceasta şi-o procură el în mare parte din *Omiletică*. Şi în sfârşit *Pimenica* îi dă la îndemână toate regulele generale şi o metodă corespunzătoare spre a conduce atât comuna întreagă cât şi singuriţii membrii ai ei, diferiţi prin calităţile spirituale şi împrejurările exterioare, la limanul mântuirii.

Inzestrat cu aceste şi cu celelalte doctrine teologice şi folosindu-se de o experienţă personală, culeasă cu tâlc şi atenţiune, preotul va fi întreprins din partea sa toate spre a fi aevea *învăţător*.

(Va urma) **D. Ieremiiv**

---

[1]) „Iar când vă vor duce pre voi la soboare şi la dregători şi la stăpâni nu vă grijiţi cum şi ce veţi răspunde sau ce veţi zice; că *Duhul sfânt vă va învăţa pre voi* întru acel ceas ce se cade a zice“ (Luc. XII, 11, 12).

CANDELA

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți: Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. Vasile Loichiță și Dr. Domițian Spânu

ANUL XXXVI
1925

CERNĂUȚI 1925

EDITURA FACULTĂȚII DE TEOLOGIE

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Șesan**
Redacţia şi Administraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

Cuprinsul anului XXXVI

I. Studii

Pag.

V. Gheorghiu, Discurs de inaugurare 1
C. Morariu, Creştinismul a fost şi trebue să fie cea mai covârşitoare putere a neamului românesc 9
D. Cioloca, Virtutea teologică a credinţei 19, 93
N. Cotos, Incenuşarea şi înmormântarea 49, 114, 409
P. Procopovici, Gesturile în predică 59
R. Cândea, Patriarhul Miron Cristea 73
V. Loichiţă, Sinodul din Ierusalim şi cărţile simbolice ale Bisericii ortodoxe 124
D. Ieremiiv, Despre persoana păstorului de suflete 129, 461
C. Morariu, Virtutea adevărului creştinesc 166
R. Cândea, Noua lege bisericească 206
S. Reli, Din suferinţele bisericii noastre ortodoxe sub stăpânirea austriacă 212
R. Cândea, Conferinţa dela Stockholm 236
I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie, Cuvântare ţinută la Stockholm în 24 August 1925 269
V. Gheorghiu, Anul şi ziua morţii Domnului nostru Iisus Hristos 272, 441
R. Cândea, Biserică şi Stat 386
R. Cândea, Biserica ortodoxă autocefală din Polonia 404
R. Cândea, Conferinţa dela Stockholm 417
P. Procopovici, Sărbarea Paştilor la sinodul din Nicea 456

II. Recenzii

V. m. I., Cărţile Institutului nostru biblic 239
R. Cândea, 1) V. Grecu, Darstellungen altheidnischer Denker und Schriftsteller in der Kirchenmalerei des Morgenlandes 425
2) V. Grecu, Versiunile româneşti ale erminiilor de pictură bizantină 426
3) V. Grecu, Eine Belagerung Konstantinopels in der rumänischen Kirchenmalerei 428

III. Predici şi cuvântări

P. Cateriniuc, Cuvântare funebrală 62
I. Puiul, Cuvânt ţinut la parastasul săvârşit cu ocazia congresului foştilor voluntari români bucovineni, 8 Martie 1925 245

Pag.

M. Corduş, Predică în biserica Sf. Treimi din Băhrineşti 250
I. Zugrav, Cuvântare de 10 Maiu 254
Pr. I. Ilisei, Predică 256
D. Frâncu, Predică 429

IV. Comunicări

Dimitrie Ţopa, Din învăţământul secundar 64
P. Procopovici, Episcopul Ilarie al Tomisului 433

V. Cronică şi Bibliografie

R. Cândea, Cronică 67, 261, 435
R. Cândea, Bibliografie 70, 266, 438